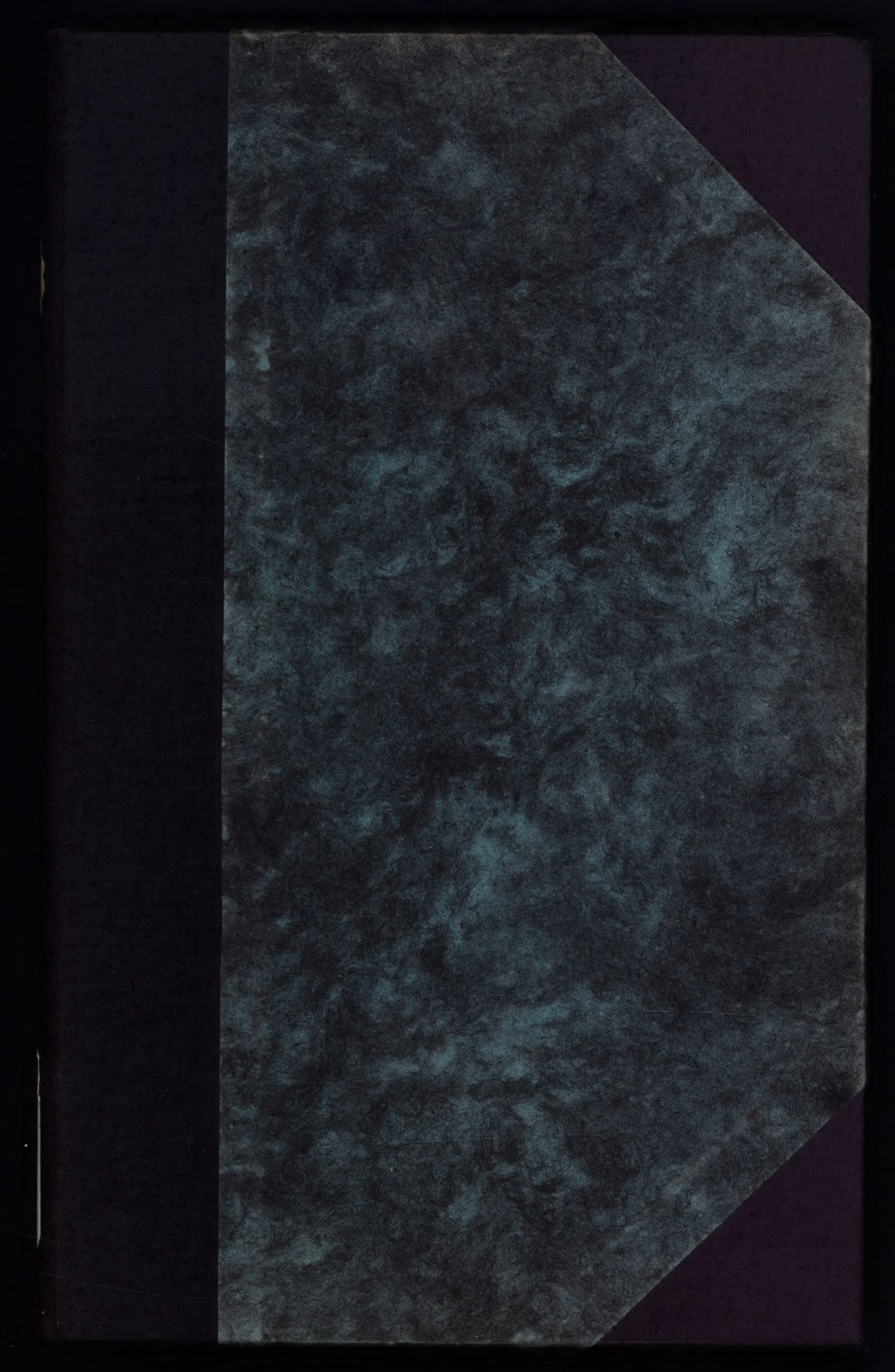
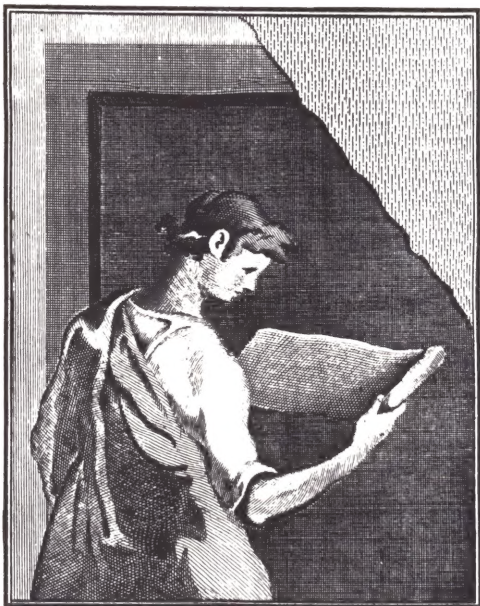

ANTWERPSCH ARCHIEVENBLAD

UITGEGEVEN

Op last van het Gemeentebestuur,

DOOR

P. GÉNARD, Archivaris.

TIENDE DEEL.

BULLETIN DES ARCHIVES D'ANVERS

PUBLIÉ

Par ordre de l'Administration Communale,

PAR

P. GÉNARD, Archiviste.

TOME DIXIÈME.

ANTWERPEN.

DRUKKERIJ WED. DE BACKER,

ZIRKSTRAAT, 35.

ANVERS.

IMPRIMERIE Ve DE BACKER,

RUE ZIRK, 35.

ANTWERPSCH ARCHIEVENBLAD.

BULLETIN DES ARCHIVES D'ANVERS.

ANTWERPSCH

ARCHIEVENBLAD

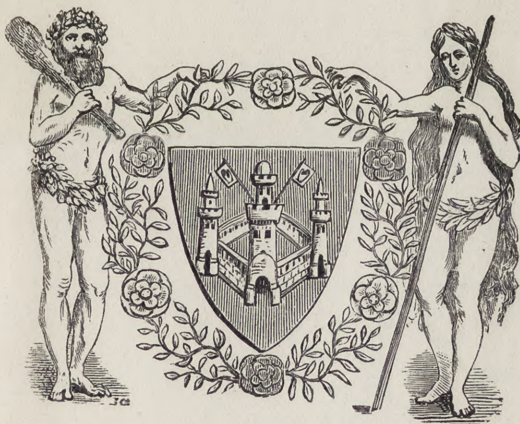
UITGEGEVEN

Op last van het Gemeente-Bestuur,

DOOR

P. GÉNARD, Archivaris.

TIENDE DEEL.

Antwerpen,

DRUKKERIJ WED. DE BACKER, ZIRKSTRAAT, 35.

BULLETIN

DES ARCHIVES

D'ANVERS

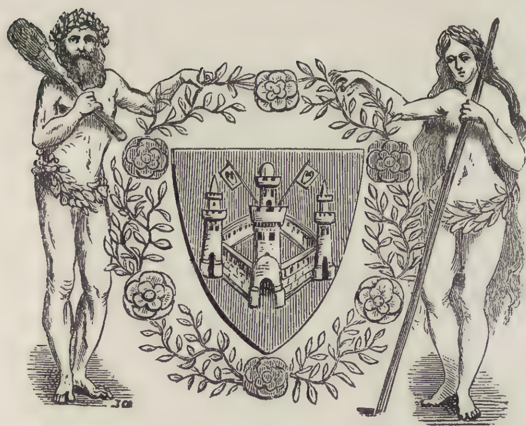
PUBLIÉ

Par ordre de l'Administration Communale,

PAR

P. GÉNARD, Archiviste.

TOME DIXIÈME.

Anvers,
IMPRIMERIE VEUVE DE BACKER, RUE ZIRK, 35.

INHOUDSTAFEL.

TABLE DES MATIÈRES.

HET

ARCHIEVENBLAD

VAN ANTWERPEN

1. Personen te Antwerpen in de XVIe eeuw voor het « feit van religie » gerechtelijk vervolgd. — Lijst en ambtelijke bijhoorige stukken.
(*Vervolg*. Zie D. VII, blz. 114, D. VIII, blz. 322 en D. IX, blz. 1.)

—

BULLETIN

DES ARCHIVES

D'ANVERS

1. Personnes poursuivies judiciairement à Anvers, au XVIe siècle, pour le « faict de religion. » — Liste et pièces officielles à l'appui.
(*Suite*. Voyez T. VII, p. 114, T. VII, p. 322 et T. IX, p. 1.)

—

31 *December* 1567.

Ander rekeninge Heeren Jans van Ymmerselle, Riddere, Heere van Bauldrys, Schouteth van Antwerpen ende Marcgrave slants van Ryen Ons Heeren des Conincx van Spaengnien, etc., Hertoghe van Brabant, etc., van zekere exploicten van persoonen besmet ende suspect wesende van dese nyeuwe secten van heresien ende anderssins voervluchtich ende geproclameert, nyet gecompareert zynde. Ende dit vanden ontfange vanden geconfisqueerden goeden nae eenige van henlieden achtergelaten zynde, achtervolgende dinhouden vanden mandementen ende placcaten Ons Heeren sConincx, vander daten den XX^en dach van Augusto XV^c sessenvyftich daerop geexpedieert. (1) *Ende dit zedert des voirs. Schouteths leste extraordinaris rekeninge overbracht den XII^en Aprilis* anno *XV^c vierentsestich, gehoort ende gesloten den XVII^en Aprilis* anno *voirs. naer Paesschen, welcke rekeninge gemaect is in ponden, schellingen ende penningen Brabants, drye penningen voer eenen stuver, twintich stuvers voerden gulden ende vier gulden voer elck pont, ende alle andere munte naer advenant.*

(1) Zie deel VIII, blz. 431.

Ontfanck.

Inden eersten, vande helft van zekere twee huysen die toebehoort hebben gehadt eenen Peeter van Goethem, droechscheerder was, ende zynder huysvrouwen, over dander helft, welcke twee huysen tsamenderhandt des Vrydaechs den achtsten dach van Meye XV^c^LXII openbaerlick ter vryer Vrydaechsmerct tot Antwerpen vercocht zyn geweest, achtervolgende den bescheede ende coopcedulle daeraff zynde. Ende daeraf ontfangen zuyvers, boven alle oncosten ende betalingen daeraff gedaen, de somme van . . . . XLII ₰ XIII s. VI d. groten XXI m. Brabants. (1)

Item ende alsoe de cooper van dese huysen, overmitz den benauden tyt doens wesende (ende de quade neeringe die onder den lakenbereyders ende droochscheerders, by gebreck van Engelsche lakenen, was) de voirwaerde van zynen coope nyet en coste gehouden, ende de betalinge daeraff, naer vuytwysen der coopcedullen doen, soe wert hem oochluyckinge gedaen, omme tselve met termynen te moegen betalen, mitz stellende sufficiente cautie ende betalende rente nae rate vanden tyde tegens den penninck zesthiene. Ende alsoe alhier daeraff in ontfanck gestelt voer twee jaren achterstelle vande helft van zeventhiene guldenen vyfthien stuvers ende twee groten Brabants erflick den penninck zesthiene, verschenen *Johannis* XV^c^LXIII ende LXIIII, tot behoef Ons Genadichs Heeren des Conincx, compt hier eens de somme van zeventhiene guldenen XV stuvers ende twee groten Brabants makende. . . . . IIII ₰ VIII s. V d. groten. (2)

(1) (*Op den bladrand:*) Soe dese gecommitteerde ter auditien van dese rekeninge verclaert heeft gehadt dat huysen binnen Antwerpen gelegen, zyn ende worden genomen ende geacht voer have; ter deliberatie vanden bureele nempt men ane hier in ontfange dese partien, navolgende der coopcedullen, copie vander erffenissen ende goedenissen gepasseert voer die Wethouders van Antwerpen den staet gemaect, zoe vande capitatie-penningen, als vanden verloopen, chynsen ende renten mitten oncosten daerop gedaen, ende zekere quitantien daertoe dienende hier tsamen overgegeven ende als van gelycken in dese Scoutets derde rekeninge van gelycke administratie van onderhalven jaere *fini* Kersmisse LXI *folio primo*.

(2) (*Op den bladrand:*) Men nempt hier ane in ontfange dese partie, om redenen inden text geruert.

Item alsoe de Hoocheyt vande Hertoginne van Parme ende van Plaisance, etc., Regente ende Gouvernante, by huere beslotene brieven vanden XII[en] Juny 1566, ende van mynen Heere van Berlaymont oock by zynen besloten brief, desen Schouteth geadverteert hadden van zekere vyf tonnen met boecken die duer Namen gepasseert waren nae de stadt van Antwerpen, ten eynde men dezelve ophouden ende aldaer arresteren zoude, soe zyn deselve tonnen, (daerinne diversche quade heretycke schandaleuse boecken waren, als *Martirologia* in Duytsche, pasquillen ende andere, met eenige cleerkens ende andere dingen van cleynder importancie, gearresteert geweest. Ende naedyen de persoonen dezelve tonnen, boecken ende andere dingen toebehoorende voirtsgeroepen, ende de voirs. goeden van cleynder importancie vercocht zyn geweest, soe zyn de penningen daeraf gecommen geemploeyeert, nae vuytwysen van zekeren beslotenen brief van mynen Heeren die Hoofden, Tresorier generael ende gecommitteerde vander Financien van Zynder Majesteyt, in daten den XVIII[en] Novembris 1566, alles blyckende vuytwysens den bescheede daeraff zynde. Soe dat daeraff tot Zynder Majesteyt behoeve nyet geovert en is. Ende wordt daeromme tselve alhier gestelt alleenlick de somme twelck de voirs. goeden vuytgebracht hebben, bedragende dryendertich guldenen ende thien stuvers makende . . . . VIII ₶ VII s. VI. groten. (1)

Totalis I[a] somma LV ₶ IX s. V d. groten XXI m.

VUYTGEVEN.

Inden iersten, aengaende de costen van justicien vanden

---

(1) (*Op den bladrand :*) Men neemt hiervan in ontfange dese partie om redenen inden text geruert ende wordt wederom geleden int vuytgeven *folio sequenti*. By machte van brieven vande Hertoginne van Parma ende zekere acte van proclamatie ende contumacie, zyn de boecken gearresteert ende gedeclareert geconfisqueert ende vercocht navolgende den inventaris daeraff zynde, all tsamen hier overgegeven.

Ende is voirts ter deliberatie vanden bureele geordonneert dat voirtan dese voirs. Marcgrave zal houden rekeninge particuliere van partyen smaeckende confiscatie, om daeraff te doen houden rekeninge byden ontfanger vanden espargnen Henrick Sterck, meester van deser cameren.

Sy toegesien dat zulcx gedaen worde.

Dese Schouteyt heeft daffirmatie gedaen naer inhoudt der instructie.

persoenen in dese rekeninge vanden geconfisqueerden goeden vanden Lutheriaenen, hereticken oft andere begrepen ende gementionneert, want desen Schouteth daeraf particulierlycken heeft hiervoere *foliis*..... (*sic*) gerekent ende in vuytgeven geproffiteert heeft, daerom hier. . . . . nyet.

Ander vuytgeven in wedden, loon ende salaris.

Den voirs. Schouteth, denwelcken, nae vuytwysen vande ordinantien, statuyten ende placcaten Ons Heeren des Conincx. in daten den XX[en] dach van Augusto anno XV[c] zessentvyftich, gemaect ende gepubliceert op het corrigeren, straffen ende te nyeuwte te doene ende te bringhene die heresyen, ketteryen ende zecten vanden Lutheriaenen, zoe vanden Wederdoopers als andere, geordineert is dat alle Officiers van justicien hebben zouden de helft vanden goeden byde voirs. heretycke persoenen ende Herdoopers achtergelaten, soe verre deselve nyet en excederen de hondert ponden grooten Vlems eens, alsoe hier by machte vanden selven de helft vanden ontfange deser rekeninge, beloopende ter somme van. . . . . XXIII ₶ X s. XI d. oB. groten. (1)

Item voere de vacantien, tgrosseren, minuteren ende een dobbele van deser rekeninge ende van deselve alhier te Hove gelevert ende gebracht te hebbene, daeromme hy gevaceert heeft den tyt van..... (*sic*) dagen, tot XXIIII stuvers sdaeghs, ende oick vanden twee leste voirgaende gelycke rekeningen . . . . III ₶ groten. (2)

Item desen Schouteth ende Marcgrave, diewelcke hier voere *folio præcedenti*, *articulo ultimo*, heeft ontfanck ge-

---

(1) (*Op den bladrand :*) Ter deliberatie vanden bureele.

Habeat als in vorgaende rekeninge ende volgende den placcate deen helfft, gemerct den ontfanck nyet en excedeert die hondert ponden groten Vlems.

(2) (*Op den bladrand :*) Gemerct dese gecommitteerde vele extraordinarise vacatien heeft gedaen ende moyten gehadt om dese partyen van confiscatien te vervolgen ende oick om redenen inden text geruert, heeft men, ter deliberatie vanden bureele, hem geaccordeert, voer dese maele ende zonder getrocken te worden in consequentie, dry ponden groten.

maeckt vander somme van dryendertich guldenen ende thien stuvers eens, daerop dat beloopt ende heeft vuytgebrocht zekere vyff weechouten tonnen metten verboden boecken ende zekere cleerckens ende andere dingen van cleynder importancien die daerinne waeren, naevolgende den inventaris daeraf by desen Marcgrave gemaect, ende by Janne vanden Werve, oudtcleercoopere tot Antwerpen, ten hoochsten vercocht zyn geweest totter voirs. sommen toe van XXXIII guldenen X stuvers, naerdere blyckende byder speciffication ende inventaris daeraf zynde ende int eynde byden voirs. Janne vanden Werve onderteeckent, des afgetegen de somme van XII guldenen VI 1/2 stuvers van oncosten daerop geloopen, nae vuytwysen der speciffication int eynde vanden voirs. inventaris begrepen, blyft noch suyvers de somme van XXI guldenen III 1/2 stuvers eens. Ende want Jehan Noel, arm schamel wageman, die de voirs. vyff weecke thonnen met zynen wagene ende peerden tot Antwerpen voers. gebrocht heeft gehadt ende deselve hem voere coopmansgoet by zekere coopluden vuyt Vranckrycke bestaet syn geweest ende deselve tot Antwerpen gebrocht heeft, ende daer zynde, zyn deselve vyf thonnen by desen Schouteth, achtervolgende zekere beslotene brieven van Huerder Hoocheyt in date XII[a] Juny LXVI gearresteert geweest ende zyn die voirs. Fransche coopluyden ter puyen vanden stadthuyse van Antwerpen voirs. voirtsgeroepen geweest, maer en zyn nyet gecompareert, mits denwelcken die voirs. vyf thonnen, met tgene datter inne gepackt was, zyn vercleert geweest verbuert ende voere geconfisqueert, tot behoef van Zynder Majesteyt. Daeraf die voirs. wageman van zynder vracht nyet en es betaelt geweest, maer heeft te dyen eynde overgegeven sekere requeste aen Haere voirs. Hoocheyt, om van zyne voirs. vracht betaelt ende vernueght te zyne, daerop mynen Heeren vander Financien, by appostille gestelt opde marge derselver, geappoincteert ende geordineert hebben dat dese Schouteth ende Marcgrave den voirs. Jan Noel te betaelen *nisi causam* etc. blyckende byden voirs. appoinctemente ende zekere beslotene brieven van mynen voirs. Heeren vander Financien aen desen voirs. Schouteth gescreven ende gesonden in date XVIII Novembris XV[c]LXVI, geteeckent Reyngout, hier overgegeven. Welcken naevolgende dese Schouteth den voirnoempden Jan Noel gegeven ende vuytgereyckt heeft het tgene datter geoevert ende suyver bleven es, te

wetene die voirs. XXI guldenen III 1/2 stuvers, blyckende by zynder quytantien onder thanteecken van Anthoine Burlen, gestelt int eynde van zekeren billette hier oick overgegeven, alsoe hier by machte vanden selven stucken die voirs. XXXIII guldenen X stuvers groten Brabants . . . . VIII ₶ VII s. VI d. groten. (1)

Ia *totalis somma* van allen den vuytgeven deser rekeninge . . . . . XXXIII ₶ XVIII s. V. d. oB. groten.

Aldus is dese Marcgrave hier sculdich . . . . XX ₶ XI s. groten IX myten.

Waertegens compt hem by slote ende eynde van zyne rekeninge vanden Scoutetscap hiervoren *folio XXVI verso* de somme van . . LXXX ₶ XIX s. groten VI 1/2 myten.

Rest noch dat men desen Marcgrave hier sculdich blyfft . . . . LX ₶ VII s. XI d. oB. groten IX 1/2 myten.

Gedragen ten prouffite van desen Scouthet op zyne naistvolgende reeckeninge *folio* LXVI, dairomme hier . quyte.

Gehoirt inde camere vander rekeningen te Bruessel by Butkins ende Pennants, die difficulteyten ten bureele gewydeert, gesloten den lesten Decembris XVcLXVII.

---

31 *Januari* 1567 (1568).

Nieuwe proclamatie van Hans van Bauhuysen die « hem » heeft vervoordert te doen snyden, affteeckenen ende te » doen drucken diversssche figueren. »

(*Gebodboeck*, *vol.* C, *fol.* 76 *v°* en *Archievenblad*, D. I, blz. 289 en D. II, blz. 417.)

---

(1) (*Op den bladrand:*) Ter deliberatie vanden bureele.

Men lydt hier wederomme dese partie om redenen inden text geruert ende den bescheede hiervoren overgegeven, gemerct hiervoren dairaff ontfanck gemaect wordt *folio* als inden text.

Veneris XX^a Februarii anno 1567 (1568).

De Schoutet *contra* Marcus Saligant; overmidts dat den verweerder heeft hem inde Minnebroederskercke, en Sondaghe over acht daghen, insolentelyck gedragen, den predicant redroquerende ende genoech heetende liegen, *concludit capitaliter*, gelyck deselve zyne feyten ende conclusie *scripto* over geeft. Despontyn *obtinuit licentiam* om den gevangenen te dienene ende versuect *reus* dach van beraede *ad XV^am^*. *Actor* sustineert dat *reus*, binnen den derden dage, sal schuldich zyn te antwoerden. *Judicatum* dat den verweerder sal hebben dach van berade *ad Martis proximo*.

---

21 *Februari* 1567 (1568).

In 'tselve jaer van 67 *stilo Brabantiæ*, den 21 February, heeft men een gebot affgelesen ende tot haren verantworde ingeroepen, om binnnen dry weken te comen tot haren verantwoorde op lyff of goet tot Brussel, dese tweeenvyftich, soo mannen als vrouwen, te weten: Marcus Peris en Vursula Lopes, syn huysvrouwe, Charles van Bomberghen, Cornelis van Bomberghen met Clementia Schotti, syn huysvrouwe, Jan Carlier met syn huysvrouwe Isabelle de Cordis, dochter van Aernout de Cordis van Valencyn, Meester Harman van der Meeren met Ghertruyt van Kessel, Lucas Harly met syn huysvrouwe, dese is den 21 Apriel 1575 op de Meerbrugghe onthalst geweest en is in vier quarthieren ter poorten vuytgehangen, Anna Cocquel, van Dornick, Jan Harly met syn huysvrouwe, Susanna van Blancklaer, Cornelis Boesyn met Catharina Spruyt, syn huysvrou, Peeter t'Serwouters met Ysabeau du Beey, syn huysvrou, Cornelis Rosseau, Jan van der Noot, Franchois Bischops met Gilette Camby, syn huysvrou, Floris Alewyn, Grand Jan met noch Petit Jan, twee gebroeders, Pasquier Fleurquin met Isabeau Jansdochter, syn huysvrou, Jan de Monstres met Tanneken de Nigegrave, de Bruges, syn huysvrouwe, Piere de Sainct Wast met Anna Coenraets, syn huysvrouwe, Ferdinando Bernaio met Anna de Coton, syn huysvrouwe, Mr Jacob van Wesenbeeck, Melchior van Seurck met Madalena de Cordis, syn huysvrouwe, Heyn-

drick van den Broeck, Gilis de Greve, Lauwereys Ackermans, Thomas van den Geere met Tanneken Lyon, syn huysvrouwe, Vincent Mertens, Piere Bygot met syn huysvrouwe Johanna Dorck, de Tournay?, Jan Cale, makelaer, Mr Jacob Heurkelon, Schepen van de Lakenhal alhier, met Maria Noblet, zyn huysvrouwe, die getrout waren in de Calvinische kercken binnen Antwerpen(1). (*Antwerpsch Chronykje.*)

Martis die XXIIII Februarii (1568 *n. s.*)

De Schouteth teghens Marcus Saligant, verweerdere ; Despontyn, *nomine rei*, overmidts de indispositie van sinnen des verweerders *et quod non habeat personam standi in judicio*, voer alle antwoorden, sustineert dat den verweerdere sal by mynen Heeren gegeven worden een curateur, metten welcken de verweerdere sal moghen in rechte compareren ende dese saecke voer den verweerdere helpen dirigeren. *Judicatum* dat mynen Heere den Schouteth den verweerdere sal doen versien van eenen curateur, het sy een vande vrienden des verweerders ofte yemant anders daertoe bequaem wesende, om metten verweerdere in rechte in deser saecken te compareren ende de saecke voorts helpen beleyden *ad Veneris ad octo* ende dat sonder prejuditie van partyen recht.

---

27 *Februari* 1567 (1568).

Bekentenisse van Lysken van Schelle, geboren van Diest, gedaen tAntwerpen opden Steen opden naestlesten dach February XVᶜLXVII styl van Brabant, ter presentien van Heer Jan vanden Werve, Riddere, ende Cornelis de Wyse, Scepenen van Antwerpen.

Lysken van Schelle, geboren van Diest, out tweendertich jaeren, oft daeromtrent, huysvrouwe van Lenaert van Aken, cleermakere, cleermaker in knaepscappen van zynen am-

(1) Zie D. IX, blz. 404.

bachte, wonende inden Heyligen Geest (1), op een camere ten huyse vanden backere.

Gevraecht waer zy inde predicatien binnen deser stadt geweest is ende hoe dicwils, seet dat zy tot vier oft vyf malen geweest is in eenen kelder onder den *Rooden Hoet* opde Vrydaeghsmerckt, seet dat de predicatie altyts gebuerde des avondts, tusschen zes ende zeven uren.

Gevraecht oft zy moedtwillich daertoe gegaen is oft dat huer man huer daertoe geinduceert heeft, seet dat huer man huer nyet met vreden gelaten en heeft, zy en moeste de predicatien ghaen hooren, ende dat zy alsoe, tot welbehagen van hueren manne, aldaer tot vier oft vyff reysen geweest is.

Gevraecht, aengaende den predicant, oft zy denzelven nyet en kent oft yemanden anders vanden ghenen die daer present zyn geweest, vercleert den predicant noch nyemanden vanden ghenen die dezelve gehoort hebben nyet te kennen.

Gevraecht oft tot hueren huyse op huer camere geen vergaderinghe oft vermaninghe gehouden en is geweest, seet neen, ende zy en zoude tselve oock nyet gedoocht hebben.

Seet dat huer man was weetdoender vander gemeynte, maer hoe lange hy dat geweest is, en is huer nyet kennelick.

Gevraecht oft zy inde predicatien nyet geweest en is die men hier inde stadt inde nyeuwe tempels ende anderssins gedaen heeft, secht jae, inde gasthuysbempden over drye reysen nyet, maer dat heur kint gedoopt is inde Nyeustadt, alwaer huer man tselve dede dragen. Ende droecht derwaerts de verwaerstere die zy hadde, wesende geweest een jonck meyssen vuyt Vlaenderen, genaempt Grietken, die over zekeren tyt van hier vertrocken is, midts der afflivicheyt van hueren vadere.

Gevraecht oft zy geen avontmael gehouden en heeft onder deghene vande nyeuwe relligie, seet neen, ende dat zy heur

(1) H.-Geeststraat.

wel begheert te reconcilieren ende te commen inde christelicke Catholicxsche religie, gelyck zy altyts van te voeren geweest is, ende van tgene zy eenichssins, duer persuasie van hueren manne, misdaen mach hebben, begeert zy daeraff gracie ende pardoene.

Ende stont onderteeckent : JAN VANDE WERVE ende C. WYSE.

Gecollationneert jegens doriginale confessie ende daermede bevonden concorderende, by my.

H. VAN HEMMONNEZ.

(*Conseil des troubles, vol.* 12, *stuk* 29.) (1)

---

1 *Maart* 1567 (1568).

Op den 1 Meert 1567 's Maendachs voor den Vastelavont, heeft men ter puyen affgelesen en ingeroepen driendertig borghers met haer huysvrouwen, die gevloden waren, om te comen tot haren verantwoorde binnen drie weken, op de verbeurte van lyff en goet, want sy teghen den Conincklycken Majesteit misdaen hadden, en syn dese naer volgende met naem en toename : Mr Michiel de Huyn *cum uxore*, Jan Daniels *cum uxore*, Marcus Felenberch *cum uxore*, Francoys van Laye *cum uxore*, Meester Segher de stadtsspeelman, Claes Duraetts, Meester Ambrosius de Chardis, Franchois Goddyn *cum uxore*, Peeter de la Croix, Meester Peeter van Aelst *cum uxore*, Heyndric Alewyn *cum uxore*, Meester Aert Mostenbergher *cum uxore*, Dionysius den Procureur, Meester Cornelis Spirinck, medecyn, Gommaer van Oostenryck *cum uxore*, Steven van Hove *cum uxore*, Ambrosius Huybrechts, Johan Molet, Jan Salinghen *cum uxore*, Lieven de Slachmuldur, Henry Rumond, Anthonis Wyn. (*Antwerpsch Chronykje.*)

---

2 *Maart* 1567 (1568).

Item op den selven Vastelavont (2 Maart) t'snachts, heeft de Roy Roeyde van t'Hooffs wegen met de twe Schoutetten van

(1) Deze verzameling berust onder n° 463 in de Rijksarchieven te Brussel.

Antwerpen gegaen inde stadt wel in twintig off dertig huysen, halende vierentwintig borgheren, sommighe met haer huysvrouwen van haren bedde, die de kercken hadden helpen affwerpen en berooven, daer onder was Willem Silvius, drucker des Conincks. (*Antwerpsch Chronykje.*)

---

3 *Maart* 1567 (1568).

Geboden ende vuytgeroepen by Heeren Janne van Ymmersele, Riddere, Heere van Boudries, etc., Schouteth, Burgmeesteren, Scepenen ende Raedt vander stadt van Antwerpen, opten derden dach Martii anno XV^c sevenentzestich.

Alzoo de Heere ende de stadt wel ende volcomelyck zyn geinformeert dat diverse persoonen hen hebben vervoordert, zedert sesse weken herwaerts, binnen deser stadt, heymelycke ende onbehoorlycke vergaderingen ende conventiculen te houden (1), van welcker vergaderingen bewonden zyn geweest te zyn de persoonen naegenoempt, namelyck : Matheeus Verhagen, oudecleercoopere, gewoont hebbende *Inden Rooden Hoet*, (2) opte Vrydaechsmerct gestaen ; eenen Goossen, onbegrepen syns toenaems, gewoont hebbende inden kelder, onder denselven huyse, in welcker huys ende kelder respective de voirs. vergaderinge is gehouden geweest ; Joris Struys (3), oock oudecleercoopere, opte Vrydaechsmerct gewoont hebbende, ende Jan van Ee, oudecleercoopere, gewoont hebbende *Inde Bonte Coe*, opte selve Vrydaechsmerct; ende want tselve is directelyck contrarie den placcarten ende ordonnantien van Zyne Majesteyt, ten diversen stonden gepubliceert, soe eest dat men deselve persoonen voortsroept, van sHeeren ende vander stadt weghen, ten eynde zy hen daeraff, van op heden in vierthien daghen naestcomende, comen verantwoirden, opter stadthuys alhier, voir mynen Heeren

---

(1) *Evocati XVII^a Martii anno* 1567 *coram Dominis in Collegio et non comparuerunt.*

(2) Zie de bekentenis van Lijsken van Schelle, blz. 8.

(3) Anderwerven voirtsgeroepen ende gepubliceert *ut compareant* van op heden in drie weken *proximo.*

Actum die Sabbati decima Aprilis 1567, *ante Pascha.*

A. Grapheus.

Schouteth, Burgemeesteren ende Scepenen, oft anderssins, denselven tyt overstreken, sal men teghens hen procederen zoo men tegens sulcdanige behoirt te doene.

Ende alzoo Lenaert van Aken, gewoont hebbende int Heylich Geeststraetken, is geweest de cnape ende weetdoendere vander voirs. vergaderingen, soe cundicht ende laet men weten eenen yegelycken, dat zoe wie den voirs. Lenaerde ende oock den predicant, die inde voirs. vergaderinge gepredict mach hebben, wesende een lanck persoon, sprekende Hollantsche tale, sal cunnen denuncieren ende aenbrengen, sulcx dat zy in handen vanden Officier selen commen, men denselven vuytreycken sal, vander stadt goede, te weten : voor den predicant, hondert Karolus guldenen, ende voir den voirs. Lenaerde, vyftich der voirs. Karolus guldenen.

Gebiedende voorts oock, zoe wie eenen Henrick van Arnhem, cleermakere, die een persoon is manckachtich gaende, ende dewelcke is dooper vanden Anabaptisten, mitsgaders eenen Michiel, onbegrepen zyns toenaems, wesende een leertouwere van synen ambachte, ende een persoon van middelbaren ouderdom, met eenen rossen baerde, gewoont hebbende omtrent Ste-Michiels, die onder de voirs. Anabaptisten vermaender oft predicant is geweest, oock sal cunnen denuncieren ende aenbrengen, sulcx dat zy in handen vanden Officier selen commen, men denselven vuytreycken sal, vander stadt goede, van elcken heurer, hondert Karolus guldenen.

(*Gebodboeck*, *vol. C*, *fol.* 77 *v°* en *Archievenblad*, D. I, blz. 290 en D. II, blz. 418.)

Hooger Vierschaer.

Veneris die quinta Martii anno 1567 (1568).

De Schouteth tegens Marcus Salicant ende met hem Michiel de Torellis, als curateur des verweerders hem metten rechte gegeven, hebbende oock op heden tot dyen eynde den behoorlycken eedt gedaen. Michiel de Torellis, *qualitate qua*, verweerdere, ierst antwoordt by ontkennen nopende de feyten byden aenleggere geallegeert ende presenteert syne contrarie

feyten *infra triduum* over te geven ende deselve binnen behoorlycken tyde te verificeren, allegerende insgelycx, tot ontlastighe des verweerders, de furie ofte phrenesye daer hy over langhen tyt in is gevallen ende nu corts daermede weder bevanghen, employerende oock mede tot dyen eynde de bootsen ende sotternyen byden verweerdere inder Vierscharen voertsgestelt, *quare concludit prout in factis infra triduum exhibendis. Judicatum* dat de verweerdere sal overgeven syne feyten defensionael *intra triduum* ende selen partyen *hinc inde* voorts comen ten thoonen vande feyten by hen respective geexhibeert *ad* 8^vam ende sal de verweerdere, *de consensu partium*, synen thoon moghen affleyden ter plaetsen daer de personen woonachtich ofte bevonden selen worden, sonder deselve alhier ter Vierscharen te moeten brengen ende dat sonder prejuditie van deser Hoogher Vierscaren recht, *et concessæ sunt reo litteræ requisitoriales.*

Die duodecima Martii anno 1567 (1568).

De Schouteth tegens Marcus Saligant ; de aenleggere produceert twee getuygen, te weten Jan de Geley ende Raes Desie ende heeft affgenomen de voers. personen den eet om haer beste kenneyckheyt te seggen ende, overmits den crancken getale van Scepenen, syn alle saken vuytgestelt *ad* 8^ram.

Martis die XVI Martii anno 1567 (1568).

De Schouteth teghens Jacop Diericsens, van Wagheninghe ; *actor*, overmidts de verweerdere hem niet te vreden houdende met den doop hem in synder jonckheyt naer der Heyligher Kercken recht gegeven, hem heeft naerderhant laten herdoopen, contrarie alle geestelycke ende werlycke rechten ende den placcaten Ons Genadichs Heeren sConincx, *concludit capitaliter. Reus* persisteert by synder confessien *et lecta confessione, judicatum* daenleggere volcomen van synen vermete. (*Op den bladrand :*) Executio.

Deselve teghens Mons Jacopsens, cleermaker, geboren tot Vuytrecht; *actor*, *ex rationibus quibus supra*, *concludit ut supra. Reus ut supra. Judicatum ut supra.* (*Op den bladrand* :) EXECUTIO.

Deselve teghens Adriaen Jacopsens, cleermaker; *actor*, *ex rationibus antedictis*, *concludit ut ante. Reus ut ante. Judicatum ut supra.* (*Op den bladrand* :) EXECUTIO. (1)

Deselve teghens Jacop Cockenhols ; *actor*, overmidts de verweerdere hem heeft vervoordert nu onlancx binnen synen huyse te houden conventiculen ende verboden vergaderinghe, contrarie den placcaten Ons Genadichs Heeren sConincx, *concludit præparatorie ad torturam.* Gerardi *obtenta venia reum defendendi*, versuect dach van berade *ad* 8^{vam} *et obtinuit terminum deliberandi ad Veneris proximo.*

Deselve teghens Jan van Heese ; *actor*, overmidts de verweerdere hem heeft vervordert, des is geleden ontrent 6 weken voer synder apprehensien, binnen synen huyse opten Driesch gestaen, tot diversche reysen, te aenhouden conventiculen ende verboden ende ongeorlofte vergaderinghen, contrarie *ut supra*, *concludit ut supra et obtenta venia ut supra*, *judicatum ut supra.*

Die XIX^{a} *Martii anno* 1567 (1568).

De Schouteth tegens Michiel de Torellis, *qualitate qua* ; *partes* selen hueren thoon afleyden *pro omni termino ad* 8^{vam}.

Eodem die, juraverunt contra Marcum Saligant Bastiaen Gousaert et Gualtier Dabbin, natif de Liége, demeurant le dernier en la maison de Bernardyn Succa, et l'aultre en la *Cammerstrate int Oudaenken* en le *Clootenganck.*

---

(1) Over deze drie personen meldt het *Antwerpsch Chronykje* het volgende :

« Den 17 Meert synder op de groote Merct drie Herdoopers levendich verbrant ende was de vader met twee soenen. »

Deselve teghens Jan van Heese; de verweerdere seggende hem te syne een borgher deser stadt staende tot goeder naem ende faem ende noyt hem gemoeit noch onderwonden te hebben van eenigher predicatien, hoewel hy *casu* mach geweest syn in sekere predicatie die alhier gedaen worde ten huyse daer hy is woonachtich, *quare concludit* tot niet ontfanckelycheyt des aenleggers, overmidts dyen hy inder torturen niet anders meer en soude connen aennoemen dan hy by synder confessien en heeft verclert gehadt. Daernaer, *lecta confessione rei, judicatum* is dese saecke by mynen Heere Heer Niclaes Rockocx, Riddere, gehouden in advise *ad* 8[vam]. *Excepit deinde ut infra.*

Deselve teghens Jacop Cockenhols; de verweerdere antwoordt by ontkennen ende hoewel hy hem des soude moghen gevonden hebben in sekere predicatie, die gehouden souden wesen tsynen huyse, dat hy daertoe is verleyt geweest ende by ignorantie daertoe gebrocht, *quare concludit ut supra. Lecta deinde confessione rei, judicatum ut supra*, ende heeft de verweerdere geexcipieert duer monde van synen advocaet dat syne belydenisse niet en is gedaen geweest buyten banden van ysere.

---

21 *Maart* 1567 (1568).

Den 21 Meert werdender wederom wel dertigh borghers tot hunnen verantwoorde binnen Antwerpen geroepen ende seventien gevangenen binnengebrocht van Borgherhout, die t'samen vergadert waren, waer onder sommige waren die vuyt Dornick naergeschreven waren voor rebelle Calvinisten, en waren meest al Walen, die Antwerpen aldereerst brochten in dwalen. (*Antwerpsch Chronykje.*)

Hooger Vierschaer.

Veneris die XXVI Martii anno 1567 (1568).

De Schouteth teghens Jan van Heese; de verweerdere,

allgerende sekere supplicatie ten Hove te hebben gepresenteert, versuect daerom dach *ad* 3 *septimanas* ; *judicatum* dat de verweerdere sal hebben dach *ad* 8^{vam}.

Deselve teghens Jacop Cockenhols ; *judicatum ut supra.*

Deselve teghens Michiel de Torellis, *qualitate qua;* daenleggere verclert synen thoon afgeleyt te hebben ende sluyt van voorderen thoon. Michiel de Torellis, *qualitate qua*, totten thoon by hem geproduceert, lecht over seker besloten certificatie van die van Middelborch metten thoon daerinne gesloten, geproduceert tot Middelborch voers., sonder prejuditie van deser Hoogher Vierscaren recht by voergaende consente ende admissie, ende totten dyen employeert sekere missive van die van Middelborch metten thoon daermede overgesonden aen mynen Heeren alhier, eensamentlyc oock de depositie van Señor Hieronimo Mireel ende Adriaen Claes, respective by mynen Heeren alhier *præparatorie* overhoort, dewelcke, by consente ende voergaende admissie, syn gehouden als *ordinarie* geproduceert, oock sonder prejuditie als voren. Employeert oock seker bocxken inhoudende syn daghelycse oratie ende daertoe eene vehemente murmuratie teghens alle heretycken, dewelcke over den gevanghe is bevonden ten tyde van synder apprehensien, ende metter depositien vanden steenwerdere metten binnensluytere alnoch te overhooren, sluyt de voers. Torellis van thoone, midts nochtans oock ter kennissen van mynen Heeren ende deselve kennisse in forme van thoone employerende het wesen, gesien, manieren ende sot façon alhier inder Vierscharen voortsgestelt byden gevanghen, *judicatum* dat partyen selen hebben *nomina et cognomina testium* ende de saecke voorts comen vuytdinghen *ad Mercurii proximo.*

Deselve teghens Anthony Brugmans ; *actor*, ovcrmidts de verweerdere hem heeft vervoordert, inden dienst deser stadt wesende, hem metten quaetwillighen te vinden opter Meren inde leste troublen ende aldaer het gescut te regerene, hebbende oock daer te voren aengenomen geweest om naer Valenchyn te trecken, hoorende dat hetselve was om te trecken teghen die van Valenchyn, heeft hetselve gerefuseert te doene ende en heeft niet willen dienen, *quare concludit*

capitaliter. Advocati impetrarunt veniam defendendi reum, versueckende *pro reo* dach *ad* 8. *Judicatum* dat de verweerdere sal schuldich syn over te geven, binnen den derden daghe, syne feyten metter conclusien van dyen ende sal de verweerdere daerop comen antwoorden *ad* 8^{vam}.

Deselve teghens Wynant Block ; *actor*, overmidts de verweerdere hem heeft vervoordert, geduerende de leste troublen alhier, inder Meren hem aldaer te vinden ende aldaer geduerende deselve troublen seer oproerich te draghen, ende dat hy byde Capiteynen vander Meren gescict wesende naer Ste-Michielsclooster om tselve inne te nemen, hem heeft vervoordert met 30 andere gasten derwaerts te trecken ende tselve clooster inne te nemen, etc., *concludit capitaliter. Advocati impetrarunt ut ante et judicatum ut ante.*

Deselve teghens Jan Le Gillon ; *actor*, overmidts de verweerdere, staende tot quader namen ende famen, hem heeft vervordert, ten tyde vande beeltstormerye, de beelde binnen St.-Joriskercke te helpen afworpen ende briseren ende de predicatien buyten deser stadt te assisteren ende voorderen, *concludit capitaliter pront in factis per eum exhibitis. Advocati ut supra. Judicatum* dat de verweerdere sal hebben dach van berade *ad Mercurii proximo.*

(Vertoog van Willem Silvius aan het Antwerpsch Magistraat.

Aen myne Heeren Borgmeesteren ende Scepenen deser stadt van Antwerpen.

Verthoont in alder oidtmoet Willem Silvius, belast met ses cleine kinderen ende noch ses andere schamele jongers die drucken ende setten leeren, hoe dat hy nu, doer onwarachtige delacie, ses weken tot zynre groote ontschult, ja, om sonderlinge getrouwen dienst, gevangelyck wordt gehouden, waerdeure hy is gevallen in irrevocable ruyne, hebbende inden iersten allen zynen train ende credit inde tegenwoordige

Vrancfortse merct aldaer verloren, waerdeur hy nochtans meestendeel zyn familie was onderhoudende ; is daerenboven synen winckel zonder knecht ende syn druckerye geheel desert ende verlaten van zyn beste werckgesellen, sulcx dat zyn negociacie ende handel gantsselyck verloren gaet, dwelck den gevangenen tot meer tyden mynen Heeren heeft geremonstreert ende versocht dat men de stucken ende thoonen, soo wel vanden Officier als vanden suppliant, souden willen oversien, ende vindende des suppliants versoeck gefondeert, denselven te willen ontslaen, ten minsten onder cautie, vander stricter gevanckenisse, want het zynre benaude huysvrouwe nyet langer mogelyck en is soo grooten huysgesin te onderhouden ende bovendyen huren gevangenen man noch te provideren inde gevanckenisse van nootrufft. Bidt daeromme zeer oidtmoedelyck dat Uwer Eerw. gelieve de voers. stucken ende preparatoire productien te oversiene, ende daernae opte versochte relaxatie des suppliants recht te doene, soo Uwer Eerw. in redene ende equiteyt, ten meesten oirboire ende prouffyte des suppliants, zelen bevinden te behoiren.

Dwelck doende, etc.

Zonder dagteekening.

Cort verhael van tghene Mr Willem Silvius, drucker der Con. Maiest. sinte Bernaerts ghesien ende tot dienst vanden godshuyse ghedaen heeft, als de beelden daer ghebroken worden, ende waarom hy hem als-doen sinte Bernaerts heeft ghevonden. (1)

Alsoo Mr Willem voornoemt snachs (als de beelden t'Andwerpen ghebroken worden, omtrent voor vier uren) met Mr Frans Ghysbrechts der stadt Chirurgyn omtrent de Steenhouwersveste stondt ende sommighe van dese beelde-brekers voorby quamen loopen, hoorden hen segghen, morghen als de poort op is willen wy te Mishaghen, ter Siecken, sinte Bernaerts oock van ghelycke spel spelen als wy hier binnen Andwerpen hebben ghedaen.

---

(1) Dit stuk werd ten huize van Silvius gedrukt in de zoogezegde *civilité* letter.

II. Dwelck Silvius hoorende begheerden aenden voornoemden Mr Frans dat hy met hem van stonden aen soude willen opt stadhuys gaen om den Heeren van soodanighen opstel te adverteren, om datmen zulcx den godshuysen rontsom mocht waerschouwen ende de poorten toe-houden, opdat de brekers niet wt en mochten, want tsoude my leet syn, segde Silvius indien syt daer soo schandelyck maecten als tot sinte Michiels, Peter Pots, etc. want den Prelaet is myn compere ende groot vriendt.

III. Alsoo ghinghen sy beyde opt stadthuys om zulcx den Heeren te kennen te gheven, ghelyck zy deden.

IIII. Silvius wt goeder affectien totten godshuyse, sorgende dat die van sinte Bernaerts mochten te spade gheadverteert worden ende mids dien qualyck tydt hebben hen goeden te salveren, dacht voor d'beste selver daer te ryden, om hen te waerschouwen, ende d'beste mede helpen doen tot conservatie vande goeden.

V. Nam een huer-peert sonder syn huysvrouv yet te segghen, van sorghe datse hem niet en soude hebben laten ryden, om de groote troublen die inde stadt waren. Silvius rydt aent stadthuys, comt alsoo gheleerst ende ghespoort by mynen Heeren inde camer, hen te kennen ghevende dat hyt goet vondt selve sinte Bernaerts te ryden, om den Prelaet van als te adverteren, ende den godshuyse alle assistentie te doen hem moghelyck synde, biddende dat mynen Heeren wilde believen hem te doen wt-laten, ende volghende syn versoeck is Adriaen de Bie gheordonneert de Cronenborchpoort open te doen ende Silvium wt te laten.

VI. Sprack oock Mr Jan van Halle opte sael, die Silvium vraechden waer henen, Silvius antwoorde na sinte Bernaerts, segghende hem d'oorsake, hy antwoorden, 't is wel ghedaen, seght den Prelaet dat hy hem sterck make ende were dese gasten, welcke bootschap Silvius beloofden te doene, begherende op Mr Jan dat hy eenen eighen bode te peerde wilden in alle diligentien na Tongreloo zenden, om myn Heer van als te adverteren, op dat hyer hem tegens mocht versien, tselve beloofden Mr Jan in Silvius handt.

VII. Aen Cronenborch comende en vinter Silvius maer seven borghers inde wapenen om de poort te bewaren, dewelcke verstaende dat Silvius om die van sinte Bernaerts te assisteren reysden, verclaerden datter rechts te voren wel LXXX

van dese brekers aende poort hadden gheweest ende wildense met ghewelt open slaen om wt te wesen.

VIII. Ter wyle Adriaen de Bie de poort ontsloot begheerden Silvius dat hyse weder ghesloten hebbende wilden toe-ghesloten houden, ten minsten tot na de noen, op dat dese brekers niet wt en mochten, ende de godshuysen tydt mochten hebben om salveren.

IX. Alsoo posteerden Silvius na sinte Bernaerts in alle diligentien om tydt te ghewinnen, ende mids dien te meer spacien te hebben om hen goeden te salveren, onder weghen ghemoetten hem een van s'Prelaets dienaers te peerde die Silvius vraechden hoet inde stadt stondt, Silvius seyden dat hy daerom na de Prelaet reysden om hem van als te adverteren, ende dede den knecht met hem wederom keeren.

X. Comende int clooster byden Prelaet voor den seven uren vertelden hy hoet t'Andtwerpen toeghegaen was, ende dat hy selve dese brekers voor daghe hadde hooren segghen datse sinte Bernaerts wilden comen, doende mede de bootschap van Mr Jan van Halle, van dat myn Heere (hem sterck makende) de brekers soude wederstaen.

XI. T'mishaechden Silvio seer dat de religieusen soo verslaghen waren, radende den Prelaet te vertrecken ende tclooster te abandonneren ghelyck oock tschip metten goeden al ghereet lach, Silvius puer contrarie riedt hem allen te blyven, segghende hoe schandelyck dat deser brekers gemaect hebben, en heb noch niet gehoort yemanden ghedoot te hebben, Silvius argument was, dat des Prelaets ende religieusen presentie soude gerespecteert worden, ende veel schade beletten, den Prelaet by eede affirmerende dat hy syn lyf indient noodt waer voor hem soude stellen, ende hem niet en souden ghenaken, ten ware sy Silvium eerst doorstaken.

XII. Clagende voorts indien dit sus voort-ghinck dat hy gansselyck bedorven was, want wesende syn capitael boecken van d'oude religie en souden voort meer niet ghelden, daer op den Prelaet seyden, Compere comt hier met al u familie ick sal u onderhoudt doen ter tydt dattet den Heer versiet, dit ghebeurden in presentie van sommighe Heeren, maer Silvius heeft vergheten wie sy waren.

XIII. Des Prelaets camerlinck brocht Silvio een vers hemde ende een wambeis, ende Silvius tsyn wt-treckende,

seyde de camerlingh, dat hy syn leven gheen hemde of wambeys alsoo nat besweet ghesien en hadde.

XIIII. Silvius ghinck aende poort om tydinghe te vernemen ende vont daer eenen edel-man ghenoemt Taille, die oock ghecomen was tot assistentie vanden godshuyse, ende Silvius weder naden Prelaet comende hoort dat hy mette religieusen vertrocken was, des hem Silvius niet weynich en bedroefden, hem in soo grooten clooster vindende met soo luttel volcx, oft dienaers ende soodanighe onghevreesde menschen verwachtende, niettemin omdat hy mynen Heeren den Borgmeesteren in presentie van andere vande wet opt volle stadthuys belooft hadde alle assistentie te doen, ende den Prelaet oock ghepresenteert syn leven voor hem te laten, delibereerden te blyven, God gave wat hem ghebeurden.

XV. Hierentusschen dede Silvius vast alle ding wt-draghen, soo wel wt de clooster als wt der kercke om te salveren, hy selve droech de sanck-boecken wt *tanquam sacratum thesaurum in sacris necessarium, et si perissent irrecuperabilem*. Den bottelgier hielper hem een partye dragen in syn logys, maer de vreese was soo groot datse de vrouv vanden huyse (al hoordent den godshuys toe) niet en wilden herbergen, seggende, de geusen selender my omme bederven. De boecken waren groot ende swaer, en Silvius die moede was en lusten niet de selve soo verre weerom te draghen, dede soo veel datmense ten lesten onder des bottelgiers bedde verborchden.

XVI. Omtrent na IX uren comen dese brekers int clooster met kudden ende partyen, alsoo sy te Hoboken oock tHeylich cruys aldaer lang hadden ligghen breken, twas al *vive le gueus*, men ghingkse met goetheyt ane, ende setten hen teten ende te drincken voor, hertelyck versoeckende sy souden soo luttel schaden doen alst moghelyck ware, dwelck sy beloofden, maer qualyck hielden.

XVII. Een deel vande brekers liepen de trappen op nade bibliotheca oft librarie ende stieten met een grootachtich houdt opde dore, Silvius hen volghende comter by ende leyt syn handt opt houdt, segghende hola ghesellen en breect de dore niet, noch en doet gheen schade, men sal liever na den sleutel doen vernemen, alsoo leyden sy thoudt weder ter neer, ende quamen de trappen af sonder meer stootens oft brekens.

XVIII. Ter wyle sy vast int breken waren ende groote schade

deden, doer hen onverlatighe dronckenschap, sloten sommighe vande dienaers eenen raedt om te doen cesseren oft hen furie te modereren datmense eenich gelt schonck, Mr Bastiaen scloosters barbier vraechden Silvium syn opinie, die voor antwoordt gaf vint ghyt goet ick en vinds niet quaet. Den voornoemden Mr Bastiaen gaf Silvio tghelt om hen te distribueren, want het meest Walen waren en Bastiaen de sprake niet en kost. Silvius deeldent na dat hem docht elck van desen Walen de meester maecten, eenen diese *Splitnose* noemden creech er acht oft neghen, twaren al halve gouden realen, sommighe vier, sommighe vyf, andere drye etc., besprekende dat sy souden laten tgroot crucifix onghebroken, beyde d'orghelen, des Abts ende Rent-meesters camers, de librarie, ende voorts alles wat den Heeren ende dienaars toe-quam.

XIX. Silvius siende datmen de meeste schade was lydende deur hen dronckenschap ghinck inden wyn-kelder om te verhoeden datse door onverlaticheyt de vaten dier noch vier of vyf vol laghen, den bodem niet in en smeten, soo tAndwerpen was ghebeurt, ende oock om dit quaet ghespuys daer wt te crighen, vindende synen persoon twee-mael in perikel datse hem met opstekers toewilden, want sy hadden een pype Malevoizey de Madera wt gedroncken die Silvius selve voorden Prelaet ghecocht had, ende Valerius van Dale daer voor bethaelt 72 gulden. Desen wyn was soet ende liep seer int hooft, so dat zy al onsinnich of rasende droncken worden.

XX. Alsoo den dach verre ghingk dede Silvius groote instancie ende neersticheyt om de brekers wt den clooster te crighen, dan altydt alsmen hen van gaen sprack, spraken sy van eten ende van drincken, soo wordender kees, broot ende bier ghebrocht, d'een opde pleyn, d'ander inde kerck, ende docht tselve Silvio beter, dan ofmen dese brekers weder hadde laten int clooster loopen om stelen, inde kelder om drincken, ende aenden wyn verwermende, droncken gheworden synde ons snachts opden hals te blyven, ende tclooster (al en waert maer by ongeval) aen brandt te steken.

XXI. Want Silvius creech een impressie ende sonderlinghe vreese van brandt, wetende dat zulcx in Vranckryck vande Hughenoisen op diveerse plaetsen gheschiet was, want na datmen deser brekers beghinsel sach, soo en docht Silvio niet datter eenich quaet soo groot onder den hemel mocht syn, tware dan teghens de Maiest. of anderssins teghens de

gheestelyckheyt, dat soodanighe ongevreesde menschen niet en souden derren voort-stellen.

XXII. Alsoo en rusten Silvius mette dienaers niet voor datmense wt den convent creech, ende nauwelycx eenighen tydt wech gheweest hebbende, comter weder eenen anderen hoop inne, daer conducteur af was (alsoomen naderhandt verstont) eenen Lucas Hally, dies Silvius heel voor thooft ghestooten was, sorchden datmer den ganssen nacht mede soude ghequelt zyn, niettemin hen psalmen ghesonghen hebbende, ende verstaende datter niet te breken en was, trocken nae tclooster eysschende teten ende te drincken, Silvius d'woort voerende, want twas eenen Wael, remonstrerende wat sy dien dach hadden moeten lyden, ende datter gans niet teten en was, hebbende een deel broots ende wyns ghehadt trocken wech ende men leenden desen Lucas des Abts telle om daer mede thuys te ryden, ende syn gheselschap ghemackelycker quyt te worden.

XXIII. Sanderen daechs t'smorgens quam den Prelaet metten religieusen weder int clooster ende alles verstaen hebbende beloofden Silvio in recompense een coren-rente syn leven lanck gheduerende, dit ghebeurde over tafel alsmen ontbeet inde presentie van sommighe religieusen.

XXIIII. Corts hier-na Silvius metten Prelaet byde kerck staende comt Mr Bastiaen segghen datter wederom een partie van dese stormers par fortse int clooster wilden, den welcken men een tonne biers, ende te ontbyten voorde poort presenteerden te gheven, maer en waeren niet te contenteren wilden enckel int clooster syn.

XXV. Silvius alle paciencie verliesende, seyde laet ons flox aende poort gaen, ende wy vonden ons sterck van omtrent XX oft XXV persoonen met stocken ende roeren. Silvius den hoop door tclinquet oversiende, estimeerdense 36 oft 40 sterck, segghende totten Abt, laetter my alleen mede gheworden, stellen sy hen ter weer datmen my secoers doe, gaet soo wt den clinket, ende neemt Ambrosius des Abts camerlingh eenen swynspriet wterhandt, ende dryft van boven neer inden hoop, slady niet soo en hebdy niet, segghende ghy schelmen, ghy dieven, en hebt ghyt hier ghister niet schandelyck ghenoech ghemaect, ghy en comt hier weder om stelen en rooven, meyndy dat wy niet sterck ghenoech en syn om u te wederstaen, ja al warender uwer drye hondert, mids dien deysden sy achterwaert, Silvium seer dreighende

dat zy hem wachten souden, ende zulcx slaen betaelt stellen, Silvius wederom na tclooster keerende vondt den Abt vast achter hem staen, bereet met syn bloot gheweer om Silvium secours te doen had noot gheweest.

XXVI. Silvius metten Prelaet binnen comende, sey, flox goei mannen al die roers hebben schieten achter malcanderen twee oft dry-mael los, op dat dese dieven mogen meynen (of sy om hulp ghingen) dat wy stercker van volck syn dan wy syn.

XXVII. Teghens dat Silvius soude gaen ryden, riedt hy den Prelaet dat hy tclock-seel aende clock soude doen vast maken, om daer mede help versoecken aende huys-lieden, indient van noode waer, niet twyffelende zy en souden assistentie doen.

XXVIII. Als Silvius soude gaen ryden gaf hem den Prelaet Ambrosius synen camerlingk mede tot syn bewaernisse met een paer cincqroeren, of hem de gasten die hy vande poort sloech ende hem dreychden, onder weghen hadden ghewacht.

XXIX. Alsoot oock-ghebeurden, want sy gheen half myle ghereden en hadden, sy en worden ghewaerschout, ende mosten een ander straet inne ryden.

XXX. Daer syn noch veel meer particulariteyten, daer door Silvius synen dienst ende groote hertelyckheyt inne bethoont heeft, die hy om de cortheyt achter laet, dan verclaert niet eenen van desen brekers gekent te hebben, of niet en had connen meer dienst gedoen, en heeft oock nerghens synen voet ghestelt dan inde wyn-kelder om hen dronkenschap te beletten, ende inde kerck teghens dbreken.

XXXI. Somma gheen man van eeren ter werelt en soude dien aerbeyt, daer beneden syns lyfs perikel hebben willen verwachten, achterlatende in soodanighen troubel als doen ter tydt tAndwerpen was wyf ende kinderen ende al dat hy inde werelt had, om met soodanighe onsinnighe droncken guyten te doen te hebben om hondert ponden vlaems.

XXXII. Ende al waert datmen tghene voors. is niet en cost bethoonen, gelyckmen zeer wel can, so is te considereren wat apparentien het heeft, dat een man van eeren daer Silvius altyt voor ghehouden is staende tot goeden fame ende name noyt syn leven voet ghestelt hebbende in eenighe nieuwe predicacien, oft affectie ghetoont tot eenige nieuwe opinien, maer hem altyt seer catolyckelyck dragende,

soude synen goede naem, faem, eere, goet ende al dat hy ter werelt is besittende onder de voet treden, God den Heer almachtich so grootelyck verthoornen, den Coninck synen meester verlaten, ja tot vyandt maken, om hem met sodanighe schelmsche kerckdieven daer hyter niet eenen af en kenden te alieren in so abominablen schadaleusen misdaet, de welcke oock by den heyden altyt is voor execrabel ghehouden, ende hert ghestraft.

XXXIII. Silvius en meinden niet datter eenich mensch so verre van God verscheyden geboren soude syn, die sodanigen grooten weldaet ende diensten in soo grooten perikel gedaen, soude eenichssins int quaet connen verkeeren, ende al vondmen noch alsulcke herten, dattet emmers by gheen vrome lieden en soude sonder eenich fondament ende tegens alle waerheit behooren gelooft te worden.

25-27 *Maart* 1567 (1568).

Informatie genomen ex officio, *binnen den goetshuyse van Sinte-Bernaerts, ten versuecke van myn Heere den Mercgrave, teghens Meester Wilhelmum Silvium, nopende tgene byden voers. Silvium soude moghen wesen voortsgestelt buiten den goetshuyse van Sinte-Bernaerts ten tyde de beelden binnen denselven clooster afgeworpen ende gebroken worden,* et *dit al achtervolgende seker appostille opde marge van seker requeste gestelt in date den XVIIsten Marty lestleden, onderteeckent* POLITES, *ter presentien van myn Heere den Mercgrave.* (1)

Meester Johannes de Campo, secretaris vanden goedtshuyse van Sinte-Bernaerts, gevraecht als boven, secht ende verclert by synen eede etc. waerachtich ende hem noch wel indachtich te wesen hoe dat desanderendaechs naer Sinte-Bernaertsdach in Augusto anno 1566, alsoo de beeltstormers de beelden hadden afgeworpen ende gebroken, des daechs daer te voren binnen Antwerpen, de gevanghene genaempt Meester Willem

(1) *(Op den bladrand:)* Merten van Ranst, Scepene, ende my dese onderteeckent hebbende.

Silvius is te perde gecomen van Antwerpen (soo hy seyde,) int clooster van Sinte-Bernaerts, des morgens tusschen 6 ende 7 uren, wesende deselve seer verheystert ende seer besweet vande travaillie die hy gedaen hadde seggende teghens hem, deponent, (gevraecht synde watter gaens was,) hoe dat de beeltstormers des avonts te voren tot Antwerpen de beelden al hadden affgeworpen, ende dat hy verstaen hadde dat sy de lose derwaerts hadden, overmidts dyen hy hen hadde hooren roepen : « naer Sinte-Bernaerts, naer Sinte-Bernaerts, » seggende dat hy daer quam om hem sulcx te veradverteren ende waerschouwen ende dat hy noch eer soude gecomen hebben, hadde hy eer vuyter stadt geconnen gehadt, ende heeft de voers. Silvius hem voorts geaddresseert aen mynen Heere den Prelaet, ende hy, deponent, sulcx gehoort hebbende, alsoo syn huysvrouwe groot gaende daer noch int clooster was, heeft terstont syn huysvrouwe met syn familie vuyten goetshuyse gedaen, ende is hy, deponent, corts oock vuyten clooster gegaen, aleer de beeltstorminghe noch begost was binnen den goetshuyse voers., soo dat hy, deponent, niet meer en heeft gesien gehadt ofte gehoort van tgene de voers. Silvius daer soude mogen gesecht ende gedaen hebben, seggende ende verclerende hy, deponent, den voers. Silvium ierst gesien te hebben aenden stichgele staende teghensover den stal, alsoo hy ierst innegecomen was, ende hy, deponent, wesende gereet om naer Mortsele te genechte te gane, aldaer hy clerck ende secretaris is, vindende aldaer binnen den gootshuyse Joncker Adriaen Le Taill, die hem, deponent, quam halen om te genechte te gane, heeft aenden selven verhaelt ende verclert tgene hy vanden voers. Silvius gehoort hadde, maer en heeft hy, deponent, voorts niet te genechte gegaen, dan scheyde vuyten goetshuyse metten Prelaet ende den Lectuer, ende was den Prelaet seer qualycken vuyten cloostere te gecrygene, latende binnen denselven cloostere die dienaers vanden gootshuyse, naerdyen sy het schep vanden clooster, wesende een huede, hadden doen reede maken ende daerinne ewech gevlucht ende gesalveert allen tgene sy gevluchten ende verborghen consten, verborgende oock inden selven de reste vande religieusen des voers. cloosters, allen hetwelck niet en soude gesalveert hebben geweest, soo hem dunct, en hadden sy dadvertentie vanden voers. Silvius niet gehadt, sonder dat hy, deponent, gehoort heeft dat de voers. Silvius soude hebben gesecht gehadt int

innecomen ofte daernaer dat men de poorten vanden cloostere soude open setten ende hen laten doen dat zy wilden ende dat men hen geen resistentie en soude bieden, ofte eenighe dyergelycken woorden.

Sonder oock yet voorder nopende het gelt nemen ende vuytdeylen vanden parmesaen ofte librarye etc. yet meer kennelycken te wesene, als hem vuyten cloostere geabsenteert hebbende aleer de beeldstormerye ende brisement begonste.

Die XXV Martii anno 1567 *præsente*
van Ranst *et Marchione.*

Meester Walterus Nisæus, *Eyndhovianus*, Lectuer inden voers. goetshuyse, gevraecht ter causen als vore, tuycht hem dyen aengaende anders niet kennelycken te wesen dan dat ten daghe voers., naerdyen Silvius voers. hadde wel een ure ofte meer geweest binnen den goetshuyse van Sinte-Bernaerts, hy, deponent, heeft denselven aldaer gesproken ontrent den acht uren, dewelcke hem seyde, gevraecht synde wat datter gaens was, hoe dat de beeltstormers des nachs te voren de beelden binnen Antwerpen hadden afgeworpen gehadt ende datter al qualycken ginck, ende dat hy gehoort hadde vande selve dat sy de lose derwaerts hadden, ende dat sy seer sterck waren te voet ende te perde ende dat sy soo sterck waren dat men hen niet wel en soude connen geresisteren, dat daerom hem beter dochte te wesen dat sy de poorten open doen souden ende hen geen resistentie doen, overmidts sy om eenighe defensie onversien waren, ende was de voers. Silvius ten selven tyde seer vermoeit ende besweet, ende alsoo hy, deponent, daernaer corts metten Prelaet ende den Secretaris van daer sciet, het clooster verliet, soo en is hem, deponent, voorts niet kennelycken van tgene int briseren ende beeltstorminghe byden voers. Silvium soude moghen geseyt ofte gedaen geweest syn, verclerende tselve *in bona fide* soo gesciet ende warachtich te syne, ende hem voorder niet kennelycken te wesen, refuserende nochtans den eedt in deser saecken te doene, overmidts dyen dit *causa sanguinis* wesende, hem tselve soude moghen beletten *in suscipiendis ordinibus quos in animo habet assumere.*

Gualtherus Nysæus, *Eyndhovianus.*

Matheus vander Beke, bouttellier binnen den goetshuyse

voers., gevraecht als vore, secht ende verclert by synen eede etc. warachtich, hem kennelycken ende noch wel indachtich te syne, hoe dat ten selven daghe als men de beelden afwierp binnen den cloostere van Sinte-Bernaerts, tusschen den thien ende elff uren, hy, deponent, binnen denselven clooster heeft gesien gehadt den voers. Silvium, wesende te perde van Antwerpen aldaer gecomen, hebbende tusschen weghen gerencontreert sekeren dienaer vanden cloostere, genaempt Michiel, dewelcke naer Antwerpen was gesonden geweest te perde om te vernemen hoe dat daer al stont, dewelcke metten voers. Silvium wederom keerde, ende heeft gesien dat, alsoo de voers. Silvius tusschen de 6 ende 7 uren was ingecomen, dat deselve seer verheystert was ende syne cleederen duersweet, maer en sprack hem, deponent, niet sunderling ane voer ende aleer myn Heer den Prelaet van daer was, soo dat hy vanden selven niet en heeft gehoort dat beter was dat men de poorten open dede voerde beeltstormers, ofte dyergelycke woorden; ende voorts alsoo hy, deponent, vuyt laste van mynen Heer den Prelaet, het lywaet ende andere dinghen dienende totter bouttelryen hadde ewech gepact ende tscepe gedaen in sekere huede liggende aende waterpoorte vanden cloostere, ende dat de ornamenten en het principael vanden cloostere ende oock de religieusen inde selve huede waren gebercht ende bewaert, soo syn corts daernaer myn Heer den Prelaet ende eenighe andere met hem oock vuyten cloostere gesceyden te scepe, ende corts daernaer soo syn de beeltstormers, ontrent den thien ende elff uren, binnen den cloostere gecommen ende hebbent daer al begost te breken ende ontwee te smyten, ende waren wel sterck, soo voer soo naer dyen dach, tusschen 600 ende 700 persoonen medegetelt ende daerinne begrepen Lucas Hailly (1) met synen geselscap, die aldaer des achternoens wel met 200 persoonen arriveerde.

Gevraecht ofte hy den voers. Silvium geen gelt en heeft weten nemen ofte sien geven om de orghelen te salveren, ende ofte hy yet voer hem heeft gehouden gehadt, secht ende verclert niet gesien te hebben dat hem eenigh gelt soude hebben gegeven geweest, maer heeft wel gehoort dat eenen genaempt Sebastiaen, chirurgyn vanden cloostere, den voers. Silvium heeft gelt gegeven gehadt, maer tot wat eynde ofte

(1) Zie D. IX, blz. 415.

waerom ofte wat de voers. Silvius daermede heeft gedaen gehadt, en is hem niet kennelycken.

Gevraecht voorts nopende de distributie vanden parmesaen etc., secht ende verclert hem anders niet kennelycken te wesen dan dat, alsoo hy was gestelt geweest aen sekere duere binnen de pant om die te bewaren, heeft daernaer gesien datter een andere duere open gesmeten worde, soo dat hy, deponent, syne duere verlatende ende gaende naerde bottelrye, heeft deselve ontsloten, ende, alsoo daer II stucken parmesaens waren, deen groot, dander cleyn, heeft daernaer gesien dat de voers. Silvius, inder kercken staende, het cleynste stuck parmesaens in syn hant hadde (niet wetende waer het grootste was vervaren), ende dat hy daeraff den volcke daerontrent wesende distribueerde, hetwelck seer riep om eten ende drincken, ende hoewel den gepuffele seker tafele inde groote salet was gedect ende hen aldaer teten ende te drincken voergestelt, soo en hebben nochtans deselve hen daer niet mede te vreden gehouden, maer hebben voorts het heel cloostere dore geloopen, ende alsoo inder kercken yemant vande dienaers vanden cloostere sekeren corf met broode den gepuffelt roepende om eten was vuytreyckende, soo heeft hy, deponent, gesien dat de voers. Silvius, het stuck parmesaens hebbende, aldaer daeraff voorts deylde, sonder te weten ofte de voers. Silvius den parmesaen selve aldaer gebrocht hadde ofte niet ; dan hoorde dat de voers. Silvius int deylen seyde int generale : « dit volck wilt wel eten, maer sy en willen niet » wercken, » maer ofte hy sulcx ter goeder trouwen ende tot goeder meyninghe seyde ofte niet, en is hem niet kennelycken.

Secht oock hem noch wel indachtich te syne dat, aleer de voers. beeltstormers noch int clooster waren, dat hy, deponent, vast besich wesende om het goet vander kercken te salveren, comende inder chooren, aldaer Silvius oock was, heeft gehoort hoe dat Silvius hem, deponent, seyde : « ist niet jammer » dat dese boecken hier noch liggen, comen de rabbauwen hier, » sy selense al vernielen ende verscueren » ende hy, deponent, vragende wat men daermede doen soude, heeft hem de voers. Silvius gesecht dat hy de boecken souden draghen inde *Voghelensanck* buyten den cloostere, aldaer hy, deponent, syn camere hadde, ende overmidts de voers. boecken seer swaer waren, soo dat hy genoch te draghen hadde aen eenen boeck, ende niemanden nochtans daer vindende diese soude

hebben moghen draghen, soo heeft hy, deponent, selve de voers. boecken gedraghen inden *Voghelensanck*, achtervolgende den last ende heete vanden voers. Silvius, soo dat deselve aldaer syn gesalveert geweest.

Gevraecht nopende de librarye etc., secht niet gesien ofte oock niet gehoort gehadt te hebben dat de voers. Silvius het gepuffelt soude hebben geleyt gehadt ofte deselve gebrocht opder librarien.

Secht hem oock noch wel indachtich te syne hoe dat de voers. Silvius des achternoens, naerdyen de beelden meest al waren gebroken, dat deselve voerder kerckdueren aen het hoofken ofte cappelleken int gers was liggende metter hant onder syn hooft, wesende seer vermoeit ende verarbeyt, dewelcke hem, deponent, alsoo hy beneffens hen passeerde, seyde : « och, » Matheus, ick ben soo moede, ick en soude den arbeyt noch » niet eens wilden doen noch int avontuer staen, al woude » myn Heer den Prelaet my 100 croonen gheven. »

Heeft oock desanderendaechs gesien ende gehoort dat, alsoo weder voerden cloostere sekere andere gasten waren, ontrent 20 ofte 30 persoonen, alswanneer myn Heer den Prelaet weder int clooster was gecomen ende dat sy daer weder vele wils bedryven wouden, dat de voers. Silvius, in presentie van myn Heer den Prelaet ende diversche syne dienaren, hebbende eenen knevelstaff, daermede een vanden selven gasten op syn lyff smete, huer vraghende ofte sy niet wils genoch des daechs te voren aldaer bedreven en hadden, waerop een vanden selven hem antwoorden : « ja, men kent u wel, wy selen u noch wel » vinden, » ofte dyergelycke woorden.

Hebbende myn Heer den Prelaet doens ter tyt oock syn passemesken vuyte, denwelcken volchden 8 ofte 10 andere van syne dienaers, al met hennen geweren.

Mateus Verbeke.

Jacques de Vischere, organist binnen den goetshuyse van Sinte-Bernaerts, gevraecht als vore etc., secht ende verclert verstaen te hebben vande andere vanden cloostere hoe dat, ten daghe als de beeltstormerye gebuerde binnen den cloostere van Sinte-Bernaerts, dat eenen genaempt Meester Willem Silvius des morghens, ontrent den 7 uren, aldaer was gecomen met sekeren dienaer des cloosters genaempt Michiele, denwelcken den voers. Silvium ontmoette tusschen weghen, soo de-

selve was op veerden om naer Antwerpen te ryden om te vernemen hoe dat daer al stont, ende dat deselve Michiel, rencontrerende den voers. Silvium, metten selven was wederom gecomen binnen den clooster, alwaer de voers. Silvius gecomen wesende ontrent den 7 uren voerder noenen, heeft hy, deponent, ontrent den 8 uren, gerencontreert den voers. Silvium ontrent de poorte die men heet de conventspoorte, alsoo de voers. Silvius was by myn Heer den Prelaet, ende alsoo myn Heere den Prelaet seer verslaghen was, heeft hy, deponent, gehoort hoe dat de voers. Silvius seyde teghens myn Heer den Prelaet : « settet al open wat ghy hebt » ende en valt hier niet wederspannich, want ick sorghe dat syt » al ontwee smyten selen daer sy selen aencomen, » waerop de voers. Prelaet seyde hem, deponent, dat hyt al ewech doen soude dat hy conste ; ende alsoo de voers. deponent sekere cameren te bewaren hadde, soo heeft hy terstont gevlucht allen tgene hy conste versteken ende verborghen in seker schip ofte huede geleghen aende waterpoorte vanden convente, aldaer de voers. religieusen huere goeden ende huer selven inne verborcht ende gesalveert hadden ; ende daernaer, ontrent den 10 uren, syn ter selven plaetsen gearriveert de beeltstormers, dewelcke de beelden voerder kercken ende daerbinnen hebben afgeworpen ende gebroken, wesende in grote menichte ende meer dan ontrent de 600 personen in getale.

Nopende het gelt omme dorgelen te salveren, *dicit ut præcedens.*

Nopende de distributie vanden parmesaen, secht ende verclert hem noch wel indachtich te syne hoe dat hy ten selven tyde heeft gesien, int afworpen vande beelden, dat de voers. Silvius seker stuck parmesaens in syne handen hadde, wesende niet seer groot, ende dat hy tselve droech duer den pant naer der kercken toe, ende dat den voers. Silvium volchde sekere andere persoonen, met corven gevult met broode, maer midts der turbatien en sloech hy, deponent, gheen achte ofte tselve dienaers waren vanden convente ofte andere persoonen, ende de voers. Silvius den voers. parmesaen dragende naer der kercken, heeft gesien dat alsoo diversche persoonen hem omringelden, seggende : « gheeft my wat, ick en heb desen » dach noch niet geten, » dat de voers. Silvius denselven was distribuerende vanden voers. parmesaen, seggende : « dit volck » wilt wel eten, maer sy en willen niet wercken, » ofte dyerge-

lycke woorden in substantien, maer dat hy sulcx soude geseyt hebben vuyt quaeder intensien en is hem niet kennelycken.

Aengaende de librarye etc. *ignorat*, want hy dyen aengaende niet gesien en heeft gehadt.

Sonder hem deponent voorder oft andersins desen aengaende kennelycken te wesen, dan dat de voers. Silvius soo vermoeit was gecomen binnen den cloostere dat hy geheel verheystert ende ontsteken was, soo dat syn wambeys ende hemde soo waren duernat dat mense soude hebben moghen vringhen.

JACUS DE VISSCHER.

Sebastiaen van Eyssel, chyrurgyn des voers. goetshuys, gevraecht als vore etc., secht ende verclert by synen eede etc. hem kennelycken ende noch wel indachtich te wesen hoe dat, ten tyden vande beeltstormerye gesciet binnen Sinte-Bernaertscloostere voers., hy, deponent, is aldaer binnen den cloostere ende present geweest geduerende den voers. tyde ende heeft alsdoen, ontrent den 8 uren voerder noene, binnen den cloostere gesien den voers. Silvium, dewelcke daer te voren ontrent den 7 uren was innegecomen, vindende hy, deponent, den voers. Silvium noch heel onstelt van vermoeitheyt ende geheel besweet, ende alsoo myn Heer den Prelaet van advyse was de goeden ende de religieusen te salveren ende het clooster te abandonneren, soo heeft hy, deponent, ontrent den 9 uren, gehoort dat myn Heer den Prelaet den voers. Silvium ende Jonckeren Adriaen de Taill was biddende, overmidts hy ewech ginck, dat sy toch hen beste soude willen doen, soo verre de beeltstormers daer quamen, om het clooster te bewaren, dewelcke myn Heer den Prelaet oock geloefden sulcx te doene ; ende alsoo de beeltstormers daernaer, tusschen den 9 ende 10 uren, aldaer arriveerde ende dat sy de beelden aldaer af begosten te worpen, hy, deponent, hem bedenckende ofte het niet beter en ware dat men de beeltstormers met gelt soude hueren om te doen vertrecken, soo heeft hy, deponent, sulcx aenden voers. Silvium te kennen gegeven ende hem sulcx gevraecht ofte hy niet en soude geraden vinden het gepuffelt met gelde te contenteren, ten eynde sy souden hebben moghen voorts stil wesen, waerop de voers. Silvius hem antwoorde dat, soo verre hem sulcx goet dochte, dat hyt oock goet vont; welcken achtervolgende heeft hy, deponent, gesonden aen myn Heer den Prelaet sekeren dienaer, hem onbekent

ende nu vergeten wesende, wesende de voers. Prelaet recht teghensover het water, ende hem bevolen hebbende dat hy hem van als soude terstont veradverteren, hem doende vragen ofte hem geliefde dat men het gepuffelt met gelt soude contenteren, om meerder prouffyt te doene, waerop myn Heer den Prelaet metten bode voers. hem, deponent, dede antwoorden dat, soo verre daer yet goets met gelde te doene was, dat hys niet laten en soude, alwaert om 100 ofte 200 guldens te doene, welcke antwoorde hy, deponent, ontfanghen hebbende, heeft hetselve aenden voers. Silvium gesecht, ende denselven gegeven 25 gouden Philipsdaelders in specie inder kercken, hem seggende dat hy hetselve soude distribueren aenden ghenen daer hem duncken soude tselve best bestelt te syne, op conditie dat sy de orgelen, het crucifix boven docxsael, den domster ende dabdye boven souden conserveren ende bescudden, maer hoe ende in wat manieren de voers. Silvius sulcx gedistribueert heeft gehadt, en is hem niet kennelycken, dan heeft de voers. Silvius hem, deponent, vanden voers. gelde des avonts weder gerestitueert 6 gouden Philipsdaelders in specie, ende hy, deponent, vindende onder het gepuffelt voers. sekere 3 gasten dewelcke hem dochte dat aldaer groot prouffyt souden hebben moghen doen, heeft deselve gehuert dat sy het clooster souden willen voerstaen, hy soude hen betalen, dewelcke daernaer sulcken geweer gedaen hebben dat sy het clooster sunderlinghe hebben helpen in vele saecken salveren, ende hy, deponent, deselve daernaer brengende byden voers. Silvium ende hem vragende ofte sy iet gehadt hadden ende van hem verstaende dat neen, heeft den eenen vanden selven hy, deponent, gegeven I gouden Philipsdaelder, wesende dandere II gasten vertrocken metten gemeynen hoope.

Gevraecht insgelycx nopende de distributie vanden parmesaen etc., secht ende verclert hem, deponent, noch wel indachtich te wesen dat ten tyde voers. hy, deponent, heeft gesloten gehadt ende geconcipieert metten voers. Silvium, om het volcke vuyter kercken ende abdyen te houdene, dat sy het gepuffelt voerde abdye souden teten ende te drincken doen geven, om, vuyter kercken ende abdyen te houdene, maer alsoo het gepuffelt alreede inder kercken was, siende datter geen middel en was om het gepuffelt daervuyte te cryghen, soo heeft hy, deponent, selven den voers. Silvium inder bottelryen comende

gegeven ofte doen geven sekere stuck parmesaens om daermede het volck te contenterene, dat sy emmers boven opde abdye niet comen en soude, hetwelck stuck parmesaens de voers. Silvius voorts heeft gedraghen naer der kercken ende hetselve gedistribueert aen het volck daerontrent wesende, wordende hetselve volck oock aldaer by andere persoonen broot ende te drincken gegeven, maer dat de voers. Silvius aldaer teghens het volck int distribueren soude gesecht hebben dat sy wel eten wouden, maer dat sy niet en wilden wercken, en heeft hy, deponent, (niet) gehoort.

Seggende ende verclerende oock hy, deponent, hoe dat de voers. Silvius aldaer soo groote diligentie ende arbeyt heeft gedaen om meerder quaet te beletten ten selven tyde, dat hy hem selven nergens en heeft gespaert gehadt, maer is achter ende vore by geweest, soo dat vele volcx, ja de omwoonders vanden voers. cloostere, aensiende de groote diligentie vanden voers. Silvium ende vanden voers. Joncker Adriaen de Taill, dat sy, wel hen niet kennende, tot diverscher reysen teghens hem, deponent, ende diversche andere, soo hy verstaen heeft, gesecht hebben dat de voers. Silvius ende de Taill moeste Capiteynen syn geweest vanden voers. volcke, overmidts sy soo voer ende achter alomme liepen ende soo besich waren.

Nopende de librarye, *nihil scit*.

BASTIAEN VAN AEYSSELE.

Ambrosius van Diepenbeke, camerlinck vanden lesten Prelaet, hebbende te voren oock gedient synen voersaet, vander Meeren, (1) gevraecht als vore etc., secht ende verclert hem noch wel indachtich te wesen hoe dat, ten tyde van brisemente vande beelden gesciet binnen den goetshuyse van Sinte-Bernaerts, hy, deponent, is geweest van tsmorgens tot tsavonts binnen den cloostere voers., maer en heeft Meester Willemen Silvium int ierste niet sien innecomen, maer is hem noch wel indachtich dat, corts naerdyen de voers. Silvius aldaer was gearriveert geweest, dat myn Heer den Prelaet hem, deponent, heeft opgewect ende belast dat hy alle syne papieren ende alle tgene hy geberghen conste terstont soude ewech packen ende salveren, seggende hoe dat Silvius tot dyen eynde aldaer was gecomen, om hen te veradverteren dat tot Antwerpen

(1) Jacobus vander Meeren, Abt van 1536 tot 1559.

soo qualycken stont ende dat het gepuffelt derwaerts comen soude; welcken achtervolgende heeft hy, deponent, sulcx gedaen als hem bevolen was, hebbende alle de dienaers vanden voers. cloostere daertoe geholpen; insgelycx was oock de voers. Silvius, naerdyen hy hem van een schoon hemde hadde vercleet, wesende het syne seer nat ende vochtich vanden sweete, al even besich om sulcx te voorderen, soo dat de meestendeel vande goeden in seker huede liggende aende waterpoorte achter het clooster gedraghen ende metten religieusen gesalveert worden, maer dat de voers. Silvius soude gesecht hebben dat men den beeltstormers geen resistentie doen ėn soude ende dat men huer de poorten soude open setten, ofte dyergelycke woorden, en heeft hy, deponent, niet hooren seggen, maer is hem noch wel indachtich dat, alsoo de Prelaet soude vertrecken vuyten cloostere, dat deselve hem, deponent, ende andere syne dienaers belaste dat men de poorten soude open setten ende dat men het volck soude teten ende te drincken geven, ende is de voers. Prelaet, dewelcke daer te voren het gepuffelt hadde willen teghens ryden ende daeraff ter contrarien gepersuadeert synde, voorts van daer vuyten cloostere vertrocken over het water te Coolen op syn huys, ende syn daernaer, ontrent den 10 uren, de beeltstormers aldaer gearriveert in grooten getale, wel over de 500 sterck soo naer als vore.

Nopende het gelt den voers. Silvium gegeven om de orgelen etc. te salveren, secht niet gesien gehadt te hebben sulcx byden voers. Silvium te wesen ontfanghen, dan hoorde wel ter selver tyt dat de voers. Sebastiaen, hebbende gelt in syn hant, seyde dat hy tselve Silvium geven soude, om daerduere dorgelen, het cruys ende andere dinghen te salveren, maer waer de voers. Silvius metten voers. gelde is gebleven en is hem niet kennelycken, dan heeft wel hooren seggen dat de voers. Silvius tselve soude hebben gegeven gehadt om de orghelen ende crucifix te salveren.

Aengaende den parmesaen etc., secht ende verclert wel gesien gehadt te hebben dat de voers. Silvius inder kercken was distribuerende onder het volck seker stuck parmesaens dat hy in synder hant hadde, maer hoe hy daerane geraect was en is hem niet kennelycken, maer heeft wel gesien dat eenyegelyck even besich was om het gepuffelt teten ende te drincken te geven, om te verhueden meerder quaet, gelyck

oock hy, deponent, aldaer hen seker cruycke met wyn was aendragende, ten eynde als vore, sonder gehoort gehadt te hebben dat de voers. Silvius soude teghens het volck gesecht gehadt hebben dat sy niet en souden hebben, want sy niet gevrocht en hadden, ofte dyergelycke woorden in substantien.

Seggende ende verclerende voorts meer hy, deponent, hem kennelycken te syne gehoort gehadt te hebben dat, alsoo het volck het crucifix opten oxsael staende wilden destrueren, dat de voers. Silvius riep aenden Capiteyn (soo hem dochte) vanden gepuffelt, hebbende eenen geslipten nuese, staende boven op docsael, alsoo de voers. Silvius beneden was, hem biddende dat hy toch het crucifix soude willen doen conserveren ende bescudden, waerop de slipneuse hem seyde: « neen, dat is het » principael, » stootende met synen swynspriet aende wapenen staende onder het voers. crucifix, ende ginck hy, deponent, voorts vuyter kercken naer de camere vanden Prelaet, alwaer hy voorts bleeff.

Aengaende de librarye, *nihil omnino scit.*

AMBROSIUS VAN DIEPENBEECK.

Michiel Boots, toesiender vanden goetshuyse ende vande wercklieden, gevraecht *ut supra*, secht ende verclert by synen eede hen noch wel indachtich ende warachtich te syne dat, ten selven daghe als de beeltbrekinge gebeurde binnen den goetshuyse van Sinte-Bernaerts, alsoo myn Heere den Prelaet des avonts te voren was geadverteert by het jonck wyff vanden apthecker, woonende inden loghyse van Sinte-Bernaerts binnen Antwerpen, hoe dat de beelden binnen Antwerpen afgeworpen ende gebroken waren, soo is hy, deponent, alsdoen gesonden geweest, des morghens wel vroech, by myn Heer den Prelaet te perde naer Antwerpen, omme te vernemen hoet daer al stont, ende, te perde synde, heeft tusschen weghen, boven het gericht vanden Kiele, ontmoet Meester Willem Silvium, dewelcke, seer vermoeit ende besweet synde, quam in haeste te poste geloopen naer Sinte-Bernaerts toe, ende hy, deponent, hem vragende watter gaens was ende hoe dat binnen Antwerpen al stont, en heeft nauwelycx van hem antwoorde cunnen gecryghen, maer deselve, al even seer duerrydende, seyde hem dat tot Antwerpen alle de beelden dyen nacht affgeworpen waren ende dat sy alle de kercken

ende cloosters hadden berooft, ende, alsoo sy allen den nacht hadden gevrocht, hadde van hen gehoort dat sy naer Sinte-Bernaerts souden comen, ende dat hy daerop alsoo quam naer den Prelaet, om hem daeraff te veradverteren, want hy sorchde dat sy verhondert derwaerts souden comen, ende alsoo voorts even nerstelycken duerrydende, sonder eenighe compagnie, is voorts soo seer in poste derwaerts gereden dat hy, deponent, dewelcke met hem wederom keerde, hem met synen perde nauwelycx gevolgen en conste.

Gevraecht voorts nopende de articulen naervolgende van tgene binnen den convente soude moghen byden voers. Silvium voortsgekeert wesen, secht hem dyen aengaende niet kennelycken te syne, overmits dien hy alleenlycken voer opt hoff is gebleven, beduchtende dat het gepuffelt elgers den brant in soude hebben gesteken.

Michiel Boots.

Cornelis Tapper, poortier vande voortste poorte vanden gootshuyse van Sinte-Bernaerts, gevraecht als vore, secht hem anders dyen aengaende niet kennelycken te syne dan dat hy, deponent, des morghens wel vroech, omtrent den 7 uren, heeft gesien dat Meester Willem Silvius metten voergaenden deponent heeft sien comen in alder diligentien binnen den clooster van Sinte-Bernaerts, ende heeft daernaer oock gesien hoe dat myn Heer den Prelaet by hem, deponent, aende poorte quam, ende dat hy hem seyde dat, soo verre het gepuffelt daer quame, dat hy hen geen resistentie doen en soude, ende dat hy het beste doen soude dat hy huer teten ende te drincken geven soude ende huer te vreden stellen ten besten hy coste, om een argher te verhueden, hebbende daernaer oock wel gehoort vanden voers. Silvium dat hy oock seyde teghens deen ende dander dat men hen geen resistentie doen en soude, want anders te beduchten was datter meer quaets aff soude moghen comen ende dat men hen teten ende te drincken geven soude.

Ende daernaer de beeltstormers daer comende, seer sterck wesende, in als over de 400 ofte 500 persoonen, heeft hy, deponent, gedaen gelyck myn Heer den Prelaet hem belast hadde, sonder hem, deponent, kennelycken te syne van tgene binnen den cloostere soude moghen wesen gesciet, overmidts dyen hy, deponent, by synder poorten was blyvende.

Heeft oock desanderendaechs gesien ende gehoort dat alsoo etc. *sicut* Matheus vander Beke.

CORNELIS TAPPER.

Cornelis Bock, portier inde groen poorte vanden goetshuyse van Sinte-Bernaerts, gevraecht nopende de saecke voers., secht hem van allen de saecken niet met allen kennelycken te syne, noch niet te kennen eenen genaempt Meester Willem Silvius, dan wel is waer dat ten daghe voers., als de beelden gebroken worden, binnen den gootshuyse van Sinte-Bernaerts, datter voerden noenen seker manspersoon, sonder denselven te weten te describeren in eenigher manieren, dewelcke hem, deponent, seyde ende andere vanden cloostere dat, soo verre sy yet hadden dat sy wouden selveren, dat sy dat vuyt doen souden, opdat huer niet en soude worden genomen vanden ghenen dyer comen souden, sonder voorder yet ter werelt deser saecken aengaende hem kennelycken te syne.

Aert den ondercock, ontboden wesende, etc., was vuyten cloostere *et ob id non examinatus*.

Sieur Adriaen de Talle, demeurant à Melle hors ceste ville, sur la maison de Monsieur de Liekercke, estant interrogué à cause que dessus, dict et déclaire par son serment estre vray et véritable comment ce jour-là, quand les Guez vindrent au monastère de Saint-Bernaert pour y abbatre et briser les images, luy, déposant, ce matin mesme de bon heure devant 5 heures, est venu à cheval avec son serviteur au mesme monastère, pour en après avec le secrétaire Campo, lequel se tient illecques, ensemble aller à la *genechte* de Mortsele, où le dict Campo est secrétaire, comme le jour précédant avoient assigné l'heure susdicte pour y aller ensemble, et luy, déposant, venant au monastère et ayant parlé au dict secrétaire Campo, survint, environ 7 heures, Maistre Guillaume Silvius, lequel estant bien en sueur et fort délassé du travail qu'il avoit faict en venant à cheval, lequel Silvius s'est incontinent addressé vers l'Abbé, sans qu'il parloit là à luy, déposant, et est après avenu que le dict Campo ayant entendu l'affaire et le disordre commis par les Guez en ceste ville et que iceulx estoient d'intention de venir vers le monastère de

Saint-Bernaert. Du dict Silvius, luy vint le dict Campo advertir comment il ne pouvoit aller avec luy à Mortsele, considérant les choses susdictes lesquelles il luy raccomptoit tout au loing. Et incontinent le dict Abbé est venu vers luy, déposant, luy priant qu'il voulsist assister au cloistre et qu'il voulsist faire son mieulx, il le luy en récompenseroit, ce que luy prioit le dict Abbé en la présence du dict Campo, du lecteur du dict cloistre et en présence de plusieurs aultres, sur quoy luy, déposant, luy promist au dict Abbé de faire toute l'assistence au dict monastère que luy seroit possible et qu'il n'espargneroit sa peine ne vie mesme, demandant en oultre au dict Abbé s'il seroit mal de les aller au-devant pour regarder quelles gens qu'ilz estoient, ce que le dict Abbé trouvist bon du commenchement, et comme il s'estoit boité, pensant aller à cheval, en fust divertist par les serviteurs du dict monastère, craignans que quelque mal ne advinst à sa personne.

Déclaire pareillement de n'avoir oncques ouy que le dict Silvius auroit conseillé à l'Abbé ou aultres qu'on ne debvroit user de force contre la dicte canaille, mais qu'on leur debvoit ouvrir la porte et laisser faire, etc. ou telles ou semblables paroles, mais a bien ouy aussy que luy, déposant, (ayant le cas du premier coup seulement entendu) présentoit au dict Abbé de tenir ferme et bon contre la dicte canaille et de les forclorre, que lors le dict Abbé, en absence du dict Silvius, luy vint à dire : « je ne sçais que faire, car j'entens que » ceulx de la ville d'Anvers ne les ont résisté, que chose » pourrions-nous faire ? » ou semblables paroles, advisant en après et disant à luy, déposant, qu'il fairoit le mieulx qu'il pourroit et qu'il gardast de les contenter par bonnes paroles et saulver ce qu'il pourroit, disant aussy : « Silvius vous assistera » et je vous en récompenseray. » Et a luy, déposant, après ouy que le dict Abbé commandast à quelcun qu'on ne fermeroit poinct la porte devant eulx, de peur qu'ilz ne y mectassent de feu en cas de résistence.

Dist aussy luy, déposant, que après Silvius s'est venu addresser vers luy, déposant, le priant qu'il voulsist faire son mieulx pour la défense du cloistre, car il y estoit venu pour ces fins et pour advertir le monastère de ce qu'il estoit passé en Anvers, disant à cest effect avoir obtenu consentement de ceulx de la ville d'Anvers ; sur quoy, luy, déposant, le dist comment Mon-

sieur l'Abbé l'avoit prié le semblable, et qu'il fairoit son mieulx, disant aussy luy, déposant, que, après les advertences faictes par le dict Silvius au dict monastère, que alors ceulz-là dedans ont premièrement commenché à saulver leurs biens en certaine hulque ou navire et saulvé tout ce que depuis a esté saulvé illecques.

Et en après le dict Abbé partist par derrière avec le dict Campo et le lecteur susdict vers le *Tolhuys*, et en après est survenu la canaille des Guez avec leur Capiteyne *Slipneuse*, le(s)-quelz ont commencé à abbatre les imaghes, premièrement dedans la chappelle laquelle est à l'entrée du dict monastère, et comme luy, déposant, avec Silvius les prioient à force de vouloir désister de ce qu'ils avoient commencé, leur dist le Capiteyn *Slipneuse* : « ha, comment nous voulez-vous empescher » ychi, nous avons tous abbatus en Anvers, » ou semblables paroles ; et comme les dicts Guez ne désistoient du brisement desjà commencé, estans parvenu en l'église, et que luy, déposant, les prioit fort qu'ilz voulsistent abstenir et se retirer de là, sy a il ouy que la canaille crioit à force qu'on les donneroit à boire et à manger, il(s) s'en yroient après. Sur quoy les serviteurs du dict monastère se sont soigné pour le les donner, comme aussy incontinent après luy, déposant, a bien veu que dedans l'église il y avoit à mangher et à boire ; mais comme luy, déposant, se mestoit en œuvre pour estre partout et courroit de çà et de là, pour y mettre le meilleur ordre qu'il pourroit, si n'a il prins garde ny veu que le dict Silvius en l'église auroit distribué du parmesaen, ny a veu pareillement que le dict Silvius auroit le dict parmesaen y apporté, ny sçait aussy qui le pourroit avoir apporté. Et comme le dict *Slipneuse* ce faisant, disoit entre aultres paroles : « qu'on nous donne » quelque argent, nous nous en irons » ou semblables paroles, si ont-il(s) le dict Silvius et luy, déposant, avec quelques serviteurs du monastère, avisé de trouver quelque argent pour éviter le plus grand mal et pour conserver la reste, laquelle n'estoit encoires touché ou abbatue, et a veu luy, déposant, que ce ensuivant il a veu que ung nommé Sebastiaen, le chirurgyn du dict monastère, a fourny au dict Silvius de quelques Philipsdaelders en or, sans sçavoir le nombre d'iceulx, et, selon qu'il luy souvienne, pense d'avoir veu que le dict Silvius en distribuoit au dict *Slipneuse*, sans sçavoir combien, affin

qu'il(s) sortinssent plus voluntiers hors du dict monastère et que lassassent les orges, le crucifix et la reste du dict monastère, mais, quoy qu'ilz fassoient, ne sçuessent tant faire vers le dict *Slipneuse* et la canaille qu'ilz lassassent le dict crucifix, nonobstant que luy, déposant, et le dict Silvius priassent la dicte canaille tant que leur estoit possible, de sorte que a ouy alors et veu que le dict Silvius fist si grande instance vers la dicte canaille, la priant, tant qu'on eust sceu faire, pour conserver la reste, comme aussy du commenchement avoit prié bien chauldement pour empescher les brisementz susdicts.

Touchant la librarye, dist et déclaire par son serment susdict estre vray et véritable aussy que la dicte canaille avoit efforcé la porte de la dicte librarie, quelque serviteur de séans s'est addressé vers luy, déposant, le priant qu'il voulsist aller en hault et sauver la librarie, car la canaille y deschiroit les livres, comme il luy disoit, et luy, déposant, y allant et venant sur la librarie, a trouvé 10 ou 12 personnes lesquelles desjà avoient commencé de deschirer trois ou quatre livres, et luy, déposant, les priant qu'il(s) se voulsistent déporter de cela, a tant faict par bonnes paroles qu'ilz sortirent dehors, y laissant la reste des livres dont ilz n'avoient que commencé à deschirer 3 ou 4 livres, disant en oultre luy, déposant, de n'avoir veu oncques le dict Silvius sur la librarie, ny de là entour, ny de sçavoir si le dict Silvius la canaille y avoit mené et ouvré la porte d'icelle ou poinct, car du commencement il n'y estoit pas.

Disant aussy le déposant de n'avoir veu oncques que le dict Silvius illecques auroit faict aultre chose qu'il ne debvroit faire ny que s'est porté aultrement que homme de bien et bon amy du monastère estoit tenu de faire, l'ayant veu partout faire son debvoir et extrême diligence pour conserver le monastère susdict et les biens d'icelluy, et empescher, tant que luy estoit possible, que les imaiges ne feussent abbatues et brisées, comme de faict aussy par leur intercession et diligence les org(u)es, le monastère en hault, la chambre de l'Abbé et plusieurs aultres choses furent conservez et préservez de la violence de la dicte canaille, laquelle aulcunes fois desgaisnèrent leurs cousteaulx contre eulx, les voulant et menachant de tuer, de sorte que le dict Silvius s'est mis en grand dangier et péril contre la dicte canaille à cause de la défense que il fist, ccmme aussy luy, déposant.

Heeft oock desanderendaechs, etc. *sicut* Matheus vander Beke.

ADRIEN DE TALLE.
Die XXVII Martii 1567, *præsente* van Ranst.

19-29 *Maart* 1567 (1568).

Informatie voer Meester Willem Silvius.

Heer Henrick van Berchem, Riddere, Borgmeester van buyten, tuycht, op het 4 articule vande feyten des gevangenens, warachtich ende hem noch wel indachtich te syne hoe dat, des morghens tusschen 4 ende 5 uren, naerdyen alhier binnen deser stadt de beelden afgeworpen worden, dat ter selver tyt de gevanghene genaempt Meester Willem Silvius, tot II oft III diversche reysen, hem heeft gevonden neffens hem, deponent, vanden selven wel instantelyc begerende dat men hem vuyt soude willen laten, seggende de gevanghene dat hy verstaen hadde hoe dat de beeltstormers huer beroempt ende gevanteert hadde dat, soohaest als sy binnen deser stadt gedaen souden hebben, dat sy van gelycken oock souden doen buyten deser stadt inde omliggende cloosters, ende namentlycken Sinte-Bernaerts, begerende daerom de voers. gevanghene terstont vuytgelaten te worden, ten eynde hy sulcx mynen Heere den Prelaet van Sinte-Beernaerts soude moghen veradverteren op en dyen deselve yet vuyt te vluchten hadde, als cappen, casuyvels, kercke ornamenten ende chiraten, silverenwerck, schalen, vassellen ende andere costelycheyt, gelyc deselve Prelaet den noenen te voren mynen Heer den Prince ontfanghen ende getracteert hadde gehadt, dat hy, des geadverteert synde, tselve goets tytss oude moghen van daer doen ende vluchten; ende alsoo myne Heeren doen ter tyt niet geraden en vonden eenige poorte vande stadt open te doene, soo en heeft de voers. gevanghene dyen avont niet vuyt connen geraecken, maer des morghens daernaer ten iersten als men yemanden vuyt laten soude ende tselve wederom versueckende, soo is de voers. gevanghene voer dierste vuyt-

gelaten geweest by sekere Corte Roede hem tot dyen eynde by mynen Heeren gegunt ende verleent.

Die XIX Martii anno 1567,
præsente van Ranst.

Heer Jacop van Berchem, Riddere, Deken vande Lakenhalle, tuycht, op het 4 articule voers., hem nu ter tyt het inhouden vanden voers. articule niet kennelycken te syne, maer is hem noch wel indachtich dat hy, ten tyde dat de beeltstormerye was binnen deser stad, dat hy alsdoen den gevanghene opter stadthuys wel heeft sien gaen ende comen, seer perplex wesende seggende : « was dit niet een derlyck » dinck. » Wat sal hier af comen? ofte dyergelycke woorden in substantien, beclagende het disordre ende gewelt datter gebeurde ; maer wat hy den Heeren doen ter tyt voergehouden mach hebben, en is hem, deponent, nu ter tyt niet meer indachtich.

Die eodem.

Heer Jacop vander Heyden, Riddere, Binnen-Borgmeestere, tuycht, op het vierde articule voers., hem het inhout vanden voers. articule niet kennelycken te syne, noch daeraff gheen memorie te hebben.

Die eodem.

Heer Niclaes Rockox, Riddere ende Scepene deser stadt, tuycht, op het vierde articule vande feyten voers., warachtich te syne dat also hy, deponent, wesende opter stadthuys des nachts metten Mercgrave, Borgmeesters ende andere Wethouders, doen de beelden binnen deser stadt gestormt ende gebroken wierden, heeft gehoort datter eenen roep quam dat deselve beeltstormers huer hadden vermeten, soo wanneer sy inder stadt hueren wille souden bedreven hebben, dat sy de cloosters buyten dan oock souden berooven, soo heeft hy, deponent, gesien ende gehoort dat Meester Willem Silvius des morgens is gecommen opter stadthuys, presenterende synen dienst om den Abt vanden convente van Sinte-Bernaerts (gemerct de voers. Abt syn groote kennischap ende vriendt was) om henliede te adverteren van het quaet opset vande beeltstormers, ten eynde sy huer van scade ende verlies

souden moghen wachten dbeste hen mogelycken soude wesen, ende heeft hy, deponent, verstaen dat dyen achtervolgende de voers. Silvius is vuyter stadt gelaten ten eynde als vore.

Die eodem, ut supra.

Adriaen de Bie, gesworen Corte Roede deser stadt, tuycht, op het ierste articule vande feyten etc., hoe dat hy den gevanghenen genaempt Silvius altyts heeft gehouden ende van eenen yegelycken weten houden voer een goet persoon staende tot goeden naem ende faem, ende dewelcke hem altyts int exerceren van syne professie van drucker wel ende getrouwelycken heeft gedraghen gehadt, sonder ter contrarien van dyen oyt gehoort ofte van yemanden verstaen te hebben.

Opt 4 ende 5 articule, secht hem anders dyen aengaende niet kennelycken te syne dan dat desanderendaechs, naerdyen de beeltstormers binnen Antwerpen de beelden hadden afgeworpen gehadt, des morgens, ontrent den 6 uren, hy, deponent, vuyt last van myne Heeren aende Croonenborchpoorte mette sleutels vander stadtpoorten hem heeft gevonden, ende aldaer vindende vele gepuffels dwelck gerne vuyter stadt geweest hadde, ende hy, deponent, verstaende dat sy, vuyt gelaten wesende, soude hebben moghen berooven ende pilleren de cloosters buyten der stadt gelegen, gelyc daeraff alreeden den roep inder stadt ginck dat sy sulcx voerhanden hadden ende in meyninghen waren te doen ende sy oock genoch aldaer sulcx verclerden, soe heeft hy, deponent, om het gepuffelt vander poorten te gecrygene, hen gesecht dat sy daer te vergeefs waren wachtende, want men die poorte niet open doen en soude, maer dat men de Keyserspoorte voer al open doen soude, doere welcke woorden het gepuffelt hem meestal heeft vertrocken van daer naer de Keyserspoorte; ende is daernaer gebuert hoe dat de gevangene aldaer quam aenryden te perde, begerende van hem, deponent, dat hy hem vuytlaten soude, seggende dat hy consent hadde van mynen Heeren om vuyt te gane, want hy in meyninghe was te ryden naer het clooster van Sint-Bernaerts, om aldaer den Prelaet te veradverteren van tghene dyen nacht binnen Antwerpen bedreven ende mishandelt was byden beeltstormers, ende denselven te waerschouwen dat hy de juweelen ende costelycheyt ende ornamenten vanden cloostere in tyts soude moghen

salveren, eer de beeltstormers daer soude comen, waerop hy, deponent, hem antwoorde dat hy daerinne der stadt ende den cloostere goeden dienst ende officie soude doen, ende heeft alsoo den voers. gevanghenen te perde synde met grooter diligentien ende goeder affectien (naer al dat hy, deponent, conste gemercken) derwaerts reysende, vuyter poorten gelaten.

Die eodem, ut supra.

Meester Franchoys Ghysbrechts, gesworen chirurghyn deser stadt, woonende opde Camerpoortebrugge aldernaste *den Mortier*, out ontrent 50 jaren, tuycht, op het ierste articule vande feyten voers., *sicut* Adriaen de Bie.

Opt II ende III articule voers., secht hem noch wel indachtich te syne hoe dat, des morgens int opgaen vanden daghe, naerdyen de beeltstormers des avonts te voren hadden begost de beelden aff te worpen ende breken, hy, deponent, staende byde Steenhouwersveste met Meester Willemen Silvium, heeft aldaer staende gehoort van het gepuffelt loopende vandeen kercke naer dandere, dat sy seyden, alsoo voorby hen passeerden : « hy, de poorten selen terstont open gaen, wy willen » gaen buyten », deen roepende: « naer Croonenborch, naer » Croonenborch, » dander : « naer Sinte-Bernaerts, » huer vermetende dat sy hier inde omliggende cloosters ende kercken van gelycken souden doen; dwelck hoorende de voers. Silvius, heeft teghens hem, deponent, geseet dat hy sulcx den Heeren terstont willen gaen adverteren, ten eynde de cloosters in tyts daeraff mochten gewaerscout wesen, ende is de voers. Silvius soo voorts staens voets met hem, deponent, vanden welcken hy begerde dat hy met hem soude willen comen, gegaen naer der stadthuys, alwaer hy mynen Heeren van tgene voers. is heeft geadverteert gehadt, presenterende de voers. Silvius oock ter selver tyt mynen Heeren voers., naer al dat hem, deponent, noch is indachtich, synen dienste om selve de wete ende advertentie aenden Prelaet ende convent van Sinte-Bernaerts te doene; is hem, deponent, oock wel kennelycken dat de voers. Silvius dyen achtervolgende in grooter diligentien te perde derwaerts heeft gereyst gehadt, want hy, deponent, selve over den voers. Silvium heeft wel acht daghen lanck gegaen ende denselven gecureert vanden blickeers,

wesende meer dan een palm groot, die hy duer syne groote neersticheyt int ryden hadde gecregen.

Die XX Martii anno 1567,
præsente van Ranst.

Sieur Adriaen de Taille etc., estant interrogué sur le 9, 10, 11, 12, 13, 14 et 15 articles des faictz du dict Silvius, se refèrisce à la déposition faicte à l'instance de Monseigneur le Mergrave devant les mesmes commissaires.

Die XXVII Martii anno 1567,
præsente van Ranst.

Meester Joos Cruyt, Schouteth van Aertselaer ende Niele, woonende tot Schelle, out ontrent 52 jaren, tuycht by synen eede etc., opt 6 articule vande feyten des gevanghenen overgegeven, midtsgaders opde circumstantien van deser saken, warachtich ende hem kennelycken te syne hoe dat, opte Sint-Bernaertsdach in Augusto anno 1566, hy, deponent, heeft te gaste geweest binnen den clooster van Sinte-Bernaerts dyen avont, alwaer dyen selven nacht worde seker advertentie gebrocht (sonder te weten van wyen) van tghene byde beeltstormers tot Antwerpen was voortgestelt geweest, ende is hy, deponent, naerdyen hy sulcx verstaen hadde, van daer vertrocken naer huys, ende des morgens wel vroech, corts naer den sessen, heeft hy, deponent, met eenen langhen roere ende een pistolet aende syde, geaccompagneert met noch twee jonghen gasten van synen maescap, elck met eeeen roere, hen gevonden binnen den clooster van Sinte-Bernaerts, om tselve te assisteren ende helpen defenderen teghens de beeltstormers, inne gevalle sy derwaerts hadden gecomen, ende voorts gaende byden Prelaet ende hem sulcx presenterende, heeft hem seer bedanct van synder presentatien ende assistentie ende hem gesecht dat hy niet en begerde dat men hen resisteerde, want seyde hem, soo verre sy syns meester souden comen te worden, dat sy hem dan dootsmyten ende syn clooster in brande steken soude, hetwelck gebuerde noch aleer dat Silvius int clooster was gearriveert ende heeft hy, deponent, op sulcke woorden, syne gasten metten roeren die met hem gecomen waren weder thuyswaerts gesonden; is voorts daernaer gebeurt, ontrent den 7 uren, dat hy Meester Willem Silvium, gevanghenen, int selve clooster te perde heeft sien

innecomen, wesende deselve alsoo ontheystert ende duersweet dat hy syn selven niet gelyck en was, ende deselve innegecomen wesende, heeft stracx duer naer den Prelaet gegaen, ende is daernaer weder metten Prelaet voergecomen ontrent de groen poorte, alwaer hy, deponent, gehoort heeft dat Silvius den Prelaet was biddende dat hy binnen den cloostere blyven soude, want syne presencie daer vele doen soude ende datse souwe worden gerespecteert, hy soude hen bystaen ende allen assistentie doen hem moghelyck wesende ; maer alsoo den Prelaet geen ruste en hadde, heeft gebeden aenden voors. Silvius ende Jonckeren Adriaen de Taill datse toch souden willen hen beste doen ende het volck contenteren soo sy best souden connen, ende heeft de Prelaet daernaer hem vertrocken. Is hem, deponent, oock noch wel indachtich hoe dat daernaer, ontrent den 8 uren, alsoo daer vele arms (?) volcx voerden clooster was ende dat sy de poorte schenen te willen indringhen, soo heeft hy, deponent, gesien dat de camermeester genaempt Heer Marco Cruyt hem vindende aender poorten ende stillende het volck daervoere staende ten besten hy conste, omdat men binnen midler tyt noch salveren soude dat men conste, dat hy den volcke geloofde dat hy de poorte hen soude doen open doen ende dat hy hen daer een ame biers soude doen brenghen, gelyc oock dyen achtervolgende hen de poorte hebbende doen openen, heeft hen daer een ame biers doen brenghen, ende alsoo daernaer daer II andere gasten innequamen, schynende te wesene II capiteynen vande stormers, soo heeft hy, deponent, gehoort dat eenen genaempt Sebastiaen, chirurgyn vanden cloostere, ende Joncheere Adriaen de Tail onder hen seyden ende hem, deponent, vraechden oft niet geraden en soude syn dat men hen met gelde soude verwillighen, opdat sy het cloostere niet en souden eenighe scade doen, hetwelck hoorende hy, deponent, ende hem besorghende dat het verscieten vanden gelde op hem soude gedronghen worden ende sorgende dat soo verre hy hen gelt hadde gegeven ende dat sy daerenboven daer noch yet voortstelden ende dat syt daer onstucken smeten, dat alsdan den Prelaet niet en soude willen verstaen tot restitutie, soo is hy, deponent, sulcx hoorende, van daer gescheyden, soo dat hy voorder daer doens ter tyt niet meer en heeft gesien gehadt, noch oock en heeft niet gehoort gehadt dat Silvius den Prelaet ofte den anderen volcke raede ofte persuaderde dat sy den stor-

mers de poorten vanden cloostere souden open setten ende hen geen resistentie doen.

Opt XI^ste ende andere naervolgende articulen, secht hem dyen aengaende anders niet kennelycken te wesen dan ten selven daghe, alsoo de brekinghe ende afworpinghe vande beelden binnen den clooster benaes gedaen was, soo datter luttel volcx noch inden clooster was, dewelcke vast besich waren om het crucifix af te worpen, hy, deponent, aldaer weder binnen den clooster gecomen wesende, heeft gehoort dat, alsoo hetselve volck het crucifix omleech hadden, dat Silvius tot hen riep : « hy, ghy, schelmen, wat maecty al, siet dat » ghy die orghelen niet en breect ende maect u terstont van » hier, want de Mercgrave coempt hier wel met 400 perden »; ende voorts deselve Silvius hem keerende naer hem, deponent, heeft syn handen gelecht op syns deponents scouderen ende hem gesecht : « och, Meester Joos, wat moeten wy hier al » sien, » liggende denselven die tranen in syn ooghen, ende ginck hy, deponent, niet langher connende sulcx gesien, voorts van daer, sonder voorder te weten van tgene daernaer is gesciet geweest, tsy dyen dach ofte des daechs daernaer.

Die XXIX Martii anno 1567,
præsente van Ranst.
J. Cruyt.

Meester Adriaen de Deckere, schoolmeester tot Hemissem, woonende opde Breedestrate in *St.-Jacop* pleech te wesen, out ontrent 26 jaren, tuycht by synen eede etc., opt XI^ste articule vande feyten des gevanghenen genaempt Meester Willem Silvius ende de circumstantien van dyen, warachtich ende hem noch wel indachtich te syne hoe dat, desanderendaechs naer Sint-Bernaertsdach, als de beeltstormerye gesciede binnen den cloostere van Sint-Bernaerts voers., hy, deponent, naerdyen het gepuffelt vande beeltstormers binnen den clooster was ende dat sy voerder kercken begost hadden de beelden af te werpen, is gecomen binnen den cloostere voers. ende heeft aldaer gesien dat het gepuffelt voerder kercken was tierende, willende inder kercken syn, maer ofte de poorte vander kercken van binnen ontsloten ende open gedaen werdt ofte dat het gepuffelt deselve open was dringende en heeft hy deponent,, niet gade geslaghen, ende is daernaer hy, deponent, oock binnen der kercken gecomen alsoo het gepufelt het

crucifix geseelt hadden om aff te trecken, ende heeft doens ter tyt gesien dat Joncker Adriaen de Tail met gevouden handen hen was biddende dat sy toch souden ophouden ende dat sy het cruys souden laten staen, maer en profiteerde syn bidden niet ; heeft oock ter selver tyt gehoort dat Silvius van beneden seer vierichlyck was roepende aenden ghenen die boven opt cruys sat ende de seelen daeraen vastmaecte om tselve omleech te trecken, ten eynde sy souden willen het crucifix laten staen, ende siende dat hetselve niet en hielp, heeft denselven geschelmt, seggende dat sy niet en wisten wat quaet sy deden, ofte dyergelycke woorden in substantien ende den anderen gast op het cruys sittende riep hem weder teghens van boven wat hy er mede te doene hadde, ofte dyergelycke woorden, in sulcker vueghen dat hy, deponent, sorghe hadde dat het gepuffelt Silvium souden doot gesmeten hebben om dieswille hy hem der saecken soo seer moeide, ende heeft daernaer gesien dat, alsoe het gepuffelt wilde loopen naer dorghelen, dat Silvius terstont derwaerts liep, ende seer ontstelt synde huer vraechde wat sy daer maecken wilden, dat sy hen terstont van daer maecken souden, want sy wel saghen dat daer geen beelden en waren ; ende heeft insgelycx gehoort datter sekeren scipper seer vloecte teghens den voers. Silvium, hebbende eenen grooten haeck in syn handen, soodat hy, deponent, hem besorgende dat sy aldaer souden hebben worden vechtende, heeft hem vuyter kercken gemaect ende is voorts gesceyden vuyten clooster, sonder daer voorder oft anders gesien te hebben. Nopende het distribueren vanden parmesaen ofte de vuytreyckinghe vanden gelde, *nihil vidit.*

Die eodem.

Meester ADRIAEN DE DECKER.

Aanteekening.

Den tweeden deponent seet de beelstormers zeer sterck te syne te voet ende te perde dat gerayen dochte dezelve nyet te resisteren.

Den III[en] deponent vercleert dat hy Silvius inde kercke

heeft sien distribueren aende beelstormers van zeker stuk parmesaens.

Den IIII^en deponent vercleert dat hy Silvius heeft hooren segghen aenden Prelaet dat hyt al open setten soude sonder resistentie aende bilstormers te doene.

Ock dat hy hem heeft sien distribueren inde kercke den parmisaen aende beelstormers, seggende jegens hun : « dit » volck wilt wel eten, maer nyet wercken. »

Den V^en deponent vercleert Silvius gegeven thebben XXV goude Philipsdaelders om die te distribueren onder de beelstormers ende te sailveren dorgelen ende tcrusefix ende voorts hem den parmisaen anden volcke sien distribueren.

Den VI^en deponent vercleert Silvius gesien distribueren den parmisaen.

Den VIII^en vercleert Silvius te hooren seggen dat men binnen den clooster gheen resistentie doen en soude.

Den X^en deponent vercleert gesien thebben dat Silvius goude Philipsdaelders ontfangen heeft vanden chyrugyn omme den beelstormers te ghevene. (1)

Hooger Vierschaer.

Die ultima Martii anno 1567 (1568).

De Schouteth teghens Michiel de Torellis, *qualitate qua*, verweerdere ; daenleggere reprocheert *generalia juris contra*. De curateur des gevanghene in persoone reprocherende de persoonen van Jan ende Raes de Gelly, getuyghen byden aenleggere onder andere geproduceert, secht dat deselve syn twe lichte vuytlandighe vogels, alsnu hier alsnu daer loopende, sonder ergers fixe domicile te houdene, oock soo pover ende beroot dat te presumeren is dat sy lichtelyc om een cleyn sake ende naer hen moetwillicheyt souden sweren ende attesteren, tghene dat noot gesciet noch gebeurt en is ; dat sy oock syn deghene die den gevanghenen met blooten rappieren ierst hebben geinvadeert om hem te evelen vanden lyve, soo dat sy selver syn dieghene die de beruerte inder kercken

(1) Dit laatste paragraaf is doorgehaald.

hebben gemaect ende niet de gevanghenen, soo sy oock om henselven daeraff te excuseren ende andersins huere partialiteyt thoonende, sy selver syn dieghene die den gevanghenen hebben geapprehendeert ende alsoo gevanghen gebrocht opten *Steen* tusschen hen beyden, daeraff sy oock hennen loon hebben ontfanghen, te weten eenen Philips ofte anderen daelder, hebbende hen oock *ultro* comen offereren wel acht daghen te voren eer sy *ordinarie* syn geproduceert ofte gedaecht geweest; *in somma*, syn deselve van sulcker conditien dat men naer recht deselve als bequaem getuyghen niet en behoort te admitteren, sustinerende alsoo dat deselve hen depositie vuyten processe sal worden gerejecteert ofte emmers dat men op henne pretense depositien *in præjuditio* des gevanghenen niet en sal behooren te lettene. Employerende voorts soo teghens deselve als dandere *generalia juris contra*, partyen daernaer verbalycken *hinc inde* gesalveert hebbende, versuecken voorts recht. *Judicatum* is dese saecke gehouden by mynen Heeren Heer Niclaes Rockox, Riddere, in advyse tot op en Vrydaghe naestcomende.

Deselve teghens Jan Le Gillon; *reus* ierst antwoordende by ontkennen nopende de faicten des aenleggers, geeft voorts over syne contrarie faicten, presenterende deselve te thoonen ende verificeren, versueckende daerop dach van 14 daghen *pro primo*. *Judicatum* dat partyen *hinc inde* selen comen ten thoone vande faicten by partyen respective geallegeert van nu en Vridaghe naestcomende in 8 daghen *pro primo termino*.

Die secunda Aprilis anno 1567 (1568).

De Schouteth teghens Michiel de Torellis, *qualitate qua*, verweerdere; *judicatum*, midts de menichfuldighe getuyghen, is dese saecke anderwerven gehouden in advisen *ad* 8.

Deselve teghens Jan van Heese; de verweerdere, allegerende requeste te hebben doen presenteren aen Syne Excellentie om gratie te moghen verwerven ende dat syne vrienden deselve alnoch syn ten Hove vervolgende, hopende deselve oock te obtineren, versuect daerom anderen dach *ad* 15vam.

Judicatum, geconsidereert dallegatien des verweerders, dese saecke anderwerven gehouden in advyse *ad* 15^{vam}.

Deselve teghens Jan Cockenhols ; *reus allegat ut prœcedens. Judicatum ut ante.*

Deselve teghens Anthony Brugmans ; *reus* antwoordt by ontkennen, poserende syne contrarie defensionale feyten, versueckende daeraff te comen ten thoone, ende concludeert tot niet ontfanckelycheyt des verweerders. Daenleggere seggende dinhouden vande contrarie feyten niet te wesene relevant ende in deser saecken impertinent, persisteert by syne voergaende conclusie. *Judicatum ut supra immediate.*

Deselve teghens Wynant Block ; midts der siecten vanden advocaet des verweerders, *judicatum* dat de verweerdere sal comen antwoorden *ad* 8^{vam}.

Deselve teghens Meester Willem Silvius, boeckdrucker ; *actor*, overmidts de verweerdere hem heeft vervordert, desanderendaechs naer Sinte-Bernaertsdach, in Augusto anno 1566, hem te laten vinden des morgens wel vroech in Sinte-Bernaertsclooster ende aldaer comende, hem vindende beneffens den Prelaet, heeft denselven gepersuadeert dat hy den beeltstormers geen resistentie doen en soude, maer dat hy hen den poorten vanden cloostere soude open setten, hem ververende duerdyen hy seyde datter wel 600 ofte 700 hondert persoonen derwaerts quamen, soo dat myn Heere den Prelaet daerduere syn clooster heeft verlaten, ende voorts de beeltstormers aldaer comende, heeft hen de poorten doen open doen, ende alsoo de beeltstormers inder kercken de beelden waren affworpende, heeft hem vervoordert binnen der kercken den beeltstormers teten te geven, hen seggende : « dit volck wilt wel eten, maer » sy en willen niet wercken, » ende alsoo hen te animeren in huer quaet voornemen ende opstel, *concludit capitaliter. Obtenta venia etc.*, *reus* antwoort by ontkennen ende allegeert syne contrarie feyten defensionael, versueckende daeraff te comen ten thoone, ende overmidts in deser saecken *prœparatorie* is informatie genomen ten beyden syde, byde welcke de verweerdere betrout genochsaemlycken getoont te hebben van synder innocentien, versuect onder cautie juratoir *de sistenda*

persona toties quoties ende deselve verborgene totter sommen van 1000 ofte 2000 guldens, min oft meer, soo myn Heeren selen bevinden te behoorene, te worden ontsleghen vander hachten. *Judicatum* dat partyen hueren feyten ten beyden syden selen overgeven *intra triduum* ende daeraff respective comen ten thoone *ad* 8^{vam} *pro primo* ende, nopende de versochte relaxatie, selen de Heeren ter ierster opportuniteyt de stucken opt schoot nemen ende daerinne ordineren soo sy selen bevinden te behoorene.

Deselve teghens Hans van Sevenhoven ; *actor*, overmidts de verweerdere hem heeft vervoordert, in Augusto anno 1566, ten tyde vande beeltstormerye, te laten vinden binnen den Minnebruerscloostere ende aldaer de beelden te helpen afsmyten ende breken ende oock sekere kerckelycke goeden met hem te draghen, doende van gelycken oock in andere kercken ende cloosters, hebbende hem oock vervoordert daernaer in Martio metten anderen quaetwillighen te laten vinden inder Meren by denghenen die aldaer hen teghens den Coninck ende Magistraet in wapenen hadden gestelt, hebbende oock tenselven tyde het gescut vuyten Eeckhoff helpen halen ende tselve te convoyeren tot opter Meren voers., *actor concludit capitaliter*. *Reus* versuect synen dach van berade *ad* 8^{vam}. *Judicatum* dat daenleggere sal syne feyten metter conclusien overgeven *intra triduum* ende sal de verweerdere daerop comen antwoorden *ad* 8^{vam}.

Eodem die, juraverunt, ad instantiam Schulteti, contra Joannem Le Gillon, verweerdere, Niclaes de Roy, *alias* Coninck, Andries Garbet, Jehan Bacle.

April 1567 (1568.)

In 't beghinsel van Apriel voor Paesschen heeft men in veel steden van Vlaenderen, Hollant, Zeelant ende Brabant, als te Valencyn, Yperen, Ghent, Brussel, Mechelen, Antwerpen etc. groote justitie gedaen over de oproerighe Calvinisten, beeltstormers, kerckdieven en die eenich bevel gehadt hadden inde Mertinistsche consistorie, off eenighe

juweelen om hunne valsche kercke te hueren gegeven hadden. (*Antwerpsch Chronykje.*)

HOOGER VIERSCHAER.

Die IX Aprilis anno 1567 (1568).

Den Schouteth teghens Marcus Saligant oft synen curateur; *propter* absentien vanden Heer Niclaes Roccocx, *continuatur ad* 8^{vam}.

Denselven *contra* Meester Willem Sylvius ; den aenleggere sluyt van thoone. *Judicatum* den verweerdere sal synen II dach van thoone hebben van dese dage en 15 dagen ; voorts sullen de Heeren de stucken binnen middelen tyde oversien ende alsdan judiceren opde versochte relaxatie.

Denselven tegens Hans van Sevenhoven ; den verweerdere ontkent de feyten byden aenleggere op ende teghens den verweerdere overgegeven, concluderende dat den aenleggere in maten ende vuegen als hy aenleggere tegens den verweerdere heeft geconcludeert, niet en zal zyn ontfanckbaer, ende dat hy syn verhael sal mogen hebben op synen accusateur, ende geeft over syn feyten defensionael ende begeert dach van thoonen *pro primo ad* 15. *Judicatum* dat hy verweerdere sal thoonen syne feyten *pro primo ad* 15.

Deselve tegens Meester Anthonis Brugmans ; *reus produxit testes et juraverunt*, *ad rei instantiam*, *contra actorem* Henrick Roefel, Meester Jan Boon, barbier, Jan Couteel, Franchoys Couteel, Zebaut Mertens, Jacop van Haesbroeck, Jan vanden Werve, Lambrecht Gompars, Franchoys vanden Driesken, Joos Pauwels. *Judicatum est* dat partyen *hinc inde* sullen thoonen *pro secundo ad* 15.

Idem tegens Wynant Block ; den verweerdere ontkent de feyten byden aenleggere overgegeven, presenterende contrarie te thoonen, sustinerende daeromme de aenleggere in

maten ende vuegen verclaert te wordden nyet ontfanckbaer, overgegeven syne contrarie feyten, begerende tot den thoone van dyen toegelaten te syne. *Actor* sustineert, achtervolgende syn eygen confessie, dat de verweerdere geenen dach en behoort te hebben. *Judicatum* dat partyen *hinc inde* sullen hebben termyn van thoone *pro primo ad* 15[am].

Deselve teghens Jan Guillon; *actor*, amplierende syne feyten, seyt dat den verweerdere boven de vors. feyten dat hy verweerdere int affbreken vande beelden in Sint-Joriskercke alhier heeft sekere stucken van Sinte-Joris van daer thuys gebrocht ende die int vier geworpen, dwelcke gedaen synde, syn huysvrouwe dat willende beletten, heeft daeromme syne huysvrouwe willen smyten ende int vier byde voers. stucken worpen, persisteert daeromme in syne conclusie *capitaliter* genomen. *Reus petiit terminum deliberandi*. *Judicatum* dat *reus* sal hebben dach ende *partes pro secundo termino* sullen hebben dach *ad* 15. *Actor produxit testes, qui juraverunt, ad instantiam actoris, contra reum*, Hans Heer Swingel van Valckenborch, Cristoffel Vorck, Govaert tScryvers, Aert Palin, Jehan Pipeler, Michiele de la Croix. *Comparuerunt testes*, ter instantien vanden verweerdere, *et juraverunt* tegens den aenleggere Anthuenis Crol, Berthe(l)meeus Studaen, Bastiaen de Vriese, Andries van Berchim, Hans Cock, Tielman Grootkens, Merten Mers, Tanneken syn huysvrouwe, Wouter Bruyns. (1)

Deselve teghens Cornelis Peeters; *actor*, overmits den verweerdere hem heeft vervoordert, (achtervolgende syn eygen confessie,) wesende inder stadt dienst, hem laeten aenscryven tot Oustreweel, alwaer hy ontfangen heeft II Karolusguldenen ende wapen genomen tegens Ons Genadigen Heer den Coninck, al contrarie desselffs Ons Genadichs Heeren des Conincx placaten, *concludit capitaliter*. *Reus petit* dach van berade. *Judicatum* dat *reus* sal antwoorden *ad* 8.

Denselven tegens Michiel van Stichele; *actor*, overmits den verweerdere der stadt dienst verlatende als wesende onder

(1) (*Op den bladrand:*) *Depost* heeft den Schouteth overgegeven dampliate van syne voergaende feyten tegens Jan Guillon.

tvendel van Brecht alhier, ende hem heeft laten inscryven tot Austrueel vanden meyer van Hoboken ende alsoe wapen genomen tegens den Conincklycken Majesteyt, al contrarie der placaten desselffs Conincklycken Majesteyt, alwaer hy verweerdere ontfangen heeft XVIII wonde, staende aldaer int ierste gelet vande spiesen, *concludit capitaliter*. *Reus* begeert dach van berade. *Judicatum* dat de verweerdere sal dach hebben van berade *ad* 8.

De Schoutteth *contra* Hans van Sevenhoven ; *partes* sullen *hinc inde* de getuygen by hen respective te produceren mogen doen eeden ende overhooren, sonder prejuditie vander Vierscharen rechte, alhier op stadthuys.

Denselven tegens Meester Anthonis Brugmans, schermer ; *reus* zal de reste van syne getuygen mogen doen eeden ende examineren op stadthuys alhier, sonder prejuditie als voere, *et concessæ sunt reo litteræ requisitoriales*.

Denselven tegens Wynant Block ; *reus* sal insgelycx syn productie mogen doen als vore.

Denselven tegens Meester Willem Sylvius ; *reus* zal insgelycx syn productie mogen doen als vore.

Die XVI Aprilis, ipso die Parasceves anno 1567 (1568).

De Schouteth tegens Marcus Saligant oft synen curateur.

Denselven tegens Cornelis Peetersen, *alias* Evenbly.

Idem tegens Jan Cockenhols.

Idem tegens Michiel van Stichele.

Idem tegens Jan van Hese ; mits den cranckheyt van dien is, doer bevel vanden Burgemeester, de sake vuytgestelt *ad* 8^{am}.

Overmits den crancken getale vande Scepenen, syn alle saken vuytgeset *ad* 8^{am}.
Nullus factus est Barrabas.

Die XXIII Aprilis 1568 *post Pascha.*

De Schouteth *contra*	Meester Willem Sylvius. Hans van Sevenhoven. Meester Anthonis de Schermer. Wynant Block. Jan le Gillon. Cornelis Peeters *alias* Evenbly. Michiel vander Stichele. Jan Cockenhols.	Midts den crancken getale van Scepenen, zyn alle saken vuytgestelt *ad Lunæ proximo.*

Idem contra Marcum Saligant ; midts *ut supra ad octo.*

Die XXVI^{a} *Aprilis anno* 1568.

Den Schoutteth tegens Meester Willem Sylvium ; den Schouttet consenteert dat den verweerdere sal synen thoon mogen affleyden voerde Commissarissen, sonder prejuditie vander Vierscharen recht, *et deinde partes hinc inde* sluyten van thoon. *Depost* den Schouttet, sonder prejuditie vander Vierscharen recht, consenteert dat de productie byden verweerdere gedaen *præparatorie* sal wordden geacht als *ordinarie* gedaen ende sullen *partes* hebben namen ende toenamen vande getuygen *ad Veneris. Deinde* versueckt den verweerdere opde versochte cautie recht gedaen te worddene. *Judicatum* dat den verweerdere, mits doende den eedt dat hy tallen tyden, des versocht synde, te recht zal staen ende hem vuyt deser stadt nyet en zal absenteren ende den eet verborcht hebbende voer 2000 Karolusguldenen, zal vander hechtinge ontslagen syn, *et postea, præsentibus Dominis, reus præstitit juramentum* ende heeft borge gestelt *eodem die prout in prothocollo.*

Denselven tegens Wynant Block ; *reus* versueckt dach om synen thoon te mogen affleyden *ut supra*. *Judicatum ut supra*.

Denselven tegens Cornelis Peeters, *alias* Evenbly ; *reus* antwoordende op alsulcke conclusie onlancx byden aenleggere tegens hem verweerdere *capitaliter* genomen, segt nyet te ontkennen dat hy hem heeft laten aenscryven tot Austrueel ende aldair gelt genomen te hebbene, maer segt tselve gebuert te syne vuyt dronckenscap ende oyck pasport hebbende, nyet anders wetende ten waere geweest voerden Coninck, ende verstaen hebbende dat tselve was tegen den Coninck, heeft terstonts tgelt gerestitueert, ende is wederom inde stadt alhier gecomen aleer tot Austrueel den slach gebuerden. *Actor* accepteert de bekentenisse des verweerders. *Deinde*, *lecta rei confessione*, *judicatum Domini* houden dese sake in advyse tot van nu en Vrydage *ad* 8.

Idem contra Cockenhols ; *reus*, gemerckt den aenleggere hem verweerdere nyet en heeft ten behoorlycken ende gerechten dage gepresenteert alhier ter Vierscharen, gelyck dat naer der Hooger Vierscharen recht behoort, sustineert dat *actor* den verweerdere sal schuldich syn costeloos ende schadeloos te relaxeren ende ontslagen. *Actor* segt den verweerdere gepresenteert te hebbene gelyck dandere gevangen, refererende hem tot tVierschaerboeck, alwaer den naem des verweerders segt geteyckent ende gescreven te syne als gecompareert te hebbene, ende van hem aenleggere geproduceert. *Judicatum* dat de aenleggere, sonder prejuditie van deser Hooger Vierscharen recht, sal mogen voorts tegens den verweerdere procederen. *Deinde actor repetit* syne aensprake ende conclusie eertyts tegens den verweerdere *capitaliter* genomen, ende des verweerders confessie gedaen opde Borchbrugge. *Reus*, gemerckt den aenleggere op nu en Vrydage lestleden, alswanneer noch litispendentie is geweest, den gevangene ter Vierscharen nyet en heeft gepresenteert noch ter Vierscharen doen brengen oft eenige acte doen houden *in persona*, gelyck nae der Vierscharen recht behoort, gelyck de verweerdere op nu heeft geexcipieert op deser Vierscharen recht ende sustineert costeloos ende schadeloos ontslagen te worddene soe

hy alnoch daerinne persisteert, dat hy onder protestatie ende sonder prejuditie van deser altercatie sal ontslagen wesen sonder daeraff willen te scheyden, versueckende dach van berade *de Veneris ad* 8. *Judicatum* dat den verweerdere zal dach hebben *de Veneris ad octo*, sonder prejuditie vanden voergaenden vonnisse.

Denselven tegens Michiel van Stichele; *reus* antwoordt op alsulcken capitalen aensprake als eertyts de aenleggere tegens hem genomen ende gedaen heeft by ontkennen. *Actor* persisteert byde selve voergaende aensprake, refererende hem tot de confessie des verweerders opde Borchbrugge gedaen. *Deinde, lecta rei confessione, judicatum* daenleggere volcomen van syne vermete. (*Op den bladrand:*) EXECUTIO.

Idem tegens Jan Gillon; *reus* antwoordt op alsulcke ampliatie ende naefeyten byden aenleggere overgegeven, by ontkennen, ter contrarien van dyen oyck employerende syn voergaende antwoorde, versueckende dach van thoon *pro I° ad* (*sic*) *Veneris ad octo. Judicatum* dat de verweerdere zal dach hebben om te thoonen *pro primo de Veneris ad octo.*

---

28 *April* 1568.

Proclamatie dergene die hun geembarqueerd hebben in een schipken, aende nieuwe sluys, suspect van onbehoorlyke vergaederingen of predicatien gehouden te hebben.

(*Gebodboeck, vol. C, fol.* 80 *v°* en *Archievenblad,* D. I, blz. 291 en D. II, blz. 420.)

Hooger Vierschaer.

Die ultima Aprilis anno 1568.

Den Schouteth tegens	Hans van Sevenhoven. Michiel de Torellis, *qualitate qua. Comparuit in persona* Meester Willem Sylvius.	Overmits den crancken getale vande Scepenen, syn alle saken vuytgestelt tot van heden en acht dagen.

Die septima Maii anno 1568.

Den Schouteth tegen Meester Anthuenis de Schermer; *continuari petunt partes in terminis ad primam. Judicatum* dat dese sake sal vuytgestelt wordden van heden en acht dagen.

Denselven tegens Wynant Block; *judicatum ut supra. Depost reus* vercleert synen thoon geleyt te hebbene *et obtinuerunt partes nomina et cognomina testium ad primam.*

Denselven tegens Jan Le Gillon; *judicatum* dat partyen sullen hebben den tweeden dach van thoon van heden en acht dagen.

Idem tegens Marcus Saligant oft synen curateur; *judicatum, propter absentiam* des Burgemeesters, wordt dese sake continueert van heden en XIIII dagen.

Idem tegens Jan Cockenhols; *judicatum,* mits der absentien vanden advocaet vanden verweerdere, wordt dese sake gecontinueert van heden en VIII dagen.

Idem tegens Cornelis Peeters *alias* Evenbly; *judicatum* dat dese sake zal wordden gecontinueert, *propter absentiam* vanden Burgemeester, *hodie ad* 8.

Idem teghens Hans van Sevenhoven; den verweerdere, overmits den aenleggere nyet en heeft ten behoorlycken tyde gebrocht ter Vierscharen den verweerdere nae deser Vierscharen recht, nu den XXVI Aprilis lestleden, dat hy costeloos ende schadeloos sal wordden gerelaxeert, hem expresselyck refererende totter Vierscharen recht alhier, ende tselve alsoe sustinerende mits dat inder Vierscharen geen saken, van wat crime dat sy syn, en worden vuytgesteken maer *indifferenter* plaets heeft in alle sake. *Actor* persisteert ende sustineert ter contrarien, seggende dat de sake is extraordinaris oft exempt, mits de rebellicheyt tegens den Prince. *Judicatum* in advyse *hodie ad* 8.

Denselven tegens Meester Willem Sylvius; *partes* versuecken *utrinque* de namen ende toenamen vande getuygen inde sake geproduceert ende de sake vuyt te dingen van heden ende VIII dagen. *Judicatum* dat partyen *utrinque* sullen hebben namen ende toenamen vande getuygen ende de sake vuytdingen *hodie ad* 8.

Veneris die XIIII Maii anno 1568.

De Schoutet *contra*	Jan Le Gillon. Cornelis Peeters *alias* Evenbly. Meester Anthuenis Brugmans. Meester Willem Sylvius. Jan Cockenhols. Hans van Sevenhoven. Wynant Block.	Overmits den cranc-ken getale vande Scepenen, syn dese saken vuytgestelt *ad* 8.

Den 18 Mey, wirden t'Antwerpen van 't Hooffsweghen ingeroepen wel hondert mannen en vrouwen die fugetyff waren vande Geuserye, dat sy hun souden comen purgeren op verbeurthen van lyff en goet. (*Antwerpsch Chronykje*.)

Veneris XXI Maii anno 1568.

Den Schouteth tegens Wynant Block ; *reus* employeert in plaetse van salvatie tegens de reproche *generalia juris* ende, tot confortatie van synen recht ende thoon, employeert syne voergaende stucken, employerende oyck tplacaet alhier gepubliceert 28 May anno 1567, voer soe vele tselve doende is tot voordeel des gevangene als nyet gecomprehendeert synde onder de persoonen die vuytgesteken syn van hen te moeten vertrecken, ende dat daenleggere sulcken delicte daeraff de vuytgestekene geinculpeert wordt, nyet gethoont en heeft gecommitteert te syne byden verweerdere in desen, versoeckende oyck, indyen des noot sy, dat myne Heeren sullen haer informeren op dleste feyt nu geallegeert, te wetene dat by andere persoonen de poorten op gedaen soude syn, hoewel nochtans tselve nyet en respicieert den verweerdere, mits sulcx hem byden aenleggere nyet en is overthoont. Aenleggere *petit justitiam fieri. Judicatum* in advise van heden en XIIII dagen.

Denselven tegens Jan Gillon ; *partes hinc inde* sullen haren thoon affleyden *ad* 8 *pro omni termino et ita judicatum est.*

Denselven tegens Cornelis Peeters *alias* Evenbly ; *judicatum* dat *reus* zal gestelt wordden inden dienst Ons Genadigs Heeren des Conincx opde galeye den tyt van acht jaeren ende daer continuelycken blyven sonder alhier wederom te comen inde vryheyt oft Marckgraefscap, opden hals. (1)

Idem tegens Meester Anthuenis Brugmans ; *judicatum* dat partyen sullen hebben den III^en^ dach van thoone *ad XIIII.*

Idem tegens Cockenhols ; den verweerdere versueckt copie vande brieven van relevemente dewelcke den aenleggere seyt geimpetreert te hebben, sonder prejuditie van syne exceptie eertyt gepropponeert. *Actor* sustineerde ter contrarien. *Judicatum* dat *reus* zal hebben copye vande voers. opene brieven van relevemente *ad primam.*

---

(1) (*Op den bladrand:*) *Ad triremes.*

Idem tegens Hans van Sevenhoven ; daenleggere vercleert te hebben brieven van relevemente *et obtinuit reus* copie ende dach sonder prejuditie ende ten principalen sonder prejuditie als vore, ende sullen *partes* de sake comen vuytdingen *ad* 8. *Judicatum* dat den verweerdere zal hebben copye vanden relevemente ende namen vanden getuygen ende toenamen ende de saken comen vuytdingen *ad* 8.

Idem teghens Michiel de Torellis, *qualitate qua* ; deselve presenteert hem nu inder Vierschare alhier, ende mitsdien dat Marcus nyet alhier en wordt geexhibeert oft gebrocht, dat hy vander curatele vonnisselycken zal wordden ontslaen. *Actor* persisteert dat hy zal blyven totter tyt toe dat men antwordt sal hebben van Brussel. *Judicatum* dat de sake zal vuytgestelt wordden ende blyven gelyck sy nu is van heden en XIIII dagen.

Idem tegens Meester Willem Sylvius ; *judicatum*, mits der absentien van synen advocaet, dat de sake sal gecontinueert blyven *ad* 14. *Depost comparuit* Meester Willem Sylvius, ende heeft begeert syn sake vuytgedingt te worddene binnen 8 dagen, soe is deselve sake met consent vanden aenleggere ende mynen Heer den Burgemeester vuytgestelt *ad* 8.

Depost heeft den Schoutteth twee oepenen brieven geimpetreert vanden Hove, den eenen tegens Hans van Sevenhoven ende den anderen tegens Hans van Cockhenhols, overbracht den XXI May anno 1568.

Veneris die XXVIII Maii anno 1568.

Den Schoutteth tegens Jan Gillon ; *actor* sluyt van thoone. *Reus* ingelycx vercleert synen thoon geleyt te hebbene, exhiberende voorts synen brieff vander poorterye, employerende oyck tot dyen dinformatie precedente, die tot versuecke des gevangene ende met consent ende auctorizatie van mynen Heeren alhier is genomen, aengaende het regiment ende leven van synder huysvrouwe ende van synen accusateurs, deselve oyck in forme van thoon als vore employerende, daer-

mede oyck sluytende van thoon, mits hebbende *utrinque* namen ende toenamen vande getuygen. *Judicatum* dat partyen sullen hebben namen ende toenamen vande getuygen ende de sake comen vuytdingen *ad primam*.

Idem tegens Jan Cockenhols ; *judicatum* dat den verweerdere, achtervolgende den voergaenden appoinctement, sal hebben dach *ad* 8, ende sal hem daernae reguleren.

Idem tegens Hans van Sevenhoven ; *reus* versueckt gelaxeert te worddene onder cautie van 1000 Karolusguldenen, sonder prejuditie vander Vierscharen recht. *Actor* versueckt recht opde stucken, sustinerende ter contrarien vander relaxatie. *Judicatum* dat de sake zal vuytgedingt wordden *ad* 8.

Idem contra Sylvium ; *judicatum* dat dese sake zal vuytgedingt wordden van heden en 8 dagen.

(*Rekeningen van den Markgraaf, jaren* 1565-67, *kapittel der Ontvangsten*.)

Van Jacob Rauwels, geboren tot Antwerpen, die, overmidts dyen by hem begeven hadde inden dienst vanden Ghuesen ende metten zelven gereyst hebbende naer Vyanen, wederom alhier gecommen is ende daeromme opten XXI[en] Juny 1566 (*sic*) (1567) metter coorden geexecuteert is, gheen ghoet achtergelaten hebbende . . . . nyet.

Van Wouter Henricx, zagere van Schippersghieters, die overmidtz dyen hy hem tout Outsterweele hadde laten innescryven ende gelt daerop ontfanghen hadde, daeromme metten voirgenoempden Jacop Rauwels metter coorden geexecuteert is geweest ende gheen ghoeden achtergelaten heeft, hier nyet.

(*Rekeningen van den Markgraaf, jaren* 1567-69, *kapittel der Ontvangsten.*)

Van Jacob Thielens, van St.-Truyen, overmidts dat hy hadde gecommitteert eenen dootslach ende daerenboven tot Mercxem, Luythaeghen, Eeckeren ende Schooten de beelden afgeworpen ende de kercken hulpen spolieren, achtervolghende zynder confessien, is daeromme tAntwerpen opden laetsten July XV^{c} zevenentzestich metter coorden gejusticieert geweest, sonder eenighe goeden achtergelaten te hebben, daeromme hier . . . . nyet. (1)

Van Cornelis Claessens, van Ghendt, overmidts dien hy hem nyet te vreden houdende met zynen kindtschen doope, maer hem heeft laeten herdoopen, volghende zyne confessie, is daeromme tAntwerpen den XIII^{en} Septembris anno XV^{c} LXVII gejusticieert metten viere, zonder eenighe goeden achterghelaeten te hebben, alzoe hier . . . nyet.

Van Cristiaen Janssens, overmidts dyen hy hem nyet te vreden houdende met zynen kintsdoope, maer hem heeft laeten herdoopen, volghende zynder confessien, is daeromme ten voors. daeghe metten voornoempden Cornelis Claessens geexecuteert metten viere zonder eenighe goeden achtergelaeten thebbene, *ergo* hier . . . . . . nyet.

Van Jan Symoenssen, overmidts hy hem alsvoren heeft laten herdoopen ende nyet te vreden zynde met synen kintschen doope, is daeromme ten voors. daeghe metten twee voorgaende Herdoopers geexecuteert metten viere ende aengaende van zyne achtergelaeten goeden, wordt daeraff bewys

(1) *(Op den bladrand :)* « Blyckt by certifficatie vande Scepenen ende Bourgmeesteren van Antwerpen dat dese personen gexecuteert egheen goet achtergelaten en hebben onder den stadtzegele in daten XIII^{en} May LXX, onderteeckent byden Secretaris derselver stadt Meester Dyonys vander Neesen, dienende op diverse andere partyen tot den V^{en} blade opde leste partye van Wynant Block hier vergegeven. »

Deze opmerking slaat tevens op de twee volgende posten.

gemaect inde rekeninghe extraordinaire van desen Schouteth, alzo hier . . . . nyet. (1)

Van Mattheeus de Vicht, overmidts de redenen hiervooren verhaelt, is daeromme, ten voors. daeghe, metten voornoempden dry voorgaende Herdoopers geexecuteert metten viere, zonder datter bevonden zyn geweest eenighe goeden den voors. Mattheeus toebehoorende, daeromme hier . . nyet. (2)

Van Thomaes Robbrechts *alias* Schots Thuenken, overmidts dien hy heeft hulpen fortsseren ende oploopen zeker duere van eenen huyse gestaen inde Preeckheerstraete binnen deser stadt ende bovendien is geweest tot Oostruweele zoe wanneer de quaetwillighe hen aldaer teghens Zyne Majesteyt hadden opgeworpen, naer luyt zynder confessien, is daeromme den XXVII^en^ Septembris XV^c^LXVII metter coorden gexecuteert geweest, zonder eenich goedt achtergelaeten te hebbene, daeromme hier . . . . nyet.

Van Frans van Mol, *alias* Floerden, geboren van Mechelen, overmidts dien hy tot Mechelen voors. ende daerbuyten de beelden heeft hulpen afworpen, is daeromme den voors. XXVII^en^ Septembris metter coorden gejusticieert geweest sonder eenich goet achtergelaeten thebbene, daeromme hier . . . . nyet.

Van Peeter van Beneden, diewelcke hem hadde laeten innescryven tot Duerne tegens Zyne Majesteyt ende daerenboven tgeschut deser stadt hulpen haelen ende tzelve doen vueren opter Meere alhier inden voorleden trouble, is daeromme opden vierden Octobris LXVII metter coorden gejusticiert geweest, zonder eenich goedt achtergelaeten thebbene, *ergo* hier. . . . . nyet.

Van Hendrick Beys, van Mechelen, overmidts dien hy, in

(1) (*Op den bladrand* :) Sy verantwerdt by desen Scouteth vande achtergelaten goeden in zyne reeckeninge van confiscatien ; *fit* aldaer *folio primo* by declaratie mair en is aldair nyet afgecomen ten proffyte van Zynre Majesteyt, mits die sculden meer hebben gedragen dan dinnecomen, *ut ibi*.

(2) (*Op den bladrand* :) Byder certifficatien hiervore *articulo primo* overgegeven.

Augusto LXVI, hem vervoordert heeft, zoe tot Mechelen als daer buyten, de beelden te hulpen afworpen ende afsmyten, volghende zynder confessien, is daeromme den XXV^en Octobris LXVII metter coorden geexecuteert geweest, sonder eenich goet achtergelaeten thebbene, *ergo* hier . . . nyet.

Van Hendrick van Nusken, geboren van Mechelen, overmidts dien hy, geleden ontrent acht oft neghen jaeren, heeft berooft gehadt zeker cappelle ontrent Mechelen, ende daerenboven heeft, ten tyde vander beelstorminghe, helpen de kercken ende cloosteren distrueren ende de beelden helpen afworpen ende afbreken, is daeromme, den XV^en Novembris anno XV^cLXVII, metter coorden gejusticieert geweest, zonder dat hy eenich goet achtergelaeten heeft, daeromme hier nyet.

Van Anthuenis van Cauwenberge, van Antwerpen, overmidts hy hem hadde laeten inneschryven tot Oustruweel ende aldaer ontfanghen soldye ende opde schiltwacht gestaen, is daeromme, den voors. XV^en Novembris anno XV^cLXVII, metter coorden gejusticiert geweest, ende en heeft geen goedt achtergelaten, ghemerct dat hy noch in aet ende dranck van zynen ouders was, daeromme hier . . . . nyet.

Van Jacob Diericxsens, van Waegheninghen, overmidts dien hy hem nyet te vreden houdende metten doop in zynder jonckheyt ontfanghen, nae der Heyligher Kercken recht, maer hem heeft laeten herdoopen, is daeromme metten viere geexecuteert geweest den XVII^en dach van Meerte anno LXVII, ende zyn de goeden van hem ende zyne twee naeghenoempde kinderen, by openbaeren vuytroepen, vercocht geweest by eenen gezworen outcleercooper deser stadt ende zyn de penningen daeraff procederende by desen Schouteth, by bevele van Zynder Excellencie, gelevert in handen vanden Rentmeestere van Syne Majesteyt int quartier van Antwerpen Willem Le Saige, blyckende byder recipisse hiermede overgheven, daeromme hier. . . . . nyet. (1)

---

(1) *(Op den bladrand:)* Sy verantwerdt byden Rentmeestere Willem Le Saige, nairvolgende zynen brief in daten XVIII^a May XV^cLXX hier overgegeven, dienende oick op diversche andere partyen inde reeckeninge vanden confiscatien.

Le Receveur en respond par son premier compte des meubles *folio XXVI et verso.*

Van Hans Jacobsens, cleermaekere, overmidts de redenen hiervooren verhaelt, is metten voornoempden Jacob Diericxsens, zynen vaedere, oock metten viere geexecuteert, zonder eenighe goeden achtergelaeten te hebbene dan als voor int leste article geruert, alzoe hier . . . . nyet. (1)

Van Adriaen Jacobsens, oock zone vanden voornoempden Jacob Diericxsens, overmidts dien hy alsboven nyet te vreden zynde geweest met zynen kintsdoope, maer hem heeft laeten herdoopen, contrarie vander ordonnancie van Onser Moeder der Heyligher Kercken ende van Zynder Majesteyt, is daeromme, ten voors. daeghe, met synen voornoempden vaeder ende broedere, metten viere geexecuteert geweest, zonder eenighe goeden achtergelaeten thebbende dan als voor int naestleste article verhaelt is, *ergo* hier . . . nyet.

Van Michiel van Stichele, midts dien hy verlaeten heeft den dienst vander stadt ende hem heeft laten innescryven tot Oostruweele ende de wapene teghens Zyne Majesteyt aenghenomen heeft, is daeromme, opten XXVII[en] Aprilis anno XV[c]LXVIII, metter coorden geexecuteert geweest, zonder eenich goet achtergelaeten te hebbene, daeromme hier. nyet.

---

(1) *(Op den bladrand:)* **Byder certificatien hiervore** *f*[o] *primo et articulo eodem* **overgegeven.**

VERANTWOORDING VAN HET ANTWERPSCH MAGISTRAAT TEGENOVER DEN HERTOG VAN ALVA OVER DE GEBEURTENISSEN VAN 1566.

—

Op deze plaats denken wij eenige stukken te moeten opnemen die in betrekking staan met de bescheeden op blz. 430-454 *van het IXe deel gedrukt en waarvan er eenige zijn die geene dagteekening dragen.*

Allen staan in verband met het verslag door den Hertog van Alva aan het Magistraat over de gebeurtenissen der laatste tijden gevraagd.

JUSTIFICATION DU MAGISTRAT D'ANVERS VIS-A-VIS DU DUC D'ALBE CONCERNANT LES ÉVÈNEMENTS DE L'ANNÉE 1566.

—

Nous croyons devoir insérer ici quelques pièces qui ont rapport aux documents imprimés dans le tome IX, pp. 430-454, *et dont quelques-unes ne sont pas datées.*

Elles concernent toutes le rapport demandé par le Duc d'Albe au Magistrat sur les évènements des derniers temps.

I.

22 *October* 1567.

(*Brief van den Hertog van Alva, Gouverneur-Generaal der Nederlanden, aan Nicolaas Oudaert en Peeter Asseliers, Leden van den Raad des Konings.*)

MESSIEURS,

Nous ayant le Roy donné commission et povoir exprès pour cognoistre du faict des rebelles, autheurs, promoteurs et culpables des derniers troubles et ce qu'en dépend, à l'effect de quoy s'est icy dressé ung conseil de personnaiges principaulx qui n'entendront à aultres affaires, nous a samblé, selon l'estat auquel pour le présent se retrœuvent les affaires, que vous debvyons escripre ce que s'ensuyt. Qu'est qu'il sera requis que,

délaissant vostre besoigne en l'estat où il est au regard des dicts rebelles et aultres coulpables (si desjà n'y avez satisfaict,) vous interroguez incontinent les officiers et gens de loy estans en l'administration de justice du temps des désordres, sur le debvoir qu'ilz ont faict pour les empescher, et sur tout ce que trouverez estre à leur charge, dressant les interrogatz, selon la lumière que vous aura jà donné le commenchement de vostre besoingne, leur demandant bien particulièrement et de personne en personne et à chascun à part, s'il y a eu quelquesungz qui les ayent exhorté à dissimuler, ou empesché, ou intimidé, ou faict quelque office soubz main, ou aultrement, vers eulx ou ceulx qui les debvront avoir assisté, afin de ne faire ce à quoy ilz estoient obligez, leur ordonnant de vous donner par escript, en-dedens six jours (sur paine que pourrez adviser,) leurs responces et excuses qu'ilz vouldront dire pour leur justification et descharge, soubz le seing manuel du Greffier rédigeant par escript de vostre costel en vostre besoingne, ce que, oultre ce qu'ilz vouldront donner en général, vous aurez descouvert de chascun d'eulx en particulier, comme par aventure tel osera dire choses à part qui ne les vouldront déclairer en publicque ou en donner cognoissance à tout son collège, et que, cela faict, vous venez incontinent icy avecq vostre besoigne en tel estat qu'il sera, oires qu'il ne fust achevé, quant au demeurant apportant joinctement vos dictes commissions et instructions, pour nous faire rapport du tout vu au dict conseil, afin d'entendre ce que ultérieurement l'on vous y vouldra encharger. A tant, Messieurs, Nostre-Seigneur vous ait en sa saincte garde.

De Bruxelles, le XXIIe jour d'Octobre 1567.

Au bas estoit escript : Bien vostre, *et signé* : El Duc d'Alve.

Et plus bas signé : Mesdach.

Au doz estoit escript : A noz très-Chiers et Bons amys Messieurs Nicolas Oudart, Chevalier, et Pierre Asselliers, Conseilliers ordinaires du Conseil de Sa Majesté en Brabant et à chascun d'eulx. *Recepta* 28 8[bris] 67.

Encores estoit soubzescript : Collationnée aux lettres originelles et trouvée accorder avecques icelles par moy, signé : Boudewyns.

II.

25 *October* 1567.

(*Brief van Nicolaas Oudaert en Peeter Asseliers aan het Antwerpsch Magistraat.*)

BESUNDERE GOEDE HEEREN ENDE VRIENDEN,

Alsoe wy hebben ontfangen zekere brieven vander Excellentien vanden Hertoghe van Alve, gecommitteert van weghen der Conincklycke Majesteyt om kennisse te nemen opt stuck vande rebellen, aucteurs, promoteurs ende culpabelen vande troublen die binnen dese landen syn opgestaen ende tgene dat daeraff dependeert, ons heeft daerby geordineert dat wy Ulieden souden voirts ordineren te seynden in onsen handen, in gescrifte behoirlyck onderteeckent by eenen van uwen Greffiers, binnen sesse daghen nae de receptie van desen, alle excusen ende dilayen gepostponeert, ende dat op sulcke pene als wy souden adviseren, alle tghene des ghy sult willen seggen tot justificatie van uwer ontlastinghen, ende besundere ofter yemant is geweest die Uluyden heeft geinhorteert te dissimuleren, oft empeschement oft vreese aengejaecht, oft yedt anders dyen aengaende bedectelyck oft andersins met Ulieden oft eenighe van Uluyden, oft oyck metten ghenen die Uluyden hadden behoiren te assisteren, heeft gehandelt ende getracteert, om te beletten dat men egheen debvoir doen en soude dwelck men schuldich was te doene om te resisteren den voers. troublen, soe eest dat wy u ordineren ende bevelen, opde pene van hondert Philipsdaelders by elcken van Uluyden te verbeurene vuyt uwer eygender borssen, dat ghy, binnen den voers. tyde van sesse daghen nae de receptie van desen onsen brieve ende alle saken gepostponeert, in onsen handen overseyndt, in gescrifte geteeckent by een van uwen Greffiers, alle tgene des ghy voirdere sult willen seggen ende allegeren tot uwer voers. ontlastingen vanden debvoiren by u ghedaen om te empescheren de voers. troublen, ende besundere ofter yemandt is geweest van qualiteyt die Uluyden heeft geinhorteert te dissimuleren oft empeschement oft vreese aengejaecht, oft yedt anders dienaengaande bedeectelyck oft anderssins met Uluyden

oft eenighe van Uluyden, oft oyck metten ghenen die Uluyden hadden behoiren te assisteren, heeft gehandelt ende getracteert, ende des te doene en zyt in egheenen gebreke. Besundere Goede Heeren ende vrinden, hiermede blyft Gode Almachtich bevolen. Gescreven te Bruessele, XXV daghen in Octobri int jaer XV^c^LXVII.

Onder stont gescreven : De al uwe Goede vrinden *ende onderteeckent* : NICOLAS OUDAERT, P. ASSELIERS.

Ende opden rugge : Onsen Besunderen Goeden Heeren ende vrinden die Bourgemeesteren, Schepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen.

III.

25 *October* 1567.

(*Vertoog van het Antwerpsch Magistraat aan den Hertog van Alva.*)

A Son Excellence.

Remonstrent en toute humilité les Bourgmaistres, Eschevins et Conseil de la ville d'Anvers comment, le XXVIIe du mois de May dernier, la Ducesse de Parma, Plaisance etc., Gouvernante de ces pays, les at appellé vers elle, estant en ceste ville, et leur at faict déclairer qu'elle les avoit mandé pour donner à cognoistre qu'elle requiert entendre du Magistrat la vérité de ce que en ceste ville durant les troubles estoit advenu et passé, et ce d'ung chascun en particulier, non à charge du Magistrat, qui avoit faict son debvoir, ains pour tant mieulx en advertir Sa Majesté de la vérité, et que à ceste fin avoit commis les Conseilliers du Conseil en Brabant, Maistre Nicolaes Oudaert et Maistre Pierre Asseliers, dont Son Altèze les vouloit préadviser que la mesme information tendoit au fin susdict et non à aultre. Ce ensuyvant, la pluspart des remonstrans, estant appellez devant les dicts Commissaires, ont déclairé par serment, sur ce que leur at esté demandé, ce qu'ilz en sçavoient à la vérité. Or est vray qu'ilz ont devant-hier bien

tard receu certaine missive des dicts Commissaires, datée du XXV de ce mois d'Octobre, par laquelle ilz escripvent d'avoir receu certaines lettres de Vostre Excellence commis par Sa Majesté pour prendre cognoissance sur le faict des rebelles, aucteurs, promoteurs et culpables des troubles qui sont survenuz en ces pays et ce que en dépend, et en vertu desquelles lettres de Vostre Excellence, ilz ordonnent et commandent aux remonstrans, sur peine de cent Philippusdaelder, à forfaire par chascun d'eulx de leur propre bourse, qu'il(s) deussient, dedans six jours après la réception de leur messive et tous affaires postposez, envoyer en leur mains, par escript soubsigné par ung de leur Greffiers, tout ce qu'ilz vouldroient dire et alléguer pour leur décharge du debvoir par eulx faict pour empescher les dicts troubles, comme peult plus amplement apparoir par copie de la dicte missive cy-joincte, par laquelle ordonnance il semble, sur correction, que les remonstrans seroient chargez de n'avoir faict le debvoir que on estoit tenu de faire pour résister aux troubles, et que vraisemblablement à Vostre Excellence le mesme seroit rapporté, dont Icelle pourroit avoir conceu telle opinion d'eulx à leur grand regret, car les remonstrans se confient qu'il ne serat avecq vérité trouvé d'avoir faict ou obmis chose qui soit du debvoir des bons et loyaulx subjectz de Sa Majesté, prennant regard à la dangereuse qualité, aux pregnantes et extrêmez circunstances de l'esmotion populaire advenuz en la dicte ville et à l'apparent dangier d'une à jamais irrémédiable confusion, ains que, nonobstant l'excès et énormité des dicts troubles, ilz ayent, avecq l'ayde de Dieu, faict tel debvoir en grand dangier et péril de leur vie et biens qu'ilz ont maintenu en la dicte ville l'anchienne Catholicque religion et service divin, et conservé l'auctorité et obéyssance de Sa Majesté, dont ilz seroient bien marryz que, en lieu qu'ilz ont espéré d'avoir faict loyal et fidèle service à Sa Majesté, que on entendroit les vouloir charger et culper de n'avoir faict bon debvoir, ce que leur seroit grand grief et blasme, et présument les remonstrans que le mesme doibt procéder des particuliers mal informez de la vérité. Supplient pour ce très-humblement Vostre Excellence aux remonstrans de faire la faveur, au cas que telle déclaration soit trouvé à leur charge, que la mesme par copie leur puisse estre communicqué, affin de informer Vostre Excellence de la vérité, priant Icelle de n'avoir aultre opinion

d'eulx que des bons, fidèles, loyaulx et très-obéissantz subjectz de Sa Majesté.

IV.

5 *December* 1567.

(Brief van Nicolaas Oudaert en Peeter Asseliers aan het Antwerpsch Magistraat.)

BESUNDERE GOEDE HEEREN ENDE VRIENDEN.

Alsoe wy, vuyt laste ende bevel vander Excellentie vanden Hertoch van Alven, by onser missive in date den XXV[en] Octobris lestleden, Ulieden hebben geordineert te seynden in onser handen, in gescrifte, behoirlyck onderteekent by een van u Greffiers, alle tgene des ghy sult willen seggen tot justificatie van uwer ontlastinghe, ende bezundere ofter yemandt is geweest die Ulieden heeft geinhorteert te dissimuleren oft empeschement oft vreese aengejaeght, oft yet anders dyenaengaende gehandelt, als die brieven naerdere vuytwysen, soe eest dat wy zedert hebben bevonden dat, int opgescrift vanden selven brieven, by inadvertentie achtergelaten zyn die Officieren der stadt van Antwerpen, ende alleen onse missive geaddresseert aen Borgemeesteren ende Raedt, ende om u vande meyninge van Zyne Excellentie dyenaengaende te onderrichtene, zoe seynden wy u die copye auctentyck vanden originalen brieven van Zyne Excellentie, inhoudende die voers. ordonnantie, daervuyt ghy sult moegen sien dat de voers. Officieren onder die voers. ordonnantie alsoe wel zyn begrepen als die vander Weth, ten eynde ghy u daernae zult mogen reguleren int overseynden van uwen gescriften.

Bezundere Goede Heeren ende vrienden, hiermede blyft Gode Almachtich bevolen, die Ulieden al tsamen in gesontheyt gesparen wille.

Gescreven tot Bruessele, desen V[en] dach Decembris LXVII.

Ondergescreven aldus : Die al uwe Goede vrienden, *geteeckent* : NICLAES OUDAERT ende P. ASSELIERS.

Ende opden rugge : Onsen Besunderen Goeden Heeren ende

vrienden Borgemeesteren, Scepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen.

V.

14 *December* 1567.

(*Brief van den Hertog van Alva aan het Antwerpsch Magistraat.*)

TRÈS-CHIERS ET BONS AMYS,

Comme nous estant dernièrement en la ville d'Anvers, vous ayons ordonné de rédiger bien particulièrement par escript tout ce que trouverez servir à vostre justiffication et descharge des troubles, émotions et désordres advenuz en la dicte ville, et depuis vous faict encharger le mesme par les Commissaires de Sa Majesté y députez, et que ce nonobstant voyons le peu d'office que y avez faict et l'apparence qu'il y a de tirer ce debvoir à la longue, à ceste cause, vous avons bien voullu faire ceste rencharge et par Sa Majesté ordonner bien à certes que, incontinent et sans plus de dilay, ayez à nous envoyer tout ce qu'entendrez alléguer à vostre dicte justiffication et descharge, ou, à faulte de ce, vous trouverez devers nous en personne pour en faire vous excuses, et en ce ne faictes faulte. A tant, très-Chiers et Bons amis, Nostre-Seigneur vous ait en sa saincte garde. De Bruxelles, le XIIIIe de Décembre 1567.

Desoubz escript : Bien vostre, A. DUC D'ALVA, *et signé :* MESDACH.

Sur le doz estoit escript : A nous très-Chiers et Bons amis les Marcgrave, Borgmaistres, Eschevins et Conseil de la ville d'Anvers.

VI.

(*Eigenhandig ontwerp van verantwoording van den Stads-secretaris Alexander Grapheus*).

Cum ad exemplum aliarum aliquot civitatum, Magistratui oppidi Antverpiensis, nomine Suæ Majestatis, de concioni-

bus turbisque superiore anno in dicto oppido exercitis et exortis, injuncta sit justificationis necessitas, paucis et succincte ea in medium adferre conabimur quæ non solum ad avertendam ab eo Magistratu sinistram omnem suspicionem, verum etiam ad excitandam promerendamque solitam Suæ Majestatis benevolentiam, secundum veritatem rerum gestarum et juris scripti æquitatem, potissimum pertinere videbuntur. Sed quoniam totius istius tractationis hic unus est scopus, ut ostendamus dicto Magistratui et ordinibus civitatis Antverpiensis nihil prius antiquiusque fuisse unquam quam ut sanctæ, orthodoxæ, Catholicæ, Romanæ et a tot sæculis receptæ religioni, Suæque Majestati salva, sarta et integra starent omnia, operam dabimus ut hoc ipsum, juxta divisionem temporum quæ vel dictas procellas præcesserunt, vel eas subsequuta sunt, aut sub quibus illud novarum concionum et turbarum diluvium erupit, quam facillime et lucidissime intelligi possit.

Principio itaque eo vertenda erit cogitatio quod, diu ante dictas conciones adversus publicam religionem et disciplinam attentatas, dictus Magistratus non solum singulis semestribus edicta Principum in sectarios constituta populo proposuit (1) eorumque publicationem renovavit, pœnas his comprehensas contraventoribus rigide inflixit (2), verum etiam nova quædam alia eodem quoque spectantia et ad reprimendas hæreses salubriter excogitata, laudante et probante ea Sua Celsitudine (3), ex officio suo et pietate, atque ad majorem veteris Catholicæ religionis authoritatisque regiæ conservationem, adjecit præloque cudenda tradidit, ut per omnium manus versantia neminem laterent, locisque publicis asseribus affixa et cameris Confraternitatum mandato suo appensa, atque per ordines civitatis distributa, et facilius cognoscerentur et observarentur arctius. Deinde vero, cum famosi quidam libelli, veneno et felle pleni, clam spargi et nocte seminari cœpissent, ne ea res quietem publicam religionemque perturbaret, ejus rei notionem ad Suam Celsitudinem tulit (4), publice propositis præmiis,

(1) (*Op den bladrand :*) Constat ex libro edictorum.

(2) (*Op den bladrand :*) Constat ex libro criminalium executionum.

(3) (*Op den bladrand :*) Constat ex literis Suæ Celsitudinis anno 65, 3 Octobris scriptis et ex statutis quorum illic fit mentio.

(4) (*Op den bladrand :*) Constat ex literis Suæ Celsitudinis 25 Decembris ad Magistratum scriptis ; item ex literis Magistratus 3 Aprilis, 26 Maii et aliis ad Deputatos suos scriptis.

authores ejusmodi libellorum agnoscere studuit (1); ne usquam laterent sectarii, de qualitatibus et conditionibus tam exterorum quam suorum, facta in diversis privatorum hominum ædibus diligenti inquisitione, se informavit (2); suspectorum aliquot Francorum adventum Suæ Celsitudini significavit (3); publicas supplicationes, applaudente eadem Sua Celsitudine (4), indixit; nec a veterum illorum edictorum singulis semestribus (ut dictum est,) publicandorum renovatione destitit priusquam ipsa Sua Celsitudo, prudenti consilio et temporum inæqualitate pensata ac prius a dicto Magistratu super dicta publicatione renovanda consulta, per suum Consiliarium responderat (5) satius esse eam publicationem differri, ideo quod quid ea de re Sua Majestas fieri vellet tunc temporis ignorabat, cujusmodi sane dilationem, Præsides et Gubernatores provinciarum pro re nata et conditione temporis admittere possunt (6). Et ideo non immerito ad porrectam per Magistratum quatuor primariarum Brabantiæ civitatum supplicationem, annotatione sua marginali, vigesima quarta Martii, declaravit Senatus Brabanticus neque Suæ Majestatis, neque Suæ Celsitudinis intentionem esse aut fuisse quod in articulo publicandorum et observandorum dictorum edictorum aliquem eorum negligentiæ vel socordiæ causa culpare vellet.

Porro autem, cum jam subitarie, ex improviso et nihil minus cogitante Magistratu, ad reprobas illas conciones extra urbem perventum esset, idem Magistratus omni milite et præsidio destitutus, incontinenti per Deputatos suos Suam Celsitudinem certiorem reddidit (7); auxilium et consilium petiit; hospitibus suis necessitatem deferendorum exterorum penes se divertentium injunxit (8); optimos quosque cives

---

(1) (*Op den bladrand* :) Constat ex copia publicationis 27 Decembris et 16 Maii factæ.

(2) (*Op den bladrand* :) Constat ex literis dicti Magistratus ultima Decembris ad Deputatos datis.

(3) (*Op den bladrand* :) Constat per similes literas 2ª Aprilis scriptas.

(4) (*Op den bladrand* :) Constat ex literis Suæ Celsitudinis 30 Martii scriptis.

(5) (*Op den bladrand* :) Constat ex literis Deputatorum 24 Junii ad Magistratum scriptis.

(6) (*Op den bladrand* :) § *deinde* in Auth. *de mandatis princip.* et § *hæc vero* in Auth. *ut nulli judicum* et facit ad hoc lex fi. in fine C. *de appell.*

(7) (*Op den bladrand* :) Constat ex literis Deputatorum 26 Junii ad Magistratum scriptis.

(8) (*Op den bladrand* :) Constat ex edicto 28 Junii publicato.

custodiæ portarum observandisque (quoad ejus in tam vasta et populosa civitate fieri potuit,) exteris et his qui conciones sequebantur præfecit ; rursum sagittarios camera et statione sua adversus congregationes et vim sectariorum armatos esse jussit (1) ; tam Regis quam suo nomine et ad majorem terrorem, ne quis reprobis ejusmodi concionibus interesse auderet severissime edixit (2) ; in singulorum qualitates, per omnes civitatis vicinias, sedulo inquisivit ; et cum hæc privata sua consilia ad deturbandas illas conciones ac turbas non satis succedere reipsa comperiret, ne qua in re officio suo deesset, interim etiam præsentiam Suæ Celsitudinis aut Magnatum et Aurei Velleris Procerum (ut eorum auctoritate securius et certius omnibus provideretur,) desideravit et deinde etiam nova quædam media et consilia una cum Statibus Brabantiæ proposuit ac petiit (3) ; exterorum aliquot nobilium in suam civitatem adventum, de quorum actibus Sua Celsitudo certior fieri postulabat, per Deputatos suos eidem Suæ Celsitudini indicari atque significari præcepit (4). Et in universum, in propositione 27 Junii et 17 Julii ordinibus civitatis facta, ita propensam suam in Catholicam orthodoxam Romanam Ecclesiam et regiam Majestatem affectionem declaravit, ut nihil eorum prætermisisse videatur, quæ a Catholico et obsequentissimo Magistratu desiderari possent, dum scilicet populo persuadere nititur quod, per has novas conciones, diversarum sectarum inundationes et turbas, divina pariter ac regia Majestas justa indignatione offendebatur, et quod respublica, (nisi ejusmodi malorum principiis obviam iretur,) in supremo discrimine constituebatur. Ad quas quidem propositiones, cordate admodum dicti ordines responderunt plane sibi consultum videri ut, convenientibus mediis conciones illæ (si qua ratione fieri posset,) impedirentur, ac præterea Celsitudini Suæ omnem operam et sollicitudinem pro tuenda veteri Catholica te orthodoxa religione dictus Magistratus obtulit (5) et, secundum hoc suum sanctum atque catholicum consilium et propositum, inter capitula militum juramento in posterum firmanda,

(1) (*Op den bladrand:*) Constat ex literis Magistratus 29 Junii ad Deputatos scriptis.

(2) (*Op den bladrand:*) Constat ex publicatione 2 Julii facta.

(3) (*Op den bladrand:*) Constat ex propositione 24 Julii facta.

(4) (*Op den bladrand:*) Constat ex literis Magistratus 4 Julii ad Deputatos scriptis.

(5) (*Op den bladrand :*) Constat ex literis Suæ Celsitudinis ad Principem Orengiæ 16 Julii datis.

nominatim consensu populi adjectum est ne persona aut res ecclesiastica offenderetur (1). Demum hujus Magistratus ea fuit diligentia et vigilantia ut non solum per literas dicti Principis Auraici 16 Julii et Marcgravii prima ejusdem mensis die ad Suam Celsitudinem datas, commendata sit, sed et digna visa fuerit propter quam Sua Celsitudo ei gratiam habendam existimaverit (2); et sicut eadem Sua Celsitudo dicti Principis actiones diversis et frequentibus literis (3), propter industriam, diligentiam et prudentiam ejus, tam in tuenda religione quam in conservanda Suæ Majestati dicta civitate adhibitam, probavit, ita quoque eodem modo probanda videtur dicti Magistratus diligentia, qui dicto Principi (sicut facere jussus erat,) (4) semper astitit conjunctaque manu operam dedit, ne quid Catholicæ religioni aut Suæ Majestati detraheretur.

Et cum tanta fuerit multitudo eorum qui eas conciones, etiam armati et contra jussionem publicam, sequebantur, ut non tantum ipse Princeps Auraicus (5), Comes Hoochstratanus et Magistratus (6), diversis suis ad Suam Celsitudinem scriptis literis, declaraverit quod interno auxilio et citra evidens periculum civitatis effusionisque sanguinis, eis resisti non posset, verum etiam ipsa Sua Celsitudo, literis suis ad dictum Principem transmissis, contestata fuerit vires Drossati Brabantiæ ad hoc sufficientes non esse (7) et contra ejusmodi vim omne ordinarium remedium cessare (8) gravissimumque periculum illi civitati imminere (9); utique mirum videri non debet si Magistratus ipse, vel ante adventum Principis milite destitutus, vel post adventum

---

(1) *(Op den bladrand :)* Constat ex 14 articulo dictorum articulorum.

(2) *(Op den bladrand :)* Constat ex literis Suæ Celsitudinis 16 Julii ad dictum Principem scriptis.

(3) *(Op den bladrand :)* Nimirum 14, 16, 20 Julii ; item in festo Divi Jacobi, rursum 4, 16 Augusti, 3 et 6 Septembris scriptis.

(4) *(Op den bladrand :)* Constat ex literis Suæ Celsitudinis de 12 Julii ad Magistratum.

(5) *(Op den bladrand :)* Constat ex literis Principis de decima quarta Julii et postea ex similibus literis 4 et 9 Septembris.

(6) *(Op den bladrand :)* Constat ex literis Marcgravii prima Julii ad Suam Celsitudinem scriptis.

(7) *(Op den bladrand:)* Constat ex literis 20 Julii scriptis.

(8) *(Op den bladrand:)* Constat ex literis a Sua Celsitudine in festo Jacobi ad Principem scriptis.

(9) *(Op den bladrand:)* Constat ex similibus literis 4 Augusti scriptis.

ejusdem, non nisi exigua populi sui parte armatus, in tanta malorum colluvie aliorumque civium justa et summa consternatione, trepidatione ac metu, armis abstinuerit. Quomodo et in simili Bartolum sequutus Matheus, de afflictis, respondet (1) : excusari coram Rege civitatem quæ se hosti tradidit cujus viribus et potentiæ verisimiliter resistere non potuisset, adeoque in justo metu constituta, extremo periculo se objicere ausa non fuit. Et sæpe ab aliis (2) responsum est quod receptator exulum non punitur si illis domum suam ingredi volentibus resistere non poterat, quod sane in proposito eo promptius dici potest quo justior, major et generalior fuit metus ne majus aliquod scandalum accideret, et ne ipsa civitas ab exteris et malevolis Suæ Majestati eriperetur, quo utique respiciendum est, quia, ne strages multorum committatur et ratione scandali ac multitudinis, id nonnunquam permittit lex, quod alias nullo modo tolleraret (3), ut recte et graviter ipse jurisconsultus Modestinus scriptum reliquerit, a legis dispositione recedendum esse si aliter tumultus sedari non possit. (4) Et generaliter tradunt interpretes quod Magistratui nulla culpa imputari potest, si diligentia sua verisimiliter nihil profuisset (5), exemplo ejus quod ait Neratius custodiam adversus vim parum proficere (6). Venitque huc etiam in considerationem quod Senatus Brabanticus, per literas Suæ Celsitudinis ad dictum Magistratum transmissas, significavit moderate et discrete contra has turbas procedendum esse (7) et si quod scandalum aut actus aliquis seditiosus suboriretur, is ad Suam Celsitudinem referri debere, et quod eadem Sua Celsitudo, diversis suis literis, contestata est se non summo rigore, sed placidiore et mitiore aliqua ratione, tempestatibus ejus-

---

(1) (*Op den bladrand:*) Ad constitu. regni Ceciliæ, constitutione ultima, incipiente : dubitationem, nu. 17, libro 1°.

(2) (*Op den bladrand:*) Hypolit. ad L. 1, § *Item divus* et ad L. 2, § *Item is*, ff. ad legem Corneliam de sicariis.

(3) (*Op den bladrand:*) C. *non potest* 23 quæst. 4. C. *ut constitueretur*, 50 distinct. Gloss. ad C. *denique*, ad verbum venia, 4 distinct.

(4) (*Op den bladrand:*) L. penult. ff. ad legem Corneliam de sicariis.

(5) (*Op den bladrand:*) Feli. ad C. 1 de offi. ordinarii. Paris, de puteo, in tracta. *de sindicatu*, ad verbum: negligentia. Hipo. consilio 26. Bald. ad L. I, C. *de servis fugitivis*.

(6) (*Op den bladrand:*) L. si ea res. ff. de action. empti, L. ad eos, ff. commodati.

(7) (*Op den bladrand:*) Constat ex literis dicti Senatus 10 Aprilis anno 65 ad dictum Magistratum scriptis.

modi occurrere obviamque ire cupivisse, et ut id fieret aliis mandasse.

Eadem ratione factum est quod dictus Magistratus subinde (certiore facta tamen prius Sua Celsitudine,) quædam edicta Principis seu Suæ Majestatis non incontinenti publicavit, videlicet propter jam dicta evidentia et imminentia pericula tutius evitanda, quemadmodum etiam jure permissum est Magistratui seu judici ab executione mandatorum Principis abstinere, si quando similis casus metui potest (1) et mandatum superioris adimplere necesse non est, ubi ratio non adimplendi redditur. (2) Nam (ut ait Matheus, de afflictis,) (3) ad hoc ut Magistratus circa mandata Regis defectum commisisse dici possit, requiritur quod defectus ille perperam aut fraudulenter fuerit commissus. Non enim dicitur circa mandata defectum commisisse, si pro utilitate Regis vel aliter, non solum dicta mandata executus non est, verum etiam contrarium fecerit ipsi mandato (4). Utilitatem vero Suæ Majestatis in artificiosa ejus civitatis (quæ veluti totius Europæ officina est,) per bona media conservatione, constitutam esse, ex literis ejusdem Suæ Celsitudinis ad prænominatum Comitem Hoochstratanum tertia die mensis Decembris scriptis satis intelligi potest.

Eademque ratione acerbius interpretandum non esse videtur quod, dicto Principe Auraicæ ita constituente, et ad exemplum publicationum tam Bruxellæ per Comitem Mansfeldium quam Mechliniæ ante factarum, in dicta civitate, mensis Augusti die ultima, publicatum est inquisitionem cessare et rigorem placitorum contra hæreses edictorum cessaturum donec et quousque per Suam Majestatem cum Consilio Generalium Statuum et ordinum harum provinciarum aliter esset ordinatum. Et tanto quidem magis quod non solum moderatio placitorum tunc temporis concepta promissa, et nobilibus supplicem libellum Suæ Celsitudini porrigentibus de cessatione

---

(1) (*Op den bladrand* :) C. *non teneamur* de præbend. dicto § *deinde* et § *ad hæc.*

(2) (*Op den bladrand*:) Gloss. in dicto C. *non teneamur.*

(3) (*Op den bladrand* :) Ad dictas constitutiones Siciliæ, rubrica 92, constitut. incipiente: volumus, nu. 7, libro I°.

(4) (*Op den bladrand* :) Matheus, de afflictis, dicto loco, et in constitutione incipiente: officialibus in fine; Bal. ad L. fi. C. de negotiis gestis et additio ad Chassanæum ad Consuetudines Burgundiæ, titulo: *de justice et droict*, § ultimo, nu. 21.

inquisitionis, ubi ante fuerat, bona spes facta erat, sicut quatuor primariis civitatibus Brabantiæ, in qua non fuerat ante, promissum erat quod in posterum non introduceretur, (1) verum etiam quod dictorum placitorum effectus vere et reipsa propter temporum inæqualitatem erat suspensus, quorum publicationis renovationem dicta Sua Celsitudo, a dicto Magistratu consulta, differendam esse existimaverat, et deinde etiam, tam literis ad dictum Magistratum 26 Augusti scriptis, quam in concepto 24 Decembris Statibus Brabantiæ communicato, mutationis, alterationis adeoque tacitæ cujusdam abolitionis vel suspensionis veterum edendorumque (salva Catholica religione et Suæ Majestatis authoritate,) novorum placitorum meminerat, et an vetera illa adhuc servarentur non expresserat, sed pro re nata aliter et aliter constituerat.

Sic et quod hic Magistratus iconoclastis magno furore, immani barbarie et incredibili impietate, templa aliaque sacra et religiosa loca prophanantibus et occupantibus, armis non restitit, eandem habere videtur excusationis causam in justo metu et præsenti terrore fundatam. Siquidem rem tam sceleratam et impiam facile præsumere poterat Magistratus, ipsorum concionatorum (qui sua suadela populum transversum quocunque ducebant,) adhortationibus continuisque admonitionibus inchoatam fuisse et consequenter totam illam sectariorum ac diversæ ecclesiæ multitudinem violenter armis reluctaturam, si ipse Magistratus sua templa arreptis armis tutaretur eosque inde vi arcere conaretur, cum et ipsa Sua Celsitudo idem suspicata sit et arbitrata, rem tam violentam et nephandam nonnisi inito in hoc multorum sectariorum consilio tentatam esse. (2) Et tanto quidem magis, quod tam subito et tam solemni annuoque processionis tempore ea tempestas exorta sit, quo, si quando alias, certe tunc plures adhuc exteri advenerant, eamque occasionem forte captaverant, accedente insuper horrida noctis obscuritate, ita quod in tanta rerum perturbatione, novoque ac periculoso seditionis genere, etiam inter eos qui sanguinis fœdere erant conjunctissimi ex religione orto, difficile fuit inimicum ab amico secernere,

---

(1) *(Op den bladrand :)* Constat ex responsione Suæ Celsitudini ad libellum supplicem nobilium 6 Aprilis facta.

(2) *(Op den bladrand :)* Constat ex literis Suæ Celsitudinis 29 Octobris ad dictum Comitem Hoochstratanum scriptis.

et deficiente adhuc milite, ignotis quidem sed apparentibus periculis se subjicere, ad quod nemo tenetur (1), atque sic totius reipublicæ aleam jacere. Et sicut etiam postridie furor ille non desiit, ita eadem metus causa adhuc mansit, qua durante, etiam ex intervallo, metus non purgatur (2), neque ulla ratione hic dici posse videtur quod violenta illa iconomachia moram vel tractum successivum habuit, ex quo dicti Magistratus consensus, dissimulatio aut ratificatio colligi posset. Nam quod dici solet excusari Magistratum, si in transcursu et veluti in momento populus tumultuetur, non si actus ejusmodi sit qui successum temporis habet, ita intelligi atque accipi debet, si tacitæ ratificationis argumentum aliquod apparet (3), et si commode resistere potuit, nec fecit (4), quippe quod animus et voluntas distinguant maleficia (5), et ex actu coacto efficax et irretractabile vinculum injici non debet, maxime quidem in tam vastæ et populosæ civitatis perturbatione (6), cujus metus et periculi ipsa quoque Sua Celsitudo in concepto placato, ad divertendas illicitas illas conciones et exercitia religionis impedienda, 24 Decembris Statibus Brabantiæ communicato, meminit, dum ait tantam fuisse sectariorum audaciam ac multitudinem, ut nihil non tentare ausi fuerint, nullamque apparuisse rationem qua cohiberentur, rebus nimirum omnibus ad ineluctabilem præsentemque quandam necessitatem quodammodo redactis.

Sane quantopere dictus Magistratus hanc rem sacrilegam, infamem et plus quam Turchicam iconomachiam detestatus est et quod, quantum in se fuit, restiterit, eventus ipse evidenter demonstravit, utpote quod, distributione suorum facta et postridie nunc his, nunc illis, nunc huc, nunc illuc missis, detestabiles illos sacrilegos separare et a locis arisque sacris

(1) (*Op den bladrand:*) Inno. et Bal. ad C. I, *de his quæ vi metusve causa fiunt.* Matheus, de afflictis, ad dictam constitutionem ultimam.

(2) (*Op den bladrand:*) Anchor. Cons. 300, Card. Consil. 137, Alexan. Cons. 48, lib. 4, Decius, Cons. 219.

(3) (*Op den bladrand:*) Zas. Jason et alii, ad L. *civitas* ff. *si certum petat.* Saly. ad L. I, C. *de seditiosis.*

(4) (*Op den bladrand:*) Fely. ad C. *cum omnes,* nu. 31, in verbis : cum ab eis prohiberi possit. De constitut.

(5) (*Op den bladrand:*) L. *qui injuriæ,* ff. *de furtis,* L. I, C. ad legem Corneliam de sicariis.

(6) (*Op den bladrand:*) Matheus, de afflictis, in dicta constitutione ultima et faciunt ea quæ notat Thomas Gramma, cons. 31.

arcere conatus est, proposuitque mox deinde, tam in hos quam alios Catholicæ et orthodoxæ religionis perturbatores, cleri oppressores ac irrisores, edicta publica (1), et præterea etiam (quod in aliis civitatibus seu locis factum adhuc non fuerat,) aliquot ejusmodi flagitiosos a suis comprehensos incontinenti, præsente Principe et sagittariis in hoc adhibitis, publice strangulavit et tres alios proscripsit (2), ordinatione facta ut summarie, sine strepitu judicii atque extra ordinem, contra ejusmodi expilatores et iconoclastas procederetur (3), conscriptisque etiam postea militibus ad phanaticos illos tenebriones et similes alios facilius persequendos. Adde quod templa aperiri et divinum offitium consueto more exerceri, concionesque catholicas solemni missa, præsentia Magistratus et magna populi multitudine decoratas, prima die mensis Septembris fieri præcepit, adhibita in foro publico sagittariorum suorum custodia, ne quis eas conciones et restauratos Ecclesiæ ritus impediret (4) ; deditque præterea ad æedituos ecclesiæ Sancti Willebrordi extra Antverpiam sitæ literas (5), ut, obfirmatis ejus templi foribus adhibitaque diligentia, caverent ne quæ illic sectariorum conciones fierent. Et cum decima nona ejusdem mensis die, impii aliquot homines Fratribus Minoritis eorumque monasterio vim adferre viderentur, Magistratus una cum dicto Principe, sedulam operam dedit ne quæ vis fieret, repulsis dissipatisque illis turbatoribus, et relicto in vicinis locis milite, si quid iterum forte ab his tentaretur (6), exhibitisque iisdem Minoritis his quæ ad honestam vitæ rationem necessaria videbantur, quemadmodum etiam et ante, in familia cujusdam civis non procul inde habitantis et alibi, multos ex iisdem Minoritis publico sumptu ali atque foveri curavit, eodemque tempore gravissime edixit ne circa religiosa loca ullæ coitiones fierent et quod quisque ab

(1) *(Op den bladrand :)* Constat ex edictis 23 et 28 Augusti publicatis.

(2) *(Op den bladrand :)* Constat ex literis Principis Auraicæ 28 Augusti ad Suam Celsitudinem scriptis.

(3) *(Op den bladrand :)* Constat ex libro Prætorii Criminalis, alias *de Vierschaerboeck*, sub die 29 Augusti.

(4) *(Op den bladrand :)* Constat ex literis dicti Magistratus dicta die I[a] Septembris ad Deputatos suos criptis et ex litteris Suæ Celsitudinis 3 die ejusdem mensis ad Principem Auriacæ.

(5) *(Op den bladrand :)* Constat ex eisdem literis I[a] dicti mensis scriptis.

(6) *(Op den bladrand :)* Constat tam ex literis Principis 20 Septembris ad Suam Celsitudinem quam ex literis Magistratus ad suos Deputatos eodem die scriptis.

injuriis clero inferendis abstineret (1), sicut et postea circa initium Octobris severe admodum adversus hos constituit et rigide in eos animadvertit (2) qui scandalosas scripturas, picturas, imagines seu libros dictassent, sculpsissent, pinxissent, composuissent, divulgassent, circumtulissent aut distraxissent, vel etiam, ad avertendos militum animos injuriamque cleri, eosdem illos milites ignominiosa voce *papeknechten* appellassent. (3) Adde quod decima septima ejusdem mensis die, assistente Comite Hoochstratano, invasores templi Divæ Mariæ Virginis iterum ejecit, comprehensosque ex his nonnullos eadem nocte quæstionibus subjecit, ac postridie, die sacro Evangelistæ Lucæ, mane ultimo laquei supplicio sex affici curavit. Rursum paulo post, Suæ Celsitudini, 21 et ultima Decembris, una cum Statibus Brabantiæ ad conservandam veterem Catholicam et orthodoxam religionem avertendasque novas illas conciones sectariorum, media suggessit, qui non alia ratione moti, pro continuatione exercitii suæ religionis, tam dictis Statibus quam dicto Comiti Hoochstratano et Magistratui, libellos supplices porrexerunt. (4) Præterea quoque quendam sacerdotem, sensuum suorum non satis compotem, qui illorum ceremonias et suggestum turbaverat et se in evidentissimum vitæ discrimen conjecerat, eripuit atque salvavit (5); diligentissime iterum in exteros inquisivit, (6) et ob hæc et similia, una cum dictis Statibus, et veluti pars eorum, laudari meruit (7); vagabundos et erraticos, publicatione sæpius iterata, abire jussit (8) eorumque plurimos bannivit seu proscripsit (9); adventum nobilium quorundam exterorum incendiumque incerto authore in monasterio Franciscanorum exortum, diligentiamque circa eam rem et

---

(1) (*Op den bladrand:*) Constat ex edicto 20 Septembris lato.

(2) (*Op den bladrand:*) Constat ex libro executionum criminalium.

(3) (*Op den bladrand:*) Constat ex publicatione 21 Octobris factæ et ex literis Magistratus ultima die Decembris ad Suam Celsitudinem scriptis.

(4) (*Op den bladrand:*) Constat ex dictis supplicationibus.

(5) (*Op den bladrand:*) Constat ex literis dicti Comitis et dicti Magistratus eo tempore scriptis.

(6) (*Op den bladrand:*) Constat ex literis dicti Comitis 15 Januarii ad Suam Celsitudinem scriptis.

(7) (*Op den bladrand:*) Constat ex annotatione marginali penultima Januarii ad scripturam per Status exhibitam facta.

(8) (*Op den bladrand:*) Constat ex publicatione 18 ejusdem mensis facta.

(9) (*Op den bladrand:*) Constat ex libro executionum criminalium.

impedienda majora mala adhibitam, Suæ Celsitudini statim indicavit (1); ne miles contra Suam Majestatem ascriberetur, sollicite impediri petiit (2) et contra ascribentes Principis Auraicæ edictum impetravit (3), summamque operam apud commissarios sectariorum dedit ut a concionibus et exercitio religionis abstinerent. (4) Et cum jam ad cædendos conjuratos illos regius miles adventasset, quibus conjuratis, propter nimiam malorum sociorum conspirantium et his faventium multitudinem, ipse Magistratus vim inferre et dictam civitatem relinquere non audebat, illico pontes dirui atque prosterni præcepit, per quos dicti sectarii ejusmodi conjuratis auxilium ferre, aut in fugam coactos in urbem recipere potuissent.

Quod autem eosdem illos sectarios violenter carceres publicos aperientes, vinculis mancipatos solventes, instrumenta bellica, forum frumentarium seu plateam Meranam occupantes incontinenti non cecidit, extra reprehensionem esse videtur, propter armatorum inæqualitatem rerumque omnium confusionem et subitariam trepidationem, quæ excusat et dolo caret (5), sicut et ipsa quoque Celsitudo in dicto concepto placato, 24 Decembris anno 66 Statibus Brabantiæ communicato, refert, ad tantam insolentiam hos sectarios pervenisse, ut omnem obedientiam et rationem excussisse videbantur, rebus omnibus ad extremam perniciem quodammodo tendentibus. Voluntatem certe non defuisse exitus ipse testatur, dum violentiam illorum statim deinde repressit, loco excedere et quæcunque publica occupaverant reddere coegit. Cumque omnia in tanta rerum perturbatione et in tam ingenti discrimine erant constituta, coactus fuit dictus Magistratus, ita etiam constituentibus gubernatoribus in eandem necessitatem adactis, pacta quædam admittere, ut ab evidenti periculo civitas eriperetur, non ignari, quod olim ipse Cæsar Julius, tot victoriis clarus, ad sedandos motus in castris exortos, milites suos concives et consocios appellavit atque cuique

---

(1) (*Op den bladrand:*) Constat ex literis 4 Februarii scriptis et ex literis 17 ejusdem mensis ad suos Deputatos missis.

(2) (*Op den bladrand:*) Constat ex literis dicto die ad Deputatos scriptis.

(3) (*Op den bladrand:*) Constat ex similibus literis 19 Februarii scriptis.

(4) (*Op den bladrand:*) Constat ex scriptura remonstrationis 27 Februari factæ.

(5) (*Op den bladrand:*) L. *imo,* ff. *de liberali causa,* C. *sacris de his quæ vi metusve causa,* L. *vim passa,* ff. *de adulteriis,* Matheus, de afflictis, dicta constitutione ultima.

eorum mille dragmas dare præcepit ; et profecto in ejusmodi rebus sæpe fit ut ingenio magis quam viribus proficiatur. Nec ulla hic Suæ Majestatis expectanda videbatur utilitas, si cum tanto discrimine dictus Magistratus arma tentasset et tot nationum fortunas tantæ reipublicæ et ditionis pernicie exteris atque malevolis (quorum manus paratæ erant,) expilandas exposuisset et sic postremam aleam expectasset, quod sane absque expresso mandato Regis facere non potuit et, aliter faciendo, in majorem Suæ Majestatis indignationem incidisset. [Et cum, teste Quintiliano, multum contra justiciam valet necessitas, quæ ineluctabilis fixa et violenta est, legisque dispositioni derogat (1), permittendum fuisse videtur dictis gubernatoribus, publici boni causa, et in tam evidenti necessitate constitutis, etiam in absentia Suæ Celsitudinis, eas pactionis leges recipere, sine quibus nec quies publica, nec salus Status publici sperari posse videbatur] (2). Acceditque etiam quod in simili scribit Alexander (3), quod legati et locorum præfecti, cum vel necessitas rei postulat, vel evidens utilitas suadet, contra juris dispositionem aliquid constituere possunt, sicut etiam in jure clarum est, quod mandatum generale se extendit ad ea quæ is qui mandat, verisimiliter, si eo loco constitutus fuisset, facere debuisset (4). Qua de re tanto minus in proposito dubitandum esse videtur quod, diligenter perlegendo literas a Sua Celsitudine diversis temporibus ad dictum Principem Auraicum et Comitem Hoochstratanum (5) scriptas, facile intelligi potest, id eis imprimis mandatum fuisse, ut ad conservationem dictæ civitatis, quæ tanti erat momenti (6), semper oculos intenderent et non omnino ex præscripto (quod orta seditione et in absentia Suæ Celsitudinis fuisset impossibile,) sed pro re nata, secundum suam prudentiam, industriam et fidelitatem, de negociis dictæ civitatis, una cum Magistratu ejusdem, ad utilitatem Suæ Majesta-

(1) (*Op den bladrand:*) L. 2, C. *de parentibus qui filios distraxerunt.*

(2) De zinsnede tusschen haakjes geplaatst is doorgehaald.

(3) Cons. 106, Lib. 2 Doct. ad L. *si hominem*, ff. *mandati late.* Tiraq. de temperandis pœnis, in præfatione.

(4) L. *sed et hæ*, ff. *de procurato.* Bart. in L. *si procuratorem*, ff. *de condictione indebiti.*

(5) (*Op den bladrand :*) Constat ex literis 8 Octobris scriptis.

(6) (*Op den bladrand* :) Constat ex literis 3 Decembris ad Comitem Hoochstratanum scriptis et ex literis 4 Augusti ad Principem scriptis.

tis pacemque publicam constituerent (1), et quod ad ejusmodi pactiones recipiendas satis coacti fuerunt sicut ad alia, (2) quales tumultuans populus etiam antea proposuerat ; quæ pactiones, cum jam ad pacem et tranquillitatem publicam et non nisi per modum provisionis atque conniventiæ (sicut ex earum tenore constat,) receptæ, et postea statim Suæ Celsitudini oblatæ et ad Regis deliberationem referendæ dicebantur, utique contrario Suæ Celsitudini mandato non facto, ne furor sedatus iterum erumperet, ad tempus tolerandæ videri poterant, sicut et hosti et sceleratis aliis hominibus tunc fidem servandam esse leges docent (3), quando majora inde incommoda sequerentur.

Et quamvis hi qui Confessionem Augustanam sequebantur vim tantasque turbas, ut alii, non adhibebant et excitabant, justo tamen et legitimo metu et conciones eis permittere, et æquali ratione, ita censente et in eadem necessitate constituto Principe, pacta eorum, una cum dicto Principe, recipere coactus fuit Magistratus, utpote quod motus illos, quos reipsa in Calvinistis fuerat passus, eosdem et ab his timebat qui tanto apparatu, tam magno etiam Germanorum numero, variis libellis supplicibus et tanta denique atque continua instantia et interpellatione eas conciones postulabant, et se dictæ Augustanæ Confessionis ministros sollicite evocasse et procurasse asserebant (4), adjecta insuper evidenti illa ratione, ut per dictas conciones liberi, domestici et familiares eorum a reliquis Calvinistarum concionibus diverterentur. Et sicut ex præteritis discimus quid in futurum præsumamus (5), ita

---

(1) *(Op den bladrand :)* Constat ex literis Suæ Celsitudinis 16 Julii in verbis : *estant d'advis que en faictes selon que avez trouvé bon.* Item in literis 20 Julii in verbis : *remectant le surplus à vostre discrétion et dextérité* et in verbis : *à tous bons moiens que sçaurez adviser pour faire cesser tant les armes que les dicts presches.* Item in literis in festo Jacobi in verbis : *vous recommandant etc.* ad Principem scriptis Item ex literis 4 Octobris, 20 Novembris, 13 Januarii et 18 Martii ad Comitem Hoochstratanum datis.

(2) *(Op den bladrand :)* Constat ex literis 13 Septembris a Sua Celsitudine ad Principem scriptis in verbis : *sans qu'il se puist arrester à ce que vous avez esté constraint souffrir au dict Anvers.*

(3) *(Op den bladrand :)* Ut late per Glos. in C. *noli* 23 quæst. 1.

(4) *(Op den bladrand :)* Constat ex eorum libello supplici 28 Augusti 1566 Magistratum porrecto in verbis : *hebbende tot dien hen voersien van zekere godsvruchtige leeraers der Ausburscher Confession.*

(5) *(Op den bladrand :)* C. *scribam.* C. *mandata de præsumpt.*

malum quod in uno se prodidit, etiam in alio, quantumvis melior esse velit, timeri potest, ut de civitate filiofamilias pecuniam mutuam contra Senatusconsultum Macedonianum numerante, licet non suspecta, respondit Martianus (1) justusque metus dicitur non solum qui simpliciter et de præsenti imminet, verum etiam si res ad id quod metuitur, verisimiliter tendit (2), neque in ejusmodi negociis omni spiritui quantumvis bona promittenti credendum est, ut pluribus explicat Felynus (3), sed eorum actiones magis plerumque suspectæ sunt, qui sic agunt ne nocere velle videantur. (4)

Adeo quod ex his omnibus constare videtur, dictum Magistratum nihil eorum prætermisisse quæ a bono, fideli et obsequentissimo Suæ Majestatis et Celsitudinis Magistratu desiderari possent in tanta rerum omnium consternatione, ambiguitate et perplexitate, et in tam evidentibus et ad extremam perniciem tendentibus periculis, in quæ dicta civitas ruitura et casura nec unquam emersura videbatur, et quod, magno vitæ ac fortunarum suarum periculo, tam, ante conciones ortas, frequenti publicatione edictorum eorumque rigida executione, quam, concionibus jam attentatis, multiplici sua diligentia, edictorum comminatione, præmiorum adversus turbatores propositione, fideli custodia, frequenti admonitione et bonorum mediorum inventione omnique diligentia motus illos sedare conatus est, quodque postea, quantum in se fuit, iconoclastis dissipandis et puniendis operam dedit. Et licet a principio inermis, postea vero non nisi exigua populi sui parte armatus, tam extra quam intra urbem dictas conciones et supra memorata pacta quædam, concordiæ consilio et auctoritate gubernatorum, pro publica quiete et reipublicæ conservatione admittere coactus sit, ut qui nihil sine eorum arbitrio ex mandato Suæ Celsitudinis fecerunt, tandem tamen omnem operam præstitit Magistratus ut a concionibus et turbis recederetur Suæque Majestati debitum obsequium et justa obedientia servaretur et civitas ab exitio libera ac pacata restitueretur, de qua quidem civitate, etiam ipsius Suæ Cel-

---

(1) (*Op den bladrand:*) L. nihil ff. S. C. Macedo.

(2) (*Op den bladrand* :) Bart. ad L. *metum* ff. *quod metus causa.*

(3) (*Op den bladrand* :) In C. *cum in jure de officio delegat.*

(4) (*Op den bladrand* :) L. *ita fidei*, ff. *de jure fisci.* Tiraquell. *de retractu*, § 36. Glos. 2 nu. 35.

situdinis testimonio, totius reipublicæ Belgicæ salus magna ex parte pendebat et in quam unam omnium oculi conjecti videbantur, idque singulari Dei beneficio impetravit, et ad petitionem Suæ Celsitudinis regnum militem suscepit susceptumque quiete hactenus sustinuit, adeo ut, omnibus bene et ad amussim pensitatis, non est quod, vel omissionis vel commissionis nomine, Magistratus prædictus possit redargui si intentio, voluntas et exitus spectentur, sed digni qui, post tot labores, pericula, anxietates, varios casus et rerum discrimina, laudem ac Suæ Majestatis benevolentiam assequantur.

VII.

(*Aanteekening op een los papier.*)

Il semble que, depuis que grande execution est faicte et passée, que toutes les villes, tant de Flandres que de Brabant, doibvent regarder, le plutost que faire ilz peuvent, envoyer leurs Députez les plus catholicques et plus principaulx de chascune ville à supplier à Son Excellence, en nom de Sa Majesté, pour la miséricorde et pardon général, puisque enfin et après tant de justice ilz le peuvent demander sy justement ; ce seroit le chemin pour appaiser le jeust courroux de Sa Majesté, et que Son Excellenco useroit en nom de Sa Majesté de toute bénignité et clémence.

VIII.

18 *Augusti* 1568.

(*Uittreksel uit het* Collegiael Acteboeck) (1).

Op heden datum hieronder gescreven, is by mynen Heeren Burgemeesteren ende Scepenen der stadt van Antwerpen geordonneert Meesteren Janne Gillis, Pensionaris der voirs.

(1) Dit boek is in de *Spaansche furie* verbrand.

stadt, by gescrifte te concipieren ende beworpen zeecker remonstrantie oft informatie aenden Hertogh van Alve over te gevene, ten eynde de goede borgers ende ingesetene alhier niet geexcipieert zynde mogen genieten de declaratie by ende van wegen de Hertoginne van Parma etc., doen ter tyt Gouvernante, gedaen opten sevensten ende XVI[en] Apriliis XV[c] jaer ende LXVII, nopende het pardon ende chastoy vanden ghenen die inde voergaende troublen hen souden enichsins misgaen ende misbruict hebben. Aldus gedaen des Goinsdaighs achthien dagen in Augusto XV[c] jaer ende achtentsestigh.

Polites.

IX.

(*Rekwest van het Antwerpsch Magistraat aan den Hertog van Alva.*)

A Son Excellence.

Combien que les Marckgrave, Amptman, Bourgmaistres, Eschevins et Conseil de la ville d'Anvers ayent, durant les troubles advenuz en la dicte ville, tousjours prins et eu devant les yeulx le maintènement de l'anchienne Catholicque religion et service divin en icelle, et la conservation de l'auctorité et obéissance deue à Sa Majesté, et à leur possible, guydé et conduict le peuple, sy est-ce que, à cause de l'excès et énormité des dicts troubles sy répugnants à la lène intention de Sa Majesté, ilz redoubtent que Icelle n'ayt quelque opinion ou présumption au contraire; pour à quoy obvier et comme bons subjects doibvent faire sogneusement éviter tèle présumption et toutte suspition de désobéissance, ont estimé convenir, de par ung brief recœil, remonstrer et représenter à Sa Majesté le succès de ce que s'est passé en la dicte ville et ensemble très-humblement La supplier de ne leur vouloir imputer les désordres, espérant que, par le discours et narré de leur dicte remonstrance, et signamment eu regard à la dangereuse qualité, aux prégnantes et extrêmes circunstances de l'esmotion populaire et à l'apparent danger d'une à jamais irrémé-

diable confusion, en cas que pour lors ilz n'eussent aulcunement laissé passer la rage et fureur de plusieurs milliers de personnes fourvoyé(es) de la religion Catholicque, Sa Majesté viendra à recognoistre leur ancienne et deue fidélité et obéissance et, d'une bénigne interprétation et selon sa clémence naturelle, estimer qu'ilz n'ont oncques eu faulte de bonne et prompte volunté, zèle et affection à la conservation de l'ancienne Catholicque religion et au service de Sa Majesté. Touttesfois considérans, très-Illustre et Excellent Seigneur, que Sa dicte Majesté, pour une fois à jamais esteindre et retrencer toutte occasion de telz malheureux troubles et esmotions de ses pays de par-deçà, a singulièrement choisi la longue expérience, prudence et discrétion de Vostre Excellence, ils cognoissent et voyent manifestement combien ses favorables recommandations peulvent advancer leur dict espoir, les ayder en leur dict désir et à les mettre, maintenir et conserver en la grâce et bonne opinion de Sa Majesté ; à ceste cause, supplyent humblement à Vostre Excellence leur vouloir faire ce bien que de les ayder et assister en leur dicte sollicitude et désir, et, à ceste fin, accepter et entendre leur dicte remonstrance, en escripre favorablement à Sa Majesté et partant tenir la bonne et favorable main ad ce qu'ilz soient maintenuz et conservez en la grâce et bonne opinion de Sa dicte Majesté. Plaise semblablement à Vostre Excellence avoir pour recommandée la dicte ville d'Anvers et la briefve restauration de son acoustumé traficque et train de marchandise, à la consolation des bons marchans et infiniz povres gens du pays, qui d'une voix en remerchiront Dieu, Sa Majesté et Vostre Excellence.

X.

(*Verantwoording van het Antwerpsch Magistraat.*) (1)

Alsoo de Excellentie vanden Hertoghe van Alve hadde doen scryven aen Marckgrave, Bourgemeesteren, Schepenen ende

(1) Het aanzienlijkst gedeelte der minuut van dit belangrijk stuk wordt ter stedelijke Archieven van Antwerpen bewaard; het handschrift dat den Hertog van Alva ter hand werd gesteld berust in de algemeene Archieven des Rijks te Brussel.

Raede vander stadt van Antwerpen, by Heeren Niclaesen Oudaert, Riddere, ende Meester Peeteren van Asseliers, Raden in Brabant, dat zy in handen der voers. Raetsheeren als Commissarisen souden overseinden in geschrifte, geteeckent by eenen van hunnen Greffiers, alle tgene zy voirdere souden willen seggen ende allegeren tot heurder ontlastinghe ende justificatie vanden debvoir om te beletten de gepasseerde troublen ende beruerten, soo eest dat zy dyen achtervolgende overgeven tgeene des hiernae volcht, gelyck zy oyck in meyninghe waeren der Conincklycke Majesteyt tzynder compsten tselve overe te geven, waervuyt ende vuyt die verificatien hierby gevuecht hopen dat derzelver Majesteyt ende Zyn Ecellencie zal claerlyck blycken dat zy voere ende duerende denselven trouble al hebben ghedaen ende nyet geomitteert dat goede ende getrouwe dienaers ende ondersaeten van Zyne Majesteyt schuldich zyn te doene oft hadden moeghen oft cunnen gedoen, regard nemende opde dangereuse oorsaecken ende qualiteyten vanden tyde ende troublen, die groote ende vuyterlycke periculen ende perplexiteyten daerinne men is geweest van dat de stadt zoude hebben moeghen vallen in sulcken staete ende confusie die egheenssins naemaels en soude hebben geweest te beteren, te remedieren ende te restaureren, ende dat zy deur haere vigilantie, diligentie, moeyte, pyne ende arbeyt nae alle occurentien nyet zonder groot peryckel van lyve ende van goeden hebben binnen derzelver stadt, met Goidts hulpe, de oude Catholicque religie ende diensten Goidts doen onderhouden, ende oyck de auctoriteyt ende onderdanicheyt van Zyne Majesteyt doen conserveren, ende mede die ruste ende vrede vander stat ende heuren vaderlande, hebbende diezelve stadt van allen troublen verlost, de predicatien ende executien vanden nyeuwen religien ende tgene daeraf dependeert, oorsaken vanden troublen, doen cesseren, ende dezelve in handen van Zyne Majesteyt gelevert in alder obediencien tot zynen dienste, tot welcken eynden alle hunne actien vanden ersten aff hebben getendeert, ende daertoe zy zyn gecomen zonder verlies oft bloetstortinge van ennighe geestelycke oft weerlycke persoonen, daeraff zy God Almachtich nyet genoech en cunnen bedancken.

Inden iersten, hebben de remonstranten altyt hen vuyterste beste gedaen omme de secten ende heresien van alle nyeuwe

religien vuyt die voers. stadt te houden ende verdryven, hebbende nyet alleenlyck de placcaeten van Zyne Majesteyt opt feyt vanden heresien gemaect, van halven jaere te halven jaere gepubliceert, maer scherpelyck onderhouden, ende de contraventeurs, nae vuytwysen den rigeure vanden selven placcaten, capitaelyck ende anderssins gestraft, ghepunieert ende geexecuteert, meer dan in ennighe andere steden van desen Nederlanden, tgene eenen yegelycken soo is notoir dat tselve gheen voirdere probatie en is requirerende.

Ende alsoo Haer Hoocheyt, inden beginsele vande maent van Septembri anno LXV, hadde ontboden den Marcgrave, Borgemeesteren ende ennige vuyt der Weth, ende zy dienvolgende te Bruessele waeren gecompareert, zoo heeft diezelve Haere Hoocheyt, inden Rade van Staten, opten thiensten der voers. maent, hen doen verthoonen hoe dat zy geadverteert was zoo van zekere insolentien die binnen deser stadt by nachte ende by daeghe waeren voertsgekeert, mitsgaders aengaende der confluentien vande sectarisen, vagabonden ende bedelers, als oyck vanden conventiculen ende ombehoorlycke vergaderinghe der sectarisen buyten derzelver stadt gehouden, ende vanden gedreychden aenslaeghen vande zyde van Vranckryck, omme te verstaen de remedien byden welcken men op alles soude moeghen versien ende de stadt preserveren vande inconvenienten dier zouden moeghen gerysen, ende na dien byden voers. Gedeputerden van tgene des voers. is in Collegio rappoert is ghedaen geweest, zyn by hen, remonstranten, geconcipieert geweest zekere ordonnancien aengaende der waken, het visiteren vanden huysen ende cameren, opscryven ende opteeckenen vande qualiteyten ende conditien vanden inwoonders, ende besundere der vrempdelinghen, van gelycken opt stuck vanden brande, sectarisen, vagabonden, soldaten, bedeleers, ministers ende heymelycke andere vergaderinghen, oyck alle oude ordonnantien, statuten ende publicatien gereformeert, dewelcke zy Haerder Hoocheyt hebben overgesonden met hunder missiven inhoudende tgene voirdere daerinne by hen gedaen was in date des XX^en^ Septembris, ende naedien dezelve by Haerder Hoocheyt zyn gesien geweest, soo heeft zy by haere brieven vanden III^en^ Octobris daernae gescreven aende remonstranten dat die wel ende wysselyck waeren geadviseert ende gestatueert en dat men die terstont zoude

publiceren ende effectueren, blyckende byder copyen vanden selven brieven hierby gevuecht ; welcken achtervolgende zyn die voers. ordonnantien opten conventiclen, waken ende andere etc. den VI[en] Octobris gepubliceert geweest, gelyck die remonstranten oyck in alle voergaende tyden, na de occurentien vande saken, tot diverse stonden ten selven eynde oyck diverse ordonnantien ende statuten hebben gemaect ende gepubliceert gehadt. (I-V) (1)

Ende opdat een yeghelyck vande voers. ordonnancien by Haer Hoocheyt goet gevonden zoude kennisse hebben, zoo heeft men dieselve doen printen, ende dien vander poorteryen ende ambachten de copyen daeraff geauctentizeert gegeven, ten eynde zy die op hunne cameren souden hanghen ende bewaeren ende dinhout van dyen hunnen suppoesten te kennen geven, ten eynde zy hen daernae souden reguleren ende doen reguleren.

Ende om dezelve ordonnantie oyck te beter te doen effectueren, hebben de remonstranten Commissarisen gheordonneert, zoo vander Weth als vanden ouden Schepenen, Raetsluyden ende Wyckmeesters, die allen vierendeelen jare zyn gegaen van huyse tot huyse ende gedaen generaele visitatie vanden zelven huysen, ende opgescreven de namen ende toenaemen vanden persoonen daerinne woonende, ende specialyck hem geinformeert opde qualiteyt vanden buytenluyden ende vreempdelinghen, ende daeraff boecken ende cohieren gehouden.

Na denwelcken is ghebeurt dat in Decembri daernae zekere opspraecke is geweest allomme binnen dese Nederlanden, dat men denzelven wilde belasten metter Inquisitien ende rigeur vanden placcaeten opt stuck vander religie gepubliceert, dwelck onder tgemeyn volck heeft ghecauseert zekere gesach ende alteratie, ten welcken tyde Haer Hoocheyt hadde ontfanghen van Zyne Majesteyt tgene dezelve aengaende de placcaeten ende dexercitien ende administratien vanden Inquisiteurs wilde ghedaen hebben, mitsgaeders vanden Concilie van Trenten.

Ende onder tdexele van dyen, hebben hun ennighe quaetwillighe gevoirdert aent stadthuys ende aende Waege te pleckene zekere gescriften, by forme van requeste, geheel

(1) Deze cijfers verwijzen naar de stukken bij deze verantwoording gevoegd.

seditieulx ende hinderlyck ende ghemaect om binnen dland, ende besundere binnen deser stadt, te maken zekere beruerte, waeraff de remonstranten Haer Hoocheyt hebben geadverteert deur heure Gedeputerde ende tdobbele vanden gescrifte doen leveren, diewelcke den vierentwintichsten Decembris hun heeft doen antwoerden dat zy tzelve vondt zeer pernicieulx, hun bedanckende van dadvertencie, ende hun vercleert tgene zy voordere behoorden te doen om den autheur tachterhaelen by publicatien, appremiatie als anderssins, ende tot dyen eynde brieven gescreven aende remonstranten gedateert opden Kersdach, blyckende byder copye hierby gevuecht (VI).

Achtervolgende het scryven van Haer Hoocheyt, hebben de remonstranten, opden XXVII^en^ Decembris anno vyfventzestich, gedaen zekere publicatie met appremiatie, omme te achterhaelen degene die tzelve gescrifte hadde gemaect, gheplect ende geaffigeert, blyckende byder copye vander zelver publicatien ende gheboden hierby gevuegt (VII), ende hebben voerts zoo aende Wyckmeesters als die vanden Ambachten ondersocht, om te commen totter waerheyt, ende gevraecht den Greffier ende Secretaris, Notarisen, hun clercken ende andere, om de hant te moeghen kennen, maer en consten tzelve nyet becommen, ghelyck die remonstranten daeraf Haer Hoocheyt breedere hebben geadverteert by hunnen brieven vanden lesten Decembris hierby gevuecht (VIII).

Byden welcken Haer Hoocheyt voorts adverterende dat de Marckgrave met ennighe Commissarisen vander Weth hadden den huysen buyten der stadt gevisiteert, om te weten oft daer ennighe sectarisen, Herdoopers ende anderen dyergelycke woonde ende van het leven ende qualiteyt vanden inwoonders hun geinformeert hebbende, ende doende exhiberen de certificatien ende bescheet vanden Prochiaenen oft Officier vander plaetsen daer zy lest gewoont hadden, nyemant en hadden bevonden, zy en hadden voldaen de placcaeten van Zyne Majesteyt, ende hen geexhibeert de voers. certificatien.

Den neghensten January daernae hebben de remonstranten ontfanghen zekere brieven vanden Raede van Brabant, gedateert den lesten Decembris, metter copye van zekere beslotene brieven van Haere Hoocheyt ende extract vande leste brieven byde Conincklycke Majesteyt aen (Haere) Hoocheyt gescreven, mentie makende van het onderhouden vanden

placcaeten, Inquisitie ende tConsilium van Trenten, blyckende byder copyen vanden selven hierby gevuecht (IX en X).

Den XVI[en] dach January zyn zekere diverse persoonen sectarisen geproclameert geweest, die by zekere gevangene geaccuseert waeren, ende die men nyet en hadde cunnen achterhalen ende opte welcke gestelt zyn geweest zekere appremiatien, die, oyck nyet gecompareert wesende, zyn opten XVI[en] February daernae gebannen geweest op haer hooft, blyckende byden copyen hierby gevuecht (XI en XII).

So oock den VII[en] February voers. is geproclameert geweest zekere persoon die in Onser-Liever-Vrouwenkercke hadde voirtsgekeert zekere insolentien, ten eynde hy hem daeraf hadde comen verantworden, ende nyet gecompareert wesende ten geprefigeerden daeghe, is gebannen geweest, opten hals, nae luydt der copyen hiermede overgegeven (XIII).

Alsoo Haer Hoocheyt, by haer brieven van XXII[en] January anno vyventsestich *stilo Brabantiæ*, hadde gescreven dat zy begheerde geadverteert te zyn vanden staete vander religie binnen Antwerpen, naevolgende haere voergaende brieven, ende mede wat aldaer gedaen werdde opte executie vande voers. statuyten gemaect aengaende den conventiculen ende andere, ende gerecommandeert het debvoir van het achterhaelen vanden seditieusen billetten, blyckende byden zelven by copye alhier overgegeven (XIV), soo hebben de remonstranten op beyde de brieven geantwoerdt int langhe opten veerthiensten Marty ende Haere Hoocheyt, onder andere, geadverteert dat zy egeensins en consten verstaen van ennich changement van religie, doende observeren ende onderhouden de ordonnantie by hen opt feyt vanden conventiculen ende andere opte contraventien vanden placcate opt feyt vander religien gemaect, ende dat zy, volghende denzelven, inde doen tegenwoirdighe maent van Meerte, gelyck zy te Kersmisse te voeren oyck hadden ghedaen, souden procederen totte visitatien vanden huysen ende annotatie van huysinge ende besundere vanden vrempdelinghen, ende dat zy, tot beter onderhout vanden selven ordonnantien, des Donderdaechs daer te voeren die Leden vander stadt vergadert geweest zynde, hadden de memorie ververscht, bevolen ende geexhorteert de voers. ordonnantie ende statuten te onderhouden, ende dat zy by bannissementen, opte galge ende by exemplaire amenden van

voirdere processen te gaen, hadden ghepunieert deghene die inder kercken insolentie hadden ghedaen, nae luydt vanden selven brieven hier by copie gevuecht (XV), ende welcke brieven Haerder Hoocheyt byde Ghedeputeerde gepresenteert zyn geweest.

Den XXIII[en] Marty 65, is gepubliceert geweest zekere ordonnantie gemaect opte weerden, herbergiers ende gasteryen, houdende ten eynde zy zouden overbrenghen, by goede specificatie vanden naemen ende toenamen, hunne gasten, op zekere penen, blyckende byder copyen hierby gevuecht (XVI).

Den vierentwintichsten Meerte hebben Borghemeesteren, Schepenen ende Raedt vanden vier hooftsteden van Brabant verworven appoincttement op haere requeste inden Raede van Brabant overgegeven, daermede hen is verclaert het verstant ende meyninghe vanden voers. brieven van *ultima Decembris* ende den extracten hen overgesonden, nae vuytwysen der copyen hierby gevuecht (XVII), byden welcken onder andere is vercleert, aengaende het onderhouden vanden placcaten ende ordonnantien ruerende der heresien, dat de intencie van Zyne Majesteyt ende vande Gouvernante nyet en zyn geweest ende oyck noch nyet en waeren den supplianten oft yemanden van hun te belasten oft te noteren van ennighe sorgeloosicheyt oft negligentie ruerende de voers. onderhoudenisse der placcaeten, daeraff dezelve Regeerderen vande vier hooftsteden inde voers. requeste hen beclaecht hadden.

Ende omme de quaede humeuren ende opspraken te doen cesseren die tegens der waerheyt binnen der stadt gestroeyt werdden, van inne te brenghen ennighe nyeuwicheyden, daeraf de contrarie bleke byder voers. appostillen, soo hebben de voers. remonstranten tzelve opten achtentwintichsten Marty den ouden Schepenen, Raetsluyden ende Wyckmeesters vander voers. stadt te kennen gegeven, mitsgaders oyck zekere poincten die geraempt waeren om te obvieren ende de stadt te beschermen tegens alle inconvenienten ende conspiratien die by ennighe quaetwillighe vremdelinghen, soldaten ende andere souden moeghen voertsgekeert oft gemachineert wordden, ende daeraff de memorie, om byde Gedeputeerde te Bruessele Haerder Hoocheyt over te gheven, gesonden is, gelyck oyck diezelve Gedeputeerde gedaen hebben den XXIX[en] Marty inden Raede van Staeten, die geseyt opt mondelinge verhaelen vanden inhoude vander me-

morien, dat zy dezelve zoude visiteren ende oversien, ende dat men wel doen soude dat men den Breeden Raedt soude vergaderen, mitsgaders die natien vanden cooplieden, ende hen te kennen geven dinhouden vander appostillen, blyckende byder copyen vander voers. memorie ende vander missiven byde voers. Gedeputeerde gescreven, hierby gevuecht (XVIII).

Ende ghelyck de Gedeputeerde den remonstranten hadden geadverteert dat Haere Hoocheyt hen vermaent hadde dat men goede toesicht soude nemen opde Franchoische soldaeten die men seyde tAntwerpen te wesen oft te commen, ende Haere Hoocheyt by haere brieven vanden iersten Aprilis hadde gescreven van zekere drie Franchoisen die alhier souden gecomen zyn, ghedeguiseert als cooplieden, zoo hebben de remonstranten Haerder Hoocheyt daeraff geadverteert by haere brieven vanden tweeden Aprilis.

Den voers. negenentwintichsten Marty hebben de voers. remonstranten den voers. Leden ende natien dinhouden ende effect vanden voers. appostillen vanden Raede van Brabant te kennen gegeven, mitsgaders oyck die vander Gulden ende schutteryen, ende hebben oyck vernyeuwt de publicatie gemaect opt stuck vande Waelen, vagabonden, ledichgangers, arme ende bedelers, ende oyck ten zelven daeghe gepubliceert dat men ten Sondaeghe doen naestcomende zoude gaen processie generael, om te bidden voerde prosperiteyt ende welvaeren van Zyne Majesteyt, gelyck de remonstranten van tselve al hebben geadverteert hunne Gedeputeerde, als blyct byden brieven hierby ghevuecht (XIX), ende oyck ten zelven tyde gepubliceert zekere ordonnantie gemaect tegens de soldaten ende herbergiers, blyckende byde copye hierby gevuecht (XX), ende waerop Haer Hoocheyt heeft gescreven dat men de ordre hiervoere vermaent soude continueren, om tegens te gaene den inconvenienten die in dese troublen souden moeghen gherysen, ghedateert den dertichsten Marty LXV (XXI en XXII).

Den voers. iersten Aprilis hadde Haer Hoocheyt noch zekere andere brieven gescreven van tgene zy den Ghedeputeerden deser stadt ende vanden anderen hooftsteden van Brabant hadde te kennen gegeven, van zekere secrete versamelinghe hier te lande te geschieden, mitsgaders oyck van dat men soude hebben doen scryven 5000 valsche opruerige

billetten om te stroeyen, ten eynde zy daerteghens souden versien (XXIII en XXIV).

Soo hebben de remonstranten, dezelve brieven den tweeden Aprilis ontfangen hebbende, ten selven daeghe dinhout van dien gecommuniceerdt gehadt ende gelesen den ouden Schepenen, Raetsluyden ende Wyckmeesters, ende hen ghedaen alle goet vermaen ten eynde zy ernstelycke toesichte nemen zouden tot allen occurrentien ende oyck den ghemeynen man contrarie het opgeven quaetwillighen by goeder maniere begheren tot contentemente; van gelycken oyck dat zy zouden vernemen nae het vuytgeven, plecken oft saeyen vanden billetten inde voers. brieven van Haerder Hoocheyt geruert, oyck by alle middelen supprimeren, waeraf de remonstranten hunnen Ghedeputeerden hebben geadverteert by hunne brieven vanden derden Aprilis (XXV), daermede oyck adverterende dat denzelven morghenstont opte Borsse hadde gheplect geweest zekere billeth, vermanende vander vergaderinghe vanden Edelen, dwelck zy Haerder Hoocheyt den vierden hebben doen leveren doer den Raetsheere Bruxella, ende omme te obvieren zulckdanighen ende dyergelycken, hebben de remonstranten denzelven vierden gedaen zeker publicatie, als blyct byde copyen hierby gevuecht (XXVI).

Ende ghelyck des snachts voerden vierden ten huyse van eenen vanden Schepenen zekere requeste was innegeworpen, soo hebben die remonstranten die overgesonden aen haere Gedeputeerde om Haerder Hoocheyt overgegeven te wordden, mits dat Haere Hoocheyt bevolen hadde haer van allen occurrentien te adverteren, blyckende byde copye vanden selven brieven hierby gevuecht (XXVII).

Den vyffden Aprilis, hebben de Gedeputeerde Haerder Hoocheyt tselve overgegeven ende mede verhaelt vanden billette sdaeghs te voeren gegeven den Raedtsheere Bruxella, ende het debvoir dienaengaende gedaen neffens de Leden, nae vuytwysen den brieven van Haerder Hoocheyt, gelyck de Ghedeputeerden den remonstranten daeraff hebben geadverteert by haere brieven vanden vyffsten, hierby gevuecht by copye (XXVIII).

Den thiensten Aprilis anno vyventsestich voer Paesschen, hebben die vanden Raede van Brabant, by hen brieven vanden zelven thiensten, gesonden zekere beslotene brieven van Haer Hoocheyt vanden negensten derzelver maendt aenden

voers. Rade ghescreven, ordonnerende ende bevelende, van weghen Ons Genaedichs Heeren des Conincx, der remonstranten hen naevolgende den inhouden van dien te reguleren, inhoudende dezelve brieven van Haerder Hoocheyt die presentatien vanden requeste vanden Edelen om te doen aboleren de Inquisitie ende placcaten van Zyne Majesteyt opt feyt vander religien ghemaect, ende doen dresseren een nyeuwe placcaet met advyse vande Generaele Staeten van desen landen, ende dat zy daerop hadde geantwoerdt dat zy die zoude seynden aende Coninckiycke Majesteyt ende doen dyenaengaende alle goet officie, hebbende alreede geconcipieert zekere moderatie vanden placcaten, ende alsoo haere auctoriteyt nyet en vermochte de Inquisitie ende placcaeten voers. te schorssen, ende dat nochtans nyet geraden en was te laeten het lant sonder weth aengaende die religien, dat zy, verwachtende de antwoerde van Zyne Majesteyt, soude ordre stellen dat zoo wel byde Inquisiteurs, daer die tot noch toe geweest waeren, alsoyck byde Officiers respective soude wordden geprocedeert discretelyck ende matelyck nae heuren lasten, dat men gheen redene en soude hebben hem des te beclaghen, ende gelyck zy begeerde de voers. antwoerde ende appostille den Edelen gegeven te effectueren, hadde den voers. Raedt daeraff wel willen adverteren ende expresselycken ordonneren dat zy zouden scryven ende belasten van weghen Zyne Majesteyt aen alle Officieren van Brabant ende Over-Mase dat zy, aengaende de executien van hunnen laste, zouden procederen met alle matelycke discretie ende voersienicheyt, zonder nochtans te lyden datter ennighe nyeuwicheyt ofte vergaderinghen inde oude Catholicque religie, tot noch toe herwaerts overe onderhouden, en werdde geattenteert, noch oyck ennich schandaele oft acte seditieulx, ende, tselve gebuerende, zy zouden Haerder Hoocheydt adverteren van tgeene datter soude moeghen gebeuren, metten informatien daerop genomen, om tselve al gesien by Haer inden Raede van Zyne Majesteyt te ordonneren gelyck zy zouden bevinden te behooren, naerdere blyckende byde selve brieven hier by copye gevuecht (XXIX).

Den achtiensten Aprilis, heeft de Marckgrave ontfanghen zekere brieven van Haerder Hoocheyt, in date den zesthiensten Aprilis (XXX), inhoudende hoe dat zy verstont dat tAntwerpen een ghesach ghinck, dat de Edelmans hadden verworven dat

een yegelyck zoude moegen leven nae zyne maniere ende mit alle liberteyt, ende dat nyemant en soude voerdaene wordden gheexecuteert om tfeyt vander religien, sulcx dat daerdeure verscheyden vuytlandighe, besunder ennighe van Valenchyn ende Doornicke, tAntwerpen zouden vertrocken zyn om aldaer te leven in haere liberteyt, hen ordonnerende dienaengaende hen te informeren ende Haerder Hoocheyt te adverteren vande waerheyt, daerop deselve heeft geantwoerdt den negenthiensten Aprilis, blyckende byden copyen van dien hierby gevuecht (XXXI).

Den twintichsten Aprilis zessentsestich nae Paeschen, hebben de remonstranten ontfangen zekere beslotene brieven vanden Raede van Brabant vanden zesthiensten Aprilis, met zekere copye vander requesten Haerder Hoocheyt den vyfden Aprilis by diverse Edelen gepresenteert, metter copyen vander appostillen, ten eynde zy op egheen andere dinghen dan daerinne begrepen is en zoude letten, noch oyck op ennige andere billetthen alreede gesaeyt oft noch te saeyen, houdende andere belofte dan de declaratie inde voers. appostille begrepen, ende dat de remonstranten hen zouden reguleren naevolghende den brieve van Haerder Hoocheyt vanden negensten derzelver maent ender andere voergaende brieven vanden Rade, blyckende byden copyen daeraff hierby gevuecht (XXXII en XXXIII).

Ende alsoo Haere Hoocheyt met haere brieven vanden iersten May, hier by copye gevuecht (XXXIV), gescreven hadde aende remonstranten van zekere gheprint boexken oft cohier, geintituleert: *Vermaninghe aende Regeerders ende gemeynte vanden vier hooftsteden van Brabant*, dwelck des Saterdaegs snachts binnen Bruessele was ghesaeyt, blamerende tegens de waerheyt die geconcipieerde moderatie, hun adverterende dat dezelve moderatie zulcx was dat de Heeren Gouverneurs ende Ridders vander Oirdenen dieselve goet vonden ende inder redenen gefundeert, bereet wesende die te onderhouden ende doen onderhouden, ende hen daertoe by eede te verbinden, zoo zy cortelyck breedere souden moeghen vernemen, hebbende daeromme versocht dat men alle middelen soude doen om te achterhaelen de autheurs ende printers van dien, ende den vierden May dezelve brieven waeren ontfanghen, soo hebben daerop de voers. remonstranten den XIII^en May, blyckende

by copie vande missive hierby gevuecht (XXXV en XXXVI), geantwoirdt.

Den zesten May, alsoo daer te voeren de remonstranten hadden ontfanghen zekere placcaet opde ballinghen ghemaect in daete den zevenentwintichsten Aprilis (XXXVII), zoo hebben zy hen gevonden neffens mynen Heere den Cancellier (1), alsdoen tAntwerpen wesende om tvernyeuwen vander Weth, om te hebben zekere interpretatie, midtsdien dat de narree was generael opte gene die vuyt allen dese landen gebannen waeren, ende dat het dispositif maer en vermelde vande gene die ghebannen zouden zyn vuyt den bedryve ende limiten vanden Marckgraefschape, om nae de publicatie vanden selven placcaete in egheen mesverstant te vallen, om daeronder te begrypen de persoonen in andere landen ghebannen, soo heeft die voers. Cancellier verclaerdt, alsoo hem tselve inde vacantien van Paesschen gesonden was by Haerder Hoocheyt om te zegelen, dat hy tverstant vanden placcaete nyet en wiste ende dat men aen Haer Hoocheyt dinterpretatie zoude moegen versuecken (XXXVIII).

Den zevensten May zyn byde remonstranten ontfanghen geweest beschryfbrieven vanden Raede van Brabant, omme haere Gedeputeerde te seinden ter dachvaert neffens den Staeten van Brabant teghens den twintichsten May, aengaende de geconcipieerde moderatie ende de placcaten opt feyt vander heresien.

Den vyfthiensten hebben de remonstranten, deur hunne Ghedeputeerde, den Raede van Brabant overgegeven zekere requeste om te hebben tverstant vanden placcaeten vanden ballinghen, by copye hierby gevuecht.

Ten selven daeghe hebben dezelve Ghedeputeerde Haerder Hoocheyt gepresenteert de rescriptie van den XIII^en^ May op haere brieven vanden iersten May, aengaende de informatie genomen opt boecxken geintituleert : *Vermaninghe*, gelyck die Ghedeputeerde den remonstranten daeraff hebben gheadverteert by haere brieven vanden zeventhiensten, blyckende byden extracte vanden selven brieven hierby gevuecht (XXXIX).

Den zesthiensten is binnen Antwerpen ghepubliceert het placaet gemaect tegens de pasquillen ende famose libellen in daete vanden iersten May, hier by copye gevuecht (XL).

Den achtiensten hebben die vanden Raede van Brabant de requeste mette copye vanden placcate opte ballinghen met haere beslotene brieven aen Haere Hoocheyt gesonden, gelyck dezelve Gedeputeerde hen remonstranten daeraf hebben geadverteert by hunne brieven vander daten des XVIII^{en} voers. (XLI).

Alzoo den XXVI^{en} May des snachts te voeren gestroeyt waeren in grooten getaele zekere quaternen vande derde waerschouwinghe, soo hebben die remonstranten die gesonden aen hunne Ghedeputeerde om daeraf Haerder Hoocheyt te adverteren, blyckende byder copyen vanden zelven brieve (XLII).

Ten zelven daeghe, heeft die Procureur General den Gedeputeerden deser stadt te kennen gegeven dat hy ontboden was geweest byden Raetsheere Bruxella, die hen hadde te kennen gegeven dat Haere Hoocheyt hadde gevisiteert de requeste nopende dinterpretatie vanden placcate opte ballinghen, ende gehoort het advys vanden Raede van Brabant ende om sommige consideratien ende om gheen voirdere opspraecke te maecken ter zaken vanden publicatien vanden zelven placcaten, bevondt geraden dezelve publicatie doen ter tyt noch te verhouden, ende dat de Procureur Generael hen tselve soude adverteren, ende, zoo verre zy daermede nyet te vreden en waeren, zy naerdere versueck souden doen aen Haere Hoocheyt, waerop zy verclaerden egheen voirdere vervolch te doene mitsdyen zy verstonden datter een punct vande ballinghen was gestelt inde voers. geconcipieerde moderatie vanden placcaete opte heresie, daermede de zwaericheyt vanden placcaete vanden ballinghen soude commen te cesseren, gelyck de Gedeputeerde daeraf den remonstranten hebben geadverteert by haere brieven vanden XXVII^{en} May, hierby gevuecht by copie (XLIII).

Ende gelyck aengaende denzelven puncte vanden ballinghen zekere articulen waeren ghestelt inde voers. geconcipieerde moderatie, die mits den volgenden troublen nyet en is gearresteert geweest, ende dat dezelve puncten oyck naederhant verhaelt zyn geweest int placcaet provisionael gemaect in Maio LXVII opter pacificatien vanden troublen binnen Antwerpen int feyt vander religien, soo hebben de remonstranten voer het publiceren van dyen Haerder

Hoocheyt binnen Antwerpen wesende, zoo mondelinghe als by gescrifte, te kennen gegeven zekere zwaericheyden die zy dienaengaende onder andere inden zelven placcaete bevonden, soo is tselve by Haerder Hoocheyt ende heuren Raede verandert geweest in dien ende meer andere puncten, ende, alzoo verandert zynde, den XXVIII[en] May gepubliceert, waervuyt ende meer andere exempelen die men wel soude allegeren, waert noot, mach blycken dat, van allen ouden tyden, byden remonstranten ende haer voersaeten ende oyck byden Regeerderen vanden anderen drye hoofsteden van Brabant is geüseert dat zy, bevindende ennighe zwaericheyden in ennighe placcaeten hen gesonden, die hebben opgehouden ende de zwaericheyden Zyne Majesteyt oft den Gouvernanten oft zynen Raede daeraff geadverteert, vuyt dien dat, zoo verre zy tselve bevonden in ennighen poincten contrarierende de previlegien ende ouden hercommen by hen bezwoeren, heuren eedt nyet en zouden contrarieren, ende dat, zoo verre deur die publicatie oft executie van dien ennighe inconvenienten geresen, zy nyet en zouden wordden geinculpeert van negligentie van daeraf de advertencie nyet ghedaen te hebben voer tpublieeren van dyen, alsoo de remonstranten vanden inconvenienten ende dangieren die daervuyt zouden moeghen rysen waerschynlyck betere cunnen geinformeert zyn dan dandere.

Den XXX[en] May, is by Haer Hoocheyt den Staeten van Brabant gedaen de propositie vande moderatie vanden placcaet ende denzelven het concept van dien gecommuniceert, daermede, onder andere, is verclaert dat Haer Hoocheyt verhoepte dat het quaet contentement ende genueghe van ennighe zoude wordden geappaiseert ende dlant gehouden in peys ende vrede, sonder in pericule te stellen het heylich Catholicq geloove, eenich fundament van onser zaelicheyt, over zoo menigen tyt ende zoo laffelyck onderhouden, nyettegenstaende dat veele quaede geesten, nyet begherende dan beruerte ende seditie ende nyet wel te vreden zynde dat men vuyt was om te stellene ende houdene die saken in eendrachticheyt ende goede ordonnantie, deur de voers. moderatie hen hadden gevoirdert wel quaetwillichlycken, ende alleer zy diezelve gesien hadden oft die volmaect was, by billet, boecxkens ende cohieren (bynae overal sonder naem vanden autheur oft printere) die te blamerene, blyckende byder copye vander zelver propositie hierby gevuecht (XLIV).

Opden VII^en Juny, alsoo des morgens aende Borsse is bevonden geplect zekere billet, ende daeraff het dobbel, by forme eender missive, aen sommighe Wyckmeesters, des avonts omtrent den X uren, gesonden was geweest, soo hebben dezelve Wyckmeesters, oyck een vanden Raetsluyden, de Deken vander Meerssen, ten selven daeghe diezelve brieven, theuren huyse ghebrocht, overgelevert in handen vanden remonstranten, die men bevont al van eenen teneure ende met eender hant gescreven, in effect inhoudende zekere waerschouwinghe ende vermaeninghe hoe de remonstranten hen souden behooren te reguleren aengaende den voers. geconcipieerden placcaete vander moderatie, met communicatien ende protestatien, ende gelyck diezelve Wyckmeesteren oyck mondelinge seyden dat dyenaengaende onder die gemeynte oyck vrempdelyck wordde gesproken ende hen oyck aengegeven zekere vreempde verstanden vander zelver geconcipieerde moderatie deur tgene dat dyenaengaende in druck was vuytgegeven, hebben de remonstranten hen geordonneert dat zy tzelve naerder ende particulierder souden verthoonen, dwelck by hun gedaen zynde den VIII^en Juny ende bevindende dat den gemeynen roep ende tgene men hun geclaecht ende aengebracht hadde, procedeerde van misverstande, hebben de remonstranten deselve int lange onderricht vander waerheyt ende gelegentheyt vander zelver moderatie, ende wat dienst ende voerdeel Haer Hoocheyt daerinne dese landen verhoepte te doen, ende aen hen voirts versocht ende geordonneert dat zy tselve oyck souden te kennen geven eenen yegelyck die hen te voeren hielen de puncten ende misverstande voers. ende vander waerheyt hun int lange te kennen gegeven onderricht, dwelck zy geloefden te doene, waeraf de remonstranten Haer Hoocheyt hebben geadverteert by haer brieven vanden IX^en Juny 1566, blyckende byde zelve brieven (XLV).

Den XI^en Juny, hebben de remonstranten ontfangen zekere brieven van Haer Hoocheyt vanden IX^en derzelver maent, met zekere brieven vande Conincklycke Majesteyt aende remonstranten vanden VI May, vermanende van zyne compst, ende dat men, binnen middelen tyde, alle dinghen zoude houden in goeden peys ende vrede, blyckende byde copie hierby gevuecht (XLVI-XLVII).

Alsoo de remonstranten den XV^en Juny hadden ontfangen zekere brieven van Haer Hoocheyt vanden XIII^en derselver

maent, ten eynde zy zouden goede toesicht nemen opde vergaderinghen die binnen als buyten der stadt zouden moegen gebeuren, soo hebben de remonstranten, by haer brieven vanden XVII[en] Juny, Haer Hoocheyt geadverteert vande vergaderinghe die den XIII[en] buyten der stadt was geweest ende wat ordre zy hadden gestelt om hetselve daer buyten onder de jurisdictie vander stadt ende daeromtrent te belettene deur dOfficiers aldaer, ende oyck binnen der stadt deur assistentie vander Gulden, ende nyet verstaen dat zedert den voers. XIII[en] eenighe gelycke vergaderinghe zoude zyn gebeurt, byde zelve brieven oyck adverterende dat men sdaegs te voeren in alle prochien men hadde gegaen metter processie vanden Eerweerdighen Heylighen Sacramente, met groot gevolch vande gemeynte, nyettegenstaende den regen ende quaet weder, ende met zulcker devotie ende reverentie gelyck men gesien hadde in voergaende tyden, hebbende Haer Hoocheyt oyck gesonden zekere gescrifte dwelck sVrydaegs, omtrent den XI uren snachts, was gebracht ten huyse vanden Binnen-Borgemeestere, naerdere blyckende byde zelve brieven hier by copye gevuecht (XLVIII-XLIX).

Den XIX[en] Juny, hebben de remonstranten aen Haer Hoocheyt gescreven om haer goede geliefte te weten oft men de placcaeten gemaect opt stuck vande heresie de publicatie zoude vernyeuwen, gelyck men van halve jaere te halve jaere gewoon was te doene, te wetene te Kersmisse ende tSint-Jansmisse, ende dat tSint-Jansmisse corts was aenstaende, blyckende byde copye vande zelve brieven hierby gevuecht (L).

Ende naedien de Gedeputeerde vande remonstranten zekere daeghen hadden gesolliciteert dantwoerde opde voers. brieven, zoo heeft de Raedtsheere Bruxella, opden XXIII[en] Juny, denzelven geseet van Haer Hoocheyt last te hebbene denzelven te zeggen dat zy nyet geraden en vondt schriftelyck te antwoerden opde voers. brieven van remonstrantien (1) nopende het publiceren vanden ouden placcaeten opt stuck vander heresie, mitsdien Haer Hoocheyt van Zyne Majesteyt noch gheenen last en hadde hoe Zy haer des zoude behooren te reguleren, maer den Ghedeputeerden mondelinghe moeghen zeggen dat men die publicatie noch zoude verhouden, om

(1) In het handschrift ter algemeene Rijksarchieven te Brussel leest men : « vande remonstranten. »

consideratie vanden tyde ende gelegentheyt vander zaecke, waeraff de Ghedeputeerde den remonstranten hebben gheadverteert, blyckende by extract vuyt heure missifbrieven van den XXIII^{en} Juny hierby gevuecht (LI).

Opden sessentwintichsten Juny anno LXVI, (1) hebben die voers. Gedeputeerde der stadt van Antwerpen, te wetene Heer Henrick van Berchem, Borgemeestere, Heer Lancelot van Urssele, Heer Niclaes Rococx, Scepenen, ende die Pensionaris Gillis hen gevonden neffens Haer Hoocheyt, met Jonckeren Henrick van Etten, oock Scepene der voers. stadt, hebbende derselver verhaelt hoe dat zy belast waeren Haer Hoocheyt van allen occurentien van importantien te adverteren, midts denwelcken hadden de Wethouderen op ghisteren gesonden in diligentie den voers. Etten, heuren medebruedere, om Haer Hoocheyt te kennen te gheven hoe dat eerghisteren, wesende St-Jansdach, nae noene, zeer subitelycken, sonder dat men te voiren daeraff hadde geweten, is zekere vergaderinge gebeurt van mans- ende vrouwepersoonen in zekere eesterbosch vanden Heere van Berchem, nyet verre vander stadt, ende dat aldaer zekere manspersoonen (*sic*) gecleet met eenen langhen mantele, geaccompaigneert met X oft XII manspersoonen met rappieren, onder de voers. vergaderinge is (*sic*) gecommen, ende is deselve gestelt op zekere russchen omtrent twee eesters, die aldaer heeft int Walsche gepredict ende dat dieselve vergaderinge te vier steden hadden heur wachte ende dat die de wachte hielen waeren versien van rappieren ende geweeren, ende daeromtrent oyck waeren zekere persoonen te peerde, eenige versien met cincqroeren, ende gelyck het Heylichdach was ende nyet verre vanden dorpe van Berchem, soe isser oyck vele volcx van nyeuwicheden noch by gecommen, sulcx datse wel IIII oft V^{m} persoonen waeren, soe mans als vrouwen, maer dauditeurs, soo men conste verstaen, waeren meest Walen ende daer ondere veel Franchoysen, hebbende den predicant, als hy begonst te preken, op zyn hooft gestelt een viercante bonnette die zy hem weder aff namen doen het sermoen voleyndt was; heb-

(1) Het verhaal der feiten voorgevallen tusschen 26 Juni en 31 Augustus ontbreekt aan het handschrift ter stedelijke Archieven van Antwerpen neêrgelegd; deze leemte wordt aangevuld door een uittreksel genomen uit het handschrift ter algemeene Rijksarchieven te Brussel bewaard.

bende oyck de Wethouders vernomen by informatie dat int vergaderen zekere IX of X cleyn jongers, vande oude van X oft XII jaeren, tegens de gesette uren daeromtrent waeren, die tvolck herwaerts ende derwaerts beweeghden, ende oyck verstaen, alzoe int predicken eenen roep opgegeven werde dat de schutters in wapenen waeren die derwaerts quamen, wierdt daerop geseegt dat zy commen souden als zy wilden, sy soudense verwachten, ende dat die predicant int scheyden soude geseeght hebben dat men in Saterdaghe doen naestcomende in Nederlantsch preken soude, sonder de plaetse te designeren.

Hebbende Haer Hoocheyt te kennen gegeven alzoe deselve gescreven hadde aen dOfficiers dat zy int feyt vande religie souden procederen met aller discretie ende wysheyt ende Haer Hoocheyt adverteren vande schandale ende seditieuse acten die souden mogen gebeuren metter informatien daerop genomen, hadden daeromme den voers. Etten afgeveerdicht om vant voers. scandael Haer Hoocheyt te adverteren om te wetene wat remedie daertegen mocht ghedaen worden, midtsdien de voers. predicant hadde geseeght dat men en Saterdage doen naestcomende soude predicken int Nederlantsch ; heeft Haer Hoocheyt daerop geantwoirdt dat men soude mogen den Officier ende syn volck te wercke stellen (gelyck men tanderen tyden gedaen hadde,) om sulcke vergaderinge buyten tegen den beteeckenden daghe te beletten, met assistentie van eenige vande Gulde vande schutteryen, waerop die Gedeputeerde hebben gemoveert die swaricheden dat men die vergaderinge van eenige sectarisen die hier voortyden met assistentie vande schutters waeren beleth oft verstroyt geweest waere secrete vergaderinge geweest in bosschen van II oft III^c persoonen, daer de voers. vergaderinge was van soo grooten getale ende genoech publicq ende nyet onversien eensdeels van wapenen ; Haer Hoocheyt, nyet wel te vreden wesende vander voers. advertencie, seyde onder andere dese oft gelycke woirden : « que la bénédicte » requeste présentée par les gentilzhommes avoit à ces gens » donné telle hardiesse et que telz sectaires ne cherchent que la » vie et biens d'aultruy et que leur affaire tendoit à athéisme. » Ende de Gedeputeerde, om inne de voers. perplexiteyt eenige remedie te vindene, hebben Haer Hoocheyt voorgehouden dat zy gedacht hadden de Leden vander stadt van Antwerpen te doen vergaderen ende hunlieden te remonstreren

dat men sulcke vergaderinge behoirde te beletten ende wederstaen, ende vanden selven te versuecken bystandt oft raedt, ende mede te kennen te gheven die middelen die by die vande Weth zouden syn geadviseert als dat men die predicatie ende vergaderinge soude verbieden ende dat nyemandt hem aldaer en soude mogen vinden ; item dat men de vuytlanders, egeen coopluyden wesende, soude doen vertrecken ende gelycke remedien ende middelen proponeren, mitsgaders, deure zekere wake aende poorte binnen der stadt als anderssins, dese stadt te verzekeren. Ende Haer Hoocheyt, hoorende vande vergaderinge vande gemeynte, vraeghde ofter inconvenient vuyt sprote ; seyden de Gedeputeerde dat zy verhoepten neen. Soo heeft Haer Hoocheyt ten lesten geseeght dat zy dienaengaende soude adviseren ende heeft Haer Hoocheyt ten selven dage, deur den Raedtsheere Bruxella, den Gedeputeerden ontboden dat zy goet vondt den Leden vander stadt te vergaderen nae dadvys ende goetduncken vande Gedeputeerden, om dwelck te doene, zyn ennige vande Gedeputeerde ten selven daghe vertrocken nae Antwerpen (LII.)

Item den XXVII^en^ Juny is den voers. Breeden Raedt vergadert geweest, daerinne de voers. Wethouders hebben den Breeden Raedt vander selver stadt te vueren gehouden sekere puncten tenderende tot conservatie vande oude religie ende tot belettinge van alle voirdere nyeuwe predicatien, nyet achterlatende van alle tgene te remonstreren dat denselven Raedt daertoe soude hebben moghen moveren ende verwilligen, gelyck tselve naerdere blyct byden teneure vanden verbale daeraff gehouden ende alhier by copie bygevueght (LIII).

Item om de raminge byden selven Raedt geconcipieert te effectueren, alzoo bevonden was dat het feyt vande predicatie was begonst by vuytlandige persoonen, soo is den XXVIII^en^ July LXVI zekere publicatie ghedaen opde herbergiers, weerden ende gasthouders, vrempdelinge, Franchoysen ende Walen, als andere.

Ende zyn oock ten zelven daghe geadviseert byden Officiers ende Wethouders zekere puncten dienende tot beter onderhoudenisse vande voers. gebode ende tot meerdere bewaernisse vander stadt, als blyct byden bescheede daeraff ende hiermede by copie overgegeven (LIV).

Item ten selven daghe is den Gedeputeerden gescreven tgene byden Breeden Raedt den voers. XXV^en^ gedaen was

ende hen gesonden de voers. publicatie ende raminge ende voorts geadverteert vanden soldaten die men verstont vuyt Vranckryck te commen, *prout in litteris* van XXVIII Juny hier mede by copie overgegeven (LV).

Item den XXIX Juny LXVI, is Haer Hoocheyt verhaelt tgene der gemeynte was voorgehouden ende geantwoordt ende voorts overgegeven de voers. publicatien ende tvoers. advys oft raminge by gescrifte overgesonden ende mede vermaent vanden soldaten die men verstont dat van Parys nae Antwerpen quamen, opdat opde frontieren daerteghen ordre soude gestelt worden ende oyck versocht te hebbene tplaccaet tegen de soldaten ende vagabonden, als blyct by extract getrocken vuyte brieven vande Gedeputeerde van XXIX Juny, oick hier overgegeven (LVI).

Item ten selven daghe is aende poorten wachte gestelt ende syn oock mede de schutters op hunne camere ten eynde voers. vergadert geweest ende en is voorden noene gheen apparentie geweest van eenige vergaderinge, maer nae noene, op zeker laer omtrent Borgerhout, hebben twee predicanten omtrent twee uren hen gevonden, deen prekende int Waelsch ende dandere in Duytsch, alwaer wel omtrent vier duysent persoonen zyn vergadert geweest, gelyck daeraff byden Wethouderen den Gedeputeerden is geadverteert, blyckende byder copie vanden brieven aenden selven geschict in date den XXIX[en] Juny XV[c]LXVI, oock hier mede overgegeven (LVII).

Item alzoo de voers. brieven byde Gedeputeerde zyn ontfanghen den XXX[en] Juny smorgens ten sesse uren, zoe is ten selven daghe, voor noene, Haer Hoocheyt dinhouden van dien by eenige vande Gedeputeerde te Bruessel te kennen gegeven, nae vuytwysen zeker extract vande brieven vande Gedeputeerden ten selven daghe aende Weth gescreven, hierby gevuecht (LVIII).

Ende want de Wethouders vande voers. henne Gedeputeerde hadden verstaen dat goet ware dat men met den Marcgrave, Burgemeestere ende eenige vanden Gulden, met sommige vande borgeren, soude vuytgaen om de vergaderinge vande predicatie te beletten, hebben Burgemeesteren ende Scepenen ten selven daghe antwoorde gescreven aen deselve Gedeputeerde ende de redenen te kennen gegeven waerom nyet geraden en was tselve te doen ende wat dien aengaende, ten selven daghe, de Raedtslieden ende Wyckmeesteren der Weth hadden

geadviseert ende te kennen gegeven, breedere blyckende byde copie vanden selven brieve in date den lesten Juny LXVI hier mede overgegeven, byden eynde van welcken brieve oyck wordt advertencie ghedaen vande vergaderinge die ten selven daghe buyten gebeurt was (LIX).

Ende gelyck byden voers. brieven vande Gedeputeerde vanden XXX[en] deur last van Haer Hoocheyt was gescreven dat de Marcgrave met de Borgemeesters ende schutters oft eenige van dien souden behoiren vuyt te trecken om de vergaderinge te doen beletten, gelyck hier voortyts somtyts gebeurt was, soe heeft myn Heere de Marcgrave dienaengaende gescreven aen Heur Hoocheyt zyne excuse ende geallegeert de redenen dat hem niet mogelyck en was die vergaderingen, die soo publicq ende van soo grooten getale waeren, te separeren als in voorleden tyden, ende dat de vergaderde gheen vreese en hadden, zoo sy selve seyden, van eenige empeschement; oyck nyet en lieten hun te beroemen dat zy hoeptmen (1) eerlanghe hun predicatie ende vergaderinge binnen der stadt te doene, blyckende byder copien vanden zelven brieve vanden iersten July LXVI (LX).

Ten voers. iersten July LXVI, omtrent sesse uren tsavonts, zyn byde voers. Gedeputeerde ontfangen de voers. brieven vande Wethouderen vanden lesten Juny ende is noch denselven avont Haer Hoocheyt byde Gedeputeerde dinhouden van dien te kennen gegeven, blyckende byden extracte vanden brieven vande Gedeputeerde vanden tweeden July, hier mede by copie overgegeven (LXI).

Ende alzoo den iersten July byde Wethouderen noch zekere andere Gedeputeerde zyn afgeveerdicht, soo hebben deselve den tweeden July hun gevonden neffens Haer Hoocheyt ende derselver ierst apart te kennen gegeven hetgene binnen Antwerpen mette Raedtsluyden ende Wyckmeesters ghedaen ende gebesoigneert ende van hun debvoir binnen Antwerpen aende poorten byde borgers als anderssins ghedaen ende men in meyninge was te doene.

Maer om tegen allen inconvenienten verhuedt te wordene ende meerdere ontsich te hebbene binnen ende buyten der stadt, dat Haer Hoocheyt soude gelieven aldaer te commene, oft waren heur zaken sulcx nyet gelegen, dat haer soude

(1) (*Sic*) voor hoepten.

gelieven yemanden vanden grooten Heeren te seyndene om mette selve ordre te stellene ende op als te versiene, hopende deur heur tegenwoirdicheyt oyck by raide van eenige vande groote Heeren die zaken souden mogen verzekert zyn, waerop Haer Hoocheyt antwoirde dat zy het debvoir goet vondt ende dat men soude continueren, maer vraeghde wat remedie men hadde om de predicatien buyten te beletten, want alwaert zoe dat zy alsoock particuliere Gouvernante van Brabant, de stadt van Antwerpen begeerde te believen ende by te staene als deghene daeraene het lant was hangende, zoude nochtans een groote schandale zyn dat, in heur tegenwoirdicheyt, de voers. predicatien souden gebeuren ; nyettemin hadde den Raedt doen vergaderen, dat daeromme die Gedeputeerde noch souden inde voircamere blyven.

Ende den Raedt van Staten vergadert zynde, aldaer waeren de particuliere Gouverneurs vande landen, Heeren vander Oirdene, President ende andere vanden Secreten Raide, heeft Haer Hoocheyt geseeght dat de Gedeputeerde, in presentie vanden voers. Heeren ende Raide, souden verhalen tgene men heur hadde te voiren te kennen gegeven. Hetselve ghedaen zynde, is daerop geantwoirdt by monde vanden Raedtsheere Bruxella dat Haer Hoocheyt hun bedancte van hun debvoir tot noch toe ghedaen ende dat men soude continueren ende effectueren tplaccaet tegen duytlanders.

Ende opt versueck van haer compste tAntwerpen, dat Haer Hoocheyt ierst begeerde te wetene vanden debvoir ghedaen om de soldaten te doen vertrecken, ten anderen vande remedien tegen die buytenvergaderingen, vermanende oyck te vernemen na den bastaert van Vendosme, Baron de Gascoigne, met sesse Capitainen, dat dAmbassadeur van Vranckryck Haer Hoocheyt daeraff hadde gesproken dat mense soude arresteren, in gevalle sy yet tegen de Coninklycke Majesteyt machineerden.

Ende om vande voers. antwoirde van Heur Hoocheyt rapport te doene, zyn ten voers. tweeden July eenige Gedeputeerde vertrocken nae Antwerpen, gelyck die Wethouderen byden voers. brieven vanden tweeden July XV^{c}LXVI zyn geadverteert.

Ende den voers. tweeden July is binnen Antwerpen gepubliceert het voers. placcaet tegen de vrempde ende

vuytlanders, vanden sevenentwintichsten Juny LXVI (LXII).

Ende mede ten selven daghe gecondicht ende gewaerschout eenen yegelycken van sHeeren ende vander stadt weghen, dat een yegelyck poortere ende ingesetene derselver stadt oft andere, van wat condicie oft qualiteyt hy zy, hem vermyde buyten oft binnen derselver stadt te ghaen, tzy van curieusheyt, nyeuwicheden oft anderssyns, tot eenige predicatien die byde edicten ende ordonnancien zoe van zynder Majesteyt als deser stadt weghen verboden zyn, ende dat hem een yegelyck zoude wachten ende hueden van schade, blyckende byt placcaet ende tvoers. gebodt wesende geprint ende hiermede overgegeven (LXIII).

Ende den derden July is by Burgmeestren, Scepenen ende Raedt geordonneert, dat de Wyckmeesters, van stonden aen ende in alder diligentien, met hunnen Hooftluyden souden ommegaen, elck in synen wÿck, omme hen onder andere volcomelyck te informeren ende ondervragen opde qualiteyt ende condicien vanden persoonen onder hunnen wyck resorterende, ende bezundere goet regard nemen opte buytenluyden, Franchoysen ende andere vrempdelingen, die binnen deser stadt gecommen souden moghen wesen, ende die van wat plaetsen zy waeren opteeckenen ende by gescrifte overgheven, ende insgelycx geordonneert den Hooftluyden ende Wyckmeesters goet regard te nemen opte legaliteyt ende getrouwicheyt vande thiende luyden, naerdere blyckende byder acten daeraff geexpedieert ende hier overgegeven (LXIV).

Den voers. derden July zyn by Burgemeesteren ende Scepenen wederomme afgeveerdicht heure Gedeputeerde, om zeer instantelyck te requireren aen Haer Hoocheyt ten eynde derselver soude gelieven aldaer te commene soo geringe hetselve mogelyck wesen soude, om op als ordre te stellene, welcken achtervolgende hebben deselve Gedeputeerde, den vierden July, dienaengaende instantie ghedaen aen Haer Hoocheyt, zy daeraff den Wethouderen hebben geadverteert by heur brieven ten zelven daghe gescreven (LXV).

Ende ten selven daghe is den Gedeputeerden byden Wethouderen gewaerschout dat de Heere van Brederode tot Lyere was gearriveert, ende de Graven van Culenborch ende vanden Berghe tAntwerpen, blyckende byde selve brieven in date den voers. vierden July hier by copie overgegeven (LXVI).

Ten selven daghe syn binnen Antwerpen zekere geboden ghedaen tegen alle soldaten ende vagabonden, blyckende by copie vanden selven geboden hierby gevuecht (LXVII).

Den vyfden July LXVI, hebben de voers. Gedeputeerde aen Haer Hoocheyt andermael instantie gedaen dat haer soude gelieven tAntwerpen te commen, daerop Heur Hoocheyt heeft geantwoirdt dat zy wel geaffectionneert was te commene ende hoe eer hoe lievere, maer dat de Gedeputeerde souden wederkeeren ende haer adverteren vanden debvoir gedaen tegen de vuytlanders ende vrempde soldaten ende wat remedie tegen de buytenprekingen ende van huer verzekerheyt.

Ende wesende vande Gedeputeerde versocht dat Haer Hoocheyt eenige Heeren Gouverneurs soude willen overseynden, heeft geantwoirdt datse die by haer behoefde, ende soude die met heur bringen, ende met voers. antwoorde zyn eenige Gedeputeerde ten selven daghe nae Antwerpen vertrocken.

Ende ten selven vyfden July hebben die Wethouderen gescreven antwoirde van verzekerheyt dat die vuytlandige Franchoysen soldaten waeren vertrocken, ende wat debvoir dienaengaende worde gedaen byden Heeren ende Weth, Hooftlieten ende Wyckmeesteren ende mede aende poorten, ende mede vanden brandt inde Lombaertstrate die ten selven daghe was gebeurt, naerdere blyckende byden selven brieve aende Gedeputeerde gescreven in date vyff July XV^c^LXVI hier mede by copie overgegeven (LXVIII).

Den VI^en^ July is byde Gedeputeerde der voers. stadt, nae noene, Haer Hoocheyt verhaelt dinhoudt vanden voers. brieven vanden vyfden July LXVI, ende heeft de Wethouderen bedanct van tgoet debvoir ende datse daerinne wilden continueren, ende hadde verstaen dat deur den brant men tAntwerpen in wapenen hadde geweest, soo is Haer Hoocheyt gelesen geweest dinhouden vanden voers. brieven dienaengaende, was wel te vreden dat de zake soo stille ende met goeder manieren gepasseert waeren, blyckende by extracte vande brieven vande Gedeputeerden in date VII July, ende by welcke brieven oyck is advertentie ghedaen vanden billette tot Bruessel geplect tegen die publicatie vanden placcate opde predicanten, blyckende by extracte vanden selven brieven hier mede overgegeven (LXIX).

Ende alzoo den VII^en^ July de Pensionaris Wesenbeke was

afgeveerdicht met zekere brieven van credentien, midts dat die andere Gedeputeerde nyet en mochten vertrecken om redene inde selve brieven verhaelt, blyckende byde copie derselver hier mede overgegeven (LXX), soo is dat den voers. Wesenbeke opden VIII[en] July Haer Hoocheyt heeft gepresenteert de voers. brieven van credentien ende voorts gedaen de voers. excusen ende verhaelt tgene dat opden Breeden Raedt den VI[en] deser maent ghedaen was ende vande predicatien op ghisteren, wake ende garde vander stadt.

Ende daernae heeft versocht, vuyt laste vanden Wethouderen, dat Haer Hoocheyt wilde commen sonder volck van wapenen, men soude Haer Hoocheyt met duysent borgeren oft meer verzekeren, ende datse daeromme soude willen commen met heure ordinarise garde, Heeren vanden Ordene, heuren Staetraedt ende ordinarisen treyn, opdat, Haer Hoocheyt commende met haren ordinarisen staet, den treyn vande coopmanscap ende tranquilliteyt vande ingesetene niet soude worden geperturbeert, alzoo tvolck van wapenen groote beswaernisse medebrenght voor die borgers ende ingesetene ende nyet wel en dienen in een coopstadt, jae die neeringe ende negociatie geheel discommoderen, ende tselve is geseeght alleenlyck by forme van advyse om alle zaken te dirigeren by goede manieren, oft, zoe verre Haer Hoocheyt nyet gelegen en waere te commen, dat zy zoude willen committeren ende seynden een, twee oft drie vande principaelste Heeren vander Oirdenen, omme met hunne auctoriteyt ende assistentie tot alle occurrentien te beter te mogen worden versien.

Opten IX[en] July, hebben de Gedeputeerde der stadt van Antwerpen Haerder Hoocheyt geadverteert, hoe dat de Heere van Brederode hadde vercleert van egheender meyningen te zyn vuyt der stadt van Antwerpen te vertrecken, ten waere die Grave van Meghem vertrocke, ende oyck mede te kennen gegeven vande predicatien die den VII[en] July buyten de stadt was geschiet.

Opden X[en] July, alzoe de Gedeputeerde vande steden van Brabant metten Prelaten ende Edelen hadden vergadert geweest opt feyt vander moderatien vande placcaten, soe hebben de Gedeputeerde van Antwerpen metten Gedeputeerden vande anderen hooftsteden hen neffens Haerer Hoocheyt gevonden nae der noenen inden Raide van Staten, hebbende Haerder Hoocheyt verthoont dat, hoewel zy betrouden dat Haere

Hoocheyt den Regeerderen vande steden hiel voor sulcx dat zy de oude religie zouden voirstaen ende dienaengaende alle debvoir doen, nochtans, gelyck zy moesten voir zekere daghen vertrecken om metten iersten Leden te communiceren het advis vande Staten van Brabant opt feyt vander moderatien, zoe verre Haer Hoocheyt hen yet wilde belasten om dienaengaende eenigen dienst te doen, souden getrouwelyck daeraff rapport doen, ende verhoeptten dat die Wethouderen ende Leden hen des in alles souden quyten.

Waerop Haer Hoocheyt heeft geantwoirdt dat zy gheerne hoirde dat men de oude religie wilde voirstaen, want die salicheyt daeraen was gelegen, ende daeromme badt dat men alle debvoir doen soude om dese nyeuwicheden te beletten, soo dat men het advys vander moderatien wilde accelereren ende voirderen, hopende daerdeur eensdeels dese zake te beslichten, zy soude alle debvoir oyck van haerder zyden doen, ende voirts, midtsdien dat men nyet alleenlyck en vreesde het inwendich quaet maer oock van buyten, dat de voers. Gedeputeeerde vande steden zouden willen voirderen die bede vanden onderhoude vande garnisoenen, blyckende byde copie vanden verbale byden Greffier vander stadt daeraff gehouden, hierby gevuecht (LXXI).

Daernae hebben die Gedeputeerde der stadt van Antwerpen Haerder Hoocheyt te kennen gegeven dat zy zekere brieven vanden Wethouderen hadden ontfangen om Haer Hoocheyt te requireren dat, zoe verre zy nyet en soude cunnen commen, zy den Prince van Orengen zoude committeren omme tAntwerpen te commen, alzoe deselve Prince, oock als Borggrave van Antwerpen, den Wethouderen byden ingesetenen ende cooplieden van Antwerpen was aengegeven, overmidts der perplexiteyt daerinne men hen tAntwerpen was vindende.

Hebben oock Haer Hoocheyt te kennen gegeven dat, midts der tegenwoirdicheyt vanden Heere van Brederode, verscheyden persoonen gheen contentement en hadden, dat daeromme Haer Hoocheyt soude gelieven denselven te doen vertrecken.

Waerop Haer Hoocheyt hen ter antwoirden gaff, dat haer leet was te hoiren die zaken van Antwerpen zulcx gestelt te zyn datse de presentie vanden Prince van Orengen van doene hadde in zaken van importantien voir zekere daghen, dat de Regeerderen tbeste behoirden te doene, waerop werde geseeght dat zy daeromme een hooft van auctoriteyt begeerden inde

selve perplexiteyten, die zeer groot ende extraordinarie waeren, ende daeromme behoefden boven de ordinarise Regeerderen een hooft van meerder auctoriteyt, die tot alle zaken ende occurrentien soude beter mogen oft cunnen provideren, ende aengaende tvertreck van Brederode, heeft verclaert dat die van Antwerpen tzelve hadden behoiren te doene, waerop is geseeght, alzoo de voers. Regeerders, sonder expressen last, in alsulcke beroerte ende turbatien ende midts voirgaende confederatie vanden Edelen nyet wel en souden dorven attenteren, dat in zoe verre Haerder Hoocheyt beliefde den Regeerders sulcx te bevelen, souden de Gedeputeerde henlieden daeraff adverteren, waerop den Gedeputeerden is geantwoirdt dat Haere Hoocheyt gheen advys en behoirde te gheven sonder voordere des instantie te doen, ende ten lesten, aengaende der compsten vanden Prince van Orengen, seyde dat zy noch naerdere daerop zoude letten.

Item den elfsten July hebben de Wethouderen gescreven aende Gedeputeerde tot Bruessel, dat zy des daeghs te voiren, te weten den thiensten, hadden ontfangen van Haer Hoocheyt zekere beslotene brieven vanden IX^en^ July, inhoudende, onder andere, dat men alhier soude cundigen, notificeren ende aengheven alomme binnen den limiten ende jurisdictien van deser stadt, dat de predicatien nyet alleen en waeren ende gehouden werden tegens den wille ende meyninge van Zynder Majesteyt, Haerder Hoocheyt, ende tegens dofficie ende debvoir van alle goede getrouwe ondersaten, maer oock tegens de meyninge ende wille vande principale Heeren ende Ridders vanden Oirdenen, ende dat zy dieselve brieven noch dien voernoene hadden ter poyen aff doen publiceren, blyckende byder missiven vanden XI^en^ July ende publicatie daerop geannoteert, daeraff copie hierby is gevuecht (LXXII).

Maer want de voers. brieven van Haer Hoocheyt hen oyck refereerden totten placcarte vanden derden July, den vierden ontfangen, dwelck, om te stillen meerdere beruerten die elders byde publicatie vanden selven placcaten gevolght waeren ende noch meer apparent waeren inder stadt van Antwerpen deur deselve publicatie te geschiedene, nyet en was gepubliceert, soo hebben de voers. Wethouderen aende voers. Gedeputeerde byde voers. hunne brieven oock gescreven dat zy Haerder Hoocheyt souden remonstreren ende te kennen gheven de redenen die hen gemoveert hadden

op te houdene het publiceren vanden voers. placcate, naerdere blyckende byde selve missive, placcate ende brieve van Haerder Hoocheyt, by copie alhier oock geexhibeert (LXXIII-LXXIV).

Den XIIen July, hebben de Wethouderen gecommitteert zekere heuren medebruedere inder Weth, met eenen vanden Pensionarissen, om nae Bruessele te reysene met brieven aen Haerder Hoocheyt, dirigerende ten eynde dat, zoe verre Haerder Hoocheyt nyet gelegen en soude zyn te commen, haer gelieven wilde te committeren den Prince van Orengen, als Burggrave van Antwerpen, met alsulcken last als Haer Hoocheyt gelieven soude hem te gheven, omme met zyner tegenwoirdicheyt te mogen versien tegens alle inconvenienten, alzoe eenige vande Leden, ingesetenen ende coopluyden tselve aende Weth zeer ernstelyk hadden versocht, blyckende byder copien vanden selven brieven hier mede overgegeven (LXXV).

Ende alzoo ten selven daghe, voir de compste vande Gedeputeerde te Bruessele, by Haer Hoocheyt was geresolveert nae Antwerpen te seynden den Prince voirgenoempt, heeft ten selven daghe doen scryven aenden Marcgrave, Burgmeesteren, Scepenen ende Raedt, ende, onder andere, dat de voers. Prince, deur de affectie die deselve droech totten zaken ende dienste van Zyne Majesteyt, den last hadde gewillichlyck aenveert om hem te employeren om alle troublen ende perplexiteyten te beslichten ende te appaiseren, de goede luyden ende coopluyden te verzekeren, ende negociatie, neeringe ende hantwerck te brengen ende te reduceren tot heuren ouden ende gewoonlycken treyn, waerinne van noode was hy van henlieden werde gesecondeert, dwelck was de redene dat zy deselve brieven aen hen screeff, ten eynde dat zy souden correspondentie hebben met goeder intelligentien, hulpe ende bystandt, die nootsaeckelyk soude wesen tot effecte ende executie van tgene dat hem gelieft heeft tsynen laste te nemen, ende dat nyet alleenelyck zyluyden, maer oock alle goede getrouwe borgeren ende luyden van eeren, hen behoirden daernae te vueghen, alzoo tselve was boven den dienst van Zyne Majesteyt, tot conservatie vander stadt ende van hen selven ende voir hen eygen welvaren ende ruste, blyckende byder copien vanden selven brieve met copie hierby gevuecht (LXXVI).

Den XIIIen July, hebben Marcgrave, Amman, Burgmeesteren ende Scepenen ten byzyne vanden Ouden-Scepenen ende

Wyckmeesters geadviseert, geraempt ende gesloten zekere puncten aengaende der waken ende verzekerheyt vander stadt, blyckende byder copien vanden selven hier mede overgegeven (LXXVII).

Ten selven daghe is de Prince des avonts, ten seven uren, binnen der stadt gecommen, ende, naedien deselve was in syn logys, soe hebben Marcgrave, Amman, Burgmeesteren ende Scepenen voirnoempt hen gevonden ten selven synen logyse, ende, naedien zy hem hadden gesalueert, hebben denselven gelesen ende gecommuniceert de voers. puncten vande waken, gelyck de voers. Prince Haerder Hoocheyt, by zynen brieven vanden XIIII^en, daeraff heeft geadverteert, blyckende by copie hierby gevuecht, daerop Haer Hoocheyt ten selven dage antwoordende, heeft die zake geheel gestelt tot syn getrouwicheyt ende discretie, blyckende byde copie hierby gevuecht (LXXVIII).

Den XIIII^en July, hebben Marcgrave, Amman ende die vander Weth metten voirgenoemden Prince van Orengen gecommuniceert ende begonst te coucheren zekere artikelen om der gemeynten aen te gheven omme remedie te vinden omme alle zaken te stellen inden ouden train ende te beletten de predicatien metter gevuechelycxster middelen, gelyck de voers. Prince daeraff Haerder Hoocheyt heeft geadverteert by zynen brieven vander daten des XIIII^en July (LXXIX-LXXX).

Ten selven daghe heeft de voers. Prince van Orengen de voers. brieven van commissien overgegeven aen Marcgrave, Burgmeesteren ende Scepenen, gedirigeert als boven.

Den XV^en July, zyn de geconcipieerde middelen die men der gemeynte soude proponeren om te beletten de predicatien, gearresteert ende mynen Heere den voers. Prince gecommuniceert, die dieselve Haerder Hoocheyt heeft gesonden, blyckende by zynen missiven vanden voers. XV^en hierby gevuecht (LXXXI).

Ende hebben ten selven daghe Marcgrave, Amman, Borgemeesteren, Scepenen ende Raedt Haerder Hoocheyt geadverteert dat zy ontfangen hadden haere brieven vanden XII^en July ende dat zy hen daernae souden reguleren, ende voirts geadverteert dat de predicanten buyten deser stadt ten diverssen plaetsen hadden gepredict, naevolgende der missiven vanden voers. XV^en hierby gevuecht (LXXXII).

Den XVI^en July, heeft Haer Hoocheyt aenden Prince gescre-

ven dat tgescrifte vande voers. middelen was inden raedt gesien, ende dat men selve der gemeynte soude proponeren omme te besien oft men deselve soude cunnen persuaderen de cessatie vande predicatien, blyckende byder copien hierby gevueght, hem mede bedanckende vande continuatien van synen goeden debvoiren etc. (LXXXIII).

Den XVII[en] July, syn de voers. middelen geproponeert den Leden deser stadt, blyckende byder copien hierby gevueght, ende hebben de Leden versocht copie ende achterraet, die hen gegunt is geweest (LXXXIV).

Den XVIII[en] July, syn deselve middelen oock aengegeven den Goeden Mannen vande sesse Gulden vande Schutteryen, dier vande Rethorycken, die vande gulde vanden Heyligen Sacramente, van Onser-Liever-Vrouwen love ende Aelmoes-seniers, die oock hebben versocht copie, omme te mogen spreken met hunnen medebroeders.

Den XIX[en] July, syn de voers. middelen aengegeven diverse ende verscheyden coopluyden ende ingesetenen deser stadt, die oock hebben versocht copie ende achterraedt.

Ten selven dage, inden Breeden Raedt, hebben dOude Scepenen, die vander Poorterye ende Wyckmeesters ende die vanden Ambachten by ordre geantwoirdt, ende in effecte, naedien zy den Prince van Orengen hadden bedanct van zyn goetwillicheyt tot dienst ende assistentie vander stadt, ende denselven ende den Regeerderen mede bedanct vande sorchvuldicheyt ende toesicht die zy waeren dragende totter stadt ende welvaren derselver, hebben respective verclaert datse goet vonden het middel vande vergaderinge vande Generaele Staten om generalycken tegen die generale nieuwicheden ende onbehoirlycke prekinge geremedieert te wordene, ende dat men daeromme neffens Haer Hoocheyt tselve metten iersten wilde beneersten.

Ende aengaende dandere punct vande propositie, remitteerde tselve ter discretien vanden voers. Prince van Orengen ende den Heeren Borgemeesteren ende Scepenen deser stadt, ende dat men hen die voordere middelen om die prekinge te beletten ende die stadt te verzekeren, zoude willen communiceren.

Waerop hunlieden is verclaert geweest dat men verstont dat, aengaende dierste poinct vande vergaderinge vande Generale Staten, zyluyden hen conformeerden metten advyse vanden

voers. Prince ende Heeren Regeerderen, maer, aengaende dandere poinct ende antwoirden, nyet volcomelyck, remitterende tselve ter discretien vanden Prince ende Heeren, ende daeromme is aen hen versocht datse tegen en Sondage naestcomende alle debvoir wilden doen dat hun suppoesten totter predicatien nyet en gaen, ende dat de Prince van Orengen ende die Regeerderen souden adviseren middelen om die predicatien te beletten met alle gevoechelycheden ende soeticheden ende mede om die stadt te verzekeren, ende hen alsdan die communiceren.

Den XX[en] July XV[c]LXVI, hebben die Goede Mannen vande sesse Gulden vande Schutterye, vande drye cameren vande Rethorycken, vande gulde vanden Heyligen Sacramente, Onser-Liever-Vrouwen love ende Aelmoesseniers opde propositie hen ghedaen ende middelen hen aengegeven den XVIII[en] dach der voers. maent, geantwoirdt, ende ierst bedanct hebbende den Prince voers. dat hem gelieft hadde den last te aanveerden ende hier te commen om hen ende der stadt tassisteren ende versocht daerinne te willen continueren, hebben verclaert datse dierste poinct vande vergaderinge vande Generale Staten goet vonden ende dat men tselve metten iersten byde Gedeputeerde te Hove soude solliciteren, ende, aengaende dandere poinct van binnen tyde die predicatien te beletten ende verzekerheyt vander stadt, datzy tselve remitteerden aen mynen Heere den Prince voers. ende den Heeren, om dien aengaende middelen te vinden ende dat men hen die soude communiceren.

Daernae ten selven daghe sekere coopluyden, borgeren ende ingesetenen hebben gelycke antwoorde genoech gegeven, daerby vuegende datse nyet en vonden geraden dat men met fortse soude beletten die predicatien, om vele inconvenienten te verhueden.

Ten voers. daghe, is zekere gedeputeerde vander stadt afgeveerdicht in diligentien aen Haer Hoocheyt, omme te kennen te gheven tgene in voirgaende daghen metten Leden, Gulden ende andere ghedaen was om de predicatien te doen cesseren, ende vande convocatien vanden Staten Generael ende dat men beduchten, midts dien de Drossaert van Brabant commen was met cnechten, dat den sectarisen soude oorsaecke gegeven worden met wapenen te gaen ten predicatien ende te commen predicken binnen der stadt.

Daerop Haer Hoocheyt ten selven daghe heeft geantwoordt aenden voers. Prince, blyckende byde brieven vanden voers. XXen Juny, by copie hiermede overgegeven, scryvende, onder andere, dat zy aengaende de vergaderinge vande Generaele Staeten hadde gescreven aende Conincklycke Majesteyt, ende noch scryven soude, hopende dat Zyne Majesteyt tselve doen soude ende daeraff verwachten goede ende corte antwoirde, ende dat den Drossaert gheen volck en hadde omme fortse te gebruycken tegens sulcke menichte van volcke die zy verstont omtrent Antwerpen opde predicatien te vergaderen, hem oyck meer ende meer bedanckende vande continuatie van syn debvoir ende diligentie (LXXXV).

Ende alzoo, den XXIen ende XXIIen, byden voers. Prince ende Marcgrave, Amman, Burgemeesteren, Scepenen ende Raedt geraempt zyn geweest zekere middelen dienende tot verzekerheyt vander stadt by middele van zekere getal souldoyeerde persoonen ende zeker artickelbrieff daertoe dienende, hier by copie overgegeven, ende oock zekere middelen om te beletten ende te doen cesseren de vergaderingen ende de predicatien, ende zyn deselve middelen, opten XXIIIen derselver maent, opten Breeden Raedt den Leden voirgehouden, in tegenwoirdicheyt vanden voers. Prince van Orengen, die daeraff hebben begeert copie ende dach, ende ten selven daghe zyn oock de voers. propositie ghedaen die vander gulden vande Schutteryen, Rethorycke, Heyligen Sacramente, Onzer Vrouwen love, Aelmoesseniers, zekeren particuliere cooplieden, ingesetenen ende andere (LXXXVI-LXXXVIII).

Den XXIIIIen, hebben opte propositie de Oude-Scepenen, die vander Poorterye, die van den Ambachten geantwoirdt, blyckende byden copien hierby gevuecht ende daeraff die vander Poorteryen voirgenoempt hebben overgegeven twee bezundere antwoirden, deen daeraff beruerende den puncte vande waken, ende dandere opte cessatie vanden predicanten (LXXXIX-XCII).

Den XXVen, wesende St.-Jacobsdach, Haer Hoocheyt, antwoordende opde brieven vanden XXIIen July, byde welcke de voers. Prince haer gescreven hadde dat de sectarisen meer gewapent continueerden heur predicatie, screeff dat men daervuyt mocht sien datse tendeerde tot seditie, roef ende plunderinge vander stadt (XCIII).

Den voers. XXVen, heeft de Prince van Orengen Haerder

Hoocheyt gesonden de propositien metten antwoorden vande drye Leden, ende oyck geadverteert dat zy begeerden dat de Prince wilde aenveerden den last ende bewaernisse vander stadt, tot dienste van zyne Majesteyt, blyckende byder copien in date vanden XXV^{en} voirgenoempt, hiermede overgegeven, welcken last hy nyet en wilde aenveerden zonder daeraff Haere Hoocheyt te adverteren ende des hem last gegeven te worden (XCIIII en XCV).

Den XXVI^{en} July, hebben de Goede Mannen vande sesse Gulden, drye cameren vande Rethorycken, guldebroeders vanden Heyligen Sacramente, love, Aelmoesseniers, particulieren coopluyden ende ingesetenen overgegeven hunne antwoirde optepropositie van XXIII July, hier oock overgegeven (XCVI-XCVIII).

Ende ten selven daghe, is byden Prince ende Regeerderen den Leden vander selver stadt mondelinge geantwoordt op tgene deselve Leden hadden aengegeven tot verzekerheyt vander stadt, midts dien zy presenteerden den arbeyt te doene ende hen te onderwerpen der ordonnantie daerop te maken, zoe wel als gesouldoyeerde persoonen, ende dat men dien achtervolgende de ordonnantie soude concipieren, nyet twyffelende, soe verre men met successie vanden tyde bevondt nyet genoechsaem te zyn, dat men met gemeynen accorde daerinne soude versien, blyckende byden verbale hierby gevuecht (XCIX).

Den XXVII^{en} July, heeft myn Heer den Prince ende de Regeerderen de coopluyden vande natien van Duytslandt, Oostlandt, Spaignen, Italien, Portugal ende Engelant te kennen gegeven tgene de voirgaende daghen was metter gemeynten genegocieert, dienende tot verzekerheyt vander stadt, ten eynde dat zy hunnen treyn van coopmanschapen souden willen continueren ende wederom doen commen die van hunder Natien souden wesen vertrocken, hebbende aende selve versocht, zoo verre zy eenige voordere verzekerheyt begeerden, dat zy tselve, zoe int particulier als anderssints, souden remonstreren den Prince van Orengen ende den Regeerderen, die nyet laten en souden hen in alles temployeren, ende ten selven daghe is oock begonst geprojecteert te worden de ordonnantie opter waken, ende waeraff, mitsgaders van tgene in voirgaende daghen gedaen ende gepasseert was, hebben Borgmeesteren ende Scepenen Haerder Hoocheyt geadverteert, als naerdere blyct byder copien vanden brieven vanden XXVIII^{en} July XV^{c}LXVI, hierby gevuecht (C en CI).

De copie vande antwoirden vander Gulden, die vander Rethorycken, Heylich Sacramente, love, cooplieden ende ingesetenen ende vanden verbale vande antwoirden vanden Prince ende Regeerderen der voers. stadt vanden XXVI^en^ July, is Haer Hoocheyt byden Prince voirnoempt overgesonden, blyckende by zyne missiven vanden XXIX^en^ July, hier by copie gevuecht (XCVI-CI).

Ende ten selven daghe, hebben Burgemeesteren, Scepenen ende Raedt heure Gedeputeerde afgeveerdicht aen Haer Hoocheyt, omme aende selve te versuecken dat derselver gelieven soude mynen Heere den Prince te authoriseren ende hem te ordonneren te wesen Superintendent, als voire, ende mede te beneerstigen de convocatie vande Generaele Staten ende geauthoriseert te worden om te mogen toeseggen pardon ende gratie van tgene misdaen was, behoudelyck dat men voirtaen de predicatien soude verlaten, ende ten vierden Haerder Hoocheyt te remonstreren waeromme men nyet geraden en vonde het placcaet vanden derden July gepubliceert te worden.

Ende den dertichsten July, hebben deselve Gedeputeerde, inden Raide van Staten, Haerder Hoocheyt hunnen last ontdect, die (midts datter diversse puncten waeren) begeerden die by gescrifte, die hen overgegeven zyn geweest, blyckende by zekere gescrifte daeraff zynde ende daeraff copie ende verbael gehouden is, ende by copie vander missive vande Gedeputeerde vanden XXX^en^ July, hiermede overgegeven (CII en CIII).

Den lesten July, heeft Haer Hoocheyt den Prince van Orengen antwoirde gescreven op zyne brieven vanden XXVI^en^ July, hem adverterende datse inden Raedt in deliberatie gestelt hadde die propositien by hem ende die vander Weth gedaen aende gemeynte om te doen cesseren die prekinge, metten antwoirden vande Leden, hem grootelyck bedanckende van soe goeden officie, hem biddende te willen volbringen dat hy soe wel begonst hadde, ende dat opt punct vanden predicatien te doen cesseren was geconsidereert, vuytdien alle de ordinarisen weghen tegenwoordelyck failleerden ende dat die zaken zoe verre waeren gecomen datter gheen middel en offereerde bequamer noch expedienter dan tgene by hem voors. geproponeert, daertoe dandere hen hadden geconformeert, daeromme soude der gemeynte mogen versekeren vanden aengegeven pardon generael denghenen die ter predicatien hadden geweest,

midts die frequentatie van dien verlatende, begeerende oyck het advis vander Gulden, cooplieden ende andere aengaende het aennemen vande XIIe gesouldoyeerde persoonen, om naerdere daerop te resolveren, blyckende by copie vanden selven brieve (CIV).

Den lesten July, heeft de Prince van Orengen Haerder Hoocheyt gesonden de advisen vande voers. Gulden, cooplieden ende andere, daeraff hiervoire mentie gemaect wordt, als blyct byder missiven vanden selven daghe, hier by copie geexhibeert (CV).

Den iersten Augusti, hebben de Gedeputeerde Haerder Hoocheyt overgegeven zekere poincten van remonstrantien, ende, onder andere, dat derselver soude gelieven te committeren mynen Heere den Prince van Orengen, als Overste ende Superintendent vander bewaernissen der voers. stadt, ende om te effectueren de ordonnantien die ten selven eynde zyn geconcipieert ende gemaect sullen worden, gemerct, by gebreke vande selve commissie, verhouden werdt de geconcipieerde ordonnantie opte wake ende verzekerheyt vander stadt den Leden vanden Breeden Raide dieselve te communiceren, ende tselve ghedaen, die alsdan te wercke te stellen, hebbende oyck versocht dat Haere Hoocheyt gelieven wilde opt versueck vande vergaderinge vande Generalen Staten, als andere puncten byde Gedeputeerde Haerder Hoocheyt den XXX^en July mondelinge geremonstreert ende by gescrifte overgegeven, hen te gheven goede antwoirde, blyckende byder copien hierby gevuecht (CVI) ende daeraff die Gedeputeerde der Weth hebben geadverteert by heur missive, hierby oock gevuecht (CVII).

Den derden Augusti, heeft Haer Hoocheyt opte voers. remonstrantie geresolveert ende, onder andere, aengaende der superintendentien van mynen Heere den Prince van Orengen, dat Haere Hoocheyt denselven hadde gegeven alle auctoriteyt van te doene ende te ordonneren in deser stadt tgene tot dienste van zyne Majesteyt, welvaren ende ruste vander selver stadt hy bevinden soude te behoiren, gelyck Haer Hoocheyt tselve hadde doen scryven, blyckende byde appostille gestelt opt selve poinct vande voers. remonstrantie.

Ende heeft oyck Haer Hoocheyt opt leste punct vande remonstrantie verclaert, voer alzoe vele alst aengaet der convocatien vanden Staten Generael, dat zy wel int breede hadde gescreven aen Zyn Majesteyt ende gerepresenteert derselver

de consideratien die Haere Hoocheyt heeft bevonden daertoe te dienen, waerop werde verwacht de resolutie van Zyne Majesteyt.

Ende toucherende het pardon generael, dat sy soude te vreden zyn te doen expedieren een edict om tselve pardon voir dieghene die geweest hadden ter predicatien ende ombehoirlycke vergaderingen totter selver tyt toe, behoudelyck dat zy hen wachten daer meer te ghaen, ende anderssynts nyet, gelyck zy tanderen tyden hadde gescreven aenden voers. Prince, blyckende byder appostillen gestelt opte voers. remonstrantie, gedateert den derden Augusti.

Sonder dat Haere Hoocheyt, aengaende de excuse van opgehouden te hebben de publicatie vanden placcate vanden derden July, Haerder Hoocheyt geremonstreert den XXX[en] July, met de drye voirgaende puncten by memorie overgegeven, yet heeft vermaent oft eenige naerdere bevelen ghedaen, soo dat de Regeerders opgehouden hebben de publicatie vanden selven placcate, presupponerende dat men hen des hiel voir geexcuseert.

Item, den vierden Augusti LXVI, heeft Haer Hoocheyt aenden Prince gescreven, onder andere, dat hy vanden beginsel nae Antwerpen was gesonden, met macht ende auctoriteyt van haren weghen om aldaer ordre te stellen, de troublen te appaiseren, de goede luyden ende coopluyden te verzekeren ende aldaer alle zaken te doen die hem souden duncken te behooren tot dienste van Zyne Majesteyt ende welvaren vander stadt, ende welcke macht, auctoriteyt ende superintendentie hem yezedert zyn gereïtereert geweest by alle brieven die hem zyn gescreven geweest, gelyck dit al noch breeder verclaert wordt byden voers. brieven vanden voers. vierden Augusti, hierby gevuecht (CVIII).

Item, den vyfden Augusti, heeft de voers. Prince Haer Hoocheyt geadverteert vande predicatie buyten ten selven daghe gebeurt, mitsgaders dat hy de natie gesproken hadde dat zy heur coopmanschap ende trafficq wilden continueren, blyckende byden brieven vanden selven date, hierby gevuecht (CIX).

Den sesten Augusti, is tconcept vander ordonnantie vander waken, in presentien van mynen Heere den Prince, den Leden vander stadt geproponeert ende gelesen geweest ende hen copie gegeven, ende ten selven daghe zyn hen oyck gelesen geweest de appostillen vanden derden July vande commissie

vanden Prince, convocatie vanden Generalen Staten ende vanden pardon.

Ende den sevensten Augusti daernae, is tselve concept oock gecommuniceert geweest den Goeden Mannen vanden Gulden, Rethorycken, love, coopluyden ende ingesetenen, nyet ten eynde om hen consent te hebben, maer om by hen die besien ende van hen verstaen te worden tgene hen goetduncken soude, ende, den achtsten ende IX^en vander voers. maent, hebben die vande Leden ende andere respective hen goetduncken daerop verclaert, ende is alzoo die voers. ordonnantie vander wake gesloten ende gearresteert.

Ten voers. IX^en Augusti, syn wederomme geboden ghedaen tegen den soldaten, vagabonden, opde herbergiers, het dragen vanden pistoletten ende diergelycke, blyckende by copie vanden selven, hierby gevuecht (CX).

Den thiensten Augusti, heeft de voers. Prince van Orengen Haer Hoocheyt by zynen brieven geadverteert van tgene mette gemeynte genegocieert was aengaende dordonnantie vander wake, mitsgaders tgene gebeurt was opt Kiel tusschen den Prochiaen, aldaer prekende, ende den Prochiaen van Ste-Peeters tot Loven, blyckende by copie vande selve brieven, hierby gevuecht (CXI).

Den XIII^en, is de voers. ordonnantie vander wake tAntwerpen gepubliceert ende in druck voorts vuytgegeven, blyckende byde voers. geprinte ordonnantie, hiermede overgegeven (CXII).

Den XIIII^en Augusti, heeft Haer Hoocheyt aenden Prince gescreven de voers. ordonnantie ontfangen te hebbene, ende op tgene dat de voers. Prince voirdere versocht hadde, dat zy tsynen compste soude daerop delibereren, heur nyet latende duncken dat doen van noode was, duerende dabsentie van mynen Heere den Prince, die zoo cort soude wesen, om de stadt van eenen lieutenant te versiene, te meer dat binnen middelen tyde dOfficier ende Magistraet soude mogen suppleren zyn absentie, blyckende byde copie vanden selven brieve, hierby gevuecht (CXIII).

Ten selven daghe, heeft de voers. Prince Haer Hoocheyt geadverteert dat hy, midts der kermisse, den XVIII^en derselver maent, teghen welcken daghe hy te Bruessel ontboden was, noch soude tAntwerpen blyven, nae begeerte vanden Magis-

traet, ende hem vinden te Bruessel den XIX^en^, blyckende byder copie vanden selven date, hierby gevuecht (CXIV).

Den XV^en^ Augusti, heeft de voers. Prince Haer Hoocheyt geadverteert van het voernemen van die vanden predicatien, van dat zy binnen der stadt wilden preken, om redenen inde selve brieven int langhe verhaelt,ende waermede hy verstondt dat men tselve souden mogen beletten, blyckende by denselven brieve ende eenige advertissementen daeraff de voers. brieven mentie maken (CXV).

Ten selven daghe, tgene was Onser-Liever-Vrouwendach, alzoe die vander Magistraet vande vyff uren des morgens zyn vergadert geweest opter stadthuys, hebben geraden gevonden te seynden hunne Gedeputeerde aen Haere Hoocheyt,omme te remonstreren tgene, des avonts, denselven nacht ende dien morgenstondt,die vander religien hadden voirtsgestelt neffens mynen Heere den Prince als anderssynts.

Dewelcke Commissarissen hebben, den XVI^en^ Augusti,Haerder Hoocheyt, inden Raedt van Staten, geoepent hunnen last om van Haer Hoocheyt te hebben middel om te beletten dat de sectarisen binnen deser stadt nyet en souden commen doen hen vergaderinge ende predicatien,soe de sectarisen hen hadden des gevanteert, nae vuytwysen den gescrifte hierby gevuecht, waerop Haer Hoocheyt heeft geantwoirdt dat zy daeraff ende vande geschiedenisse ende middelen byden secretarisen (1) aengegeven, was geadverteert by brieven vanden Prince van Orengen, ende denwelcken Haer Hoocheyt soude doen scryven tgene men soude behooren te doene.

Ten zelven daghe, heeft Haer Hoocheyt den voers. Prince antwoirde gescreven op zyn voirgaende brieven, ende, onder andere, haer resolutie opt tgene byde Gedeputeerde haer ten selven daghe was verthoont geweest,blyckende byde copien vande selve brieven, hierby gevuecht. (CXVI en CXVII.)

Ten selven daghe, heeft oyck de Prince van Orengen aen Haer Hoocheyt gescreven anderwerven, om te eviteren alle disordren te wyle hy hem soude vinden neffens Haer Hoocheyt,dat van noode was eenige personnagie aldaer te seynden die soude worden gerespecteert ende de stadt in ruste ende vrede houden, soe verre het mogelyck wesen soude, anders-

---

(1) (*Sic*) Lees : Sectarisen.

sints vreesende datter eenige inconvenienten souden mogen gerysen, blyckende byden inhoude vanden selven brieve, hierby gevuecht (CXIX).

Den XVII^en^ Augusti, hebben de Gedeputeerde versocht aen Haer Hoocheyt ende gesolliciteert dat Haer Hoocheyt soude willen seynden nae Antwerpen eenige personnagie van auctoriteyt, die binnen middelen tyde binnen Antwerpen syn soude, waerop Haere Hoocheyt seyde ende antwoirde dat zy dienaengaende hadde gescreven aenden Prince voirnoempt.

Den XVIII^en^ Augusti, was de ordinarise kermisse tAntwerpen, ende is gegaen processie nae gewoonlycke maniere, metter welcker oock ghingen de Geestelycheyt ende het Magistraet, alle de Ambachten, Gulden, Confrarien, ende is het beelde van Onser-Liever-Vrouwen den geheelen ommeganck omme gedragen, ende syn ten voirgaende ende volghende daghen geobserveert de offranden ende andere gewoonlicke solemniteyten.

Den XIX^en^ Augusti, alsoo die Prince van Orengen wilde vertrecken, soo hebben die vande Magistraet hen gevonden neffens denselven ende hem gebeden nyet te willen vertrecken, midts men vreesde dat die sectarisen binnen der stadt hen vergaderinge ende predicatie souden willen houden, daerop hy hen heeft voor antwoirde gegeven, die vander nyeuwer religien gesproken te hebben, die hem toegeseeght hadden dat zy, duerende zyn absentie, nyet en souden attempteren oft hen voorderen inde stadt te commen preken oft yet te innoveren, ende is daernae die voers. Prince vertrocken nae Bruessel, ten scryven van Haer Hoocheyt.

Ende nae der noenen ten selven daghe, heeft hem gevoirdert zekeren jonghen gecleet met een swert beroeyt rocxken, hebbende eenen stroyen hoet op syn hoofd, opten preeckstoel in Onser-Liever-Vrouwenkercke te commen, dewelcke aldaer opten preeckstoel is by sommige (als wesende een ongeoirlofde zake, ende beginnende vrempde ende sotte propoosten) vanden voers. preeckstoel getrocken ende vuyt der kercken geslooten, waeraff inde brieven dienaengaende ende aende Gedeputeerde gescreven, breedere wordt vermaent, welcker inhoudt de Gedeputeerde Haerder Hoocheyt den XX^en^ Augusti hebben te kennen gegeven (CXX).

Den XX^en^ Augusti LXVI, wesende den derden dach naede processie, ende den iersten nadien de Prince van Orengen,

Gouverneur inden periculeusen tyt by Haerder Hoocheyt geordonneert, vertrocken was, de stadt wesende vol vrempts volcx bezundere oyck deur de kermisse, is gebeurt dat tselve vrempt volck ende quaetwillige, ten zelven daghe, waernemende den selven tyt ende dabsentie vanden voers. Prince ende dat Hermannus ende meer andere ministers vander Calvanister heresie (zoe men naderhandt verstaen heeft,) sdaeghs te voiren in hunne predicatien hadden geblameert het omdragen ende eerbiedinge vanden beelde van Onse-Lieve-Vrouwe des Sondaeghs byder Weth ende der gemeynte bewesen, henne toehoorders animerende dat alzoo men de ydolen nyet alleenlyck en behoirde vuyt der herten te worpen, maer oock vuyt den ooghen, ende alzoe bedectelyck tot beeldestorminge, brekinge ende fortseringe vande catholicque kercken, dat die van zyne secten hen hebben gevonden binnen ende omtrent Onser-Liever-Vrouwenkercke, omtrent den loefftyde, ende aldaer by diverse quaetwillige (alzoe het te vermoeyen is, ierst geapposteert,) nemende questie met het vrouken ten offer sittende in den choor van Onser-Liever-Vrouwen voers., dwelck verstaende, Marcgrave, Borgmeesteren ende Scepenen, opt stadthuys vergadert wesende, omme den Wyckmeesteren die aldaer ontboden waeren, midts der absentie vanden Prince van Orengen, te bevelene dat men de ordene opte wake gestelt sorchvuldelyck zoude onderhouden ende totten dien deselve re(n)forceren, zyn terstont nae de kercke gegaen, hopende dat hunne presentie soude gerespecteert worden, om die inde kercke waeren te doen vertrecken, gelyck zy, aldaer gecommen zynde, hebben belast ende metter daet, soe selve als met henne dienaers die zy byder handt hadden, van daer gedreven ierst de jongers ende daernae, met vermaningen ende bevelingen, diverse manspersoonen in grooten getale ende van allen qualiteyten ende soirten, die hen inder selver jongers plaetse terstont schickten ende stelden, ende daerop ennighe bleven staende opt vercleeren dat zy seyden dat men het loff soude doen ende dat zy tselve wilden hooren, hebben den Officier, Borgemeesteren ende die vander Weth tot hen geseeght dat men de kercke soude vroech sluyten ende dat men dien avont gheen loff en soude doen, dat zy daeromme souden vertrecken ende obedieren ende dat zy wel eenen dach mochten wesen sonder loff te hooren, met meer andere diergelycke, waerdeure diversse zyn vertrocken.

Ende zoe den Officier, Borgemeesteren ende die vander Weth vermaent werden van sommige goetwillige dat, in zoe verre zy vertrocken, andere oyck naevolghen ende vertrecken souden, bezundere vuytdien men sach daer deselve ghingen ende stonden het volck hen was volgende ende by blyvende, zyn een deel dier vander Weth, op die hope ende ter dier oorsaecke, vuyter kercken gegaen, ende voor de kerckdeure aende westzyde gecommen wesende, hebben aldaer groote menichte van volcke gevonden, denwelcken oyck vermaent, belast ende bevolen is geweest dat zy souden van daer vertrecken, ende alzoe den meestendeel volcx vuyter kercken vertrocken was ende omme oyck verzekert te zyne dat deselve oft andere van buyten terstont nyet en souden wederkeeren, hebben de Officier, Borgemeesteren ende die vander Weth terstont doen roepen de sluyters vande kercken, die te suecken waeren, diewelcke gevonden wesende, heeft men hen belast die kerckdeuren te sluytene ende alleenlyck een deure open te houdene, om lancx deselve het volck dat noch inde kercke mochte wesen vuyt te latene, ende is gebeurt, midts dien datter diversse sluyters waeren, dat alle de deuren zyn gesloten geweest,sulcx datter nyemandt vuyt en mochte, ende heeft men daernae bevolen oepen te doene de deure vande zuytzyde, opdat dieghene die alnoch inde kercken waeren deur deselve souden mogen vuytgaen, dewelcke oepen gedaen zynde,hebben diversse deur deselve deure doen vuytgaen, ende daernae zyn die Borgemeesteren lancx derselver,op hope ende vermaninge als voere, oyck vuytgegaen, admonerende ende belastende die zy opt kerckhoff vonden,dat zy vertrecken zouden, ende zyn van daer gegaen nae der stadthuys ende terstont gesonden omme de schutters,dat zy van stonden aene gewapent op henne cameren commen souden, eentsamentlyck den Wyckmeesters doen belasten dat zy de sercken souden besetten ende de waken verstercken, ende is daernae de Marcgrave, die het een deel vander voers. kercken van buyten hadde ommegaen om tvolck dat aldaer stont te doen scheyden ende den hoop te besichtigen, wederomme lancx de voers. zuytzyde inde voers. kercke gecommen, ende vindende aldaer noch eenige vande Scepenen, hebben hen vuyterste debvoir gedaen omme de reste dier noch inne was te doen vertrecken ende de kercke te doen ruymen ; refuseerden niettemin de quaetwillige, met geweldige woirden ende rebellen

gelate, tselve te doene, soe dat de Marcgrave, soe hy best conste, eenige met hem vuytleydende ende siende datter groote menichte van buyten wederomme inne quam, heeft de kerckdeure toegesloten ende is nae den stadthuyse gegaen, omme met die vander Weth te adviseren wat men voordere soude bestaen, ende alzoe men binnen middelen tyt terstont inde kercken begonste psalmen te singen ende dat die trezorier vande kercke, verbaest wesende, met eenige kerckmeesters die inde payecamere de reliquien ende juweelen vander kercke hadden doen dragen, is de noortdeure vuytgegaen, ende de deure alzoo open gaende, is groote menichte van volcke, die buyten opt kerckhoff stonden, met gewelt inne gebortelt, ende hebben de kercke innegenomen ende dandere poorten met fortse oepen gesmeten, ende is deselve kercke van ontallycke volcke van allen soirten vervult geweest, daerdeure eene groote confusie is gevolcht, soe dat de Scepenen die alnoch gebleven waeren ende de kercke wilden sluyten ende de deuren hen opten hals werden gedrongen, zyn opt stadthuys byden anderen ghegaen ende den Heeren daeraff geadverteert, ende zyn terstont dOfficier, Borgemeesteren ende die vander Weth (hebbende als nyet opt stadthuys geweest,) nae de kercke wedergekeert, om tquaet voornemen ende aenslagen vande quade, indien het doenlyck geweest hadde, te beletten ende de kercke te doen ruymen, alwaer gecommen wesende, hebben inde selve ende daer buyten opt kerckhoff zoe groote menichte van volcke gevonden, dat zy deur het groot fureur, geroep ende getier derzelver, fortse van smyten, affworpen ende afbreken vande beelden, opbreken vanden deuren, aenloop ende aenwasch vanden volcke, tegen een sulcke ontallycke furieuse menichte gheen gehoir, auctoriteyt noch macht en hebben gehadt, alzoe dat zy thunnen grooten leetwesen hebben wederomme nae het stadthuys moeten vertrecken, omme dat te bewaren, vreesende dat hen tselve oyck benomen soude worden, gelyck den roep overal daeraff zeer groot was, dwelck, oft gebeurt hadde, soude geweest hebben die bederffenisse vander stadt.

Ende alzoe de Marcgrave, Borgemeesteren ende die vander Weth, te samen wederomme opt stadthuys gecommen zynde, hoorden dat die vande Schutteryen noch nyet en waeren vergadert, vuyt redenen, gelyck te presumeren is, de kermisse noch versch was ende dat men deselve qualyck thuys conste vinden

ende dat oyck dieselve in verscheyden quartieren vander stadt zyn woonende ende zoe geringe nyet en cunnen vergadert worden ende dat alle de weerelt deur de subite vrempde stoute aenslagen oft voirstel zeer verslagen was, hebben, tot hennen groot leetwesen, moeten lyden dat de beeltstorminge, brekinge ende roovinge inde voers. kercke is gebeurt, ende is derselver beeldestormers, aenvuerders ende dergheenre diese animeerde ende dirigeerde, menichte soo groot geweest inde voers. kercke, opt kerkhoff ende daeromtrent, in handen hebbende hameren, bylen, andere instrumenten ende geweer, dat, zy hen quaet voorstel inder zelver kercke continuerende, hebben eenige heurer oock, in gedeguiseerde habyten, met keelen, boxhem ende vrempdelyck gecleet, bedecktelyck gewapent, versien van pistoletten ende roeren, ende oyck manspersoonen in vrouwenhabyte gecleet, met grooten gedruyse ende furie lancx de stadt loopende, ende met diverse groote hoopen in zeer corten tyt op vele ende diversse plaetsen overloopen, gedestrueert ende gespolieert alle andere kercken ende goidshuysen, loopende lancx de straten met brandende tortsen ende waslicht, dwelck zy overal inden kercken roofden, als rasende ende dulle menschen, gevende teeckenen met clockslagen, met woirden roepende : « vive le geux » ende anderssints dat de reste opde streke soude volghen, ende syn oock deselve quaetwillige verselscapt geweest van vele andere (van qualiteyte, soot scheen vuyten habyte,) bedectelyck gewapent ende versien van pistoletten ende bussen tot derselver beeltstormers bewaernisse, defensie ende verzekerheyt, waeraff oyck eenige hielden hunne waken in diverse plaetsen ende zydestraten ende hielen hen veerdich om hen tassisteren, ingevalle yemandt hen soude hebben willen beletten oft overvallen, gelyck oock gebeurt is dat zy diverse wachten van borgeren ende ingesetenen die hen wilden resisteren ende schutten, met gewelt daerdeure loopende, hebben gescheurt ende geforceert.

Hebbende oock, onder tpretext van heurer valscher religie, doen bringen opt stadthuys geheele ende gebroken kelcken, ciboirien, cruycen, casuyvels, reliquien ende juweelen, gelyck zy oyck binnen middelen tyde des Conincx gevanckenisse gevioleert hebben ende die van huerder secten ende andere met fortse gelibereert, welcker furie nyet mogelyck en is geweest te wederstane, te min dat men nyet en conste geweten

op wien zy hen betrouwen houden, midts de nyeuwicheyt vanden troublen spruytende vuyt diversiteyt vande humeuren vande religien, nyet twyffelende dat, boven deghene die tfeyt deden dirigeren ende animeerden, dat deghene die hen buyten inde predicatie gevonden hadden hen des souden gemoeyt hebben oft waeren favoriserende onder tdecxel van hunne valsche religie, gelyck bevonden is dat hunne ministers ende predicanten deselve tot diverse plaetsen inde kercken hebben aengevuert ende de religieusen, duerende de brekinge, met vermaninge gearbeyt te inducerene dat zy hunne religie ende cloosteren souden verlaten, dat oyck den roep opt stadthuys quam, al hadden de Heeren met hen veerdich duysent gewapende mannen, zy tselve nyet en souden cunnen beletten, ende is de benautheyt ende perplexiteyt, de geheele stadt deure, soo groot geweest dat veel borgeren die opde wake waeren, siende tgewelt vande beeldestormers, henne assistentien ende aenhangers soe groot dat zy egheenen dienst en consten ghedoen noch oyck en wisten op wien hen te betrouwen, nae henne huysen vertrocken syn, om deselve, hun huysvrouw en kinderen ende goeden te bewaeren ende beschudden.

Den XXIen Augusti, wesende desanderendaeghs, hebben die remonstranten smorgens vroech gesonden in diligentien aen Haer Hoocheyt, om haer van tgene des voers. is te adverteren, tot hun groot leetwesen, eenen van hunne medebroeders, die, opter noenen te Bruessel gearriveert, heeft metten anderen Gedeputeerden te Bruessel wesende hem terstont gevonden neffens Haerder Hoocheyt inden Raedt van Staten, ende, in tegenwoirdicheyt vanden Heeren vander Ordene ende andere, sommierlyck de geschiedenisse vanden brisemente vande beelden ende spoliatie vander kercken verhaelt, ende voorts versocht dat Haer Hoocheyt gelieven soude den Prince van Orengen weder te willen seynden nae Antwerpen, om alle voordere inconvenienten te verhueden, daerop Haer Hoocheyt ter antwoirden gaff, wat de Prince doen soude in een stadt die bedorven was ende daer men mocht verwachten binnen twee oft drye dagen dat men soude worden gespolieert ende gesaccageert, zoe men de kercken gedaen hadde, ende dat zy daeromme hen selven souden mogen helpen, nyettemin, int scheyden vanden Raide, hebben de Gedeputeerde iterative instantie gedaen dat Haer Hoocheyt soude gelieven te seyn-

den den Prince van Orengen, heeft, int scheyden vanden Raide, geseeght dat zy daerop noch soude dencken.

Ende alzoe die remonstranten gewaerschouwt waeren dat de quaetwillige van meyninge waeren inne te nemen het stadthuys, hebben, om hen te badt daeraff te verzekeren ende vander geschut ende munitie dat daer was, opt voers. stadthuys doen stellen een getal scippers ende bootsgesellen, busschieters ende hacquebusiers, gesouldoyeerde persoonen die men doen conste crygen, met een vanden Dekens vanden selven ambachte, die hebben stadthuys continuelyk, dien ende andere volgende daghen ende nachten, metten schutters die apart by behoorten opter stadthuys die wacht waeren houdende, helpen bewaeren, alwaer oock de Magistraet hem heeft gevonden om goede toesicht, oghe ende regard te nemen ende oyck, nae gelegentheyt vander zaken ende occurrentien, ordre te stellene ende gereet te zyne, hebbende ten selven daghe alle manieren bedacht ende gesocht om tselve te remedieren ende beletten ende de stadt in ruste ende vrede te stellen, alzoo een yegelyck zeer was verslagen ende geturbeert ende de sectarisen hen selven hadden gestelt vuyt alle ontsach ende onderdanicheyt, noch God noch der overheyt vreesende, hebbende eenige vande Weth tot dien eynde herwaerts ende derwaerts inde stadt gesonden, om nae hen vermogen die vander brekinge ende roovinge te beletten.

Ende gelyck ten selven tyde, voir noene, inde abdye van Ste-Michiels groote menichte van volcke was vergaderende ende de quaetwillige de clocke aldaer waeren treckende ende het volck daermede derwaerts convocerende, heeft die Borgemeestere, met eenige vander Weth, schutters ende andere goede borgeren ende ingesetenen, deselve vuyter voers. abdyen doen vertrecken, het trecken vande clocken doen benemen ende voorder brisement belet, ende van daer nyet gescheyden zy en hebben de gerooffde goeden die aldaer gehoopt lagen, in bewaerder handt gecregen, ende dien nacht ende avont aldaer zeker goede wacht gestelt, om voordere brekinge oft spoliatie te verhueden ende vander plaetsen verzekert te zyne, oft die quaetwillige die hadden willen innemen, ende oock doen bewaeren den Eeckhoff daeromtrent staende, dair die reste vande artillerie ende munitie vander stadt waren.

Soo oock, ten selven daghe, die vander Weth daertoe vuyt-

gesonden, als voire, van gelycken hebben gedaen in andere kercken, cloosteren ende godshuysen, als Minrebroeders, Prekers, Carmeliten, St.-Jacobs, Facons, Ste-Cleeren, derder Ordene, etc., daer het voordere briseren ende rooven is belet, stellende aldaer wachten tot bewaernisse derselver, de poorten ende deuren toemaeckende ende bolwerckende ende de sloten veranderende.

Ende gelyck die quaetwillige met gewelt hen hielden inder kercken van Onser-Liever-Vrouwen ten voers. daghe, met grooter furien breckende voorts dat zy consten, hebbende hen wachten buyten der kercken die hen observeerden ende gade sloegen ende de kerckdeuren met volcke beset, roepende inder kercke in grooter menichten met luyder stemme: « waer » dOfficier hier, wy souden hem in duysent stucken cappen » soe is gebeurt dat, deur de groote menichte van volcke, fureur ende confusie die daer is geweest ende dat oyck daerentusschen ennige vanden Ambachten, Gulden ende Aultaermeesters hun oyck aldaer gevonden hebben om te bewaeren ende conserveren tgene datter geheel ende gebroken was, ten eynde tselve nyet en soude voordere worden verstroyt ende gestolen, ende dat verscheyden andere ingesetenen daer ende daeromtrent in zoo groote ontallycke menichte den geheelen dach deure affluëerde om die destructie ende desolatie te sien, dat men tvoirnemen vande quaetwillige aldaer zoehaest nyet en heeft cunnen wederstaen dan naderhandt by tsluyten vander kercken.

Jae, deur het groot geweldich voorstel ende aenslagen vande quaetwillige, zyn dingesetenen ten voers. daghe soe beruert geweest dat zy hebben middel gesocht met ketenen, wagenen, kerren, bancken, tonnen, kisten, cramen ende diergelycke hun gewesten ende straten te besetten ende te bewaeren tegens den aenvangen vanden quaden, ende heeft men oyck geordonneert een nieuwe wake te houden nyet alleenlyck opte sercken maer oock in meer andere plaetsen vander stadt, als inde Nyeuwstadt, opten Oever aenden Tapitsierspant, opde pleyne van St.-Joris, opte Borsse ende elders, hen voor Hooftmannen aldaer ghevende eenige vander Weth ende Oude-Scepenen, op welcke waken die ingesetenen hem noch nyet genoechsamelyck betrouwende (overmidts het groot achterdincken, de groote vervaertheyt ende perplexiteyt daermede zy bedaen waeren,) hebben oock selve in persoone, soe

wel mans als vrouwen, met hunne huysgesin, voor hunne deuren licht ende lanteernen vuytstekende, de geheele nachten gewaect, ende des daeghs hunne winckels toegesloten gehouden sonder hun tot wercken oft tot hunne negociatie te begheven.

Ende des Donderdaechs, den XXII^{en} Augusti, niettegenstaende de voers. wachten byde remonstranten oock aende kercke ende kerckhoff van Onser-Liever-Vrouwen gestelt, is de voers. Hermannus met grooten gedruyse van volcke deur de wachten fortselyck gepasseert, ende, de kercke met gewelt geoccupeert hebbende, heeft daerinne gepredict, waertegens men nyet en heeft cunnen versien overmidts den grooten geweldigen getale van volcke die de predicatie met groote viericheyt assisteerden ; binnen middelen tyde hebben eenighe hen nyet vermyt tgene daer zy aen consten aen te tasten ende aff te worpen, dwelck byde remonstranten nae hen vuyterste vermogen is belet geweest, ende zyn de deuren daernae wederomme toegedaen geweest ende die met wachten besedt.

Ende ten selven daghe is oyck de wachte vanden stadthuyse gerenforceert met meer schippers, busschieters, die zy meer hebben cunnen crygen, ende oyck den torren van Onser-Liever-Vrouwen (die de quade hadden gedreycht inne te willen nemen ende met trecken vander clocken inder stadt alarme te maken ende tstadthuys te beschieten,) oock met volck versterckt.

SVrydaeghs, den XXIII^{en} Augusti, alzoe het sluyten der kercken, midts den menichfuldigen gewelt, was gefulleert ende geheelyck ontvryt, ende, daer de sectarisen yet vonden toegemaect, versien ofte gebollewerct, zy altyt bleven gebruyckende hen geweldige fortse, open slaende al daer zy deur wilden ende met dien middel ten voers. daghe inde voers. kercke van Onser-Liever-Vrouwe wederomme geraect wesende ende beginnende te breken aen het ocxsael, soe is gebeurt dat die remonstranten, daeraff geadverteert zynde, tselve hebben belet ende eenige alsdoen aengetast, geapprehendeert ende in stricter gevanckenisse doen stellen, alzoe men alsdoen van assistentie beter versekert was ende stadthuys ende stadt beter bewaert was, ende daeraff eenige syn naderhandt geexecuteert, als hier noch verhaelt sal worden.

Ende alzoe de Gedeputeerde te Bruessel solliciteerden de

wedercompste van mynen Heere den prince van Orengen, die oock swaricheyt maecte weder te keeren, ten waere dat vander stadt weghen eenige gesouldoyeerde persoonen gestelt waeren die tot allen occurrentien zouden gereet zyn, soe hebben Burgmeesteren ende Schepenen, ten selven daghe, voirder noene, *in Collegio* ontboden de Oude-Scepenen, Raedtsluyden ende Wyckmeesters, hen te kennen ghevende hoe dat men bevondt nootelyck, tot verzekert (*sic*) vander stadt, ruste ende vrede van eenen yegelycken, dat men behoirde eenige gesouldoyeerde persoonen ende cnechten te hebben die verbonden souden zyn die vander Weth by te stane tegens alle quaetwillige, ende dat, hoewel men te Hove vervolghde omme te hebben de wedercompste van mynen Heere den Prince voers., nochtans genoech verstonden dat deselve van gheender meyningen en was weder te keeren, ten waere vander stadt weghen zekere persoonen werden genomen in souldee, want anderssints hy alhier egeenen dienst en soude cunnen doen zoe hy int selve perickel commen soude als die vander Weth waeren geweest, soe dat deselve Oude-Scepenen, Raedtsluyden ende Wyckmeesteren daerinne consenteerden.

Ende heeft men oyck, ten selven daghe, met hunnen advyse gedaen zekere publicatie inhoudende dat een yegelyck die eenige goeden onder hadde die vuyt eenige kercken, cloosters, conventen, capellen oft diergelycke gecommen oft gerooft mochten wesen, hoe cleyn die oock waeren, oft daeraff oock eenichsints wisten te spreken, hy die, van stonden aene ende binnen de XXIIII uren, soude bringhen oft leveren in handen vanden Wyckmeester daeronder hy geseten waere, ende dat men denghenen die des gebreckelyck bevonden werde, soude terstont straffen metter correctien vander galgen, ende dat voorts een yegelyck hem soude vermyden in eenige kercken, cloosteren, conventen ende cappellen, oft aen eenige huysen ende plaetsen yet aff te breken, te rooven ende te spolieren, opte voers. pene, ende welcke voers. publicatie nyet alleenlyck gedaen en is geweest ter gewoonlycker plaetsen, maer oock tot meer andere diversse, ten eynde nyemandt ignorantie en soude pretenderen, als tselve breedere is blyckende byde copie daeraff, hierby gevuecht (CXXI).

Ende oyck ten selven daghe opgerecht een galge opte Merct.

Ende omme Haerder Hoocheyt te adverteren van tgene

des voers. is, hebben die vander Weth gesonden nae Bruessele eenige hunne Gedeputeerde.

Ende ten voers. XXIIII[en] Augusti hebben die vander nyeuwer religien hen vermetelyck vervoirdert te commen opter stadthuys, ende den Burgmeestere overgegeven zekere propositie ende articulen by forme van supplicatie gedirigeert aende Wethouderen, pretenderende hun daermede te willen ontschuldigen van tfeyt vande brekinge ende roovinge vander kercken ende cloosteren, ende onder andere oepenlyck te kennen gevende dat zy in meyningen waeren hen vergaderingen inde kercken te houdene ter tyt toe dat zy van andere eygene tempels oft plaetsen versien waeren, daerop die voers. Borgemeester den Pensionaris Wesenbeke heeft geseeght hunlieden te verclaeren, dat men de supplicatie dien vanden collegie vande remonstranten soude communiceeren, sonder den voers. Wesenbeke ennigen last gegeven te hebbene yet meer te verclaeren, gelyck oyck hem dienaengaende byden Collegie egheenen naerderen last en is gegeven geweest (CXXII).

Den XXIIII[en] Augusti, hebben de remonstranten Haerder Hoocheyt geadverteert, by hunne Gedeputeerde, van tgene des daeghs te voiren metten Oude-Scepenen, Raedtsluyden ende Wyckmeesters gedaen hadde geweest, mitsgaders vander publicatien ende der erectien vander galgen, oyck der apprehensien van sommige beeltstormers ende kerckroovers, mede oock versocht het wederseynden vanden Prince, daerop Haere Hoocheyt dede antwoirden dat zy wel wilde dat men voirde destructie vander kercken ende cloosters goede verzekerheyt hadde gestelt, maer alzoo tselve ghedaen was, dat men voorts soude toesien tot dienste van Zyne Majesteyt, ende aengaende tseynden van mynen Heere den Prince, dat zy denselven daeraff zoude spreken, waeraff de Gedeputeerde Burgmeesteren ende Scepenen hebben geadverteert, mitsgaders van dat zy ten selven daghe hadden gehoirt dat Haire Hoocheyt hadde geaccordeert de wedercompste vanden Prince voirgenoempt nae deser stadt, ende oyck van dat ten selven daghe te Bruessele was gedaen de publicatie vander abolitien vander Inquisitien ende vanden placcaten opt stuck vander heresien gemaect, nae vuytwysen der missiven ende copie vander publicatien, hierbygevuecht (CXXIII en CXXIV).

Ende ten selven daghe, voir noene, hebben die vander nyeuwer religie vander Duytscher talen hun vergaderinge gehouden

inde Borchtkercke, hebbende hun daerinne geintrudeert met practycke, als te wetene dat zy daerinne gecommen zyn deurdien dat d'uresteldere willende ter kercken innegaen, die vande predicatien met eenen daerinne gedrongen zyn.

Ende alzoe ten voers. XXIIII^en Augusti, smorgens, deur de Werffpoorte innegelaten waeren twee edelmans, genaempt Thoulouze ende Hames, met brieven van credencie vanden voers. Prince van Orengen, zoe hebben zy hen opt stadthuys, daer die remonstranten vergadert waeren, gevonden, hen te kennen ghevende dat den voers. Heer Prince leet was tgene in zyne absentie was geschiet, ende dat men de gealtereerde in gheen kercken en soude laten preken, gelyck hy verstaen hadde dat zy alreede tot dien met fortse eenige hadden geoccupeert, noch geraden de poorten vander stadt open te doene, maer dat men hen inde Nyeuwstadt soude mogen laten preken, dwelck verstaen ende egeenen anderen middele wetende omme de kercken terstont te recouvreren ende den dienst Goids te redresseren, ende merckende dat gheenssints en expedieerde de poorten vander stadt open te doene, overmidts men sach groote menichte van quaetwillige ende gealtereerde inde religie van alle canten commende ende alomme voor de voers. poorten staende, ende datter gheen middel en was om hen te bedwingen te doen verlaten hen predicatie, heeft men moeten lyden dat zy inde Nyeuwstadt hebben gepredict, te wetene die vande Waelsche tale byder accyse omtrent het Oostershuys. Denselven voirnoene ende naenoene zyn die vander Duytscher talen byden voers. Thoulouze ende Hames (1) vuyt die Borchtkercke inde voers. Nyeuwstadt geleyt geweest, hebbende oyck den volcke het accord metten Edelen inde predicatien aldaer doen vercundigen, waerdeure deselve predicatien grootelyck zyn gewassen ende gesterct geweest, ende alomme achter stadt geseeght dat die byden Hove waeren toegelaten ende dat ennige Heeren vanden Ordre daer hadden geweest, overmidts Hames het *Thoison* op zyn borst hadde hangende (2).

---

(1) Nicolaas de Hames, wapenherault gekend onder den naam van *Toison d'Or*. Zie *Archievenblad,* D. IX, blz. 408.

(2) *In margine* van het Hs. ter algemeene Rijksarchieven leest men de volgende aanteekening : « L'envoy vers Anvers de Thoulouse et Thoison Hammes avec lettres de » crédence du Prince d'Oranges. »

Ende hebben die voers. remonstranten hen Gedeputeerde vande voers. predicatie inde Borchtkercke ende inde Nieuwstadt ende dat die vander nyeuwer religien genoech te vreden waeren, ten vercleeren vanden voers. Thoulouse ende Hames, hen predicatien voirts inde Nyeuwstadt te houden sonder in eenige kercken oft cloosters te commen, geadverteert, ende oyck dat ten selven daghe in St.-Jooriskercke hadde gepredict die Prochiaen van tKiel, blyckende byde copie van heure brieven vander date den XXIIII[en] Augusti XV[c]LXVI, hierby gevueght (CXXV).

Welcken Prochiaen vanden Kiel (1) men in St.-Joriskerck heeft laten preken, voor catholicque, den catholicquen borgeren ende ingesetenen, midts dat deur den troublen de poorten gesloten waeren ende dat in andere kercken ende cloosters gheen predicatie catholicq ten selven daghe gedaen en werde, hebbende ten selven tyde denselven Prochiaen, die byden Pater vande Chartroysen daer gestelt was, gehouden voor catholicque, gelyck hy oyck misse ghedaen hadde duerende synen dienst aldaer, blyckende byde certificatie hiermede overgegeven, maer alzoo men naderhandt heeft verstaen dat diezelve inde voers. kercke anders begonst te predicken ende hem anders te thoonen, is hem die voirdere predicatie ende die kercke byden remonstranten verboden geweest (CXXVI).

Den XXV[en] hebben die vander religien gecontinueert hunne predicatien ende hebben de voers. Thoulouse ende Hames opt stadthuys hun gevonden, alwaer de meestendeel vande remonstranten zedert de brisementen nacht ende dach hen waeren houdende, hun te kennen ghevende, midts dapprehensie van sommige beeltstormers, dat zy regard zouden willen nemen opde ghene die, vuyt zele, zoe zy seyden, vander religien, tselve souden moghen ghedaen hebben, want het getal vanden ghenen die daerinne consenteerden ende tselve advoyeerden zoe groot was ende daeronder oyck waeren verscheyden van qualiteyten dat, zoe verre zy tselve wisten, daeraff zouden verwondert ende verscroomt wesen, allegerende de voers. Thoulouse oyck zekere redenen waeromme men deselve nyet en behoirde te corrigeren, maer voor deghene die ennige kerckgoeden gerooft hadden en wilden zy nyet intercederen.

Den XXVI[en] Augusti, hebben die remonstranten, nae rype

(1) Zie de stukken desaangaande *Archievenblad*, D. IX, blz. 144-149 en 305-324.

deliberatie, aenschouw nemende totten occurrentien ende troublen vanden selven tegenwoirdigen tyde ende om tegen alle voordere inconvenienten, desordre ende oproer subitelyck te versien, geresolveert ende gesloten, met gevolgh ende advoy vande Oude-Scepenen, dat die voers. gevangen souden opt stadthuys gebrocht worden ende dat men aldaer *summarie* ende *sine strepitu judicii*, indien zy bevonden worden culpabel, hen vonnisse soude maken, ende, tselve gedaen, van stonden aen den misdadigen, ierst eenen bichtvader gegeven wordende, ter executien stellen ende dit den doen tegenwoirdigen beruerden tyde geduerende ende sonder prejudicie van deser stadt privilegien ende Vierscharen recht, welcke Vierschare men moet houden binnen de Borcht deser stadt, sonder tselve oyck eenichsints in consequentie te willen trecken.

Ten voers. daghe is de voers. Prince van Orengen wederomme gekeert binnen deser stadt, ende ten selven daghe heeft Haer Hoocheyt brieven gescreven aen Burgmeesteren, Scepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen, hen adverterende vande resolutie van Zyne Majesteyt van dat dieselve te vreden was dat dInquisitie soude cesseren, ende dat oyck, nopende den placcarten opt stuck vande heresie gemaect, Zyne Majesteyt te vreden was dat men nyewe maecken soude, ende mede vande verzekerheyt vande Edelen, ende daerenboven adverterende dat Zyne Majesteyt wilt ende verstaet te onderhouden de waerachtige oude religie catholicque ende dat de Gouverneurs, Raiden ende Magistraten souden hun debvoir doen opdatter egheene inconvenienten en souden commen totter tyt Zyne Majesteyt hier waere, dewelcke geloefde zeer corts te commen, van alle welcke zaken, als dienende tot pacificatie ende tranquilliteyt vande jegenwoirdige troublen, zoe inder religien als inden gemeynen state vande landen, der Magistraet hadde willen adverteren, zy zouden hun vuyterste doen als waerachtige ende getrouwe subjecten van Zyne Majesteyt, oock volgen zynen goeden ende heyligen wille ende te resisteren den seditieusen ende perturbateurs vande gemeyne republicque, tot conservatie vanden Catholicquen geloove, dienst van Zyne Majesteyt, rust ende vrede vanden vaderlande ende van hen selven int particuliere, naer vuytwysen derselver brieven, hierby gevuecht by copie (CXXVII).

Ende de Prince gecommen zynde om de stadt in ruste ende vrede te stellen ende de kercken ende goidsdiensten te restau-

reren, heeft alle middelen gesocht om de gealtereerde inder religien te beletten alle voordere opruer, ende tot dien eynde versocht dat zy yemanden zouden deputeren om met hen te communiceren, gelyck zy gedaen hebben, ende metten selven ten naevolgenden daghe geraempt zekere articulen van accorde.

Den XXVII[en] Augusti LXVI, heeft die Prince van Orengen Haere Hoocheyt gescreven dat hy tzynen wedercompste binnen Antwerpen de zaken heeft zeer perplex gevonden, nyettemin hoepte ende soude alle debvoir doen hem mogelyck dat de kercken, gescandalizeert ende gespolieert, souden worden gerestitueert ter eeren Goids, de heylige intentie van Zyne Majesteyt, van Haer Hoocheyt ende vande zyne, naerdere blyckende byde selve brieven in date den sevenentwintichsten Augusti, hier by copie gevuecht (CXXVIII).

Den XXVIII[en] Augusti, zyn, naer sommarie kennisse ende sonder ter Vierscharen gebracht te zyn, volgende de voirgaende deliberatie ende resolutie vande Wethouders ende Oude-Scepenen, binnen Antwerpen, voir noene tusschen acht ende neghen uren, opde Merct, in presentie vanden Prince van Orengen, geexecuteert geweest metter coorden zekere drye persoonen, beeltstormers ende spoliateurs vande kercken ende cloosters, ende gelycke andere drye persoonen, dewelcke hun ter selver tyt onheusschelyck hadden gedragen, gebannen, blyckende byden bannissemente, ende hebben ten selven tyde de schutters hun in wapenen gevonden, in competenten getale, opde Merct, tot assistentie vande justicie, diewelcke is geweest deerste hier te lande over de beeltstormers.

Ten selven tyde, voir noene, is oock zekere publicatie gedaen dat nyemandt eenich beletsel en soude doen den geestelycken persoonen oft andere int exerceren vande goidsdiensten inder kercken nae doude maniere, noch eenige troublen, beruerten oft seditieuse acten voortstellen in eenige gewyde plaetsen, kercken, cloisteren oft andere, noch oyck ergens binnen der stadt, opde pene vander galge, noch oyck geestelycke oft weerlycke persoonen, om der religie wille, binnen noch buyten der kercken te injurieren oft overlast te doen, op arbitrale correctie, waeraff de publicatie nyet alleenlyck is ghedaen, nae gewoonlycke maniere, opde puye, maer oock op diversse plaetsen, opdat nyemandt daeraff ignorantie en soude pretenderen, blyckende byder publicatien hierby gevuecht (CXXIX-CXXX).

Ten selven daghe, ennige borgeren ende ingesetenen, wesende vande Confessie van Ausborch, hebben overgegeven aende remonstranten zekere requeste, die by hen is ten selven daghe, met heure brieven vanden XXVIII[en] Augusti, gesonden aen Haer Hoocheyt, ten eynde deselve soude ordonneren zoe sy soude bevinden te behoiren, blyckende byde selve brieven ende copie, hierby gevuecht (CXXXI en CXXXII), ende hebben deselve remonstranten van tgene ten voers. daghe, als voire, gedaen was ende vande voers. requeste geadverteert heur Gedeputeerde te Bruessel wesende, om Haer Hoocheyt te kennen te gheven, mitsgaders dat men tsanderdaechs in alle prochiekercken soude continueren de gewoonlycke goidsdiensten, ende tgene men, om allen trouble ende inconvenienten te verhueden, was in meyninge tsanderdaeghs te doene met mynen Heere den Prince als anderssints, blyckende byde copie vande selve brieven aende Gedeputeerde gesonden, hierby gevuecht (CXXXIII).

Ende gelyck, ten selven daghe, die vande voers. Confessie van Ausbourg hadden twee verscheyden requesten overgegeven den Prince van Orengen, heeft dieselve overgesonden aen Haer Hoocheyt, met zyne brieven, ende van deselve begeert te wetene wat hy henlieden soude antwoirden, ende noch, by zekere andere missive, vande justicie zoo byder coorden als bannissemente gedaen, ende dat men morgen de kercken soude openen ende de goidsdiensten restitueren, blyckende byder copien van beyde de brieven, wesende vander selver daten (CXXXIV-CXXXVI).

Den XXIX[en] Augusti, heeft de Gedeputeerde der stadt van Antwerpen Haer Hoocheyt te kennen gegeven dinhouden vande voers. brieven vande remonstranten vanden XXVIII[en] Augusti, ende mede overgegeven de brieven aen Haer Hoocheyt, daerinne besloten was de requeste van die vande Confessie van Ausburg, ende heeft geantwoirdt dat zy de brieven ende requeste oversien soude.

Ende midts dien de voers. publicatie groote veranderinge ende beruerte gemaect hadde onder den coopman, borgeren ende ingesetene, soo is men benoodicht geweest, om des contentement te gheven, eenen yegelycken te beter te onderrichten, naerdere ende claerlycker de meyninge vander selver publicatie anderwerven te doen cundigen, blyc-

kende byder selver publicatie, gedruct wesende, hierby gevuecht (CXXXVII).

Ende ten selven daghe, alzoo myn Heere den Prince met de Gedeputeerde vander nyeuwer religien zekere poincten van accord hadde geraempt, is tselve den remonstranten aengegeven, ende heeft de Prince, den XXX[en] Augusti, dien vander nyeuwer religien deselve punten geordonneert hunder gemeynten te intimeren, dat zy hen daernae souden reguleren ende dat men soude stellen de articulen int nette om te teeckenen.

Den lesten Augusti, alzoo Haer Hoocheyt, by haer brieven vanden XXVI[en] Augusti, hadde gescreven dat Zyne Majesteyt was te vreden, gelyck zy den Edelen Geconfedereerde hadde verclaert, dat de Inquisitie soude cesseren, alzoo oock, toucherende de placcarten opt feyt vander heresien, te vreden was datter nieuwe souden gemaect worden, ende tot Bruessel, XXIIII[en] Augusti, ter poyen aff was gecondicht, ter presentie van mynen Heere van Mansfelt ende den Heere van Liedekercke, Borchgrave, ende Wethouderen der stadt van Bruessel, dat de Inquisitie was geaboleert ende oyck de voers. placcarten ende dat nyet en soude worden geinnoveert totter tyt toe, tot vereenicheyt ende ruste vanden lande, daerinne soude syn versien, over alle dese landen int generael, ende dat oock van gelycken tot Mechelen was gedaen geweest, soe heeft myn Heere de Prince, die volcomelyck was geinformeert van tgene Haer Hoocheyt den voers. Geconfedereerde hadde toegeseeght, metten remonstranten, omme tvolck tot ruste ende vrede te verwecken, genoech gelycke publicatie ghedaen, blyckende by copie hierby gevuecht (CXXXVIII).

Ende alzoo de voers. Prince van Orengen, wesende den XXVI[en] tAntwerpen gearriveert, heeft in naevolgende dagen sueckende alle middelen omme de zaken in ruste ende vrede te stellen ende alle voirdere disordre te schouwen, aen die vander nyeuwer religien doen versuecken dat zy yemande van henlieden zouden deputeren metten welcken hy zoude communiceren, om daegelycx metter menichten vanden sectarisen nyet gequelt te wordden, ende zy tot dyen eynde acht persoonen hadden geannomineert, soo en hebben deselve persoonen, namelyck Marcus Perez, M[r] Caerle van Bomberghen, M[r] Herman vander Meren, Cornelis van Bomberghen, Franchois Godyn, Jan Carlier, Nicolaes de Vivier ende Nicolaes Cellin den last nyet willen aenveerden zonder aggreatie

vanden Prince van Orangien, die hen tselve den 28^en hadde geaccordeert, ende tselve naederhandt oyck aende Magistraet versocht hebbende, is hen den voers. lesten Augusti verclaert geweest dat, naedyen de Prince hadde versocht die voers. deputatie, dat zy deselve nyet quaet en vonden noch onproffytelyck dat dezelve persoonen den voers. last aenveerden, hopende, gelyck zy waeren geestimeert ende gehouden voer goede ende ghetrouwe ingesetenen ende borgheren van dese stadt, dat zy insgelycx, in dese zaecke, ende dat daeraff ennichsins dependeert, sullen doen alle goet debvoir, dienst ende officie van getrouwicheyt, gelyck zy zullen vinden gherequireert ende nootelyck tot vrede, pays ende tranquilliteyt van deser stadt, daeraff zy acte hebben begheert, die hen is gegunt geweest, blyckende byder copyen daeraff wesende, hierby gheleegt (CXXXIX).

Den iersten Septembris, alzoo den XXX^en vande voergaende maent, Marckgrave, Borchmeesteren ende Schepenen hadden ontfangen het placcaet vanden XXV^en Augusti LXVI teghens deghene die de kercken ende ander geestelycke plaetsen souden berooven, plunderen, pilleren oft verbranden, ende daertoe hulpe ende bystandt doen, ende, onder andere, dat eenen yegelycken soude toegelaten wordden die doot te slaen (CXL), soo hebben de Wethouderen aen Haere Hoocheyt gescreven dat zy, in tegenwoirdicheyt vanden Prince, hadden tselve gestelt in deliberatien, ende om veel consideratien bevonden nyet geraden dezelve publicatie te doene, ierst, vuytdien dat, binnen Antwerpen, alle destructien ende pilleringhen vanden kercken ende gheestelycke plaetsen was ghedaen alleer ende voer date dat tselve placcaet was ghelevert, ten anderen, dat tselve publiceren apparentelyck soude bygebrocht hebben periclen ende inconvenienten binnen deser stadt, vuytdien dat scheen dat, onder tpretext van dien, der gemeynten soude gegeven worden tsweert ende wapene inder handt, ende alsoo te commen tot beruerte ende bloetstortinghe tusschen deen ende dandere bende, gelyck men alreede daeraf apparentie gesien hadde des daeghs te voeren, eer het placcaet was ontfanghen, onder tdexel vanden copyen gerecouvreert, datter grooten twist ende questie was geweest, geheelyck tenderende tot achterdeel vanden gemeynen vrede, ende dat men oyck daer te voeren hadde moeten aengaen sekere accord met die vander religien om sekere troublen te beletten die apparent waeren

op te staen, ende om alle occasien te benemen van nyet te commen totter wapenen ende bloetstortinghe, blyckende byde brieven aen Haerder Hoocheyt gescreven (CXLI).

Ende welcke brieven zy aen hunne Gedeputeerde hebben ghesonden, omme die Haerder Hoocheyt te presenteren ende dinhoudt van dyen derzelver mondelinge te verhaelen, ende daerby te vueghen dat de publicatie oyck gelaten was, overmits dyen dat, twee daeghen te voeren, men hadde van sHeeren ende vander stadt weghen doen publiceren in effecte ende ghenoech tgene dat tvoers. placcaet was inhoudende, dwelck, nochtans soo scherp nyet wesende als wel luyden de woerden vanden placcaete, hadde zulcke veranderinghe ende beruerte ghemaect onder de coopluyden ende ingesetenen dat men benoodicht waere geweest, om des ennichsins contentement te gevene, desanderendaeghs te veranderen, als hiervoere verhaelt is.

Hebbende oyck denzelven Gedeputeerden belast Haerder Hoocheyt te kennen te gheven dat, dien selven dach, in Onser-Liever-Vrouwenkercke, de Prochiaen hadde sermoon ghedaen ende een solempnele misse nae tsermoon, met alle stillicheyt ende reverentie, ende dat men de voergaende daeghen, om alle inconvenienten, voirdere troublen ende bloetstortinghen te schouwen, die apparent waeren op te staen ende te gerysen, hadde moeten handelen ende tracteren sekere punten ende middelen met die vander nyeuwer religien dienende tot pacificatie, die men desanderendaeghs den Natien vanden cooplieden soude te kennen gheven.

Dat men oyck knechten hadde aengenomen, tot versekeringhe van eenen yegelycken, die men de naeste weke soude monsteren; dat oyck die vander Augsborchscher Confessien hadden, voerder noenen, ghepredict inde schuere van Sinte-Michiels, nae vuytwysen vanden selven brieven (CXLII), hierby gevuecht (1).

Den tweeden Septembris, is Haerder Hoecheyt byde Gede-

(1) In het handschrift ter algemeene Archieven des Rijks bewaard, bevindt zich hier de volgende paragraaf :

« Ten selven daghe, des avonts, hebben die remonstranten ontfangen zekere brieven Ons » Heeren des Conincx gedepescheert inden Raide van Brabant, ten selven daghe gescreven, » met het geprint accord metten Edelen, blyckende by copie vande selve brieven ende van» den voirs. accorde, hierby gevuecht (CXLIII).

puteerde [in presentie vanden Raedsheere Bruxelle (1)], het inhoudt vanden voers. brieven (2) ende alle de puncten van dyen te kennen gegeven, ende de voers. brieven vander Weth nopende het ophouden vanden publiceren vanden placcaete vanden XXV^{en} Augusti gepresenteert, mitsgaders de twee copyen vanden gheboden vanden XXVIII^{en} ende XXX^{en} Augusti, tenderende genoech ten fyne vanden voers. placcate.

Hebbende derzelver oyck te kennen gegeven dat men haer adverteerde vande zwaericheyt die men bevonde van tselve placcaet te publiceren, omme alle inconvenienten te verhueden, ten eynde Haere Hoocheyt, daeraff geadverteert, des voirdere zoude moeghen ordonneren zoe zy zoude bevinden te behooren, tot meerderen dienste van Zyne Majesteyt, voirdeel der stadt ende vrede vanden ingesetenen.

Ende den brieff open gedaen hebbende, heeft geseegt dat zy naerdere daerop zoude letten, zonder dat den Officier, Borghemeesteren ende Schepenen ennighe naerdere bevelen zyn ghedaen gheweest omme tselve te laeten publiceren, maer is tzelve wel in andere plaetsen onder tresort van Antwerpen, als Liere, Turnhout, Herenthals, ghepubliceert gheweest.

Ten selven daeghe, heeft de Prince van Orangien Haerder Hoocheyt oyck geadverteert vande predicatie ende misse ghedaen tOnser-Vrouwen, ende dat in sommighe cloosteren den dienst openbaerlyck gedaen hadde geweest.

Ten voers. daeghe, zyn de puncten ende articulen van accoerde, (3) int nette gestelt wesende, onderteeckent geweest, ende zyn daeraff ghemaect twee geschriften, deen voer mynen Heere den Prinche ende die vander Weth, ende dandere voer die vander religien, ende is tgeene ghescreven was voerden Prinche ende die vander Weth, onderteeckent geweest by die vander voers. religien, nae luydt den accoerde, ende in handen van mynen Heere den Prince ende van Hoochstraeten gebleven, [sonder dat die Weth gesien oft in handen gehadt heeft (4)] het ondergeteeckende, ende dander is gheteeckent geweest voer die vander religien by mynen Heere den Princhе, ende

(1) De woorden tusschen haakjes geplaatst ontbreken in het Hs. te Brussel.

(2) In het Hs. te Brussel bevinden zich hier de volgende woorden : « vande remon- » stranten vanden iersten Septembris. »

(3) In het Hs. te Brussel bevinden zich hier de volgende woorden : « inde voorgaende » dagen gemaect ende gesloten als voirs. is. »

(4) De woorden tusschen haakjes geplaatst ontbreken in het Hs. te Brussel.

vander Weth weghen [byden Greffier Polites (1)], van welcken accoerde hierby copye wordt gevuecht, mitsgaders vanden artyckelbrieve daer tzelve contract mentie aff maect (CXLIV en CXLV). By welcken contracte is, onder andere, geconditionneert dat die vander nyeuwer religien nyet en sullen beletten oft stooren oft doen stooren oft beschadigen die diensten, sermoonen ende andere oeffeninghe van gheestelyckheyt noch vander ouder Catholycken religien alhier tot hertoe onderhouden, noch oyck nyet moeghen innemen, noch oyck hunne prekinghen noch andere exercitien van hunder religien houden in ennighe kercken, cloosteren oft andere gewydde plaetssen [byden selven contracte gedesigneert oft te designeren (2)], dat zy oyck in hunne prekinghen ende vergaderinghen, noch daertoe, noch daeraff gaende nyet en selen moeghen hebben noch draeghen ennighe bussen, pistoletten ende hellebaerden, oft andere verboden wapenen.

Ende gelyck die vander Confessie van Augsborch, nae dexhibitie van heur request, verstaen hebbende dat men tracteerden metten Calvenisten, hebben nyet ghelaten importunelycken den Prinche van Oraengien te interpelleren ende vervolghen [gelyck de Calvenisten (3)], ende willen hebben gelycke contract, dwelck men hun oyck heeft moeten accorderen, mits de perplexiteyt vanden tyde, ende om alle onrust ende tweedracht te schouwen die men anderssins bevreesden, mede regard nemende opt gene zy te kennen gaven, wesende van heuren contracte oyck ghemaect twee dobbelen, als voere, ende geteeckent ten voers. daeghe [CXLVI (4)].

Den III^en^ Septembris, om de voers. contracten te beter doen onderhouden, dat den dienst Goidts inder kercken vryelycker soude moeghen gebeuren, ende de gheestelycheyt beter zoude worden versekert, ende dat die vertrocken waeren wederomme souden commen, ende allen dingesetenen souden hun moeghen begheven sekerlycker ende sonder achterdenken tot heur neeringhe, handel ende negociatie, hebben mynen Heere die Prinche voers. ende die vanden Magistraet zekere publicatie

(1) In plaats van den naam van den Greffier Polites, leest men in het Hs. te Brussel : « by een van hen Griffiers. »

(2) In plaats van de woorden tusschen haakjes, leest men in het Hs. te Brussel : « dan » alleenlyck in zekere plaetsen byden selven contracte gedesigneert oft te designeren. »

(3) De woorden tusschen haakjes bevinden zich niet in het Hs. te Brussel.

(4) In het Hs. te Brussel : « blyckende by copie hierby gevuecht. »

doen doen ende die laeten printen, blyckende by tdobbele vander selver (CXLVII), [daeraff een yegelyck doen ter tyt heeft gehadt goet contentement (1)].

Den vierden Septembris, heeft myn Heer die Prinche van Oraengnen Haer Hoecheyt gesonden het dobbel vanden voers. accoerde, daerby Haere Hoocheyt soude moeghen sien dat daer verscheyden articulen waeren dienende tot maintenemente ende versekerheyt van doude Catholicque religie, dienst vanden Coninck, bewaernisse ende versekerheyt vander stadt, ende oyck vander justicie ende policie derzelver, behalven dat men hun liet preken binnen der stadt, representerende Haer Hoocheyt die redenen waeromme tselve tAntwerpen meer expedieerde dan buyten te prekene, blyckende byde zelve brieven [CXLVIII, in date den IIII[en] Septembris (2)].

Ende naedyen mynen Heere die Prinche de voers. brieven heeft ghescreven gehadt, zoo heeft hy ontfanghen zekere brieven van Haer Hoocheyt, vanden derden derzelver, daermede zy hem adverteerde dat haer lieff was te verstaene dat men, en Zondaeghe doen lestleden, inde groote kercke hadde ghepreect ende openbaerlyck misse ghedaen ende oyck in sommighe cloosters, hem bedanckende vanden debvoir daerinne ghedaen, ende dat hy nyet en zou willen toelaeten die predicatie binnen der stadt, omdat de sectarisen in andere ghealtereerde steden van gelycken zouden willen doen, blyckende [CXLVIII byde zelve brieven (3)].

Waerop de voers. Prinche Haer Hoocheyt heeft ten selven daeghe geantwordt, ende naerdere onderricht waerom hy benoodicht is geweest de predicatie binnen te laeten geschieden, mitsdien dat die vander nyeuwer religien, voere de resolutie de Geconfedereerden Edelen gegeven (byden welcken was gheseegt dat de prekinghen nyet en souden gebeuren ter plaetsen daer die nyet gedaen en waeren,) hun hadden gevoirdert te preken, nyet alleene binnen der stadt, maer oyck binnen den kercken [ende cloosters (4)] ende alzoo groote moeyte hadde gehadt hun te doen verlaeten de kercken ende cloosters, dan hun te consenterene te moeghen preken inde plaetsen inden

(1) De woorden tusschen haakjes zijn in het Hs. te Brussel vervangen door de volgende : « hierby gevuecht. »

(2) In het Hs. te Brussel : « by copie hierby gevuecht. »

(3) Zelfde bemerking.

(4) De woorden tusschen haakjes geplaatst bevinden zich niet in het Hs. te Brussel.

tractaete geruert, om meerdere inconvenienten ende periculen te schouwene, die anderssins daervuyt souden moeghen spruyten, ende dat tusschen Antwerpen ende andere steden groot onderscheet was, dat nootelyck was hen tselve toe te laetene opde restrictie beghrepen inden zelven accoerde ende om die redenen ende consideratien in zyn voergaende brieven breedere verhaelt, blyckende byde copye vanden zelven brieven, hierby ghevuecht (CXLIX).

Item, ten selven daeghe, heeft [myn Heer die (1)] Prince van Oraengien tzynen logyse doen vergaderen allen die Natien vanden vreempden coopluyden, Duytschen, Oosterlinghen, Spaengnarden, Italianen, Portegysen ende Ingelschen, ende hen voergehouden, in presentie vanden Magistraet, ende vercleert die goede affectie die Zyne Majesteyt ende Haer Hoocheyt hun droeghen, hebbende hem binnen deser stadt gesonden om ordre te stellene, tot onderhoudt van onser ouder religie, dienst van Zyne Majesteyt ende van Haer Hoocheyt, bewaeringhe ende versekerheyt van deser stadt, ende dat hy tselve hadde gedaen ghelyck zy mochten hebben verstaen, byde publicatie vande ordonnancien ghemaect ende gedruct, mede vanden oplichten van oerloechsvolck, ende de wachte die zy houden zouden, ende voirts oyck het tractaet ende accoerdt dwelck hy (2) met die vander nyeuwer religie ghemaect hadde, hun te kennen ghevende de principaele puncten ende articulen, daerby vueghende, onder andere, dat zoo verre yemandt van hunlieden begheerde dat hy ander officie soude doen theurer verzekerheyt, hy soude hem employeren om tselve teffectueren nae syn vermoeghen.

Waeraff die Borghemeesteren, Schepenen ende Raedt heur Gedeputeerde ten selven daeghe hebben geadverteert, mitsgaders dat men tsanderdaegs aen alle poorten goede wacht soude stellen ende in alle prochiekercken [ende andere (3)] goidtsdienste (4) doen ende continueren, ende oyck ghesonden copye vanden voers. accoerde, artyckelbrief ende publicatie met die vander voers. religie aengegaen, mitsgaders de redenen waerom dbinnenpreken was toeghelaten, ende dat

(1) De woorden tusschen haakjes zijn te Brussel vervangen door: « de voers. »

(2) In het Hs. te Brussel: « zy. »

(3) De woorden tusschen haakjes ontbreken in het Hs. te Brussel.

(4) In het Hs. te Brussel: « soude doen. »

myn Heere die Prinche dyenaengaende aen Haer Hoocheyt int langhe tselve was scryvende, [ende oyck, midtsdien de Anabaptisten ende Libertinen hun oyck begonsten te rueren, aen Haer Hoocheyt tselve te kennen te geven ende versuecken daerteghen ghemaect te worddene een placcaet, om meerdere ende zwaerdere inconvenienten te verhuedene (1)], blyckende byde copye vanden brieven hierby gevuegt, in daete des vierden Septembris (CL en CLI).

Den vyfden Septembris, heeft de Gedeputeerde der stadt van Antwerpen Heur Hoocheyt, voer noene, gaende naeden Raedt van Staten, dinhouden vanden voers. brieven te kennen gegeven ende verhaelt die redenen waeromme die predicatien binnen der stadt waeren toegelaten, inde zelve briefven geruert, ende dyenaengaende ende van tgeene mynen Heere de Prince van Orangien dese voergaende daeghen heeft gehandelt met die vander nyeuwer religien, hen gherefereert aen tgene de voers. Prince des was schryvende aen Haer Hoocheyt, [ende aengaende den Anabaptisten, heeft Haer Hoocheyt geseegt dat dezelve Ghedeputeerde den Raedsheere Assonville (die daer present was) soude een memorie gheven (2)].

Ten selven vyfden Septembris, zyn de cooplieden vanden Natien, voer noene, geweest by mynen Heere den Prince van Oraengien, diewelcke hebben vercleert, soo wel deen als andere, dat de voers. ordonnantie ende tractaet met die vander nyeuwer religien wel waeren ghemaect, ende het eenich remedie was om hun binnen deser stadt te houden ende de stadt in vrede te stellene ende dat, zonder tselve, onmoeghelyck was dat zy hen int stadt souden houden voere versekert, ende, gheconsidereert hebbende tvoers. debvoir, en souden nyet laeten yegelyck, voer zoo veele alst hem aenginck, hun facteurs ende dieners weder te doen keeren met heur coopmanschap, hebbende den voers. Princhе van Oraengnen van tgene des ghisteren ende ten zelven daeghe ghedaen was, int langhe Haer Hoocheyt gheadverteert, blyckende by zynen brieve (CLII) vanden zelven daete (3).

By welcken brieve myn Heere die Prinche Haer Hoocheyt oyck adverteert dat, ten selven daeghe, in alle die prochie-

(1) De zin tusschen haakjes ontbreekt in het Hs. te Brussel.

(2) Zelfde bemerking.

(3) In het Hs. te Brussel: « hiermede overgegeven by copie. »

kercken ende cloosteren, den dienst Goidts was ghedaen, naevolghende den voers. accoerde, sonder eenighe contradictie oft belet, gelyck denselven yesedert is ghecontinueert totten troublen inde Mere.

Ten selven vyfden daeghe, hebben die vander Weth heure Gedeputeerde geadverteert van tgene mette voers. Natien gehandelt was, ende dat, ten selven daeghe, inde kercken ende cloosters, de godsdiensten waeren ghedaen, blyckende by extracte vanden selven brieven, in date den vyfden Septembris 1566 (CLIII).

Den zesten Septembris, heeft Haere Hoocheyt myn Heere den Prince op zyne twee brieven vanden vierden derselver maendt geantwoerdt, onder andere, datse de articulen vanden accoerde, mits den teghenwoirdighen quaede, nyet en conste quaet gevinden, behalven twee puncten van het binnenpredicken ende het exercitie vander religien, maer dat zy soude, deur het advys van die vanden Raede dien zy by haer hadde, Zyne Majesteyt allet presenteren mette consideratien vanden voers. Prince, omme daeroppe te ordonneren, ende Zyne Majesteyt zeer instantelyck van nyeuws te biddene te willen accorderen het vergaderen vanden Generaelen Staten, midts die gelegentheyt vander zaken, nochtans begherende dat hy de handt mede zoude willen aenhouden dat de prekinghen binnen der stadt nyet en ghebeurde noch oyck het exercitie (CLIV).

Den zevensten Septembris, alzoo men verstont dat eenighe wilden vervoirderen te preken inde kercke van Sinte-Willeboerts oft daervoere opt kerckhoff, soo hebben Borgemeesteren, Schepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen tselve verboden ende tot dyen eynde brieven gescreven aende kerckmeesters aldaer, breedere blyckende byde brieven (CLV) vanden selven daete (1).

Ende den IX^{en} Septembris, heeft de voers. Prince van Oraingnen opde voers. brieven van Haer Hoocheyt vanden sesten Septembris antwoorde gescreven ende nairdere gededuceert die redenen waeromme hy heeft moeten ghedooghen die predicatie binnen der stadt, ende dat oyck tselve diende tot meerdere versekerheyt om de stadt te moeghen leveren in handen van Zyne Majesteyt ende teviteren dinconvenienten die byde

(1) In het Hs. te Brussel : « hier by copie overgegeven. »

buytenprekingen souden moeghen gheschieden, dat oyck die vander nyeuwer religie voer daete vanden appoinctementen vanden Edelen oyck hadden nyet alleene ghepreeckt inde kercken ende inder stadt, maer oyck exercitie van hunne religie gedaen, ende oyck mede vanden appoincttemente van den Edelen, mits dat de poorten vander stadt zekere daegen, deur die brisementen ende perplexiteyten, waeren ghesloten gehouden geweest, ende dat men binnen deser stadt tselve toelatende was veel versekerder om dingesetenen te houdene in politicque vrede, ende dat zy alomme daer zy ghepreect hadden, oyck hadden gedaen dexercitie van hunne religien, als kinderen doopen, houwen ende begraven, hebbende van Haer Hoocheyt begeert te wetene, zoo verre zy tselve exercitien wilden doen, met wat remedie hy tzelve soude beletten, gelyck dit al naerdere ende breedere is verhaelt inde brieven (CLVI) vanden voers. Prince van Oraengnen aen Haere Hoocheyt gescreven opden IX^en^ Septembris 1566 (1).

Den thiensten Septembris, zyn aenden Schouteth ende Marckgrave des lants van Ryen zekere brieven gesonden om te vernyeuwen het placcaet teghen duytlanders, vander daten den XXVI^en^ Juny lestleden, blyckende byde copyen vanden brieven (CLVII).

Den XI^en^ (2), die Prince van Oraingnen, verstaen hebbende dat tgene hy binnen deser stadt ghedaen hadde worde geinterpreteert te wesene teghen den dienst Goidts ende van Zyne Majesteyt ende voerts van allen den landen, ende heeft hem des beclaecht by zyne brieven aen Haer Hoocheyt ende hem gedisculpeert, ende, onder andere, dat tgene hy ghedaen hadde was om beterswille ende om te conserveren doude religie, den dienst vanden Coninck ende welvaert vanden landen, ende egheenssins geexcedeert de resolutie van haer Hoocheyt in presentie vande Heeren vander Oirden ende Gouverneurs genomen, daeraff hy zondt copye, maer ter contrarien dat hy hadde gewonnen veel puncten, nade perplexiteyt vanden tyde, tot voirdeel, zekerheyt ende pacificatie van onser religie, hebbende versocht, mits redenen haer gescreven, te willen binnen derselver stadt eenen anderen senden die alle saecken beter soude

---

(1) In het Hs. te Brussel: « ende by copie hier gevuecht. »

(2) In het Hs. te Brussel : « Den XI Septembris, de voirs. Prince van Oraingnen. »

executeren tot heuren contentemente (CLVIII), naerdere blyckende byden selven brieven (1).

Den voers. elfsten Septembris, is tplaccaet daermede verboden wordt cryschvolck aen te nemen zonder consent van Haer Hoocheyt, vanden III^en Septembris 1566, ghepubliceert (CLIX).

Den XII^en Septembris, heeft Haer Hoocheyt gescreven [aenden Marckgrave, Burgemeesteren, Schepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen (2)] datse tplaccaet byde welcke verboden wordt eenich crychsvolck aen te nemen zonder heuren bevele etc., in daete den III^en Septembris 1566, te publiceren, aengesien de ongeleghentheyt der publicatien desselfs placcaets, by hunne brieven vanden voers. X^en gheallegeert, mette gedaen monsteringhe vanden aengenomen knechten voerby soude syn, hebbende oyck byde zelve brieven gescreven dat zy de aenneminge vande zelve knechten wel mocht lyden, presupponerende dat zy geedt wordden tot dienst Zyner Majesteyt ende bewaernisse der stadt van Antwerpen, ende dat zy in prejuditie van deen oft dandere nyet doen en souden, blyckende byde copyen hierby gevuecht, ende voer daete vanden selven brieve is tvoers. placcaet gepubliceert, als voere, midts dat de redenen cesseerden daeraf men Haer Hoocheyt hadde geadverteert.

Ten voers. XII^en Septembris, is gedaen zekere proclamatie tegen dengenen die in Onser-Liever-Vrouwekercke, duerende den sermoene, zekere insolentie deur een hont gedaen hadde, met recompensie (3) ende appremiatie voerden aenbrenger, voerder blyckende by copye hierby gevueght (CLX en CLXI).

Denzelven XIII^en Septembris, heeft Haer Hoocheyt antwoirde gescreven aenden Prince van Oraengnen op zyn voers. brieven, ende, onder andere, dat nyet redelyck en was dat zy, zonder auctoriteyt vander Majesteyt, soude yet voirdere doen dan zy den Edelen hadde gheaccordeert, ende daeromme Zyne Majesteyt soude representeren zyn consideratien waeromme die predicatien men moeste ghedooghen, die binnen toelaten ende dexercitie vander religien, om daerop te hebbene dordonnantie van Zyne Majesteyt, hebbende, onder andere, oyck gescreven dat zy nyet en soude willen laten hem te bidden te willen con-

(1) In het Hs. te Brussel: « hier by copye gevuecht. »

(2) De woorden tusschen haakjes zijn in het Hs. te Brussel vervangen door: « de » remonstranten. »

(3) In het Hs. te Brussel: « bannissemente. »

tinueren te verstaene totten zaecken van Antwerpen, die noch nyet heel en waeren pacificq, kennende dimportantien vanden selven, ten waere dat de Staeten van Hollandt deden, die aen Haere Hoocheyt hem versochten te hebbene om ordre te stellene opde zaecken van zynen gouvernemente in Hollandt, naerdere blyckende byde voers. brieven vanden XIII[en] (1), hierby gevueght (CLXII).

Ende alzoo die vander Weth hadden verstaen die voers. sollicitatie van die van Hollandt om den voers. Prince te hebben om de troublen aldaer te assopieren ende dat zyn absentie van deser stadt van Antwerpen soude moegen (2) schadelyck wezen alleer die zaecken, die in treyn wesende waeren gheeffectueert, soo hebben sy Haer Hoocheyt by haer brieven (3) taccorderen dat de voers. Prince noch voer sekeren tyt zoude binnen Antwerpen moeghen blyven, om tgeene in treyn was te volbrenghen ende op als ordre te stellen om nyet te vallen in eenighen troublen, zwaericheyden ende inconvenienten gelyck men te voeren gesien hadde, by faulte van zyn tegenwoirdicheyt, ghebeurt te zyn tot schandael ende achterdeel vander stadt, blyckende byde zelve brieven (CLXIII), in daete den XIIII[en] Septembris 1566 (4).

Ende want de voers. Prince van Oraengnen andere brieven hadde ontfanghen van Haer Hoocheyt om te vertreckene naer zyn gouvernemente in Hollandt, soo hebben die [vanden Magistraat van Antwerpen (5)], den XVI[en], andermael den voers. Prince gebeden dat hy noch zoude willen blyven, alzoo zy verstonden dat, ingevalle hy vertrocke, de Geestelyckheyt ende principaele coopman met hen goeden ende coopmanschap souden vertrecken, ende oyck mitsdyen zy hadden alreede gescreven aen Haer Hoocheyt ten zelven eynde, ende noch ten zelven daeghe souden ten gelycken eynde afveerdighen heur Gedeputeerde.

Ten selven daeghe, zyn de Gedeputeerde der voers. stadt nae Bruessele vertrocken ten eynde voers., ende, vertrocken

(1) In het Hs. te Brussel: « XXIII » doch dit is buiten twijfel eene misgreep van den schrijver.

(2) In het Hs. te Brussel : « moegelyck. »

(3) In het Hs. te Brussel : « versocht ende gebeden taccorderen. »

(4) In het Hs. te Brussel : « by copye hier mede overgegeven. »

(5) De woorden tusschen haakjes geplaatst zijn in het Hs. te Brussel vervangen door : « remonstranten. »

wesende, is heur naegesonden zekeren anderen last beruerende de vernyeuwinghe vander publicatien ende placcate vanden XXVI^en^ Junii lestleden, naevolgende den voers. beslotenen brieven vanden Raedt van Brabant vanden X^en^ Septembris, midtsdien men tselve nyet geraden en vondt noch practicabel die publicatie vanden zelven te vernyeuwen, naevolgende den last vande voers. beslotene brieven, om tselve mynen Heere den Cancellier te kennen te gheven, opdat, by alzoo even verre den placcaet soude moeten wordden gepubliceert, daer een nyeuwe zoude wordden verleent, emmers opden voet vanden inhoude vanden voers. beslotenen brieven vanden Rade van Brabant, blyckende byde missive aende Gedeputeerde ghescreven, in daten den XVI^en^ Septembris (CLXIV).

Den sesthiensten Septembris, de voers. Gedeputeerde, voer noene te Bruessel gearriveert wesende, hebben ten zelven daeghe, nae noene, inden Raet vanden Staeten audiencie gehadt, ende haer Hoocheyt te kennen gegeven dat zy last hadden te versueckene dat haer gelieven zoude mynen Heere den Prince van Oraingnen noch binnen Antwerpen te laeten, aldaer zyn presentie noch zoo nootelyck was, opdat tgeene alreede begonst was in ordre te stellene nyet en zoude vallen in desordre, ende deur zyn vertreck gheen oirzaecke gegeven worde der Gheestelyckheyt ende coopman oyck te vertrecken, gelyck men verstondt, waerop Haere Hoocheyt heeft geantwoerdt dat zy dienaengaende hadde gescreven (CLXV) aenden Prince (1), ende dat daeromme die Gedeputeerde zouden vertoeven binnen Bruessele totter tyt toe zy vande selve antwoerde hadde, ende binnen middelen tyde moeghen stellen by gescrifte tgene zy versocht hadden.

Ende ten zelven tyde heeft Haer Hoocheyt oyck gevraecht den Ghedeputeerden, onder andere, naede frequentatie vanden kercken ende goidsdiensten binnen Antwerpen, daerop hebben de Ghedeputeerde vercleert dat die wederomme alomme wordden ghefrequenteert ende dat tOnser-Vrouwen, en Sondaeghe doen lestleden, wel III^m^ persoonen int sermoon hadden geweest ende inde misse, ende dat ennighe van hen oyck ten zelven daeghe in andere cloosters ende kercken groote frequentatie van volcke inder missen gesien hadden.

---

(1) In het Hs. te Brussel: « van welcken brieven hier copie wordt geexhibeert. »

Ende alsoo daer woerden vielen vande predicatien, heeft Haer Hoocheyt die Gedeputeerde verclaert, alwaert zoo dat zy die prekinghen hadde gedoocht wel teghen heur herte, nochtans en hadde tselve binnen de steden nyet gedoocht, noch oyck dat zyne andere exercitie van heur religie souden doen, ghelyck zy verstont dat men tAntwerpen dede, daerop is gheantwoerdt dat, voer zoo veele het binnenpreken aenginck, die Ghedeputeerde meynden dat die voers. Prince van Oraingnen Haere Hoocheyt volcomelyck hadde onderricht waerom men tAntwerpen tzelve heeft moeten gedooghen, daertoe hem refererende, daerby vueghende dat tzelve oyck gedoocht was midtsdien zy buyten hadden gegaen met wapenen ende dat die omliggende plaetsen, daer moeghen woonen XV^{m} menschen, hun oyck totte voers. predicatien zouden vueghen, ghelyck zy begheert hadden, ende daerdeur meerdere inconvenienten souden geschapen zyn te commen, ende dat, onder tdexele vander predicatien buyten der stadt, verscheyde andere, oyck quaetdoenders, inder stadt soude comen, gelyck men gesien hadde dat, alzoo de predicatien buyten ghebeurden en Maendaeghe ende Dysendage, den XIX^{en} ende XX^{en} Augusti, als teghen den avondt het schandael inde kercken ende cloosteren is ghebeurt, verscheyde goede ingesetenen hebben gaede geslaeghen dat bycans het derdendeel meer volcx van buyten der stadt innequamen, onder tdexele vande predicatie, dan derwaerts vuyter stadt gegaen was, ende is geweest vande canaille die mede de kercken hebben helpen destrueren ende berooven. (1)

Ende gevraecht zynde van Haere Hoocheyt waertoe de waken dienden aende poorten, hebben die Ghedeputeerde geseegt dat, deur de menichte die tsamen met groot gedruys vande predicatie deur de poorten inne quamen, nyet moeghelyck en was de vreempde van malcanderen te scheyden ende tonderkennen, ende dat men verhoepte, mits dat zy binnen preecten, deur de waecke aende poorte teghen de vreempde beter oirdene te stellene, ende daeromme wel begheerden dat de voers. Princhе daer noch soude blyven tot dat tselve geeffectueert waere. (2)

---

(1) Deze paragraaf is doorgehaald in de minuut ter Antwerpsche Archieven en ontbreekt aan het Hs. ter algemeene Archieven te Brussel.

(2) Zelfde bemerking als hierboven.

Voorts nopende dexercitie van hunder religie, seyden dat zy te voeren buyten hadden kinderen gedoopt ende getrouwt, ende dat die Princhе Haerder Hoocheyt daerop hadde gescreven, ende dat het predicken was het principaelste exercitie ende tgene der stadt meest lette, ende om dandere te beletten en wisten gheen middele ende en hadden oyck egheen placcaet; heeft oyck Haer Hoocheyt gevraecht den Gedeputeerden waeromme men gheen voirdere justicie en dede over dieghene die de beelden ghebroken hadden ende gevangen waeren, waerop is geseegt dat men informatie hadde doen nemen ende noch nam, om over deselve justicie te doen, dat oyck de voergaende daeghen de justicie, zoo wel criminel als civil, hadde stille ghestaen, midts dat men op andere publicque zaecken dienende tot ruste ende tranquilliteyt vander stadt met mynen Heere de Prince hadde onledich geweest, ende dat men metten iersten daertoe zoude verstaen, ende dat sommighe waeren ghevanghen onder trumoer, ennighe buyten tfeyt, zoo dat men moet thoon hebben om dezelve te veroordeelen, als zy nyet en bekennen noch en blyckt dat zy opt feyt vanden breken oft rooven bevonden zyn, daerop Haer Hoocheyt antwoerde dat men zoo wel justicie moeste doen over deghene die zoo wel die kercken gebroken als gherooft hadden, ende dat zy zouden zien sulx te doen gelyck zyt voer God ende den Coninck zouden moeghen verantwoerden. (1)

Den XVIII[en] Septembris, hebben de Gedeputeerde mynen Heere den Cancellier gesproken ende Zynen Eerw. verthoont de diversiteyt vande voers. placcaten ende beslotene brieven daermede ghesonden, ende heeft de Ghedeputeerde versonden aen Haer Hoocheyt, seggende dat hem sulcx belast was te scryvene, bevindende nochtans datter erreur moeste ghecommitteert zyn, midts de veranderinghe vanden tyde.

Den XIX[en] Septembris, hebben die Gedeputeerde den Raedtsheere Bruxelles de zaken vanden voers. placcate oyck te kennen gegeven, die oyck tvoers. erreur heeft bevonden ende geraden de Ghedeputeerde Haer Hoocheyt tzelve te remonstreren by forme van requeste.

Ende ten zelven daeghe, voer noene, hebben de voers. Gede-

(1) Deze paragraaf is doorgehaald in de minuut ter Antwerpsche Archieven en ontbreekt aan het Hs. ter algemeene Archieven te Brussel.

puteerde Haer Hoocheyt, inden Raedt van Staten, verhaelt dat zy by gescrifte gestelt hadden tgene zy eerghisteren van Heur Hoocheyt hadden begheert, ten eynde dat die Prince (1) zoude moegen blyven tAntwerpen, ende Heur Hoocheyt overgegeven, ende mede de requeste aengaende den voers. placcaete vanden vuytlanders, daerop Haere Hoocheyt heeft geseegt dat zy de stucken inden Raedt soude doen visiteren ende ordonneren zoo behooren zoude, ende dwelck de Gedeputeerde aende Wethouderen hebben ten selven daeghe gescreven, blyckende by heur missive (CLXVI) vanden zelven daete (2).

Ten voers. daeghe, is omtrent den clooster vanden Minrebroeders, voer ende nae noene, zekere vergaderinghe gebeurt van veel volcx, die hun wilden vervoirderen de deuren vanden convente open te doene oft de mueren te beclimmen, ende tselve vernomen hebbende, heeft myn Heere de (3) Prince, met assistentie vanden Officier, Borgemeesteren ende ennighe vander Weth ende gesoldoyeerde knechten, hen quaet voernemen belet ende tcloostere voirts dien naestvolgenden nacht doen bewaren met een vendele knechten, dat daeromtrent is geleghen geweest, gelyck dit al breedere is gescreven aende Gedeputeerde tot Bruessele byden brieven vanden Wethouderen (4) vanden XX^en^ Septembris, blyckende byde copye hierby gevueght (CLXVII).

Ende ten selven XX^en^ daeghe, heeft die Prinche van Oraengnen Haer Hoocheyt daeraf oyck geadverteert, blyckende by zyne brieven hierby gevuecht (CLXVIII).

Ende ten selven XX^en^ Septembris, om zulcke vergaderinghen in toecomende tyden te beletten, soo is zekere publicatie ghedaen daermede verboden zyn ennighe vergaderinghen omtrent geestelycke plaetse oft andere, ende oyck de mueren te beclimmen, op pene van daeraff aen lyff ende goet oft anderssins arbitralyck, nae gelegentheyt vander zake ende tyde, anderen ten exempele, gestraft te worddene, blyckende byde copye vanden zelven geboden vanden XX^en^ Septembris 1566 (CLXIX).

---

(1) In het Hs. te Brussel: « de Prince van Orengen. »

(2) In het Hs. te Brussel: « daeraff copie hierby is gevuecht. »

(3) In het Hs. te Brussel: « de voirs. Prince. »

(4) In het Hs. te Brussel is het woord « Wethouderen » vervangen door dat van « remonstranten. »

Alzoo, den XXI[en] Septembris, by Haer Hoocheyt genoech was geresolveert dat myn Heere de Prince noch zekeren tyt tAntwerpen soude blyven, soo hebben de Ghedeputeerde der stadt van Antwerpen, den XXII[en] daernae, vande zelve resolutie Haer Hoocheyt bedanct, [ende Haer Hoocheyt oyck ghebeden te willen doen publiceren zekere placcaet tegen den Anabaptisten, heeft gheantwoerdt dat zy daerop zoude dencken sonder datter yet is nae gevolcht, maer heeft die Prince van Oraengnen zekere daeghen daernae de principaelste vanden Anabaptisten gesproken ende hun geremonstreert dat men van gheene meyninghe en was hunne conventiculen ende predicatien eenichssins toe te laetene, maer tselve expresselyck verboden, ende en syn yesedert gheen publicque vergaderinghen vande zelve vernomen gheweest (1)].

Den tweeden Octobris LXVI, [is van weghen Schouteth, Burgemeesteren, Scepenen ende Raedt deser stadt (2)] gemaect ende gepubliceert geweest zekere ordonnancie, van dat alle ende yegelycke boeckprinters, boeckvercoopers, figuersnyders, creemers, heure dienaren ende alle andere, hoedanich die wesen mochten, hen zouden vermyden ennighe smadelycke, schandaleuse ende injurieuse boecken, quaternen, figueren oft pasquillen, tenderende tot spotte van deen ende dandere religien, int heymelyck oft openbaer te drucken, te venten oft te vercoopen (CLXX), op zekere penen daertoe gestelt (3).

Is oyck van gelycken, ten zelven daeghe, geordonneert ende gepubliceert geweest dat alle deghene die onder het bevel van ennighe der Capiteynen van weghen des voers. Princen ende deser stadt gestelt nyet en waere, hem soude vermyden met gelycke veltteeckenen, noch oyck ennighe andere, by daeghe oft by nachte te gaene, opte pene van gecorrigeert te wordden aen lyff ende goet oft anderssins arbitraelyck (CLXXI).

Ende alzoo de Gedeputeerde van Hollandt nyet af en lieten Haer Hoocheyt te interpelleren om den voers. Prince te hebben in zyne gouvernementen, soo heeft Haer Hoocheyt den voers. Prince daeraf geadverteert deur den Raedtsheere dAssonville, ende verstaen hebbende dat hy gedelibereert was in Hollandt

(1) De woorden tusschen haakjes ontbreken in het Hs. te Brussel.

(2) De woorden tusschen haakjes zijn in het Hs. te Brussel vervangen door: « hebben » de remonstranten. »

(3) In het Hs. te Brussel: « blyckende by copie hierby gevuecht. »

ende tot Vuytrecht te reysen om de zaecken daer te remedieren, heeft den voers. Raedtsheere wederomme gesonden, om te vercleren heur intentie ende resolutie ende gescreven aen mynen Heere van Hoochstraten, ende den voers. Raedsheere oyck last gegeven denzelven te Mechelen te spreken om hem tAntwerpen te vindene neffens den Prince van Oraengnen, om van hem informatie ende instructie te nemene tgene hy zoude behooren te doene tot bewaernisse ende beschermenisse vande voers. stadt ende pacificatie vande zaken, duerende zyner absentie in Hollandt, blyckende byde missive van Haer Hoocheyt, soo aenden Prince gescreven als oyck aen mynen Heere van Hoochstraeten (CLXXII en CLXXIII), beyde van daete den IIII[en] Octobris 1566 (1).

Denselven IIII[en] Octobris, is den Ouden-Schepenen, den Raedtsluyden vanden Ambachten ende Wyckmeesters voergenoempt (2) het middel om de voetknechten die aengenomen waeren tot bewaernisse vander stadt te betaelen.

Den vyfden Octobris, hebben dOude-Schepenen gheraden gevonden, om de contributie totter betaelinghe vanden voetknechten te beter te effectueren, den Breeden Raedt te doen vergaderen, ende, den VII[en] derzelver maendt, hebben van gelycken vercleert die Raedslieden vanden Ambachten ende Wyckmeesters.

Den voers. vyfden, heeft myn Heere van Hoochstraten Haer Hoocheyt geadverteert dat hy, nae heuren scryven, reysde naer Antwerpen, om te verstaen die zaken van Antwerpen, in wat staete myn Heere die Prince hem die zoude laeten, hebbende Haer Hoocheyt eenighe zwarigheyt ghemoveert deur de brieven van Haer Hoocheyt vanden VII[en] Septembris, aen hem gescreven om te weten oft hy, volgende den voet van mynen Heere den Prince, nyet en soude doen teghen den dienst Goidts ende den Coninck, ende oyck teghen daccord gemaect metten Geconfedereerden Edelen, blyckende byder missive hier by copie gevuecht (CLXXIV).

Den VI[en] Octobris XV[c]LXVI, syn gedaen geboden op darmen, Aelmoeseniers ende heure knapen, [ende dienaren (3)] blyckende by copye hiermede overgegeven.

---

(1) In het Hs. te Brussel: « hier by copie overgegeven. »
(2) In het Hs. te Brussel: « voorgehouden. »
(3) Deze woorden ontbreken in het Hs. te Brussel.

Den VII[en], heeft Haer Hoocheyt den Princhе van Oraengien by heur brieven geadverteert dat zy, duerende zynder absentie in Hollandt, soude tAntwerpen laeten den Graeve van Hoochstraeten, om die zaken aldaer te reguleren ende modereren, blyckende (CLXXV) byden brieven van VII[a] Octobris (1).

Den VIII[en], heeft Haer Hoocheyt mynen Heere van Hoochstraeten geantwoerdt, onder andere, opde zwaericheyden byden voers. Heere van Hoochstraten heur gescreven, hebbende denzelven geadverteert voor een instructie, dat het principael daerop hy binnen Antwerpen behoorde regard te nemene ende hem temployeren, was dat hy alle zaken zoude houden ende conserveren in tranquilliteyt, datter gheen inconvenient en quame tot meerdere ruyne vande stadt, ende dat zy aenden voers. Prince nyet gescreven en hadde dat hy yet ghedaen hadde teghen Goids dienst oft van Zyne Majesteyt, oft teghen daccord gemaect metten Geconfedereerden Edelen, maer wel dat de prekinghe binnen der stadt ende kercken ende exercitie nae dnyeuw fatsoen vande religie, daeraff de brieven vanden voers. Prince mentie maecten, waeren tegens deere ende dienst Goidts ende vanden Coninck ende zyn intentie, ende teghen daccoerd vanden Geconfedereerden Edelen, ende dat zy daeromme anders nyet en hadde cunnen ghedoen dan tzelve Zynder Majesteyt te representeren, mette consideratien vanden voers. Prince, gelyck zy hem gescreven hadde by heur brieven vanden VI[en] Septembris, gelyck dat al breedere blyct byden brieven (CLXXVI) vanden VIII[en] Octobris (2).

Vuyt allen tgene des hier voeren gededuceert is, blyckt evidentelyck dat die Princhе van Oraengnen, naede brisementen tAntwerpen ghekeert zynde, alle middelen gesocht heeft om de oude Catholicque religie ende dienst Goidts inde kercken ende geestelycke plaetsen te conserveren ende te restitueren, ende de sectarisen daervuyt te houdene, ende mede de stadt te stellene in ruste ende vrede ende die te houdene in obediencie van Zyne Majesteyt, ende dingesetenen in goede politicque vereeninghe, totter tyt anderssins by Zyne Majesteyt naerdere daerinne waere versien.

Hebbende, naede gelegentheyt vanden tyde, moeten tracteren met die vander nyeuwer religien zekere diversche punc-

(1) In het Hs. te Brussel: « hier by copie gevuecht. »
(2) In het Hs. te Brussel: « hier by copie gevuecht. »

ten, ten eynde voers., ende daeraf Haer Hoocheyt geadverteert wesende ende haer gesonden copye vanden selven tractaten, zoo aengegaen met die Calvenisten als Confessionanten, mitsgaders de geboden dienaengaende gepubliceert, en heeft haer Hoocheyt, *mits den tyde, nyet cunnen gevinden die quaet te zyne, dan alleenlycken die permissie ende toelaten van binnen der stadt te prekene ende dexercitie van tnyeuw fatsoen vande religie.*

Welcken aengaende, de voers. Prince van Oraengien, met diversche brieven hiervoere verhaelt, heeft Haer Hoocheyt onderricht vanden redenen ende consideratien waerom hy tzelve heeft gedoocht ende moeten gedooghen binnen der stadt van Antwerpen, diewelcke redenen Haer Hoocheyt by heur brieven heeft gescreven datse Zyne Majesteyt soude representeren, om dienaengaende den goeden wille ende resolutie vander zelver te verwachtene.

Ende alsoo die van beyde de nyeuwe religien tgene zy metten voers. Prince getracteert hadden mede hadden geconditionneert dat die vander Magistraet tzelve oyck zouden advoyeren ende by heuren Greffier doen teeckenen, hebben zy oyck benoodicht geweest tselve te doene, vuyt redenen hiervoere int langhe verhaelt ende dyenaengaende, tot conservatie vande oude religie ende dienst Goidts, versekerheyt ende ruste vander stadt, tot dienst van Zyne Majesteyt, den Prinche van Oraengnen in als geassisteert ende gesecondeert, ende Haer Hoocheyt byde Gedeputeerde, als andersins by brieven, van als [onderricht ende (1)] geadverteert, sonder dat Haer Hoocheyt denselven eenige voirdere bevelen heeft ghedaen, ende den Grave van Hoochstraeten gesurrogeert ende toegelaten (2) te volghene den voet byden voers. Prince van Oraengen gehouden.

Ende alsoo den Grave van Hoochstraten, den thiensten Octobris, binnen deser stadt van Antwerpen is gecommen, soo is desanderendaechs, den XI[en] derzelver maent, den Breeden Raedt binnen Antwerpen vergadert geweest, denwelcken, in presentie vanden Prince van Oraengnen ende den Grave van Hoochstraeten, is te kennen gegeven het nootelyck vertreck vanden voers. Prince nae syn gouvernementen in Hollant, ende

(1) De woorden tusschen haakjes ontbreken in het Hs. te Brussel.

(2) In het Hs. te Brussel. « gedoocht. »

dat Haer Hoocheyt, duerende zyner absentien, hadde gecommitteert mynen Heere van Hoochstraeten, om dese stadt ende ingesetenen by te staene, ten eynde de saken souden moegen blyven in ruste ende vrede, tot dienst Zyner Majesteyt ende versekerheyt van eenen yegelycken, daertoe de voers. Grave van Hoochstraeten zynen dienst oyck presenteerde, hopende dat syluyden ende allen dingesetenen derselver stadt den selven Heere van Hoochstraeten alle addres, bystandt ende assistentie doen souden die de zaecken souden requireren ende vuyteysschen, ende mede denzelven Breeden Raedt aengegeven het middel om te vindene de betaelinghe vanden aengenomen voetknechten by contributie vanden Rycken, dewelcke Leden den Prince hebben bedanct van zynen bestandt ende den Heere van Hoochstraeten allen assistentie gepresenteert ende voirts inde voers. contributie geaccordeert, blyckende byde verbaelen daeraf gehouden, hierby ghevuecht (CLXXVII).

Ten selven daeghe (1), heeft mynen Heere de Prince van Oraengnen tsynen logyse doen vergaderen alle de Natien vanden coopluyden ende hen van gelycken te kennen gegeven zyn nootelyck vertreck nae Hollandt ende de surrogatie van mynen Heere van Hoochstraeten in zyn absentien ende dat in teghenwoirdicheyt vanden zelven Heere van Hoochstraeten ende [die vander Magistraet (2)], die den voers. Prince hebben bedanckt int generael ende particulier ende ghepresenteert den Grave van Hoochstraeten oyck alle dienst ende assistentie te doene.

Ende heeft, ten selven tyde, de Grave van Hoochstraeten den Marckgrave, Amman, Bourgemeesteren, Schepenen ende Raedt gepresenteert die brieven van Haer Hoocheyt aen hen gescreven ten zelven daeghe, daermede zy denzelven Regeerderen adverteert dat, in absentie van mynen Heere den Prinche, zy daer ghesonden hadde den voers. Grave van Hoochstraeten om hem temployeren in tgene dat concerneerde de welvaert vanden dienst van Zynder Majesteyt ende vanden lande van herwertsovere, ten eynde zy denzelven Grave van Hooch-

---

(1) In het Hs. te Brussel bevindt zich hier de volgende paragraaf :

« Ten selven dage, voir noene, syn geboden gedaen op lyffstraffinge tegen die vuytlanders binnen eenen jaere binnen de stadt gecommen synde sonder behoirlycke certificatie oft wettich bescheet te hebbene van hunnen pasteur, Officier oft Weth, blyckende by copie hierby gevuecht (CLXXVIII).

(2) In het Hs. te Brussel zijn de woorden tusschen haakjes geplaatst vervangen door de volgende : « den remonstranten. »

straeten souden obedieren in tgene deselve souden bevinden geraden ende goet te bevelene voerden dienst van Zyne Majesteyt, conservatie, onderhoudt ende vrede vander stadt, ende ten selven effecte hen geven ende doen alle behulp, addres, bystandt ende assistencie daertoe gerequireert, blyckende byde selve brieven vanden thienden Octobris (CLXXIX), hierby ghevuecht (1).

Opten twellefsten Octobris, is die Princhе vertrocken nae Hollant, ende heeft de Grave van Hoochstraeten ten selven daeghe van tgene hy, sedert den thiensten derzelver maendt binnen Antwerpen gecommen zynde, hadde ghedaen Haerder Hoocheyt gescreven, nae vuytwysen zyne brieven (CLXXX), hierby gevuecht (2).

Ende alsoo die vander Weth, nae die compste vanden Grave van Hoochstraeten, waeren geadverteert dat de quaetwillighe wilden den torren van Onser-Liever-Vrouwenkercke inne nemen, omme tstadthuys te moeghen beschaedighen ende, ghelyck den roep ginck, deur den clockslach inder stadt ennige alarme te doene, hebben, om daerteghens te versiene, versterct de wacht vanden toren ende denzelven versien van hantbussen ende poedere ende oyck van groote steenen clooten, om die van boven vande trappen af te rollen, ende daermede te beletten die daerop souden willen commen, ende onder tdexsele van dien ende mede dat den roep binnen der stadt ghinck dat men alhier sekere placcaet soude publiceren sulcx als tot Bruessele was ghepubliceert, ende dat oyck by dier oorsaecke tot sHertogenbossche gheburt was, is het gepuffelte ende quaetwillighe zeer gealtereert geweest ende nyettegenstaende de voergaende gheboden vande Magistraet (3), den twintichsten Septembris ghedaen, hebben wederomme hen ghevoirdert den seventhiensten Octobris naerder noenen te verghaderen omtrent Onser-Vrouwenkercke, willende daerin zyn, onder tpretext dat zy wilden weten waerom men hadde opten thoren poeder ende clooten ghedraghen.

Waeraff de Grave van Hoochstraeten ende die vander Weth (4) gheadverteert wesende, hebben die tot twee reysen

(1) In het Hs. te Brussel: « by copie. »
(2) Zelfde bemerking.
(3) In het Hs. te Brussel : « remonstranten. »
(4) Zelfde bemerking.

doen scheyden ende alzoo nae huys vertrocken ende opden avont als de dachwaecke haer vertrock, hebben wederomme aldaer hun vergaedert, ende hebbende par force (1) met een brantleere die opt Kerckhof hinck aende schoele gheveetert, met eenen sloote, de kerckdoere open gheloopen ende begonst te breken tghene aldaer resteerde ende gerepareert was, dwelck die voers. Graeve vernomen hebbende, heeft metten Officier ende zommighe vander Weth metten ghesouldoyeerden de kercke wederomme innegenomen ende de quaetwillighe verdreven, ende zyn ghevanghen die hen deur de vensteren [ende anderssints (2)] nyet en hebben cunnen ghesalveren ende [zyn dyen nacht geexamineert, gepynicht ende zesse vanden selven desanderendaechs wel vroech, anderen ten exemple, gehanghen opte Merct, ghelyck die vander Weth ende de Grave van Hoochstraeten elck appaert Haerder Hoocheyt daeraff hebben geadverteert, nae vuytwysen vande missyven (CLXXXI en CLXXXII) hiermede overgegeven (3)].

Den XIX[en] Octobris, hebben die vander nyeuwer religien, ten eynde zy onder tdrooghe souden moeghen zyn, versocht (4) aende Grave van Hoochstraten ende den Magistraet te moeghen predicken opt Vleeschuys, int Coophuys ende inden Legvuyt (5), daertoe men nyet en heeft willen verstaen ende egheen publicque plaetsen oft erven der stadt toebehoorende willen accorderen.

Den XX[en] Octobris, heeft Haer Hoocheyt aenden voers. Grave (6) ende mede aenden Marckgrave, Borgemeesteren,

---

(1) In het Hs. te Brussel: « met fortse. »

(2) De woorden tusschen haakjes geplaatst bevinden zich niet in het Hs. te Brussel.

(3) De zinsnede tusschen haakjes geplaatst, is in het Hs. te Brussel door de volgende vervangen:

« is men den geheelen nacht besich geweest om die te examineren ende te pynigen, ende ondervraeght synde van hun autheurs ende complicen ende van hen verstaende datse geassisteert waeren van eenen hem dragende als edelman, genaempt Bergamont, heeft men beweert te weten wie die was ende is denselven nacht byden Marcgrave in syn huys van zyn bedde gehaelt; wesende gepynt ende veroordeelt opt stadthuys, is metten vyff anderen desanderendaeghs, den XVIII[en] Octobris, wel vroech, anderen ten exemple, gehangen opte Merct, nyettegenstaende dat Heylichdach was, gelyck die vander Weth ende de Grave van Hoochstraten elck à part Haerder Hoocheyt daeraff hebben geadverteert, nae vuytwysen der copien vanden missiven hiermede overgegeven. »

(4) In het Hs. te Brussel zyn hier de volgende woorden ingelascht: « gelyck zy oock te voiren tot verscheyden stonden ende importunelyck gedaen hadden. »

(5) In het Hs. te Brussel: « ende andere publicque edifitien. »

(6) In het Hs. te Brussel: « aenden voirs. Grave ende mede aende remonstranten. »

Schepenen ende Raedt gescreven dat zy goet contentement hadden vande punitie ghedaen over de quaetwillighe ende dat men sulcx zoude continueren, ende dat men haer zoude adverteren aengaende tgene soude ghedaen worden (CLXXXIII en CLXXXIV) van dandere gevangene. (1)

Opten XXI[en] Octobris, zyn vander stadt weghen gedaen zekere publicatien, als onder andere dat men de knechten byde stadt aengenomen nyet en soude heeten « papeknechten » noch hun beletten in hun officie ende dienste; item dat de kinderen oft jongers ennighe insolentie voortskeerende oft misdoende, men tselve soude verhaelen opde ouders ende meesters; van ghelycken oyck dat die taverniers den knechten vander wacht egheen bier noch wyn en souden tappen noch setten naedien de wake des avonts beset waere, allet blyckende byden copyen hierby gevuecht (CLXXXV).

Den XXIII[en], heeft Haer Hoocheyt begheert vanden Graeve van Hoochstraeten naerdere onderricht te zyn van tgene zy verstont datse op handen hadden dieghene die de voers. leste tumultuatien hadden begonst, dwelck deselve Grave ghedaen heeft by zyne brieven vanden XXV[en], als blyct byder copyen vander missiven hierby gevuecht (CLXXXVI).

Den XXIIII[en] Octobris, hebben de Wyckmeesters ende Raedtsluyden vander stadt van Antwerpen overgegeven zekere requeste ten eynde men alle middelen zoude zuecken om de troublen te doen cesseren, omme te eviteren de ruyne vanden lande ende te versuecken aen Haere Hoocheyt dat zy zulcx zoude willen doen oft emmers toelaeten dat de Generale Staeten souden wordden vergadert omme met malcanderen te communiceren ende ennich goet middel te ramen waernae hen een yegelyck zoude hebben te reguleren. (2)

Ende alzoo die Grave van Hoochstraeten [waere gheadverteert (3)] dat Haere Hoocheyt (4) begheerde geadverteert te worden vander confessien der quaetdoenders die alhier den XXVIII[en] deser maendt waeren geexecuteert geweest, hebben

(1) In het Hs. te Brussel: « blyckende by copie hiermede overgegeven. »

(2) Vorenstaande twee paragrafen zijn in het Antwerpsch handschrift doorgehaald en ontbreken in het Hs. te Brussel.

(3) De woorden tusschen haakjes geplaatst zijn in het Hs. te Brussel vervangen door de volgende : « den remonstranten hadde te kennen gegeven. »

(4) In het Hs. te Brussel zijn hier de volgende woorden ingelascht : « by haer brieven hiermede geexhibeert. »

aender zelver dienvolgende gescreven, byden welcken zy Haerder Hoocheyt adverteerden tgene alhier was ghedaen gheweest, als blyct byder copyen vanden selven brieve hier geexhibeert (CLXXXVII) in daete den XXIIII[en] Octobris LXVI (1).

Alsoo Haere Hoocheyt mynen Heere van Hoochstraten ende [die vander Weth(2)] hadde belast ende bevolen van alle occurrentien derzelver te adverteren, soo hebben die Graeve van Hoochstraten met die vander Weth met haere brieven vanden XXVIII[en] Octobris dienaengaende overgesonden zekere requeste die beyde die vander nyeuwer religie hadden gepresenteert ende voerts noch hunnen Ghedeputeerden tot Bruessele wesende gheadverteert hen dienaengaende nyet voirdere te moeyen noch te recommanderen dan die over te gheven Haerder Hoocheyt, ten eynde als voere, blyckende byden copyen hierby ghevuecht (CLXXXVIII-CXCI).

Ende den XXIX[en], heeft Haere Hoocheyt zoo aenden Graeve van Hoochstraeten als aen [Marckgrave, Borghemeesteren ende Schepenen (3)] gescreven om te hebben de interrogatorien vande gheexecuteerde (4), daerop zoo byden voers. Grave als byden Magistraet (5) is gerescribeert geweest opten lesten Octobris LXVI blyckende byden copyen hiermede overgegeven (CXCII en CXCIII).

Ende naedyen Haere Hoocheyt hadde geseegt ende verclaert aen Zyne Majesteyt gescreven te hebben om te laeten vergaederen de Generaele Staeten, vuyt consideratien die sy Synder Majesteyt hadde gerepresenteert, dat zy oyck de zwaricheyden die zy aengaende den voers. contracten die

(1) In het Hs. te Brussel bevinden zich hier nog de volgende woorden : « dwelck oock gedaen heeft de Grave van Hoochstraeten by syne brieven vanden XXV[en] hierby gevuecht. »

(2) De woorden tusschen haakjes geplaatst zijn in het Hs. te Brussel vervangen door : « den remonstranten. »

(3) Zelfde bemerking.

(4) In het Hs. te Brussel is hier de volgende zinsnede ingelascht :
« hebbende inde brieven aenden voirs. Grave onder andere oock gescreven te wesene het principael dat men die gevangene vraghe waertoe zy tendeerden ende wie hen autheurs ende complicen zyn, want waerschynlyck zaken zoe overlastige ende temerarie zy nyet en souden dorren aenslagen sonder verstant ende assistentie van andere, blyckende by copie vande brieven hierby gevuecht. »

(5) In het Hs. te Brussel is het woord « Magistraet » vervangen door dat van « remonstranten. »

met die vander nyeuwer religien waeren aengegaen noepende het punct van binnenpredicken ende dexercitie Zynder Majesteyt oyck zoude representeren ende des resolutie verwachten, ende dat, midts den vertrecke ende retardatien vander selver resolutien, die predicatien ende exercitien vanden nyeuwen religien continueerden ende vermeerderden, ende dat oyck die troublen binnen den landen nyet en cesseerden, maer het quaet tot ergher procedeerde ende nootelyck was de predicatien ende exercitie voers. by ghevuechelycke middelen te doen cesseren, opdat de reste noch goet wesende nyet en wordde geinfecteert, ende dat wel van noode was, alsoo het quaet generael was, tselve met een generael remedie geredresseert te wordden, soo hebben Borgemeesteren ende Schepenen der voers. stadt, den dertichsten Octobris, last gegeven hunnen Gedeputeerden om tot Bruessele den anderen Gedeputeerden vanden Staeten van Brabant, aldaer vergaedert wesende, tselve te kennen te geven ende mede tgene de Raedsluyden ende Wyckmeesters aen hen hadden begheert ten eynde deselve Gedeputeerde vanden Staeten Haerder Hoocheyt souden bidden daerinne te willen versien, omme eens ontslegen te zyn vanden tegenwoirdighen troublen ende allen inconvenienten ende de oude Catholicque religie gemainteneert ende de Hoocheyt ende auctoriteyt van Zynder Majesteyt geconserveert tot ghemeynen vrede ende ruste vanden landen.

Den vyfden Novembris, hebben die vanden voers. Magistraet Haerder Hoocheyt geadverteert, naervolgende den bevelen van haeren brieven, van tghene gedaen was gheweest metten ghenen die den XVII[en] der voergaender maendt ghevanghen waeren, zoowel vanden dienaere van Pergamont als andere, nae vuytwysen der brieven daeraf zynde, hier by copie overgegeven. (CXCV.)

Item, den achtsten Novembris, is van weghen des Graven van Hoochstraeten, als Gouverneur, ende [Marckgrave, Bourgemeesteren, Schepenen ende Raedt, (1)] omme teghens alle inconvenienten versien te wordden, by publicatie geboden gheweest dat een yegelyck zyne kinderen ende jongers vander straeten ende thuys houden zoude ende dat sy hen souden

(1) De woorden tusschen haakjes geplaatst zijn in het Hs. te Brussel vervangen door « den remonstranten. »

vermyden tSinte-Martens vieren te maecken, opte penen inder ordonnantie gestelt, daeraff hier oyck copye mede wordt geexhibeert. (CXCVI.)

Is oyck, ten zelven daeghe, geboden geweest dat nyemant sonder lichte des avonts, naede clock geluyt, achter straeten en soude gaen. (CXCVII.)

Voorts alzoo de Tresorier-Generael vande Finantien den Ghedeputeerden tot Bruessele wesende hadde te kennen gegeven dat Haere Hoocheyt hem hadde verclaert dat men tAntwerpen vreempde knechten soude aennemen, ende dat zy daeraf zekerlyck was geadverteert, ende oyck dat men die vander nyeuwer religien hadde toegeseeght dat men egheen volck van sCoenincx weghen tAntwerpen en zoude inne laeten, ende gelyck deselve Tresorier begheerde daeraff gheadverteert te wordden vanden Ghedeputeerden, die seyden daeraff nyet gehoort te hebben, maer souden terstont scryven om daeraff de waerheyt te weten, hebben die vander Weth daerop den voers. Ghedeputeerden gescreven dat daer nyet aff en was ende dat die rappoerten daeraff aen Haere Hoocheyt gedaen nyet en waeren waerachtich, ende souden daeromme tselve te kennen gheven mynen Heere den Tresorier voergenoempt omme dat Haerder Hoocheyt aen te geven, blyckende byden brieve daeraff hierby gevuecht (CXCVIII) in daete XVI[en] Novembris. (1)

Ende alsoo Haere Hoocheyt, by haere brieven vanden XIII[en] aengaende het punct vanden aennemen vanden knechten, hadde gescreven aenden Graeve van Hoochstraeten dat men die van Antwerpen toeghelaeten hadde soldaeten te houden, was tot expresse meyninghe dat men die zoude nemen vande borgheren, inwoonderen ende ingesetenen, begherende daeromme geadverteert te worden watter aff was vanden knechten die men tAntwerpen aengenomen hadde tot grooter soldeen (CXCIX), heeft die Grave van Hoochstraten Haerder Hoocheyt daeraff onderricht by zynen brieve vanden vyfthiensten der voers. maent, (CC) hierby gevuecht. (2)

Den seventhiensten Novembris hebben de Ghedeputeerde vande Staeten van Brabant, naevolgende den last byde Magistraet van Antwerpen hunnen Ghedeputeerden voergenoempt

(1) In het Hs. te Brussel : « dwelck oock gedaen is geweest. »

(2) In het Hs. te Brussel : « by copie. »

gegeven, den dertichsten der voergaender maent Octobri Haerder Hoocheyt requeste overgegeven ende, midts redenen daerinne begrepen, versocht dat haer ghelieven wilde te verstaene totter voers. convocatien vanden Generaelen Staten, in (1) ghewoonlycker formen ende getaele, als gheschiet is ten tyde vander cessie ende opdracht van dese Nederlanden tot behoeff van Zyne Majesteyt ghedaen, ende zoo verre tzelve voirder vertreck oft vuytstel soude requireren, den Staeten van Brabant staetsgewyse, in goeden competenten getaele, terstont te doen vergaderen om tsamen te moeghen communiceren ende adviseren oft zy ennighe bequame middelen consten gevinden daerdeure de troublen ende ongereltheyden souden moeghen cesseren ende alle voordere apparentie aenstaende inconvenienten verhuedt, emmers tot dat Zyne Majesteyt hier te lande soude ghecommen wesen.

Ende heeft Haere Hoocheyt daerop den XIXen by appostille verclaert dat, voer zoo veele aenginck den Staeten Generael, de Conincklycke Majesteyt nyet gevonden en hadde te behooren dat men de vergaderinghe soude houden in synen afwesen, omme den disordren wille sy haer beduchte vanden sectarisen die hen allomme ingereerden, maer dat Haere Hoocheyt goet vonde ende accordeerde de vergaderinghe vanden Staeten van Brabant int particulier staetsgewyse gedaen te worden, blyckende byder voers. requeste ende appostillie (CCI) hierby gevuecht. (2)

Den XXen Novembris LXVI, heeft Haere Hoocheyt by heure brieven doen bescryven de Staeten van Brabant, omme te compareren te Bruessele (CCII) den naestlesten derzelver maent. (3)

Denzelven XXen Novembris, heeft Haere Hoocheyt geantwoerdt den Grave van Hoochstraeten op zynen brieve van den XVen ende onder andere gescreven dat hy soude willen de hant aen houden dat de Capiteynen tAntwerpen egheen andere soldaeten en souden aennemen dan ingesetenen ende mede metten [Magistraet (4)] adviseren hoe men de soldeen soude moeghen minderen (CCIII.)

(1) In het Hs. te Brussel : « by. »
(2) In het Hs. te Brussel : « by copie. »
(3) In het Hs. te Brussel : « ten eynde voirs. »
(4) In het Hs. te Brussel is het woord tusschen haakjes geplaatst vervangen door : « remonstranten. »

Ende gelyck opt punt vanden souldeen vanden aengenomen knechten binnen deser stadt te minderen, de Grave van Hoochstraeten tselve [dien vanden Magistraete (1)] hadde aengegeven opten XXII[en] Novembris, soo heeft hy den XXIII[en] daernae Haerder Hoocheyt geadverteert de redene waeromme men denzelven borghers hadde gegeven meerdere souldee dan anderen, als tselve breedere wordt gededuceert byder copyen vanden zelven brieve hierby gevuecht (CCIV). By deselve brieven Haerder Hoocheyt (2) adverterende dat men sommige die fameuse, schandaleuse boecken ende pampieren vercocht hadden gecorrigeert hadde.

Den lesten Novembris, wesende Sint-Andriesdach, hebben de Grave van Hoochstraeten ende die vanden Magistraete (3) alle debvoir ghedaen dat die vander nyeuwer religien den Spaenschen predicant Bellerive egeenssins en zouden laeten predicken ende tselve hen oyck bevolen, nyettegenstaende zekere remonstrantie die zy dyenaengaende hadden overgegeven, gelyck hy ten zelven daeghe nyet en hadde ghepredict, ende desanderendaegs, den iersten Decembris, wesende Sondach, hen daeraff wederomme byden Pensionaris Wesenbeke doen adverteren ende doen protesteren dat zoo verre sy anders deden dan sdaegs te voren geseegt was, tselve was teghens haeren wille; die nochtans dien nyettegenstaende heeft hem de voers. predicant feytelyck gevoirdert te predicken, waeraf de Magistraet (4) hebben de Gedeputeerde te Bruessele (5) int lange geadverteert, mitsgaders tgene desanderendaegs den Gedeputeerden vander voers. religien hadden geremonstreert ende zy voer antwoerde gegeven omme Haerder Hoocheyt tselve by hen geremonstreert te worddene, blyckende byden brieve vanden II Decembris daeraff de copye hiermede wordt overgegeven ende dwelck de Gedeputeerde gedaen hebben den derden dach daernae voerder noenen (CCV en CCVI).

Ende alsoo de Grave van Hoochstraeten, [Marckgrave, Bor-

(1) In het Hs. te Brussel zijn de woorden tusschen haakjes vervangen door : « den remonstranten. »

(2) In het Hs. te Brussel is hier het woord « oock » ingelascht.

(3) In het Hs. te Brussel : « die remonstranten. »

(4) In het Hs. te Brussel : « de remonstranten. »

(5) In het Hs. te Brussel is hier het woord « wesende » ingelascht.

gemeesteren ende Schepenen (1)] hadden ontfangen de brieven van Haer Hoocheyt den lesten Novembris ende iersten Decembris, scryvende dat zy was gheadverteert datter daegelycx binnen Antwerpen quamen vrempde ministers, dogmatiseurs ende sectarissen, ende onder andere drye dogmatiseurs Martinisten ende zekeren Spaenschen monnick apostat Calvinist, omme haer secten ende erreuren aldaer te stroeyen, ende om tselve te beletten dat zy wel wisten dat, den VIII[en] Octobris lestleden, zekere placcaet gemaect was ende geordonneert tAntwerpen te publiceren ende verstont dat tselve noch nyet gedaen en was, ordonnerende daeromme dat men tselve terstont soude publiceren ende ordre stellen dat de vuytlandische ministers nyet en souden worden binnen de stadt gehouden ende verdraeghen ende boven al dat den Spaenschen apostaet nyet en soude predicken, ende ten derden, dat men nyet en soude toelaeten gedruct te wordden zeker boecxken gemaect (2) by eenen Pierre Ximenez, blyckende byden brieven hiermede overgegeven (CCVII).

Waerop byden Grave ende [die vanden Magistraet (3)] is geantwoordt geweest, by brieven vanden vyfden Decembris, dat tvoers. placcaet van VIII Octobris nyet en was ghesonden geweest ende dat, onder correctie, haer (4) dochte dat egheenssins en soude zyn practicabel aldaer opt feyt vander religien noch ter tyt te publiceren, mits den contracten met die vander nyeuwer religien aengegaen van nyet te innoveren tot dat anderssins, by advyse vande Staeten, by Zyne Majesteyt waere geordonneert ; ten derden, dat die vuytlandighe predicanten byden selven contracte waeren gesecludeert vanden Calvinisten, die hen noemen te wesen vander gereformeerder religien ende dat met den contracte met die vander Confessien van Ausborch aengegaen was ghereserveert dat men zoude moeghen nemen vuytlandighe predicanten daertoe byden Princhе van Oraengnen, Gouverneur, te consenteren.

Ende aengaende den Spaenschen predicant, dat zy byden

(1) De woorden tusschen haakjes geplaatst zijn in het Hs. te Brussel vervangen door : « ende die remonstranten. »

(2) In het Hs. te Brussel : « gedruct. »

(3) De woorden tusschen haakjes geplaatst zijn in het Hs. te Brussel vervangen door : « den remonstranten. »

(4) In het Hs. te Brussel: « hun. »

Ghedeputeerden te voeren aen Haer Hoocheyt hadden doen adverteren hoe dat zy hen vuyterste debvoir doen souden om te beletten dat hy nyet meer predicken en soude ende mede hen quytmaecken de drie dogmatiteurs Martinisten, tAntwerpen gesonden byde Graven van Mansfelt, deur versueck van die vander Confessien van Ausborch, nochtans ennighe zwaricheyt daerinne vindende dat Haere Hoocheyt soude hen willen adviseren wat zy daerinne te doen souden hebben, ende voirts onderricht, aengaende Pierre Ximenez, dat hy duerende allen den troublen hadde geweest tot Colen ende tot Luydick ende dat hy was vande oude religie ende Marcus Perez van dandere, oyck naerdere blyckende byder copyen van dien hierby gevuecht (CCVIII).

Ende alsoo Haere Hoocheyt by haere brieven vanden derden Decembris den Grave van Hoochstraten hadde gescreven dat hy verstont dat tAntwerpen zekere vergaderinghen vande Geconfereerde Edele gedaen werden ende dat de sectarisen tAntwerpen souden hebben gesloten de Geestelyckheyt ende Catholycque te massacreren, heeft haer daerop geantwoert den zesten derzelver maent, als nairdere vuytwysen de voers. brieven daeraff de copye hier wordt bygevuecht (CCIX en CCX).

Ende gelyck Haere Hoocheyt den V^en^ Decembris hadde den Grave van Hoochstraten gescreven aengaende den Spaenschen predicant, heeft haer daerop geantwoirdt by zyne brieven vanden zevensten hiermede overgegeven, (CCXI) hebbende Haere Hoocheyt byden selven haeren brieve vanden vyfden Decembris, om redenen daerinne verhaelt, hem gebeden ende geexhorteert dat hy, by alle middelen van inductien, admonitien ende exhortatien, zoo int particuliere als anderssins, hem soude willen employeren zoo verre hy bevonde datter ennich middel zoude moeghen zyn te tracteren ende te willen perzwaderen die van Antwerpen te verlaeten die predicatien om de stadt nyet te ruyneren (CCXII).

Den zesten Decembris, hebben [Marckgrave, Burgemeesteren ende Schepenen (1)] ontfangen zekere brieven van Haer Hoocheyt gedateert den vierden derzelver maent, (CCXIII) genoech zulcke als generalyck aen diverse andere steden gesonden zyn geweest, daermede te kennen ghevende die rede-

(1) De woorden tusschen haakjes geplaatst zijn in het Hs. te Brussel vervangen door : « die remonstranten. »

nen waeromme zy hadde moeten gedooghen de predicatien ende daermede nyet en verstont het toelaeten van andere exercitien vander nyeuwer religien ende dat men soude toesien dat het accoerd metten Geconfedereerden Edelen gemaect nyet en wordde geexcedeert, te weetene : dat die predicatie soude ghebeuren sonder wapenen, sonder beruerte, sonder discordie (1) ende schandaele; dat egheen seditieuse saken en souden worden gepredict; dat de kercken ende cloosteren zouden werdden (2) gerestitueert den gheestelycken persoonen ende religieusen; dat den dienst Goidts, de administratie vanden sacramenten, de catholicque sermoonen ende alle exercitien vander ouder religie behoorlyck zoude werden gedaen ende zonder ennich beleth, daerinne van te voeren binnen Antwerpen versien is geweest byden Prince van Oraengnen ende den Magistraet (3) by ordonnantien, statuten ende anderssins byden contracte dwelck men ten zelven eynde heeft moeten aengaen met die vander nyeuwer religien. (4)

Ende voer zoo veel byden selven brieve Haere Hoocheyt gebiedt datse zouden, nae allen hunnen vermoeghen, favoriseren ende assisteren den prochianen, predicanten, goede schoelmeesters ende alle andere Catholicque, (5) in woerden ende wercken hen voer sulcx thoonen ende draeghen omme den volcke goet exemple te geven, ten eynde een yegelyck verstae dat dese religie Gode ende den Coninck alleenlyck is aengenaem ende dat daeraf de zalicheyt vande zielen ende de ruste vande republicque is hangende, is waerachtich ende hopen Haere Hoocheyt genoech geinformeert te zyne, zoo by brieven byde Gedeputeerde als anderssins, dat die [Magistraet van Antwerpen (6)] alle goet debvoir hebben ghedaen desen aengaende, [desen (7)] nyettegenstaende alle troublen, de oude religie ern-

(1) In het Hs. te Brussel : « disordre. »

(2) In het Hs. te Brussel : « worden. »

(3) In het Hs. te Brussel is het woord « Magistraet » vervangen door : « remonstranten. »

(4) In het Hs. te Brussel zijn hier de volgende woorden bijgevoegd : « gelyck Haer Hoocheyt daeraff is geadverteert geweest. »

(5) In het Hs. te Brussel : « ende. »

(6) De woorden tusschen haakjes geplaatst zijn in het Hs. te Brussel vervangen door « remonstranten. »

(7) In het Hs. te Brussel : « ende. »

stelyck voergestaen ende in persoone gheen moeyte oft arbeyt gespaert, by daeghe ende by nachte, den gheestelycke ende Catholicque persoonen te defenderen, te favoriseren ende te assisteren, hebbende inde kercken, cloosteren, hen gevonden in sermoonen, missen, processien ende andere goidtsdiensten omme den borgheren ende ingesetenen goet exemple te geven, nyet hebbende gelaten altyts opder stadthuys, ter uren van hunder vergaderinghen, te doen doen ende hooren de ghewoonlycke missen den Minnebroeders ende andere biddende ordenen, vrouwencloosters ende gheestelyckheyt in hunnen nootdruft ende anderssins by te staen, daeraff dezelve moeten metter waerheyt getuygenisse geven, hebbende oyck int generael ende particulier hun beste ghedaen omme het volck te trecken van hunne erreuren by goede middelen, exhortatien ende perswasien, gevende denzelven te kennen dat zy, tselfve doende, zy zouden doen een werck (1) Zyner Majesteyt aengenaem.

Hebbende oyck teghens dieghene die hen souden voirderen de Catholicquen ennich belet, quellinghe oft fascherie aen te doene oft oyck yet tegens hen attempteren, zekere ordonnantien ende publicatien gedaen ende de contraventeurs gestraft ende gecorrigeert. (2)

Ende voer zoo veele aengaet den poincte omme, by alle moegelycke weghen ende middelen, te beletten dandere exercitien vander nyeuwer religien ende datter oirdre gestelt zoude worden tegens de buyten-predicanten, gebannen oft apostaten, is Haere Hoocheyt, zoo byde brieven vanden Prince van Oraengnien als byden Grave van Hoochstraeten ende van [weghen der Magistraet van Antwerpen(3)], onderricht als hiervoere int lange is verhaelt, waeromme men benoodicht is geweest voirdere exercitie vande voers. religie toe te laeten totter tyt toe dat by Zyne Majesteyt, met advyse vanden Staten Generael, anders soude wesen geordonneert, ende dat Haere Hoocheyt heeft gescreven gehadt dat zy die consideratien den voers. Prinche gemoveert hebbende omme tvoers. exercitie toe te laeten soude representeren aen Zyne Majesteyt ende dienaengaende syn resolutie verwachten, ende dat oyck de Prince van Oraingnen gescreven hadde aen Heur Hoocheyt met wat remedie

(1) In het Hs. te Brussel zijn hier de woorden « God ende » ingelascht.

(2) In het Hs. te Brussel: « gepunieert. »

(3) In het Hs. te Brussel zijn de woorden tusschen haakjes vervangen door: « den remonstranten. »

men tselve soude moeghen beletten ; nyettemin hadden die vanden voers. Magistraet van in Octobri last gegeven omme metten anderen Gedeputeerden vanden Staeten Haerder Hoocheyt te remonstreren dat, omme teghens de troublen te remedieren, van noode was middel te hebben van Zyne Majesteyt omme nyet alleenlyck het exercitie, maer oyck die predicatien vander nyeuwer religien, oorsaecke vanden troublen, te doen cesseren by gevuechelycke ende generaele middelen, ende dat haer gelieven zoude de Generael Staten van dese landen oft emmers de Staten van Brabant staetsgewyse tot dyen eynde te doen vergaderen ; ende heeft Haere Hoocheyt tvergaderen vande Staten van Brabant staedtsgewyse goetgevonden ende tot dyen eynde dezelve hadde bescreven tegens den naestlesten der voergaender maent Novembris, ende waeren de Gedeputeerde vander selver stadt te dyen eynde tot Bruessele, inder vuegen dat die vanden Magistraet van Antwerpen altyt hebben gesocht ende hen vuyterste beste gedaen omme de voers. predicatien ende exercitien vander nyeuwer religien te doen cesseren, zoo metten anderen vanden Staten van Brabant als oyck appaert ende int particulier, zoo neffens Haere Hoocheyt die vander nyeuwer religien als anderssins, gelyck hiernae noch breedere sal wordden van tyde te tyde gededuceert.

Den negensten Decembris, is den Staeten van Brabant byden Raetsheere Bruxella gedaen de propositie ten eynde als de Gedeputeerde vande Staten aen Haer Hoocheyt hadden versocht, blyckende byder copyen vander zelver propositien hierby gevuecht (CCXIV), ende is dezelve byden Raetsheere Oudaert den voers. Staten desanderendaegs, den 15[en] (1), vernyeuwt geweest.

Den XIII[en] Decembris, heeft Haer Hoocheyt gescreven aen mynen Heere van Hoochstraten wat hy te doen zoude hebben metten Spaenschen predicant Bellerive, als blyct byden scriftelycken bescheede hierby gevuecht (CCXV).

Den XIIII[en], heeft die Grave van Hoochstraten Haerder Hoocheyt antwoerde gescreven op haere brieven vanden vyfden, daermede onder andere te kennen gevende dat hem qualyck mogelyck zoude wesen te induceren die vander religien te verlaten hunne predicatien ende haer gebeden dat zy den

---

(1) In het Hs. te Brussel : « den thiensten. »

Prince van Oraengnen tzelve soude laeten tracteren als byden genen die vant beginsel met hun hadde van als gehandelt; hebbende mede te kennen gegeven dat, nae zyn verduncken, dat voer een goet middel, sufficient, redelyck, suet ende tractabel, nae Goedts dienst ende vanden Coninck ende trancquilliteyt vanden lande, was die resolutie absolute van Zyne Majesteyt, met advys vanden Generalen Staten, daeronder zy hen hadden gesubmitteert, nae vuytwysen des voers. brieffs, daeraf de copye hier wordt oyck geexhibeert (CCXVI).

Ende alzoo die vander nyeuwer religien verstaen hadden dat die vander Weth, zoo te Hove alsoyck neffens den Staten van Brabant, alle middelen waeren sueckende om de predicatien ende exercitien te doen cesseren, soo hebben zy hen vervoirdert opten sesthiensten Decembris over te geven zekere requeste aenden Grave van Hoochstraten ende den [Magistraet der stadt van Antwerpen (1)], daerby vueghende zekere remonstrantie gedirigeert aende drye Staeten van Brabant, versueckende aende selve Staten, mits redenen daerinne begrepen, dat zy zouden moeghen genyeten het accord tusschen den Prince metten Magistraet (2) ende hen gemaect ende nyet adviseren (3) der versamelinge der Generaele Staten een veroirdeel oft prejuditie soude moeghen toebrenghen oft genereren, hebbende begheert dat die voers. Grave ende Magistraet (4) die zouden presenteren aende Staten, dwelck zy hen hebben geweygert ende (5) henne originaele requeste gerestitueert, hebbende daeraff copye behouden hierby gevuecht (CCXVII-CCXX).

Den 18en Decembris, hebben die Grave van Hoochstraten ende Wethouderen (6) ontfangen brieven van Haerder Hoocheyt gedateert den 17en (CCXXI), byden welcken sy scryft ierst dat het placcaet vanden VIIIen Octobris, daeraf hiervoere mentie wordt gemaect (CCXXII), zy by informatie bevonden hadde dat tselve tot doen toe onder den bode die den last hadde te draeghen was ghebleven, tselve alsnu seindende om te publi-

(1) De woorden tusschen haakjes geplaatst zijn in het Hs. te Brussel vervangen door: « remonstranten. »

(2) In het Hs. te Brussel is dit woord vervangen door dat van « remonstranten. »

(3) In het Hs. te Brussel is hier het woord « dwelck » ingelascht.

(4) In het Hs. te Brussel is het woord « Magistraet » vervangen door dat van « remonstranten. »

(5) In het Hs. te Brussel is hier het woord « hen » ingelascht.

(6) Dit woord is in het Hs. te Brussel vervangen door dat van « remonstranten. »

ceren, [gheen redene ziende waeromme tselve soo wel tAntwerpen nyet en soude worden gepubliceert als elders (1)].

Ten anderen, opde brieven vanden Grave voergenoempt aengaende den Spaenschen predikant apostaet, dat dezelve verdiende exemplairen correctie, wesende zoo vermetelyck, dat hy gepredict hadde teghens zyn gebot ende zoo verre men nyet en hadde (2) moeghen, om redenen byden Grave gescreven, openbaerlyck corrigeren, Haer Hoocheyt hadde gheseegt dat men hem hadde behooren te gebieden vuyt de stadt te gane oft ten minsten in huys te blyven, hem verbiedende te predicken int heymelyck oft int openbaer, daeraf zy den Marcgrave ende Weth wel hadde willen adverteren, ten eynde zy de hant daeraen hielen dat dat alsoo ghedaen werdde zoo verre tselve nyet ghedaen en waere.

Ende aengaende de drye dogmatiseurs Martinisten, is gescreven dat goet soude zyn dat zy gelyckelyck souden vinden alle middelen ende expedienten om die te doen vertrecken, blyckende byden brieven hierby gevuecht (3).

Ende achtervolgende desen voers. brieven, hebben de Heere van Hoochstraten ende [Magistraet (4)] zoo veele gedaen dat de Spaensche predicant nyet meer en heeft gepredict ende dat de drye dogmatiseurs Martinisten naderhant zyn vertrocken, ende aengaende den placcate vanden achtsten Octobris, alzoo de Marckgrave tselve hadde ontfanghen ongezegelt ende midts zekere zwaricheyden daerinne gevonden, mede oyck in twee andere placcaeten, beyde vanden XIIII^en^ Decembris, aengaende die van Valenchyn ende van egheen cryschvolck op te nemen sonder consent van Haere Hoocheyt, syn aen Haere Hoocheyt naederhant, by forme van remonstrantien, int lange overgegeven die redenen ende zwaricheyden die zy bevonden om diezelve te publiceren ende daeraf hiernae noch sal wordden mentie gemaect.

Den XXI^en^ Decembris, hebben de Staten van Brabant Haerder Hoocheyt overgegeven by gescrifte hen advys omme alle de landen deure te verbieden, schorssen ende ophouden alderhande predicatien ende exercitien vander nyeuwer

(1) De woorden tusschen haakjes bevinden zich niet in het Hs. te Brussel.

(2) In het Hs. te Brussel is hier het woord « hem » ingelascht.

(3) In het Hs. te Brussel : « by copie. »

(4) In het Hs. te Brussel is het woord tusschen haakjes geplaatst vervangen door : « remonstranten. »

religien, thouden van hunnen consistorien ende tgene daeraff dependeert, allet by provisien ende alleenlyck totter tyt toe Zyne Majesteyt binnen dese landen in persoone zal zyn gecommen ende op alles int generaele finalyck zal wesen versien met advyse vande Staten Generael, op zekere penen dienaengaende te statueren, ende dat tselve zoude gebeuren by forme van placcaete, ende om tselve beter te doen volcommen ende effectueren, dat Haere Hoocheyt tselve soude maken met voergaenden advyse vande Staeten Generael vanden landen van herwertsovere oft den meestendeel van dyen ende daertoe alleenlyck ende tot gheenen anderen eynde te doen ontbieden alle de voers. Staeten Generael [vanden lande van herwertsovere oft den meestendeel van dien, (1)] ten minsten alsoo die inden jaere achtenvyftich, als de bede novennael Zynder Majesteyt geaccordeert werde, ontboden ende vergadert zyn geweest, daerby vueghende de middelen hoe dat Haere Hoocheyt van sulcken advyse inde vergaderinghe vanden Generalen Staten soude wordden versekert, gelyck die van Brabant haer dat versekerden, ende mede daerby oyck vueghende zekere middelen die hen dochten te dienen om tselve placcaet te bet te moeghen effectueren, blyckende naerdere byden voers. advyse (CCXXIII).

Welck advys Haer Hoocheyt goetgevonden hebbende ende dyen achtervolgende heeft doen beworpen zekere forme van placcate dwelck zy den XXIIII[en] Decembris den drye Staten van Brabant heeft gecommuniceert (CCXXIV).

Ende is de narree vanden selven placcaete verhaelende den oirspronck vanden troublen ende mede verhaelt dat de zaken vanden sectarisen zoo verre gecommen waeren dat zy de wapenen hadden aengenomen, met zekere presse, hitte ende furie in diverse plaetsen den beelden ghebroken, de kercken ghesaccageert ende ghepilgeert, dat de Regente, die tot dyer tyt hadde gehoept tselve quaet te remedieren (2) by sueticheyt ende by haer bevelen dan by waepenen ende violencie, heeft haer bevonden zoo omringelt ende verrascht van sulcken fortse ende menichte dat zy nyet en hadde het middel te resisteren oft hen tselve te beletten. Ende siende denselven

(1) De woorden tusschen haakjes geplaatst zijn doorgehaald in de minuut ter stedelijke Archieven van Antwerpen en ontbreken in het Hs. van het Rijksarchief te Brussel.

(2) In het Hs. te Brussel is hier het woord « meer » ingelascht.

noot om die reste te salveren, hopende metter tyt goede ordre te stellen, hadde accoerdt metten Gheconfedereerden Edelen aengegaen ende, onder andere, verclaert datse nyet ghebruycken en soude ennighe fortse noch weghen van feyte teghens dieghene die souden gaen oft keeren vande predicatien ter plaetsen daer diezelve metter daet ghedaen waeren, totter tyt toe dat by Zyne Majesteyt, byde advyse vande Staeten Generael, anders zoude zyn geordonneert, op conditie oyck dat de kercken, alreede byde sectarisen geoccupeert, souden wordden gerestitueert der Gheestelyckheyt om te doen de diensten Goidts, zonder hen daerinne te doene ennich hinder oft beleth, in ennigher manieren.

Den lesten Decembris, hebben de Staeten van Brabant opt voers. placcaet hen advys overgegeven ende versocht dat tselve zoude wordden verandert volghende den appostillen inde marge vanden selven placcaete gestelt, ende dit al blyckende byder copyen vanden selven placcate ende den appostillen opde marge gestelt, oyck der requeste dienaengaende overgegeven, hierby gevuecht (CCXXV).

Hebben oyck ten selven daeghe overgegeven zekere andere remonstrantie aen Haer Hoocheyt ende haer ghebeden in alder oitmoet, vuyt sunderlingher affectien ende begheerten, om volghende den goeden wille van Zynder Majesteyt ende Haere Hoocheyt die oude Catholicque religie, met oyck die aucthoriteyt vande zelve Zyne Majesteyt, te mainteneren ende dlant vuyt alle miserien ende calamiteyten daerinne tselve was ghestelt te moeghen libereren ende op zynen (1) voet bringhen, dat Haere Hoocheyt ghelieven wilde, sonder langher vertreck, te procederen ende doen procederen tot effectuatie vanden zelven placcaete by voergaende convocatie vande voers. Staeten Generael, als zynde tbeste, eenich ende gevuechelyckste remedie dwelck de sectarisen meest zyn ontziende, vuytdien sy inden beghinsel hen daertoe hebben gerefereert ende al wel weten dat hunne voertstellen causeren de ruyne vanden landen nyet en sullen ghedoocht wordden, blyckende byde selve remonstrantie (CCXXVI) daeraf hier copye by is gevuecht (2).

Ende gelyck den voers. lesten, zekeren simpelen priestere

(1) In het Hs. te Brussel is hier het woord « onden » ingelascht.

(2) In het Hs. te Brussel bevindt zich hier de volgende paragraaf :

« Ende alzoe zekere seditieuse brieven oft billetten waeren vuytgegeven oft gestroyt,

inder Waelen kercke den preeckstoel aldaer hadde omverre gestooten, daervuyt gheschapen waeren zekere inconvenienten te gerysen, heeft de Grave van Hoochstraeten Haerder Hoocheyt geadverteert vander gheschiedenissen by zynen brieve vanden iersten January [soo oyck die vander Magistraete daeraf by haere brieven hebben geadverteert hunne Gedeputeerde (1)] [als naerdere blyckende is byde copye vande voers. brieve (2)] hierby ghevuecht (CCXXVII).

Den derden January LXVI *stilo Brabantiæ*, heeft Haere Hoocheyt den voers. Staten van Brabant verclaert dat zy ennighe puncten (3) vande appostille ende annotatien marginael opt voers. concept vanden placcaete vonde zekere zwaericheyden, zoo opt punct vande pene van confiscatien, vant generael pardoen, als andere, ende mede vande verthooninghen om van stonden aen te convoceren de Generaele Staeten tot effectuatie vanden voers. placcaete ende die by ghescrifte gecommuniceert (CCXXVIII), nae vuytwysen der copye [daeraff zynde (4)].

Ende alsoo die [vanden Magistraet (5)] in voergaende daeghen hadden doen by gescrifte stellen int langhe die zwaricheyden die zy bevonden om te laten publiceren de voers. placcaten in Decembri ontfanghen, hebben Haerder Hoocheyt die overgesonden met haere brieven vanden thienden January, hebbende ghebeden ende versocht dat Haere Hoocheyt tselve believen zoude int goede te nemen ende zulcx verstaen dat sulcx by hen ghedaen ende opgehouden hadde geweest om daerdeur dese stadt ende ingesetenen derzelver te houden ende conserveren in goede ruste, vrede ende tranquilliteyt (6), tot dienste van Zyne Majesteyt, blyckende byde copye vanden selven brieve ende der remonstrantien hierby ghevuecht (CCXXIX en CCXXX).

Den voers. thienden, heeft Haere Hoocheyt aenden Grave

» hebben de voers. remonstranten daeraff hen geinformeert ende Haere Hocheyt daeraff » terstont geadverteert, blyckende byde brieven vanden lesten Decembris hier by copie » gevuecht. »

(1) De woorden tusschen haakjes geplaatst zijn doorgehaald in de minuut ter Antwerpsche Archieven bewaard en ontbreken in het Hs. te Brussel.

(2) In het Hs. te Brussel: « blyckende by copie. »

(3) In het Hs. te Brussel: « in ennige puncten. »

(4) De woorden tusschen haakjes geplaatst zijn in het Hs. te Brussel vervangen door : « hierby gevuecht. »

(5) In het Hs. te Brussel: « remonstranten. »

(6) In het Hs. te Brussel zijn hier de woorden « ter eeren Gods » ingelascht.

van Hoochstraeten ende Magistraet (1) gescreven ende geadverteert aengaende der confluentien van vele sectarisen vuyt Vlaenderen te deser stadtwaerts; van gelycken oyck van zekere communicatien die byde sectarisen soude wordden gehouden onderweghen Gendt, ten eynde daerteghens waere versien, waerop byden Grave voergenoempt ende den Magistraet (2) ghesamentlyck is geantwort gheweest by hunne brieven vanden vyfthiensten derzelver maent, blyckende byde copye hierby ghevuecht (CCXXXI-CCXXXIII).

Ende alsoo Haere Hoocheyt heeft belieft te bevelen, by haere brieven vanden XVI[en] (CCXXXIV), dat men de voers. placcaten soude publiceren, welcke brieven byder Weth ontfanghen zyn geweest den twintichsten, ende daernae in Collegio gelesen, is het placcaet aengaende het aennemen vanden crychsvolck openbaerlyck gepubliceert geweest den XXIII[en] January, nyetteghenstaende tselve nyet en was ghecorrigeert achtervolgende den versuecke by die van Bruessele gedaen, alwaer hetselve placcaet ierst is gecorrigeert geweest ende daernae gepubliceert, ende zoo veele aengaet den placcate van die van Valenchyne, is tselve oyck gepubliceert geweest, nyettegenstaende dat diverse borghers deser stadt voer hun interest particulier daerdeure de publicatie op huere goeden zoude moeghen vallen overgegeven hadden zekere langhe requeste [daeraff copye hierby zyn gevuecht (3)].

Ende aengaende tderde placcaet vanden vreempden (4), hebben die Grave van Hoochstraten ende die [vanden Magistraete (5)], om de goede geliefte van Haer Hoocheyt hen ennichsins moeghelyck nae te gaene, ontboden die van beyde de nyeuwe religien ende voergehouden diverse persuasien ende remonstrantien ten eynde zy zouden willen ghedooghen dat men de vuytlandighe predicanten dede vertrecken, denwelcken al nyettegenstaende, hebben die vander Confessien geinsisteert int contract byden Prinche van Oraengnen gemaect, ende dat ennighe van hunnen predicanten, die tot noch toe in alle sedicheyt ende stillicheyt hadden gepredict, byden Gouverneur

(1) In het Hs. te Brussel: « remonstranten. »

(2) Zelfde bemerking.

(3) De woorden tusschen haakjes geplaatst zijn doorgehaald in de minuut ter Antwerpsche Archieven bewaard en ontbreken in het Hs. te Brussel.

(4) In het Hs. te Brussel is hier het woord « predicanten » ingelascht.

(5) In het Hs. te Brussel: « remonstranten. »

waeren geedt ende gheadmitteert, denwelcken men nyet en soude cunnen doen vertrecken, onder correctie ghesproken, vuytdyen zy vuytlandich waeren, zonder opentlyck ter (1) contrarien ende scheuren het contract dwelck men heeft aengegaen (2); hebben daeromme die [vanden Magistraet (3)] gheraden gevonden van allen desen de Prince van Oraingnen, doen ter tyt noch in Hollandt wesende, te adverteren ende bevonden, onder correctie, doen ter tyt egheenssins gheraden het contract dwelck de ghealtereerde zoo langhe hadde gehouden in officie ende obediencie, zoo openbaerlyck te contrarieren ende denzelven Ghedeputeerden (4) oorsaecke geven, van heurder zyden, hetzelve contract nyet te houden ende alsoo de stadt anderwerfven in peryckel te stellen, te meer dat Haere Hoocheyt genoech by brieven vanden Grave van Hoochstraeten ende [vander Weth (5)] geadverteert was geweest wat moeyten zy doen ter tyt hadden om te beletten die predicatien zoo vande vuytlandige van Mansfelt (6) als den Spaenschen minister Bellerive, gelyck oyck die vander nyeuwer religien schenen te suecken ennige zaecken extraordinaire omme ennighen tytel, schynssel oft voet te hebben omme te maken ennighe alteratie binnen deser stadt, ende boven allen desen, zoo en hadde Haer Hoocheyt vanden beghinne de voers. contracten in dese puncten nyet gedifficulteert, maer, nae de exigentie vanden tyde, nyet quaet oft ongeraden gevonden.

Daertoe vuegende dat myn Heere de Prince, van desen zwaricheyden geadverteert wesende, hen daerop heeft geantwoerdt dat hy wel conste considereren dat zy hen belaeden vonden aen deen zyde om nae te volghen ende doen observeren tgene de Hertoginne hen gelieft hadde te ontbieden ende, aen dander zyde, de borghers ende ghemeynte te houden in goet officie ende debvoir ; nyettemin was behoorlyck zoo te doene dat de stadt mochte blyven in haer prosperiteyt, vrede ende trancquilliteyt, dwelck hy sunderlinghe begheerde, want

---

(1) In het Hs. te Brussel: « te. »

(2) In het Hs. te Brussel: « het contract dwelck men met hen heeft aengegaen, zoo sy seyden. »

(3) In het Hs. te Brussel: « remonstranten. »

(4) In het Hs. te Brussel: « gealtereerden. »

(5) In het Hs. te Brussel: « vanden remonstranten. »

(6) Zie *Archievenblad,* D. VIII, blz. 200 en 209-219.

Volgens eene losse aanteekening, telde men onder de predikanten der Calvinisten Mr Jan

tselve nyet en conste redonderen dan tot dienst van Zyne Majesteyt (CCXXXV en CCXXXVI) [1].

Den XXVI[en] dach January, hebben [Marcgrave, Burgemeesteren ende Schepenen (2)] zekere brieven van Haerder Hoocheyt ontfangen, ghedateert den XXIII[en] derzelver maent, daermede zy hen heeft geadverteert dat Zyne Majesteyt hadde gescreven dat dezelve zyne compste herwaertsover zoo zeer haeste alst moegelyck was, om op al hier te lande ordre te stellen ende dat by advyse vande Heeren Raeden ende Staeten van dese Nederlanden, ende om verscheyden redenen inde voers. brieven verhaelt, heeft Haer Hoocheyt geraden ende versocht, terstont ende zonder vertreck, hen debvoir te doen omme te remedieren het quaet, doende cesseren by alle goede middelen alle zaecken, zoo wel predicatien als exercitien vanden nyeuwen secten ende alle andere acten Zyner Majesteyt nyet aengenaem, [gelyck zy tselve hadde begheert ende gerequireert by haer voergaende andere brieven (3)], blyckende byder copyen hierby gevuecht (CCXXXVII).

Den XXVII[en] January, heeft die Grave van Hoochstraeten ontfanghen zekere brieven van Haerder Hoocheyt vanden XXVI[en] derzelver, daermede zy begheerde geadverteert te wordden van zekere zaken die hen waeren gherapporteert ende, onder andere, dat in zyne presentien ennighe Catholicque gereprehendeert zyn geweest ende gedreycht qualyck te worden ende diergelycke zaecken ende voorts oyck versocht dat hy zoude willen doen cesseren de predicatien, behoudelyck met alle goede expedienten, persuasien, inductien, exhortatien ende verthooningen ende andere wettelycke weghen ; soo heeft de Grave daerop den XXVIII[en] January, naedyen hy

Taffin, M[r] Karel de Nielle, beide geboren te Doornik, M[r] IJsebrand Balck, geboren in West-Vriesland, M[r] Gaspar van der Heyden, geboren te Mechelen, en M[r] Joris Wibo, geboren te Putte in Vlaanderen ; onder die der Martinisten telde men Jan Saliger, geboren in het graafschap van Schouwenborg, Frans Alarts, Ditmarus Thimannus, Balthazar Houwart, Diederik Noteman, allen geboren te Brussel, en Mathias Kiewinckel, *Lumpius*.

(1) In het Hs. ter algemeene Rijksarchieven te Brussel bevindt zich hier de volgende paragraaf :

« Den XXI[en] January XV[c]LXVI, stil van Brabant, syn zekere geboden gedaen tegen » deghene die fameuse libellen gestroyt hadden, met appremiatie vanden aenbringere, » blyckende by copie hierby gevuecht.

(2) De woorden tusschen haakjes geplaatst zijn in het Hs. te Brussel vervangen door : « remonstranten. »

(3) De woorden tusschen haakjes ontbreken in het Hs. te Brussel.

deselve brieven hadde gecommuniceert den Wethouderen ende besundere die present waeren geweest ter plaetsen daer Haerder Hoocheyt brieven mentie aff maken, geantwoerdt ende derselver geadverteert zoo de zaecke ghebeurt was, ende aengaende vande predicatien te doen cesseren by alle behoorlycke middelen als voere, mitsdien die vander nyeuwer religien zoo zeer waeren excipierende op hunne contracten met den Princhе aengegaen, maer soo verre Haerdere Hoocheyt soude gelieven te doen haesten zyn wedercompste ende haer dochte ingevalle hy den laste wilde aenveerden, dat zyn assistentie ende presentie zoude oyck moeghen yet hulpen, dat hy hem seer geerne soude employeren ende, nae zyn vermoeghen, debvoir doen, als gheen saecke meer wesende teghens zyn herte dan de predicatien ende tgene des dyen dependeert, blyckende byde brieven hierby gevuecht. (1)

Ende alsoo de Ghedeputeerde vanden Staten opte zwaricheyt by Haerder Hoocheyt bevonden inde appostillen ende annotatien gestelt opte marge vanden beworpe vanden placcaeten hadden geantwoerdt by gescrifte den . . . (*sic*) January, soo heeft Haer Hoocheyt opten naestlesten January daerop geantwordt dat zy de Staeten bedanckte vande goede zele ende affectie die zy thoonden te hebben om te remedieren de desordren vande predicatien ende exercitien van alle de secten tegenwoirdich binnen desen landen regnerende, tot grooter schande, schaede ende confusie vanden zelven, ende dat zy nyet en zoude laeten des te adverteren Syne Majesteyt, daertoe vueghende de recommandatien die zy zoude vinden te behooren, heur requirerende nyettemin ende exhorterende yeghelyck int zyne te willen doen zulcken debvoir ende neersticheyt om te verdryven alle dese meeste notabelste disordren, alzoo dat een yeghelyck int zyne mach Zyne Majesteyt daeraf verantwoerdene ende contentement gheven tot zynder compste, dewelcke, by Goidts hulpe, Haer Hoocheyt hoepte ende verwachte soohaest te wesen als een yegelyck wel wiste, blyckende byden appoinctemente hierby gevuecht (CCXXXVIII).

Den tweeden February, alzoo binnen der stadt van Antwerpen was ghecomen de Heere van Brederode, verselschapt met

(1) Vorenstaande paragraaf is doorgehaald in de minuut ter stedelijke Archieven van Antwerpen en ontbreekt in het Hs. te Brussel.

zekere edelmans, hebbende ierst genomen zyn logys inden *Roeyen Leeuwe* ende was voerts ghedeslogeert in zekere particulier huys byde nyeuwe Borsse, ende dat dyenaengaende ennich gesach was onder de cooplieden ende andere, hebben Haerder Hoocheyt nyet gelaten daeraff te adverteren by haere brieven [vanden vierden (CCXXIX) zelver date (1)].

Ende gelyck die Prinche van Oraengnen den voers. vierden February vuyt zynen gouvernemente van Hollant binnen der stadt van Antwerpen was ghekeert, soo hebben die [vanden Magistraet (2)] den vyfden February hen gevonden neffens denselven ende gebeden dat hy hunlieden ende de stadt wilde assisteren ende bystaen, om achtervolgende den raedt, begheerte ende brieven van Haerder Hoocheyt vanden [vierden Decembris ende (3)] XXIII^en January, aen hen gescreven, ende mede de brieven vanden vyfden Decembris ende [XXVI^en January (4)] aenden Grave van Hoochstraeten gesonden, by alle goede expediente middelen te doen cesseren de predicatien ende exercitien vande voers. religien, daerop de voers. Prinche heeft geantwoerdt dat hy gelycke brieven van Haerder Hoocheyt hadde ontfanghen ende bereet was hem dyenaengaende te employeren, behoudelyck dat de Grave van Hoochstraeten, die in zyn absentie omtrent vier maenden de zaecke hadde gehandelt ende vanden humeuren vande gealtereerde volcomelyck was geinformeert, mede de hant daeraen wilde houden ende oyck daertoe wilde verstaen, die hem excuseerde dat, midts der compste van mynen Heere den Prince, zyn commissie (5) ende last van Haerder Hoocheyt, was te vreden hem temployeren int gene hem soude wordden geordonneert ende, voer tscheyden, heeft de voers. Prinche geseegt dat hy ennighe vande religien soude spreken ende ondersuecken ende bedencken om te moeghen commen om middel te vinden om de predicatien ende exercitien vander religien te beletten ende dat die [vanden Magistraet (6)] souden oyck ennighen middelen bedencken ende adviseren.

(1) Deze woorden zijn in het Hs. te Brussel vervangen door de volgende: « derzelver » maent hier by copie gevuecht. »

(2) In het Hs. te Brussel: « remonstranten. »

(3) De woorden tusschen haakjes geplaatst ontbreken in het Hs. te Brussel.

(4) Deze dagteekening is in het Hs. te Brussel vervangen door het woord « andere. »

(5) In het Hs. te Brussel zijn hier de volgende woorden ingelascht: « was geexpireert; » maer hebbende commissie. »

(6) In het Hs. te Brussel: « remonstranten. »

Den sesten February, ten eynde dat de Grave van Hoochstraeten oyck mede zoude die Prince ende [Magistraet (1)] behulpich wesen, des naerdere last hebbende van Haerder Hoocheyt, soo hebben die [vanden Magistraet voers. (2)] gesonden hunne Gedeputeerden nae Bruessele, dewelcke den VII^en^, naeder noenen, dienaengaende Haerder Hoocheyt haeren last ontdeckt hebben ende desanderendaegs denselven by gescrifte geexhibeert, ende is hen zekere daeghen daernae (3) vercleert geweest dat Haere Hoocheyt gescreven hadde aenden voers. Prinche ende Grave *conjunctim*, henlieden de zaecken vander stadt recommanderende, welcke brieven hen genoech dienden voer commissie, zonder dat van noode was, omme naerdere commissie te hebben, Haere Hoocheyt voirdere te interpelleren oft te solliciteren.

Ende naedyen de voers. Prince [ende (4)] Grave ende die [vanden Magistraet (5)] alle debvoir ende diligentie hen moegelyck (6) gedaen hadden om de predicatien ende exercitien te doen cesseren, hebben bevonden, vuyt diversse communicatien dienaengaende gehouden ende den informatien genomen, naedyen oyck diezelve de humeuren vande gealtereerde ende ander scherpelyck ondersocht ende ondertast hadden, geheelyck gherequireert ende nootelyck te zyn dat men denzelven ennich genoechsaeme versekeringhe ende contentement zoude moeten geven, waermede zy hen zouden moeten te vreden houden ende daernaer reguleren.

Ende daeromme geraeden gevonden aen Haer Hoocheyt te seinden heure Gedeputeerde omme te versuecken ende instantelyck te bidden dat dieselve (7) beliefden te proponeren ende aen te geven ennich goet bequaem middel ende voet die men soude moeghen te voeren houden den gealtereerden, om, doende cesseren de (8) predicatien ende exercitien, de voers. stadt in goede trancquilliteyt, ruste ende vrede wederomme te brengene ende te stellen, ende ingevalle Haer Hoocheyt sulcx nyet en propo-

(1) In het Hs. te Brussel: « remonstranten. »

(2) Zelfde bemerking.

(3) In het Hs. te Brussel zijn hier de volgende woorden ingelascht: « by ennige vanden Raide. »

(4) Dit woord bevindt zich niet in het Hs. te Brussel.

(5) In het Hs. te Brussel: « remonstranten. »

(6) In het Hs. te Brussel: « moegelyck zynde. »

(7) In het Hs. te Brussel: « derselver. »

(8) In het Hs. te Brussel: « de voers. »

neerde, [dezelve saecken (1)] geraempde middelen aen te geven.

Welcken achtervolgende, hebben die [vanden Magistraet van Antwerpen (2)] den Xen February gesonden hunne Gedeputeerden naer Bruessele, die den twelfsten February Haerder Hoocheyt hunnen last hebben ontdect ende geremonstreert nootelyck te zyn ennich middel te hebben om de gealtereerde inder religien te doen ophouden hen predicatien ende exercitien ende dat Haer Hoocheyt hen dezelve middelen wilde proponeren, ende alsoo Haere Hoocheyt des zwaericheyt maeckte, maer vraechde oft zy nyet belast en waeren Haerder Hoocheyt ennighe middelen te kennen te gheven, soo hebben zy die (3) twee puncten aengegeven, te wetene dat men den gealtereerden soude moeghen proponeren ende met oirloff van Haerder Hoocheyt versekeren dat, schorssende die voers. predicatien ende exercitien, nyemant en soude voer saecken tot doen toe geschiet oft ghedaen gequelt, ondersocht noch belast wordden, in persoone noch in goeden, maer soude aldaer vry ende vranck moeghen blyven oft vertrecken oft hanteren oft genyeten van zynen goeden ende handele ter tyt ende wylen toe dat by Zynder Majesteyt, by advyse van zynen Staeten Generael, zoude zyn geordonneert opt feyt vander religien.

Dat oyck allen dieghene die hen nyet en souden connen vueghen naede voers. determinatie, souden daernae tyt hebben van drye maenden om vryelyck ende zonder (4) beleth binnen middelen tyde te moeghen vertrecken, met hunne huysvrouwen, kinderen, familie ende goeden, eensamelyck moeghen vercoopen ende verthieren hunne goeden oft deselve behouden ende genyeten de vruchten ende innecomen, latende dezelve goeden administreren by anderen.

Hebbende hen versueck ende middel (5) Haerder Hoocheyt overgegeven, daeraff hier copye wordt by gevuecht ende mede gepresenteert de brieven vanden Prince van Oraengnen ten (6) eynde aen Haer Hoocheyt, zoo zy verstaen, gescreven (CCXL en CCXLI).

Alzoo den zesthiensten, inden avondt, omtrent den thien

---

(1) In het Hs. te Brussel zijn deze woorden vervangen door: « derzelver. »
(2) In het Hs. te Brussel : « remonstranten. »
(3) In het Hs. te Brussel : « derzelver. »
(4) In het Hs. te Brussel : « ennich. »
(5) In het Hs. te Brussel : « middelen. »
(6) In het Hs. te Brussel : « te dien. »

uren, hem aengevanghen heeft eenen brandt inden Minnebruedersclooster, [soo hebben die vanden Magistraet hunne Ghedeputeerde daeraff in diligentie geadverteert by haere brieven vanden zeventhiensten, (1)] ende hebben dienvolghende diezelve Gedeputeerde ten voers. XVII[en] (2) tgene dienaengaende gebeurt was Haerder Hoocheyt te kennen gegeven (CCXLII en CCXLIII), blyckende byde brieven hierby ghevuecht (3).

Ten selven zeventhiensten, hebben die Ghedeputeerde aende Wethouderen gescreven van huere sollicitatie aen Haere Hoocheyt omme te hebben resolutie van dyen saecken van hunder commissien, hen onder andere adverterende dat eenighe vanden Rade van State hen hadden te kennen gegeven dat men tAntwerpen aennam volck van wapenen ende dat tot Bruessele sulcx den roep ghinck, begerende daeraff onderricht te wordden, hen mede adverterende datse verstonden dat de vluchtighe persoonen van andere landen tAntwerpen quamen, die (4) behoorde te doen vertrecken, mitsgaders die opter Borse ende elders ledich gaen, blyckende byden brieven (CCXLIV en CCXLV) daeraff zynde (5).

Op welcke brieven hebben [die Gedeputeerde hunne Wethouderen (6)] antwoerde gescreven den XVIII[en] February ende, onder andere, aengaende die knechten die zouden opgenomen wordden, dat warachtich was dat, hoewel men hadde bevonden dat voere diverse herberghen verghaderinghe was geweest van volck, alwaer men oyck zeyde datter enrolleringhe ghebeurde, en hadden nochtans totter kennissen vande ghene die die opnaemen nyet cunnen comen, anders dan dat zy

---

(1) De woorden tusschen haakjes geplaatst zijn in het Hs. te Brussel vervangen door de volgende zinsnede :
« soo heeft die Prince van Orengen, die Grave van Hoochstraten, dOfficier met ennige
» vander Weth hen aldaer terstont gevonden, ende die Borgemeester ende dander Scepe-
» nen opder stadthuys, mitsgaders die vande Gulden op heur camere, van welcker Gulden
» men ennige heeft gesonden naeden voers. brant, die met alder ernst tot alle goede ende
» scerpe toesicht genomen hebben ende goet debvoir gedaen om denselven te doen blussen
» dat de kercke is gesalveert, vuytgenomen die cappe vande choor daer tvier begonste,
» ende oock gesalveert een groot deel vanden cloostere, waeraff die remonstranten hunne
» Gedeputeerde in diligentien hebben geadverteert by haere brieven vanden XVII[en]. »

(2) In het Hs. te Brussel : « XVIII[en]. »

(3) In het Hs. te Brussel : « ende naderhandt is hierop langhe ende breede informatie
» genomen, die hier mede wordt overgegeven. »

(4) In het Hs. te Brussel : « men. »

(5) In het Hs. te Brussel : « ende by copie overgegeven. »

(6) In het Hs. te Brussel : « de Wethouderen hunne Gedeputeerde. »

verstaen hadden dat sdaegs te voeren, naeder noenen, in eenighe herberghen, by eenen die men seyde te zyne den clerck van vander Aa, zekere getal knechten zoude opgescreven ende geenrolleert hebben geweest ende dat tselve geschiet zoude zyn geweest in presentie van drie oft vier edelmans; tselve verstaen hebbende, hadden (1) daeraff den Prince geadverteert dat (2) die edelmans ter voers. herberghen gelogeert neffens hem (3) ontboden hadde om van hen te weten wat daeraff gheschiet was, die op hunne eere ende edeldom hadden verclaert dat zy zulcx nyet en hadden ghedaen (4), vuytgenomen zeker edelman genaempt vander Aa, die daeraff grootelyck befaempt was, die sulcken verclaeren nyet en hadde gedaen, als (5) ten voers. achtiensten byden Prince ontboden zynde, ten zekeren morghenstont was vertrocken, [ende tselve verstaen hebbende, was oyck last gegeven den Marckgrave in Collegio opden persoon ende goeden vanden selven vander Aa, maer was tselve te spaede gevallen, zoo hy te voeren was vertrocken als boven (6)].

Ende overmidts dien die cooplieden groot achterdencken hadden gehadt opte confluentie vanden vreempden volck dwelck hen ter Borssen tyt opte Borsse was vindende, dat zy den Ghedeputeerden hadden geadverteert dat zy dienaengaende hadden ghedaen zekere publicatie, zoo ter puyen aff als opde Borse, met sulcker intentien vanden Officier int exploicteren van dyen alsulcke assistentie te doene alst moeghelyck wesen soude, blyckende byder copyen vanden zelven brieve ende vander voers. publicatien hierby ghevuecht (CCXLVI en CCXLVII), daermede oyck is geboden ende bevolen allen ende elckerlyck, soldaeten nyet wesende inden dienst vander stadt, oyck alle vagabonden ende ledichgangers, te vertrecken vuyter stadt ende vryheyt, opte pene van lyfstraffinghe.

---

(1) In het Hs. te Brussel bevinden zich hier de volgende woorden : « dOfficier, Borgemeester ende ennige vande Scepenen. »

(2) In het Hs. te Brussel : « die. »

(3) In het Hs. te Brussel : « in heur presentie. »

(4) In het Hs. te Brussel : « verclaert. »

(5) In het Hs. te Brussel : « alsoo hy. »

(6) De woorden tusschen haakjes zijn in het Hs. te Brussel vervangen door de volgende : « waerdeur is oock gebeurt dat die Marckgrave (denwelcken was in Collegio last gegeven » denselven tapprehenderen,) denselven nyet en heeft cunnen becommen, blyckende byde » copie hierby gevuecht (CCXLVI). »

Ende mits die voers. publicatie, is ten zelven daeghe zekere getal van (1) aengenomen knechten vuyt die stadt getrocken tot Dambrugge, ende om die te doen scheyden ende alle voirdere vergaderinghe ende enrolleringhe te beletten, heeft die Prince van Oraengnen ten selven eynde aen hen brieven gescreven ende sulcx hen doen verclaeren ende bevolen, opte indignatie van Zyne Majesteyt (2) ende deser stadt, hy soude bedwonghen zyn force te gebruyckene, blyckende byde zelve brieven [CCXLVIII (3)].

Den voers. XVIII[en] February, hebben de Ghedeputeerde te Bruessele ontboden geweest inder camere vanden Raedt van Staten, aldaer by mynen Heere van Barlaymont, den President Viglius ende de Raetsheere Assonville den voers. Gedeputeerden zekere zwaericheyt zyn geproponeert geweest opte aengegeven middelen vande voers. predicatien te doen cesseren, by forme van communicatie, gelyck diezelve Gedeputeerde daeraff den Wethouderen hebben geadverteert met (4) hunne brieven vanden XIX[en] February, daermede oyck adverterende dat zy verstonden dattet tAntwerpen quaelyck zoude staen ende dat daeromme de poorten aldaer gesloten waeren, begherende daeromme daeraff ende van anderen zaecken inden selven brieve breedere begrepen geadverteert te wordden (CCXLIX), als blyckt byden selven brieven (5).

Den voers. XIX[en], ten morgenstonde, zyn de voers. brieven vanden Prince naeden hoop te Dambrugge gesonden geweest ende hen belast dat zy denzelven zouden obedieren ende dienvolgende van daer vertrecken, die doen verclaerden dat zy zouden obedieren, welck is de redene geweest dat men ten selven daeghe de poorten te spaeder openghedaen heeft, zoo men van raede was die nyet open te doene voere ende aleer men antwoerde van hen hadde gehadt.

Waeraff de Wethouderen hunne Gedeputeerden hebben ten selven daeghe met hunne brieven geadverteert ende mede dat zy denzelven brieff gescreven hebbende, hadden ontfan-

(1) In het Hs. te Brussel: « vande voers. secretelyck. »

(2) In het Hs. te Brussel zijn hier de volgende woorden ingelascht : « ende ingevalle van weygeringe ende contraventie, hem te verclaren dat om den dienst van Zyne Majes- » teyt. »

(3) In het Hs. te Brussel: « hier by copie gevuecht. »

(4) In het Hs. te Brussel: « by. »

(5) In het Hs. te Brussel: « hier by copie gevuecht.

gen van Haerder Hoocheyt haere brieven vanden XVIIIen, inhoudende in effect dat Haere Hoocheyt hadde verstaen dat die voers. vander Aa ende Dandelot (1) alhier souden knechten aennemen (2) ende dat men die soude apprehenderen ende oyck dien avont Haer Hoocheyt adverteren van tgene dienaengaende was gedaen ende dat zy tselve nyet en conste ghedoen vuytdien dezelve brieven zeer spade quamen, blyckende byden zelven eersten brieve vanden XIXen, mitsgaders der copyen vanden brieve by Haerder Hoocheyt gescreven (3), hierby ghevuecht (CCL en CCLI).

Den voers. XIXen, voerder noenen, hebben die [Wethouderen metten Marckgrave (4)] hen gevonden gehadt neffens den Princhе van Oraingnen ende den Graeve van Hoochstraten, hen te kennen ghevende die alteratien zoo onder die cooplieden als den borgheren, mitsdyen ennighe Edele Geconfedereerde hen binnen der stadt waeren houdende, onder dewelcke hen vervoirdert hadden ennighe knechten op te nemen ende te enrolleren, dat zy daeromme zoo veele zouden willen doen dat zy vertrocken, hebbende oyck te kennen gegeven dat zy verstonden ende versekert waeren dat de natien vande coopluyden stonden op hen vertreck, by alsoo daerinne nyet versien en waere, begherende ende versueckende daeromme dat zy daerop goede ordre souden willen stellen, waerop zy geantwort hebben dat zy die Edelen souden ontbieden ende neffens hun doen ende met hun handelen sulcx als de stadt oirboirlyck zoude wesen, ende dat zy oyck de natien ontbieden zouden, blyckende byden IIen brieve vanden zelven daeghe (CCLII).

Ten zelven daeghe, naeder noenen, zyn de Natien vanden coopluyden in goeden getaele geweest byden Prince van Oraengnen ende den Graeve van Hoochstraeten, in presentie vanden Gedeputeerden van die vander Weth aldaer, die voers. Prince hem heeft verthoont dat zy, nyettegenstaende het ongelyck vanden tyde, haere residentie alhier souden willen continueren, ende zoo verre daer yet waere daerdeur dezelve yet souden moeghen wesen gealtereert, dat zy tselve hen opentlyck souden willen verclaeren ende dat hy metten

(1) Zie *Archievenblad,* D. IX, blz. 409.
(2) In het Hs. te Brussel: « opnemen. »
(3) In het Hs. te Brussel: « by copie. »
(4) In het Hs. te Brussel: « remonstranten. »

Grave van Hoochstraeten ende die vander Weth soude alle goet debvoir doen dat ennichsins soude moeghen dienen tot tranquilliteyt van hen ende vander stadt; waerop dezelve cooplieden te saemen gesproken hebbende, hebben dach genomen op desanderendaeghs naeder noenen, waeraf zy den Ghedeputeerden hebben gheadverteert by hunne derde brieven vanden XIX[en] February voers., hier mede byghevuecht, daermede oyck hun adverteerde dat denzelven avont de knechten vanden Dam lancx den dyck naer Ousterweele toe waeren vertrocken, alwaer zekere schepen op hen laeghen ende wachten (1).

Item, ten selven daeghe, naeder noenen, hebben die Ghedeputeerde der voers. stadt anderwerfven geweest in communicatien metten voers. Heere van Barlaymont, den President ende den Raedtsheere van Assonville aengaende de zaecken van hunder commissien, mitsdyen de Gedeputeerde remonstreerden dat men de gealtereerde zoude moeten ennighe versekerheyt doen, nae vuytwysen der aengegeven middelen, ende dat men anders beduchte luttel vruchten te verwachten by weghe van inductien om de predicatien ende exercitien vanden nyeuwen religien vuyt (2) tgene des daeraf dependeert te eer te doen cesseren.

Den twintichsten, heeft Haer Hoocheyt geadviseert zekere articulen die men zoude moeghen tracteren mette Gedeputeerde van Antwerpen (CCLIII), diewelcke denselven Ghedeputeerden zyn overgegeven geweest den XXII[en] daernaer (3).

Den voers. XX[en] February, naeder noenen, hebben alle de Natien, vuytgenomen de Portugesen, die nochtans die wete hadden gehadt, geweest neffens mynen Heere den Prince ende den Grave van Hoochstraeten, dewelcke, opt gene hen den XVIII[en] daer te voeren was geproponeert ende voergehouden, hebben sommighe Natien geantwoerdt by scriftelycke remonstrantie ende andere mondelinghe, als dit breedere blyct byden voers. ghescrifte ende den brieven dienaengaende gescreven aende Gedeputeerde den XXI[en] February, mitsgaders van tgene die voers. Prince, Grave ende die vander Weth hen voer antwoerde gegeven was (4).

---

(1) Vorenstaande paragraaf bevindt zich niet in het Hs. te Brussel.

(2) In het Hs. te Brussel: « met. »

(3) In het Hs. te Brussel: « blyckende by copie hierby gevuecht. »

(4) Deze paragraaf ontbreekt in het Hs. te Brussel.

Den XXII^en^ February, hebben de Marckgrave ende de Wethouderen ontfanghen zekere brieven van Haerder Hoocheyt ten eynde men zoude doen vertrecken de Geconfedereerde Edelluyden, egheen wapenen vuyt die stadt laten vueren sonder haeren consente, als blyckt byden zelven brieve vander daeten des XXI^en^ derzelver maent hierby ghevuecht. (1)

Ende alsoo den XXII^en^ February de Ghedeputeerde hadden gecreghen de (2) articulen by Haerder Hoocheyt geadviseert om, deur middele van dien, te doen cesseren de predicatien ende exercitien (3), zoo zyn zy ten zelven daeghe noch vertrocken ende den dryentwintichsten tAntwerpen ghecomen.

Den vierentwintichsten, hebben de Gedeputeerde in Collegio rappoert gedaen ende hebben die [vander Weth (4)] mit den (5) Prince ende den Grave van Hoochstraeten ten zelven daege daeraf ghesproken ende gesloten dat men zekere articulen by Haerder Hoocheyt geadviseert dien vander religien soude aengeven, om hen te doen verlaeten de predicatien ende exercitie van huerder religien, ende dat men tot dyen eynde soude zekere remonstrantie doen int lange aende Gedeputerde vander nyeuwer religie ende hen te verthoonen de inconvenienten, schaden ende periculen die men was verwachtende ende souden volghen, zoo verre by eenich middel Zyne Majesteyt aengenaem (6) nyet en wordde beleth, ende hen te adviseren het waerachtich middel te zyn te doen cesseren de predicatien ende exercitien vander voers. (7) religien ende wes daeraff dependeert ende hen oyck te representeren die weldaet die zy de stadt ende anderen ingesetenen, jae oyck allen den landen ende subjecten van Zyne Majesteyt, daera zouden genyeten, ende hen mede te verthoonen dat tselve hen meer raecte dan dieghene die van hunder religien nyet en waeren, om des Zyne Majesteyt te beter contentement te (8) geven ende te beter te moeghen verwerfven gratie ende nyet te ver-

(1) Deze paragraaf is doorgehaald in de minuut ter stedelijke Archieven van Antwerpen en ontbreekt in het Hs. te Brussel.

(2) In het Hs. te Brussel : « de voers. »

(3) In het Hs. te Brussel : « vande nyeuwe religie. »

(4) In het Hs. te Brussel : « remonstranten. »

(5) In het Hs. te Brussel : « den voers. Prince. »

(6) In het Hs. te Brussel bevindt zich hier het woord : « tselve. »

(7) In het Hs. te Brussel : « nyeuwer religien. »

(8) In het Hs. te Brussel : « te mogen geven. »

wachten die compste van Zyne Majesteyt ende het vuytlantsche chrycsvolck, gelyck Zyne Majesteyt gescreven hadde benoodicht te zyn te comen.

Den vyventwintichsten February, is, achtervolgende die voers. resolutien, by die vander Weth diezelve remonstrancie geconcipieert geweest ende den XXVI^en den (1) Prince ende Grave gecommuniceert ende gelyckelyck geaccordeert die te proponeren den Gedeputerden vander nyeuwer religien.

Den zevenentwintichsten, is den voers. Ouden-Schepenen verhaelt tgene (2) byden Prince, Grave ende die vander Weth was ghesloten ende hen voergelesen de voers. remonstrancie, hebben goetgevonden die dien vander nyeuwer religien geproponeert te wordden.

Ten selven daeghe, de Ghedeputeerde van beyden den (3) religien voerder noenen byden (4) Prince ende Grave voergenoempt ontboden zynde, heeft men hen verbalyck tgene des voerseyt is ende dinhouden vander voers. remonstrantie int langhe verthoont, ende alsoo de Ghedeputeerde altyt ghepresenteert ende gheloeft hadden hen te vueghen tot alle tgene dwelck zoude moeghen dienen tot ruste, vrede ende welvaeren van deser stadt, dat zy voerden vuytersten noot hen debvoir sulcx wilden doen dat het aengegeven middel mocht worden geeffectuert, met gemeynen accoerde, op redelycke conditien ende versekertheyt, waerop zy hebben geantwoerdt dat, hoewel hunnen aengenomen last was geweest om dese stadt in ruste ende vrede te stellen ende donderhouden vanden contract met hen gemaect ende dat tgene men hen alsdoen proponeerde was contrarie van hun voergaende commissie, nyettemin, willende hen thoonen goede borgheren, waeren te vreden die reyse te spreken ende communiceren met de andere vander religien, behoudelyck dat hen de remonstrantie wordde gegeven by gescrifte, dwelck men hen heeft geaccordeert, behoudelyck dat zy nyemande daeraf en zouden copie geven, ten waere dat men daeraf vruchte verwachte, ende waeraff men Haerder Hoocheyt heeft geadverteert by brieven aender zelver gescreven den XXVIII^en

(1) In het Hs. te Brussel : « den voers. Prince. »
(2) In het Hs. te Brussel : « tgene dat. »
(3) In het Hs. te Brussel : « den voers. religien. »
(4) In het Hs. te Brussel : « byden voers. Prince. »

February, hiermede geexhibeert, mede oyck die voers. remonstrantie (CCLIV en CCLV) daerby ghevuecht (1).

Den voers. XXVII[en] February, hebben die vanden Magistraet zekere brieven van Haerder Hoocheyt ontfanghen gedateert den XXVI[en], byde welcke zy versuect ende ordonneert dat men goede waecke, by daeghe ende nachte, binnen der stadt zoude houden ende zoo verre ennich oorloechsvolck, by Haer Hoocheyt nyet geadmitteert, quame onder de jurisdictie van Antwerpen, dat men die soude slaen ende apprehenderen, waert doenlyck, ende justiceren naevolgende die ordonnantie oft voerts hen employeren om hen te doen scheyden. (2)

Den iersten Marty [achtervolgende de bevelen van Haerder Hoocheyt (3)] zyn byden [Magistraet (4)] geconcipieert zekere naerdere middelen om, zoo wel by daeghe als by nachte, aende poorten, oyck opt water, goede waecke te houden ende mede om vyf persoonen, boven de ordinarise Officieren, in drie prochien (5) te stellen om te beter (6) te effectueren de publicatien ende ordonnantie gemaect teghens de vrempde.

Ten selven daeghe, heeft men de Gedeputeerde vander religien ontboden ten logyse vanden Prince ende in presentie vanden Grave van Hoochstraten ende den remonstranten, ende (7) voergehouden dat zy opte aengegeven remonstrantie (8) ende tversueck aen hen ghedaen souden willen antworden, daerop zy hebben gheantwoerdt dat zy aende consistorie hadden rappoert gedaen, maer en hadden gheenen tyt gehadt om met dandere te communiceren ende alleenlyck last hadden den voers. Prince, Grave ende remonstranten ter memorien te brenghen de contracten ende tgene datter gepasseert was tot trancquilliteyt, ruste ende vrede deser stadt, ende vande selve te weten oft zy de contracten souden willen houden oft breken, welcke antwoerde gehadt, zouden met dandere vander religien te samen communiceren ; waerop hen is geantwoerdt geweest

(1) In het Hs. te Brussel : « by copie. »

(2) Deze paragraaf is doorgehaald in de minuut der Antwerpsche Archieven en ontbreekt in het Hs. te Brussel.

(3) Zelfde bemerking.

(4) In het Hs. te Brussel : « remonstranten. »

(5) In het Hs. te Brussel : « inde prochien. »

(6) In het Hs. te Brussel : « om beter. »

(7) In het Hs. te Brussel is hier het woord « hun » ingelascht.

(8) Dit woord is in het Hs. te Brussel vervangen door : « middelen. »

dat aldaer doen ter tyt gheen questie en was (1) thouden oft breken vanden contracten, maer tgene men hen verthoont hadde was om hen te waerschouwen dat van noode was middel te suecken om Zyne Majesteyt contentement te geven ende te schouwen de apparente inconvenienten ende haere eyghene verderffenisse ende van alle de ingesetenen, dat zy daeromme souden hen nairdere bedencken willen, ende vruchtbaer (2) antwoerde geven op tgene men hen hadde te kennen gegeven, tgene zy gheorloeft (3) hebben te doene (4).

Ende mitsdyen zy (5) hunne nairdere antwoerde [den tweeden, mits dat Sondach was, ende oyck den derden (6)] dilayeerden, soo was (7) opden vierden Marty byden Prince, Hoochstraeten ende Magistraet (8) geresolveert denzelven Gedeputeerden, om hen antwoerde te hebben, wederomme te ontbieden ende om de saecke te vorderen, hen te lesen ende te communiceren zekere zeven puncten vuyt den articulen, by Haere Hoocheyt den Ghedeputeerden (9) ghelevert, getrocken, die hen meeste aengingen ende de versekerheyt die men hen zoude doen hebben voer hen ende die ministers vander religien, zoo verre zy gewillichlyck de predicatien ende exercitien ende tgene des dyen (10) dependeert deden cesseren ; ende hen onderwesen dat zy, by dyen middele, souden moeghen lyff, goet ende dlant preserveren ende verzekeren, daer zy anders-

(1) In het Hs. te Brussel is hier het woord « van » ingelascht.

(2) In het Hs. te Brussel : « vruchtbaerder. »

(3) In het Hs. te Brussel : « geloeft. »

(4) In het Hs. te Brussel leest men hier de volgende paragraaf :

« Ende den tweeden Marty, wesende Sondach, alzoe onder die predicatien vander » nyeuwer religie den roep is gecommen dat men die predicatie soude verbieden ende » daeraff de publicatie doen ten logyse vanden voers. Prince van Orengen, soe is gebeurt » ten selven dage voer noene dat meer dan twee duysent manspersoonen vuyt die plaetse » vande predicatie hen hebben gevonden voor ende omtrent den logyse vanden voers. » Prince, sulcx dat die straten daeromtrent al vol waren, dewelcke naderhandt verstaende » van heure Gedeputeerde, deur last vanden voers. Prince, dat men gheen publicatie doen » en soude, vertrocken. »

(5) In het Hs. te Brussel is het woord « zy » vervangen door de volgende : « de » voers. Gedeputeerde vander nyeuwer religie. »

(6) De woorden tusschen haakjes geplaatst bevinden zich niet in het Hs. te Brussel.

(7) In het Hs. te Brussel : « is. »

(8) In het Hs. te Brussel : « byden voers. Prince, Graeve van Hoochstraeten ende remonstranten. »

(9) In het Hs. te Brussel zijn hier de woorden « vander stadt » ingelascht.

(10) In het Hs. te Brussel : « daeraff. »

sins waerschynlyck geschapen zouden zyn allet te verliesen, ende dat zy daeromme, met alder ernst ende vlyticheyt, (soo de zaecke haest requireerde) terstont wilden delibereren eer die vuytlandighe ruyteren ende knechten begonsten herwaerdere te marcheren, daerop zy geseegt hebben dat zy metten anderen spreken zouden (CCLVI).

Den vyfsten Marty, hebben die vander Weth gerescribeert aen Haere Hoocheyt op haere brieven vanden iersten Marty die redenen van dat men die borghers wilde taxeren totter contributie vanden onderhouden vanden knechten ende dat zy dyenaengaende hadden aengesien die quaeliteyt vanden rycke ende Haer Hoocheyt gebeden dat zy nyet en soude willen gehoor geven dien ende diergelycke aenbringhen ende rappoerten tenderende tot hundere belastinghe als oft zy souden de Catholycque meer belasten dan dandere, daer sy nyet en begheerden dan dieselve te defenderen ende voer te staene, met alle lyve ende goede, teghens alle oppressen ende ghewelt; biddende oyck Haerder Hoocheyt dat zy hen des geliefde te betrouwen ende egheen andere opinie van hen hebben dan men behoort te hebben van Catholycque ende getrouwe dieners van Zyne Majesteyt, blyckende byde zelve brieven hierby gevuecht. (1)

Ende alsoo [des Dincxsdaegs (2)] den vyfden voers. (3), ontrent der stadt, int dorp van Ousterweele, zekere Capiteynen, soldaten ende oirloechsvolck waeren vergadert, soo hebben de voers. Prince, Grave ende remonstranten geexpedieert zekere . . . . [*sic* (4)] ondere hen casset ende naem respective, hen bevelende te vertrecken binnen drie uren nae dieselve declaratie ende hen te verwachten, binnen den dorpen daeromtrent, ennige vergaderinghen oft inscryven te doen oft anderssins men zoude bedwonghen zyn fortze teghens hen te gebruycken als teghens overhoorighe ende contraventeurs vanden placcaten van Zyne Majesteyt, hebbende te dyen eynde gesonden aen hen zekere edelman vanden (5) Prince metten Officier vander plaetsen ende [ennige Gedeputeerde vander

(1) Vorenstaande paragraaf is doorgehaald in de minuut ter Antwerpsche Archieven en ontbreekt in het Hs. te Brussel.

(2) De woorden tusschen haakjes geplaatst ontbreken in het Hs. te Brussel.

(3) In het Hs. te Brussel : « den vyfden Marty. »

(4) In het Hs. te Brussel is hier het woord « patente » ingelascht.

(5) In het Hs. te Brussel is hier het woord « voers. » ingelascht.

Weth (1)] ende naedyen hen de wete was ghedaen vertrocken over in Vlaenderen (CCLVII).

Ende gelyck deselve Capiteynen, soldaten ende crychsvolck den zesten, desanderendaegs daernae, wederomme keerden tot Ousterweele voers. ende aldaer begonsten te inrolleren ende volck op te scryven, zoe hebben die voers. Prince, Grave ende remonstranten weder ander brieven gescreven ten zelven eynde als voere, blyckende byden copien hierby gevuecht, daerop de Capiteyn (2) Thoulouse hadde geseegt dat hy bereet was te obedieren, daerop gevende de handt den edelman aldaer gesonden (CCLVIII).

Ten selven daege is den Raetslieden ende Wyckmeesters gecommuniceert het concept gemaect opte naerdere waecke aende poorten ende opte riviere ende tselve met hen gesloten, blyckende byder copyen daeraff hierby gevuecht. (CCLIX-CCLXII.)

Ende hoewel men verhoept hadde dat de voers. Thoulouse met zynen volcke hem, nae hunne geloefte ende toeseggen, souden hebben gheobediert, zoo en hadden zy tselve nyet ghedaen ende, dat meer was, waeren aldaer noch twee andere schepen dien nachte gearriveert met zekeren hoop soldaeten wesende vanden selven gheselschaepe, ende want men bevondt nyet geraden om diezelve te slaen ende te doen vertrecken [met hunnen soldaten (3)], tot meer stonden dienaengaende metten (4) Prinche ende Hoochstraeten ghecommuniceert hebbende opdat, meynende te versien teghens de zaken buyten de stadt, men nyet en soude vallen in ennich inconvenient binnen die stadt van zekere troublen ende emotien, want wel te beduchten was ende hadde apparentie vander waerheyt dat zy tot zulcken stouticheyt nyet en zouden hebben gecomen dan met groot verstant ende intelligentie van hennen medeplegheren binnen de stadt, gelyck oyck naederhant het effect heeft vuytgewesen, soo hebben de remonstranten in alder diligentie daeraff geadverteert Haere Hoocheyt den zevensten der voers. maendt opdat dieselve soude gelieven daerinne versien ende oirdere te

(1) De woorden tusschen haakjes geplaatst zijn in het Hs. te Brussel vervangen door de volgende : « zekeren bode vander stadt. »

(2) In het Hs. te Brussel: « daerop heuren Capitainen. »

(3) In het Hs. te Brussel : « met die binnen-soldaten. »

(4) In het Hs. te Brussel is hier het woord « voers. » ingelascht.

stellen zoo zy bevinden zouden te behooren, naerdere blyckende byde voers. brieven (CCLXIII) hier oyck overgegeven (1).

Ende alsoo zy daernae van Ousterweele vertrocken nae Eeckeren ende van daer nae Mercxem ende voerts nae Deurne den IX[en] des avonts, daer zy gebleven zyn totten XII[en], doende overdaet den gheestelycken ende andere persoonen, ende herwaerts ende derwaerts loopende ende spolierende de huysen van plaisantien van munitien ende wapenen die zy aldaer vonden, soo hebben die remonstranten Haerder Hoocheyt daeraff geadverteert by hunne brieven, den eenen vanden achtsten, twee vanden negensten, eenen vanden thiensten, ende eenen vanden elfsten ende eenen vanden twelfsten der voers. maent, by welcken brief vanden XII[en] blyct dat zy des daegs te voeren, des avonts omtrent den thien uren, van Duerne weder waeren gekeert tot Ousterweele ende Haere Hoocheyt oyck geadverteert dat zekeren hoop van henlieden hadden gehaelt vuyt den dorpe vant Kiel zekere quantiteyt spiessen die aldaer laghen in zekere schuere, allet blyckende byden selven brieven hiermede overgegeven by copie. (CCLXIV-CCLXVIII.)

Ende mitsdien des Goensdaegs, den voers. twelf daeghen inde maent van Meerte, het voers. volck van Thoulouse waeren wedergekeert vuyt den dorpe van Duerne tot Ousterweele, wesende de ierste plaetse van hunder vergaderinghe ende dat ter saecken van dien ende dat oyck den roep ghinck binnen der stadt dat het volck van wapenen van Zyne Majesteyt trock derwaerts om hen op te lichten.

Soo hebben die vanden Magistraet bevonden oirboirlyck dat men soude afbreken de houten brugge vander stadtpoerte streckende nae Outserweele opdat die van binnen, wesende van hunder religien, hen nyet en souden ter hulpe comen. (2)

Ende dat men dezelve poorte souden ghesloten [hebben (3)] houden ende daeromtrent aender stadt wallen een vendele voetknechten soude leggen.

Van gelycken heeft men gesloten gehouden de Roode poorte treckende nae Dambrugge ende oyck ghebroken ende afgeworpen een andere houten brugge opte vaert aldaer

(1) In het Hs. te Brussel: « by copie. »

(2) In het Hs. te Brussel zijn hier de volgende woorden bijgevoegd: « noch den » quaetwilligen hoop die tot Outserweel was, binnencommen. »

(3) Dit woord bevindt zich niet in het Hs. te Brussel.

geleghen, opdat die van binnen lancx denselven wech hen nyet en souden commen te vueghen met die van Ousterweele.

Ende heeft men denselven Goensdach, des avonts, doen stellen dobbel wachte van borghers, ingesetenen, soldaten ende van die vanden gesworen Gulden ende denzelven nacht de geheele stadt deure licht gehouden, elck voere zynen huyse.

Ende alle welcke ordonnantien zyn gemaect geweest by advyse vanden Gouverneurs [ende (1)] Prince van Oraingnen ende den Graeve van Hoochstraeten ende oyck geeffectueert.

Desanderendaegs, dwelck was Donderdach den XIII[en] der voers. maent, heeft men des morghens, tusschen den zeven ende acht uren, gesien vander stadt vesten dat het [volck van oerloegen (2)] van Zyne Majesteyt begonsten by tvolck van Thoulouse te comen.

Waerdeure van stonden aen, alle de stadt deure, den roep liep dat die vander nyeuwer religien hen wouden gaen hulpen ende met force vuyter stadt gaen.

Ende is terstont van alle canten met grooter haesten ende furien naede Mere, wesende de plaetse by hen te voeren (3) gedesigneert, comen geloopen een zeer groot getal gealtereerde inder religien, ghestoct ende gewapent van alle soerten van wapenen, om aldaer hunne vergaderinghe te makene, soo men naederhant verstaen heeft, alwaer hen de voers. Gouverneurs terstont gevonden hebben om hen van hunnen voernemen te keeren ende te appaiseren, nyet sonder groot peryckel van hunnen lyven, ende keerde alsdoen hunne furie opten Capiteyn Brecht, die ghinck naede voergenoempde Gouverneurs.

Dyen nyettegenstaende is een groote partye hunder (4), naedien zy by hunnen Capitainen in ordre gestelt waeren, getrocken naede voers. Roode poorte, zoo zy wel wisten dat de brugge treckende nae Outsterweele was affgeworpen.

Ende hebben met gewelt opengebroken het wincket vander stadtpoorte, waertoe oyck de Gouverneurs in grooter haesten liepen, nyet zonder groot peryckel van hunnen lyve, deen ende dander dezelve noemende verraders ende hen dreyghende met hunne pistoletten ende harcquebousen te deurschieten,

---

(1) In het Hs. te Brussel : « den voers. »

(2) In het Hs. te Brussel : « het volck van wapenen. »

(3) In het Hs. te Brussel zijn hier de woorden « zoe te presumeren is » ingelascht.

(4) In het Hs. te Brussel : « van hunder. »

oyck metter daet ennighe afschietende om deswille dat hunne broeders daerbuyten waeren ghemassacreert, zoo zy zeyden, ende dat de voers. Gouverneurs hadden beleth dat zy nyet en hadden moeghen vuyttrecken, dwelck een oorsaecke was dat zy twee oft drye rouw aenloopen deden.

Ende hebbende de Gouverneurs langen tyt hen onderhouden ter tyt toe dat die van Ousterweele waeren geslaeghen ende dat tvolck van wapenen van Zyne Majesteyt vertrocken, soo accordeerde (1) hen dat hunder vyf hondert zouden moegen vuytrecken, met groote protestatien dat zy geforcheert waeren sulcx te doene ende dat zy gheen schult en wouden draeghen vande bloetstortinge die zy wisten soude over heur gebeuren.

Ende ziende dat men hen in geen meerder menichte en woude vuytlaten, zyn wederghekeert naeder Meren, alwaer zy hen met den anderen hebben ghestelt in slachordre omme opter Merct te comen ende oyck opter stadthuys, alwaer hen de Gouverneurs naegereden (2) gevonden hebben ende alle debvoir ghedaen om hen te scheyden, te vreden te stellen ende te brenghen tot ennighe redelyckheyt ende tot welcken eynde gevonden voere expedient met hunnen Gedeputeerden te comen in communicatien.

Ende binnen middelen tyde ennighe heurer zyn geloopen nae het artelleryhuys genaempt *den Eeckhof* ende aldaer genomen ennige groote stucken ende die gebrocht inde Mere, die zy ghestelt hebben in alle die ingangen vander Mere ende daernae geladen tegens alle degene die hen inde voers. Merre zouden willen bestooten oft bespringhen.

Ende alzoo sy sekere accord geconcipieert hadden ende tselve geteeckent wesende byde voergenoempde Gouverneurs ende by achte van hunnen gedeputeerden Capiteynen, blyckende by copye (3) hierby gevuecht (CCLXIX), soo en was de meestendeel vande vergaderinghe daermede nyet te vreden, maer riepen allegader dat zy wilden zyn opte Merct ende datse zoo wel borghers waeren als de gesoldoyeerde ende andere die de Merct bewaerden.

Ende is gebeurt dat ten zelven tyde, in een ander quartier, inde Coepoertstrate, eenen grooten hoop van hunnen volcke

(1) In het Hs. te Brussel is hier het woord « zy » ingelascht.

(2) In het Hs. te Brussel is hier het woord « ende » ingelascht.

(3) In het Hs. te Brussel: « byder copien. »

waeren gewapent ende wel in ordre tot omtrent drye duysent toe, om opte voers. Merct te commen, diewelcke byden Grave van Hoochstraeten hebben geinduceert geweest om hunnen wech te keeren naede Mere, om aldaer te verstaen tvoers. accord, nyet zonder groot peryckel van zynen persoone, want ziende twee vendelen vander gesoldoyeerde stadtcnechten trecken naede Merct, namen suspitie dat men hen verraden woude, aenleggende henne roeren teghen den voers. Grave, die anders egheen expedient en vondt hem te salveren dan de voers. vendelen knechten naeden huyse vanden Prince van Oraengnen te doen trecken, onder tdexele van dat zy dienen zouden totter bewaernisse van myn Vrouwe de Princersse, dwelck alsoo ghedaen wesende, heeft de voers. Grave hen geleyt opde Mere om aldaer te verstaen het accord als voers. is.

Ende nyettegenstaende den voers. accoerde, hebben de wacht den volgenden nacht opde Merct willen houden, tgene men bedwonghen is geweest henlieden te accorderen, mits doende den eedt dat zy [die van (1)] den Magistraet nyet rueren en zouden noch oyck het stadthuys, ende dat zy in gelycken getaele de wacht houden souden mette gesouldoyeerde ende andere borgheren opte Merct wesende, hoewel tselve naderhandt met andere subtylheyden is affgekeert ende belet geweest.

Welcken eedt hunne Capiteynen, tot dyen eynde opter stadthuys gecommen wesende, hebben gedaen [gehadt (2)].

Dwelck gedaen ende by hen vernomen, hebben allomme heur roeren afgeschoeten (3).

Daernae, omme te beletten henne quade aenslaeghen ende te verminderen dien nacht hunne force opder Meren ende hen te doen scheyden, soo heeft men hen voergehouden ende ghepersuadeert, (vuytdien zy hen beduchten dat byden volcke van wapenen van buyten die binnen der stadt zouden moeghen comen, zy overvallen ende dootgeslaeghen (4) wordden), dat beter was, tot heurder versekerheyt, te houden goede wacht aende poorten ende vesten van waer hen het meeste peryckel

(1) Deze woorden bevinden zich niet in het Hs. te Brussel.

(2) Zelfde bemerking.

(3) Bovenstaande regelen zijn doorgehaald in de minuut der Antwerpsche Archieven en ontbreken in het Hs. te Brussel.

(4) In het Hs. te Brussel is hier het woord « zouden » ingelascht.

zoude moeghen commen, ende aengaende der wacht vander Merct, dat zy hen behoorden te betrouwen opde Gouverneurs ende Magistraet, die hen altyts hadden gehouden ende geobserveert heur beloeften.

Welcken volghende, zoo zy waeren besich om allomme aende poorten wachten te schicken, is de nacht opde hant gecomen zonder opde Merct ennich volck ghesonden te hebbene.

Maer omtrent den avont, hebben twee tonnen poeders ende zekere clooten willen hebben, dreygende die te gaen haelen, ingevalle van weygeringhe, ende, nae lange trayneringhe, is men bedwonghen geweest hen daerinne taccomoderen.

Ende denzelven nacht hebben de wacht gehouden inde Mere met een vendele vander stadt gesoldoyeerde knechten, alzoo geaccordeert was dat men de wacht ghesaemenderhandt soude houden.

Ende alsoo zy dien avont ende nacht hadden te meer stonden geroepen : « Papen vuyt, » nyettegenstaende dat men hen remonstreerde tselve te zyne tegen tcontract vande maent van Septembri met die vander religie gemaect.

Ende dat desanderendaeghs, den XIIII^{en} derzelver maendt, zy hen nyet en wilden scheyden, wat verthooninghe men hen dede, noch oyck houden tgene met hunnen Capiteynen was geaccordeert, maer daerby blyvende van die priesters ende monicken vuyt te jaeghen, dat oyck ennighe begonsten inde cloosters te loopen ende te voeren den *Steen* opengebroken hadden,

Soo hebben de Gouverneurs neffens hen ontboden de Gedeputeerde vande Magistraet, Oude-Schepenen, Wyckmeesters, Raetsluyden ende Dekens vanden Gulden, oyck de Gedeputeerde vander religien by provisien getollereert, om middel te vinden om te doen cesseren de troublen, te doen scheyden de vergaderinghen, te preserveren de Gheestelyckheyt ende de cloosters ende te obvieren der geheelder bederffenisse vande stadt ende vanden goeden borgheren, coopluyden ende ingesetenen, van oploop ende beroovinghe, soo men was gewaerschouwt datter veele onder hen sulcx pretendeerden te doene zoo zy hen des dyen nacht hadden vermeten, ende nae diverse communicatien, die duerden vanden morghenstont tot omtrent den avont, hebben geaccordeert geweest zekere articulen declaratoir ende additional van tgene dat des daegs te voeren

hadde gesloten geweest met hunnen Capiteynen, blyckende byder copyen daeraff zynde (CCLXX).

Dwelck gedaen is geweest voerden vuytersten noot ende tot conservatie ende behoudenisse vander stadt ende vande goede, sonder intentie van ennichssins te willen derogeren die Hoocheyt ende onderdanicheyt van Zyne Majesteyt.

Ende dat onder dezelve articulen mentie gemaect wordt van de artillerye te stellen opder stadtvesten, is gedaen te dyer meyninghen om dezelve artillerye vuyt hunnen handen ende vuyt die Mere te trecken, zoo deffect vuytgewesen heeft.

Ende het lichten vanden peerdenvolck ende oprustinghe der schepen is geaccordeert geweest metten conditien daerinne begrepen, tot sulcker intentien dat men Haerdere Hoocheyt daeraf al voeren soude adverteren.

Aengaende den puncte van egheen garnisoenen in te nemen, dat hebben zy begeert vuytdyen zy de Gouverneurs ende Magistraet suspect hielen ende dat zy zorghe hadden dat men alhier garnisoenen in zoude laeten comen, omme hen doot te slaen, als hunne broeders, zoo zy die noempden, buyten der stadt waeren dootgeslaeghen ende als gebeurt was dien van Doornicke.

Generalyck heeft alle dinghen ghedaen geweest om hen te stillen ende hunne aenslaeghen te beletten ende te preserveren de Gheestelyckheyt ende alle andere goede ingesetenen ende allet tot dienst van Zyne Majesteyt ende tot welvaeren ende ruste van Zynder Majesteyt stadt.

Ende zyn alsoo die Gouverneurs ende de Gedeputeerde vanden Magistraet, Oude-Schepenen, Wyckmeesters, Raetslieden, Dekens vanden Gulden, oyck de Gedeputeerde van beyde den religien, gegaen naeder Meren om hen de voers. articulen te vercleren.

Maer verstaen hebbende dat die quaetwillighe vander vergaderinghe inder Meren, die in grooten getaele waeren, tvoers. accordt nyet ten besten en behaechden, ende dat de furie ende raserye [van het gepuffelte (1)] nyet en was ghemindert, bezundere tegens de geestelyken, dat oyck den nachte seer naecte, heeft men de publicatie vanden voers. accoerde oft capitulatie opgehouden tot desanderendaegs.

(1) In het Hs. te Brussel : « denselven. »

Ende daernae noch wesende geadverteert dat de canaille (1) haer noch nyet en soude te vreden houden metten voers. accorde, [soo hebben die Gouverneurs by nachte neffens hen ontboden die vander Confessien van Augsburch, die byden Calvenisten waeren gesommeert dat zy hen met hen souden vueghen, hen anderssins dreyghende vuyt der stadt te jaeghen (2)].

Ende hebben zooveele gedaen dat die vander Confessien voergenoempt gepresenteert hebben hen metten Catholicquen ende die vander Natien in waepenen te stellen by alsoo de voers. quaetwillighe tvoers. contract ende accoerd nyet en wilden houden ende de wapenen afleggen.

Dwelck gedaen ende verstaen den XVen Meerte dat sommighe der Calvenisten hen nyet en wilden contenteren metten selven accoerde, maer ter contrarien behoorden (3) andere articulen daerby gevuecht te hebbene.

Soo heeft men in alder diligentien doen vergaderen de Catholicque borghers ende die vander (4) Confessien, metten Duytschen ende Oosterlinghen, opten Oever by Sinte-Michiels ende daeromtrent (5).

Ende (6) de Spaengnarden, Italianen ende Portugesen int int Kipdorp doen vergaderen ende de Engelsche binnen hunder huysinghe, diewelcke alle hen promptelyck ende gewillichlyck hebben ghestelt in wapenen ende ordre om hen te employeren indien het noot waere.

Nyettegenstaende die Calvenisten, met een loosheyt ende fynicheyt, meynden te diverteren de voers. vergaderinghe, hebbende doen ommeslaen metten trommelen dat die vander Confessien met hen waeren gheaccordeert ende dat zy hen

(1) In het Hs. te Brussel : « quaetwillige. »

(2) Deze woorden zijn in het Hs. te Brussel vervangen door de volgende : « maer die » vander Confessien van Ausborch hadden gesommeert dat zy hen met hen souden vueghen, » hen anderssins dreygende vuyt der stadt te jaghen, soe hebben die voers. Prince » ende Hoochstraten den voers. vande Confessie neffens hen ontboden. »

(3) In het Hs. te Brussel : « begeerden. »

(4) In het Hs. te Brussel is hier het woord « voers. » ingelascht.

(5) In het Hs. te Brussel zijn hier de volgende woorden bijgevoegd : « hebbende die » vanden Magistraet geassisteert met ennige schutters ende goede borgeren den » Calvinisten die in goeden getale waeren Sinte-Michiels te voiren, bedwongen van » daer te vertrecken. »

(6) In het Hs. te Brussel zijn hier de woorden « heeft men » ingelascht.

moesten vinden inde Mere, dwelck die [vander Magistraet hebben (1)] belet met openbaere publicatie ter contrarien ten selven plaetssen daer de Calvenisten sulx hadden gedaen.

Ende heeft men dien vander Natien, den goeden borgheren ende dyen vander Confessien gheremonstreert datter egheen questie en viel om der religien, maer dat ennighe der Calvenisten hen beholpen met loegenen ende zochten die kisten ende goeden te berooven, [dwelck hoorende, hebben allegadere int gemeyn te vreden geweest te vechtene (2)].

Dwelck verstaen hebbende de quaetwillighe der Calvenisten, hebben by dyen middele bedwonghen geweest aen te nemen het accord sdaegs te voeren gesloten als boven ende den eedt te doen daerinne begrepen, de wapenen aff te leggen, te roepen : « vive le Roy » te veranderen hunne veltteeckenen ende te vertrecken nae hunne huysen ende tgeschut te verlaeten, dwelck terstont byden Magistraet is doen vueren naden *Eeckhoff*, plaetse vander artellerye, behalven drie oft vier (3).

Den XVI^{en} Marty, dwelck was Sondach, zyn alle kercken ende cloosteren opengedaen [geweest (4) ende de diensten Goedts ende sermoonen aldaer gecontinueert met veele toehoorders (5).

Ende, naeder noenen, hebben de remonstranten den Natien vanden cooplieden elck appaert bedanct van hunne assistentie ende goet debvoir.

Ende tgene des voers. is tsommier van tgene gepasseert is den XII^{en}, XIII^{en}, XIIII^{en}, XV^{en} ende XVI^{en} der voers. maent, ghelyck de remonstranten by heur Gedeputeerde Haer Hoo-

---

(1) De woorden tusschen haakjes, zijn in het Hs. te Brussel vervangen door de volgende: « Borgemeester, geassisteert met zeker getal van schutters, heeft. »

(2) In het Hs. te Brussel leest men deze zinsnede op de volgende wijze : « dwelck » hoorende alle te gadere int gemeyn, syn te vreden geweest te vechtene tot conservatie vander stadt ende dienst van Syne Majesteyt. »

(3) In het Hs. te Brussel wordt deze zinsnede als volgt voortgezet: « stucken, die opde vesten waeren gevuert *pro forma* ende opdat schynen soude dat men » den contracte nyet en contravenieerde om te precaveren nyeuwe troublen, hebbende » nochtans de stucken opde vesten doen bewaeren by ennige vander Weth, geassisteert » met ennige goede getrouwe borgeren. »

(4) Dit woord bevindt zich niet in het Hs. te Brussel.

(5) In het Hs. te Brussel : « met vele auditeurs, den Almogenden God bedanckende » dat hy die saecke, deur syn goddelycke gratie, zoo hadde laten vergaen. »

cheyt hebben verbalycken verhaelt den XIXen Marty ende naederhant int Walsch by gescrifte overgegeven (1).

Waervuyt blyct dat nyet sonder groote [dexteriteyt ende (2)] hulpe van Godt ende groote dexteriteyt diezelve beruerte soo is beslicht sonder bloetstortinghe anders nyet en zoude hebben moeten verwachten dan een wreet spectacle ende een onzeker victorie voerde goede die anderssins wel gedelibereert waeren voerde eere Goidts, voerden dienst van Zyne Majesteyt ende suppressie vanden quaetwillighen de fortune te verwachtene, oyck tot groot verlies, schaede ende prejudicie vande geheele republicque.

Ende dat deur middele vanden voers. contracte, stipulatien ende andere stratagemata doen ter tyt gebruyct ende om de rasende furie vande gealtereerde te brekene, men heeft belet het quaet, dangereulx ende apparent voertstel vande selve quaetwillighe tenderende tot suppressie vande Gheestelyckheyt, tot achterdeele vander ouder Catholicquer religie, inobediencie tot Zyne Majesteyt ende hinder vande gemeyne ruste ende welvaert.

Want deur het eerste articule vander voers. capitulatie, (waerdeure men can verstaen dintentie van alle dandere naevolgende articulen), waeren zy gedwongen eedt te doene getrouwe te blyvene der Conincklycker Majesteyt ende der stadt ende dezelve tot dienste van Zyne Majesteyt ende tot gemeyne ruste ende welvaeren vander stadt ende ingesetenen helpen bewaeren ende beschudden nae henlieden vermoeghen, dwelck is in effecte den eedt die alle borghers ter Hoogher Vierschaeren moeten doen eer zy tot het borgerschap wordden geadmitteert.

Het tweede vander voers. capitulatie, mentie maeckende van nyet toe te laetene binnen der stadt ennich garnisoen dan by consente vanden Leden, tselve heeft hun moeten accorderen om dieswille dat zy den Gouverneurs ende Magistraet suspect hielen die hun nyet en hadden gedoocht vuyter stadt te trecken om hun broeders, zoo zy die noempden, te hulpen ende alsoo hiele datse hun tegenpartye favoriseerde, zorghende dat

(1) Te beginnen van de woorden : *Ende tgene des voers. is*, tot en met de zinsnede : *Ende daer int leste vande capitulatie* (blz. 213), zijn al de paragrafen doorgehaald in de minuut ter Antwerpsche Archieven bewaard en ontbreken in het Hs. te Brussel.

(2) Beide woorden zijn in het handschrift doorgehaald.

zy dezelve onder tdexele van garnisoen soude inlaeten om hun insgelyckx om den hals te brenghen ; dwelck articule onder correctie anderssins oyck nyet exhorbitant te syne, want alsser questie is van garnisoen inne te nemen, men gewoon is tzelve den Leden te kennen te geven om de schaden, oncosten, ongerief ende ongemack dat die borgeren ende ingesetenen daerdeur moeten lyden, bezundere in een coopstat als dese, gelyck het tegenwoirdich garnisoen met consent van alle de Leden is aenveerdt.

Het derde articule, van hen temployeren tot onderhoudenisse vande previlegien ende blyde incompsten is conform den eedt vanden Officier ende Wethouderen.

Het vierde, van donderhout van heure contracten in Septembri aengegeven, bovendien dat tselve nyet nyeuws en is begrypende ende dat zy noch int gebruyck vande zelve waeren, zoo heeft men tvoers. articule moeten accorderen, mitsdyen dat zy hun lieten duncken, deur de voergaende communicatie met heure Ghedeputeerde gehadt om de predicatie ende exercitie van heur religien te doen cesseren, dat men dezelve contracten wilde annichileren, gelyck inder waerheyt over langhe de remonstranten alle middelen daertoe hadden versocht, generael oft particulier, ende dat apparent was dat zy dit rumoer hadden voergestelt om dier ende gelycke oirsaecken, alsoo oyck heure Gedeputeerde opde aengegeven middelen vande predicatie ende exercitie van heure religien te doen cesseren heure antwoerde hadden gedifferent, gelyck sy oyck tot voeren tot diversche stonden hadden versocht oft men heur contracten wilden houden oft nyet.

Het V^de^ articule, van dat de Leden zyn ende de Gheestelyckheyt deen den anderen nyet en zoude moeghen misdoen, maer beschudden ende beschermen, was doen ter tyt het principaelste ende expedientste om te beletten heur quaet voernemen van dat zy de Gheestelyckheyt wilden verjagen, gelyck zy alle stonden dreychden tselve te willen doen, roepende : « Papen vuyt » ! ende byden selven articule en waeren nyet alleenlycken gebrideert de Gheestelyckheyt nyet te misdoene, maer oyck heur tassisteren ende beschudden van overlast.

Aengaende het VI^de^, dat de sleutelen vander stadtpoorten zouden gebrocht wordden in handen vanden Princhе van Oraingnen ende den Grave van Hoochstraeten, dwelck nyet nyeuws en is ende men daegelycx ziet practizeren dat de

Gouverneurs ende Capiteynen vande garde vander stadt hebben de sleutelen ende dat tot heure ordonnantie staet het sluyten ende openen der poorten, hoewel duerende denzelven trouble dezelve sleutelen hebben altyts geweest in handen van Borgemeesteren ende Schepenen.

tSevenste articule, van gelyckelyck de wacht te houden, tselve en was nyet nyeuws, maer van beginsele vanden trouble geploghen.

Het VIIIe poinct, van dat men nyemandt en zoude moeghen achterhaelen van tgene geweest was al oft gedaen hadde geweest tot conservatie vander stadt, is een poinct dat men gemeynlyck in alle beruerten van volcke useert om die te doen cesseren ende die daertoe verleyt waeren vanden quaede te doen separeren; nyettemin, om dauctoriteyt ende Hoocheyt van Zyne Majesteyt nyet te vercorttene, is daerby gevuecht die clausule: dat voer soo veele in hun is.

Nopende het IXe punct, is tselve geweest de principaelste vrucht die men vander capitulatie was verwachtende, om een yegelycken die vande waecke nyet en waeren terstont te doen vertrecken in zyn huys ende te verstaen tot zyn neringhe.

Beruerende het Xe articule, van het lichten van het peertvolck ende het bewaeren vander rieviere met schepen, heeft men tselve moeten accorderen om redenen voers., zonder oyt intentie gehadt te hebbene tzelve te effectueren, oyck den noot occurrerende, sonder voergaende advertencie aen Haer Hoocheyt, alsoo oyck de stadt nyet machtich en was zulcke oncosten boven diegene die zy hadde te vervallen, hebbende daeromme zekere clausulen ende conditien daerby gevuecht dat de Gouverneurs, zoowanneer zy tselve zouden nootelyck vinden, alsdan tselve zoude moeten doen by advyse vanden Leden, excluderende alzoo de geallegeerde, gelyck men metter daet gevonden heeft dat die vanden Leden totten lesten toe hun goet ende getrouwe gehouden hebben, ende dat het overdraeghen vanden voers. Leden oyck zoude moeten ghebeuren int kiesen vanden Capiteynen, ende moet oyck tzelve articule, gelyck allen dandere, verstaen wordden achtervolgende deerste articule vander zelver capitulatie, te wetene tot dienst vande Majesteyt ende het bewaeren vande riviere, was over langhe gedaen deur advys ende bevele van Huerder Hoocheyt, gelyck de remonstranten dit Haer Hoocheyt, alsmede die redenen

ende oorsaecken vanden sommighe andere puncten vande voers. capitulatie, terstont hebben geadverteert by heur Gedeputeerde, blyckende by extract vanden brieven vande Gedeputeerde vanden XIXen Marty hierby gevuecht.

Het XIe heeft men hen oyck moeten accorderen als illatyf vande voergaende articulen ende moet verstaen wordden alle die voers. conditien zouden zyn volbracht ende gepurificeert.

Aengaende het XIIe punct, dat tgeschut zoude gestelt worden opde vesten vander stadt, tzelve is geweest een warachtich stratagema ende gepractiseert omme tgeschut daermede zy hun hadden gesterct inde Mere van daer ende vuyt hueren handen te cryghen, ende daeromme is daerby gevuecht dat tselve zoude wesen tot bewaernisse ende conduicte vanden Gouverneurs die tzelve zouden moeghen laten conduyseren daert hen gelieven soude, ende dat die meyninghe sulcx is geweest heeft metter daet gebleken dat die Gouverneurs ten zelven vyfthiensten Marty, als zy scheyden vuyter Meren, hebben doen vueren alle tgroot gheschut op huer gewoonlycke plaetsse inden *Eeckhof*, behalven alleenlyck twee oft drye stucken die opde vesten waeren gevuert *pro forma* ende opdat schynen soude dat men tcontract onderhiele, om te precaveren nyeuwen trouble.

Het XIIIe is genoech conform den vyffden punct daerop hiervoere is verhaelt doorsaecke ende redenen waeromme tselve is toeghelaeten.

Noepende het veerthienste ende dleste, mentie maeckende vande beloeftenisse vanden puncten vanden selven capitulatie te onderhouden, is oyck gemeyn in zaecken van seditie om die te beslichten, hoewel die seditie vanden Calvenisten ghecesseerdt, tzelve articule is in respect vander Weth ende Leden open ghebleven ende nyet gheeffectueert.

Ende daer int leste vande capitulatie staet datter versocht soude zyn dat die voers. Prinche van Oraingnen ende Graeve van Hoochstraeten zouden willen aenveerden die protectie van hun ende vander stadt ende ingesetenen, soo is daerby ghevuecht tot dienst vande Majesteyt ende ghemeyne welvaert, ghelyck oyck dezelve anderssints nyet en hadden geaccepteert heuren last noch ontwyffelyck nyet en hebben willen accepteren.

Ende al eest zoo dat geseegt was dat diezelve (1) capitulatie oft accord zoude gheteeckent wordden [byden voers. Heeren Leden ende Ghedeputeerden (2)] ten zelven daeghe, zoo en is tselve nyet gheheurt.

Maer wel is waer dat alsoo de voers. Princhе ende Grave tvoers. contract (3) geteeckent hadden, zoo hebben die remonstranten ghepresseert geweest om tselve oyck te teeckenen, daertoe zy nyet en hebben willen verstaen dan ierst daerop te hebben dadvys vanden Ouden-Scepenen, die tot dyen eynde, den zevenentwintichsten (4) Meerte daernae, tsmorgens in Collegio syn ontboden gheweest, in presentie van (5) Amptman, Borgemeesteren ende Schepenen, aldaer is gesloten geweest dat men tselve by eenen Greffier soude laeten teeckenen nyettegenstaende die zwaericheyden die zy bevonden inde intitulatie (6) die byden Pensionaris Wesenbeke daerby waeren ghevuecht ende is diezelve teeckeninghe gheschiet ten logyse vanden Grave van Hoochstraten daer de Gedeputeerde van beyde de religien nae waren wachtende.

Ende hebben die remonstranten [te meer geoirsaect (7)] geweest alsdoen de teeckeninghe te laeten geschieden, want sy anderssins apparentelyck verduchten van ennighen nyeuwen troublen, in welcken gevalle de stadt zoude hebben geweest in meerderen pericule, mitsdien dat sdaegs te voeren ende ten selven daeghe die coopluyden vander Natien ende goeden ende rycken borgheren ende ingesetenen, die hun des Saeterdaegs hadden in wapenen ghevonden teghen die quaetwillighe, meest al vertrocken vuyter stadt nae Bruessele, Mechelen ende andere steden ende plaetsen ende andere veerdich waeren om noch te vertrecken, oeck met hennen goeden, gelyck oyck ghebeurt is nyet [te willen (8)] verwachten gelycke periculen.

Ende ingevalle daer ennighe nyeuwe beruerte hadde opgestaen onder tpretext van dat men tcontract nyet en hadde willen

---

(1) In het Hs. te Brussel: « de voers. »

(2) De woorden tusschen haakjes geplaatst bevinden zich niet in het Hs. te Brussel.

(3) In het Hs. te Brussel is hier het woord « naderhandt » ingelascht.

(4) In het Hs. te Brussel : « XVII^{en}. »

(5) In het Hs. te Brussel is hier het woord « Marckgrave » ingelascht.

(6) In het Hs. te Brussel : « ende sloten. »

(7) In het Hs. te Brussel: « genecessiteert. »

(8) In het Hs. te Brussel : « willende. »

teeckenen oft anderssins, souden hen de [voers. (1)] remonstranten, vanden voers. coopluyden vande Natien ende goede borgheren verlaeten zynde, alleen gevonden hebben, alsoo die vander Confessie hen souden hebben moeghen vueghen metten Calvenisten, alsoo men tselve accoerdt met hen oyck hadde engegaen, ende heure Gedeputeerde oyck int teeckenen insisteerden.

Den zeventhiensten Meerte, hebben de remonstranten afgeveerdicht hunne Ghedeputeerde omme Haerder Hoocheyt, zoo mondelinge als by gescrifte, te remonstreren tgene in voergaende daeghen was gepasseert, als hiervoer verhaelt was (2), ende aende zelve te begheren dat zy, considererende de gelegentheyt vanden tyde, tgene des gedaen was van weghen der remonstranten wilde int goede interpreteren, als nyet ghebeurt om ennichssins te derogeren die Hoocheyt van Zyner Majesteyt, maer omme die te conserveren, mitsgaders oyck de stadt ende ingesetenen derzelver, zoo geestelyck als weerlyck.

Den XIX^en^ Meerte, achtervolgende die voers. commissien, hebben de Gedeputeerde tgene voers. is mondelinghe verhaelt, blyckende by extracte van huerder missiven vander zelver daete daeraf hiervoere mentie is ghemaect, hebbende oyck van Haerder Hoocheyt versocht middele om die canaelle ende gepuffelte te doen vertrecken vuyt deser stadt, blyckende byden selven extracte. (CCLXXI.)

Den XXI^en^ Marty, hebben de Gedeputeerde Haerder Hoocheyt, deur handen vanden Raetsheere dAssomville, overgegeven zekere middelen omme te doen vertrecken de canaille ende gepuffelte vuyt deser stadt, blyckende byder copyen (CCLXXIII) hierby ghevuecht. (3)

---

(1) Dit woord bevindt zich niet in het Hs. te Brussel.

(2) In het Hs. te Brussel : « is. »

(3) De twee laatste paragrafen zijn in het Hs. te Brussel vervangen door de volgende : « Den XIX^en^ Meerte LXVI *stilo Brabantiæ*, achtervolgende der voers. commissien, hebben de Gedeputeerde der voers. stadt Haer Hoocheyt te kennen gegeven ende verhaelt tgene den XII^en^, XIII, XIIII, XV ende XVI^en^ derselver maent tAntwerpen was gepasseert, mitsgaders ennige redenen vanden contracte dwelck men met die vander vergaderinge inde Meere ende die vande religie hadde moeten aengaen, mitsgaders oyck de continuatie vande diensten Goids inde kercken eu Sondage lestleden, ende dat men ten selven daghe hadde bedanct die vande Natien ende coopluyden van heuren debvoir ende assistentie, hebbende de capitulatie vanden voers. contracte by copie overgegeven.

» Ende gelyck aengaende den puncte vande garnisoenen ende aennemen vande scepen ende peerden van oirloghen ende tgescut opde vesten, daer woorden geresen, vragende

Ende alsoo de remonstranten bevonden nootelyck dat men met ennighe bequaeme middelen de predicatien ende exercitien vander nyeuwer religien dede cesseren, daertoe zy voere de voers. beruerten inde Mere hadden ghearbeyt, zoo neffens Haere Hoocheyt, Staten van Brabant als anderssins, soo hebben zy des wederomme instantie ghedaen neffens Haere Hoocheyt, hebbende den tweentwintichsten Marty deur hunne Ghedepu-

Haere Hoocheyt oft die peerden aengenomen waeren ende die scepenen gearriveert, heeft men vercleert dat daeraff nyet en was ende dat tselve soude moeten gebeuren met advyse vande Leden vander stadt ende als de Gouverneurs tselve souden vinden nootelyck, ende dat oyck de Capitainen by gemeynen overdrage tot dien eynde souden moeten gecoren worden, ende dat deselve condicien ende restrictien noch nyet en waeren geeffectueert ende dat men van gheenen intentie en was zulcx te doene, sonder Haer Hoocheyt daeraff te adverteren ende dat men sulcke ende diergelycke zaken in zulcken noot bedwongen wordt taccorderene om steden ende gemeynten te preserveren.

» Dat de voers. puncten ende andere als van gheen garnisoen in te nemene dan met consente van alle de Leden ende dat de sleutelen vander stadt souden syn in handen vanden Prince van Orengen ende Grave van Hoochstraten al waeren spruytende dat zy den remonstranten nyet en betrouwden, maer waeren beduchtende dat men de knechten ende ruyteren van buyten hebbende tvolck van Thoulouse geslagen soude laten inde stadt commen, om heurlieden sulcx oyck te tracteren, hoewel de sleutelen oyck duerende denselven trouble altyt syn gebleven in handen vande remonstranten ende die poorten vander stadt ten selven tyde ende daernae altyt by yemanden vander stadt weghen ende den voers. remonstranten open gedaen ende gesloten geweest.

» Hebbende daeromme begeert ende gebeden dat Haer Hoocheyt, considererende de gelegentheyt vanden tyde, tgene gedaen was int goede wilde nemen, wantter nyet gebeurt en was om ennichsins te derogeren de Hoocheyt van Zyne Majesteyt, maer om tot zynen dienste de stadt ende ingesetenen derselver, soo geestelyck als weerlyck, te conserveren dat men oyck den voers. Prince hadde te kennen gegeven dat die stadt nyet machtich en was de oncosten vanden peerdevolcke ende scepen te becostigen, met meer andere redenen dienende tot excusatie vander selver capitulatie, oyck eensdeels hiervoiren verhaelt, gelyck die Gedeputeerde der voers. stadt den remonstranten hebben gescreven met heur brieven vanden XIX[en] Marty daeraff extract hier wordt overgegeven.

» Ende alzoo de Natien vande coopluyden, hen bedanckende van hun debvoir ende assistentie als voire, hadden versocht dat men tot ruste vande stadt zoude doen vertrecken die vuytlandige, vagabonden ende canaille, soo hadden de remonstranten dienaengaende met den voers. Prince ende den Grave van Hoochstraten gecommuniceert by wat middele men tselve gevuechelycxst soude cunnen gedoen ende hen Gedeputeerden ontboden, gheen gereeder ende bequamer middelen in dien turbulenten tyt voor handen te syne dan met consente van Heur Hoocheyt ennige paspoirt oft saulfconduict denselven te gheven, om by dien middele dezelve vuyter stadt te crygen, ende dat men tselve van Haer Hoocheyt soude begeeren, gelyck de Gedeputeerde oyck gedaen hebben ten voers. tyde, blyckende byde voers. brieven, ende heeft Haer Hoocheyt begeert dat men die voers. mondelinge remonstrantie soude overgheven by gescrifte, gelyck tselve naderhandt is gedaen, hebbende oyck den XXI[en] Marty mede overgegeven, by maniere van remonstrantie, om by middel van passeport de vrempdelingen te doen vertrecken, blyckende by copie vande selve remonstrantie hierby gevuecht. (CCLXXII.) »

teerde overgegeven zekere remonstrantien ten eynde, onder andere, dat Haer Hoocheyt zoude ghelieven, vuyt haer eyghen mouvement, tot conservatie vander stadt ende lande, midts by de remonstranten doende cesseren de predicatien ende exercitien vander nyeuwen religien (oorsaecke vanden voers. troublen) te accorderen pardoen generael van al tgene dat by ennighe, duerende dezelve troublen, soude wesen misdaen ende misbruyct teghens Zyne Majesteyt, om wat saecke dattet waere, vuytgenomen alleene straetscheynders, roovers ende moordenaers; nemende regard dat het chastoy oft straf nyet en soude cunnen geeffectueert wordden zonder evidente ruyne vander voers. stadt ende vanden lande, ende omme tselve te schouwen ende die verdoelde te brenghen opten rechten wech ende waerachtige religie, dat Zyne Majesteyt hierinne wilde ghebruycken van zyne ingeboren clementie ende goederthierenheyt.

Ende dat Haere Hoocheyt ten minsten, sonder ennich dilay, wilde accorderen tvoers. pardoen opt goet behaeghen van Zyne Majesteyt, ende in zooverre Zyne Majesteyt tselve weygherde, te ghunnen competenten tyt, als van drie oft vier maenden, om daernae binnen denzelven tyde vryelyck, zonder eenich beleth, te moeghen vertrecken vuyt den landen van Zyne Majesteyt, met huysvrouwen, huysgesinnen ende goeden, oyck te moeghen vercoopen ende alieneren haere goeden, oft oyck, dezelve behoudende, te ghenyeten de vruchten ende het innecomen, doende die administreren by andere, van welcken vrydom oyck zouden moeghen genyeten van doen aff, voerden tyt van drye maenden, deghene die zouden willen vertrecken, gelyck tzelve al naerdere blyckt byder copyen hierby gevuecht. (CCLXXIII.)

Ende binnen middelen tyde [vanden (1)] tweeden Aprilis LXVII, wesende den tweeden Paeschdach, is binnen Antwerpen gepubliceert geweest tplaccaet tegen die van sHertogenbosch, wesende van dat den XVIII[en] Meerte, dwelck dOfficier hadde ierst ontfanghen den achtentwintichsten Meerte, wesende Goeden Vrydach, met zekere beslotene brieven vanden Rade van Brabant in daete den 26 Meerte 1566 *stilo Brabantiæ*, blyckende byde copie vanden zelven placcaete ende brieven. (CCLXXIV en CCLXXV.)

---

(1) In het Hs. te Brussel: « den. »

Ende alzoo Haer Hoocheyt den vierden Aprilis opde voers. verthoeninghe vanden remonstranten vanden tweentwintichsten Marty hadde vercleret dat, duerende de deliberatie opde voers. requeste, zy hadde ontfanghen brieven van Zyn Majesteyt inhoudende, onder andere, dat zy nyet en soude treden in ennighe capitulatie zonder Zyn Majesteyt daeraff eerst ende voer al te consulteren, soo hebben die voers. remonstranten den vyfden Aprilis nairdere remonstrantie overgegeven, dairmede deducerende dat zy nyet en meynden onder tscryven van Zyne Majesteyt begrepen te zyn, gemerct de stadt ende Leden vander zelver noeyt en hadde gecommitteert oft hen gethoont rebel oft ongehoorich Zyner Majesteyt, maer altyt diezelve stadt was gehouden inde onderdanicheyt van Zyne Majesteyt ende dat het pardoen nyet en werde versocht in respect van het lichaem vande stadt oft ennighe Leden derzelver, maer in respecte vanden particulieren die misdaen hadden, omdat zy deur desperatie hun nyet en souden vervoorderen [meerdere (1)] troublen voirts te stellene ende alsoo te gevuechelycker te comen tot cessatie vande predicatien ende exercitie vanden nyeuwen religien, ende dat zy te dyen eynde wilde interpreteren het XIIIe articule van haerder capitulatien, den twintichsten February daer te voeren den remonstranten gegunt ende daerop zy hadden begonst te besoingneren al langhe voer daete vanden voers. troublen ende vanden voers. brieven van Zyne Majesteyt, alles breedere blyckende byden copyen daeraff zynde hierby gevuecht. (CCLXXVI.)

Den zesten Aprilis anno XV^c^LXVII, heeft de Grave van Hoochstraeten Haer Hoocheyt geadverteert dat die Prince van Oraingnen was op zyn vertreck, begerende daerom van Haer Hoocheyt te verstaene heuren goeden wille oft hy zoude blyven oft oyck moeghen vertrecken, blyckende byden brieven (CCLXXVII) daeraff [zynde (2)].

Den VII^en^ Aprilis, heeft Haer Hoocheyt geantwoerdt opde voers. remonstrantien vanden [Wethouderen (3)] ende, onder andere, dat zy deur die affectie die zy was draeghende totter prosperiteyt ende welvaeren deser stadt, hun waerschouwde dat van noode was in allen gevalle te prevenieren den torn ende

(1) In het Hs. te Brussel: « voordere. »

(2) In het Hs. te Brussel : « hier copie is bygevuecht. »

(3) In het Hs. te Brussel: « remonstranten. »

gramschap van Zyne Majesteyt hoe eer hoe liever, gelyck zy noch hun hadde gewaerschouwt ende geraden om Zyne Majesteyt nyet te bringhene inden noot ende oncost van hier te lande te brengene zyne macht ende volck van wapenen, alreede daertoe bereet, om van zynen ondersaten hier te lande te hebben de geheele obeyssance ende onderdanicheyt die men derzelver schuldich is.

Ende tot welcken eynde inden eersten soude betamen dat de Magistraet hername terstont dauctoriteyt over dondersaten, soo behoort, ende dat men alle gelycken aen Zyne Majesteyt zoude bewysen donderdanicheyt die derselver toebehoort nae goddelycke ende menschelycke rechten.

Ten tweeden, dat men tot ruste, vrede ende welvaeren vander stadt, versekeringhe vanden Natien die anderssins zouden willen vertrecken, ende van alle goede coopluyden, borgheren ende inwoonderen derzelver, oyck tot continuatie vanden trafficque ende handel ende om beter de stadt te houdene ende mainteneren inde devotie ende onderdanicheyt van Zyne Majesteyt, promptelyck ende sonder vertreck zoude ontfanghen alsulcke garde ende versekerheyt als Haer Hoocheyt daertoe nootelyck zal bevinden te behoorene; welcken aengaende heeft vercleert dat versien zal wordden dat nyemant eenighe foulle, schaede oft molestatie en sal aengedaen wordden.

Ende voer zooveele aengaet het versocht pardoen oft straff die de Coninck zoude moeghen doen, heeft Haer Hoocheyt vercleert te vreden te zyne tselve te stellene ende remitterene tot Zyne Majesteyt, sonder te doen aentasten ende toucheren aen persoonen ende goeden vanden borgheren, ingesetenen ende inwoonderen van deser stadt heur wooninghe gehadt hebbende voerde Oostmaent doen lestleden, totter tyt toe dat Zyne Majesteyt anders zal bevoelen hebben opde consultatie ende beraet die doen tegenwoirdelyck Haer Hoocheyt soude doen aen Zyne Majesteyt.

Hierinne nochtans nyet begrepen de vagabonden, ballinghen, ministers, predicanten, vuytlandighe, vluchtighe, sectarisen, apostaten ende diergelycke persoonen der gemeynte hinderlyck.

Ende oyck vuytgenomen die hoofden ende autheurs vanden oproeren, rebellien ende seditien ende oyck de hoofden ende autheurs vande brekinghe vande beelden, aultaeren ende kercken, snaphanen, moorders ende straetschenders ende van

gelycken dieghene die hun hebben laeten enrolleren ende inscryven ende wapenen gedraegen te velde teghen Zyne Majesteyt, teghen denwelcken men soude moeghen binnen middelen tyde procederen als notoirlyck nyet weerdich wesende vande gratie van Zyne Majesteyt.

Dat oyck die voers. borgheren, ingesetenen ende inwoonderen hebbende misdaen tzy int generael oft particulier, hun begevende totter goetheyt, clementie ende goederthierenheyt van Zyne Majesteyt, Haer Hoocheyt soude doen alle goede officien voer hun te intercederen, gelyckt betaempt tot bewaernisse van zulcke goede ende principaele stadt, daeraen dwelvaeren vande reste van desen landen eensdeels is hanghende.

Hoepende dat hierinne, als in alle andere zaecken, Zyne Majesteyt zal gebruycken zyn natuerlycke ende ghewoonlycke clementie ende goetheyt om te conserveren de voers. stadt, besundere zoo verre zy hun bereet thoonen ende gehoorich ende terstont ontfanghen het volck van Zyne Majesteyt totter garde ende versekeringhe vander voers. stadt, al blyckende byder zelver declaratie daeraff copye is hierby gevuecht. (CCLXXVIII.)

Den voers. zevensten, heeft Haer Hoocheyt gescreven aenden Grave van Hoochstraeten dat hy noch tAntwerpen wilde blyven ende de remonstranten bystaen ende helpen om te effectueren tgene dat zy hun Gedeputeerde ter antwoerde gegeven hadde tot dienst van Zyne Majesteyt ende dyenaengaende procederen by weghen van redelycke inductien ende verthooninghen, naerdere blyckende byde copye vanden zelven brieven hierby ghevuecht. (CCLXXIX.)

Daerop die Graeve Haer Hoocheydt geantwoerdt heeft dat hy verwachten zoude de wedercompste vande Ghedeputeerde, op hoepe dat zy zouden zulcken antwoerde bringhen die men zoude moeghen practizeren tot conservatie vande obedientie van Zyne Majesteyt, blyckende by zyn brieven gescreven den VIII^en Aprilis anno vyfthien hondert zevenentsestich, daeraff copye hierby gevuecht is. (CCLXXX.)

Ende alsoo de Ghedeputeerde vertrocken waeren den voers. achtsten Aprilis nae Antwerpen, zoo hebben zy den neghensten vander voers. antwoerde rappoert gedaen ende ten zelven daeghe alle debvoir gedaen neffens die vander nyeuwer religien, om die te induceren te doen cesseren die predicatien ende exercitie van heurer religien ende de predicanten te doen

vertrecken ende dat zy nyet en zouden contrarieren de intentie ende wille van Zyne Majesteyt ende van Huerer Hoocheyt.

Ende de saecke ghepreparееrt zynde neffens die vander nyeuwer religien, hebben desanderendaeghs, den thiensten Aprilis, voer noene, in Collegio ontboden die ministers ende predicanten van beyde de nyeuwe religien ende hun voergehouden dat, om de stadt te conserveren ende nyet te stellene inde indignatie van Zyne Majesteyt, van noode was de predicatien ende exercitien vander nyeuwer religien te doen cesseren ende soo veele gedaen deur verscheyde menichfuldighe inductien, persuasien ende remonstrantien ende oyck met dreygementen ende bevelen, dat zy ten vuyteynde te vreden geweest hebben buyten deser stadt ende landen te vertreckene, mits hebbende versekeringhe ende gheleyde, dwelck hen is geaccordeert voere drye oft vier daeghen, achtervolgende het woordt ende last dat den Gedeputeerden, van weghen Haer Hoocheyt, te Bruessele was vercleert ende gegeven geweest, ende zyn alzoo eenighe van hen ten zelven daeghe ende dandere desanderendaechs daernae al vertrocken.

Naden welcken, ten zelven daege, ten drye uren naenoene, hebben de remonstranten ontfanghen zekere brieven van Haer Hoocheyt ten zelven daeghe gescreven, dairmede hun adverterende dat van noode was tontfangene de garde ten eynde dat, tselve gedaen, zy heur aldaer zoude moeghen vinden ende gheraden ende nootelyck vondt, om redenen inde zelve brieven begrepen, dat die ministers ende predicanten terstont vertrocken gelyck zy den Ghedeputeerden hadden doen seggen, blyckende byde copye vanden brieven hierby gevuecht den X[en] Aprilis 1567. (CCLXXXI.)

Den elfsten is die (1) Prince van Oraingnien vertrocken ende hebben die remonstranten ten selven daeghe gheraempt die propositie den Leden der voers. stadt te doene om tontfanghene die voers. garde, blyckende byde copye vande propositie hierby gevuecht. (CCLXXXII.)

Den twellifsten Aprilis, zyn alle die Leden vanden Breeden Rade vergadert geweest ende is hen ghedaen de voers. propositie, diewelcke eendrachtelyck ende zonder eenighe zwaericheyt ende dilay hebben verclaert bereet te zyne, continuerende donderdanicheyt die zy Zyne Majesteyt schuldich

(1) In het Hs. te Brussel: « de voers. »

zyn, tontfangene de voers. guarde sonder eenighe conditie oft bespreeck, maer dat men Haer Hoocheyt soude bidden dat zy heur zoude, hoe eer hoe lievere, vinden binnen der stadt om de saecken te redresseren, met alsulcke garde als zy zouden bevinden te behoorene.

Ende die voers. antwoerde gehadt, hebben die remonstranten ten selven daeghe afgeveerdicht heure Ghedeputeerde met zekere brieven van recommandatien vanden Grave van Hoochstraeten van tgene sy voordere aen Haer Hoocheyt zouden versuecken, blyckende byde copye vanden selven brieven hierby ghevuecht. (CCLXXXIII.)

Den derthiensten hebben die Ghedeputeerde aen Haer Hoocheyt heuren last ontdeckt ende dantwoerde vanden Leden ende mede versocht haere compste binnen Antwerpen (1), oyck dieghene die alleenlyck ter predicatien hadden geweest ende andere die byden voergaenden vercleren vanden VII[en] Aprilis nyet en waeren vuytgesteken, midtsdien zy nyet versekert en waeren vant versocht pardoen, daervoere Haere Hoocheyt hadde vercleert dat zy zoude intercederen neffens Zyne Majesteyt; dat daeromme zy last hadden Haer Hoocheyt te bidden, dat zoo verre Zyne Majesteyt het versocht pardoen weygherde, den borgheren, ingesetenen ende inwoonderen deser stadt van Antwerpen te willen accorderen ende consenteren den tydt van een maendt nae dinsinuatie vande declaratie vanden wille van Zyne Majesteyt, om vryelyck vuyt Zyne voers. (2) Majesteyt landen te trecken moeghen (3) zonder belet ghedaen te worddene heuren persoonen ende goeden, al om teviteren dat die stadt nyet en wordde ghedepeupleert, ende heeft Haer Hoocheyt van tgene des voers. is ende tgene byde Gedeputeerde heur te kennen gegeven was begert te hebbene (4) by gescrifte, verclerende dat die goetwillicheyt van alle de Leden heur zeer aengenaem was ende dat zy aen Zyne Majesteyt zoude scryven met eenen edelman die hy (5) derweerts depescheerde, grootelyck tot faveur vander stadt ende besundere vande remonstranten, gelyck de Ghedeputeerde vande

(1) In het Hs. te Brussel zijn hier de volgende woorden ingelascht: « ende daeren- » boven noch te kennen gegeven dat alzoo veel volcx vertrock vuyt Antwerpen. »

(2) Dit woord bevindt zich niet in het Hs. te Brussel.

(3) In het Hs. te Brussel: « te mogen vertrecken. »

(4) In het Hs. te Brussel is hier het woord « tselve » ingelascht.

(5) In het Hs. te Brussel : « zy. »

remonstranten ten selven daeghe hebben gescreven, blyckende byde copye vanden voers. (1) brieven ende mede vanden voers. remonstrantien hierby ghevuecht. (CCLXXXIV en CCLXXXV.)

Den zesthiensten, heeft Haer Hoocheyt opde voers. remonstrantie gedelibereert ende geresolveert, ende onder andere, de voers. versochte maendt geaccordeert voerde borgheren inwoonderen vander voers. stadt die nyet en waeren geexcipieert inde voergaende verclaeringhe vanden zevensten Aprilis, blyckende byder zelver resolutie gestelt onder de voers. remonstrantie.

Achtervolgende der voers. verclaeringhe van Haer Hoocheyt, hebben die remonstranten geprocedeert ende capitalycken ghepunieert dieghene die geexcipieert waeren inder zelver declaratie, blyckende byden extracte vanden boeck vander Vierschaeren. (CCLXXXVI.)

Den zeventhiensten Aprilis, heeft Haere Hoocheyt den Grave van Hoochstraeten ontboden by haer te comen om van hem particulierlyck gheinformeert te wesene vant gheene tAntwerpen passeerde, daerop ten zelven daeghe den Grave heeft geantwordt ende Haer Hoocheyt den XVIII^en hem heeft andermael ontboden, blyckende byde copye vande drye brieven hierby gevuecht. (CCLXXXVII-CCLXXXIX.)

Den dryentwintichsten, hebben de remonstranten ontfanghen zekere brieven van Haer Hoocheyt vanden XXII^en Aprilis, van dat men soude assisteren den Commissaris Quaderebbe om de logysen te maeckene voer doerloegsvolck dwelck Heur Hoocheyt binnen Antwerpen zoude zenden, blyckende byde copye vande brieven in daeten den XXII^en Aprilis voers. (CCXC) ende welcken achtervolgende, hebben de remonstranten den voers. Commissaris alle assistentie ghedaen ende hem gegeven voer adjunct zekere Schepenen ende Officiers.

Den vierentwintichsten, hebben de remonstranten ontfanghen de brieven van Haer Hoocheyt vanden XXIII^en (2) Aprilis, daermede hen adverterende dat de Grave van Hoochstraeten was by haer gecomen ende haer onderricht hadde van zynen last die hy die voergaende daeghen binnen der stadt gehadt hadde, daeraf zy was gebleven voldaen ende te vreden ende dat zy tAntwerpen comen zoude [ende dat die voers. Grave

(1) Dit woord bevindt zich niet in het Hs. te Brussel.

(2) In het Hs. te Brussel: « vierentwintichsten. »

screef aende remonstranten particulierlyck die redenen waerom hy nyet en was wederghekeert, blyckende byde copye van beyde de brieven in daete beyde den XXIII^en^ Aprilis hierby gevuecht (1)].

Den vyfentwintichsten, hebben die remonstranten ontfanghen zekere brieven van Haer Hoocheyt vanden XXIII^en^ Aprilis, daermede (2) hen adverterende dat die Grave van Mansfelt quam naer Antwerpen om het volck van oorloeghe te peerde ende te voete binnen der stadt te bringene om aldaer garnisoenen te houdene, zoo voer de garde van heuren persoone als voere meerdere versekerheyt ende defentie vander stadt, heur versueckende ende ordinerende, van sConincx weghen, dien tontfanghen, blyckende byde copye vande selve brieven in date den XXIII^en^ Aprilis 1567 (CCXCII.)

Den XXVI^en^ Aprilis zevenentsestich, alsoo de remonstranten verstaen hadden by heure Ghedeputeerde, die hadden geweest byden Grave van Mansfelt tot Moortsele, dat achtervolgende die voers. brieven van Haer Hoocheyt, diezelve in meyninghe was ten zelven daeghe smorgens vroech het oorloechsvolck van Zyne Majesteyt inde stadt te bringhene, zoo hebben die Marcgraeve met zyn hellebaerdiers, die Borghemeester van buyten met sekeren getal borghers vander Gulden ghewaepent, ende Heer Anthonis van Stralen met zyn vendele vande gesouldoyeerde borgheren, zoot geordineert was, hen gevonden smorgens vroech aende Keyserspoerte om diezelve open te doene ende den voers. Grave van Mansfelt met doorloechsvolck van Zyne Majesteyt inde stadt te laeten, gelyck diezelve Grave van Mansfelt met XVI vendelen voetknechten ter zelver stont is inde stadt gecommen sonder eenich belet ende hebben de borgheren, inwoonderen ende ingesetenen zedichlyck ende manierlyck hen gehadt ende gedraeghen.

Den achtentwintichsten, is Haer Hoocheyt met heuren staete ende garde binnen der stadt van Antwerpen lieffelyck (3) ontfanghen geweest, tot grooter begheerten, behaeghen ende

---

(1) In plaats van de woorden tusschen haakjes, leest men in het Hs. te Brussel de volgende: « blyckende byden selven brieff hierby gevuecht (CCXCI.) »

(2) Dit woord bevindt zich niet in het Hs. te Brussel.

(3) Dit woord is in het Hs. te Brussel vervangen door de volgende : « in alder reve- » rentie ende respecte. »

contentemente van allen den goeden borgheren, coopluyden ende inwoonderen deser stadt.

Ende duerende die teghenwoirdicheyt van Haer Hoocheyt binnen deser stadt ende daernae [tot noch toe (1)], hebben hun die remonstranten, die vanden Leden, borgheren ende ingesetenen deser stadt oyck altyt ghedraeghen ghelyck goede ende getrouwe ende gewillighe ondersaeten van Zyne Majesteyt, hebbende hun in als gheemployeert in tgene dat zoude moegen wesen totten dienst Goidts ende van Zyne Majesteyt, ruste ende welvaert van dese zyne stadt.

Waeraff Haer Hoocheydt Zyne Majesteyt mach volcommen getuygenisse gheven ende oyck dExcellentie vanden Hertoghe van Alve, naedien diezelve heur gevonden heeft binnen deser stadt, ende van weghen Zyne Majesteyt versocht die contributie totten casteele oft sitadelle dwelck Zyne Majesteyt vondt nootelyck hier gemaect te worddene tot versekerheyt van dese Zyne Majesteyt stadt ende landen, gelyck zy alnoch altyt bereet zyn in alle onderdanicheyt te continueren (2).

Vuyt allen denwelcken blyct (3) claerlyck dat die vande voers. stadt egeenssins en cunnen te rechte geinculpeert oft achterhaelt worden van ennige negligentie ende vele min

---

(1) De woorden tusschen haakjes zijn doorgehaald in het Hs. te Brussel.

(2) Deze paragraaf ontbreekt in het Hs. te Brussel.

(3) In het Hs. van Brussel is deze slotrede door de volgende vervangen :
« Ende hoewel dese jegenwoirdige remonstrantie soude mogen schynen lanck ende » prolix te zyn, soe zyn nochtans de remonstranten daertoe geoirsaect ende benoodicht » geweest vuytdien dat zoe byde voers. brieven vanden Commissarisen als oyck by zekere » brieven van Zynder Excellentie, gedateert den XIIII[en] Decembris lestleden, daernae ontfangen, hen is geordonneert wel particulierlyck by gescrifte te stellen ende te redigeren » alle tgene des zy souden willen seggen ende souden bevinden te dienen tot hunder » justificatien ende ontlastingen vanden beruerten ende troublen binnen deser stadt » toegecommen, ende dat zy, midts der qualiteyt voers., nyet en hebben cunnen geweten » waermede men henlieden ennichsints soude mogen oft willen belasten ende dat hen oock » gedocht heeft dat zy nyet opentlycker, noch claerder, noch cortter Zyne Majesteyt, Zynder » Excellentien ende dien vanden Raide hunne intentie, goeden wille, debvoiren, actien ende » de circumstantien van dien en souden cunnen verthoonen dan deur middele van een » waerachtich verhael vander geschiedenissen, van daghe tot daghe, van tgene dat voor » ende gedeurende den troublen ende daernae is gebeurt, biddende daeromme dat tselve » worde int goede genomen, regard nemende opde importantien vander zaken ende

van ennigh misdaet tegen die oude Catholicque religie ende Zyne Majesteyt gecomitteert te hebben in alle tgene dwelck duerende de voers. troublen mach syn geschiet, maer dat ter contrarien die Weth ende Leden vande voors. stadt als goede ende getrouwe ondersaten behoiren geacht ende gereputeert te worden, hebbende hunne vuyterste diligentie ghedaen om deselve troublen, seditien ende nyeuwe predicatien, die het geheel lant hebben alsdoen overloopen gehadt, te beletten, nyet sonder apparent perickel van hun lyff ende goet.

Want wordt by tgene voors. is, mette stucken daertoe dienende ende daeraff oock naerdere by levende getuygen blycken soude, indien des noot waere, bewesen dat die vande voirs. stadt hebben, soo wel voir als nae die voirleden troublen, die oude Catholicque religie altyt onderhouden ende doen onderhouden, hebbende tot dien eynde telcken halven jaere doen vernyeuwen die publicatie vander ordonnantie wylen hooger memorien Ons Heeren des Keysers tegen die ketters gemaect, ende die contraventeurs derselver gestraeft, soewanneer die byden Officier van Zyne Majesteyt zyn geapprehendeert ende te rechte gebrocht geweest, sonder ennige dissimulatie, totter tyt ende wylen toe dat Haer Hoocheyt by die vander stadt ierst gevraeght wesende oft men deselve publicatie naerde oude gewoonte soude vernyeuwen, heeft dien vander voers. stadt doen antworden dat zy tselve alsdoen nyet en vonde geraden, midts die qualiteyt vanden tyde ende gelegentheydt vander saecken, midts welcke haere antwoorde die vande voirs. stadt deselve publicatie nyet en hebben mogen continueren, waerdeure ende midts de requeste byde Edelen gepresenteert, mitsgaders der appostillen daerop gestelt ende die brieven van Haer Hoocheyt dien achtervolgende alomme aen alle Officieren ende Wethouderen geschreven, is gebeurt

» opte groote ende onsprekelycke begeerte die de remonstranten hebben omme goede » getrouwe bewysinge te doene aen Zyne Majesteyt ende Zynder Excellentien van heure » goeden wille ende debvoir om doude Catholicke religie te conserveren ende mede van » heure behoirlycke onderdanicheyt ende devotie tot dienste van Zyne Majesteyt.

» Aldus geaccepteert ende gesloten by Schouteth, Burge» meesteren ende Schepenen der stadt van Antwerpen ende by » my, ter ordonnantie vande voers. Heeren, onderteeckent op » heden den achsten dach January XVe jaer ende sevenent» sestich.

» A. Dyck. »

dat nyet alleene tot Antwerpen, maer oyck binnen alle die landen van herwaertsovere, die executie vande voirs. placcaten heeft gecesseert.

Dwelck heeft gecauseert een subite ende generaele alteratie in die religie ende oorsaecke gegeven dat verscheyde nyeuwe predicanten ende sectarisen hun subitelycken ende onversiens hebben met grooten getale, het geheel lant deure, opgeworpen ende is het volck in groote menichte, raesernye ende viericheyt gevolght, sulcx dat nyet alleene die Officieren ende Wethouderen vanden steden ende vanden platten lande, maer oock die Gouverneurs ende Raiden vanden landen, ende oyck Haer Hoocheyt, wesende onversien van gelde ende cnechten, ende daerenboven geturbeert wesende deur die presentatie vande voirs. requeste vanden Edelen, egheen bequaem middel en hebben geweten om dieselve secten ende predicatien te wederstaen ende te beletten ende hebben alzoo gewassen ende geweldich geworden dat ten lesten Haer Hoocheyt selve oyck ten vervolghe vanden voirs. Edelen is bedwonghen geweest die voirs. sectarisen ende begonste predicatien te tollereren ter plaetsen daer die begonst waeren.

Midts welcke generaele predicatien ende tpublicque tollerantie van dien, is geschiet (nyettegenstaende dat die vande voirs. stadt, oyck duerende die voirs. troublen ende predicatien, hun vuyterste beste gedaen hebben by publicatie van verscheyde edicten, zoo van nyet ten voirs. predicatien te ghaen als van egheene wapenen te dragen als anderssins, by continuele ende dagelycxsche advertentien aen Haer Hoocheyt ghedaen, om der voirs. predicatien ende secten te beletten ende te doen cesseren ende tot dien eynde oock mette Staten van Brabant geadviseert ende Haer Hoocheyt versocht ende middelen geproponeert,) dat die vande nyeuwe secten zyn binnen der voirs. stadt zoe geweldich geworden ende gemultipliceert dat de voirs. Gouverneurs ende Regeerders der voirs. stadt die nyet en hebben dorven noch kunnen wederstaen noch ennich gebodt oft authoriteyt gehadt sonder apparente bloetstortinge ende vuyterste bederffenisse vande voirs. stadt.

Waerdeure is voorts gebeurt dat verscheyde vrempdelingen gecommen zyn ende hun toevlucht genomen hebben totte voirs. stadt ende hen aldaer onder ende mette voirs. sectarisen gemengelt hebbende, hebben oirsaecke geweest van verscheyde troublen ende dat in absentie vanden voirs. Prince van

Orengen, wesende de voirs. stadt alnoch onversien van Capiteynen ende knechten, hebben subytelycken, onversiens ende inden avont, hen vervoirdert ende verstout met groote menichte ende furie de kercken, cloosteren, goidshuysen ende cappellen alomme, de geheel stadt deure, op te loopen, die beelden te breken, die reliquien ende andere ornamenten vande selve kercken te spolieren, gelyck ten selven tyde in andere verscheyden steden ende plaetsen oock is gebeurt ende byde Gouverneurs, Officieren ende Wethouderen heeft moeten gedoocht worden.

Ende want naede voirs. generaele afbrekinghe, die inder nacht sekere uren heeft geduert, de voirs. sectarisen hadden gesupersedeert ende opgehouden, en hebben de voirs. Wethouders hen nyet beducht van ennige voirdere beeltbrekinge, bezundere alzoo het meest alomme gebroken was ende dat zy oock de kercken ende Goidshuysen alomme hadden doen sluyten, is geschiet dat gelycke brekinge desanderendaeghs onversiens in sommige plaetsen is geschiet ende geitereert geweest, sonder dat de voirs. Wethouderen in tyts hetselve nyet en hebben cunnen verhueden, die nochtans terstont daernae hun debvoir hebben ghedaen ende die sectarisen vuyte kercken doen vertrecken ende oock ennige geapprehendeert ende naderhant met sommiere ende extraordinarise kennisse van saecken gecondemneert ende openbaerlycken metter coorden doen executeren, ende de andere by verscheyde placcaten gepersequeert ende soe vele gedaen dat de kercken, byde voirs. sectarisen geoccupeert ende gevioleert, zyn dien vander ouder religie gerestitueert ende Gods dienst daerinne geredresseert.

Dwelck nochtans nyet en heeft cunnen geschieden dan mits die predicatien, die buyten soo langhe geschiet waeren, binnen die voirs. stadt toe te laten, alzoo de voirs. sectarisen, midts den aenstaenden winter ende vuyt vreese vanden Drossaet van Brabant, tselve vuyterlycken wilden hebben, ende dat tselve schene, om vele consideratien ende respecten Haere Hoocheyt oock byden voirs. Prince van Orengen overgescreven ende verthoont, te dienen ter meerdere verzekerheyt vande stadt.

Tot welcken eynde ende om der voirs. stadt van meerdere inconvenienten te verhueden, men heeft oyck moeten, by provisie ende conniventie, aengaen ende maken seker accord

mette voirs. sectarisen, gelyck men oock in andere steden genootsaect is geweest te doen.

By middele van welcken accorde hebben alle troublen binnen der voirs. stadt beginnen te cesseren ende de hanteringe vande coopmanschap te respireren totter tyt toe dat de voirs. sectarisen, ierst nae het belegh van Valenchyn ende naderhandt deur de defaicte van Vlaenderen, zyn oock, onder tdecxel van dat voirs. accord hun ende den hunnen nyet en soude worden gehouden, by ennige edelmans van hunne secten opgeroeyt geweest ende zoe verre gebrocht dat ennige van hen hen hebben laten enrolleren ende buyten der stadt vergaderinge ende die wapenen aenveerdt sonder hen te hebben willen scheyden, nyettegenstaende die placcaten ende edicten ter contrarien gemaect ende gepubliceert ende hen overgesonden.

Van welcke voirs. vergaderingen ende nyeuwe beruerten die voirs. Gouverneurs ende Wethouders Haere Hoocheyt, van ure tot ure, in alder diligentien hebben geadverteert, ten eynde dat zy daertegen soude van buyten versien, alzoo die Gouverneurs ende Regeerders vander stadt nyet machtich en waeren noch geraden en vonden selve te doen, overmidts die menichte vanden sectarisen binnen de voirs. stadt wesende, derwelcker zy, by affbreken van bruggen ende by tsluyten vanden poorten, langhen tyt ende tot dat die van buyten zyn by het volck van Haer Hoocheyt verslagen ende verstoort geweest, hebben met fortsen binnen der stadt gehouden, nyet sonder groote periculen ende nyeuwe beruerten binnen der voirs. stadt, die zoo groot ende geweldich syn geweest, dat en hadde ghedaen die diligentie, neersticheyt ende toesicht vande voers. Gouverneurs, Regeerders ende Wethouders, mitsgaders oyck vande goede borgers ende coopluyden, ende ten lesten het middel van het voers. nyeuw accord hierboven geallegeert, de voirs. stadt was geschapen te commen in extreme desolatie ende bederffenisse.

Soo dat nyet vrempt en is dat die voirs. Gouverneurs ende Regeerders vande voirs. stadt hebben verhouden die publicatien van ennige placcaten aen hen gesonden om alle voordere turbatie ende beruerte te schouwen, vuytdien deselve waeren repugnerende denselven accorden, gelyck oyck Haer Hoocheyt daeraff altyt is geadverteert ende onderricht geweest. (1)

(1) Deze paragraaf is in het handschrift doorgehaald.

Waervuyt oock is geschiet dat die voirs. Gouverneurs ende Regeerders Haere Hoocheyt met buyten-garnisoenen nyet en hebben wel dorren noch moghen ontfangen dan op zekere condicien Haere Hoocheyt voirgehouden ende by haer oyck goetgevonden om alle occasien van nyeuwe turbatien te schouwen die anderssins waeren geschapen daervuyt te volghen, vuytdien dat die saecken vander stadt noch rouw ende onzeker waeren, welcke vreese van seditie alleene genoechsame soude wesen om die remonstranten ende de voirs. stadt te houden voor geexcuseert van allen tgene dwelck men hen, ter zaken voirs., ennichsins soude willen opleggen ende inculperen. (1)

Bijhoorige stukken.	Pièces annexes.

I.

6 *October* 1565.

Copie vuyten Gebodtboeck der stadt van Antwerpen.

Geboden ende vuytgeroepen by Heeren Janne van Ymmerssele, Riddere, Heere van Bauldries, Schouteth, Borgemeesteren, Scepenen ende Raidt vander stadt van Antwerpen, opden sesten dach Octobris XV^c LXV.

Overmidts dien dat dagelycx diversche overlasten, des avonts ende des snachts, by sekere quaetdoenders ende straetscheynders gebeuren, ende dat de goede lieden ende borgers die des avonts achter straten gaen, van huere cappen berooft, oyck gequetst ende overvallen wordden, ende oyck hen verstouten der goeder lieden huysen, winckels ende cramen, by nachte ende ontyde, op te breken ende aldaer den goeden luyden thunne fortsselinghe ende anderssins te nemen ende te rooven, ende te sorghen, ware dat hetselffde noch meer ende dicwilder, tot grooter schaden, verdriete ende

(1) Bovenstaande paragraaf is in het handschrift doorgehaald.

vreese vande borgers ende ingesetene deser stadt, gebeuren zoude, en werdde by goede middele om sulcx te belettene daerinne versien, dwelck men bevindt merckelyck te zyne te beteren by middele van goeder waken, soe vanden schutters als andere goede borgeren ende ingesetenen, ende om waertoe gevuechelyck te moegen comen, hebben myne Heeren Schouteth, Borgemeesteren, Schepenen ende Raide deser stadt geordonneert ende gestatueert de puncten hiernae volgende, bevelende eenen yegelycken die nae te gane ende tachtervolgene, opte pene daertoe staende, die men sonder verdrach oft simulatie den overtreder affnemen sal.

Inden iersten, sullen de Wyckmeesters, oft emmers ten minsten den eenen van hen die daertoe best sal moegen verstaen, elck in zynen wycke, de honderste mannen met hunnen volcke diens behoirte sal zyn te waken, eenen dach te voeren waerschouwen ende adverteren dat zy desanderendaeghs, tegens de poirtyt, gereet maken de supposten die onder hen staen sullen, om hen te vinden op alsulcken sercken oft plaetssen als hen bewesen sullen wordden byde voers. Wyckmeesters, opte pene van sesse Carolusgulden tot behoeve van deser stadts armen, ende welcke penen ontfangen sullen wordden byde thiende lieden, die die oyck gehouden zullen syn desanderendaeghs te brenghen in handen van hunnen Wyckmeestere, denwelcken daertoe een busse gegeven sal wordden, om die den Aelmoesseniers over te gheven.

Ende de voers. hondertste mannen, des alzoe de wete gehadt hebbende, sullen schuldich ende gehouden syn voirts henne thiende lieden ter selver tyt oyck sdaeghs te voeren te adverteren, ten eynde zy hen met hennen volcke gereet maken tegens den anderen dach, opdat zy hen vinden goets tyts voer het verlaten vande poortclocke opte sercke oft plaetse die hen bewesen ende gedesigneert sal wordden, opte pene ende te bekeeren als boven.

Item van gelycken sullen de voers. thiende lieden oyck terstont gehouden zyn dien volgende van sdaeghs te voeren de persoonen onder hen resorterende de wete te doen, ten eynde zy hen oyck goets tyts voer het verlaten vande poortclocke vinden tot sulcken plaetsen als hen bewesen ende gedesigneert sullen wordden, opte pene van twee Carolusguldenen, te bekeeren als boven.

Item soe wie des avonts voer het verlaten vande poort-

clocke, hy zy thiende man oft ander, nyet en sal zyn op zyn gedesigneerde plaetsse oft sercke als voer, dat alsdan de thiende man, des in gebreke wesende, daeraen verbeuren sal vier stuvers, ende de gemeyne wakende gesellen elck heurer twee stuvers, ende in soe verre yemandt, voer het verlaten vande poortclocke, als voer, nyet gecomen wesende, daernaer ter waken sal comen, sal verbeuren voer elcke ure die zy nae die poirtclocke sullen hebben laten overgaen, eenen stuver, ende de thiende man des oyck gebreckelyck wesende, twee stuvers, boven tgene dat zy verbeurt sullen hebben van nyet gecomen te zyne voer het verlaten vande poortclocke, welcke voers. penen sullen bekeert wordden als boven, ende waert dat yemandt ter waecken nyet en quame sonder wettelyck oirsaecke ende alvoren consent gehadt te hebbene van zynen hondersten oft thiende man ende sonder eenen anderen bequamen ende nutten persoon in syn plaetsse gestelt te hebbene, by consente als voer, oft hem absenteerde, oft vander waken afftrocke voerden behoorlycken tyt, te wetene voer het verlaten vande dachclocke, oft oyck dat yemandt vander waken ginck in tavernen oft herberghen, dat die alsdan sal verbeuren eenen Carolusgulden voer dierste reyse, item voerde tweede reyse, twee Carolusguldenen, ende voerde derde reyse verliesen zyne poirterye, in zoe verre hy poirtere is, ende, egheen poirter wesende, sal arbitralyck wordden gecorrigeert, ende den thiende man des in gebreke vallende, sal vallen in dobbel pene, allet te bekeeren als voere.

Ende waert dat yemandt vander waken gebreckelyck viele int observeren van tgene des voers. is, dat de thiende man vanden rotte tselve gebreck gehouden zal zyn desanderendaeghs te denuncieren ende te kennen te gheven aen zynen hondertsten man,om denselven gebreckelyken persoon oft persoonen, navolgende deser ordonnantien, gecorrigeert ende hen de penen sonder simulatie affgenomen te worddene, ende indien dezelve thiende man sulcx gebreckelyck viele te doen oft met yemande simuleerde, dat in dien gevalle hy sal vallen in dobbele pene van tgene daerinne de gebreckelycke soude moegen gevallen wesen, ende welcke pene hem alsoe affgenomen wordden sonder verdrach oft support.

Item dat voirts elcken honderste man gehouden sal zyn een ure voer het luyden vande poirtclocke te comen op het stadthuys byden Hooftman wiens behoirte sal wesen, ende aldaer te

halen hunne lose, welcke lose zy ontfanghen hebbende, sullen gehouden zyn, ten verlaten vande poirtclocke, te gane nade sercken oft plaetsen daerover zy honderste lieden sullen wesen, alwaer sy voer dierste oproepen sullen die van elcken sercke, om te besiene oft een yegelyck zyn volcommen getal heeft, ende voirts de voers. thiende man van dien sercke de lose geven, welcke lose deselve thiende man by hem secreet sal moeten houden.

Item dat een yegelyck, de voers. wake gestelt wesende, gehouden sal zyn hem stille te houden, sonder eenighe insolentien oft ombehoirlycke ende ongeregelde manieren voirts te keeren, busschen aff te schietene sonder noot, oft anderssins vuyt dronckenschap eenich ramoer oft gerucht te maecken, sonder oyck malcanderen te gaen besoecken van deen wake op dander, hen alsoe alleenlyck omtrent hunne sercke oft plaetsse, ten waere deen sercke oft wake der andere in tyde van noode te doene hadde, op pene van eenen Carolusgulden, tot behoeve als boven.

Item dat een yegelyck sal moeten comen waken in persoone ende nyemande anders in zyn plaetze stellen, ten ware hy wettelycke ontschult hadde, die hy zynen hondersten oft thiende man van synder waken oft daeronder hy resorteren sal, sal moeten te kennen geven, ende alsdan, byden consente van dien, eenen anderen goeden, getrouwen ende bequamen persoon in zyn plaetsse moeghen stellen, daer hy schuldich sal wesen voer inne te staene ende te verantwoerden, behoudelyck dat in desen sullen zyn ende blyven gereserveert de vuytlandige natien, dewelcke sullen gestaen midts in haere plaetsse stellende eenen goeden, getrouwen ende bequamen persoon, voerde welcke sy gehouden sullen zyn in te stane ende te verantwoerden van tgene daerinne deselve persoonen by hen te stellen hen souden moegen misdragen, opte pene van eenen Carolusgulden, te bekeeren als voer.

Item dat in dese wake nyemandt, wie oft van wat qualiteyt hy zy, en sal exempt zyn anders dan geestelycke persoonen ende schamele weduwen die de macht nyet en hebben om yemande in henne plaetse te moegen stellen, mitsgaders die vande Schutteryen ende hunne wepeleers, die met malcanderen gehouden sullen syn te waken opter stadthuys.

Item het buyten oft vuyter stadt wesen en sal nyemande vander waken excuseren, ten zy dat den hondersten ende

thiende man, daeronder hy is, kennelyck zy dat hy om zyn affairen ende nyet in fraulde vander waken buyten gereyst zyn, ende sal dien nyettegenstaende schuldich zyn eenen in syn plaetsse te stellene, daervoere hy oyck sal gehouden zyn te verantwoerden, als boven, opde pene ende te bekeerene als voer.

Item want men bevonden heeft diversche ongeregeltheden deur het drincken opder waken te meer stonden gebeurt te syne, soe eest dat men gebiedt dat een yegelyck hem sal moeten vermyden van droncken drincken opte voers. wake, verbiedende oyck dat die vander waken nyemanden van hunnen geselschape diet nyet gelieven oft aen en staen en sal te drincken oft mede te theeren, en sullen moegen bedwinghen totter contributie van tgene aldaer verdroncken oft vertheert sal moegen wesen, opte pene ende te bekeerene als voer.

Item en sal nyemandt vander waken nyet zynde, naer die dieffclocke, hem met eenich geweer sonder licht opter straten vinden, opte pene van te verbuerene doverste cleet ende tgeweer dwelck by hem sal gevonden wordden, oft sesse Carolusguldenen daervoere, te bekeeren in dryen, te wetene, deen deel daeraff tot behoeve vanden Heere, dander der stadt ende tdeerde vanden exploiteerder, ende ingevalle van eenighe rebellie teghens deselve wakers oft officieren, terstont geapprehendeert ende voirts gecorrigeert te worddene, allen anderen ten exemple, soe nae gelegentheyt vander saecken sal bevonden wordden te behoirene, hierinne altyts gereserveert ende vuytgenomen den Officier met den colffdragers ende hellebaerdiers, mitsgaders die vander waken.

Item dat nyemant hem en vervoirdere eenighe lanteernen oft licht dat byden goeden borgeren oft ingesetene, by avonde oft by nachte, vuytgehangen sal wordden, te worpene, te stootene oft by andere manieren vuyt te doene, opte verbuerte van twintich Carolusguldenen, te bekeeren als voer, ende voirts arbitralyck gecorrigeert te worddene gelyck men sal nae gelegentheyt bevinden te behoirene.

Item oft gebuerde dat by nachte oft ontyde, daert God aff behueden wille, ergens binnen deser stadt eenighen brandt opstonde, dat alsdan die vander waken, elck int zyne, op zyn plaetsse ende sercke sal blyven, sonder daeraff te moegen gaen in eeniger manieren, ten ware yemandt van hen eenighe vrinden hadde daer den brandt soude moegen wesen, oft dattet in heure gebuerte ware, in welcken gevalle die

persoon oft persoonen sullen moegen affgaen vande waken by voergaende consente nochtans van zynen thiende man, opte pene van drye Carolusgulden, te bekeerene tot behoeff vanden armen.

Ende sullen voirts die vander waken alsoe op hunne plaetsen oft sercken blyvende toesien ende goede neersticheyt doen dat nyemande ten brande waerts gaen en sal met hellebaerden, stocken oft andere geweeren, anders dan de Officieren, Wethouders, Brantmeesters, Wyckmeesters, Putmeesters ende Schutters ende andere inder stadt dienste wesende, ende aengaende den backers, brouwers, heure knapen ende alle andere die van oudts gewoonlyck zyn geweest te comen ten brande, dat die van hunder waken zullen moegen trecken omme tegens den brant weere te biedene, met hunne oosvaten ende tobben, achtervolgende der ouder costumen, midts tselve nochtans hennen thiende man te kennen gevende.

Item omme sekere questien te schouwene die men heeft gesien somwylen geresen te zyn vuyt saken van het gheven vander losen, soe wordt geordonneert, van weghen als boven, dat, zoewanneer de Officieren, de Hooftman oft synen substituyt, by avonde oft nachte, sullen commen om te gaen, dat alsdan elck thiende man, des gevraecht wesende, den voers. Officieren, Hooftman oft zynen substituyt gehouden sal zyn de lose te gheven, sonder contradictie, opte pene van eenen Carolusgulden, te bekeeren tot behoeve vanden armen, als voere. Item dat nyemandt (die) vander waken en sal moegen injurieren, obloqueren oft overlast doen in eeniger manieren, opte pene van arbitralyck gecorrigeert te wordden; dat oyck van gelycken die vanden waken nyemandt, van wat qualiteyt oft conditie hy sy, en sal moegen injurieren, in woirden oft in wercken, in wat manieren dattet zy, opte pene van eenen Carolusguldenen, te bekeeren tot behoeve vanden armen, als voeren.

Ende opdat deselve wake te badt geobserveert ende in goeden treyn gehouden mach wordden, soe men gesien heeft dat met lanckheyt van tyde de wooninghen sulcx verandert wordden dat men nyet sonder groote moeyte ende arbeyt en can gecomen tot sulcken schick ende ordre als in tyde van noode wel gerequireert wordt, soe eest dat myne Heeren Schouteth, Borgemeesteren ende Schepenen deser stadt hebben geordonneert ende ordonneren, midts desen, den Hooftlieden

ende Wyckmeesters dat zy alle dry maenden besien ende waernemen sullen wie van hunnen honderste lieden souden moegen wesen verandert int verhuysen oft anderssins, ende zoe verre zy dier yemande bevinden verhuyst oft gestorven te zyn, dat alsdan, van stonden aen, zy gehouden sullen syn eenen anderen bequamen persoon in dies stede te stellen, ende in hunne wyckboecken te stellene in stede vande ghene die verhuyst oft afflyvich sal wesen, opte pene van sesse Carolusguldenen, te bekeerene als boven.

Item van gelycken sal elcken hondersten man alle drye maenden gehouden zyn den Hooftlieden ende Wyckmeesters te adverteren, wie van henne thiende lieden binnen denselven tyde soude moegen verandert, verhuyst oft afflyvich geworden zyn, ende selen de voers. honderste lieden ende Wyckmeesters metten hondersten man, van stonden ane, eenen anderen goeden, nutten ende bequamen persoon in stede vanden selven veranderden, verhuysden oft afflyvigen stellen, opte pene ende te bekeerene als voer.

Item dat oyck van gelycken elck thiende man sal schuldich zyn ten minsten den voers. vierendeel jaers in handen van hunnen hondersten man over te brenghen, by name ende toename, deghene die van hunnen volcke onder hen resorterende binnen den voers. tyde zal verhuyst, verandert oft afflyvich geworden syn, ende voirts wie in stede van dien ergens sal syn comen woonen, midtsgaders oyck deselve adverteren oft hunne rotten nyet verhuyst oft anderssins gemeerdert oft gemindert zyn, om tselve sulcx gedaen, voirts opte voirs. wyckboecken de voers. veranderinghe behoerlyck gestelt te worden, opte pene ende te bekeerene als voere.

Item ende ten eynde myne Heeren Schouteth, Borgemeesteren ende Schepenen deser stadt moegen alle vierendeel jaers weten ende geinformeert wesen wat debvoir ende neersticheyt gedaen is byden Hooftlieden, Wyckmeesters, honderste ende thiende mannen in tgene des voers. is, sullen de Hooftlieden ende Wyckmeesters voers. schuldich ende gehouden zyn, alle vierendeel jaers, te wetene voerden XX^en^ dach Octobris, voerden XX^en^ January, voerden vyffsten dach Aprilis ende voerden vyffden July, den Marckgrave ende Borgmeesteren over te brenghene die cohieren ende thoonen die veranderinghe vande verhuysde oft gestorven persoonen, mitsgaders vande ghenen die in plaetsse vanden selven zyn

gecomen ende gestelt, opte pene van ander sesse Carolusgulden, te bekeerene als voer ; dies sullen die Hooftlieden ende Wyckmeesters moegen tot heure hulpe ende assistentie nemen eenen clerck, om die cohieren te scryven ende te veranderen, die vander stadt wegen, naden arbeyt ende diligentie by hen te doene, inde redelickheyt gesalieert sullen wordden.

Ende nopende den poincte vanden brande, sal eenyegelyck gehouden syn hem te vuegen ende te reguleren nae tgene des hiernae volght :

Te wetene inden iersten, dat waert by alsoe dat het brande werdde (daert God aff behoede) het ware by daghe oft by nachte, hem nyemandt en vervoirdere ten brande te comen dan deghene die daertoe geordonneert sullen zyn, als die Predicheeren, Minrebroeders, Carmeliten, Cellebroeders, Bogaerden ende ander geestelycke persoonen, midtsgaders backers, brouwers, verwers, geelschiters, potbackers ende alle andere die den brant metten lyve sullen willen blusschen, met oyck dieghene die byde Wyckmeesters ende Brantmeesters daertoe genomen ende gecosen sullen wordden, maer dat een yegelyck, wie dat hy zy, vrempde oft andere, daer nyet hebbende te doene ende egheen weere willende bieden, schuldich sal syn hem binnen zynen huyse te houdene, opte pene van zyn opperste cleet.

Item dat nyemandt, wye hy zy, vuytgenomen den Marckgrave, Schouteth, Amptman, Borgemeesteren, Schepenen, Oude-Schepenen, Wyckmeesters, sHeeren dienaers ende ander inder stadt dienst wesende, oyck de schutters nader Merct comende, met eenighe stocken oft wapenen ten brande en sullen moegen comen anders dan met oosvaten, ghieters, eemers, thynen ende andere gereetschap daer men den brandt mede blusschen ende te neder leggen mach, opte verbuerte vande wapenen die sy dragen sullen, ende voirts daerenboven arbitralyck gecorrigeert te worddene.

Item dat voirts, soewanneer eenighen brandt ergens is opstaende, een yegelyck Wyckmeestere met zyn honderste ende thiende man, gewapent ende opgerust, van stonden ane de clocke getrocken, sullen vergaderen opte sarcken oft ter plaetssen hem te ordonneren, dewelcke binnnen hunnen wycke blyven ende van daer nyet en selen porren, noch oyck gedooghen oft toelaten dat yemandt vuyt hunnen voers. wycken sal loopen ter plaetsen waerts daert brant sal wesen,

ten ware hem merckelyck bleke dat dieghene die daer passeren wilde, hem totten weeren vanden brande stellen wilde, wel verstaende dat den eenen vrindt den anderen wel sal moeghen bystandt doen, midts tverclaren doende den Hooftman ende Wyckmeester van dien wycke daer hy deur passeren sal, by name ende toename, wie hy zy, ende waer ende by wyen hy woonachtich is, mitsgaders tot wiens assistentie hy is in meyninghe te gane.

Item dat de Schutters vande sesse Gulden met hunnen wepelers, de clocke gehoirt hebbende, hen in hen harnasch opte Merct voer hunne cameren sullen moeten vinden, alwaer sy sullen moeten blyven oft gaen daert hun byden Borgemeestere sal wordden geordonneert, ende dat naervolgende der ouder constumen ende ordonnancien, opte pene van eenen Carolusgulden te verbueren by elcken heurer die des in gebreke bevonden sal wordden.

Item soewanneer dattet brandt is by nachte, sal alsdan elck huys een lanteerne moeten vuythangen voer syn deure oft aen zynen solder ter straten waerts vuyte, opte pene van eenen Carolusgulden.

Item oft gebeurde dattet tot eender tyt tot meer plaetssen geraecte te brandene, soe sal, om daertegens te versiene, inden yersten, elck Putmeester blyven by zynen put, ende sullen voirts alle die honderste ende thiende luyden hen vindende in wapenen ten eersten clockslage op sarcken van hunnen wycke oft plaetssen hen te ordonneren, om aldaer te verwachten tbevel van hunnen Hooftlieden, vanden Brantmeesteren oft vanden Borgemeestere, opte pene als boven.

Item en sal men gheen brantleeren, branthaken, eemeren, oosvaten oft andere gereetschap ten brande dienende, van eenen wyck inden anderen moegen verdraghen noch verporren, opte pene van sesse Carolusguldenen, ten ware de Borgmeesteren, Hooftlieden oft Brantmeesters, aensiende de gelegentheyt vander saken, de contrarie belasten ende bevelen.

Item ende soe verre de Borgemeesteren, Hooftluyden oft Brantmeesters wordden siende dat den brant tot meer plaetssen opgaende, metter gereetschap tot dien wycke dienende nyet en soude cunnen geslist oft geblust wordden, dat zy alsdan in sulcken gevalle sullen ordonneren ander gereetschap gehaelt ende ten brande aengebrocht te worddene vuyt den wyck daert minst noot zyn sal.

Item dat, eenigen brant by daghe opstaende, alle der stadt poirtieren sullen schuldich ende gehouden zyn, van stonden ane de clocke getrocken, te halen opter stadthuys de poortsloetelen, ende alsoe der stadt poorten te sluyten, ende die sulcx gesloten te houdene dat nyemandt van buyten innewaerts, noch van binnen buytenwaerts comen noch gaen en mach, sonder expressen consente vanden Borgemeesteren oft emmers vanden Schepenen, welcken sloetelen zy (de poorte gesloten,) van stonden ane opter stadthuys weder sullen moeten brenghen ter behoirlycker plaetssen, sonder die eenichssins by hen te moegen behouden, opte verbuerte van zynder officien ende daertoe te stane ter correctien vanden Heere ende vander stadt.

Item dat de Meesters vande watermoelenen, terstont zoewanneer de brantclocke slaet, insgelycx, in tyde van ebbe, de moelenen sullen moeten stoppen ende doen cesseren van malen, mitsgaders het water stuyken, dwelck oyck de molders, soewel by daghe als by nachte, sullen oversulcx moeten gedoogen, allet opte pene van arbitrale correctie.

Item van gelycken sullen de Spaymeesters, van stonden ane de clocke geslagen zynde, hen spuyen moeten regeren nade getyden, om altyt dmeeste water bynnen der stadt te blyven houden, opte verbuerte van heurder officien ende voirts arbitralyck gecorrigeert te worddene.

Item dat die naeste gebueren beneden den wint woonende, soewanneer den noot sulcx is vuyteysschende ende opdat den brandt te eer mach te neder wordden geleeght ende geblust, sullen moeten gedooghen dat by, ordonnantien van Borgemeestere ende Schepenen oft van Brantmeesters, tselve huys sal nedergetrocken wordden, opte pene van arbitrale correctie nae gelegentheyt vander saken.

Item dat elck backere, brouwere ende verwere hebben sal een tonne ende thynboomen daertoe behoirende, mitsgaders eenen eemer om water daermede te scheppene, ende oyck ander gereetschap dienende totten blusschen vanden brande, welcke thyne, thynboomen, eemeren ende andere gereetschap hy, nyet ten brande gaende, gehouden sal syn te stellen voer syn dore, soehaest ende schiere de brantclocke geslagen sal wesen, opdat eenyegelyck arbeydende die gereet vinde ende daermede comen mach te hulpe vanden brande, opte pene van XX schellingen, ende welcke thyne, thynboomen,

eemeren oft andere geweer ende gereetschap een yegelyck gehouden sal wesen weder te brenghen ter plaetssen daer hy die gehaelt sal hebben, waerinne, evenverre eenich gebreck viele by yemande, sal gehouden zyn te restitueren tdobbel van dat deselve weerdich sal wesen.

Item dat elck weerdt in groote openbare herbergen, ende besundere in plaetssen daer men stallingen van peerden is houdende, ende desgelicx inde cabaretten, alle nachten inde twee jaermercten, oyck daerbuyten, indien den noot dat vuyteyscht, eenen knecht doen waken die dlicht bewaren sal, opde pene van eenen ouden schilde te verbuerene byden weerdt die contrarie van dien bevonden sal wordden gedaen te hebbene.

Item dat elck weerdt oft weerdinne ende alle andere eenige vrempde luyden in huys hebbende egheen poirters oft ingesetene zynde, gehouden sal wesen denselven te cundighen dat zy ten tyde vanden brande opter straten nyet en comen, maer hen binnen hunnen logyse houden, opte pene van sesse Karolusguldenen, ende deselve vrempde persoon oft persoonen, des gewaerschout zynde, ende dyen nyettegenstaende ten brande vuytgegaen wesende, sal oft sullen daerane verbueren de somme van tweelff Carolusguldenen ende daerenboven wordden arbitralyck gecorrigeert.

Item dat de vierroepers, soehaest sy den brandt gewaer sullen zyn, gehouden sullen wesen te gane totten Brantmeesters huysen ende henlieden op te wecken ende den brandt te cundighen, opte pene van haren dienste gedestitueert ende voirts arbitralyck gecorrigeert te worddene.

Item dat de wachters opden thoren, soewanneer eenighen brandt by nachte binnen deser stadt gesien wordt, gehouden sullen syn eenen lanteerne met lichte op Onser-Vrouwenthoren vuyt te steken ter zyden waerts daer den brandt is, ten eynde eenen yegelyck weten mach in wat geweest vander stadt denselven brandt syn sal.

Item dat midts den grooten gebrecke aende backers, brouwers ende verwers die nyet en comen ten brande met hunder gereetschap soehaest de brantclocke slaet, men van nu voirtane opscryven sal, by namen ende toenamen, alle dieghene die met hunnen thynen, thynboomen ende gereetschap gecomen ende gecompareert zullen zyn, ten eynde men

by alsoe weten mach wie des in gebrecke is geweest, om denselven gebreckelycken de pene van sesse Carolusguldenen affgenomen te wordden, ende dat men degene die, gecomen zynde, daer nyet gebleven en sullen zyn soe langhe tot dat den brandt te neder geleyt ende geblust sal syn, sal affnemen ende doen betalen drye Carolusguldenen.

Item soewanneer binnen deser stadt ergens eenigen brandt gebuert, sulcx dat die brantclocke getrocken werdt, dat alsdan de Putmeesters sullen moeten de poorten oft ganghen daer brantleeren oft haken hanghen, ontsluyten ende licht daerby hebben, mitsgaders hun ander geweer ende gereetschap gereet stellen, ende daerby blyven ter tyt toe die aldaer by yemande gehaelt selen wesen om geemployeert te worddene totten blusschen vanden brande, opte pene van twee Carolusguldenen.

Item dat deselve Putmeesters, in tyde van brande, egheenderhande leeren, eemers oft ander gereetschap dienende totten brande, nyemande en selen moegen leenen, ten sy by expressen consente vande Borgemeesters oft Brantmeesters daeronder die zyn liggende, opte pene van sesse Carolusguldenen.

Item dat de voers. Putmeesters oyck gehouden sullen wesen tallen tyden, zoewanneer het hen belast sal wesen byden Brantmeesters, omme te gane in alle wycken aende putten, leederen ende eemers, om te besien oft elck in syn gereeck is ende soot behoirt, ende voirt aen alle backers, brauwers, verwers, geelgieters, coeckbackers, eerdenpotbackers, smeden ende suyckerbackers, refineesters, stoven ende fournaisen daer men inne distileert, cabaretten ende daer men salve maeckt, om te besien ende te wetene oft een yegelyck hem achtervolgende dese ordonnantie is regulerende, ende dat, indien hy yemande vindt in gebrecke, hy die sal calengieren, ende denzelven gebreckelycken by name ende toename overbrenghen den voers. Brantmeesters, omme daerop geprovideert te worddene soe bevonden sal wordden behoirende.

Item dat tot soe wat tyde de brantclocke slaen sal, sal een yegelyck, tzy backere oft brauwere, oft oyck andere daer esten (1) oft oevenen oft fournaisen syn, ende daer vier inne oft onder is, ende alle andere vier dat quaet zoude moegen

(1) Volgens Kilianus, smidse van eenen paardenhoefsmid.

doen, gehouden syn terstont vuyt te doene ende te blusschen, opte pene van oudts daertoe staende.

Alle welcke penen hiervoire verhaelt sullen wordden bekeert in dryen, deen deel daeraff den Heere, dander der stadt, ende tderde halff tot behoeve vanden Brantmeesters ende halff vanden Aelmoesseniers, blyvende oyck tot den desen ende andere voergaende statuten ende ordonnantien den brandt concernerende in hare macht ende vigeure.

Gecollationneert metten voers. boecke, is daermede bevonden accorderende by my,

A. Grapheus. (1)

II-III.

Deze stukken ontbreken in het handschrift. (2)

IV.

Copie vuyten Gebotboecke der stadt van Antwerpen.

Publicatie gedaen den VI Octobris 1565, *aengaende de heymelycke vergaderingen ende conventiclen, etc.*

Gheboden ende vuytgeroepen by Heeren Janne van Ymmerseele, Riddere, Heere van Boudries, Schouteth, Burgemeesteren, Scepenen ende Raedt vander stadt van Antwerpen, opten sesten Octobris anno XV^c LXV.

(*Gebodboeck*, vol. C, fol. 24 en reeds gedrukt in het *Archievenblad*, D. II, blz. 378. Zie ook D. I, blz. 282 en D. IX, blz. 288.)

Gecollationneert metten voers. boecke, is daermede bevonden accorderende by my,

A. Grapheus. (3)

---

(1) Aangehaald blz. 95.
(2) Aangehaald blz. 95.
(3) Aangehaald blz. 95.

V.

6 *October* 1565.

Copie vuytten Gebotboeck der stadt van Antwerpen.

Geboden ende vuytgeroepen by Heeren Janne van Ymmersele, Riddere, Heere van Bouldries, Schouteth, Borgemeesteren, Scepenen ende Raedt vander stadt van Antwerpen, opten sesten dach Octobris anno XV^{c}LXV.

Alsoo alhier daeghelycx, zoo lancx zoo meer, diverse arme luyden in grooten getaele zeer menichfuldichlyck van buyten deser stadt ende vryheyt overcomen, onder dewelcke veele groote ende stercke rabauwen ende rabelsters zyn, sterck genoech wesende om (zonder te bedelen) hunnen cost te winnen, soo dat den last vanden poorteren, Almoesseniers ende ingesetenen deser stadt te zwaer valt, ende nyet moegelyck en waere deselve metter daegelycxschere aelmoessen ende gemeynder charitaten vanden goeden lieden onderhouden te moeghen wordden, denwelcken sy oyck opter straten, inder kercken, cluysen ende anderssins grootelyck zyn traveillerende, ende veele faulten ende mesusen men daerdeure daegelycx ziet gebeuren, om dies wille dat zy, hen op dbedelende betrouwende, hen geheelyck stellen tot ledicheyt, ende dat zy ende heure kinderen egheen ambacht oft neeringhe ter handt en trecken om haer broot anderssins eerlyck ende tamelyck te moeghen winnen, maer hen begheven tot snooden levene, armoede ende groote miserie, ende al eest zoo dat voertyden diversche statuyten ende ordonnantien daerop gemaect ende gepubliceert zyn geweest, zoowel van weghen wylen hooger memorien Ons Heeren sKeysers als van deser stadt weghen, alsdat egheen mans- noch vrouwenpersoonen alhier en souden moeghen mendiceren oft bedelen dan die voer deselve ordinantie zekeren merckelycken tyt hier gewoont hadden, contrarie vanden welcken nochtans te meer stonden waere gedaen geweest, waeromme zoo eest dat, om daerinne te versien, men zeer scherpelycken ghebiedt van sHeeren ende vander stadt weghen, dat alle ende yegelycke arme menschen, mans- ende vrouwenpersoonen, groot ende cleyn, jonck ende oudt, zoowel blinde als andere, van deser stadt nyet geboren oft poorters wesende, hen met bedelende generende oft alhier

zedert Paesschen anno LVIII continuelyck buyckvast nyet gewoont hebbende, zy ende elck van hen, met hueren wyff, kinderen ende familie, schuldich zullen zyn van hier te vertreckene binnen den derden daeghe vuyter stadt ende vryheyt, ende daervuyt blyven zonder wederomme te keeren om alhier te mendicerene, opte pene vande gheesselinghe oft arbitralyck gecorrigeert te worddene, ende ten eynde tselve wel ende onverbreckelyck onderhouden wordde, is voerts geordonneert ende ghesloten dat nyemande, wie hy zy, hy zy proprietaris oft huerlinck, van nu voerdane eenich vande voers. vreempden armen ende blinden dier nu zyn oft die noch naemaels van buyten sullen willen innecomen, alhier noch oyck binnen der vryheyt derzelver en sullen moeghen logeren, herberghen oft met daeghen, nachten, weken ende ander termynen, huysen, cameren oft bedden verhueren, noch dieselve by daeghe oft by nachte innenemen in eenigher manieren, opte pene van twelliff Carolusgulden, te bekeeren in dryen, deen deel den Heere, tweede den Aelmoesseniers, totten armen behoeff, ende tderdde den aenbringhere, ende voorts arbitralyck gecorrigeert te worddene.

Item opdat die goede lieden moeghen verwect wordden den gerechten armen mendicerende persoonen charitaete te doene, ende opdat zy kennen moeghen aen wyen dat daelmoessen wel bestedt is oft nyet, soo is ghestatueert ende geordineert dat nyemandt der voers. bedeleers, weder blinde oft andere, wye hy oyck zy, man noch wyff, oudt noch jonck, binnen den naebescreven ghepermitteerden tyde en sal moeghen bidden oft om aelmoessenen gaen, noch staen achter straeten voerder goeder luyden huysen oft deuren, noch ergens el binnen deser stadt oft vryheyt, zy ende elck van hen en hebben ierst daertoe orloeff gecreghen ende een teecken verworven vanden Aelmoesseniers alhier, die hen tselve zullen gheven, by alsoo by hen bevonden zy dat zy zoo miserabelyck zyn dat zy wel behooren te mendiceren, ende dat alle de voers. arme ende blinde diewelcke byden Aelmoesseniers voers., achtervolgende deser ordonnantie, zal gheorloft ende ghepermitteert zyn te biddene, sullen schuldich zyn het voers. teecken by hen verworfven openbaerlyck te naeyen ende altyt, vroech ende spade, egheenen tyt vuytgenomen, onbedect te draegen buyten op zyn opperste cleedt, sulcx dat eenyeghelyck tselve claerlyck ende opentlyck sal moeghen sien, opte pene, voer dierste reyse, van gevanghen

ghestelt te worddene te waeter ende te broode, ter discretien vanden Schouteth, Borgemeesteren ende Schepenen deser stadt, ende bovendyen een maendt gepriveert te zyne vanden gemeynen almoessenen, ende, voere die tweeste reyse, gestraft ende ghecorrigeert te worddene ter discretien als voere ende twee maenden gepriveert te wordene vanden aelmoessen voers., ende, voerde derde reyse, ghebannen te worddene vuyter stadt ende Marckgraefschap van Antwerpen, ende wordt oyck midts desen verboden den voers. blinden byden Aelmoesseniers geadmitteert wesende ende een teecken hebbende als voer, eenigerhande liedekens te singhen, hoedanich die wesen moeghen, opte pene als voere.

Item dat nyemant, wie hy sy, die alsoo een teecken vanden Aelmoesseniers deser stadt gehadt ende ontfanghen zal hebben, tselve teecken nyemanden anders en zal moeghen leenen, wechgeven, noch overlaten, noch oyck tselve teecken moegen conterfeyten, naemaecken noch naegieten, in gheender manieren, om daermede te bedelen, doen oft laeten bedelen, opte pene, zoo wie de contrarie daeraf dede, van terstont ten eeuwighen daeghen vuyter stadt ende Marckgraefschap gebannen te zyne, zoowel dieghene die dat wech leende, overliete oft contrefeyte, als dieghene die dat alzoo ontfinghe, ende zullen die voers. Aelmoesseniers te boecke opteeckenen, by naeme ende toenaeme, alle dieghene denwelcken zy eenighe teeckenen alsoo gegeven sullen hebben, om by alsoo te moeghen weten ende comen ter kennissen dergheenre die eenighe valsicheyt oft mesusen, contrarie deser ordinantie, int overgeven, leenen oft contrefeyten vanden teeckenen, gedaen zullen hebben, ende ymant vanden armen aflyvich ghewordden wesende, sullen die naeste vanden afflyvighen tselve teecken, van stonden aene, over moeten leveren in handen vanden Aelmoesseniers, die opt boeck zullen vuytdoen de naemen der voers. aflyvighen, ende indien yemant bevonden wordde tselve teecken des aflyvighen achterwaert gehouden ende nyet overgebrocht te hebben, zal daeraf arbitralyck wordden gecorrigeert.

Item dat nyemandt, tzy vreempde, vuytlandighe oft andere, om aelmoessen en zal moeghen bidden dan dieghene die byden voers. Aelmoesseniers der stadt teecken gegundt ende gegeven zal wesen, opte correctie vanden Heere ende vander stadt, behoudelyck nochtans dat eerbaere lieden nyet gewoonlyck te bidden, passerende haeren wech in pelgrimagie oft ander

verdienstighe wercken, sullen moeghen logeren in Sinte-Juliaensgasthuys, aen Sint-Janspoorte alhier ghestaen, eenen nacht alleenlyck, opte pene als voere, dies zoo zullen dieselve passanten schuldich zyn, eer zy inden voers. gasthuyse gelogeert zullen moeghen wordden, te haelene aen Lenaert Jacops, gezworen colffdraeghere, woonende inde Vekenstraete byde Peerdemerct binnen deser stadt, seecker teecken daertoe byden Heere ende der stadt geordonneert, ende tselve over te gevene Michiele Knobbaert oft denghenen die by tyden wesen zal rentmeestere vanden selven gasthuyse, sonder welck teecken deselve rentmeestere nyemande en zal moeghen logeren.

Item dat nyemandt, wie hy sy, mans, vrouwen oft kinderen, jonck noch oudt, hem van nu voerdaene voerderen en zal te bidden oft ter aelmoessen te sitten, oft die eenichssins te begheren, by daeghe oft by nachte, heymelyck noch openbaer, in oft voerde kercken, cloosteren, goidshuysen, opter straeten, voerder goeder luyden huysen, noch elders, in gheender manieren, dan alleenlyck denghenen die behoorlycke teecken vanden Aelmoesseniers zullen hebben vercreghen, vanden elff uren voerder noenen totten twee uren naeder noenen, ende nyet langere, ende dat alleenlyck voerder goeder lieden dueren, maer nerghens elders, ten waere op ordinarise ghemeyne deylen oft diergelycke, opte pene van, wye contrarie dede, voer deerste reyse, gevangen gestelt te worddene te waetere ende te broode, ter discretien vanden Heere Schouteth, Borgemeester ende Schepenen deser stadt, ende bovendyen een maendt ghepriveert te zyne vanden gemeynen aelmoessenen, ende, voere die tweede reyse, van ghestraft ende ghecorrigeert te zyne ter discretien als voere ende twee maenden ghepriveert te zyne vanden aelmoessen voors., ende, voerde derde reyse, ghebannen te zyne vuyter stadt ende Marckgraeffschap van Antwerpen.

Item dat die bynnenarme die de ghemeyne distributie genieten sullen, voerdaene nyet en sullen moeghen gaen drincken tot eenighen plaetsen buyten deser stadt, noch oyck converseren in tavernen, cabbaretten, noch andere gelycke plecken, bynnen noch buyten deser stadt, noch oyck moegen hanteren het spel vanden kegel, bollen, teerlinghen, quaertspellen oft andere gelycke verboden spelen ; sullen hen oyck moeten verdraeghen te frequenteren suspecte ende oneerlycke plaetsen oft huysen, oft eenichssins droncken te drincken, opte pene van ter discre-

tien vanden Heere ende der stadt scerpelycken ghecorrigeert te wordene, anderen ten exempele.

Item dat alle prochiaenen, predicanten, bichtvaders, priesters, notarisen ende dierghelycke persoonen schuldich zullen wesen, in alle haere sermoonen, biechten, maken van testamenten ende diergelycke acten, naevolgende den bevele der Keyserlycke Majesteyt wylen, zeer hertelyck die ghemeyne aelmoessen te recommanderen, ende tvolck tot collectatien derselver (boven alle andere dinghen) te informeren ende te trecken, opdat men de arme siecke miserabele persoonen ende leden Ons Liefs Heeren gevoechelycker mach onderhouden ende provideren van alle tghene dat hen van noode zal moeghen wesen.

Item die Aelmoesseniers zullen tallen tyden ende stonden alst hen midts redenen goetduncken zal, haer gegeven teeckenen den mendicanten moeghen affnemen, ende hen van dan voerdane het mendiceren ende bedelen verbieden, welcke mendicanten daernae niet meer en zullen moegen mendiceren, als oft zy noyt teecken gehadt en hadden, ende oft yemandt waere die den Aelmoesseniers, die het teecken weder begheerde, tselve weygherde te restitueren, ende hen of haeren dieneren daeromme injurieerde oft eenighen oploop dede, in woerden oft in wercken, heymelyck oft openbaer, dat die terstont zal wordden gebannen als voere.

Item, zoowanneer zoo te passe zoude moeghen comen dat yemandt der Aelmoesseniers, opt strate, in kercken oft ander plaetsen, vonden eenighe bedeleers, ende egheen van hunnen dieners hebbende by hen, zy yemande van sHeeren dieneers sullen moeghen te wercke stellen ende employeren tot het apprehenderen vanden selven bedeler oft bedeleers, ende volghende welcken hunnen bevele ende laste dezelve sHeeren dieners hen zullen moeten vueghen ende reguleren opten voers. hunnen salaris.

Item is voorts ghestatueert ende geordonneert dat, zoo wat arme menschen, van buyten oft van bynnen, men binnen drie daeghen naestcomende alhier zal vinden mendicerende, het zy gaende, staende, sittende oft liggende, opter straten, inder kercken oft elders bynnen der stadt ende vryheyt, zonder het teecken vanden Aelmoesseniers te hebbene ende openbaerlyck te draeghene als voere, te wat uren, tyden oft stonden dattet zy, oft dat zy, het teecken hebbende ende draegende, ghinghen

bedelen oft attempteerden te mendiceren, in wat manieren dattet waere, buyten den gheorloefden tyde ende uren voers., dat men die bedelers ende bedelerssen, oudt ende jonck, nyemanden vuytgenomen, aldaer terstont byden dieneren, zoowel vanden Heere als vanden Aelmoesseniers, sal doen apprehenderen ende opleyden inden gevanckenisse daertoe geordonneert ende te ordonneren, ende sal men die alsdan corrigeren ende daeraff straffen in maten voers. ende oyck anderssins ter ordonnantie vanden Heere, van welcke bedelers oft bedelerssen alzoo te vanghene, tapprehenderene ende op te leydene, zoowel vander straten, vuyten kercken, cloosteren ende anderen plaetssen, des Heeren dieneren vander stadt, tselve doende, hebben zullen van elcken persoon, tzy man oft wyff, oudt oft jonck, die zy alsoo gheapprehendeert ende inder voers. ghevanckenissen gebrocht sullen hebben, twee stuvers, ende de dieners vande Aelmoesseniers eenen stuvere.

Ende opdat dese teghenwoerdighe ordonnantie te badt volbracht ende ter executien ghestelt mach wordden, soo beveelt men eenen yegelyck dat nyemandt, wy hy zy, denzelven Aelmoesseniers, hunne knaepen (die voerdaene tot achten zullen zyn in getaele) ende des Heeren dieneren, int exploicteren van deser heurder offitien ende dienst, en misdoe oft en missegghe, in woerden noch in wercken, by hem selven oft anderen, int heymelyck oft openbaer, opte correctie vanden Heeren ende vander stadt als voere, ende bovendyen ghepunieert te zyne nae geleghentheyt vande misdaet, ende ten eynde dieselve Aelmoesseniers ende hunne knaepen ende sHeeren dienaers respective hierinne te badt provideren moeghen ende den armen miserabelen menschen vryelyck subvenieren, by daeghe ende by nachte, vroech ende spaede, zonder vreese vanden quaetwillighen ende zonder geoblatreert oft misdaen te worddene, is verclaert ende byden Heere ende der stadt overdraeghen dat, aengaende den oploop, dreygementen, mesusen, affnemen ende ontweldighen die de quaetwillighe op henlieden oft huerer eenich zullen moeghen doen oft attempteren te doene, oyck tgene des contrarie van dezer ordonnantie zoude moeghen wordden ghedaen, de Aelmoesseniers, heure knapen ende sHeeren dieneren daerinne (op heure eeden alleene) volcomen geloove hebben zullen, sonder eenighen anderen thoon oft proeve te moeghen hebben, ende men zal die quaetwillighe, opt naect verclaeren by eede der Aelmoesseniers,

heuren knaepen oft der Heeren dieneren, straffen ende corrigeren ende tegens denzelven zeer scherpelyck procederen, tot irrogatie vande penen ende mulcten daertoe byden Heere te ordonnerene, naer gelegentheyt vanden misdaet, allen anderen ten exempele.

Gecollationneert metten voers. boecke, is daermede bevonden accorderende by my,

A. Grapheus. (1)

VI.

Copie d'une lettre missive de Son Altèze à ceulx d'Anvers du jour de Noël 1565.

Marguerite, par la grâce de Dieu, Duchesse de Parme, Plaisance, etc. Régente et Gouvernante.

Très-chiers et bien-amez,

Vos Députez estans icy nous ont délivré double de l'escript qu'ilz nous ont déclairé avoir esté trouvé affiché à la maison de la ville et quelques aultres deux ou trois lieux illecq, lequel ayant icy esté veu et examiné, nous a certainement mis en paine pour estre de calibre si séditieulx et pernicieulx, et composé point à aultre fin que pour susciter quelque trouble pardeça et mesmement en la ville d'Anvers, vous sachant bon gré de nous en avoir faict l'advertence. Et comme vos dictz Députez nous ont faict entendre les diligences que faisiez pour povoir venir à en descouvrir quelque chose et que après nous feriés plus avant sçavoir ce qu'en seroit faict et succédé, nous louons ces debvoirs nous ayant samblé d'attendre d'en veoir le succès, pour après adviser sur ce qu'il y aura à faire. En oultre trop bien nous a-il samblé que cependant (puysque ce mal vraysamblement est manifeste et publicq,) l'on y doibt aussy faire remonstration publicque, faisant par publication entendre

---

(1) Aangehaald blz. 95.

que certain escript fort scandaleux, pernicieulx et séditieulx (sans aultrement en faire déclaration,) a esté trouvé affiché en quelques endroictz de la ville et que qui viendra en dénuncer l'autheur ou quelcque ung qui y peult avoir assisté, sera prémié de certaine somme de deniers telle que la adviserez et par-dessus ce de impunité, encore qu'il en fust complice ou assistant ou bien de aultre crime dont il pourroit estre entaché, vous enchargeant à certes de le faire ainsy et ainsy de faire faire et continuer par quelque temps guet, le plus secrètement que faire se pourra, aux endroictz que adviserez convenir, pour veoir si l'on ne viendra pas attacher d'aultres escriptz, ce que nous est advis se pourroit bien faire, et nous advertir de ce que sera passé. A tant, etc. De Bruxelles, le jour de Noël 1565.

Soubzsigné : MARGARITA et plus bas : BERTY.

Collationnée aux originelles, est trouvée accorder par moy,

A. GRAPHEUS. (1)

VII.

27 *December* 1565.

Copie vanden publicatien gedaen den XXVII Decembris 1565 *aengaende zekere geplecte gescriften oft billetten.*

Copie vuyten Gebodtboeck der stadt van Antwerpen.

Geboden ende vuytgeroepen by Heeren Janne van Ymmersseele, Riddere, Heere van Bauldries, Schouteth, Borgemeesteren, Scepenen ende Raidt vander stadt van Antwerpen, opden sevenentwintichsten Decembris anno XV^c ende vyventzestich.

Alzoe, en Donderdaghe lestleden, des nachts, dwelck is geweest Sint-Thomasavont, bevonden is by sommighe quaetwillige tot eenigen plaetzen bynnen deser stadt geplect ende geaffigeert, oock aen sommige vanden Wyckmeesters gegeven

---

(1) Aangehaald blz. 96.

geweest te zyne sekere billetten, inhoudende sekere poincten contrarie der waerheyt gedicht ende gefabriceert, ende want tzelve is een poinct tenderende tot stichtinghe van oproere onder den gemeynen volcke, ende dat wel te presumeren valt dat tselve is gedaen by ennighe quade geesten, die deser stadt ende haren welvaren qualyck willen, oock daertoe tenderen omme dese stadt te brenghen inde disgracie van Onzen Genadigen Heere den Coninck ende men gheerne commen zoude totter gerechter waerheyt ende tot kennisse dergheenre die sulcx voortsgekeert mogen hebben, soe eest dat men cundicht ende laet weten, van sHeeren ende vander stadt weghen, dat, zoe wie yemande dergeenre die tzelve feyt gedaen hebben can gevangen oft apprehenderen, oft den Heere sal cunnen gewysen, aenbrengen oft accuseren, in zulcker vuegen dat zy, gevanghen oft geapprehendeert moegen wordden ende in handen vander justicien alhier commen, dat men dien gheven sal, van deser stadt goede, van elcken alsulckdanighen delinquanten twee hondert Karolusguldenen eens.

Ende omdat men te badt zoude moegen commen totter kennissen vanden ghenen die sulcx gedaen moegen hebben, soe laet men eenen yegelycken weten dat, ingevalle yemandt vanden geselschape wesende ende hen des gemoeyt hebbende tzelve compt te kennen geven ende denuncieren, dat die vanden selven delicte ende feyte ontslegen sal worden ende der impuniteyt genyeten, mitsgaders daeraff wesen geabsolveert ende indempne teeuwigen dagen.

Voorts gebiedt men, van sHeeren ende vander stadt weghen, dat alle deghene die kennisse daeraff hebben oft daeraff ennichssins weten te spreken, dat zy tselve binnen den derden daghe commen denunchieren ende te kennen gheven mynen Heere den Schouteth, Burgemeesteren ende Scepenen deser stadt, ende ingevalle men naemaels vondt metter waerheyt datter yemandt kennisse vanden selven feyte hadde gehadt ende daeraff geweten ende nyet als voor te kennen gegeven en hadde, dat men dien sal corrigeren al oft hy daermede hantdadich hadde geweest, ende oft hy oock anderssins faveur ende consent daerinne gedragen hadde.

Gecollationneert metten voers. boecke, is daermede bevonden accorderende by my,

H. DE MOY.

VIII.

31 *December* 1565.

Missive du Magistrat d'Anvers à Son Altèze, en date le dernier de Décembre 1565.

Madame,

En toute humilité, nous nous recommandons en la bénigne grâce de Vostre Altèze.

Madamme,

Comme depuis quelques jours enchà, avons par noz Députez, estans à Bruxelles, faict remonstrance à Vostre Altèze, à l'endroict certain escript qui avoit esté affiché à la maison de la ville et en quelques aultres lieulx d'icelle, et que touchant icelluy affaire avons esté advertiz des dictz nos Députez, du bon plaisir de Vostre Altèze, selon quoy nous nous aurions à rigler, avons suyvant ce, en toute diligence (oultre les debvoirs par nous auparavant faictz,) faict appeller par devant nous, le XXVIIe du présent mois, les Wyckmaistres, ensemble les douze sermentez des mestiers, et en premier lieu avons demandé aus dictz Wyckmaistres sur leur serment, s'ilz n'avoyent receu aultre escript que icelluy qu'ilz avoyent délivré à nous, ou retenu quelque copie. Par quoy nous ont déclairé que auparavant la recepte du dict billet n'en avoient oncques oy parler ou tenir propos ; déclairans aussy n'en avoir tenuz que une seule copie, laquelle estoient près (1) rendre en noz mains, comme par après ilz ont faictz ; asseurans aussi ne l'avoir communicqué à personne qui ne fust de leur serment, ausquelz le dict escript, enclos en une lettre, estoit adressé. Touchant ceulx des mestiers, leur avons bien expressément sur leur serment demandé, si devant l'affiction des dictz billetz, ilz n'avoient senti quelque bruict entre la bourgeoisie et commune, touchant le contenu du mesme escript, et nous ont donné voix, dict et déclairé n'avoir

---

(1) Prêts à.

oncques entendu la moindre chose du monde, et que s'ilz en eussent oy incontinent, ilz nous en eussent adverty selon qu'ilz estoient tenuz, par le serment faict à la ville. Ce que ayans entendu, leur avons requis et commandé de s'informer si par aulcune manière, ilz pourroyent parvenir à la cognoissance des autheurs, et que à cest effect nous estions d'intention faire certaine proclamation, contenant apprémiation et impunité du délict à ceulx qui décéleroient les autheurs et complices des dictz billets, ainsy que le mesme jour par leur advis, nonobstant le hault jour de feste, a esté faict et dont la copie par noz Députez a esté délivré à Vostre Altèze après, pour assopir le bruict qui estoit courrant par toute la ville, avons tant aux Wyckmaistres que aus dictz des mestiers déclairé que l'intention de Sa Majesté (comme avons entendu,) estoit d'introduire nouvelleté ou Évesques en ceste ville, mais bien commander l'observation et exécution des placcartz. En oultre, Madamme, suyvant les lettres de Vostre Altèze datées le jour de Noël, lesquelles avons receu le XXVIIIe du présent mois, avons prins information de plusieurs marchans, voyageurs et aultres gens de bien, pour sçavoir en povoit estre procédé le bruict de l'introduction de l'Inquisition et Évesque en ceste ville, ensemble qui en pourroit avoir esté le premier autheur.

Mais n'avions peu entendre aulcun fondament ou chose particulière, fors que d'un bruict courrant, lequel ilz présumoient procéder à l'occasion de lettres qu'avoit pleu à Sa Majesté escripre à Vostre Altèze, touchant l'introduction des Évesques. Et touchant ce qui concerne le poinct pour povoir parvenir à la cognoissance de la main de celluy ou ceulx qui peulvent avoir escript les meismes billetz, avons faict enquester envers pluisieurs, tant Greffiers, Secrétaires, Notaires, leurs clercqz que aultres, mais, après plusieurs confrontations faictes, n'y avons jusques ores peu parvenir, combien que nous semble les meismes avoir esté escriptz de la main de quelque estraingier, à cause que semble estre escriptz d'une main desguisée, selon que appèrera à Vostre Altèze par ung originel que à icelle envoyons cy-joinct; aussi nous n'avons prétermis de nous informer et enquester bien diligemment du Wyckmaistre à qui ung des escriptz en une missive secrètement a esté envoyé, ensemble du voirier son voisin, qui a receu le dict escript, duquel avons entendu, après avoir esté interrogué sur toutes circunstances, que après que le porteur d'icelluy, le matin entre

cincq et six heures, le jour de Sainct-Thomas, avait bucqué à la porte du dict Wyckmaistre par deux ou trois fois, voyant que l'on ne luy ouvrist et que au logis du dict voirrier se apparceust lumière, est venu le meisme porteur à son dict logis y bucquant, sur quoy ouvrant l'huys, luy a donné en haste la lettre, luy priant qu'il la vouldroit donner au dict Wyckmaistre à cause que pour son soubdain partement ne pouvoit attendre jusques ad ce qu'il fusse leue, disant et affermant n'avoir veu la personne du dict porteur, parce que encoires il faisoit brun, de sorte que ne luy seroit aulcunement possible à déclarer de quelle stature il povoit estre ou de quelle fachon des habillemens il estoit accoustré, comme n'ayant veu aultre que son bras, sinon qu'il parloit en nostre langue vulgaire. Et comme Son Altèze nous a faict faire l'advertence que aulx faulxbourgs de ceste ville se tenoyent divers sectaires Anabaptistes et aultres gens sans religion, s'est enquesté le Marckgrave, avecq adjunction de Commissaires de la Loy, aus dictz faulxbourgs de maison à maison, aussi aux voisinaiges, des habitans et de leur vie et qualité et ce qui en dépend, faisans quant et quant exhiber aux estrangiers les certiffications et documentz du pasteur ou officier du lieux de leur demeure, résidence, ensemble prins en note et mis par escript les noms et surnoms d'iceulx avecq déclaration du lieu dont ilz estoient natifz, tellement qu'ilz n'y ont trouvé personne qui n'ayt satisfaict aux placcartz de Sa Majesté et exhibé sa certification. Par quoy, Madame, considéré que unq des escriptz a esté dirigé aux Wyckmaistres représentans en conseil la bourgeoisie et que les dictz des mestriers ne les dictz Wyckmaistres n'en ont jammais auparavant, entre les bourgeois et commune, oy aulcune parolle tendant à la fin et effect du dict escript, ne sçauryons imaginer aultre sinon que cecy doibt estre inventé par quelques malveuillans et envieulx du repos et trancquillité du pays et de ceste ville, qui taschent par ce moyen esmouvoir la commune et luy donner quelque mauvaise impression. Prions pour tant à Vostre Altèze que luy plaise envers Sa Majesté tenir pour excusez les bourgeois et inhabitans de ceste ville, et avoir tousjours icelle en bonne et favorable recommandation. Ce qui est, Madamme, dont avons pour le présent peu advertir Vostre Altèze, par où faisant fin prierons le Créateur donner à Vostre Altèze le comble de voz bons désirs. D'Anvers

ce dernier jour de Décembre, l'an mille cincq cens soixante et cincq.

Et desoubz estoit escript: les humbles et obéyssans serviteurs de Vostre Altèze, Marcgrave, Bourgmaistres, Eschevins et Conseil de la ville d'Anvers.

Collationnée à l'originelle minute, est trouvée accorder par moy,

A. Grapheus. (1)

IX.

31 *December* 1565.

Missive vanden Cancellier ende Luyden vanden Rade van Brabant aende Wethouders der stadt van Antwerpen, in date den lesten Decembris XV^{c}LXV^{tich}.

[Ontfanghen den IX^{en} January XV^{c}LXV (1566 n. s.)]

Die Cancellier ende Luyden vanden Rade Onss Heeren des Coninck geordineert in zynen lande ende hertochdomme van Brabant ende van Overmaze.

Bezundere Heeren ende goede vrienden,

Wy seynden u hierinne de copie vanden beslotenen brieven ende vanden extracte ons byder Hertoginnen van Parme ende Plaisance. Regente ende Gouvernante vanden landen van herwaertsovere, u ende eenenyegelycken van ulieden, zoe verre alst in hem is ende u aengaen mach, van wegen Ons Heeren des Coninckx, expresselyck ordinerende ende bevelende ende nyettemin vanden ons versueckende dat ghy u, navolgende den inhouden vanden zelven beslotenen brieven ende den goeden wille ende expressen bevelen van Onsen Heere den Coninck inde voers. beslotene brieven ende extracte verhaelt, vueght ende reguleert ende des nyet en laet, want die goede geliefte van Zyne Majesteyt zulck is. Bezundere Heeren ende

(1) Aangehaald blz. 96.

goede vrienden, onse Heere God zy met u. Gescreven inder stadt van Bruessele den lesten dach van Decembri anno XVᶜLXVᵗⁱᶜʰ. Onderteekent Facuwez. Ende opten rugge stont gescreven aldus: Onsen bezunderen Heeren ende goeden vrienden den Schouteth, Borgemeesteren, Scepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen. *Recepta* IXᵃ January XVᵉ jaer ende LXV *stilo Brabantiæ.*

Gecollationneert met zynen originalen, is daermede bevonden accorderende, by my
A. Grapheus. (1)

X.

Extraict des dernières lettres et escriptz envoyez par le Roy à Madame la Duchesse avecq le dernier dépesche concernant le faict de la religion.

Premiers, quant aux placcartz et ordonnances, tant vielles que nouvelles, sur le dict faict de la religion, que ayant sa Majesté entendu l'estat auquel se retrouvent les affaires de la religion par-decà, il ne convient faire quant aux placcartz et ordonnances aulcun changement, ains que les dicts placcartz de feue la Majesté Impériale et ceulx de Sa Majesté soyent exécutez, et pensoit Sa Majesté la cause du mal qu'il y a eu et de ce qu'il soit ainsi augmenté et passé si avant, ont esté par la négligence, flocheté et dissimulation des juges, et que s'il y a aulcuns juges que ne les osent ou ne les veuillent exécuter, pour craincte de quelque tumulte, que l'on en advise Sa Majesté affin qu'elle y pourvoye d'aultres de plus de cœur et de meilleure zèle à la dicte exécution, dont l'on ne doibt estre en faulte ès dicts pays où il y a tant de catholicques et désireulx du service de Dieu et de Sa Majesté. Et que faisant cecy et se exécutans les dicts placcartz, il est à espérer que l'on remédiera mieulx et plus briefvement au dommaige qu'il y a que non par aultre voye.

Pour le second, que quand à ce que touche les Inquisiteurs de la foi, Sa Majesté encharge Son Altèze de tenir la main que

(1) Aangehaald blz. 97.

les dicts Inquisiteurs soyent favorisez en ce que touche l'exercice et administration de leur charge, estant ce que convient au bien et sustention de la religion, estant l'intention de Sa Majesté quela dicte Inquisition se face par les dicts Inquisiteurs comme elle s'est faict jusques à maintenant et comme leur appartient par droictz divins et humains, et que cecy n'est chose nouvelle, puisqu'elle a tousjours esté faict ainsy du temps de feue la Majesté Impérialle et du sien, estans les inconvéniens qui se craindent trop plus apparens, plus voisins et plus grandz où l'on laissast de pourveoir par les dicts Inquisiteurs ce que convient à leur office et l'on ne les y assistast. Et puisque Son Altèze voyoit ce que cy importe Sa Majesté l'encharge tant qu'elle peult en faire ce que tant y est nécessaire et qu'elle ne consente que l'on y traicte d'aultre chose, sachant Son Altèze combien Sa Majesté l'a à cœur et le plaisir et contentement que se luy fera.

Pour le IIIe, Sa Majesté ordonne à Son Altèze que puisque le St.-Concille de Trente estoit jà publié, qu'il ne reste sinon que en ce que touche l'exécution que concerne aux Évesques, Son Altèze leur face donner toute addresse et assistence possible, affin qu'elle s'effectue comme il convient; aussi que l'on exécute ce que le dict Concille de Trente ordonne quant à la réformation de la vye et meurs des ecclésiasticques, enchargeant Sa Majesté, tant à Son Altèze que aux officiers de sa dicte Majesté, de y donner toute la faveur et chaleur que besoing sera, et que en cas il fut requis que du costé de Sa Majesté se y donne quelque provision, icelle la fera dépescher incontinent, meismes où les gens d'esglise ne voulsissent obéyr à la réformation à faire par les Évesques conforme à la décrétation du dict Concille de Trente.

Et pour conclusion que se que Sa Majesté escript à Son Altèze, comme dict est cy-dessus, est ce que convient au bien de la religion et des pays de par-dechà, que ne vauldroient riens sans icelle, et que cecy est la voye pour les pouvoir conserver en justice, paix et trancquillité. Et puisque Son Altèze voit ce qu'il emporte Sa Majesté, la requiert de rechief de suyvre le chemin par où ce que dessus ce puist effectuer, et que ce sera la chose où Sa Majesté pourra recepvoir plus de contentement tant de Son Altèze que des Seigneurs estans chez elle, ausquelz Son Altèze doibt encharger le meisme, affin qu'ilz s'y employent comme Sa Majesté se confie qu'ilz

ne fauldront, sachans le contentement qu'ilz donneront à icelle, oultre ce qu'ilz y feront le debvoir des personnaiges telz qu'ilz sont et selon l'obligation qu'ilz ont au service de Dieu et de Sa Majesté et du bien universel des pays de par-dechà et d'eulx-meismes en particulier. (1)

XI.

Copie vuyten Gebodtboeck der stadt van Antwerpen.

Geboden ende vuytgeroepen in daten den XVIen January 1565 (1566 *n. s*).

(*Gebodboeck*, vol. C, fol. 20. Reeds gedrukt in het *Archievenblad*, D. I, blz. 282, D. II, blz. 371, en D. IX, blz. 289.)

Gecollationeert metten voers. boecke, is daermede overal accorderende by my,
H. DE MOY. (2)

XII.

Copie vuyten Gebodtboeck der stadt van Antwerpen in date den XVIen February 1565 (1566).

(*Gebodboeck*, vol. C, fol. 21 v°. Reeds gedrukt in het *Archievenblad*, D. I, blz. 283, D. II, blz. 375, en D. IX, blz. 295.)

Gecollationeert metten voirs. boecke, is daermede bevonden accorderende by my,
A. GRAPHEUS. (3)

---

(1) Aangehaald blz. 97.
(2) Aangehaald blz. 97.
(3) Aangehaald blz. 97.

XIII.

7 *Februari* 1565.

Copie vander proclamatien gedaen den VII^en^ February aengaende zekeren persoon die in Onser-Liever-Vrouwenkercke hadde voirtsgekeert zekere insolentien.

Copie vuyten Gebotboeck der stadt van Antwerpen.

Geboden ende vuytgeroepen by Jonckeren Dierick vander Meeren, Onderschouteth, Borgemeesteren, Scepenen ende Raedt vander stadt van Antwerpen, opten VII^en^ dach February anno XV^c^LXV.

Alzoe ter kennissen vanden Heere ende der stadt gecommen is dat op ghisteren nae der noenen, voor den grooten choor in Onser-Liever-Vrouwenkercke alhier, hem vervoirdert heeft eenen Chaerle Moereslach, cnopmakere ende mackettere, te aenveerdene Aerde vanden Beempde de jonge ende denselven met eenen opstekere te invaderene ende zeer swaerlyck inden hals te quetsene, dwelck wanttet een zake is van zeer quaeden exemple ende egheenssins en behoirt ongestraft te blyvene, soe eest dat men, van weghen als boven, voirtsroept den voors. Caerle Moereslach, dat hy hem vanden voors. faicte ende voortstel comme verantwoirdden voor mynen heeren Schouteth, Burgmeesteren ende Scepenen deser stadt opten raedthuyse alhier, en Maendaghe naestcomende, goets tyts ten neghen uren voirder noenen, oft anderssints ende in gebreke van dyen sal hy, dezelve ure overstreken zynde, porren ende vertrecken vuyter stadt ende vryheydt ende, binnen den derden daghe, vuyten Marcgraefscape van Antwerpen, zouden ten eeuwighen daghen weder inne te mogen commen.

Gecollationneert metten voers. boecke, is daermede bevonden accorderende by my,

A. Grapheus. (1)

(1) Aangehaald blz. 97.

XIV.

22 *Januari* 1565 (1566 *n. s.*)

*Brieven vande Hertoginne aende Wethouders van Antwerpen in date den XXII*en *January* 1565.

MARGUERITE, par la grâce de Dieu, Ducesse de Parme, Plaisance, etc. Régente et Gouvernante.

TRÈS-CHIERS ET BIEN-AMEZ,

Il vous pourra souvenir comme le VIe jour du mois de Novembre dernier passé, nous vous escripvismes, entres aultres choses portées par nostre lettre, qu'eussiez (après communication avecq ceulx du chapitre illecq,) à nous advertir de l'estat de la religion en la ville d'Anvers, ce que n'ayant esté faict jusques maintenant, nous a meu le vous encharger par ce mot, et d'y satisfaire au plus tost, et pareillement nous faire entendre ce que s'est faict pour l'exécution des édictz que aviez dressé sur le faict des conventicules et aultres contraventions des placcartz endroict la religion qu'avions trouvé bon, et lesquelz avions envoyé au Roy Mon Seigneur, lequel ne pourra recepvoir sinon grand contentement et satisfaction, laquelle partant nous vous enchargeons d'avoir tant plus en recommandation et à ceur, et comme nous entendons avecq desplaisir que l'on ne cesse d'afficher et semer encoires illecq plusieurs billetz et escriptz tendans à sédition et tumulte, nous ne pouvions délaisser de vous recommander la diligence, continuation des debvoirs que trouvons avoir esté bien encommencez selon que le nous aviez escript, et de vous faire sçavoir que icy il a semblé que, pour tant mieulx attirer ceulx qui en peulvent sçavoir à parler, de le manifester et dénuncer sera bien de haulser le pris jusques à mille ou deux mille escuz, avecq pardon et impunité du dénunciateur et aussy d'ung aultre que celuy vouldra choisir, de quelque délict il puist estre chargé et coulpable, ce que pourrez ainsy faire affin que se peust une fois venier à cognoissance de quelcung des autheurs de ces escriptz si pernicieulx, pour en faire le chastoy et la punition que se trouvera convenir pour rendre aultres sages de s'en

garder. A tant, très-chiers et bien-amez, Nostre Seigneur soit garde de vous. De Bruxelles, le XXIIe jour de Janvier 1565. Soubsigné: MARGARITA, et plus bas: BERTY, et sur le dos estoit escript: A noz très-chers et bien-amez les Marcgrave, Bourgmaistres, Eschevins et Conseil de la ville d'Anvers.

Recepta XXV[a] Januarii 1565.

Collationnée à l'originelle, est trouvée accorder par moy,

A. GRAPHEUS. (1)

XV.

14 *Maart* 1565 (1566 *u. s.*)

Brieven aende Hertoginne vande Wethouders van Antwerpen, in date den XIIII[en] Marti 1565.

MADAME,

Nous nous recommandons en toute révérence en la bénigne grâce de Vostre Altèze.

MADAMME,

Nous avons receu deux lettres que à Vostre Altèze a pleu escripre à nous, l'une datée le VIe jour de Novembre et l'aultre le XXIIe de Janvier dernièrement passez, par lesquelles comme sommes chargez en advertir Vostre Altèze à l'endroict les poinctz y contenuz, veullans satisfaire ad ce, plaisra sçavoir à icelle, et premièrement, quant au poinct que ès églises de ceste ville se commectent souvent des combatz et insolences, que l'on a faict tousjours et se faict aussy journellement tout bon debvoir et diligence pour obvier et remédier les inconvéniens qui y se peulvent commectre, punissant bien rigoureusement et exemplairement tous ceulx qui se advancent y mectre avant quelques insolences, selon que encoires n'y a guerres avons puny d'aulcuns, sçavoir l'ung par bannissement sur paine de la hart et ung aultre faict aller le jour de St.-Michiel

(1) Aangehaald blz. 97.

en procession généralle publicquement en linge ; item touchant ce que les jours de festes, mesmes de Nostre-Damme et Apostres, ne s'observent comme appertient, ne pouvons trouver aultre sinon que iceulx jours se observent icy selon les ordonnances sur ce jà piécà faictz et publiez, et pour l'entrètenement duquel, oultre les publications sur ce faictz, avons par ci-devant enchargé bien acertes, les Doyens des mestiers affin qu'ilz prennissent bon regard sur leurs suppostz, qu'ilz se debvroyent rigler suyvant iceulx, comme aussy, pour meilleure effectuation et observation d'iceulx, leur avons Juedi passé (comme avions faict rassembler les membres de ceste ville, pour le faict de l'entretènement des garnisons,) refresché la mémoire et commandé et exhorté à l'entretènement d'iceulx, chascun en son endroict ; et pour aultant, Madamme, qui touche ad ce que les églises parochiales sont fort mal pourveues, n'obmectons riens de y pourveoir et faire tout debvoir requis et nécessaire, tant ad ce contribuant comme ayant conceu quelques poinctz et articles tendans à charge de la commune, en vertu desquelz icelle seroit tenue contribuer double droict des sépultures, funérailles et semblables, et pour ad ce parvenir, ne seroit que bien que la fabricque de Nostre-Damme, qui est bien riche, y contribua aussy du sien, pour quoy faire ayant par plusieurs fois faict requeste envers ceulx du chapitre, ne se sont voluz accommoder, mouvans quant ad ce des difficultez ; touchant le poinct de l'érection de l'escole, trouvons icelle bien estre requise et nécessaire pour stabilier une bonne républicque et sommes en icelluy endroict entrez en plusieurs communications avecq ceulx du chapitre, mais considéré que y dépend beaucop et que, pour démener icelluy affaire, se requiert quelque espace de temps, ne cesserons procéder à finale résolution si tost que aulcunement se pourra faire ; à l'endroict l'estat de la religion, ne povons entendre que soit icy aulcun changement, faisant observer le mieulx que se peult faire les édictz et ordonnances par nous faictes et dressées sur le faict des conventicules et aultres contraventions des placcardz endroict la religion, suyvant lesquelz procéderons ce mois de Mars (comme aussy avons faict Noël dernier,) à enregistrer et enroller de plus près, par noms et surnoms, les ménaiges signamment de ceulx qui logent des estrangiers, ensemble prendre en note les changemens d'iceulx, y adjoutant aussy que ferons sermenter les estrangiers serviteurs des

mestiers qui se peulvent trouver en ceste ville, ce que jà piéchà eussions faict se ne l'eussions trouvé mal convenable pour les occurrences de la chièreté. Et touchant l'affichement des billetz, comme depuis qu'avons sur ce escript à Vostre Altèze, n'avons peu entendre d'aulcuns avons trouver convenir pour plusieurs respectz, et pour ne esmouvoir icelluy affaire qui se treuve assopy en ceste ville, de superséder de y procéder plus avant par proclamations ou aultrement. Ce qui est, Madamme, dont pour le présent avons sceu advertir à Vostre Altèze, priant le Créateur icelle avoir en sa saincte garde. D'Anvers, ce XIIIIe jour de Mars 1565.

Ainsy estoit soubzescript: les très-humbles et obéissans serviteurs de Vostre Altèze, Marcgrave, Bourgmaistres, Eschevins et Conseil de la ville d'Anvers.

Collationnée à l'originelle minute, est trouvée accorder par moy,

A. GRAPHEUS. (1)

XVI.

23 *Maart* 1565.

Publicatie gedaen den XXIII^en^ Martii 1565 *opte weerden, herbergiers, etc.*

Copie vuyten Gebodtboek der stadt van Antwerpen.

Geboden ende vuytgeroepen by Heeren Janne van Immerssele, Riddere, Heere van Boudries, Schouteth, Burgemeesteren, Schepenen ende Raedt vander stadt van Antwerpen, opten dry ende twintichsten dach Martii anno XV^c^ vyventzestich.

Alzoo te meer stonden geboden ende gepubliceert is geweest dat alle weerden ende gasthouders overbrenghen souden hunne gasten, waernae zy hen nyet en hebben gereguleert, soe eest dat men anderwerven gebiedt, van sHeeren ende vander stadt weghen, dat alle weerden ende weerdinnen ende alle andere heymelycke ende openbare gasteryen houdende,

(1) Aangehaald blz. 98.

schuldich ende gehouden sullen zyn, van op en Dincxdaghe naestcomende des avonts, voordane alle heure gasten ende luyden, van wat qualiteyt oft condicie zy syn mōghen, die aldaer zullen commen logeren ende die aldaer alreede gelogeert moeghen wesen, oock die daer eenige daghen oft merckelycken tyt sullen blyven liggende ende logerende, alle avonde, ten lancxsten binnen een ure naedat de poortclocke sal verlaten zyn, over te brengene in handen vanden Heere oft die daertoe zal wesen gecommitteert, opter stadthuys alhier, met specificatie vande namen ende toenamen vande selve gasten, ende van waer die geboren ende tot wat plaetse zy woonende zyn, opte pene van XXV Karolusguldenen, ende indien heur gasten die zy nyet overgebracht en sullen hebben ennich mesus oft delict daden, dat de voirs. weerden dat zelen moeten verantwoirden, ende daeraff oock worden gecorrigeert gelyck den principalen, gedurende dit gebodt totten wederseggen van mynen Heeren.

Item dat alle andere poorteren ende goede luyden egheene gasterye houdende daer nochtans ennige vrempde persoonen commen logeren, slapen oft vernachten, selen insgelycx alle avonde binnen denselven tyde schuldich syn de namen, toenamen ende woonsteden derselver aldaer gelogeert wesende over te brengene ter plaetsen ende in handen als boven, opte pene voirs.

Gecollationneert met den voers. boecke, is
daermede bevonden accorderende by my,
A. Grapheus. (1)

XVII.

*Requeste vanden vier hoofsteden in Brabant teghen dInquisitie, metten rapport vanden Raide van Brabant vanden XXIIII*en *Meert XV*c*LXV voer Paesschen.*

Aen mynen Heere den Cancellier ende andere vanden Raide Ons Heeren des Conincx in Brabant.

Geven in alder ootmoet te kennen die Borgemeesteren, Schepenen ende Raidt respective vande vier hooftsteden van

(1) Aangehaald blz. 98.

Brabant hoe dat sy supplianten, elck int bezundere, deze voirlede daeghen hebben ontfangen seekere beslotene brieven van Uwer Eerw. vander daten den VII^en deser maent January, metter copye van zekere extracten in substantie genomen vuyten lesten brieven ende gescriften van Zyne Majesteyt aende Hoocheyt vande Hertoghinne gesonden ende copye van eenen besloetenen brieff vander zelver Haerder Hoocheyt aen Uwer Eerw. gescreven op dinhoudt vanden voors. extracte, begrypende in effecte drye poincten beruerende donderhoudt vanden placcate op dextirpatie vander heresie gemaect, deffectuatie vande gheestelycke Inquisitie ende onderhoudt vanden Concilie van Trente, ende wandt byden voors. yersten poincte Syne Majesteyt schynt alle de schult te imputeren den Rechteren ende alsoo onder andere den supplianten, diewelcke daermede int particulier genoteert wordden by duytseynden vanden voers. extracten ende belastinghe van Uwer Eerw. aen hen gedaen, daer nochtans die voors. supplianten dyen aengaende noyt in eenighe faulte en syn geweest van tgheene des voer hen is gecommen ende tot huerder offitie heeft gestaen, soo zy alleenlyck die judicature syn hebbende van tgheene des voer hen worde gebrocht ende daerop zy wordden gemaent byden Officieren vanden Prince, diewelcke het vervolch ende bedryff vander justicie principalyck syn hebbende by tnemen vander informatie precedente, apprehenderen ende accuseren van allen delinquanten ende anderssints oyck soo goede toesichte is genomen ende soo goede debvoir gedaen, zoo men wel soude bewysen byden Prochiaens ende andere daeraff de beste kennisse hebbende, dat de saecke vande Catholicque religie binnen den voors. steden tegenwoerdelyck in beteren state is dan dieselve is geweest in vele voerleden jaeren, soo hebben de voors. supplianten der voors. Uwer Eerw. dyen tzelve kennelyck mach wesen wel willen requireren ende bidden Syne Majesteyt daeraff te informeren oft doen informeren naeder waerheyt ende denselven daerby aff te nemen de quaede suspitie ende impressie dye Syne Majesteyt duer quaeden aenbringhen mach zyn gemaect. Maer voor soovele den II^en poincte beruerende der gheestelycke Inquisitie ende oyck den lesten poincte concernerende donderhoudt vanden Concilie aengaet, syn die voors. supplianten zeer verwondert dat Uwer Eerw. de voors. extracten metten brieven van Haer Hoocheyt ontfangen hebbende, des

zelver nyet en hebt geremonstreert dat deselve poincten binnen desen lande van Brabant nyet en consten oft mochten innegebrocht oft onderhouden wordden, maer dat dezelve Uwer Eerw. dė supplianten hebben gerequireert ende van weghen Zyne Majesteyt belast hen volgende denselven te vueghen ende reguleren, daer tzelve in diversche respecten, zoowel aengaende dinnebrenghen vande gheestelycke Inquisitie als diversche poincten vanden voors. Concilie, soude wesen expresselyck ende directelyck teghen de Blyde Incompste Ons Heeren des Coninckx ende den ouden rechten, usantien, hercommen ende previlegien vanden lande van Brabant, zoo by diverse goede documenten is blyckende dat binnen desen lande van Brabant de Gheestelyckeyt egheene jurisdictie en heeft gehadt dan den Bisschop van Cameryck ende Luydick ende dat alleenlyck tusschen weerlycke persoonen in drye saecken, van validiteyt ende invaliditeyt van testamenten, van houwelycxe voorwaerden ende van geamortizeerde goeden, die hen van oudts is toegelaeten zonder dat sy, volgende den voors. ouden rechten van desen lande van Brabant, eenighe voordere kennisse oft judicature hebben genomen oft moghen nemen van eenighe andere saecken, gelyck daeromme wylen Hertoghe Philips van Bourgoingnien, by syne eeuwighe constitutie ende edicte vanden III^en^ January XIIII^c^XLVII, heeft verboden allen den ondersaeten van desen lande van Brabant, opte pene van confiscatie van allen henne goeden ende andere corporele straffinghen, yemanden voorden voors. gheestelycken Richtere te doen daeghen oft eenighe monitien, citatien oft andere geboden te verworffven in eenighe saecken, ten waere hy yerst waer gecommen byde Officieren ende Wethouderen vanden hooftsteden daeronder zy partyen waeren geseten ende denselven hadden te kennen gegeven de saecken waeromme hy voorden gheestelycken Richtere wilde procederen, ende dat de saecken byden selven werdden bevonden dat naeden rechten ende previlegien des lants van Brabant de kennisse aldaer waere behoirende ende dat zy deselve partyen daeromme hadden geconsenteert hen metten gheestelycken rechte te moghen behulpen, allet om te verhueden dat de goede ondersaeten byder gheestelycke jurisdictie nyet en soude wordden overlast ende gemolesteert, contrarie henne rechten ende previlegien, ende dat die overheyt ende auctoriteyt vanden Prince oyck nyet en soude wordden vermindert,

gelyck oyck wylen goeder memorien Coninck Philips van Castillien daeromme bevindende dat de gheestelycheyt, by middele vande gheestelycke conservatorien, over de weerlicke auctoriteyt ware uzurperende, heeft by syne placcaten vanden IIII[en] Octobris anno XV[c] verboden van zulcke conservatorien, hoedanich die souden moghen wesen, binnen desen lande van Brabant meer te userene, opte pene van overhoricheyt ende daeraff gepunieert ende gestraft te worddene, gelyck oyck syne voorsaten, by syne Blyde Incompste ende diversche andere previlegien, hebben den lande toegeseeght, beloeft ende gesworen dat zy nyet en souden gedooghen dat de goede ondersaeten eenichsints voordere metten gheestelycken jurisdictien en souden wordden belast ende getravailleert dan aengaende de voors. drye saecken, gelyck is blyckende, onder andere, byde brieven van wylen den voors. Hertoghe Philips van Bourgoingnien vanden XX[en] Septembris XIII[c]LI ende den XXVII[en] Novembris LVII, daerby hy heeft geloeft den goeden ondersaeten des lants van Brabant te behoeden van alle onbehoirlycke ende onredelycke hanteeringhe der gheestelycke jurisdictie ende nyet te gedooghen dat yemandt, van wat conditie oft state hy waere, van weghen der gheestetelycke jurisdictie souden wordden gedaecht, gemolesteert oft belast wordden dan naeden voors. rechten des lants van Brabant behoirt, ende men in tyde zyns voorsaten geploghen heeft, ende dat soo verre yemandt ter contrarie dede, dat hy tzelve soude doen affdoen ende den ondersaeten daeraff ontlasten, ende dengheenen die dat gedaen oft gedoecht hadden te doen corrigeren anderen ten exemple, dwelck oyck syne naecomelingen Hertoghen van Brabant ende zunderlinghe wylen Onsen Heere den Keysere, by zyne Blyde Incompste ende additien derselver, hebben geconfirmeert ende van nieuws geloeft te onderhouden ende doen onderhouden, gelyck oeck expresselyck heeft geloeft ende gesworen Ons Heere de Coninck byden naestlesten ende lesten articule van zyne Blyde Incompste sulcx dattet toelaten vanden Inquisiteurs byden Stoel van Roomen gecommitteert soude wesen in diversche respecten tot verminderinghe vander auctoriteyt, hoocheyt ende jurisdictie vanden Prince ende groote belastinghe vanden ondersaten teghen de voors. oude rechten ende previlegien vanden lande, nyet alleenlyck midtsdyen dat de Prince sonder consente vanden Staten vanden

lande nyet en vermach zyn overheden ende gerechticheden te diminueren, dwelck nochtans soude geschieden toelatende binnen desen lande der Gheestelycheyt oft andere overheyt ende heerschappie over de weerlycken persoonen voordere dan sy van oudts hebben gehadt. Ende dat anderssints Zyne Majesteyt heeft geloeft ende gesworen, soo voors. is, zulcx nyet te gedooghen, maer oyck by dyen dat die proceduere ende forme vander voors. Inquisitie in haer zelven soude contrarieren den voors. ouden rechten ende previlegien vanden lande, daerby de Prince heeft geloeft ende geswoeren, zoo is blyckende byden voors. brieven van Hertoghe Philips, by Onsen Heere den Conynck oyck geconfirmeert, dat hy den steden, vryheden ende lande van Brabant ende innegesetenen derselver sal doen handelen in alle saecken met vonnisse ende met rechte naeden rechte vande steden ende bancken daer ende zoo dat van oudts behoirt ende schuldich is te geschiedene, zonder de saecke elders te doen oft te laten betrecken oft eenighe geboden oft verboden ter contrarien van dyen te laeten geschiedene. Ende wederomme byden LV^en^ articule vande Blyde Incompste Ons Heeren des Conincx dat men nyemanden, binnen desen lande van Brabant geseten synde, en zal moghen apprehenderen sonder voorgaende informatie die dOfficieren vander plaetssen schuldich syn te nemen. Ende by andere previlegien dat men derselver binnen den III^en^ daghe schuldich sal wesen ticht ende aenspraecke te doene ende daerop tot syne deffensie te laeten commen, waerduere de voors. supplianten nyet en cunnen verstaen dat Syne Majesteyt, contrarie den voors. ouden rechten ende previlegien ende der geloofte den lande gedaen ende gesworen, eenichsints soude willen oft begheren dat de voors. Inquisitie binnen desen lande van Brabant zoude geschieden, oft oyck dat tvoors. Concilie soude alhier onderhouden ende geeffectueert wordden voordere dan aengaende den leven vande Gheestelycheyt ende andere poincten der Hoocheyt van Zyne Majesteyt ende previlegien ende rechten vanden lande ende den prejudicie vanden innegesetenen desselffs nyet concernerende noch contrarierende. Alsoo oyck tvoors. extrat daerby wordt geseeght dintentie van Syne Majesteyt te syne dat de Inquisitie soude geschieden byden voors. Inquisiteurs is expresselyck gerestringeert met dese woorden : « gelyck dezelve Inquisitie is gedaen ende onderhouden tot nu toe », dwelck binnen desen lande van

Brabant nyet en is geschiet ende daeromme oyck nyet en can verstaen wordden den wille vanden Prince te syne dat, onder tdecxele vande voors. generaele declaratie beruerende der voors. Inquisitie aen Haerder Hoocheyt als Gouvernante van dese Nederlanden overgesonden, yet soude geschieden binnen desen lande van Brabant, gelyck byden extracte voorder can bemerct wordden, aldaer Zyne Majesteit expresselyck heeft vercleert zyne voors. intentie egheene nieuwicheyt te syne, midtsdyen de voors. Inquisitie altyts soude syn geschiet binnen den tyde vande Keyserlycke Majesteyt ende die syne, dwelck binnen den lande van Brabant nyet en is geweest, sulcx dat men daerby claerlycken bevindt den wille van Syne Majesteyt nyet te syne dat de voors. Inquisiteurs ende Inquisitie binnen desen lande van Brabant soude toegelaeten wordden ende geschieden, oft soude anderssints moeten bekendt wordden dat Zyne Majesteyt dyenaengaende soude syn generael geinformeert ende teghen de waerheyt gepersuadeert dat de voors. Inquisitie alhier oock soude syn geobserveert geweest ende den previlegien vanden lande nyet en soude contrarieren midtsdyen dat diezelve previlegien ende rechten vanden lande syn evident, ende dat oock is notoir dat de voors. Inquisitie ende Inquisiteurs dyen volgende hier te lande nyet en hebben moeghen geadmitteert wordden noch en syn toegelaten geweest, maer ter contrarien den Hove wel kennelyck is dat inden jaere XLIX ende L, als men binnen desen lande van Brabant dInquisitie heeft willen introduceren, gelyck in andere aenliggende landen mochte syn geschiet, wylen Onzen Heere den Keysere ende der Coninginne Marie, voer deselve regerende, soovele is geremonstreert dat dieselve Inquisitie binnen desen lande van Brabant egheenen voortganck en heeft gehadt noch moghen hebben, soo oock inden jaere LV lestleden, als van weghen Onsen Heere den Conynck, yerstmael tot desen lande gecommen synde, de placcaten opde voors. Inquisitie gemaect by mynen Heere den Cancellier doen synde oft den Raide van Brabant aenden voors. steden waeren vuytgesonden, syn deselve terstont, nae zekere remonstrantien dyen aengaende gedaen, gerevoceert ende herboden geweest, als contrarierende den rechten ende previlegien ende de gemeyne welvaert van desen lande, waerduer men oock nyet en can geseggen dat de voors. Inquisiteurs de voors. kennisse over den weerlycken luyden binnen desen lande van

Brabant, by weghen van Inquisitie oft anderssints, soude competeren naeden divinen ende oock humanen rechten, midtsdyen de weerlycke Princen, Potestaten ende Magistraten, van allen ouden tyden, de overheyt hebben gehadt onder hunne ondersaten, oock vande gheestelycke saecken, emmers voor zoo vele de jurisdictie ende der judiciele kennisse ende correctie heeft aengegaen, gelyck daeraff getuygenisse geven nyet alleenlyck menichvuldige goede constitutien vanden Keysere Justinianus ende meer andere inden weerlycken rechten geincorporeert, maer oock diversche decreten ende constitutien der gheestelycke rechten, daerom tzelve den weerlycken Potestaten ende Magistraten wordt bekendt ende toegelaeten, dwelck byder lester constitutien vanden selven Gheestelycken rechten nyet en wordt bevonden den voors. weerlycken Magistraet affgenomen te syne, bezundere tusschen ende over den weerlycken persoonen daerovere deselve Gheestelycheyt nyet en is gepermitteert *extra terras Ecclesiæ* ende besundere, binnen desen lande van Brabant, over den weerlycken persoonen eenighe jurisdictie te exercerene voordere dan dezelve hen van oudts is toegelaeten geweest, soo oock claerlyck bewysen menichvuldighe ordonnantien ende goede constitutien byden Prince van desen lande oock opde Gheestelyckheyt, zoo aengaende tvercrygen vande weerlycke goeden, opheffen vanden thienden, exercitie van huerder jurisdictie ende oock opt tstuck vander heresie ende tot extirpatie derselver gemaect, volghende denwelcken daeraff de kennisse den weerlycken rechteren is gebleven emmers over hunne weerlycke ondersaeten ende meer diergelycke, diewelcke noch opden dach van heden seer strictelycken wordden onderhouden, sonder dat de Gheestelycheyt daertegen iet is gedoocht te doene oft te attempteren, gelyck oock egheene rescripten apostelicke hier te lande en moghen geeffectueert wordden sonder expressen consente ende wille vanden Prince die deselve schuldich is te becortten ende te repelleren (gelyck men oock daegelycks is doende) in alle tgheene des den rechten ende previlegien vanden lande soude moghen contrarieren, midts welcke previlegien, gerechticheden, liberteyten ende ombeduchte administratie van justitie, dese landen, staende principalyck opde negotiatie ende hanteringe vanden buytencoopman, soo groot syn gewordden, daer byder voors. veranderinge ende nyeuwicheden lichte-

lyck alle de voors. frequentatie soude wordden verjaecht, dwelck soude causeren die geheele desolatie ende ruyne vanden selven lande, zoo dminste rumoer dat daeraff is gecommen tot meer stonden genoech heeft bewezen byde preparatien vanden vertrecke vande vrempde natien ende cooployden, daerby tlant van Brabant principaelyck is staende, ende tanderen tyden wylen Onsen Heere den Keysere is bewesen ende men jegenwoordelyck metter daet apparentelyck can gesien, ende soude oyck een groote nyeuwicheyt ende contrarie den expressen previlegien vanden lande wesen eenighen nyeuwen Commissaris sonder consente vanden Staten vanden lande te ordineren inden Raide van Brabant ende veel meer denselven tot superintendentie te stellen eenighe vanden secreten Raide, alsoo byden previlegien van wylen Hertoghen Philips vanden jaere XIIII^{c}XLIII is den lande geloeft ende toegeseght dat sulcx ten eeuwighen daeghe nyet en sal gedaen noch toegelaeten wordden, duer welcke nyeuwicheden, soo verre de voors. coopmanschappen ende hanteringe wordde verjaecht, souden de steden ende landen daeraff dependerende nyet alleenlyck wordden gebracht tot huere oude desolaetheyt, zoe deselve voor tyden, aleer de voors. frequentatie hier te lande bekent is geweest, mogen syn geweest, maer souden teenemael ende inden gront blyven bedorven, midtsdyen dat nyet alleenlyck die steden, vryheden ende dorpen, maer oock diverssche particuliere innegesetenen henne goeden ende innecommen zoo hebben belast ende beswaert ten respecte vander hooger weerde vanden selven, duer die voors. negociatie ende frequentatie soo seer gemeerdert synde, ende sy lydende de voors. groote veranderinge, deselve mit allen hueren goeden die hen souden blyven, nyet en souden cunnen vervallen, alsoo nyet alleenlyck die voors. vier hooftsteden, maer oeck alle andere steden ende plaetsen meest duer die groote diensten den Princen gedaen ende anderssints soo vele syn belast dat sy, lydende de minste vermindering van hennen innecomen, die byder negociatie ende frequentatie vanden buytenluyden syn staende, hunne lasten nyet en souden cunnen vervallen, maer souden daerby wordden geruyneert, ende by consequente oock alle den ryckdomme vanden lande ende innegesetenen desselffs renten opde voors. steden hebbende, dwelck wel behoirt gepondereert ende Zyne Majesteyt onderwesen te wordden, als

synde een saecke van soo grooten gewichte ende prejuditie, dewelcke eens verloren synde, naemaels met gheender macht en soude recuperabel wesen, gelyck die voors. supplianten oyck nyet en geloven dat Syne Majesteyt daeraff te rechte geinformeert synde, volgende syne innegeborene Princelycke goedertierenheyt, yet soude willen doen tot zoo groote diminutie van Synder Hoocheyt ende swaere belasthinghe ende geheele desolatie vanden lande ende innegesetene derselver ende dat ten oczuyne vande religie, dewelcke in gheene omliggende landen min gebrecx dan alhier is lydende, ende daeraff dye gebreken, indyen daer eenighe souden moghen syn, volgende den ouden rechten ende previlegien vanden lande ende sonder deselven te contravenieren, anderssints wel cunnen gecoirceert ende gereprimeert wordden byden ordinarisen richtere, sulcx dat de voors. supplianten ontfanghen hebbende de besloetene brieven van Uwer Eerw. daerby denselven buyten der intentie vanden Prince ende teghen der Blyder Incompste ende previlegien vanden lande, schynt geordineert te syne hen binnen desen lande van Brabant oock te moeten reguleren, volgende der voors. generale gedeclareerde intentie van Syne Majesteyt, den supplianten oft innegesetenen van Brabant int bezundere nyet belastende, ende dat soowel aengaende der voors. Inquisitie als donderhoudt vanden voors. Concilie, sonder te distingueren in wat poincten Uwer Eerw. verstaet dat tselve byde supplianten soude moeten geschieden ende alzoo byder selver Uwer Eerw. metter voors. Inquisitie ende onderhout vanden voors. Concilie belast synde, vuytdyen het voors. extract van Synder Majesteyt hen nyet en gebiedt, noch oock en can verstaen wordden te gebieden oft belasten, vuyten redenen voors., noch oock eenighe forme van statuyte oft ordonnantie hebbende, soo Syne Majesteyt, volgende den V^en^ articule van syne Blyde Incompste binnen desen lande van Brabant, egheenen statuyten, ordonnantien, edicten oft andere geboden en soude moghen doen oft maecken dan by advyse ende deliberatie van UwerEerw.; en hebben de voors. supplianten hen oock aen nyemanden cunnen beclaghen, noch herbiedinge, ontlastinghe oft naerder verclaringe vander voors. Uwer Eerw. ordonnantie cunnen versuecken dan aen deselve Uwer Eerw. die alleenlyck hen syn belastende by bevel van

hen te vuegene ende te regulerene volgende den voors. extracten die op hen int bezundere nyet en syn spreekende, noch en cunnen verstaen wordden te sprekene, denwelcken de voors. supplianten daeromme ootmoedelyck zyn biddende dat Uwer Eerw., volgende der Blyder Incompsten ende den previlegien vanden lande byden selven Uwer Eerw. ende oock den supplianten beswooren tonderhoudene ende te doen onderhoudene, die voors. ordonnantien ende bevelen te herbiedene ende den supplianten te ontlasten aengaende der voors. Inquisitie ende voorts oock beruerende den onderhoudt vanden voors. Concilie, emmers voor soovele aengaet den poincten der Hoocheyt van Syne Majesteyt ende den previlegien ende gerechticheden vanden lande contrarierende ende naerder te vercleren de poincten daeraff Uwer Eerw. verstaet dat tzelve Concilie, sonder inconvenienten ende quetsinge van yemanden, sal moeghen binnen desen lande onderhouden wordden, ten eynde dat de supplianten in saecke van sulcke importantie moghen verseekert wesen ende eenen yegelycken contentement geven, oft anderssints souden genootsaect wesen, van eedts weghen, die saecken den anderen Leden vanden lande ende Staeten desselffs te kennen te geven, dwelck den dienst vanden Prince soude moghen verachteren ende de supplianten liever souden hebben verhuedt.

Opde marge vander originale requeste stont geappostilleert aldus : tHoff gesien ende gevisiteert hebbende dese supplicatie metten stucken daerinne vermaent ende daerop rypelyck gedelibereert hebbende, ende van als rappoort gedaen aende Hertoghinne van Parma, Plaisance, etc.,Regente, vercleert op drye poincten hierinne begrepen tgheene ende alsoo hiernae volght : ierst aengaende het onderhoudt vanden placcate ende ordonnantien raeckende de heresie, dat de intentie van Syne Majesteyt ende vande voors. Regente nyet en syn geweest ende oock noch nyet en syn de supplianten oft yemanden van hen te belasten oft noteren van eenige zorgeloosheyt oft negligentie ruerende de voors. onderhoudenisse der placcaten, maer alsoo Syne Majesteyt ende Haer Hoocheyt voor die conservatie ende observantie der heyliger catholicquer geloove zoo sorghvuldich syn ende dat sommighe officiers ende rechters hen soo neerstich nyet bewesen en hebben als sy wel hadden moeghen doen, hebben een generale vermaninge (nochtans sonder belastinge van yemanden,) wel willen doen

ende laeten vuytgaen, gelyck eertyts by tyde des Keysers Karels, hoochloffelycker gedachtenisse, ende by tyde Synder tegenwoirdigher Majesteyts wel dicwils geschiet ende gedaen is geweest, ende moghen de supplianten wel vrydelyck dat betrouwen hebben vander voors. Hertoginne Regente, dat Haer Hoocheyt de Officiers ende Wetten (huer debvoir int ghene voors. is doende,) wel mildelyck aen Syne Majesteyt recommandeert. Ende voor soovele beruert dInquisitie, aengesien dat men nyet en bevindt dat zedert den jaere XV^{c} ende V eenighe exercitie vander voors. Inquisitie in Brabant is geweest, tHoff vercleert (achtervolghens tghene dat Haer Hoocheyt denselven Hove heeft geaffirmeert,) dat de meyninge van Syne Majesteyt nyet en is geweest noch tegenwoerdelyck en is (gelyck deselve oock aen Haer Hoocheyt gescreven heeft,) eenige nyeuwicheyt inne te bringhene, maer dat de rechten, previlegien, costuymen, hercommen ende usantien slants van Brabant onverbreeckelyck onderhouden ende geobserveert wordden, ende dat dyen achtervolgende die supplianten nyet en sullen metter voors. Inquisitie belast oft beswaert wordden, henluyden recommanderende ende belastende die neerstige observantie der placcaten ende ordonnantien Zynder Majesteyts, achtervolgende huer presentatie hier geruert; verclerende voorts, aengaende tpoinct des Concily van Trente, dat de meyninge Synder Majesteyts nyet en is dat tzelve Concilium anderssints zal geobserveert wordden dan sonder prejuditie vanden gerechticheden, hoocheden ende preeminentie derselver Synder Majesteyts, ende oeck van syne vassallen, steden ende ondersaten, gelyck desen Hove wel breet toegescreven is geweest, van welcken scryven den supplianten (op heur versueck,) copie ongeweygert sal syn. Ende belangende de Commissarisen aldaer geruert, dat die meyninghe Zynder Majesteyts nyet anders en is dan (gelyck het principael remedie teghen de secten ende ketterye ende tot onderhoudinge der Catholicker religien gelegen is in goede scholen der kinderen, goede predicanten des volcx ende inde reformatie der manieren vander Gheestelycheyt (waerinne byden voors. Concillie versien is,) dat een yegelyck ende in sunderheyt de provinciale Raden ende Magistraet van goede steden de hant neerstelyck daeraene wilden houden, houdende ende hebbende deselve Magistraten tot dyen eynde goede correspondentie metten Raiden provincialen ende deselve Raiden

metten Secreten Raide, om (wesende byder hant van Haer Hoocheyt,) derselver daeraff rappoort te moghen doen, sonder dat daermede gemeynt wordt dat dit Hoff oft die steden van Brabant den voors. Secreten Raide onderworpen zullen syn, maer alleenlyck ten eynde dat sy gelyckelyck de hant aen tgheene dat voors. is houden, oft dat dit Hoff (denselven sulcx goetdunckende) hem stracks zal moeghen addresseren aen die voors. Hertoginne. Gedaen inden Raide van Brabant den XXIIIIen dach van Meerte XVc vyffentzestich voer Paesschen. Onder stont gescreven : PHILIPS DE LANGHE.

Onder stont gescreven : Dese copie is gecollationneert tegen syn original, onderteeckent als boven, ende metten selven bevonden accorderende by my, Jannen de Leeuw, openbaer Notaris ende onderteeckent : J. DE LEEUW, Notaris.

Gecollationneert metter auctentyker copien,
is daermede bevonden accorderende by my,
A. GRAPHEUS. (1)

XVIII.

29 *Maart* 1565 (1566).

Mémoire du Marcgrave, Amptman, Bourgmaistres et Eschevins de la ville d'Anvers pour Son Altèze en date le XXIXe jour de Mars 1565.

Premièrement, après avoir leu en Collège l'apostille donnée le vinte-quatriesme jour du présent mois par le Conseil de Brabant sur la requeste des quatre chiefs-villes du dict Brabant à l'endroict le poinct de l'Inquisition, avons convocqué les Vieulx-Eschevins, douze Doyens des mestiers servans pour ceste année de Conseil, ensemble les Chiefs de la bourgeoisie et Wychmaistres de ceste ville, ausquelz ayant communicqué la mesme apostille et quant et quant leur remonstré les apparences de quelques rumeurs, dont en pourroient sourdre plusieurs inconvéniens, leur ayant aussy donné ouverture des

---

(1) Aangehaald blz. 98.

poinctz et articles cy-après spécifiez, et par nous auparavant conceuz, pour en temps obvier à iceulx inconvéniens et y mectre ordre et remède, ont déclairé trouver tous les mesmes poinctz bons, et désiré l'effectuation d'iceulx, ensemble promis tenir la main à tout ce que pour le service de Sa Majesté, bien et repoz de ceste ville sera requiz, et selon que, comme bons et loyaulx subgectz ilz sont tenuz et obligez, comme aussy suyvant ce avons pour demain faict ressembler tous les membres de ceste ville, aultrement dict *den Breeden Raedt*, pour plus amplement et au loing leur emboucher de l'effect de la mesme apostille, et leur adviser aussy de ce que dessus ; ferons pareillement appeller par-devant nous ceulx des nations icy résidens, pour leur donner appaisement et effacher les mauvaises impressions par eulx cõnceuz, par le bruict de l'introduction de l'Inquisition, affin que tant plus seurement ilz puissent continuer icy leur train et négociation, et de tout ce que en cestuy endroict et toutes occurrences sera faict, ferons debvoir que à Son Altèze sera donnée l'advertence.

Articles.

Premièrement, que l'on fera effectuer de nouveau le dénombrement des maisons et logis qui sont en cest ville, et que suyvant ce les Chiefs et Wyckmaistres seront tenuz par leurs clercqz faire enroller et annoter sur leurs livres et quohiers, par nom et surnom, toutes les personnes qui demeurent, séjournent et logent, soit en maisons, céliers ou sur chambres en leur quartier ensemble, de quel train ou manifacture ils peulvent estre, s'ilz sont mariez ou non, aussy de quel lieu, place ou pays ilz sont natifz. (1)

Item est ordonné que Monseigneur le Marcgrave fera sermenter tous ceulx des mestiers estrangiers et qui ne se sont faictz bourgeois de ceste ville, suyvant les ordonnances aultresfois sur ce faictes. (2)

---

(1) (*Op den bladrand:*) **L'on est en œuvre à l'effectuation de cest article.**
(2) (*Op den bladrand :*) **Est effectué.**

Que l'on fera renouveller et entretenir la publication faicte sur les hostes et hostilliers, par laquelle seront tenuz tous les soirs donner oultre et porter sur la maison de la ville en mains de commissaires, par noms et surnoms, avecq la spécification du lieu dont ilz seront, les estrangiers qui seront logez lez eulx, ce que aussy seront obligez faire les bourgeois lez lesquelz aulcuns estrangiers seront logez.

Que l'on debvra renouveller la publication faicte le sixiesme d'Octobre dernier, à l'endroict les mendians estrangiers et vagabondes, contenant entre aultres qu'ilz se debvront retirer, selon le placcard de feu haulte mémoire l'Empereur Charles et les ordonnances de ceste ville, vers les lieux et places dont ilz sont natifz, et à icelle fin appeller les Almosiners, pour leur admonester qu'ilz ayent à mectre à exécution les mesmes ordonnances, et pour mieulx estre effectué ce que dessus, on a salarié les sergeans de six patars, pour chacune personne des dicts mendians et vagabondz qu'ilz prendront prisonniers.

Semblablement quant aux soldatz et aultres qui n'ont aulcun entretènement.

Que l'on a renouvellé et renforcé le guet de nuyct et constitué en divers lieux jusques au nombre de quatre à cincq cens personnes, oultre ceulx des Guldes qui se treuvent le soir sur la maison de la ville en armes, en nombre de quarante, sans les deux chiefz de la Loy, et est en train de disposer de jour aux portes de ceste ville, tant à terre que à la rivière, ung guet de gens bien qualifiez, pour par eulx estre prins regard aux personnes qui y entrent et sortent.

L'on a changé les serrures des portes de ceste ville et pour plus grande seureté, on a mis à chascune des dictes portes une principale serrure, à l'ouverture de laquelle l'on a commis quelques trois ou quatre personnes sermentez et de bonne confidence qui prendront soing le soir et matin, pour les ouvrir et serrer, et lesquelles clefz, les portes ouvertes ou serrées, ilz debvront incontinent rapporter sur la maison de la ville, et lequel se fera encoires oultre le debvoir que feront les portiers à l'accoustumé.

Que sera prins regart, de nuyct, sur l'entrer et sortir des postes, et que l'on ne leur donra ouverture sinon par consentement des chiefs du guet, lesquelz quant et quant envoyeront à la porte aulcuns du guet, sçavoir de ceulx des Guldes, qui sont personnes sermentées, et pour quoy faire et consentir, le maistre des postes en sera tenu donner quelque billet ou certification de sa main.

L'on a mis ordre sur les artilleries et ce qui en dépend.

Que l'on a ordonné des bateaulx sur la rivière pour visiter les navires, bateaulx et semblables arrivans en ceste ville, et prendre deue et diligente information de leur charge.

Que semblablement plaisra à Son Altèze faire expédier lettres de commandement, dirigées à tous tonlieux et wachtes, par lesquelles leur sera ordonné prendre bon regard, ensemble visiter à l'œil les navirres y passans, signamment vers ceste ville, pour sçavoir quelles personnes et sortes des gens y peulvent estre, dont se ainsy requis sera, seront tenuz incontinent faire les advertences à ceulx de la Loy de ceste ville.

Que l'on a faict commander aux propriétaires et louageurs des maisons situées sur la rivière, qu'ilz ayent bien et deuement à rembarrer des trailliz croisez les fenestres ayant leur respect vers la rivière, selon que l'on a faict et ordonné aultresfois et par cy-devant.

Ainsy soubzscript : Ainsy faict par ordonnance du dict Marcgrave, Amman, Bourgmaistres et Eschevins de la dicte ville d'Anvers, moy y estant présent et signé : A. Grapheus.

Collationnée à son originel, est trouvée accorder par moy,

A. Grapheus. (1)

---

(1) Aangehaald blz. 99.

XIX.

29 *Maart* 1565 (1566).

Missive vande Gedeputeerde te Bruessel wesende aende Wethouderen op date 29 *Martii* 1565.

Eerweerdige, Edele, Wyse, Voersienighe Heeren ende medebruederen,

Wy gebieden ons vuyt goeder herten tot Uwer Eerw., derzelver adverterende hoe dat wy desen morgen, tusschen zeven ende acht uren, hebben ontfanghen die brieven van Uwer Eerw. ende dyen achtervolgende zyn terstont gegaen te Hove ende hebben, naedyen die Heeren vander Ordre ende Haer Hoocheyt waren gegaen inden Raedt van Staten, daer zy ons dede volgen, Haer Hoocheyt, in presentie vañ mynen Heere die Prince van Oraingnen ende sommige andere Heeren, sommierlyck verhaelt dinhouden vander memorien oft articulen by Uwer Eerw. ons gesonden ende daeraff wy Haer Hoocheyt hebben tgescrifte overgegeven, daerop heeft geantwoerdt dat zy tzelve soude visiteren ende dat Uwer Eerw. wel in als wilde toesien, ende aengaende den tollenaers, soude doen nae begheerte van Uwer Eerw. zulcx als zy sal bevinden behoirende, ende Uwer Eerw. oock adverteren tgene datter soude moegen occurreren oft yet voirdere zoude gelieven te ordonneren als dieghene die al begheerde te doen dat soude moeghen doen ten voerdeele vander stadt van Antwerpen. Daernae hebben Haer Hoocheyt vermaent vanden billiette aende poorte tot Collodi gehangen, tsavonts als myn Heere die Borgemeestere van buyten was vertrocken, dat Collodi tzelve naegesonden hadde, ende ons wederomme was gesonden om Haer Hoocheyt te geven, ende dat men daeraff tAntwerpen nyet en wiste te spreken, gelyck Uwer Eerw. ons hadden gescreven, ende dat tgescrifte genoech geleke voorgaende billietten van Bruessel gecommen. Haer Hoocheyt hebbende tselve in handen, vraeghde oft innehiel dat dantwoerde vanden Rade van Brabant simulaet was; antwoerden sulcx te zyne ende keerende naden Prince van Oraingnen oft zelve

zyn zoude daeraff Zyn Excellentie Haer Hoocheyt geadverteert hadde, seggende ons dat al was sy een vrouwe, dat zy nyet en conste met geveynstheyt oft simulatie ommegaen, ende en conste nyet beletten dat zulcx die quade gheesten vuytgaven om alle saken in trouble te stellene. Daernae gaven te kennen dat men heden den Breeden Raedt soude vergaderen ende den Natien oyck te kennen geven dantwoirde vanden Raide ; seyde dat Uwer Eerw. tzelve doende wel souden doen, ende soude noch naerdere tgescrifte haer gegeven oversien. Voerts gaende opde Staten, hebben die Gedeputeerde vande steden aengegaen om te versuecken aenden voors. Raedt van Brabant acte van haer antworde onder den segel, maer sy sullen daerop letten, ende mede oft men ennighe naerdere remonstrantie opden name vanden Staten Haer Hoocheyt sal overgeven zulcx als deselve geconcipieert is oft anderssints verandert, ende zullen Uwer Eerw. vanden advyse ende sluyten adverteren zulcx als Uwer Eerw. ons is belastende. Die Heeren vander Ordre vanden Gulden Vliese zyn ghisteren voer ende nae noene vergadert geweest, maer verstaen datter neffens Haer Hoocheyt inden Raedt van Staten noch nyet en is geresolveert. Desen morgen zyn wederomme vergadert inden Rade van Staten neffens Haer Hoocheyt ; wat wy cunnen vernemen zullen daeraff Uwer Eerw. in diligentie die wete doen. Dappostillen opde leste doleantie vande Staten van Brabant zyn overgegeven ende hebben de Gedeputeerde vande Staten die overlesen, ende ghisteren daerop begonst te besoingneren, ende zullen metten iersten Uwer Eerw. daeraff copye seynden metter naerdere resolutie vande Staten ende zwaricheden daerinne bevonden. Hiermede Uwer Eerw. den Almachtiggen bevelende. Vuyt Bruessele den XXIX Martii 1565.

Ende onder stont gescreven : Uwer Eerw. goetwillighe medebruederen die Gedeputeerde der stadt van Antwerpen binnen Bruessele.

Ende beneden opde marge stont oyck gescreven aldus :

Eerweerdige Heeren,

Alzoe die Prelaten, Edelen ende Gedeputeerde vande andere steden zyn in meyninge die clachten vanden gebreke vander munte over te gevene, Haer Hoocheyt sal Uwer

Eerw. gelieven dieselve aen ons haer goede geliefte des te adverteren.

Ende buyten opten rugge stont oyck gescreven : Eerweerdighe, Edele, Wyse, zeer Voersienige Heeren Borgemeesteren, Scepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen.

Gecollationneert metter originaelder minuten, is daermede in substantie bevonden accorderende by my,

A. GRAPHEUS. (1)

XX.

29 *Maart* 1565 (1566).

Publicatie gedaen 29 *Martii* 1565, *opte soldaten, herbergiers, etc.*

Copie vuyt het Gebodboeck der stadt van Antwerpen.

Geboden ende vuytgeroepen by Heeren Janne van Ymmerssele, Riddere, Heere van Boudries, Schouteth, Borgemeesteren, Scepenen ende Raedt vander stadt van Antwerpen, opten XXIX^{en} dach Martii anno XV^cLXV.

Alzoo, om te remedieren tegens den abusen, fortsen ende violentien die dagelycx binnen deser stadt gebeuren, dewelcke de goede lieden, by avonde ende ontyde, nyet zoe vryelyck oft veylichlyck en mogen ghaen achter straten zy en worden byde zelve fortselinge, als met bussen, pistoletten, cincqroeren ende andere wapenen aengetast, hun cleederen affgenomen ende ontweldicht, ende, dat meer is, dicwils gequetst ende gewont, tot diverse stonden diverse publicatien, soe van Ons Genadichs Heeren als van deser stadt weghen, gedaen zyn geweest, ende dien nyettegenstaende dagelycx bevonden wordt dat groote fortzen ende violentien geschieden ende gecommitteert worden by toedoen van

(1) Aangehaald blz. 99.

zekeren soldaten ende andere vagabonden ende ledichgangers, die anders nyet en soecken (als egheen onderhoudt hebbende van goede oft substantie,) dan twistende tweedracht ende den goeden lieden te pilleren, te berooven, te composeren ende te exactioneren, waerom zoe eest dat men anderwerven cundicht ende laet weten ende oock gebiedt zeer scerpelyck, van sHeeren ende der stadt weghen, dat nyemandt, van wat qualiteyt oft condicie hy zy, en sal by daghe oft by nachte bedectelyck mogen gewapent ghaen binnen deser stadt, opte pene dat men denghenen die bevonden sal worden sulcx gedaen te hebbene, sal affnemen openbaerlyck deselve zyne wapenen, ende dat sulcken persoon in beslotene gevanckenisse sal worden gestelt ende aldaer drye dagen lanck sitten, sonder midts cautie stellende te mogen gestaen, ende bovendien verbeuren, telcken mael hy bevonden sal wesen hert oft gewapent, tsestich gouden realen ende de costen van justicien, te appliceren de voirs. penen naevolgende den placcate Ons Heeren des Conincx.

Item dat nyemandt, wie, van wat natien oft qualiteyt hy zy, en sal mogen onderhouden, om loon oft gelt gheven eenigen soldaten, ledichgangers oft andere oproerige persoonen, om hem te verselschapen gaende naerder Borsen oft achter straten, op pene (zoe verre het zy om anderen te beschadigen, te hinderen oft te crencken,) van aen lyff ende goet oft anderssins arbitralyck gestraft te wordene.

Ende dat voorts nyemandt, van wat qualiteyt oft condicien hy zy, en sal mogen nemen noch ontfangen, vuyt oorsaecke als voiren, eenich teergelt oft ander onderhoudt van yemande om hem te bewaren oft te verselscapen, gestoct oft gewapent in eeniger manieren, opte pene van lyff ende goet.

Gebiedende voorts allen soldaten, ledichgangers ende vagabonden die egheen onthoudt van renten oft anderssins en hebben noch oock met eenige coopmanschap om en gaen noch eenich ambacht en doen, van stonden aene, oft emmers binnen den derden daghe ten lancxsten, te porren ende te vertrecken vuyt der stadt ende vryheydt, ende binnen den derden daghe, vuyt den Marcgraefscape van Antwerpen, opte pene van geapprehendeert ende ter torturen geleyt te worden, ende, indien men anders tot heuren laste inder selver torturen nyet vernemen en can, van gebannen te wordene, te weten die vuytlandige vuyt den lande ende de inlandische binnen der

stadt, naevolgende den placcate Ons Genadichs Heeren des Conincx opten XV^{en} Juny anno LVI dien aengaende gepubliceert, ende in zoe verre zy alhier eenige nootelycke zaecken oft affairen te doen zullen hebben, dat zy tselve den Officier ende der Weth gehouden zullen zyn te kennen te gheven, met declaratie van haeren naeme ende toename ende de plaetse van hunder woonstadt, mitsgaders waer sy gelogeert zyn, om daerop sulcken oirloff te verwerven als die voirs. Officier ende die vander Weth nae gelegentheyt sullen vinden te behooren, ende in zoe verre yemandt der vuytlandigher persoonen, tzy soldaten oft andere, egheen coopmanscap oft neeringe doende, zoude alhier willen blyven gaende ende converserende, onder tdecxel dat zy souden willen seggen ende allegeren dat zy souden hebben onderhoudt van renten oft anderssints genoechsame patrimonie, sal oft sullen deselve vuytlandige persoonen oft soldaten evenwel gehouden zyn dienaengaende te informeren ende goet bescheet ende document te gheven den Officier ende die vander Weth, om, daeroppe ooghe ende regard genomen, voorts ghedaen ende geordonneert te wordene zoe behooren zal, op arbitrale correctie.

Ordinerende ende gebiedende voorts zeer scerpelyck allen herbergiers, taverniers, gasthouders ende andere, van wat condicien die zyn, dat zy nyet en ontfanghen, aen en houden, herbergen, logeren, favoriseren oft verbergen eenigen der voirs. soldaten, vagabonden ende ledichgangers, haere complicen oft medegesellen, in eeniger manieren, emmers langer dan drye daghen, maer, ter contrarien, dat zy die aenbrengen ende denuncieren aenden Heere zonder eenige simulatie daerinne te gebruycken, opte pene van twintich Carolusguldens ende voorts als fauteurs ende aenhouders van dien arbitralyck gestraft ende gecorrigeert te wordene, eenen anderen tot exemple.

Item ende want men bevindt dat diversse persoonen hun vervoorderen, by avonde ende ontyde, achter straten te ghane met pistoletten, cincqroeren, rondeelen ende andere ongeoirloofde ende verboden wapenen, oock met bloote messen, rappieren, slachsweerden ende diergelycke, soe gebiedt men zeer scerpelyck, van weghen als voiren dat, zoo wie, van wat qualiteyt oft condicien hy zy (vuytgenomen alleenlyck den Officier met den colfdragers ende hellebardiers, oock die

vander waken,) bevonden zal worden sulcdanigen verboden ende ongeoirlofde wapenen over hun te hebben, men denselven corrigeren zal over lyff ende goet oft anderssins, soe nae gelegentheyt zal bevonden worden te behoorene, sonder verdrach oft simulatie, ende zoe wie yemanden weet met sulcdanigen verboden ende ongeoirlofde wapenen gegaen te hebben by nachte ende ontyde ende tselve nyet en gheeft te kennen, dat die in dien gevalle zal vervallen inde pene van twintich Carolusguldens ende voorts oock gecorrigeert worden als fauteurs van quaetdoenders. (1)

XXI.

29 *Maart* 1565 (1566).

*Missiven vanden Wethouders der stadt van Antwerpen aenden Gedeputeerde wesende tot Bruessele, in date den XXIX*en *Martii* 1565.

EERWEERDIGHE, WYSE, VOERSIENIGE HEEREN ENDE MEDEBRUEDERS.

Wy gebieden ons vuyt goeder herten tot Uwen Eerw., derselver adverterende dat wy, navolgende onsen scryven van gisteren avont, hebben voer ons ontboden gehadt de Dekens ende Ouders vanden gulden vanden schutteryen, in goeden notablen getale, denwelcken wy in Collegio vergadert wesende hebben int lange geremonstreert het effect vanden apostillen, gegeven byden Raede van Brabant, opte remonstrantie van wegen der hooftsteden des lants, gedaen ende overgegeven ; hebben oyck van gelycken aenden Leden deser stadt gedaen, denwelcken daermede redelick contentement is gegeven geweest ; hebben oyck doen publiceren desen voernoene de ordonnantien gemaect opt stuck vanden waken, vagabonden, ledichgangers, arme ende bedelaers, die wy in meyninghen syn scherpelyck te doen onderhouden, soe wy oyck hebben

---

(1) Aangehaald blz. 99.

doen publiceren dat men sal gaen processie generael op en Sondaghe naestcomende om te bidden voerde voerspoet ende welvaren van Onsen Genadighen Heere den Coninck, peys ende vrede, mistgaders voerde ongetemperheyt vanden weder, dwelck wy Uwen Eerw. oyck wel hebben willen laten weten op avonture oft sulcx zoude moegen comen ergens vermaent te wordden. Eerweerdige, Wyse, Voersienige Heeren, onse Heere God zy met U. Gescreven desen negenentwintichsten Martii anno 1565 *stilo Brabantiæ.*

Onder stont gescreven aldus : Uwe Eerw. goetwillige medebrueders Borgemeesteren, Schepenen ende Raedt vander stadt van Antwerpen.

Ende opden rugge gescreven aldus: Eerweerdigen, Wysen, Voersienigen Heeren den Gedeputeerden deser stadt van Antwerpen jegenwoirdichlyck wesende tot Bruessel.

Recepta 30 *Martii* 1565 *stilo Brabantiæ.*

Gecollationneert metter originaelder missiven,
is daermede bevonden accorderende by my,
A. Grapheus. (1)

XXII.

30 *Maart* 1565 (1566).

Lettres de Madame au Magistrat en datte du XXXe *de Mars* 1565.

Marguerite, par la grâce de Dieu, Duchesse de Parme, Plaisance, etc. Régente ende Gouvernante.

Très-chers et bien-amez,

Nous avons de voz Députez estans icy entendu par escript l'ordre que avez mis en la ville d'Anvers pour aller au-devant des inconvéniens qui en ce temps tant trouble et divers y pourroyent advenir par mesgarde et nonchalance et trouvons

---

(1) Aangehaald blz. 99.

le tout fort bien, vous en louant et vous requérant d'y continuer et mesmes par bons moyens disposer bien les voluntez des bons bourgeois et gens de bien à la dévotion et zèle envers le Roy Mon Seigneur et son service et au bien de la ville et leur propre et de ne se laisser facilement aller aux persuasions des espritz malingz, qui jamais ne cessent de besoigner pour mener les choses à leurs fins et desseingz, nous advertissant de temps à aultre de ce que y succèdera et y entendrez, comme pareillement vous sera participé, ce que de ce costé verra adverty qui vous pourra toucher, ayant trouvé bien ce que avez désiré que soit escript aux tolleners, selon quoy s'en faict présentement le commandement à celluy de Zélande, et qu'il encharge le mesme à ses wachtes, n'ayant semblé hors de propos d'ordonner le meisme au Bailly des eaues. A tant, très-chiers et bien-amez, Nostre Seigneur soit garde de vous. De Bruxelles, le XXXe jour de Mars 1565. Soubzsigné: MARGARITA et plus bas: BERTY.

Et sur le doz estoit escript : A noz très-chiers et bien-amez les Marcgrave, Amman, Burgmaistres et Eschevins de la ville d'Anvers.

Recepta ultima Martii 1565 *stilo Brabantiæ ad horam secundam pomiridianam.*

Collationnée aux originelles et trouvée accorder par moy,

A. GRAPHEUS. (1)

---

(1) Aangehaald blz. 99.

XXIII.

2 *April* 1565 (1566).

Copie vander missive aen Haer Hoocheyt vanden Wethouders van Antwerpen, in date den IIen Aprili 1565.

Madame,

Nous nous recommandons en toute humilité en la bénigne grâce de Vostre Altèze.

Madamme,

Après avoir entendu par les advertences nous faictes hier par nous Députés estans pour le présent à Bruxelles, que à Vostre Altèze a pleu faire admonester les dicts noz Députez à l'endroict l'arrivement en ceste ville de quelques Franchois soldatz, qu'aurions à prendre soigneulx regard sur iceulx, quoy suivant (aussy oultre le debvoir qu'avons faict et presté en ce auparavant,) sommes esté advertiz que hier, devant disner, se sont trouvez en ceste ville quelques douze ou treize soldartz Franchoys, venuz de Calais, ayans esté cassez, selon que contenoyent leur passeportz, desquelz ayant entendu leur intention et à quoy ilz tendoyent, nous déclairoyent avoir prins leur passage par ceste ville, pour se trouvé en Allemagne, et se y employer en service contre le Turcq. Ce que ne nous semblant vraysemblable, leur avons commandé le mesme instant (sans qu'ilz y ont esté davantaige de trois heures,) s'en retirer de ceste ville, et les faict conduire oultre la rivière, dont ilz estoient venuz, leur enjoingnant aussy quant et quant qu'ilz auroyent à regarder de ne retourner vers ceste dicte ville, comme aussy avons advisé faire partir d'icy aultres deux capitaines Franchois venuz de Paris pour avoir service en Dénemarque, comme ilz disoyent, advertissant en oultre à Vostre Altèze sur ce que à icelle a pleu escripre par ses lettres datées du premier de cestuy mois, à l'endroict certains trois Franchois que seroyent venuz icy en guise de marchans. Nous nous ayans informé quant à iceulx, trouvons par bonne et deue information que les mesmes sont marchans, et pour telz cogneuz en ceste ville lez

aulcuns marchans, à l'endroict lesquelz, combien sommes assez informez de leurs personnes et qualités, ne laisserons les faire observer, comme aussy ferons à tous aultres qui se trouveront doresenavant en ceste ville, et de ce qui en pourra occurrir, ferons en toute diligence les deuez advertences à Vostre Altèze, ce qui est, Madamme, dont pour le présent avons sceu advertir à Vostre Altèze, priant le Créateur icelle conserver en prospérité. D'Anvers, ce deuxiesme jour du mois d'Apvril 1565.

Collationnée à l'originèle minute, est trouvée accorder par moy,

A. Grapheus. (1)

XXIII bis.

3 *April* 1565 (1566).

Marguerite, etc.

Très-chiers et bien-amez,

Ceste ira pour grandement louer voz debvoirs faictz endroitz les Capitaines et soldatz Franchois trouvez en la ville d'Anvers, dont faict mention vostre lettre du jour d'hier qu'avons receu, et pour vous recommander et encharger d'en faisant tout aultant à tous Franchois de semblable qualité que y trouverez à l'advenir, courrant ce temps trouble, les faire passer oultre pour convenir ainsy pour aller au devant à plusieurs menées qu'ilz pourroyent en la dicte ville au desservice du Roy Mon Seigneur, troublement et ruyne d'icelle et de tout le pays, et aurons plaisir selon que le promectez, nous faciez entendre les occurrences. A tant, etc. De Bruxelles, le III e jour d'Apvril 1565.

A noz très-chiers et bien-amez les Marcgrave, Bourgmaistres, Eschepvins et Conseil de la ville d'Anvers.

---

(1) Aangehaald blz. 100.

XXIV.

1 *April* 1565 (1566).

Brieven vande Hertoginne vanden eersten Aprilis 1565 *voer Paeschen aen Marckgrave, Borgemeesteren ende Schepenen van Antwerpen etc.*

Ontfangen den II^en Aprilis 1565.

Marguerite, byder gratien Godts, Hertoginne van Parme ende van Plaisance, Regente ende Gouvernante.

Lieve ende welbeminde,

Alsoo wy uwe Gedeputeerde ende dien vanden anderen hooftsteden van Brabant, over zekere daeghen, te kennen gegeven hebben dat eenighe hen vervoirderen secrete versaminghen herwertsovere te maken, ten eynde dat men, om de redenen by ons alsdoen voergehouden, op zyne hoede zoude wesen ende versien tot alle dangieren ende periculen, ende besundere dat de burgeren vande zelve steden, oft eenighe van dien, hen daermede nyet en souden vueghen, waerinne wy verhopen dat ghy alle behoorlycke vlyt ende neersticheyt doen sult, zoo dimportantie vande sake sulcx wel vereysschende is, ende zedert verstaen hebbende datter eenighe syn die wel tot omtrent vyf duysent bilietten hebben doen scryven, zeer oproerich ende seditieulx wesende, om die herwertsovere te doen saeyen ende tgemeyn volck tot seditie ende oproer te bringhen, inhoudende de voers. billetten dat men tselve gemeyn volck wilt bedrieghen ende dat men vuyt is om die te doen verbranden ende hun goet te doen confisqueren, persuaderende der gemeynte daertegens behooren op te staen ende dat zy denselven daertoe bystant sullen geven, twelck alle valsche ende versierde zaken zyn, daer Onse Heere de Coninck noch wy noyt op gedacht en hebben, willen wy u daeromme insgelycks by desen wel daervan verwettighen opdat ghy tselfde nyet en wilt gelooven, maer alle vuyterste neersticheyt laet doen, om yemandt vanden ghenen die de voers. billetten gesaeyt

hebben oft souden willen saeyen, te moeghen becomen ende daervan exemplaire demonstratie te doen, stellende tot proffyt vanden aenbrengers eenighen prys om des te beter tot kennisse van dien te moeghen comen, ende voerts doende alle debvoir dezelve billetten by alle behoorlycke weghen ende middelen te supprimeren, om dinconvenienten die daervuyt souden moeghen rysen voer te comen ende verhoeden, zonder des in gebreke te willen zyn. Lieve ende welbeminde, Onse Heere God zy met u. Gescreven te Bruessele, den iersten dach van April 1565 voer Paeschen.

Aldus onder geschreven: MARGUERITA, ende onderteeckent dOVERLOEPE.

Ende opden rugge stont gescreven: Onsen lieven ende welbeminden den Marcgrave, Borgemeesteren, Schepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen. (1)

XXV.

3 *April* 1565 (1566).

Missive vanden Magistraet van Antwerpen aende Gedeputeerde tot Bruessel in date III[a] *Aprilis* 1565.

EERWEERDIGE, EDELE, WYSE, VOIRSIENIGE HEEREN ENDE MEDEBRUEDERS,

Ons gebiedende inde goede gracie van Uwen Eerw., sal denzelven believen te weten dat wy desen voirnoene hebben ontfangen Uwen Eerw. brieve, gedateert op ghisteren, ende alzoo Uwen Eerw. van ons begeerde te hebben ons advis beruerende het stellen vanden Commissaris vanden monster vande benden, te weten oft zy hen souden vuegen metten Prelaten ende anderen drye steden, oft naeden verclaeren vanden Edelen, dunct ons dat wy ierst ende alvoiren sullen behoiren te verwachten de opinie vanden Edelen eer wy opinie gheven sullen, zoe men altyts gewoon-

---

(1) Aangehaald blz. 100.

lyck is geweest te doene, ende dwelck alzoe ghedaen ende van Uwen Eerw. des geadverteert wesende, sullen alsdan denselven overseynden ende scryven ons goetduncken, ende waernae zy hen sullen hebben te reguleren, ende want wy ghisteren ontfangen hebben zekeren brieven van Haerder Hoocheyt, tenderende ten fyne als Uwen Eerw. sullen zien moghen byden inhoude vander copien hierby gevuecht, sullen Uwen Eerw. hen vinden neffens derselver Haerder Hoocheyt ende sullen derselver te kennen gheven hoe dat wy die in Collegio in presentien van mynen Heeren den Marcgrave ende Amman overlesen hebbende, hebben dinhoudt van dien oock gecommuniceert gehadt ende gelesen den Oude-Scepenen, Raedtsluyden ende Wyckmeesteren, ende hen ghedaen alle goede vermaen ten eynde zy ernstlyck toesicht nemen souden tot allen occurrentien, ende oock den gemeynen man (contrarie den opgheven der quaetwilligen,) by goeder manieren beweghen tot contentemente, van gelycken oock dat sy souden waernemen het vuytgheven, plecken oft saeyen vanden billetten inde selve brieven geruert oock by alle middelen supprimeren, om by alzoo te moghen voircomen ende verhueden de inconvenienten die vuyt sulcdanige zaken souden moghen commen, Haerder Hoocheyt voorts verthoonende dat men alhier noch ter tyt nyet en heeft vernomen vanden billetten inde selve brieven gementionneert, maer wel waer te zyn dat desen morgenstont, opter Borssen, bevonden is geweest geplect te zyn het billet hiermede overgesonden, dwelck, nae dat schynt zoo byder handt als anderssints, is gescreven by ennige Franchoysen ende alzoe vuytlandige, in vuegen dat te presumeren valt dat alle dese dinghen besteken worden by ennige vrempdelingen, zoo oock wy vernomen hebben van sommige dat desen morgenstont, alswanneer wy dencken tselve geplect geweest te zyn, aldaer opter Borssen gehoirt geweest zyn zekere Franchoysen, welck billet Uwen Eerw. oock Haerder Hoocheyt sullen in handen gheven, ende om te obvieren sulcdanigen ende diergelycken, hebben geconcipieert zekere publicatie met appremiatie. . . . . . (1) sullen doen doen om by dien middele te mogen by ennige weghen becomen deghene die autheurs van dien wesen moghen. Wy seynden Uwen Eerw. oock hiermede de articulen

(1) Hier zijn eenige woorden onleesbaar geworden.

geconcipieert opt stuck vander munten, dewelcke wy hebben oversien ende sulcx goet vinden ten eynde daerinne voorts metten anderen Gedeputeerden worde ghedaen zoe behooren zal. Eerweerdige, Edele, Wyse, Voersienige Heeren, Onse Heere God zy met u. Gescreven desen III^en^ Aprilis 1565.

Onder stont gescreven : Uwen Eerw. goetwillige Borgemeesteren, Scepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen.

Ende opden rugge : Eerweerdigen, Edelen, Wysen, Voersienigen Heeren den Gedeputeerden der stadt van Antwerpen wesende tot Bruessel.

Recepta III^a^ (Aprilis) 1565, stil van Brabant.

Gecollationneert metter originaelder missiven,
is daermede bevonden accorderende by my,
A. Grapheus. (1)

XXVI.

4 *April* 1565 (1566).

Publicatie vanden IIII^en^ Aprilis 1565 *aengaende tplecken vande billetten.*

Copie vuyten Gebotboecke der stadt van Antwerpen.

Geboden ende vuytgeroepen by Jonckeren Dieriche vander Meeren, Onder-Schouteth, Burgermeesteren, Scepenen ende Raedt vander stadt van Antwerpen, opten vierden dach Aprilis XV^c^LXV.

Alsoo ter kennisse vanden Heere ende vander stadt is gecomen dat eenighe quaetwillighe hen vervoorderen tot sommigen plaetsen te plecken ende te affigeren, te stroyen oft te distribueren billetten byden welcken zy vuytgevende syn diversche leelycke logentalen die myn Heeren voornoempt weten sekerlick (ende daeraff men eenen iegelycken versekert,) versiert ende logenachtich te zyn, ende dwelck sy syn apparentelyck voortsstellende om onder eenigen schyn ende

---

(1) Aangehaald blz. 100.

decksel den gemeynen borger ende ingeseten te trecken ende te bewegen tot quaetwilliger intentien ende alsoo tot oproere ende anderssins, ende want wel is te presumeren dat zulx wordt gedaen by eenighe die deser stadt nyet wel en willen, ende dat wel soude dienen dat men zoude mogen comen totter kennisse vanden autheurs van dien, soo eest dat men cundicht ende laet weten, van weghen als voere, dat soo wie iemanden dergeenre die zulx voortsgekeert mogen hebben oft noch souden mogen doen, can gewysen, aenbrynghen oft accuseren in vuegen dat die in sHeeren handen soude comen, men denzelven gheven zal, van elcken derzelver, van deser stadt goede, de somme van vyftig Carolusguldenen eens, gebiedende voorts eenen iegelycken wel scerpelyck dat hy hem vermyde sulcdanige oft gelycke billetten te plecken oft te stroyen in eeniger manieren, opte pene van gecorrigeert te wordden aen lyff ende goede, als seditieuse ende oproerighe persoonen, anderen ten exemple.

Gecollationneert met den voers. boecke, is daermede bevonden accorderende by my,

A. Grapheus. (1)

XXVII.

4 *April* 1565 (1566).

*Missive vanden Wethouders der stadt van Antwerpen aende Gedeputeerde derselver stadt wesende tot Bruessele, in date den IIII*en *Aprilis* 1565.

Eerweerdighe, Edele, Wyse, Voersienige Heeren,

Wy gebieden ons vuyt goeder herten tot Uwen Eerw. Alzoe wy denselven by onse voergaende hebben gescreven dat wy der Hoocheyt vande Hertoginne, oyck Uwen Eerw. souden adverteren, van allen zaken die hier eenichssints souden moeghen occurreren, soe Uwen Eerw. oyck van haerder zyden

(1) Aangehaald blz. 100.

doen sullen, hebben denselven hiermede wel willen seynden een vanden requesten desen nacht ten huysen van eenige van onsen medebruederen in Wette doen inworpen, ten eynde tselve Haerder Hoocheyt by Uwen Eerw. te kennen ende in handen worde gegeven. Eerweerdige, Edele, Wyse, Voersienighe Heeren, hiermede Uwen Eerw. Gode bevelende. Gescreven desen IIII[en] Aprilis 1565.

Onder stont gescreven aldus : Uwen Eerw. goetwillige, Borgemeesteren, Schepenen ende Raide vander stadt van Antwerpen.

Ende opden rugge aldus: Eerweerdigen, Edelen, Wysen, Voirsienighen Heeren onsen besunderen goeden medebruederen den Gedeputeerden der stadt van Antwerpen, wesende jegenwoirdichlyck tot Bruessele. *Recepta* 5 Aprilis 1565, stil de Brabant.

Gecollationneert metter originaelder missiven, is daermede bevonden accorderende by my,

A. GRAPHEUS. (1)

XXVIII.

5 *April* 1565 (1566).

Missive vande Gedeputeerde aende Wethouderen in date V[a] Aprilis 1565 *stilo Brabantiæ.*

EERWEERDIGHE, EDELE, WYSE, ZEER VOERSIENIGHE HEEREN ENDE MEDEBRUEDEREN,

Wy gebieden ons vuyt goeder herten tot Uwer Eerw. Desen morgen hebben wy verstaen vuyt Uwer Eerw. brieven op ghisteren gedateert, ende deur dmanneken ontfanghen, hoe dat eergisteren snachts zekere requeste ten huyse van ennighe vuyter Weth soude innegeworpen zyn, ende daeraff Uwer Eerw. hebben een vande zelve requesten ons gesonden die wy terstont, tusschen VIII ende negen uren, als Haer Hoocheyt nade misse soude gaen, hebben in handen

(1) Aangehaald blz. 100.

gegeven ende mondelinghe verhaelt dat Haer Hoocheyt Uwer Eerw. hadde belast van alle occurrentien te adverteren ende oick goede toesicht tegen tstroyen oft plecken vanden billetten te hebben, ende verhaelt het debvoir dienaengaende by Uwer Eerw. gedaen, ende tgene wy ghisteren den Raedtsheere Bruxella hadden te kennen gegeven ende dat Uwer Eerw. ons ghisteren hadde gesonden ende tzelve den voers. Bruxella gegeven, ende gelyck gisteren nacht de voors. requeste inde huysen van ennighe van Uwer Eerw. was geworpen, hadde een daeraff ons nu terstont gesonden ende ontfangen om Haer Hoocheyt te geven; dat anderssins die zaken tAntwerpen waren in goeden vrede ende tranquilliteyt. Heeft ons geantwoordt dat zy het billiet gesien hadde ende verstaen het goet debvoir by rapporte vanden voirs. Raedtsheere Bruxella inde voors. zaken gedaen, daeraff zy Uwer Eerw. bedanct, ende alsoo men alomme waect, dat Uwer Eerw. den wakers wilde bevelen goede toesicht te nemen om yemanden vanden stroyers oft pleckers vanden voors. billietten ende requesten te moegen achterhalen boven dappremiatie daerop gestelt. Hebben geseegt Uwer Eerw. daeraff tadverterene. Voorts hebben Haer Hoocheyt die requeste gepresenteert om te hebben brieven van recommandatien aende Coningen van Denemarcken ende Polen aenden Raedt van Lubeecke voor die borgeren ende ingesetenen van Antwerpen handelende opde Narven. Heeft die requeste aenveerdt ende waer Haer Hoocheyt die stadt ende ingesetenen derzelver can gevoirderen, en zal tzelve nyet laten, gelyck Haer Hoocheyt ons verclaert heeft. Die Raidtsheeren in Brabant hebben opden derden dach deser maent Aprilis heuren eedt gedaen op dinhouden vanden V^en^, X^en^ ende XI^en^ articulen vander Blyder Incompste, daeraff den Staten van Brabant is acte gegeven, die wy Uwer Eerw. metten yersten zullen overseynden oft medebringhen. Die zaken vanden beden zyn noch nyet zeer gevoirdert; men segt dat die Edelen hier vergadert heden souden haer requeste overgeven aen Haer Hoocheyt. Wat wy daeraff vernemen zullen Uwer Eerw. des adverteren. Uwer Eerw. sal gelieven te seyndene haer resolutie op dadvys vander lossinghe vande geestelycke renten. Hiermede Uwer Eerw. den Almachtighen bevelende. Vuyt Bruesselen, den V^en^ Aprilis 1565 *stilo Brabantiæ.*

Onder stondt gescreven aldus: Uwer Eerw. goetwillighe

medebruederen die Gedeputeerde der stadt van Antwerpen binnen Bruessele.

Ende buyten opten rugge: Eerweerdighe, Edele, Wyse, zeer Voersienighe Heeren Borgemeesteren, Scepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen.

Gecollationneert metter originaelder missiven, is daermede bevonden accorderende by my,

A. Grapheus. (1)

XXIX.

9 *April* 1565 (1566).

Lettres missives de Son Altèze au Conseil de Brabant en date le 9 d'Apvril 1565.

Marguerite, par la grâce de Dieu, Ducesse de Parme et de Plaisance, Régente et Gouvernante.

Très-chiers et bien-amez,

Comme plusieurs Gentilzhommes des pays de par-deçà nous ayent présenté requeste affin de faire abolir l'Inquisition et les placcars du Roy Mon Seigneur sur le faict de la religion et en faire dresser ung nouveau placcard par l'advis des Estatz-Généraulx de par-dechà, nous leur avons sur ce faict respondre par l'appostille mise sur la dicte resqueste que envoyerons devers Sa Majesté pour faire présenter à icelle le contenu de leur dicte requeste et y faire tous bons offices ayant desjà faict concevoir quelque modération des placcars, et que pour non s'estendre nostre auctorité si avant que de povoir surceoir l'Inquisition ès placcars susdicts comme ilz le demandent, et qu'il ne convient délaisser le pays endroict la religion sans loy que en attendant la responce de Sa Majesté nous donnerons ordre que tant par les Officiers respectivement soit procédé discrètement et modestement endroict leurs

(1) Aangehaald blz. 100.

charges, de sorte que l'on n'aura cause de s'en plaindre, et pour ce que désirons effectuer la dicte appostille, nous vous en avons bien volu adviser par la présente et par icelle vous ordonner bien à certes que ayez à escripre et encharger, de la part de Sa Majesté, à tous Officiers du pays et duché de Brabant et d'Oultre-Meuse que à l'exécution de leur charge sur le faict de la religion ilz ayent à procéder avecq toute. . . . . . . (1) discrétion et. . . . . . (2) aulcune nouvelleté ou changement soit tempté (3) en la religion Catholicque et ancienne, jusques à maintenant observée pardechà, ny mesmes aulcun scandale ou acte séditieux, et que le cas advenant ilz nous advertissent de ce que s'offrira avecq les informations sur ce prinses, pour le tout veu vers nous ès Consaulx de Sa Majesté, y ordonner comme trouverons appertenir, et que en ce ilz ne facent faulte affin de ne donner occasion d'aulcuns inconvéniens. A tant, très-chiers et bien-amez, Nostre Seigneur vous ait en garde. Escript à Bruxelles, le IXe jour d'Apvril 1565, avant Pasques. Soubz estoit escript : MARGARETA et signé : D'OVERLOOPE.

Et sur le doz estoit escript : A noz très-chiers et bien-amez les Chancelier et Gens du Conseil du Roy en Brabant.

Copie vanden brieve.

Die Cancellier ende Luyden vanden Raide Ons Heeren des Conincx geordineert in zynen lande van Brabant.

BEZUNDERE HEERE ENDE GOEDE VRIENDT,

Wy seynden u hierinne de copie van zekere beslotene brieven ons byder Hertoginnen van Parme ende Plaisance, Regente ende Gouvernante van desen Nederlanden gesonden ; ordineren u ende bevelen, van wegen der Majesteyt des Conincx

(1) Dit woord is onleesbaar : volgens den tekst der *Justificatie* (blz. 101), moet hier gestaan hebben : *matelycke discretie : modérée discrétion.*

(2) Hier bevindt zich een gansche zin waarvan de inkt verdwenen is, doch welke volgens de *Justificatie* (blz. 101) moet geweest zijn : *voersienicheyt, zonder nochtans te lyden datter . . . .*

(3) *Tempté ?* in het vlaamsch : geattenteert (zie blz. 101.)

ende nyettemin van onsen versuecken ende begeeren, dat ghy u navolgende den inhouden derselver u gedraecht ende reguleert, want die goede geliefte van Heurder Hoocheyt sulck is. Bezundere Heer ende Goede Vriendt, Onse Heere Godt sy met u. Gescreven inder stadt van Bruessele, den X[en] Aprilis 1565, voir Paesschen. Onderteeckent: H. FACUWEZ.

Ende opten rugge stont gescreven aldus: Onzen Bezunderen Heere ende Goeden vriendt den Schouteth van Antwerpen ende Marcgrave des lants van Ryen.

Recepta XI[a] Aprilis XV[c]LXV voir Paesschen.

Gecollationneert met zynen originalen, is daermede bevonden accorderende by my,

A. GRAPHEUS. (1)

XXX.

16 *April* 1566.

Lettre missive de Son Altèze au Marcgrave d'Anvers, en date le 16 *d'Apvril* 1566 *après Pasques.*

MARGUERITE, par la grâce de Dieu, Ducesse de Parme, de Plaisance, etc. Régente et Gouvernante, etc.

TRÈS-CHIER ET BIEN-AMÉ,

Pour ce que nous entendons que par aulcuns se seroit semé en la ville d'Anvers quelque bruict comme si les Gentilz-hommes Confédérez, naguaires assemblez en ceste ville, auroient impétré de nous que chascun puist vivre à sa mode et avecq toute liberté, et que doresenavant nulz seroient plus exécutez pour le faict de la religion, soit par l'Inquisition ou aultrement, ayans contravenuz aux placcars du Roy Mon Seigneur, de sorte que par cecy plusieurs estrangiers et mesmes aulcuns de Valenchienne et Tournay se seroient retirez au dict Anvers à intention d'y vivre en toute liberté; à ceste cause, nous vous

(1) Aangehaald blz. 101.

requerrons et de par Sa Majesté ordonnons que au plustot que pourrez vous vous informez bien diligamment et particulièrement de tout ce que dessus, pour sçavoir ce qu'il en puist estre à la vérité, aussy de ceulx qui font courrir tel ou semblable bruict, nous advertissant en diligence de ce que aurez trouvé quant à cecy, pour, vostre rescription veue, y estre après par nous ordonné comme sera trouvé appartenir et n'y faictes faulte. A tant, très-chier et bien-amé, Nostre Seigneur vous ayt en sa saincte garde. De Bruxelles, ce XVIe jour d'Apvril 1566 après Pasques. B. vt. Signé : MARGARITA et VANDER AA.

Sur le doz estoit escript : A nostre très-chier et bien-amé Messire Jehan d'Immerseele, Chevalier, Seigneur de Baldry, Marcgrave de la ville d'Anvers.

Collationnée à son originel, est trouvée accorder par moy,

A. GRAPHEUS. (1)

XXXI.

19 *April* 1566.

Missive du Marcgrave d'Anvers à Son Altèze, en date le 19 *d'Apvril* 1566 *après Pasques.*

MADAME,

J'ay receu la lettre de Vostre Altèze, datée du XVIe jour de ce présent mois, par laquelle Vostre Altèze m'escript d'avoir entendu que par aulcuns se seroit semé en ceste ville quelque bruict comme si les Gentilzhommes Confédérez, naguaires assamblez en la ville de Bruxelles, auroient impétré de Vostre Altèze que chascun pourroit vivre à sa mode et avecq toute liberté, et que doresenavant nulz seroient plus exécutez pour le faict de la religion, fusse par l'Inquisition ou aultrement, ayans contravenuz aux placcars de Sa Majesté, de sorte que

(1) Aangehaald blz. 101.

par cecy plusieurs estrangiers et mesmes aulcuns de Valenchiennes et Tournay se seroient retyrez en ceste dicte ville à intention de vivre en toute liberté, me ordonnant Vostre Altèze sur ce que dessus me informer. Madame, ayant mandé vers moy l'hoste du *Lyon Rouge*, lequel est fort de ma cognoïssance, où que dernièrement at esté logez, avecque aultres gentilzhommes, Monsieur de Bréderode depuis son partement de Bruxelles, et me ayant par le dict hoste faict promectre de me dire la vérité de ce que luy manderoye, luy a survenu à dire s'il n'avoit point ouy à la compaignie susdicte tenir les propoz que l'on ne chastieroit personne pour la religion, et que icelle seroit libre et chascun se pourroit vivre à sa mode, sur ce m'a respondu de n'avoir riens des dicts propoz entendu du dict Seigneur ne Gentilzhommes, mais bien ouy dire le contenu de la requeste par eulx présentée avecq l'apostille sur icelle par Vostre Altèze donnée. J'ay aussy parlé à plusieurs bons bourgeois et leur demandé s'ilz n'avoient ouy que les propoz susdicts se tenoyent ou semoyent par la ville ; m'ont dict que non, mais aussy bien entendu et veu par diverses copies la requeste et appostille susdicte. Quant à plusieurs estrangiers que seroient partiz tant de Valenchiènes, Tournay que aultres lieux, à intention de vivre en liberté comme dessus, il est bien vray que sont venuz de Tournay en ceste ville aulcunes personnes de petitte qualité, ne ayant apporté lettres de l'Officier et ceulx de la Loy de la dicte ville de leur bon nom, vie et fame. Par quoy me semble, soubz très-humble correction, que ne sera que bon que Vostre Altèze mande escripre aux Commissaires ordonné sur le faict de la religion ès dictes villes, affin d'icelle advertir ceulx qu'ilz tiennent estre absentez et suspectz, et me l'envoyant, ne fauldray de faire faire tous debvoirs de les trouver et sçavoir de leur conduicte et de ce que trouveray, ne fauldray de tenir avecq les dicts Commissaires la correspondance requise. Madame, suppliant etc. D'Anvers, ce XIXe jour d'Apvril 1566, après Pasques.

Collationnée à l'originelle minute, est trouvée accorder par moy,

A. Grapheus. (1)

(1) Aangehaald blz. 102.

XXXII.

16 *April* 1566.

Brieven vanden Rade van Brabant aenden Marcgrave van Antwerpen in date 16 *Aprilis* 1566, *naer Paesschen.*

Die Cancellier ende Luyden vanden Rade Ons Heeren des Conincx geordineert in zynen landen van Brabant ende van Overmaze.

Bezundere Heeren ende Goede vrienden,

Alsoe die Hertoginne van Parme ende Plaisance, Regente etc., geadverteert is hoe datter verscheyden copien vander requeste aen Heur Hoocheyt den V^en^ Aprilis lestleden by diversche Edelmannen van herwaertsovere gepresenteert, hun daermede beclagende vander Inquisitien ende placcaten gemaect tot onderhoudenisse ende conservatie vander Catholycxscher religien, gemaect ende gedistribueert wordden, anders dan die voers. requeste is innehoudende ende dat daerenboven diversche billietten anders dan inde appostille opte voers. requeste gestelt begrypende, gesaeyt wordden, dwelck grootelyck het goet ende welvaren vande gemeynte zoude moeghen troubleren ende tgemeyn volck vervremden ende affkeeren vander obeyssance ende debvoir die zy Onsen Heere den Coninck, hunnen natuerlycken Prince, schuldich zyn, hieromme zoe eest dat wy u hiermede wel hebben willen overseynden copie vander voers. requeste ende appostille (ons byder voers. Hertoginnen tot dien eynde gesonden,) opdat ghy op egheen andere dinghen dan daerinne begrepen is en soudt letten, noch oyck op eenige billietten alreede gesaeyt oft alnoch te sayene, houdende andere beloeften dan die declaratie inde voers. appostille begrepen, u geheelyck regulerende navolgende zekere beslotene brieven van Haere Hoocheyt vander date vanden IX^en^ deser jegenwordiger maent, daeraff wy u die copye, met oyck zekere andere onse geslotene brieven, gesonden hebben, sonder des in gebreke te willen vallen. Bezundere Heeren ende Goede vrienden, Onse Heere Godt

zy met u. Gescreven inder stadt van Bruessele, den XVI[en] Aprilis naer Paesschen. Onderteekent : H. Facuwez.

Ende buyten opten rugge stont gescreven : Onsen bezunderen Heeren ende Goede vrienden den Schouteth, Borgemeesteren, Scepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen.

Recepta XX[a] Aprilis 1566 nae Paesschen des avonts.

Gecollationneert met zynen originalen, is daermede bevonden accorderende by my,

A. Grapheus. (1)

XXXIII.

5 *April* 1566.

Requeste des nobles du Ve d'Apvril 1566.

Madame,

L'on sçayt assez que par toute la chrestienneté a tousjours esté, comme est encoires pour le présent, fort renommé la grande fidélité des peuples de ces Pays-Bas envers leurs Seigneurs et Princes naturelz, à laquelle tousjours la noblesse a tenu le premier banc comme celle qui jamais n'ait esparné ny corps ny biens pour la conservation et accroissement de la grandeur d'iceulx, en quoy nous très-humbles vassaulx de Sa Majesté voulons tousjours continuer de bien en mieulx, si que de jour et nuyct nous nous tenons prestz pour de noz corps et biens luy faire très-humble service. Et voyans en quel terme sont les affaires de maintenant, avons plustost aymé de charger quelque peu de mauvais gré sur nous que de céler à Vostre Altèze chose qui cy-après pourroit tourner au desservice de Sa Majesté et quant et quant troubler le repos et tranquillité de ses pays, espérans que l'effect monstera avecq le temps qu'entre tous services que jamais pourrions avoir faictz ou faire à l'advenir à Sa Majesté, cestuy-cy doibt estre représenté entre les plus notables et mieulx à propos, dont asseuré-

(1) Aangehaald blz. 102.

ment nous persuadons que Vostre Altèze ne le sçaura prendre que de très-bonne part, combien doncques, Madamme, que nous nous ne doubtons point que tout ce que Sa Majesté a par cy-devant et mesmement astheure de nouveau ordonné touchant l'Inquisition et l'estroicte observation des placcarts sur le faict de la religion n'ait eu quelque fondament de juste tiltre, et ce pour continuer tout ce que feu l'Empereur Charles, de très-haulte mémoire, avoit à bonne intention arresté ; toutesfois, voyans que la différence de l'ung temps à l'autre amayne quant et soy diversitez des remèdes et que desjà depuis quelques ans encà les dicts placcars (nonobstant qu'ilz n'ayent esté exécutez en toute rigeur,) ont toutesfois donné occasion à pluisieurs griefz et inconvéniens, certes la dernière résolution de Sa Majesté, par laquelle non-seullement elle deffend de ne modérer aulcunnement les dicts placcars, ains commande expressément que l'Inquisition soit observée et les placcars exécutez en toute rigeur, nous donne si juste occasion de craindre que par là non-seullement les dicts inconvéniens viendront à s'augmenter, mais aussy qu'il s'en pourroyt finablement ensuyvre une esmeute et sédition générale tendante à la misérable ruyne de tous les pays, selon que les indices manifestes de l'altération du peuple, qui desjà s'apperchoit de tous costelz, nous monstra à veue d'œil, par quoy cognoissans l'évidence et grandeur du dangier qui nous menasse, avons jusques à maintenant espéré que ou par les Seigneurs ou par les Estatz des pays seroit faicte remonstrance à temps et heure à Vostre Altèze affin d'y remédier en ostant la cause et l'origine du mal, mais après avoir veu que eulx ne se sont poinct avanchez pour quelques occasions à nous incogneues et que cependant le mal s'augmente de jour en jour, si que le dangier de sédition et révolte générale est à la porte, avons estimé estre nostre debvoir, suyvant le serment de fidélité et d'hommage, ensemble le bon zèle qu'avons à Sa Majesté et à la patrie, de ne plus attendre avis, plustost nous avancer de premiers à faire le debvoir requis et ce d'aultant plus franchement que nous avons plus d'occasion d'espérer que Sa Majesté prendra nostre advertissement de très-bonne part, voyant que l'affaire nous touche de plus prez qu'à nulz autres, pour estre plus exposez aux inconvéniens et calamitez qui proviengnent de semblables accidens, ayans pour la plus grande part nous maisons et biens situez aux champs,

exposéz à la proye de tout le monde, considéré aussy que généralement en suyvant les rigeurs des dicts placcars, ainssy que Sa Majesté commande expressément estre procédé, il n'y aura homme d'entre nous, voires et non pas en tous les pays de par-decà, de quelque estat ou condition qu'il soit, lequel ne sera trouvé coulpable de confiscation de corps et biens et assubjecté à la calumpnie du premier envieulx qui, pour avoir part à la confiscation, vouldra l'accuser soubz couverture des placcars, ne luy estant laissé pour reffuge aultre chose que la seulle dissimulation de l'Officier à la mercy duquel sa vie et ses biens seront totallement remis, en considérations de quoy avons tant plus d'occasion de supplier très-humblement à Vostre Altèze, comme de faict nous la supplions de ceste requeste, d'y vouloir donner bon ordre et, pour l'importance de l'affaire, de vouloir, le plustost que possible sera, dépescher vers Sa Majesté homme exprès et propre pour l'en advertir et la supplier très-humblement, de nostre part, qu'il luy plaise y pourveoir, tant pour le présent qu'à l'advenir, et d'aultant que cela ne se pourra jamais faire en laissant les dicts placcars en leur vigeur, veu que de là dépend la source et l'origine de tous inconvéniens, qu'il luy plaise de vouloir entendre à l'abolition d'iceulx, laquelle se trouvera estre non-seullement du tout nécessaire pour destourner la totale ruyne et perte de tous ces pays de par-deçà, mais aussy bien conforme à raison et justice, et affin qu'elle n'ayt occasion de penser que nous, qui ne prétendons sinon de luy ferre très-humble obéyssance, vouldrions entreprendre de le brider ou luy imposer loy à nostre plaisir, ainsy que nous ne doubtons point que nous adversaires le vouldront interpréter à nostre désavantage ; supplions bien humblement à Sa Majesté qu'il luy plaise de faire aultres ordonnances par l'advis et consentement de tous les Estatz-Généraulx assamblez affin de pourvoir à ce que dessus par aultres moyens plus propres et convenables, sans dangiers si très-évidens ; supplions aussi très-humblement à Son Altèze que tandis que Sa Majesté entendra à nostre juste requeste et en ordonnera selon son bon et juste plaisir, elle pourvoye cependant au dict dangier par une surcéance générale tant de l'Inquisition que de toutes exécutions des dicts placcars jusques à tant que Sa Majesté en ait aultrement ordonné, avecq protestation bien

expresse que, en tant qu'il nous peult compéter, nous nous sommes acquitez de nostre debvoir par ce présent advertissement si que dès maintenant nous nous en deschargions devant Dieu et les hommes, déclairans que en cas que aulcun inconvénient, désordre, sédition, révolte ou effusion de sang par cy-après en advient, par faulte d'y avoir mis remède à temps, nous ne pourrons estre taschez d'avoir célé ung mal si apparent, en quoy nous prenons Dieu, le Roy, Vostre Altèze et Messieurs de son Conseil ensamble et nostre conscience en tesmoignaige que nous y avons procédé comme à bons et léaulx serviteurs et fidèles vassaulx du Roy appertient, sans en riens excéder les limites de nostre debvoir, dont aussi de plus instamment nous supplions que Vostre Altèze y veuille entendre avant que aultre mal en advienne. Si ferez bien.

Copie de l'appostille mise sur ceste requeste.

Son Altèze ayant entendu ce que se requiert et demande par le contenu en ceste requeste, est bien délibérée d'envoyer devers Sa Majesté pour le luy représenter et faire devers icelle tous bons offices que Son Altèze advisera povoir servir à disposer et incliner Sa dicte Majesté à condescendre à la réquisition des remonstrans, lesquelz ne doibvent espérer sinon toute chose digne et conforme à sa bénignité naïfve et accoustumée, ayant desjà Sa dicte Altèze, auparavant l'advenue des dicts remonstrans, par l'assistence et advis des Gouverneurs des provinces, de l'Ordre et ceulx de Consaulx d'Estadt et Privé estant lès elle, besoingné à concevoir et dresser une modération des placcars sur le faict de la religion pour la représenter à Sa dicte Majesté, laquelle modération Son Altèze espère debvoir estre trouvée telle que pour debvoir donner à chascun raisonnable contentement et puisque l'auctorité de Son Altèze (comme les remonstrans peulvent bien considérer et comprendre,) ne s'extend si avant que de povoir surceoir l'Inquisition et les placcars, comme ilz le demandent, et qu'il ne convient de laisser le pays endroict la religion sans loy, icelle Son Altèze se confye que les remonstrans se contenteront de ce qu'elle envoye à la fin susdicte devers Sa Majesté et que pendant que s'attend sa responce, Son Altèze

donnera ordre que tant par les Inquisiteurs (où il y en a eu jusques oires,) que par les Officiers respectivement, soit procédé discrètement et modestement endroict leurs charges, de sorte que l'on n'aura cause de s'en plaindre, se confiant Son Altèze que les remonstrans se conduyront aussy de telle fachon que ne sera besoing d'en user aultrement, et se peult bien espérer que par les bons offices que Son Altèze fera devers Sa Majesté, icelle se contentera de charger les aultres pays de l'Inquisition où elle est, selon que s'est peu entendre que desjà s'est déclairé sur la requeste des chiefs-villes de Brabant qu'elles n'en seront chargées, et se mettra Son Altèze tant plus librement à faire tous bons offices devers Sa dicte Majesté à la fin et à l'effect susdict qu'elle tient asseurément que les remonstrans ont propos et intention déterminés de riens innover endroict la religion ancienne observée ès pays de par-deçà, ains la maintenir et conserver de tout leur povoir. Faict par Son Altèze à Bruxelles, le VIe jour d'Avril 1565 avant Pasques. (1)

XXXIV.

1 *Mei* 1566.

Copie vanden brieven vander Hertoginne aende Wethouders van Antwerpen, in date den eersten May 1566.

Marguerite, byder gratien Goids, Hertoginne van Parme ende van Plaisance, Regente ende Gouvernante.

Lieve ende welbeminde,

Alsoe wy nyet en twyfelen ghy en hebt alreede gesien zeker geprint boecxken oft quoyer geintituleert : *Vermaninge aende Regeerders ende gemeynte vanden vier hoofsteden van Brabant*, twelck Zaterdach nacht lestleden binnen deser stadt van

(1) Aangehaald blz. 102.

Bruessele, in diversche plaetsen ende elders, soe wy wel bemoeden, gesaeyt is geweest, ende want tselfde op vele valsche, versierde ende ongodlycke redenen gefundeert is, tenderende om de gemeynte tot oproer ende seditie te bringen, daerdeur tgeheele landt ende de goede ingesetenen van dien tot grontelycke bederffenisse ende desolatie soude moegen commen, soe ghy wel bemercken kundt, ende besundere by dien int selve boecxken oft cohier staet dat sekere moderatie by ons alhier opt welbehagen van Onsen Heere den Coninck geconcipieert, by raide ende advys vanden Heeren Gouverneurs vanden landen ende anderen Heeren vander Ordene, blauw ende coestelyck is, daermede geckende om dingesetene van desen lande te bedriegene, ende de gemeynte daeraff keerende, om die tot seditie te bringene, zoe ghy by dinhoudt desselfs quoyers, wesende alomme in grooten getale, breeder sult moegen sien, twelck alle versierde logenen zyn. Ende willen u wel adverteren dat de voers. moderatie zulcx is dat de voirnoempde Heeren Gouverneurs ende Ridders vander Ordene deselve goet vinden ende in alle redene gefundeert, bereedt wesende die tonderhouden ende doen onderhouden ende hen daertoe by eede te verbinden, soe ghy oyck cortelinge breeder zult moegen vernemen, zulckx dat men anders nyet en can bemercken dan dat den auteurs van zulcken seditieusen vuytgeven leet is dat alle dingen ten besten wordden gekeert ende dat zy liever hadden seditie ende oproer inden lande, hopende daerby proffyt te moegen doene; versueckende u daeromme zeer ernstelycken dat ghy, om te verhoeden alle inconvenienten die daervuyt souden moegen rysen, den burgeren ende gemeynte der stadt van Antwerpen, met alle bequame ende gevuechelycke middelen ende redenen, wilt doen aengeven dat dinhouden van tselve boecxken oft quoyer geheel valsch, onwarachtich ende versiert is ende denselven sulcx doet onderwysen ende informeren dat zy gheen geloove en gheven aen tgene des in tselfde boecxken oft quoyer onwarachtelycken te kennen gegeven wordt, u recommanderendo voirts alle vuyterste vlyt ende neersticheyt te doene om eenige autheurs, saeyers oft vuytghevers van tvoers. boecxken oft quohier te moegen becommen ende achterhalen, stellende daertoe sekeren merckelycken prys tot proffyte vanden ghenen die deselve ontdecken ende aenbrin-

gen zullen. Ende soe verre eenige van dien bevonden wordden, zult ghy deselve exemplaerlycken doen straffen ende punieren nae heure verdiensten ende gelegentheyt der saecken, ende in tgene des voers. is, en wilt in gheenen gebrecke syn. Lieve ende welbeminde, Onse Heere God sy met u. Gescreven te Bruessele, den iersten dach van Meye anno 1566.

Post data. Gesien hebbende tgene des ghy by uwe brieven vanden XXIX[en] der voerledener maent gescreven hebt, mitsgaders tboecxken oft quoyer daerby gevuecht, bevinden wy tselve te syne dat alhier oyck gestroeyt is geweest ende daervan onsen brief mentie maect, midts welcken daerop geen sunderlinge antwoerde en dient, dan bedancken u van uwen advertissemente ende oyck vander diligentie by u alreede gedaen, ende die ghy alnoch doende syt, om te moegen becommen ende achterhalen diegene die tvoers. boecxken geprint ende gesaeyt moegen hebben, begeerende ons te willen overscryven wat ghy deshalven vernomen sult hebben. Geteeckent : Margarita ende onderteeckent : dOverloepe.

Ende opden rugge stont gescreven : Onsen lieven ende welbeminden den Marcgrave, Burgmeesters, Schepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen.

Recepta III[a] Maii 1566, ten acht uren tsavonts.

Gecollationneert metten originalen, is daermede bevonden accorderende by my,

A. Grapheus. (1)

---

(1) Aangehaald blz. 102.

XXXV.

13 *Mei* 1566.

Missive vanden Wethouders van Antwerpen aen Haer Hoocheyt, in date den XIII[en] *May* 1566.

GENADIGHE VROUWE,

Wy gebieden ons in alder onderdanicheyt inde goedertieren gratie van Uwer Hoocheyt. Alsoe wy onlancx hebben ontfangen zekere brieven die Uwer Hoocheyt belieft heeft ons te scryven, gedateert den iersten deser jegenwoerdiger maent, dienende voer advertentie van tgene dat te meer plaetsen souden syn gestroyt geweest zekere geprinte boecxkens oft quoyeren geintituleert : *Vermaninge aende Regeerders*, sal Uwer Hoocheyt believen te weten dat wy, navolgende den inhoude van dien, hebben des Saterdachs, den vierden derselver, voer ons in Collegio ontboden de tweelff gesworene Raitsluyden mitsgaders de Wyckmeesters deser stadt, denwelcken wy met alle bequame ende gevuechelycke middelen ende redenen geremonstreert ende aengegeven hebben dat het inhouden van tselve boecxken oft quoyer geheel valsch, onwarachtich ende versiert is, vuyt den redenen inde selve Uwer Hoocheyt brieven verhaelt, versueckende midtsdyen aen hen dat zy dien egheen geloove en souden willen gheven, ende des deser stadt borgeren ende ingesetenen informeren ende onderwysen ende daer het te passe soude moegen commen, den eenen ende den anderen de quade impressien die yemandt soude moegen hebben geconcipeert te eximeren, tgene zy alsoe goetwillichlick hebben geloeft ende aen hen genomen sulcx te doene, soe wy oyck alle neersticheyt gedaen hebben, om eenichssins te becommen ende te achterhalen deghene die sulcken boecxkens moegen hebben gemaict, vuytgegeven, gesaeyt oft gestroyt, oyck om ter kennisse te commen vanden ghenen die die gedruct moegen hebben, hebbende te dien eynde voer ons geroepen ende doen compareren zekere deser stadt boeckprinters om van hen te verstaen oft zy totter kennissen vanden ghenen die die gedruct soude hebben souden moegen commen, oyck om van hen geinformeert te wesene aengaende

den letteren van dien, maer en hebben (onder hunne eeden gevraecht ende geinterrogeert geweest hebbende,) nyet cunnen commen totter rechter waerheyt, vuytdien sy seyden ende verclaerden dat de lettere van dien zeer kenbaer wesende als binnen deser stadt gesneden, soe alhier als buyten deser stadt, binnen deser Nederlanden, seer wyt verspraeyt is, als den meestendeel vanden druckers die hebbende, in vuegen dat sy hen lieten duncken dat deselve boecxkens ergens buyten deser stadt moesten gedruct zyn, te meer oyck zy bevonden sommige letteren daeronder te loopen, als de dobbel W, de K ende meer andere, die zy onder de hunne nyet en hebben ende die vanden origineelder nyet en syn, van allen welcken wy Uwer Hoocheyt wel hebben willen adverteren by desen, ten eynde dieselve mach wesen geinformeert van tgene by ons aengaende tgene des voers. is gedaen is geweest, midts welcken desen een eynde makende, bidden God Almachtich Uwer Hoocheyt te gesparen in alle voerspoet ende welvaren. Gescreven desen XIII[en] May 1566.

Onder stont gescreven aldus : Uwer Hoocheyt onderdanighe dienaers, Marcgrave, Borgemeesteren, Schepenen der stadt van Antwerpen.

Gecollationneert metter origineelder minuten,
is daermede bevonden accorderende by my,
A. Grapheus. (1)

XXXVI.

29 *April* 1566.

Informatie ex officio *ghenomen op het drucken, vuytgeven ende stroyen van seker sediteux billet oft quoyer gheintituleert :* VERMANINGE AENDE REGEERDERS ENDE GEMEYNTE VANDEN VIER HOOFSTEDEN VAN BRABANT ; *overhoort de nabescreven getuygen ten dage, jare ende ter presentien hieronder vercleert.*

Gielis van Diest, gesworen boeckdrucker binnen der stadt van Antwerpen, out omtrent tseventich jaren, ghevraeght,

(1) Aangehaald blz. 103.

onder zynen eedt, van sekere boecxken gedruct wesende sonder autheur ende date, gheintituleert : *Vermaninghe aende Regeerders ende ghemeynte vanden vier hooftsteden van Brabant*, nu onlancx alhier inder stadt tot diversche plaetsen gestroyt, ofte hem nyet kennelycken en is wie de voors. boecxkens soude hebben moegen gedruct ende met wiens letteren hetselve gedruct mach wesen, seeght ende vercleert, onder den eedt int aencomen van zynen dienste gedaen, dat hy de letter seer wel kendt ende dat die ghesneden is by sekeren boeckdruckere alhier ghenaempt Amettus oft Amatus Tavernier *alias* Amy ende dat deselve letter zeer wel kenbaer is ende oock wyt verspraeyt duerdien den meesten hoop vanden druckers allegader deselve letter syn hebbende, gelyck hy, deponent, oyck deselve tsyne huyse is hebbende, behalvens de dobbel W ende sommighe andere die men lichtelicken soude connen met andere letteren ghehelpen, meynende oyck wel dat deselve nyet alleene en is binnen deser stadt, maer oyck duer dese geheele landen verspraeyt, soo dat hy, deponent, gheenssins en soude connen geseggen sekerlick noch oyck vuyt presumptien wie hetselve soude hebben gedruckt ofte doen drucken, noch oyck waer ofte in wat stede tselve gedruct soude moegen wesen, wel sekerlicken wetende dat met zyne matricen ofte by syne dieneers gheenssins en is gedaen, duerdien hy daer altyts by is als syn volck is besoingnerende.

Amatus Tavernier, gesworen boeckdrucker deser stadt, woonende in Onser Vrouwenstrate, out omtrent vierenveertich jaren, ghevraeght ter causen voors., seeght ende vercleert, onder synen eedt, dat hy de letter daermede het boecxken *unde quæstio* ghedruckt is selve meestendeel heeft gesneden ende dickwils gegoten ; seeght nochtans dat onder syne letteren int boecxken voors. diversche andere letteren syn ghevueght die hy nyet en heeft gesneden noch gegoten, maer wie het boecxken soude moegen gedruckt hebben, en is hem nyet kennelyken, duerdien diversche persoonen deselve letteren syn hebbende, want hy, deponent, de voors. letteren over de tweelff jaren gesneden hebbende, heeft die aen diversche druckers vercocht, als namentlick aenden iersten deponent, aen Jan de Laet ende Jan Grapheus ende is hy, deponent, oyck mede een hebbende, seggende ende vercleerende dat hy deselve letter oyck vercocht heeft aen sekeren drucker

tot Haerlem woonende, ghenaempt Jan van Suren, ende dat hy oick mede wel vyff oft ses druckeryen vander selver letteren gesonden heeft naer Francfort, nyet sekerlicx wetende oft hy mede eenighe heeft vercocht aen die van Empden oft nyet.

Jan de Laet, boeckdrucker, woonende opde Lombaerdeveste, inden *Sayer*, out omtrent eenenveertich jaren, ghevraeght ter causen voors., tuyght ende vercleert de letter daermede het boecxken voors. gedruct is seer wel te kennene ende dat hy, deponent, daeraff oyck deen letter heeft, seggende datter omtrent vier exemplaria ofte matricen daeraff binnen deser stadt alleenlycken syn, waeraff deen heeft hy, deponent, dandere dierste deponent, de derde Jan Grapheus ende de vierde Amatus Tavernier, die de letteren selve gesneden heeft, sonder te weten wie hetselve soude moegen gedruckt ofte laten drucken hebben, duerdien deselve matricen tot meer steden syn, als hy verstaet, vercleerende oyck hy, deponent, dat in het boecxken voors., onder de letteren die hy daeraff is hebbende, diversche letteren syn gevueght ende ghemenght, als namentlicken seker dobbel W, dewelcke hy, deponent, nyet en is hebbende onder syne letteren, vercleerende oyck mede syne letteren wel bewaert gehadt te hebben.

Jan Grapheus, boeckdrucker, woonende inde Heyligeeststrate, out omtrent vierentsestich jaren, ghevraeght ter causen voors., seeght ende vercleert de lettere daermede het boecxken voors. gedruckt is hem wel bekent te syne ende dat hy van gelycke letteren oft matricen by hem is hebbende tsynen huyse, behalvens dat sommige letteren in het voors. boecxken begrepen ende ghestelt syn ghemenght ende ghevueght vuyt andere soerte van letteren, nyet wesende begrepen in syne voors. matricen, als namentlicken sekere K ende dobbel W, dewelcke hy, deponent, nyet en is hebbende duerdien hy nyet en druct dan int Lattyn ende nyet in Duytsch, vercleerende oyck hy, deponent, alhier inder stadt noch te wesen diversche andere boeckdruckers diewelcke van gelycke matricen syn hebbende, maer wie deghene soude moegen wesen die het boecxken voors. soude moegen gedruct oft doen drucken hebben en is hem nyet kennelicken, maer

weet wel sekerlicken dat met synre drucken oft matricen gheenssins gedaen en is noch by iemanden van synen dieneers, duerdien hy, deponent, dickwils mede by ende ane is als syn dieneers drucken, soo dat sy met de voors. matricen nyet en souden connen gedrucken sonder zyns deponents wete.

Getuycht ende verclert als voers. is, opten XXIXen dach Aprilis anno 1566, ter presentien van myn Heer den Mercgrave ende Meester Jan de Pape, Scepenen.

Me præsente,
H. DE MOY. (1)

XXXVII.

27 *April* 1566.

Missive vanden Coninck aenden Raedt van Brabant in date 27 *Aprilis* 1566.

Placcaet gemaect opte ballingen 27 *Aprilis* 1566.

Byden Coninck.

Onsen lieven ende getrouwen den Cancelier ende Luyden van Onsen Rade in Brabant saluyt ende dilectie. Alsoe tOnser kennissen gecommen is dat vele ende verscheyden persoenen die vuyt Onse landen van herwertsovere gebannen zyn, dagelycx hen vervoirderen inde selve te commen ende weder te keeren, tot groote verachtinge ende versmadenisse van justicie, ende daerduere Onse voers. landen met ballingen ende vluchtige vervult zouden moegen wordden, twelck Wy geenssins en dencken te lyden oft toelaten onder dissimulatie, soe eest dat Wy, tselffde aengesien ende willende daerinne voersien, u ontbieden ende bevelen zeer scerpelyck by desen,

---

(1) Aangehaald blz. 103.

dat ghy terstont ende sonder vertreck doet vuytroepen, kundigen ende publiceren alomme bynnen den steden ende plaetsen van Onsen lande ende hertochdomme van Brabant ende van Overmaze, daer men gewoenlyck is vuytroepingen ende publicatien te doene, ende van Onsen wegen gebieden ende bevelen wel ernstelyck, dat alle ballingen ende gebannen vuyt Onsen voers. landen van herwertsovere, om wat sake tselve zy, van stonden aen buyten denselven landen ende alle plaetsen daer sy vuyt gebannen zyn, gaen ende vertrecken, op pene dat zy aengetast ende gevangen, ende zonder gratie oft hope van vergiffenisse oft pardoen, terstont gestraft ende gepunieert zullen wordden nae vorme ende inhouden van huere vonnissen ende titlen van ban ; ordineerende te dyen eynde wel expresselyck allen Onsen Officieren te vangen ende apprehenderen alle deghene die zy bevinden zullen dese Onse ordonnantie ende verbot overtreden te hebbene, ende jegens deselve te procederen by executie vanden penen voers., zonder eenige gunste, dissimulatie oft verdrach, op pene dat men tzelve verhalen zal opden Officiers ende Rechters die in gebreke bevonden souden wordden de voers. apprehensien, vonnissen ende executien tegens dezelve overtreders te doene. Des te doene met diesser aencleeft geven Wy u ende den voers. Officiers ende Rechters, elck in tzyne, volcommen macht, auctoriteyt ende sunderlinge bevel. Ontbieden ende bevelen voirts eenen yegelycken dat zy u ende hen zulcx doende ernstelycken verstaen ende obedieren, want Ons alsoe gelieft. Gegeven in Onser stadt van Bruessele onder Onsen contresegel hierop gedruct in placcate, den XXVII[en] dach van April XV[c] zessentzestich. Byden Coninck in zynen Rade. Onderteeckent : dOverloepe.

Gecollationneert tegens zyn originael, besegelt ende onderteeckent als voere, is dese copie daermede bevonden accorderende, te Bruessele XVII May 1566, by my Willem Fierens, openbaer Notaris byden Rade van Brabant geadmitteert.

W. Fierens, *Notarius*. (1)

(1) Aangehaald blz. 103.

XXXVIII.

15 *Mei* 1566.

Requeste aengaende den placcate opde ballingen in date 27 Aprilis 1566, *inden Raide van Brabant overgegeven* 15 *Maii* 66.

Aen mynen Heere den Cancellier ende andere Heeren vanden Rade in Brabant.

Verthoonen ende geven te kennen die Schouteth van Antwerpen ende Marcgrave des lants van Ryen ende Borgemeesteren, Scepenen ende Raedt der voors. stadt van Antwerpen hoe dat zy, onlancx geleden, ontfanghen hebben zekere placcaet Ons Heeren des Conincx metten segel van Brabant gesegelt ende onderteekent byden Audientier ende Secretaris van desen Hove J. de Facuwez, aengaende den ballinghen, daeraff hierane copye is gehecht ende waeraff de remonstranten hebben verhouden die publicatie midts zekere duysterheden daerinne bevonden. Gemerct dat byden beghintsele vander narree vanden zelven placcate schynt dat tzelve zoude geemaneert oft geordineert zyn tegen die persoonen die generalyck vuyt den landen Ons Heeren des Conincx van herwaertsovere gebannen souden zyn, ende byden dispositive vanden zelven den voers. Schouteth ende Marcgrave wordt geordineert te gebieden ende te bevelen, van wegen Ons Heeren des Conincx, dat alle ballingen ende gebannen vuyten bedryve ende limiten van zynder offitien, om wat zake tzelve syn soude, van stonden ane buyten denzelven zynen bedryve ende limiten gaen ende vertrecken souden, opde pene int tzelve placcaet begrepen, dwelck hem schynt te verstaen vanden persoonen die namelyck, ende specealyck binnen Antwerpen, buyten derzelver stadt ende Marcgraefscape des lants van Ryen (dwelck is het bedryff vanden Officier des voers. Schouteth ende Marcgraves,) zouden zyn gebannen. Ende opdat nade publicatie vanden zelven placcate desen aengaende gheen misverstandt en valle, onder tdecxele dat persoonen die in andere landen van herwaertsovere zouden moeghen zyn gebannen vuyt allen desen Nederlanden subject

der Coninclycke Majesteyt, men die alsoe oyck soude pretenderen mede gebannen te zyne buyten bedryve vanden offitien des Schouteth ende Marckgraves voers., wesende oyck vanden lande van herwaertsovere, hoewel die remonstranten tzelve nyet en meynen, soe is haer ootmoedich versueck dat Uwer Eerw. gelieven wille desen aengaende tverstant vanden voers. placcate te verclerene, om etc. (1)

XXXIX.

17 *Mei* 1566.

*Extract vuyt sekere brieven byde Gedeputeerde der stadt van Antwerpen gescreven aenden Wethouderen derselver stadt in datum den XVII*en *May* 1566.

Eerweerdighe, Edele, Wyse, seer Voorsinnige Heeren ende medebroederen,

Wy gebieden ons vuyt goeder herten tot Uwer Eerw., derselver adverterende hoe dat wy op eergisteren voer noene mynen Heere den Cancellier hebben gepresenteert die requeste metter copye vanden placcate teghen den ballingen om te hebben interpretatie, die ons al wilde verseynden aen Haer Hoocheyt oft daeraff te spreecken den Raidtsheere Bruxella, maer hebben geseght last te hebbene tzelve yerst te versueckene aenden Raidt van Brabant, gemerct tzelve was in Brabant gezeegelt, onderteeckent by eenen Secretarys in Brabant ende by Synder Eerw. gesonden ende gheenssints by Haer Hoocheyt geteeckent, ende ten selven daghe tzavonts ontfanghen hebbende Uwer Eerw. brieven daermede ons adverterende geraden te zyne de voors. interpretatie te voirderen, dat Uwer Eerw. verstont dat diversche ballingen, ter causen van heresie, hen vervoirderen binnen der stadt van Antwerpen te commen, hebbende tzelve ghisteren morghen, voor tvergaederen vanden Raide, mynen Heere den Cancellier te kennen

(1) Aangehaald blz. 103.

gegeven, die ons heeft geantwoort dat de Procureur Generael last hadde om daeraff te spreecken mynen Heere den President Viglio, ende hebbende de Procureur tzelve gedaen, heeft voor antwoorde gehadt dat myn Heer de Cancellier daeraff soude spreecken Haer Hoocheyt, ende dese saecke naede noene aenden voors. Cancellier wederomme benernstende, heeft ons geloeft daeraff te spreecken metten Raide, ende verstaen van Zynder Eerw. ende sommige Raidtsheeren dat daerop is begonst te delibereren ende dat men desen morghen daerinne soude resolveren ende hebben denselven int particulier gemoveert de swaricheden ende dinterpretatie van Haer Hoocheyt ende auctoriteyt van Syne Majesteyt als Hertoge van Brabant, soo verre yemanden soude toegelaeten wordden vuyt Brabant te bannen dan den Raidt oft andere Rechters in Brabant, dat oyck de Procureur Generael noch eenich Officier in Brabant yemanden in andere Nederlanden gebannen oyck vuyt allen dese Nederlanden en soude vermoghen te vanghen oft te apprehenderen, sonder te hebben informatie precedent om sulcx te doene, dat oyck deselve persoonen, gevangen synde, souden met vonnisse ende met rechte, naeder bancken recht daer sy geapprehendeert souden wordden, gehandelt willen syn, nae vuytwysen den yersten articule vander Blyder Incompste, dat daeromme Uwer Eerw. voersaten sekere andere provisie teghen ballingen in andere landen met vonnisse daervuyt gebannen hadde gestatueert als datze binnen veerthien daeghen datse binnen Antwerpen gecommen waeren souden moeten bringhen hueren titel van bannissemente, opde correctie vanden Heere ende van Uwer Eerw., ende vuyt crachte vander zelver correctie denselven vuyt Brabant bannen oft anderssints punieren naeder gelegentheyt vander saecke ende dinformatie die dOfficier teghen hen soude moghen hebben genomen oft gerecouvreert. Wy zullen heden vernemen naede resolutie vanden Raide ende Uwer Eerw. in diligentie daeraff adverteren. Wy hebben op eergisteren voer noene Haer Hoocheyt oyck gepresenteert die brieven van Uwer Eerw. aengaende het debvoir by mynen Heere de Marckgrave ende Uwer Eerw. gedaen om tachterhalen die souden geprent hebben het boecxken geintituleert: *Vermaninge aende vier hoosteden*, ende heeft Haer Hoocheyt geantwoordt datse derselve brieven soude visiteren. Wy hebben verstaen dat sdaechs te voren die

particulier brieven, byden Marckgrave gesonden, waren ontfanghen geweest.

Gecollationneert metter origineel der minute, is daermede in substantie bevonden accorderende by my,

A. Grapheus. (1)

XL.

1 *Mei* 1566.

Placcaet vande fameuse libellen, pasquillen ende andere valsche printingen etc. in date Ia Maii ende gepubliceert den XVIen derzelver maent.

Copie vuyten Placaetboeck der stadt van Antwerpen.

Byden Coninck.

Onsen Schouteth van Antwerpen ende Marcgrave Ons Lants van Ryen oft zynen Stadthoudere Saluyt. Al eerst genoech kenlyck ende openbaer dat alle fameuse libellen, pasquillen ende injurieuse scriften seer scerpelyck byde gemeyne rechten, opte verbeurte van lyve ende capitale pene, verboden zyn, nyet alleenlyck voor ende tegens dieghene die deselve maken, componeren, stellen, sayen ende vuytgheven, maer oick voor deghene die dezelve gevonden hebbende terstont nyet en scheuren oft verbranden, maer die int openbaer bringhen oft divulgeren, ende midtsdien soude moeghen schynen nyet van noode te zyne eenige nyeuwe ordonnantie oft gebodt daerop te maken; des nyetmin, alzoo binnen zekere jaeren herwaerts eenige quade ende oproerige geesten hen vervoordert hebben pasquillen, schimpige ende injurieuse scriften te maken, ierst tegens sommige particuliere persoonen ende daernaer, gaende van quaet tot arger ende onder decxsel dat zy daervan nyet gestraft ende gepunieert en hebben geweest, vervoorderen hen tselve te

---

(1) Aangehaald blz. 103.

doene tegens Onse zeer lieve ende zeer beminde sustere de Hertoginne van Parme ende van Plaisance, voor Ons Regente ende Gouvernante van Onsen landen van herwaertsovere, die principaelste personnagien vanden lande ende oyck tegens Onse rechten, hoocheyt, overheyt ende souverainiteyt, jae tegens Onsen eygen persoon ende, dat noch arger is, tegens de waerachtige Christen religie, sueckende ende tenderende by soodanige calumnien, luegenen, valsche ende versierde dingen tsimpel volck te bedriegen ende abuseren, om tselve vander voirs. religie ende donderdanicheyt die zy Ons schuldich zyn te trecken ende afkeeren ende Onse landen in beroerte, oploop ende seditie te stellen, tot confusie ende grootelycke bederffenisse vander gantzer gemeynten, ende noch meer souden, indien van Onsen weghen daerinne nyet terstont ende behoirlycken versien en worde; soe eest dat Wy, dese zaecken aengemerct, hebben, zoo wel ter eeren Gods als om de gemeyne ruste, vrede ende welvaert van Onsen voirs. landen, verboden ende geinterdiceert, verbieden ende interdiceren wel expresselyck by desen allen ende eenen yegelycken, van wat state oft qualiteyt die zyn, zoe wel Onse ondersaten als vrempde oft vuytlanders, eenige pasquillen, fameuse libellen, schimpige oft injurieuse schriften te maken, stellen, componeren, dichten, scryven, printen, saeyen, stroyen, vuytgheven, plecken, int openbaer bringhen, divulgueren oft voorts gheven, in wat talen deselve souden mogen wesen, tegens de Catholycxsche religie, der gemeyne welvaert, Onse rechten, hoocheyt, overheyt ende souverainiteyt, tegens Onse voirgenoempde zustere de Hertoginne van Parme, Regente, deghene die tot administratie vanden lande oft der gemeynte gestelt syn oft oyck tegens eenige particuliere persoonen, op pene vander galge ende confiscatie van goeden daer confiscatie stadt grypt; tot executie van welcke penen Wy willen ende ordonneren terstont geprocedeert te worden sonder eenich verdrach, gunste oft dissimulatie, willende ende bevelende eenen yegelycken, indien zy eenige pasquillen oft dergelycke injurieuse scriften vinden oft oprapen, dat zy deselve van stonden aene versteken, wechdoen, schueren oft verbranden, oft die overgeven oft stellen in handen vanden Officier vander plaetsen, om byden selven daeroppe secrete informatie genomen te wordene tegens dieghene die hy bevinden zal te behoiren, sonder dat dieghene die sulcke pasquillen oft injurieuse

scriften gevonden oft opgeraept selen hebben, noch oyck de voirs. Officiers, deselve yemanden selen moghen thoonen, laten sien oft van hant te hant laten ghaen, op pene tegens deghene die de voirs. pasquillen oft injurieuse schriften nyet gemaect, gestelt, geprint, gescreven, gesaeyt oft gestroyt, maer int openbaer gebrocht oft gedivulgeert soude hebben, daervan arbitralycken gestraft ende gecorrigeert te worden. Ende opdat alsulcke ongeregeltheyt ende onbehoirlycke stouticheyt geheelyck achterblyve ende cessere, oft, des neen, te bat tot kennisse commen mach, soo willen ende ordonneren Wy dat deghene die verclaeren ende aenbrengen zullen de autheurs, printers, vuytghevers oft saeyers vande voirs. pasquillen oft injurieuse scriften tegens de religie, Onsen persoon oft Onse hoocheyt oft tegens den persoon van Onse voirgenoempde sustere de Hertoginne Regente gemaect, tenderende tot beroerte, oploop oft seditie, ende indien tselve genoechsaem blycke ende gethoont wordt, voor prys ende loon hebben ende genieten zullen opde goeden vanden gecondempneerden, zoe verre die eenige hebben, de somme van zesse hondert guldenen, ende daer gheen goeden en zyn, sullen vry hun daervan inder redelycheyt doen verghelden ende recompenseren van Onse eygenen penningen, ende ingevalle deselve pasquillen tegens particuliere persoonen gemaeckt waren, sullen de voirs. aenbrengers daervan twee hondert guldenen hebben, deselve te verhalen zoo voors. is, alles zoe verre deselve aenbrengers vanden feyte ende misdaet nyet medeplichtich zyn, ende indien zy des schuldich oft culpabel waeren, zoo sal hun misdaet, midts de voirs. denunciatie, hen geheelyck vergheven worden, welcke voirs. ordinantie wy verclaren stadt te grypen soo wel voer ende aengaende de pasquillen hier bevorens gemaect, vuytgegeven ende gesaeyt als dieghene die alnoch gemaect, vuytgegeven ende gesaeyt souden mogen worden toecomenden tyt. Ende ten eynde dat van dese Onse jegenwoirdige ordonnantie ende verbodt nyemandt ignorantie en soude mogen pretenderen, soo ontbieden ende bevelen Wy u by desen dat ghy deselve terstont ende sonder vertreck cundicht, vuytroept ende publiceert oft doet vuytroepen cundigen ende publiceren alomme binnen den bedryve ende limiten van uwer officien, daer men gewoonlyck is vuytroepingen ende publicatien te doene, ende tot onderhoudenisse

ende observatie van diere procedeert ende doet procederen tegens den overtreders by executie vande penen boven verhaelt, sonder eenige verdrach, gunste oft dissimulatie, zoo voirs. is. Des te doene met diesser ancleeft gheven Wy u volcommen macht, auctoriteyt ende sunderlinghe bevel. Ontbieden ende bevelen voirts eenen yegelycken dat zy u tselve doende ernstelyck verstaen ende obedieren, want Ons alzoo belieft. Gegeven in Onser stadt van Bruessele, onder Onsen contrezegel hierop gedruct in placcate, den iersten dach van Meye XV^c sessentzestich.

Onder stont gescreven : Byden Coninck, ende geteeckent : Facuwez.

Gecollationneert metten Placcartboecke vander stadt van Antwerpen, is daermede bevonden accorderende by my,

A. Grapheus. (1)

Gepubliceert tAntwerpen den XVI May 1566.

---

(1) Aangehaald blz. 103.

Ter gelegenheid dezer ordonnantie, worden hier eenige pasquillen medegedeeld waarvan de afschriften ter Stedelijke Archieven van Antwerpen berusten en welke in eenige stukken der *justificatie* van het Magistraat zijn aangehaald:

I.

Pasquil van Bruessel 29 *Decembris* 65. (Zie blz. 250).

Herna, herna, herna.

Men laet weten dat den Keyser, als Hertoge van Brabant, byder Blyder Incompste gesworen heeft zyn ondersaten te handelen met rechte ende vonnisse naden rechte en ouder costuyme vanden lande, ende gheene nyeuwicheyt, cracht oft wille ter contrarien inne te brenghen, ende als hy anders doet, dat alsdan tlant ende ondersaten van heuren eede ende plichte zullen ontslagen zyn, ten zy dat hy zulcx affdoe.

Men laet weten dat den Cardinael opden naem vanden Coninck de Spaensche Inquisitie met gewelt wilt doen publiceren ende onderhouden.

Men laet weten dat de Spaensche Inquisitie is een nyeuwicheyt daermede de beste vanden lande by eenen vyant mach om zyn lyff ende zyn goet gebracht worden, ende is alzoe eenen wille ende fortse, gewelt ende verdruckinge tegens de Blyde Incompste ende den eedt vanden Coninck, als Hertoge van Brabant.

Men laet weten dat den Cardinael metter Inquisitien den Prince van Oraengien, Grave van Egmont, Grave van Meghem ende den Grave van Hoorne ende de beste vanden lande wilt om den hals brengen ende om alle hunlieder goet, dergelycken gelyck hy hem dat openbaerlyck beroempt heeft daertoe het lant ende des lants bederven te onderstane ende den ondersaten tot slaven te maken etc.

XLI.

18 *Mei* 1566.

Missive vande Gedeputeerde der stadt van Antwerpen aende Wethouderen derselver stadt, gescreven in date den XVIII[en] *May* 1566.

Eerweerdige, Edele, Wyse, Voersinnige Heeren ende medebroederen,

Wy gebieden ons vuyt goeder herten tot Uwer Eerw. Wy hebben deselve op ghisteren gescreven tghene des hier is

---

Men laet weten dat Brabant is een onverscheyden leen vant Keyserryck, ende dat byde Gulden Bulle den lande van Brabant is toegelaten aent Ryck clachtich te vallen als den lande ende ondersaten onrecht, fortse ende gewelt geschiet, contrarie huer oude rechten, costuymen ende privilegien etc.

Daeromme laet men noch weten dat alle dieghene die dInquisitie consenteren ende die publiceren ende onderhouden willen, zyn openbare vyanden ende verraders vanden Coninck ende vanden lande van Brabant ende vande ondersaten van dien etc.

Opgeplackt openbaerlyck tot Bruessel op diversche plaetsen, den 29 dach van Decembris anno 1565.

II.

(Zie blz. 250).

Toy, Chancellier, vous, Conseilliers de Brabant, souviègne-vous du Roy Cambyses qui feit asseoir son filz en la chair judicialle, du père escorché pour ses iniques jugemens. Gardez-vous, dis-je, que de voz peaux on ne couvre tambourins qui ayent à sonner l'alarme sur tous iniques Juges et Conseilliers. Affuorra Inquisition directe ou indirecte!

III.

(Zie blz. 251–253).

Beminde Heer Wyckmeester,

Alzoe in de lest voirgaende Kersheylige dagen den Raetsluyden metten Wyckmeesteren deser stadt van Antwerpen, van sHoefs wegen, voergehouden is geweest, sy der gemeyner borgerschap souden perswarderen dat dinhoudt van alsulcker remonstrantien als hierop Sint-Thomasdach lestleden op diversche plaitsen gepleckt is geweest, teenemael contravenieert, in stuck vander Inquisitien, der meeninge Ons Aldergenadichsten Heeren des Conincx, soe is nochtans warachtich dat binnen vyff dagen herwaerts de Cancellier ende

gepasseert; zedert hebben aen mynen Heeren den Cancellier ende anderen vanden Raide in Brabant benernst die resolutie nopens tplaccaet opde ballingen, ende daeraff ghisteren nae noene ende heden voornoene inden voors. Raide gedelibereert zynde, is geresolveert Uwer Eerw. requeste, metter copye aucthentycke vanden voors. placcate, daeraene gehecht, metten besloetenen brieven vanden selven Raide te senden aen Haer Hoocheyt, daeraff tzelve is geemaneert, met declaratie dat men tzelve particulier placcaet heeft gedepescheert aenden Schoutte, nae doude maniere van doene, ende dat Uwer Eerw. des swaricheden bevonden ende tzelve den voors. Raide hadden geremonstreert, blyckende byde requeste; dat daeromme Haer Hoocheyt gelieven soude de donckerheyt te interpreteren, oft anderssints dyen van Antwerpen contente-

---

Raet van Brabant, vuyt bevel van Syne Majesteyt, den Bourgmeesteren, Schepenen ende Rae, der voers. stadt expresselyck by seker besloten brieven bevolen heeft de voers. Inquisitiet onder den name oft dexele des Conciliums van Trente, alhier te doen publiceren ende strickelick te onderhouden, ende daerenboven de nieuwe Biscoppen tonfangen, deselve in eeren, waerden ende estimatie te houden, navolgende heure pretense geestelycke ende weerlycke rechten, ende voerts hen daerinne in alle manieren te favorisen. Insgelycx is oock den anderen hootsteden dees landts van Brabant van sHoefs wegen geordonneert, een scriftelyck bevel gegeven, ende want eenyegelyck daervuyt mercken can in wat valeur ende toeverlaet de voers. persuasien syn te achten (daer nochtans de geheele welvaert dees lants ende deser stadt van Antwerpen principalyck aenhandgt,) soe heeft de gemeyne borgerscap deser stadt niet konnen gelaten dit U.L. te kennen te geven, ten eynde daertegen tytelyck ende oportune remedie te procureren, nae eysch uwer lofflycken officien ende onser privilegien breeder verhaelt inde voers. onse remonstrancie. Opten rugge stont aldus: « doet op en leest. »

IV.

(Zie blz. 261, 293 en 296).

Waerschouwinghe.

Men gheeft vuyt dat de Inquisitie af is; tis gelogheu, want daer staet by dat de Coninck de ordonnantien ende placcaten wil onderhouden hebben van punt tot punt. De ordonnantien ende placcaten en zyn anders nyet dan de Inquisitie, de instructie vande Inquisiteurs sluyt daerop ende gedraecht haer daertoe meer dan in thien plaetsen; deen en can vanden anderen nyet gescheyden werden tzy byden spotters, sy ghecken mette landen. Daerenboven hebben de Cardinalisten commissien met hopen doen maken op weerlycke Inquisiteurs die vanden eedt syn vanden Coninck. Zy willen dat dese weerlycke Officiers hebben een correspondentie onder malcanderen alleenlyck opt stuck vander religien; hierby behouden zy weederom de rechte Inquisitie, zy en veranderen maer alleenlyck den naem. O schellmen ende verraders!

ment te geven, waeraff wy Uwer Eerw. wel hebben willen adverteren, ende oyck dat die van Bruessel ons hebben verclaert ghisteren ende heden dat sy gelycken placcate nyet en hadden gepubliceert, ende daeraff nyet en wisten te spreecken, hoewel wy desen noene vernomen hebben dat de Secretaris Melin tzelve soude onder hebben. Wy sullen vernemen wat die van Bruessel dyenaengaende sullen doen, ende oyck Haer Hoocheyt resolutie op Uwer Eerw. requeste, ende daeraff Uwer Eerw. adverteren. Voorts hebben heden andermael den Raidtsheere Bruxella gerecommandeert dexpeditie vander stadtsaecken beruerende den diensten vanden pollicitiesaecken teghen Lauwereys Rycx ende andere, ende sal syn beste doen om daeraff rappoort te doene. Ende alsoo dexpeditie te Hove opt voors. placcaet sal moeghen noch zekere daeghen retarderen, ende dat Uwer Eerw. duer goede

---

V.

(Zie blz. 261, 293 en 296).

Corte waerschouwinghe voir dlant van Brabant.

Viglius, Hopperus ende andere Inquisitieduvels zeggen nu dat zy dInquisitie nyet en meynen, maer doude ordonnantie vanden jaere L opt stuck vande religie gemaeckt. Fy dan, schellemen ende spotters van Gode ende den menschen, want by dese ordonnantie meynen zy de rechte Inquisitie inne te brenghene, want dese ordonnantie is het fondament vande Inquisitie, want die heymelycke instructie vande Inquisiteurs, die in druck zal vuytgaen, haer daertoe draecht. Dese ordonnantie ende instructie is een nyeuwe recht gemaeckt ende achtervolcht sonder consent vanden lande staetgewyse gedraghen. Dese ordonnantie brengt oick inne een nyeuwe recht ende tirannie in Brabant te voiren noit gehoirt. Sy doet int eynde van heur te nyeute met claeren worden, namelycken alle onse ouden privilegien ende rechten ende alzoe oick onse Blyde Incompste al tirannelyck ende zonder recht, jae al tegen het 57e ende 58e articule vande Blyde Incompste ende den eedt vanden Prince ende lande daerop gedaen. Leest de ordonnantie, leest dinstructie vande Inquisiteurs, leest het 57e ende 58e articule vander Blyder Incompste, ghy zuelet zien.

Fy u aen dat ghy hiertegen dus swycht tegen uwen eedt, daer zullen andere gesellen moeten coomen om dordonnantie te nyeute te doene.

Zyt gewaerschout.
Zyt gewaerschout.
Zyt gewaerschout.

Opschrift:

Aen die borgers van Brussele ende eenen yegelycken van hen

Brussele.

informatie bevondt van noode yet te provideren teghen de ballingen, ingevalle zeekerlyck waere geinformeert dat deselve binnen Antwerpen hen vervoirderen te commen, nyettegenstaende den bannissemente, soude ons duncken, onder correctie van Uwer Eerw., dat men de oude geboden teghen denselven ballingen gestatueert soude moghen verversschen, oft soo verre tzelve soo grooten noode nyet en hadde, te verwachten de resolutie van Haer Hoocheyt dyenaengaende. Hiermede Uwer Eerw. den Almachtigen bevelende. Vuyt Bruessel, desen XVIII[en] May 1566.

Onder stont gescreven aldus: Uwer Eerw. goetwillige medebruederen de Gedeputeerde der stadt van Antwerpen binnen Bruessel.

Ende opden rugge stont gescreven: Eerweerdige, Edele, Wyse ende seer Voorsienige Heeren Bourgemeesteren, Schepenen ende Raidt der stadt van Antwerpen.

Recepta die XVIII[a] Maii 1566.

Gecollationneert metter originaelder missiven, is daermede bevonden accorderende by my,

A. Grapheus. (1)

XLII.

26 *Mei* 1566.

Missive vanden Wethouderen der stadt van Antwerpen aen heure Gedeputeerde tot Bruessel wesende, in date 26 *May* 1566.

Edele, Eerweerdige, Voersienighe, zeer Wyse Heeren ende medebruederen.

Wy gebieden ons met gansser herten tUwer Eerw., derzelver hiermede adverterende dat desen nacht alhier wederomme byde wake bevonden zyn gestroyt te zyne, in grooten

(1) Aangehaald blz. 104.

getale, de quaternen vander derder waerschouwinge, waeraff wy Uwer Eerw. hiermede een overseynden, opdat dezelve Uwen Eerw. daeraff der Regente waerschouwinge doen, aleer tzelve Haer Hoocheyt ter kennissen comme by anderen wege. Daer zyn van gelycken gesteken geweest onder de poorten van eenighe vanden Heeren, ende oyck eenigen vanden Wyckmeesters, namelyck, onder andere, Laureys de Groote tzynen huyse ghister avont eene gebracht, by tdecxel van eender missyven, zoe wy verstaen, ende heeft dezelve mynen Heere den Binnen-Borgemeestere desen morgenstont, voerde processie generael, tzelve overgebracht, oyck een aen Merten vanden Bruele, by zekeren persoon met rossen baerde vierscheutich, genoech schynende geweest te zyne dezelve die ten huyse vanden voers. Wyckmeestere oyck gebrocht zoude hebben; zy waren met lack versegelt, zonder signet. Wy selen ons naerder van als informeren oft wy tot eenighe kennisse oft wete consten geraken, ende Uwen Eerw. daeraff adverteren. Edele, Eerweerdighe, Voersienige, zeer Wyse Heeren, hiermede dese eyndende, bidden wy den Almachtigen Uwe Eerw. in lange gesontheyt ende prosperiteyt te gesparen. Gescreven desen Sondach, den XXVI^en^ May 1566.

Onder stont gescreven aldus: Uwer Eerw. goetwillige medebruederen, Borgemeesteren, Scepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen.

Ende buyten opten rugge stont gescreven: Edelen, Eerweerdighen, Voersienighen, zeer Wysen Heeren den Gedeputeerden der stadt van Antwerpen wesende nu ter tyt tot Bruessele.

Recepta XXVI^a^ Maii 1566 *per* Caerle, de bode.

Gecollationneert metter originaelder missiven, is daermede bevonden accorderende by my,

A. Grapheus. (1)

(1) Aangehaald blz. 104.

XLIII.

27 *Mei* 1567.

Missive vande Gedeputeerde der stadt van Antwerpen aende Wethouderen derzelver stadt, in date 27 *May* 1567.

Eerweerdighe, Edele, Wyse, zeer Voersienige Heeren ende medebruederen,

Wy gebieden ons vuyt goeder herten tot Uwer Eerw. Wy hebben Uwer Eerw. brieven, op ghisteren gedateert, metter quaterne vande derde waerschouwinge, ontfanghen ende zullen daeraff die wete doen aenden Raedtsheere Bruxella. Alsoe hier te Bruessele ghisteren nacht van gelycke quaternen zyn gestroyt geweest, ende ennighe ghisteren morgen gesien, soe verre Uwer Eerw. totter kennisse compt vanden ghenen diese tAntwerpen gebracht oft gestroyt heeft, zal derzelver gelieven ons daeraff te adverteren. Voerts heeft de Procureur-Generael in Brabant ons ghisteren te kennen gegeven dat hy is ontboden geweest byden Raedtsheere Bruxella, die hem heeft te kennen gegeven dat Haer Hoocheyt hadde gevisiteert Uwer Eerw. requeste nopende dinterpretatie vanden placcate opde ballinghen, ende gehoort dadvys vanden Rade van Brabant, ende om sommige consideratie ende om egheen voirdere opsprake te maken deur die publicatie vanden zelven placcate,bevondt geraden dezelve publicatie noch ter tyt te verhouden ende dat de voers. Procureur-Generael ons tzelve soude adverteren, ende soe verre Uwer Eerw. daermede nyet te vreden en waeren, hen naerdere versueck desen aengaende Haer Hoocheyt te kennen te geven. Wy seyden den Procureur daeraff Uwer Eerw. te adverteren ; dat wy oyck dinterpretatie nyet voirdere en hadden vervolght te hebben naedien wy verstonden datter een poinct vanden zelven ballingen was gestelt inde geconcipieerde moderatie vanden placcate opde heresie, daermede die zwaricheyt vanden voers. placcate opde ballinghen, by Uwer Eerw. gemoveert, zoude cesseren, gelyck ons die Cancelier zelve heeft verclaert gehadt. Hoewel die van sHertogenbosche hier zyn, en hebben nochtans noch egheen tydinge om te vergaderen. Daer is ghisteren tydinge vuyt

Spaengnen gecommen als dat Zyne Majesteyt die XII Hollantsche hulcken die hy hadde doen alhier armeren heeft herboden dat mense nyet en soude seynden, als nyet van doen hebbende ; anders en vernemen nyet datter zunderlincx vuyt Spaengnen is gecommen oft gescreven. Hiermede Uwer Eerw. den Almachtigen bevelende. Te Bruessele, den XXVII[en] May 1566.

Onder stont gescreven : Uwer Eerw. goetwillige medebruederen die Gedeputeerde der stadt van Antwerpen binnen Bruessele.

Ende buyten opden rugge stont gescreven : Eerweerdighe, Edele, Wyse, zeer Voersienige Heeren Borgemeesteren, Scepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen.

Gecollationneert metter originaelder missive, is daermede bevonden accorderende by my,

A. Grapheus. (1)

XLIV.

30 *Mei* 1566.

Propositie vande moderatie vanden placcaten gedaen den XXX[en] May 1566.

Mynheeren,

Alzoo boven alle zaken die ter weerelt zyn de religie ende onderhoudinge van het kersten geloove tprincipaelste is ende meest importerende tot onse salicheyt, hebben daeraff de Princen ende de Heeren van desen landen altyt gehadt ende genomen zunderlinge sorge ende toesicht, ende onder andere, wylen hoochloffelycker gedachtenissen den Keyser Kaerle (wiens ziele God genadich zy,) ende daernae volgende syne voetstappen Onsen Genadigen Heere den Coninck, resisterende tegens alle ketteryen ende quade opinien die men gesien

(1) Aangehaald blz. 104.

heeft ende noch dagelycx siet groyen ende voortscomen, jae zoe menigerhande ende van zoo diverse sorten, dat men die qualyck soude cunnen genoemen oft deen dandere onderkennen, ende inde selve menichfuldige contrarieteyten ende absurditeyten zulcke ende zoe execrable dat vreese is dieselve te hoiren reciteren ende vertellen, totten dyen dat nu een yegelyck hem wilt moeyen ende voirderen te disputeren van het geloove, jae, dat meer is, vanden principaelste articulen derselver, stellende in twyffelinge zaecken die over XII oft XV^{c} jaeren zyn gefundeert ende onderhoudt geweest, onder andere het Heylich doobsel, willende tselve reitereren tegens dexpresse dispositie vander Weth ende daeraff die jonge kinderkens frustreren ende berooven ; diergelycke gebeurt oock van tHeylich Sacrament ende communicatie van het precieulx lichaem van Onsen Heere, door welck wy ontfaen in ons een lichamelyck versaeminge met hem ende participatien van alle zyne verdiensten, naevolgende de waerachtige ende oude leeringe der Heyliger Kercken, dewelcke de ketters, in stede van God te bedancken voor soo groote ende onsprekelycke welvaert, soecken onder den voet te brengen ende te bederven, ende doer sulcke opinien ende blasphemien verthoren wy sulcx Onsen Heere dat hy ons seyndt oorloghe, dierte, pestilentie ende diergelycke ongelucken ende plagen, ende onder de gemeynte comen tweedrachticheyt, beroerte, haet ende nyt, causerende ruyne, destructie ende bederffenisse van dier, tenderende al tot ontcnoopinge vanden principalen bont byden welcken alle kersten menschen behooren in vrede te levene.

Ende om te obvieren ende weder te staene sulcken ende diergelycke erreuren ende ketteryen, hebben de Princen ende Heeren van desen landen altyt zunderlinghe sorghe gehadt soo voors. is, jae somtyts met alsulcke liefde ende viericheyt aenmerckende dat den wech der soetheyt nyet en proffiteerde, te maecken statuyten, ordonnantien ende placcaten wel rigoureux, hopende ten minsten by desen middele deselve textirperene oft ten minsten te verjagen vuyt heure heerlycheden ende provincien ende om de simpel luyden vreese te gevene om nyet in dolingen te vallen door onwetentheyt ende hen te laeten verleyden.

Ten anderen, bevonden zynde by experientie ende lydt van tyde, die veranderinge geeft van menigerhande saken, dat

desen wech nyet oirboirlyck noch expedient en was, jae causeerden vreese diversen Rechters ende andere oyck lieden van eeren ende catholicque midts diversse consideratien.

Heeft Haer Hoocheyt, by advyse ende deliberatie vanden Heeren ende andere van heuren Raide, gemoveert geweest te brengen de voors. placcaten ende ordonnantien totte soetheyt ende daertoe te concipierene een forme van moderatie, hebbende, om tselve beter te doene, by huer geroepen alle die Gouverneurs van desen landen ende Ridders vander Oirdene van Zyne Majesteyt,ende doer hun advys, mitsgaders van dyen vanden Raedt van Staten ende Secreten wesende neffens heur, heeft, onder de goede geliefte van Zyne Majesteyt, een beworp gemaect sulcx als zy ulieden nu sal doen communiceren, dwelck zy hoept dat ghy zoe vinden sult dat ghy contentement sult hebben ende sult van uwen weghen gereet syn te volgen ende tonderhouden ende tselve te doen volghen ende onderhouden by andere, alzoo oock alle de voirs. Heeren, soo int generael als particulier, hebben verclaert te willen doen van heuren tweghen ende daertoe te employeren lyff ende goet, waerdeure Haer Hoocheyt hoept dat het quaet contentement ende genuech van eenige sal wesen geappaiseert ende sal tlant mogen gehouden worden in peys ende vrede, sonder oyck te verliesen oft by perickel te stellen het heylich catholicque geloove, eenich fundament van onser salicheyt, over soo meningen tyt ende zoo loflyck onderhouden.

Dwelck oyck voirsiende vele quade geesten, nyet meer begeerende dan beroerten ende seditien ende nyet wel te vreden synde dat men vuyt was om te stellene ende houden die saecken in eendrachticheyt ende goede ordonnantie doer die voirs. moderatie, hebben hun vervoirdert wel quaetwillichlyck ende aleer zy dieselve gesien hebben oft die volmaect was, by billetten, bocxkens oft cohieren gesaeyt bynae overal sonder naem vanden autheur oft printer, die te blameren by spottinge ende geckinge, om altyt te verhueden ruste ende alle die weerelt te stellen in beroerte ende seditie tegen den Princen, Heeren ende andere van zynen Raide, hopende daerdeure hen prouffyt te doene ende oirsaecke van rooverye te vindene, sonder eenich respect te hebbene tot heuren Prince noch previlegien vanden landen, tenderende, onder tdexel van liberteyt, te stellene de republicq in confusie,rebellicheyt ende

sonder weth, waertoe dat tenderen alle heure meyningen ende aenslagen, dwelck men hoept byder gratien Goids beleth te wordene ende by uwe hulpe, assistentie ende wysheyt geobvieert, inder vuegen dat sulcke quade geesten nyet en sullen commen tot heuren vermete. (1)

XLV.

9 *Juni* 1566.

Advertentie aen Madamme van sekere billetten aende Borse geplect ende andere.

GENADIGE VROUWE,

Wy gebieden ons in alder onderdanicheyt inde goederthieren gratie van Uwer Hoocheyt.

GENADIGE VROUWE,

Alzoo deselve Uwe Hoocheyt ons tanderen tyden heeft geordonneert dat wy derselver souden adverteren van allen zaken die hier binnen deser stadt souden mogen occurreren, soe eest dat wy derselver hiermede laten weten hoe dat op eerghisteren smorgens aen de Borsse alhier is bevonden geweest geplect te zyn zeker billet ende daeraff het dobbel, by forme van eender missiven, aen sommige Wyckmeesters, des avonts omtrent den thien uren, is gesonden geweest, daeraff wy een hiermede Uwer Hoocheyt overseynden. Ende hebben deselve Wyckmeesters, oock eenen vanden Raedtsluyden, namelyck den Deken vander Meerssen, ten selve daghe hunne brieven die thunnen huyse zyn gebrocht geweest, in onsen handen overgebrocht, die alle van eender teneure ende met eender hant syn gescreven geweest, in effecte inhoudende zekere waerschouwinge ende vermaninge hoe wy ons souden behoiren te reguleren aengaende den

(1) Aangehaald blz. 105.

geconcipieerden placcate vande moderatien opt stuck van heresien te maken, met comminatien ende protestatien, ende gelyck deselve Wyckmeesters oock mondelinge seyden dat dienaengaende onder de gemeynte vrempdelyck worde gesproken, ende hen oock aengegeven zekere vrempde verstanden vander selver geconcipieerder moderatie deur tgene dat dienaengaende in drucke is vuytgegeven, hebben hen geordonneert dat zy tselve ons souden naerder ende particulierder verthoonen, tgene zy als ghisteren naeder noenen hebben ghedaen, ende bevindende dat den gemeynen roep ende tgene men hen geclaecht ende aengebracht hadde, procedeerde van misverstande, hebben deselve int langhe onderricht vander waerheyt ende gelegentheyt vander selver moderatien ende wat dienst ende voordeel Uwe Hoocheyt daerinne dese landen verhoepte te doene, ende hebben voorts aen hen versocht ende geordonneert dat zy tselve oock souden te kennen gheven eenen yegelycken die hen te voiren hielden de poincten van misverstande vande moderatien ende vanden waerheyt van tgene des voors. is onderrichten, dwelck zy aengenomen hebben te doen.

Genadige Vrouwe, indien Uwer Hoocheyt ons yet gelieft te bevelen, zullen bereedt in alles nae onsen vermoghen te volbrengen metter hulpen Goids, die wy bidden Uwe Hoocheyt in salicheden te conserveren. Gescreven desen IX^en^ dach Juny 1566.

Gecollationneert metter originaelder minuten,
is daermede bevonden accorderende by my,
A. Grapheus. (1)

(1) Aangehaald blz. 106.

XLVI.

9 *Juni* 1566.

*Copie vanden brieve vande Hertoginne aende Wethouders van Antwerpen vanden IX*en *Juny* 1566.

Ontfangen den XIen Juny 1566.

Margerite, byder gratien Goids, Hertoginne van Parme, van Plaisance, etc., Regente ende Gouvernante.

Lieve, beminde,

Alsoe wy den VIen van deser jegenwoirdiger maent brieven ontfangen hebben vander Conincklycker Majesteyt Ons Heeren, ende onder andere die hierby gevueght zyn, aen ulieden adresserende, soe eest dat wy nyet en hebben willen onderlaten u dieselve over te seyndene met dit ons tegenwoirdich scryven, te meer dat wy nyet en twyffelen ghy sult zeer gheerne vernemen die deliberatie ende resolutie genomen by Zynder Conincklycker Majesteyt om corts te commen in dese zyne Nederlanden, hopende dat binnen middelen tyde den Heere van Montigny byder selver sal arriveren, diewelcke wy onlancx tot dien eynde aldaer gesonden hebben, denwelcken corts den Marcgrave van Berghen volgen sal, opdat Zyne Conincklycke Majesteyt byde selve geinformeert mach wordden van tgene des wy heurlieder belast hebben, soe om by dieselve Majesteyt te insisteren te willen continueren in zyn goet voernemen van zyn compste, alsoyck, voer dieselve zyn compste, te versien op tgene des wy hier bevonden hebben behoirende, ulieder versueckende ende van wegen Zynder voers. Conincklycker Majesteyt ordinerende alle dinghen daerentusschen in goede peys ende vrede te houdene, opdat Zyn Conincklycke Majesteyt geoirsaeckt zy hem des te meer te contenteren ende te verblyden, vindende zyne landen van herwaertsovere in sulcken state gelyck hy van dusdanighe goede ondersaten (als ghy altyts geweest zyt,) behoirt te verwachtene. Lieve, beminde, Onsen Heere God zy met u. Gescreven te Bruessele,

den IXen dach Juny 1566. Onderteeckent: MARGARITA ende byden Secretaris vander Aa.

Buyten opten rugge stont gescreven: Onsen lieven ende beminden den Marcgrave, Borgemeesteren, Schepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen.

Recepta XI Junii 1566.

Gecollationneert met zynen originalen, is daermede bevonden accorderende by my,
A. GRAPHEUS. (1)

XLVII.

6 *Mei* 1566.

Copie vanden brieven vanden Coninck in date VI May 1566.

Byden Coninck.

LIEVE, GETROUWE,

Het heeft ons zeer meshaecht te siene van jare te jare de oirsaecken eenenyegelycken bekendt, die Ons tot nu toe belet hebben te gaen visiteren Onse goede ondersaten vanden Nederlanden, om hen met effect te bethoonen die sunderlinge sorghe die Wy (alst redene is,) van hen gedragen hebben ende alsnoch dragen, ende in welcker weerden Wy die gehadt hebben ende noch hebben, ende om alle dingen te voersien ende remedieren, dwelck Wy wel weten al beter om te doene te zyne, wesende wy aldaer in persoen, met communicatie vanden ghenen diet behoirt, dan van soe verre, ende hadden wel gehoept tzelve te moeghen doen int beghintsel van desen jare, maer ten selven tyde hebben Wy ontfanghen zoe waerschynelycke tydinghen van diverschen oirden vander wedercompste der Turcken ende Mooren tegen desen soomere, om hen te wreken vant tegenspoet der voergaende jaren, te wetene voir Masal-

(1) Aangehaald blz. 106.

quibiz, Pignon ende Malte, dat wy nyet alleenlyck hebben Onse reyse vuyt dese Onse rycken moeten vuytstellen, maer is Ons oyck van noode geweest, nyet sonder grooten coste, tallen kanten te voersiene. Tzedert verstaen hebbende dat de gereetschap vande principale cracht der voers. Turcken was om te lande te commen, Ons dunckende datter soe veel te min te vreesen was vander zeezyde ende bevindende midtsdien dat wy vryelycker ende met minder achterduncken tot ander saecken verstaen mochten, Wy hebben voer Ons genomen ende hebben gesloten zeer cortelinge nae Onse voers. Nederlanden te vertreckene, dwelck Wy u wel hebben willen te kennen geven, nyet twyffelende ghy en sult daeraff verblyden, naer de goede reciproque affectie ende lieffde van goede ondersaten die ghy Ons in soe menige saken bethoont hebt, ende want ghy tOnser compste uwe adresse aen Ons sult moegen nemen in tgene dat u dagelicx sal moegen overcommen, is noodeloos u hierop yet breeder te scryven; alleenlyck vermanen Wy ende versuecken aen u, alsoe tallen tyde gheen gebreck en is van veel affjonstige ende benyders vanden gemeyne vrede ende van ulieder welvaren, die nyet en soecken dan met valsche indruckinge ende interpretatie van Onser meyninge ende met oproeringe u inde desolatie, druck ende armen staet te bringen die men in andere omliggende landen sien ende mercken mach, ende daermede heurlieder profyt te doene tuwer ende Onser schade, dat ghy nyet en laet hierinne goet toesicht te nemen ende u te behulpen met aller goeder neersticheyt, soe men alreede (naer dat Wy verstaen,) aldaer overal wel begonst heeft, sonder u te bevreesen oft berueren van eenighe dinghen die ghy soudt moegen sien, ter tyt toe dat Wy aldaer commen sullen, ende en sullen nyet onderlaten u alsdan in eyghen persoone te assisteren ende by te stane, naer de groote ende sunderlinge begheerte die Wy hebben van u te onderhouden ende te bewaren inde selve ruste ende voerspoet daer ghy inne, ten tyden van soe veel Princen Onse voersaten ende tzedert Ons aencompste, tot nu toe geweest hebt. Lieve, getrouwe, God zy met u. Gescreven tot Madrid den VI[en] dach van Mey 1566. Onderteeckent: Philippe ende byden Secretaris Courteville.

Buyten opten rugge stont gescreven aldus : Onsen lieven

ende getrouwen den Marcgrave, Borgemeesteren, Schepenen, ende Raedt onser stadt Antwerpen.

Recepta ultima Junii 1566.

Gecollationneert met zynen originalen, is daermede bevonden accorderende by my,
A. Grapheus. (1)

XLVIII.

13 *Juni* 1566.

Advertentie van Madamme nopende sekere vergaderingen die buyten der stadt souden geschieden.

Marguerite, par la grâce de Dieu, Ducesse de Parme, de Plaisance, etc., Regente ende Gouvernante.

Très-chiers et bien-amez,

Nous sommes de bon lieu advertie que bientost se doibt faire quelque grande assemblée de sectaires et aultres alentour de la ville d'Anvers et mesmes dedans la ville, et comme l'on peult bien penser que ce n'est à bonne fin, nous n'avons volu obmectre de vous escripre la présente pour vous requérir et, de par Sa Majesté, ordonner de vous tenir sur vostre garde, affin de ne tumber en quelque inconvénient, ains y obviez par touttes voyes que trouverez convenables, vous enquérant soigneusement en quel lieu la dicte assemblée se fera, car nous ne l'avons encoires peu descouvrir jusques à présent, et en cas qu'il se feist en quelque lieu hors de vostre jurisdiction, donnerez advis de ce qu'en pourrez sçavoir à l'Officier du lieu affin qu'il face semblablement le debvoir possible, nous advertissant continuellement de ce qu'en aurez. . . . . (2) et des advis que vous en viendront, sans y vouloir faire faulte. Très-chiers et bien-amez,

(1) Aangehaald blz. 106.

(2) Hier is een woord onleesbaar geworden.

Nostre Seigneur vous ait en sa saincte garde. De Bruxelles, ce XIIIe de Juing 1566. Soubzsigné: MARGARITA et plus bas: VANDER AA.

Et sur le doz estoit escript: A noz très-chiers et bien-amez les Marcgrave, Bourgmaistres, Eschevins et Conseil de la ville d'Anvers.

Collationnée à l'originelle et trouvée accorder par moy,

A. GRAPHEUS. (1)

XLIX.

17 *Juni* 1566.

Lettre missive du Magistrat d'Anvers à Son Altèze, en date le 17 *jour de Juing* 1566.

MADAMME,

Nous nous recommandons en toutte obéissance en la bénigne grâce de Vostre Altèze.

MADAMME,

Novs avons receu, le XVe jour du présent mois, les lettres que a pleu à Vostre Altèze nous escripre, datées le XIIIe du dict, tendans à la fin qu'aurions à prendre bon resgard aux assemblées qui se debvroyent faire tant en ceste ville que dehoirs, sur quoy plaisra sçavoir à icelle estre vray que après avoir entendu que Jeudy dernièrement passé, qui estoyt le XIIIe, hors de ceste ville s'est trouvé avoir esté faict quelque assemblée de certain nombre de gens, dont partie estoyent gens forains, et partie des josnes gens, y passans, qui se y estoyent meslez et adjoinctz, esmeuz plus par nouvelleté du cas que aultrement. Veullans pourveoir à tous inconvéniens, avons donné ordre aux Officiers de dehoirs, servans autour de ceste ville, qu'ilz eussent à prendre bon regard partout aux limites de leurs districtz, et empescher

---

(1) Aangehaald blz. 107.

que telles ou semblables assemblées ne se feissent, aussy leur ordonné que à l'endroict ce ilz auroyent à donner l'advis à d'aultres Officiers estans hors leur jurisdiction. Suyvant ce (estant oy leur rapport qu'ilz nous ont faict ce jour d'huy,) avons entendu que depuis, et signamment le jour d'hier, ne se sont trouvez avoir esté faictz aulcunes assemblées en manière qui soit, ayans oultre leur bon debvoir employé ad ce des espies et aultres qui leur eussent faict les advertences deues. Et touchant ce qui est passé en ceste ville, avons donné ordre à ceulx des guldes de ceste ville, qu'ilz se deussent le jour d'hier mectre en bonne partie sur leurs chambres, pourveuz de leurs armes, à quoy ilz se sont addonnez bien voluntaires, de sorte que, après avoir accomply le temps leur ordonné, toutes choses sont passées en ceste ville, comme aussy en touts quartiers d'icelle avyons usé des espies sans avoir entendu d'aulcun disordre, le moindre qui soit ; oultre ce qu'avons trouvé que, comme ès quatre paroisses de ceste ville l'on est allé hier les processions avecq le Sainct-Sacrement, la suyte de la commune, nonobstant les pluyes et mauvais temps, a esté faicte en si bon nombre et avecq une telle dévotion et révérence, que l'on peult avoir veu par cy-devant; advertissant en oultre à Vostre Altèze que Vendredy dernier le soir, environ les unze heures, a esté adressé à l'hostel du Bourgmaistre de dedens, par certain homme, parlant franchoys, disant estre venu de Bruxelles, quelque escript, lequel envoyons cy-joinct, selon que Vostre Altèze nous a ordonné aultresfois en advertir à icelle de toutes occurences, en quoy aussy et en toutes aultres choses, servans pour le bien et tranquillité de la républicque, ne défauldrons faire tout bon debvoir et diligence, y aydant le Créateur, lequel prions à vous, Madamme, donner l'accomplissement de ses bons désirs. D'Anvers, ce XVIIe jour de Juing 1566.

Desoubz estoit escript : Les humbles et obéissans serviteurs de Vostre Altèze, Marcgrave, Bourgmaistres, Eschevins et Conseil de la ville d'Anvers.

Gecollationneert metter originaelder minuten,
is daermede bevonden accorderende by my,
A. Grapheus. (1)

(1) Aangehaald blz. 107.

L.

19 *Juni* 1566.

Copie vanden brieven vanden Wethouderen aen Haer Hoocheyt in date XIX Juny 1566.

GENADIGHE VROUWE,

Wy gebieden ons in alder onderdanicheyt inde goederthieren gratie van Uwer Hoocheyt.

GENADIGHE VROUWE,

Want den St.-Jansmisse nu corts aenstaende is, ten welcken tyde men altyts voer een halff jaer gewoonlyck is geweest binnen deser stadt te vernyeuwen de publicatie vanden placcate gemaect opt stuck van heresie, ende wy ons twyffelen, onder correctie, oft geraden zoude zyn deselve publicatie gedaen te wordden, zoo overmidts den occurrentie vanden jegenwoirdigen tyde, alsoyck midts der antwoirden den Edelen by Uwer Hoocheyt gegeven, dat men oyck is besoignerende opt stuck vande moderatien, sulcx dat de gewoonlycke publicatie gedaen worddende ende daernae een ander volgende (gelyckerwys op handen is,) soude deen corts op dander moegen volgen, hebben Uwer Hoocheyt daeraff wel willen adverteren, versueckende daeromme zeer oidtmoedelyck dat derselver gelieven willen ons te laten weten van haerder goeder gelieften, om ons daernae te reguleren. Genadige Vrouwe, indien Uwer Hoocheyt ons yet gelieft te ordonneren, zullen met alder ernst bereedt zyn om tzelve te volbrengen nae onsen vermogen, biddende God Almachtich Uwer Hoocheyt te conserveren in salicheden. Gescreven desen XIX[en] Juny 1566.

Onder stont gescreven : Uwer Hoocheyt onderdanighe dienaeren Marckgrave, Borgmeesteren, Scepenen ende Raidt der stadt van Antwerpen.

Gecollationneert metter originaelder minuten,
is daermede bevonden accorderende by my,
A. GRAPHEUS. (1)

(1) Aangehaald blz. 107.

LI.

24 *Juni* 1566.

Extract vuyt zekeren missyfbrieve vanden Gedeputeerden der stadt van Antwerpen te Bruessele wesende, gescreven aenden Wethouderen derzelver stadt in date den XXIIII[en] Juny anno XV[c]LXVI.

Wy verstaen vanden Raedtsheere Bruxella dat Haer Hoocheyt niet geraden en vindt scriftelyck te antwoerden opde brieven van mynen Heere den Marcgrave ende van Uwer Eerw. nopende het publiceren vanden ouden placcate opt stuck vander heresie, midtsdien Haer Hoocheyt van Zyner Majesteyt noch gheenen last en heeft hoe sy haer des sal reguleren, maer dat men ons mondelinge zoude moeghen segghen dat men die publicatie noch zoude verhouden om consideratien vanden tyde ende gelegentheyt vander zaken, daeraff Uwer Eerw. sal mynen Heeren den Marcgraeve moegen adverteren.

Gecollationneert metter originaelder missiven,
is daermede bevonden accorderende by my,
A. Grapheus. (1)

LII.

27 *Juni* 1566.

(Proces verbaal van den Breeden Raad.)

. . . . . .(2) Juny, alzoe den XXIIII[en] daer . . . .(2) deser stadt int bosken achter Berchem hadde . . . .(2) hebben de Wethouderen den Breeden Raedt doen vergaderen ende hen voorgehouden hoe dat Borgemeesteren ende Scepenen, tot heuren grooten verdriete, verstaen hadden

---

(1) Aangehaald blz. 108.
(2) Hier is eene leemte in het handschrift.

de predicatien die men buyten deser stadt hadde begonst te doene, want sy wel considereerden (gelyck zy daer present zynde, oyck wel consten gemercken,) dat Onsen Genadigen Heere den Coninck (die gescreven hadde by zynen brieven vanden VI[en] May dat hy, alzoe haast hem eenichssins mogelyck zoude wesen, herwaertsover soude commen,) zeer noode soude sien dat men hier andere dan de oude Catholicque religie (die Zyne Majesteyt altyt zoe heeft gerecommandeert gehadt,) zoude preken, waerdeure God Almachtich vertorent ende Zyne Majesteyt eenen afftreck ende verbolginge opde stadt zoude crygen, ende daerenboven in vreesen syn (gelyck men by exemple inden rycken hieromtrent gelegen genoech gesien hadden,) dat deur alsulcke vergaderingen soude opruer spruyten, ende dat mogelyck dese nyeuwicheyt voortsgekeert was vande ghene die benyden de welvaert ende voirspoet van desen lande, opdat zy dieghene diese met wapenen nyet en hadden cunnen tonder bringen, souden met opruer ende seditien bederven, tot dien eynde predicanten van dese nyeuwe religie vuyt heuren landen herwaerts seyndende, waerjegens, ingevalle men nyet en wederstondt int beginsele ende deselve, eerse hier wortelde, en verdreef, zoude te sorgen zyn dat de cooplaydenluyden, die alle onrusten soecken te schouwene aenmerckende tgene dat vuyt dese nyeuwicheyt metter tyt soude moghen spruyten, heur coopmanschap hier nyet en souden dorven betrouwen, maer van hier vertrecken ende zy daerdeure gansschelyck haer neeringe verliesen ende egheen middel hebben om den cost te winnen ende dese stadt, die tot alsulcken voirspoet, deur Gods gratie ende goede justitie, politie ende gehoirsaemheyt gecomen was datter nyet veel steden in kerstenrycke haers gelycke en waeren, commen tot ganssche bederffenisse ende ruyne. Maer ingevalle men int beginsel dese nyeuwicheyt belette, dese nyeuwe religie van deser stadt weerende, gelyck die van Parys in Vranckryck . . . . . (1) ghedaen hadden souden grooten danck ende. . . . . (1) Majesteyt vercrygen, ende de coopluyden siende datse. . . . (1) wesen hier betrouwende de coopmanschap blyven floreren, ende souden God Almachtich, den Coninck ende de stadt eenen aengenamen dienst ende

(1) Hier is eene leemte in het handschrift.

hen selven proffyt doen, begeerende daeromme Borgemeesteren ende Scepenen dat men gelyckerhandt de handt daeraen houden soude dat men in tyts dat quaet verhuede, ende hadden goet gevonden, wantse egheen bequamer middelen en hadden tot dyer tyt toe weten te ramen, by publicatie te verbieden dat nyemandt en soude ghaen vuyt deser stadt om die voirs. predicatien te hooren, ende te bannen de predicanten vuyt deser stadt, ende want, zoe sy verstaen hadden, dieselve predicatien begonst waeren by vrempde ende vuytlandige, datse souden het verbodt van egheen vrempde te herbergen, huysen oft cameren te verhueren, ander tyden hier gepubliceert, doen vernyeuwen ende hen beste doen dat beter onderhouden ende achtervolght mocht worden, vindende oyck geraden te zyne op Heylich- ende Sondaghen eenige vande treffelycxste borgers met eenen Scepene oft Oude-Scepene aende poorten te stellen, die gade souden slaen wier vuyt ende inne soude ghaen, opdat hen oyck daerdeure die borghers, die sorghen souden bekendt te worden, hen mochten vermyden ter predicatien te ghaene, ende om te verhoeden alle oproer ende troublen die inde stadt souden moghen commen, dat men die wake die snachts byde scutters ende byde borghers ghedaen worde verstercken ende oyck met beter toesicht dede danse tot dier tyt toe geschiet was, alle welcke poincten, wantse dienen tot gemeynen ruste ende welvaert, en twyffelden de Heeren nyet oft en souden goet vinden ende daerinne haer gewillichlyck vueghen ende die achtervolghen, ende oyck vermanen haere suppoesten dat zy hen daernaer souden reguleren ende hen verdraghen van tot dese nyeuwe predicatien te ghaene, ende ingevalle zylieden oft yemandt van hen yet wiste oft en dochte dat men noch meer zoude moeghen om dese nyeuwe predicatien te beletten ende ruste inde stadt te houdene, dat de Heeren wel begeeren souden datse dat hen wilden aengeven, zy en souden nyet laten te doene al wat in hen was.

. . . . . (1) geandtwoirdt datse hen remitteren totten Heeren Borgemeesteren, Scepenen ende den remedien die deselve Heeren soude believen met alle soeticheyt daertoe te ordonneren.

(1) Hier is eene leemte in het handschrift.

Daernae die vander Poorteryen datse nyet geraden en vonden dat men eenige publicatie soude doen nopende der voirs. vergaderinge, maer dat men met andere middelen soude moghen de voirs. predicatien ende vergaderingen beletten; van gelycke opinie waeren oyck die vanden Ambachten, seggende nochtans gelyckerhandt datse de voirs. vergaderinge nyet goet vonden, ende hen geraden dochte dat men dezelve met alle gevoechelycke middelen zoude beletten, als die vander Poorterye van advys synde datse zouden ordonneren heure honderste luyden ende thiende luyden datse hen volck onder hen resorterende souden belasten den naestcomende Heylige daghen thuys te blyven, deur welcke middelen soude versien worden datse totter voors. prekingen nyet en souden ghaen, ende de Dekens vanden Ambachten hebben gesloten datse alle heure gemeyne gesellen, elck op heur camere, zullen ontbieden ende hen scerpelyck belasten datse hen nyet en vinden inde voors. prekinge, hopende dat deur dien middele het voirtstel vande voors. vergaderinge zoude belet worden. (1)

LIII.

28 *Juni* 1566

Copie vuyten Gebotboeck der stadt van Antwerpen.

Geboden ende vuytgeroepen by Heeren Janne van Ymmersseele, Riddere, Heere van Bouldries, Schouteth, Borgermeesteren, Scepenen ende Raedt vander stadt van Antwerpen, opden XXVIII^en Juny XV^cLXVI.

Alzoe te meer stonden geboden ende gepubliceert is geweest dat alle weerden ende gasthouders overbrengen zouden hunne gasten, waernae zy hen nyet en hebben gereguleert, soe eest dat men anderwerffven gebiedt, van sHeeren ende vander stadt weghen, dat alle weerden ende

---

(1) Aangehaald blz. 110.

weerdinnen ende alle andere heymelyc ende openbaer gasteryen houdende, schuldich ende gehouden sullen zyn alle heure gasten ende luyden, van wat qualiteyt oft conditie sy zyn moeghen, die aldaer sullen comen logeren ende die aldaer alreede gelogeert moegen wesen, oock die daer eenighe daghen oft merckelycken tyt sullen blyven liggende ende logerende, alle avonde, ten lancxsten bynnen een ure nae dat de poortclocke verlaten zal zyn, over te brenghene in handen vanden Heere, oft die daertoe sal wesen gecommitteert opter stadthuys alhier, met specificatie vande namen ende toenamen vanden selven gasten ende van waer die geboren ende tot wat plaetze die woonende zyn, opte pene, telcker reysen, van vyventwintich Carolusguldenen, ende indien heure gasten, die zy nyet overgebracht en sullen hebben, ennich mesus oft delict daden, dat de weerden dat selen moeten verantwoirden ende daeraff oock wordden gecorrigeert gelyck den principalen, geduerende dit gebodt, totten wederseggen van mynen Heeren.

Item dat voorts alle andere poorteren, coopluyden ende goede luyden, egheen gasterye houdende, zullen van gelycken gehouden zyn over te brenghen in handen als voer, by naeme ende toename, alle Franchoisen ende Walen, ende voorts generalyck alle andere van buyten desen landen bynnen deser stadt commende, op gelycke pene als boven, wetende dat indien men naderhandt bevonde ende quame ter kennissen dat by yemanden, wye dat hy oock ware, hy waer herbergier, poorter, coopman, ingesetene oft andere, ennighe der buytenlanders gelogeert geweest te hebben, zonder die, als voors. is, overgebrocht te hebbene, hoewel deselve vertrocken waer, men denselven die sulcx nyet overgebracht en sal hebben corrigeren sal, ende de penen daertoe staende oversulcx affnemen, al oft men die daerovere metter daet bevonden hadde.

Voorts gebiedt men dat alle vuytlandige van buyten slants bynnen deser stadt comende, gehouden sullen zyn te gaen logeren in openbare herberghen, sonder te moegen diverteren tot eeniger particulierder huysen, verbiedende wel scerpelyck den borgeren, coopluyden ende innegesetenen, mitsgaders oock allen anderen, van wat conditie oft qualiteyt zy zyn, dat zy nyemande derzelver vuytlandighe, hoewel zy maesschap oft vrienden mochten wesen, en logeren, en herbergen,

noch in hunnen huysen en ontfangen zy en hebben ierst ende alvoren tselve gedenuntieert ende de wete daeraff gedaen den Officier oft anderen daertoe gecommitteerde, ende hen deselve persoonen by naeme ende toenaeme overgegeven, opte voors. pene, te bekeeren als boven.

Gecollationneert metter voers. boecke, is daermede bevonden accorderende by my,
H. DE MOY. (1)

LIV.

28 *Juni* 1566.

Advys oft raminge by Marcgrave, Amman ende Wethouderen geconcipieert den 28 *Juny* 66, *ende Haerder Hoocheyt overgegeven den XXIX.*

Concipieert in Collegio by Marcgrave, Amptman, Borgemeesteren ende Scepenen, opten XXVIIIen Juny anno XVcLXVI.

Te vernyeuwen ende te effectueren het gebot aende Borse nyet voert te staene, opte verbeurte als inde voergaende, ende te vueghen totter ordonnantie opte vier hoecken vander Borssen.

Syn gecommitteert tot het vernemen vanden gasten ende vrempdelinghen Heer Jan van Schoonhoven ende Gillis Happaert, met assistentie van mynen Heeren den Marckgrave ende den Amptman.

Dat de Commissarisen vander Weth zullen vuytstellen vier, vyf oft zes persoonen, die int secreet hen zullen informeren ende acht nemen opte gene die van buyten hier binnen deser stadt commen zullen.

Dat de Wyckmeesters vuyt elcken wyck brenghen zullen, met hunnen thiende man, veertich persoonen in wapenen, die aen elcke poorte zullen wacht houden, namelyck de twintich daeraff, des voernoens, van dat die poorten open gaen zullen totten XII uren, ende dander twintich die hen

---

(1) Aangehaald blz. 110.

verschaeren zullen, vanden XII uren des noenens tot des avonts ten sluyten vanden poorten, die goede toesichte nemen zullen etc., ende dwelck alzoo gedaen zal wordden by provisien de twee daeghen oft andere volghende, nae dat gherequireert zal wesen.

Te ordonneren den schutters dat die XXV hundere van elcker gulden zullen hen vinden op henne cameren, des morghens ten zesse uren, om aldaer te blyven tot der noenen toe, ende zullen voirts vander noenen tot des avonts, ten sluyten toe vander poorten, inde plaetse vande ierste XXV succederen, andere XXV opgerust ende in goeder oerden.

Van gelycken zullen de Borghemeesters by behoorten, te weten deen den eenen dach ende dandere den anderen dach, hen opter stadhuys vinden, met eenighe der Wethouderen, om op alles goede ooghe ende regard te nemen. (1)

LV.

28 *Juni* 1566.

Missive vanden Wethouderen der stadt van Antwerpen aen hunne Gedeputeerde te Bruessel wesende, in dato den 28 *Juny* 1566.

Eerweerdige, Edele, Wyse, Voirsienige Heeren,
bezundere goede medebruederen,

Dese sal alleenlyck dienen om Uwen Eerw. in haesten tadverteren hoe dat wy, op ghisteren morgen, den Breeden Raedt hebben doen vergaderen gehadt, ende hen doen voorhouden dinconvenienten dier geschapen waeren te gerysene vuyte vergaderingen ende predicatien die men, op zekere Heylichdaghen, buyten deser stadt hadde begonst te doene, ende dat te beduchten was dat de Franchoysen ende andere des lants vyanden dit waeren voirtstellende om het lant te brenghen in trouble, ende alzoe tgene zy met crachte van wapenen nyet en hadden

---

(1) Aangehaald blz. 110.

cunnen gedoen, met alsulcken middelen tonder te brengen, soo dat ons ncotelyck dochte ende wy oock van meyningen waeren, tot welvaren ende ruste van deser stadt, by publicatien oft anderssins daerinne (eer de zaken voirder quamen,) te versiene, den Leden vanden selven Raedt oyck voorhoudende dat ingevalle zy eenige gevoechelycke middelen wisten om het voirs. voernemen van alsulcken vergaderingen, tenderende tot seditie, te beletten, dat tselfde souden willen den Heeren aengheven ende de handt gelyckerhandt daeraen houwen dat alle inconvenienten mochten verhoedt worden; ende hebben, naer langhe communicatie die zy onderlinge met malcanderen gehadt ende gehouden hadden, ons ter antwoirden gegeven: eerst de Oude-Scepenen, datse hen remitteerden totten Heeren Borgemeesteren ende Scepenen ende den remedien die deselve Heeren zoude believen met alle soeticheyt daertoe tordinerene ; daernaer de Poorterye, dat sy nyet geraden en vonden dat men eenige publicatie soude doen nopende den voirs. vergaderingen, maer dat men met andere middelen soude mogen de voirs. predicatien ende vergaderingen beletten; van gelycke opinie waeren oyck de Ambachten, seggende nochtans gelyckerhandt datse de voirs. vergaderinge nyet goet en vonden ende hen geraeden dochte dat men deselve met alle gevoechelycke middelen belette, als die vande Poorterye van advys synde datse souden ordonneren heur honderste luyden ende thiende luyden datse hen volck onder hen resorterende souden belasten dese naestcomende Heylichdagen thuys te blyven, deur welcke middelen soude versien worden datse totter voirs. prekingen nyet en souden ghaen; ende de Dekens vanden Ambachte hebben gesloten datse alle heure gemeyne gesellen, elck op heure camere, ontbieden ende hen scerpelyck belasten datse hen nyet en vinden inde voirs. prekinge, hopende dat deur dien middele het voirstel vande voirs. vergaderinge soude belet worden. Desen morgenstont hebben wy geraempt zekere middelen ende ghedaen seker publicatie waeraff wy copie Uwen Eerw. hiermede overseynden, ende hebben wederhouden te publiceren nopende den soldaten ende vagabunden, overmidts Haer Hoocheyt ons vercleerdt heeft een placcaet onder handen te zyne, dwelck sal goet zyn dat Uwe Eerw. voirderen ende zoe vele in hen is doen accelereren, ende alzoe wy verstaen van courriers die vuyt Vranckryck commen

datter diversche soldaten, in merckelycken grooten getale, tusschen Parys ende hier onder weghen zyn, ende gevraecht zynde waer zy hennen willen, vercleeren naer Antwerpen, soo dunct ons geraden dat Uwe Eerw. daeraf Haer Hoocheyt adverteren ende versoecken dat haer believe opden frontrieren ordere te stellen ten eynde egheen soldaten vuyt Vranckryck in dese quartieren en commen. Hiermede Uwen Eerw. God Almachtich bevelende. Gescreven den XXVIII[en] Juny anno 1566.

Onder stont gescreven : Uwe Eerw. goetwillige medebroederen Burgemeesteren, Scepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen.

Ende opden rugge stont gescreven : Eerweerdigen, Wysen, Voirsienigen Heeren onsen besunderen goeden medebruederen den Gedeputeerden der stadt van Antwerpen, wesende nu ter tyt tot Bruessel.

Ende daerboven : *Recepta XXVIII[a] Junii* 1566 *per* Caerle, tsavonts te negen uren ende een halff.

Gecollationneert metter originaelder missiven, is daermede bevonden concorderende by my,

A. Grapheus. (1)

LVI.

29 *Juni* 1566.

Extract van sekere missive van den Gedeputeerde der stadt van Antwerpen, te Bruessel wesende, aenden Wethouderen derzelver stadt, overgesonden in date 29 *Juny* 1566.

Eerweerdighe, Edele, Wyse, Voersienighe Heeren ende medebruederen,

Wy gebieden ons vuyt goeder herten tot Uwer Eerw., derzelver adverterende hoe dat wy ghisteren avont Uwer Eerw. brieven omtrent thien uren hebben ontfanghen, metten

(1) Aangehaald blz. 111.

middelen by Uwer Eerw. geraempt ende publicatie opde herbergieren ende andere, ende midts dat Haer Hoocheyt hadde begheert dat men derzelver terstont soude vande tydinghe van Uwer Eerw. adverteren, heeft die Pensionaris Gillis hem te Hove gevonden om te vernemen oft Haer Hoocheyt nyet en was vertrocken tot heurder ruste, ende tselve verstaen hebbende, heeft eenighe vander camere geseeght dat hy desen morgen neffens Haer Hoocheyt zoude commen, dwelck hy gedaen heeft, maer eer hy acces creghe, heeft gesproken den President gaende naede camere vande Finantie ende Zyn Eerw. te kennen gegeven dantwoirde vande Leden, datse die vergaderinghe nyet goet en vonden ende dat men die behoirde te beletten met alle gevuegelycke middelen ende Zyn Eerw. verhaelt die middelen vander Poorterye ende Ambachten ende die voerdere raminghe van Uwer Eerw. metter publicatie die tzelve goet vonden, ende thoonde blyde te zyne. Voerts heeft Haer Hoocheyt verhaelt dat Uwer Eerw. de gemeynte hadde te voeren gehouden dat diezelve in gheen meyninge en was die voers. vergaderinghe te gedooghen, om redenen in Uwer Eerw. brieven verhaelt, ende dat dezelve daerinne wilde versien ; versueckende van hen advys ende assistentie ende te weten ennighe goede ende gevuegelycke middelen daerop soe wel dOude-Scepenen, die vander Poorterye als Ambachten eendrachtelyck hadden verclaert datse de vergaderinge nyet goet en vonden ende hen geraden dochte dat men diezelve behoirde te belettene met alle gevueghelycke middelen, ende voerts tgene zy daerop geadviseert hadden als in Uwer Eerw. brieven, midtsgaders verhaelt het inhouden vanden advyse ende raminge ons overgesonden ende vande publicatie vande geboden tegen den taverniers ende herbergiers als andere, dwelck Haer Hoocheyt goet vonde, ende haer gegeven het advys oft raminge ende copye vande voers. publicatie ons overgesonden, haer verhalende dat die reste gedaen opten Breeden Raedt was verhaelt inde brieven aen ons gescreven, begheerende daeraff extract. Daerop seyde de voers. Pensionaris dat men verwachte noch heden oft die vander Poorterye ende Ambachten hen aengegeven middelen hadden geeffectueert, daeraff men Haer Hoocheyt soude adverteren ; soe verhaelde dezelve noch eens het advys vander Poorterye ende Ambachten, ende mede de raminge van Uwer Eerw.

vanden bewaren vanden poorten als vande schutters ende andere, ende dezelve anderwerfven die distinctie verhaelt hebbende, in presentie van Armenteros, in heur camere apart, vont tselve advys ende concept goet ende dat men wel moeste toesien, want waere Antwerpen verloren, het geheele lant waere verloren; seyde oyck datse verstaen hadden dat men heden buyten der stadt soude predicken ende morgen binnen, ende dat men tzelve Uwer Eerw. mocht adverteren, daerop haer geseeght is dat die aengegeven middelen vander gemeynte dienden soe wel tegen de binnenpredicatien als buyten, midts dassistentie vande schutters ende toesicht van Uwer Eerw., ende thoonde wel blyde te zyne. Heeft oyck die voers. Pensionaris Haer Hoocheyt te kennen gegeven vande soldaten die van Parys nae Antwerpen souden commen, ten eynde diezelve opde frontieren daertegen ordre wilde doen stellene; seyde daeraff nyet vernomen te hebben, maer soude daertegen doen versien, ende vanden placcate opde voers. soldaten ende vagabonden seyde tzelve gesonden te hebben aenden Cancellier ende dat men hem spreken soude. Hiermede Uwer Eerw. den Almachtigen bevelende. Te Bruessele, desen XXIX^en^ Juny anno XV^c^ zessentzestich.

Ondergescreven aldus: Uwer Eerw. goetwillige medebruederen die Gedeputeerde der stadt van Antwerpen binnen Bruessele.

Ende buyten opten rugge was gescreven aldus: Eerweerdighe, Edele, Wyse, zeer Voersienighe Heeren Borgemeesteren, Scepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen.

Gecollationneert metter auctenticker missiven, is daermede bevonden accorderende by my,

A. Grapheus. (1)

---

(1) Aangehaald blz. 111.

LVII.

29 *Juni* 1566.

Missive vanden Wethouderen der stadt van Antwerpen aen hunne Gedeputeerde tot Bruessel wesende, in date 29 *Juny* 1566.

EERWEERDIGE, WYSE ENDE ZEER VOERSIENIGE HEEREN, BEZUNDERE GOEDE MEDEBRUEDEREN,

Alsoe wy op heden ontfanghen hebben Uwer Eerw. brieven, gedepescheert in poste, hebben dyenaengaende van op ghisteren voldaen deur tscryven vanden brieven affgeveerdicht deur Caerle den bode. Ende Uwen Eerw. voerts adverterende van tgene dwelck op heden alhier is geoccurreert, soe eest als dat desen morgenstonde alle de ingesetenen geordonneert totter waken aende poorten hen in goede getale ende notable persoonen ende behoirlycken toeruste aldaer gevonden hebben, van gelycken oyck de schutters op henne cameren, tzelve al geduert hebbende tot naeder noenen sonder eenige apparentie van vergaderinge, maer is gebeurt dat omtrent den twee uren hen gevonden hebben twee predicanten op zekere Laer omtrent Borgerhoudt, ter zyde vanden huyse van Dierick Hoet, commende achter aen zekere opgaende boomen toebehoorende den Abt van St.-Michiels, waeraff de Franchoischen hem gestelt heeft op sekeren doel daer dEngelsche op plegen te schietene, daerop gemaect zynde een tuynken om daertegens te ledene, dewelcke oyck het meeste ende treffelycxste auditorie heeft gehadt, ende den Duytschen omtrent eenen grooten steenworp van daer, alwaer het volck van minderen qualiteyte ende slechteren habyte schynde te wesene. Ende zyn deselve predicanten van auditeurs soe dick ende dreu (1) omringelt geweest al oft men eenighe farse oft commedie gespeelt hadde, welcken hoop oyck altyt is vermeerdert geweest, den meestendeel daertoe vallende (zoo te presumeren is,) vuyt nyeuwichede; men seeght den hoop tsamen geweest

(1) Dru, serré.

te zyne van omtrent vier duysent persoonen. Wy hebben op morgen voerden noene doen vergaderen dOude-Scepenen, Wyckmeesters ende Raedtsluyden om van als naerdere te lettene opden affscheyt vanden Breeden Rade, ende selen daernaer voerts besoigneren om op als naerdere oerdre te stellene. Nyettemin waere goet binnen middelen tyde Haer Hoocheyt daeraff geadverteert, om vande zelve te wetene haer advys ende intentie dyenaengaende, te meer dat wy genoech verstaen dat gelycke predicatien hebben aengeleght geweest ten zelven dage tot diversche steden van Brabant ende Vlaenderen, ende dat tot dien eynde byde zelve zyn ontboden ende gesonden geweest twelff predicanten van Empden ende Bremen, ende twelff van Geneven ende Vranckrycke, ende selen daerentusschen alhier doen alle debvoir ende neersticheyt ons moegelyck wesende, verwachtende van ure tot ure het placcaet gemaect opde vagabonden. In haesten, vuyt Antwerpen, den XXIX[en] Juny anno XV[c] ende zessentsestich, omtrent den zeven uren.

Onder stont gescreven : Uwer Eerw. goetwillige medebroederen, Borgemeesteren ende Scepenen der stadt van Antwerpen. Onderteekent by my Martini vuyt laste van mynen Heeren voers.

Buyten opden rugge was gescreven : Eerweerdighe, Edele, Wyse ende zeer Voersienige Heeren, den Gedeputeerden der stadt van Antwerpen binnen Bruessele.

Recepta 1566 den XXX[en] Juny, *mane hora sexta.*

Gecollationneert metter originaelder missiven, is daermede bevonden accorderende by my,

A. Grapheus. (1)

---

(1) Aangehaald blz. 111.

LVIII.

30 *Juni* 1566.

Extract vuyt sekere missive byde Gedeputeerde den XXX Juny 66 *aenden Wethouderen der stadt van Antwerpen gescreven.*

Eerweerdighe, Edele, Wyse, Voersienighe Heeren ende medebruederen,

Wy gebieden ons vuyt goeder heerten tot Uwer Eerw., derselver adverterende dat wy desen morgen, ten sesse uren, hebben ontfanghen die brieven van Uwer Eerw. op ghisteren gedateert, ende verstaen dat nyettegenstaende het debvoir by Uwer Eerw. ende den ingesetenen, tot Borgerhoudt noch predicatien gehouden syn, ende heeft terstont die Pensionnaris Gillis hem gevonden te Hove, maer en conste egeen audientie gecrygen midts dat te vroech was, ende hem vindende ter uren hem gedesigneert, tusschen acht ende negen uren, heeft aldaer gevonden mynen Heere van Meghem, die Haer Hoocheyt wilde spreken ende gelyck hy alleene was, vraeghde vande predicatie op gisteren ende wist daeraff te spreken, dwelck hoorende, seyde Zyne Edelheden tgene Uwer Eerw. ons heeft gescreven, ende naedien de voers. Pensionnaris sekeren langhen tyt verwacht hadde, soe is hy by Haer Hoocheyt ontboden ende oyck die Heere van Barlamont, ende in presentie vanden Heere van Meghem ende Barlamont heeft de voers. Pensionaris verhaelt dinhouden van Uwer Eerw. brieven. Haer Hoocheyt heeft Uwer Eerw. bedanckt vanden debvoir ghedaen ende dwelck deselve noch syn in meyninghen te doene om die voers. vergaderinge ende predicatien te beletten. Ende nae verscheyden communicatien, heeft den voers. Pensionaris belast dat hy terstont soude in diligentien yemanden depescheren die opden noene oft corst daernae tAntwerpen soude syn om Uwer Eerw. te adverteren dat dieselve behoirde buyten die vergaderinghe te beletten ende middelen te vinden den predicanten te apprehenderen ende dat daeromme myn Heere die Marcgrave metten

Borgemeester ende eenighe vander gulden ende andere poirteren behoirden hen onder die vergaderinge te vinden ende die desen naenoene te beletten buyten.

Dese copie geextraheert vuyt zekere missieve byden Gedeputeerde der stadt van Antwerpen, tot Bruessele wesende, aende Wethouderen derselver stadt gescreven den 30 Juuy 1566, ende daermede gecollationneert, is bevonden accorderende by my,

A. Grapheus. (1)

LIX.

30 *Juni* 1566.

Missive vanden Heeren Wethouderen der stadt van Antwerpen aende Gedeputeerde derzelver stadt te Bruessel wesende, in date den lesten Juny 1566.

Eerweerdighe, Edele, Wyse, Voersienighe Heeren ende medebrueders,

Wy gebieden ons vuyt goeder herten tot Uwen Eerw., denselven adverterende hoe dat wy ontfangen hebben Uwen Eerw. brieve, gedateert op heden, ende alzoo dezelve inhouden dat men metten Marckgrave, Borgemeestere ende eenighe vanden gulden met sommige vanden borgheren behoorden vuyt te gaen, zoo tanderen tyden gedaen was, hebben opgehouden sulcx te doen, bezundere de occurentien vanden tyde nu anders loopen dan hier voermaels gedaen hebben ende oyck die vander vergaderinghen merckelyck in grooteren getaele zyn ende oyck stouter vallen dan zy pleghen, tgene wy oyck te min geraden vinden zulx gedaen, zoo deur tgene dat die vander

(1) Aangehaald blz. 111.

predicatien hen laten duncken, ende oyck opentlyck verclaert ende gepredict hebben, dat hen wordt toegelaten ende georloft is tgeene hier voermaels verboden is geweest. Ende want wy desen morgenstont hebben neffens ons ontboden de Raedsluyden ende Wyckmeesteren, om met hen te spreken ende te adviseren aengaende zekeren naerderen middelen, hun oyck gedaen hebbende diverse remonstrantien, hebben ons voergehouden dat zy bereet waeren hen vuyterste neersticheyt te doen dat alle inconvenienten binnen deser stadt, ten besten zy consten, zouden moeghen worden belet, maer buyten deser stadt yet te moegen doen, en souden nyet doenlyck noch gheraden vinden, overmidts den occurentien van desen tegenwoirdighen tyde, ende dat gemerct in diverse plaetsen, als te Ryssel, Doornick ende meer andere, diverse vergaderinghen ende predicatien gedaen zyn geweest, langen tyt voer ende alleer die alhier gedaen zyn geweest, wel nootelyck waere geweten by wat middele de zaecken aldaer gemiddelt ende geremedieert zyn geweest, bezundere gheen publicatien aldaer ghedaen noch oyck ennighe appremiatien op leeraers gestelt en waeren geweest; nyettemin zouden excogiteren eenige middelen omme te moeghen obvieren allen inconvenienten, waertoe zy dach genomen hebben op morghen. Uwen Eerw. voorts adverterende dat desen dach ten twee steden, ter zelver plaetsen daer ghisteren is ghepredict geweest, wederomme groote vergaderinghe gemaect is geweest buyten deser stadt, jae in meerderen getaele ende confluentien dan ghisteren; ende zullen Uwen Eerw. voirts op morghen naerdere scryven van tgene alhier gepasseert zal wesen, van alle dwelcke Uwen Eerw. Haerder Hoocheyt zullen adverteren. Ende overmidts den grooten zaken ende affairen van importancien alsnu occurrerende, zullen op morghen bezien wien wy van onsen medebruederen sullen cunnen afveerdighen. Waermede dese eyndende, bidden God Almachtich Uwen Eerw. in zalicheyden te gespaeren. Gescreven desen lesten Juny 1566.

Onder stont gescreven: Uwen Eerw. goetwillighen medebruederen ende noch Borgemeesteren, Schepenen ende Raedt vander stadt van Antwerpen.

Ende opden rugge stont gescreven: Eerweerdighe, Edele, Wyse, Voersienighe Heeren onze bezundere goede mede-

bruederen den Gedeputeerden der stadt van Antwerpen, wesende tegenwoirdichlyck tot Bruessele.

Recepta prima Julii 1566 *per* Caerle 6 *a meridie.*

Gecollationneert metter originaelder missiven, is daermede bevonden accorderende by my,

A. Grapheus. (1)

LX.

1 *Juli* 1566.

Missive du Marcqgrave d'Anvers à Son Altèze, en date le premier de Juillet 1566.

Madamme,

Jusques à présent n'ay faict aulcun advertissement à Vostre Altèze aultre que celluy que Borgemaistres et Eschevins de ceste ville avons par ensemble faict faire par les Députez de ceste ville des occurrences et de ce que c'est passé des assemblées et prédications publicques assés près des portes et se en ung lieu si commode que en sortant la ville par trois diverses portes, l'on ne treuve guerre plus de chemin de l'une que de l'aultre.

Auquel lieu se sont faict hier deux presches, et si sont trouvé tant de peuple que à ce que le commun bruict porte et aussi comme m'ont dict quelcuns illecques envoyés que à paine la moictié de la congrégation ont peu entendre le prédicant.

Madamme, j'ay veu par lettres du Pentionaire de ceste ville, escriptes aux Bourgemaistres et Eschevins, que comme il avoit faict entendre à Vostre Altèze les prédications faictes Sammedi, dernier, que icelle luy avoit dict que l'on nous debvroit advertir et avecques Bourgmaistres,

---

(1) Aangehaald blz. 112.

Eschevins, sermentez ou quelcun d'iceulx et moy, debvrions sortir sur l'assemblée, (comme Vostre Altèze avoit entendu que l'on avoit bien faict par ci-devant, Madame, durant le temps que j'ay servy en cest office par deux diverses fois le Bourgmaistre de dehors, qui est l'une fois le Seigneur de Berchem, et l'aultre le Seigneur de Mercxhem.) Sommes sorty avecques parties des sermentez pour empescher les conventicules que se faisoient secrètement alentour de ceste ville, auquel temps les conventiculaires furent grandement timides, se que ne sont pour le présent, et n'estoit alors requis grande compaignie ne aussi grandes armes pour les faire séparer, et estoient faisantz si bon guet, que quant ilz pouvoyent sçavoir que nous estions sur pied, jamais ne les avons sceu attraper, encoires qu'avions bonnes espies pour trouver le lieu de leur assemblée. Pour le présent, les assemblées sont publicques, et n'ont aulcun peur (comme mesmes ilz disent,) de nul empeschement, oussi qu'ils ne laissent de se vanter qu'ils espèrent de guerre tarder de faire leur assemblée en la ville. A mon endroict, je voye la compaignie tant grande et creute, que je n'ay nul moyen de faire emprinse sur eulx; ne sçay aussi avecque qui je pourroye prendre les armes pour sortir la ville et ne suys sans crainte de la continuation. Suppliant à Vostre Altèze me voulloir pardonner et ne prendre mal, si peu d'office que j'ay faict jusques à présent ; oussi je asseure que s'il estoit en moy de l'émender, ne me vouldroye nullement espairgner ne aussi le laisser pour dangier que fusse. Remectant au Souverain Dieu le jugement dont procéde si grand changement.

Madamme, suppliant Vostre Altèze me commander son bon plaisir, prieray le Créateur icelle donner prospère, bonne et longue vie. D'Anvers, ce premier jour de Juillet 1566.

Collationnée à l'originelle minute, est trouvée accorder par moy,

A. Grapheus. (1)

(1) Aangehaald blz. 112.

LXI.

2 *Juli* 1566.

Extract vuyt zekere missive vande Gedeputeerden der stadt van Antwerpen te Bruessel wesende aenden Wethouderen derzelver stadt gedirigeert in date den 2 July 1566.

Eerweerdige, Edele, Wyse, Voersienige Heeren ende medebruederen,

Wy gebieden ons vuyt goeder herten tot Uwer Eerw., derzelver adverterende hoe dat wy ghisteren avont, omtrent zesse uren, hebben ontfangen Uwer Eerw. brieven op eerghisteren gescreven, die zoe laet gecommen zyn midts zekeren ongevalle vanden bode. Dezelve brieven ontfangen hebbende, heeft hem die Pensionaris Gillis gevonden by Haer Hoocheyt, in presentie van mynen Heere van Barlemont ende dinhouden van Uwer Eerw. brieven verhaelt, ende dat Haer Hoocheyt gelieffde tadviserene Uwer Eerw. wat men tegen die predicanten ende buytenvergaderingen zoude moeghen doen, gemerckt den tyt nyet en was het remedie te gebruycken dat tanderen tyden goet is geweest, midts redenen in Uwer Eerw. brieven begrepen, ende dat derzelver met heuren Rade daerop wilde dincken, waerop en heeft nyet geantwoerdt dan Uwer Eerw. te scryven dat dezelve het beste ende vuyterste debvoir wilde doen daertoe dienende, ende dat men die soldaten verjagen soude ende oyck noch cost ontsien teghen dieghene die anders willen dan wel.

Gecollationneert metter originaelder missiven, is daermede bevonden accorderende by my,

A. Grapheus. (1)

---

(1) Aangehaald blz. 112.

LXII.

2 *Juli* 1566.

Placcaet nopende den vuytlanders te moeten vertrecken ende de valsche leeraers geapprehendeert te wordene, in date II July 1566.

Byden Coninck.

Onsen Schouteth van Antwerpen ende Marcgrave Ons Lants van Ryen oft synen Stadthoudere, Saluyt. Alsoo Wy, tot Onsen grooten verdriete ende mishaghen, behoorlyck ghericht ende geinformeert zyn dat veele ende verscheyde vreempde ende vuytlanders, onder tdexele van comenschap oft andere huere saken ende affairen, daeghelycx van allen oerden ende canten in Onsen landen van herweertsovere commen, om Onse goede ondersaten ende tsimpel volck met huere quaede, valsche ende gereprobeerde leeringhen, dwaelinghen ende ketteryen te corrumperen ende besmetten ende infecteren, twelck Wy in desen sorchelycken tyt nyet en verstaen te lyden, onder dissimulatie; soo eest dat Wy, tselfde aengemerct ende begherende daerinne te versien, zoo veele alst in Ons is, ter eeren Goidts, tot bewaernisse ende conservatie van Onsen oprechten ouden gheloove ende Catholycxsche religie, ende oyck tot gemeyne welvaeren, ruste ende vrede, u ontbieden ende ordineren, by desen, dat ghy terstont ende zonder vertreck doet kundighen, vuytroepen ende publiceren in Onser voers. stadt van Antwerpen, ter puyen aff ende elders alomme onder uwe ampt ende officie daer men ghewoonlyck is ghelycke vuytroepinghe ende publicatie te doen, van Onsen weghen wel ernstelyck ende scherpelyck ghebiedende ende bevelende dat alle vreempde ende vuytlanders binnen Onser voers. stadt wesende, oft dier zouden moeghen comen, die aldaer nyet en syn om tstuck van commenschap oft om andere huere warachtighe ende weitige saecken ende affairen, van stonden aene vertrecken vuyt Onser voers. stadt, uwen bedryve ende

Onsen landen van herweertsovere; denwelcken Wy oyck ordonneren ende bevelen by desen tzelve alzoo te doene, opte pene dat men teghens hen zal procederen by arbitraele straffinghe ende correctie, nae ghelegentheyt vander saecken; ende inghevalle dat onder de voers. vuytlanders eenighe bevonden wordden die hen eenichssins ghevoirdert hebben Onse voers. inghesetenen oft ondersaten van herweertsovere met huere quaede leeringhe oft ketteryen te infecterene, besmetten oft corrumperen, oft yet ghedaen oft voertghestelt tenderende tot beruerte oft perturbatie vander ghemeynte, hoe dat tselve mochte wesen, soo willen ende ordineren Wy u terstont sulcke vreempde ende vuytlanders aen te tastene ende te apprehenderene, om daervan ghestraft ende gepunieert te worddene naer hun verdienste, anderen ten exempele, ende tot onderhoudinghe ende executie van Onsen voers. bevelen procedeert ende doet procederen teghen die overtreders, inder manieren voers. sonder eenich port oft dissimulatie, opde pene, zoo verre ghyluyden u daerinne nyet behoorlyck en quyt, dat ghy gheacht ende gehouden sult zyn voer medeplichtighe, gunsthighe oft fauteurs vande ghene die de ghemeyne ruste souden willen stooren ende perturberen, ende over alsulcke ghestraft ende ghepunieert te wordden. Tgene des voers. is ende des daeraen cleeft wel ende ernstelyck te doene, gheven Wy u volcommen macht ende sunderlinghe bevel by desen; ontbieden voirts ende bevelen allen anderen Onsen Rechteren, Justicieren, Officieren ende ondersaeten van Onser voers. stadt ende bedryve, ende anderen dyen tselve zal moeghen aengaen, dat zy u, tgene des voers. is doende, ernstelyck verstaen ende obedieren ende doen alle assistentie hun moeghelyck zynde, want Ons alzoo ghelieft. Gegeven in Onser stadt van Bruessele, onder Onsen contrezeghel hierop ghedruct in placcaete den XXVI^{en} dach van Junio XV^{c} zessentsestich.

Aldus stont onder gescreven: By den Coninck in synen Raede, ende onderteeckent: DE FACUWEZ.

Opten rugge stont ghescreven aldus: Op heden den tweeden July anno XV^{c} zessentsestich, soo is dinhoudt van desen openbaerlyck ter puyen tAntwerpen affghelesen ende gepubliceert, ter presentien van mynen Heere den Marckgrave ende Amptman derzelver stadt ende meer andere

ommestaenders, my daerby zynde ende onderteeckent: D. vanden Bossche.

Gecollationneert metter Placcaetboecke der stadt van Antwerpen, is daermede bevonden accorderende by my,

A. Grapheus. (1)

LXIII.

Copie vuyten Gebodtboeck der stadt van Antwerpen.

Geboden ende vuytgeroepen den IIen July 1566.

(*Gebodboeck*, vol. C, fol. 45 v°. Reeds gedrukt in het *Archievenblad*, D. I, blz. 284, D. II, blz. 386 en D. IX, blz. 298.)

Gecollationneert metten voers. boecke, is daermede bevonden accoirderende by my,

H. de Moy. (2)

LXIV.

3 *Juli* 1566.

Acte opde Wyckmeesters gemaect aengaende het visiteren vanden vremdelingen, in date III July 1566.

Op heden datum hieronder gescreven is by mynen Heeren Borgemeesteren, Scepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen geordonneert ende gesloten dat de Wyckmeesters der voers. stadt, van stonden aene ende in alder diligentie, met heuren Hooftluyden selen ommegaen, elck in zyne wyck,

---

(1) Aangehaald blz. 114.
(2) Aangehaald blz. 114.

ende hunne cohieren in goeden ordre ende behoirlycker formen redigeren, midtsgaders oyck hen volcomelycken informeren ende ondervragen opde qualiteyt ende conditie vanden persoonen wye onder heuren wyck zyn resorterende, ende bezondere goet regardt nemen opten buytenlieden, Franchoisen ende andere vremdelingen die alhier binnengecommen souden moeghen wesen, denwelcken zy oyck met goeder specificatien, by name ende toename ende van wat plaetse zy zyn, zullen opteeckenen ende by gescrifte overgeven; sullen insgelycx de voers. Hooftluyden ende Wyckmeesters goet regard ende consyderatie nemen opde legaliteyt ende getrouwicheyt vande thiende luyden, ende indyen zy eenich gebreck daerinne vinden, dezelve te moeghen destitueren ende affsetten ende van stonden aene eenen anderen getrouwen persoon inde plaetse van hen surrogeren ende doen stellen.

Aldus gedaen des Goensdaeghs drye dagen in Julio XV[c] jaer ende zessentzestich. Ondergeteekent : Polites.

Gecollationneert metter originaelder acten,
is daermede bevonden accorderende by my,
A. Grapheus. (1)

LXV.

4 *Juli* 1566.

Missive vande Gedeputeerde der stadt van Antwerpen, te Bruessel wesende, aende Wethouderen derzelver stadt overgesonden, in date den IIII[en] July 1566.

Eerweerdige, Edele, Wyse ende zeer Voirsienige Heeren,

Wy gebieden ons in alder goetwillicheyt tot Uwen Eerw., denselven by desen adverterenden hoe dat wy ghisteren avont hier gecomem zynde, hebben onsen last

(1) Aangehaald blz. 114.

te kennen gegeven mynen Heere den Trezorier, opdat de zaken bet gedresseert mochten worden. Desen morgenstont, terwylen wy Haer Hoocheyt nyet en consten gespreken, hebben wy geweest zoe by mynen Heere den Prince van Orangen, als by mynen heere den Grave van Egmont, elck bezundere, ende hebben hen de gelegentheyt verthoont ende oyck Uwer Eerw. last ontdect, die hen ter zaken genoech geaffectionneert hebben gethoont. Eyntelyck hebben wy oock neffens Haer Hoocheyt audientie gehadt, in presentie vanden Heere van Barlamont, den President, Tresorier ende Bruxelles, ende hebben Haerer Hoocheyt verthoont tgene aldaer en Dysendage ommegegaen is, insgelycx de publicatie ten selven daghe by Uwen Eerw. ghedaen, mitsgaders de diligentie gedaen tegen de vuytlandige, Franchoysen, soldaten ende andere, eentsamentlyck tgene op ghisteren morghen op alle zaken by Uwen Eerw. geraempt is geweest. Waerop Haer Hoocheyt ierst ende principalyck heeft ons voorgehouden wat versekerheyt aldaer was vanden vuytlandigen, Franchoysen, soldaten ende diergelycke dat die vertrocken waeren, ons te kennen gevende dat zy verstonde deselve voor een groot deel noch tAntwerpen te wesen, ende dat dagelycx andere derwaerts waeren commende, onder andere ons oyck vragende hoe vele Franchoysen ende soldaten men wel hadde doen vertrecken, ende wie deselve waeren, met naeme ende toename, ende oft men daeraff nyet en hadde gehouden goet registre, welcken twee vragen aengaende Uwen Eerw. sal believen ons naerdere te onderrichten, opdat wy des mochten reden ende bescheet gheven. Ten anderen heeft zy ons oock gevraecht wat ordre, versekeringe ende hope men hadde, om soe wel haer te verzekeren, als oyck de stadt binnen van alle inconvenienten te besorghen, eentsamentlyck dese assembleen te scheyden ende doen cesseren, waerop wy seyden des de gemeynte ter stadt bewaernisse promptelyck hadde voirgehouden ende gepresenteert, ende dat zoe verre Haer Hoocheyt eenigen grooten meesters aldaer wilde seynden, dat die de humeuren vande gemeynte ende wes zy daerinne souden willen doen, souden mogen best ondertasten ende Haerer Hoocheyt adviseren, eentsamentlyck vande wachte, officie ende versekeringe die de borgheren, cooplieden ende ingesetene souden willen offereren, hopende

dat met hen auctoriteyt, intercessie ende demonstrantie desese assembleen zeer souden mogen smilten ende alle zaken te bet gestilt worden, met verscheyden redenen daertoe dienende, waerop eyntelyck Hare Hoocheyt haer bedanckende vanden goeden debvoire hierinne gedaen, zeyde de zaken van zoe grooten gewichte te wesen, bezundere nopende heurer compste, oft van eenige personagien daer te seynden, dat zy daerinne nyet en zoude willen resolveren sonder den Raedt, dien zy tot dien eynde soude doen vergaderen, ende dan ons antwoorde gheven, ons expresselyck belastende van hier nyet te scheyden, maer ons altyt byder handt te vinden, om theuren ontbieden by haer te commen ende des Raets resolutie te verstaene. Onder andere propoisten ons oyck verhalende dat zy verstonde dat den bastaert van Vendosme ende Capiteyn Baron vuyt Gascoignen ende andere Franchoysen Capitainen aldaer noch hen secretelyck hielden, oft emmers, soe men seyde, nyet verre vuyter stadt en waeren, ende dat men alle neersticheyt ende vlyticheyt behoirde te doene om deselve ende dergelycke tachterhalen ende te apprehenderen, zoo zy aldaer nergens om en quamen dan om de zaken te garboullieren. Voort sal Uwen Eerw. believen ons in diligentien te adverteren oft de debvoiren op ghisteren geconcipieert ende dien achtervolgende by ons Haerer Hoocheyt verthoont, oyck syn begonst te wercke geleeght te worden, eentsamentlyck oock oft de publicatie tegen de soldaten ghedaen is ende oft die metten anderen geprint ende alom geplect is, soo wy des Haer Hoocheyt dadvertencie hebben gedaen, ende ons daeraff een, II of III gedructe te seynden om Haerer Hoocheyt van Uwen Eerw. debvoir best te informeren. Uwen Eerw. sal oock believen ons terstont te adviseren, zoe verre yet anders daer occurreert, terwylen wy noch hier syn, zoe wy hebbende Haerer Hoocheyt antwoorde ende resolutie, ons terstont nae huys selen maken om Uwen Eerw. van al mondelinge rapport naerdere te doene. Haer Hoocheyt hielt ons oock heden voir, oft wy hadden ontfaen het placcaet dat sy generalyck tegen dese prekingen ende vergaderingen hadden laten depescheren om alom gepubliceert te worden, waeraff oyck Uwer Eerw. brieven, te deser uren ontfangen, zyn vermanende, welck placcaet is alom vuytgesonden, oock in andere landen ende steden, soo ons de Audiencier ende

andere vercleert hebben. Die van Brussel hebben van gelycken ontfaen, ende hebben ons geseeght tselve op morgen te willen publiceren, gelyck oock die van Loven seggen dat daerinne by hen Collegie gheen swaricheyt en sal worden gemaect. Den Raedt van Staten is desen nanoene op onse geproponeerde vergadert geweest, maer daer en is alnoch gheen finale resolutie genomen, maer vergaderen daerop weder morgen ten IX uren, daerop men ons heeft doen wachten. Voort hopende morgen naerder oft te scryven oft selve te commen rapporteren, syn dese eyndende ende Uwe Eerw. Gode bevelende. In haesten tot Bruessel, desen IIIIen July 1566 savons spade.

Onder stont gescreven : Uwen Eerw. goetwillige medebroederen de Gedeputeerde der stadt van Antwerpen, wesende te Bruessel.

Ende opden rugge: Eerweerdige, Edele, Wyse ende zeer Voirsienige Heeren Borgmeesteren, Scepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen.

Gecollationneert metter originaelder missiven, is daermede bevonden accorderende by my,

A. Grapheus. (1)

LXVI.

4 *Juli* 1566.

Missive vanden Wethouderen der stadt van Antwerpen aende Gedeputeerde derzelver stadt tot Bruessel wesende, in date 4 *July* 1566.

Eerweerdige, Edele, Wyse, Voirsienige Heeren, besundere goede medebroederen,

Wy gebieden ons vuyt gansser herton tot Uwe Eerw., derselver hiermede adverterende hoe dat alzoo wy ver-

(1) Aangehaald blz. 114.

staen hebben dat de Heere van Brederode op ghister avont ten IX uren tot Lyere gearriveert is, ende is aldaer verwachtende den Grave van Culenborch ende vanden Berghe, die ghisteren naernoene binnen deser stadt gecommen is ende, zoe wy verstaen, vanden daghe voorts naer Lyer sal reysen, daer hen noch anderen diversse Edelmans vinden sullen, dunct ons dat goet sal wesen dat Uwe Eerw. tselfde Haer Hoocheyt, alzoo haest alst mogelyck is, te kennen gheven, opdatse, achtervolgende haeren begeerten, van alle occurrentien geadverteert zy, ende alzoo ons oock diversse coopluyden ende scippers deser stadt clachtelycken te kennen gegeven hebben vanden rigeure ende exactien die den Coninck van Denemarcke tegens den coopluyden ende scippers van desen landen, meer dan tegens de subjecten van andere coninckrycken, is gebruyckende, als boven zynen ordinarisen tol onsen coopluyden ende scippers afnemende van elck last twee daelders, ende daerenboven eenen man vuyt elck scip ende zoevele geschutz alst hem belieft, daer hy de supposten vanden Coninck van Vranckryck laet ongemolesteert doorvaren, ende deselve scattinge van twee daelders opt last goets wel duysent daelders is bedragende, ende zoe dit lant daerdeur van alsulcken sommen geexpileert ende tegens alle recht, redene ende oude accordaten tusschen den rycke van Denemarcke ende dese landen, anderen tyden gemaect, berooft, dunct ons (onder correctie van Uwen Eerw.,) dat goet sal wesen dat Uwe Eerw. tgene voors. is Haer Hoocheyt ende elders daerse geraden ende van noode sullen vinden te wesene remonstreren, ten eynde tegens alsulcke ombehoirlycke exactien, alzoo haest alst mogelyck waere, geremedieert mach worden, want anderssints, deur alsulcke ende gelycke exactien, de coopmanschap vuyt desen landen in anderen coninckrycken ende provincien zouden geraken gediverteert te wordene, dwelck wel dient verhoeyt te zyne. Hiermede Uwe Eerw. God Almachtich bevelende. Gescreven den IIII^en^ dach July anno 1566.

Onder stont gescreven : Uwe Eerw. goetwillige medebroederen, Borgemeesteren, Scepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen.

Ende opden rugge : Eerweerdigen, Edelen, Wysen ende

zeer Voirsienigen Heeren den Gedeputeerden der stadt van Antwerpen, wesende nu ter tyt tot Bruessele.

Recepta IIII Julii 1566, naeden noen door Moyses.

Gecollationneert metten originalen brieve,
is daermede bevonden accorderende by my,
A. Grapheus. (1)

LXVII.

4 *Juli* 1566.

*Publicatie gedaen den IIII*en *July* 1566 *opte soldaten ende vagabonden.*

Copie vuyt het Gebotboeck der stadt van Antwerpen.

*Geboden ende vuytgeroepen by Heeren Janne van Ymmersseele, Riddere, Schouteth, Burgmeesteren, Scepenen ende Raedt vander stadt van Antwerpen, opden vierden dach July XV*c *sessentzestich.*

Men gebiedt, van sHeeren ende vander stadt weghen, alle soldaten ende vagabonden dat zy vertrecken, van stonden ane, vuyt deser stadt ende die vryheydt derselver, ende hen voorts reguleren naevolgende den inhouden vanden placcaten Ons Genadichs Heeren des Conincx ende vande geboden van deser stadt weghen dienaengaende tanderen tyden ende te meer stonden ghedaen, opte penen inde selve geboden ende placcaten gestelt.

Voorts gebiedt men dat hem eenyegelyck vermyde binnen deser stadt, tzy by daghe, avonde oft nachte, te ghaen achter straten met trommelen, pypen, trompetten ende diergelycke andere instrumenten, in eeniger manieren, opte pene van acht daghen in gevanckenisse te water ende te broode gestelt oft anderssints arbytralyck te worden gecorrigeert, dat hem

---

(1) Aangehaald blz. 114.

oock een yegelyck vermyde by daghe, nachte oft ontyde vermomt, gemaskert oft verstopt te ghane, op arbitrale correctie.

Gecollationneert metten voors. boecke, is daermede bevonden accorderende by my,
A. GRAPHEUS. (1)

LXVIII.

5 *Juli* 1566.

Missive vanden Wethouderen der stadt van Antwerpen aen hunne Gedeputeerde tot Bruessel wesende, in date 5 *July* 1566.

EERWEERDIGHE, EDELE, WYSE, VOERSIENIGE HEEREN ENDE MEDEBRUEDERS,

Wy gebieden ons vuyt goeder herten tot Uwer Eerw., denzelven adverterende hoe dat wy desen morgenstont hebben ontfanghen Uwen Eerw. brieve op ghisteren gescreven, ende alsoe wy vuyt dien hebben verstaen tgene by Uwen Eerw. zoe neffens Haerer Hoocheyt als anderssints gedaen is geweest, ende, onder andere, dat Haere Hoocheyt begeerde te zyn geadverteert wat versekerheyt alhier was vanden vuytlandighen, Franchoisen, soldaten ende diergelycke dat die vertrocken waren, ende hoe vele Franchoisen ende soldaten men wel hadde doen vertrecken, ende wie dezelve waren, met name ende toename, ende oft men daeraff nyet en hadde gehouden goet registre, waerop Uwen Eerw. zullen weten ende derzelver Haerder Hoocheyt te kennen geven, hoe dat wy opt ghene des voers. is goede ordre gestelt hebbende, hebben mynen Heeren Heeren de Marcgrave, Amptman ende andere daerby gevueghde vander

---

(1) Aangehaald blz. 115.

Weth hen vuyterst neersticheyt gedaen, zoe zy oyck noch dagelycx hen goet ende ernstich debvoir doen, zoe aen alle weerden ende gasthouders als andere poorteren ende ingesetene, omme alomme te becommeren de vrempdelingen, Franchoisen, soldaten ende vagabonden die binnen deser stadt ennichssints souden moegen wesen, in vuegen dat zy egheenssins gebreckelyck en zyn te doen in alles wes nootelyck ende in dien gerequireert mach wesen, opschryvende ende boeckhoudende van dien, oyck dezelve hunne boecken dagelycx metten billietten byden weerden, gasthouderen ende andere overgebrocht confererende, soe wy oyck hebben byden Hooftluyden ende Wyckmeesteren deser stadt pertinentelyck doen omgaen, van huyse te huyse, elck in zynen wyck, om op te scryven (navolgende der ordonnantien daerop gemaect,) alle de inwoenderen, van gelycken hen doen informeren opte vrempdelingen die neffens yemande souden moegen gelogeert zyn, ende daer zy ennige gevonden hebben, met goeder specificatien doen opscryven van waer ende vuyt wat landen die wesen mochten, hebbende oyck, tot versekerheyt van deser stadt, last gegeven ende doen effectueren dat men aende stadtpoorten gestelt heeft zekere persoonen ende borgeren, van goeder qualiteyt, die dese stadt (om te beter gebot ende bevel over hen te hebben,) is salarierende, denwelcken last onder eedt gegeven is goede ooge ende wacht te nemen opte ghene die van buyten te deser stadt waerts inne souden moeghen commen, ende bezundere opte vremdelingen, soldaten ende vagabonden, opscryvende, oyck by name ende toename ende met goeder specificatien, deselve vrempdelingen, die oyck convoierende (bezundere daer ennighe suspicie op soude moegen vallen,) tot in hunnen logysen ende herbergen toe, tot welcken eynde men oyck heeft doen maken zekere slachboomen binnen den poorten, om by middel van dien de passanten te bat te moegen ondervragen ende ondertasten van hunder qualiteyt, bezundere vanden vrempdelingen ende vuytlandigen ; hebben oyck doen verbieden te gaen by avonde, nachte oft ontyde achter straten met pypen, trommelen, trompetten ende diergelycke andere instrumenten, noch oyck in mascren te gane, op zekere penen ; van gelycken oyck vernyeuwt het placcaet ende ordonnantie gemaeckt opte soldaten, vagabonden ende diergelycke, soe wy oyck hebben doen

in drucke vuytgeven het placcaet lest gepubliceert, namelyck den II^en deser maent, daeraff wy Uwen Eerw. twee of drye copyen seynden. Van ennigen saken oft occurrentien en hebben nyet zunderlincx te scryven, dan dat desen morgenstont, omtrent den IX uren, int Lombaertstraetken (1) is brant geweest, aldaer affgebrant wesende eens scrynwerkers huys, welcken brant is geblust geweest met grooter cloeckicheyt ende gewillicheyt vanden volcke, zoe denselven aengegrepen was voerdere te trecken, gelyckerwys het huys vanden Faignani naest den brant gestaen, het huys van Fernando Bernuy ende noch twee huysen tegensover ontsteken waren, wesende alle saken den brant aengaende gepasseert met zeer goeder zeden, manieren ende stillicheyt, oyck gehoirsaemheyt onder tvolck, ende zonder ennige insolentien aldaer gebeurt ende geschiet te zyne, dwelck is wy Uwen Eerw. alsnu hebben weten te scryven, midts welcken desen een eynde makende, bidden God Almachtich Uwen Eerw. in salicheden te gesparen. Gescreven desen V^en July 1566.

Onder stont gescreven aldus : Hebben oyck, tot meerder versekerheyt van tgene des voers. is, geordonneert te lande oepen te houden alleenlyck St.-Jooris- oft sKeyserspoorte, de Kipdorp- ende Christernpoorte.

Ende was noch ondergescreven : Uwen goetwillige medebruederen Borgemeesteren, Scepenen ende Raide vander stadt van Antwerpen.

Ende buyten opten rugge was gescreven : Eerweerdigen, Wysen, Voersienigen Heeren, den Gedeputeerden der stadt van Antwerpen, wesende jegenwordelyck tot Bruessele.

Recepta 5 *Julii* 1566 *per* Hans de bode.

Gecollationneert metten originalen brieve,
is daermede bevonden accorderende by my,
A. Grapheus. (2)

---

(1) Thans de Beddenstraat.
(2) Aangehaald blz. 115.

LXIX.

7 *July* 1566.

Extracten vuyt zekere missyve vande Heeren Gedeputeerde der stadt van Antwerpen, wesende binnen Bruessele, aende Heeren Wethouderen derzelver stadt gescreven in date den sevensten July XV^c zessentzestich.

Ende gelyck de Staten tot omtrent den een uren nae middach vergaedert waren, soe is de Pensionaris Gillis ierst naden noene, in presentie vanden Heere van Barlemont, by Haer Hoocheyt geweest, ende aldaer verhaelt dinhouden van Uwer Eerw. brieven, bedanckende denzelven vant goet debvoir ende dat die daerinne wilden continueren, ende hadde verstaen dat deur den brant men tAntwerpen in wapene was geweest, ende Haer Hoocheyt lesende dinhouden van Uwer Eerw. brieven dyenaengaende, was wel te vreden dat die saken soe stille ende met goede manieren gepasseert waeren. Hier zyn billietten gepleckt tegen die publicatie vanden placcate opde predicatien, maer en hebben noch gheen becommen.

Gecollationneert metter originaelder missiven, is daermede bevonden accorderende by my,

A. GRAPHEUS. (1)

---

(1) Aangehaald blz. 115.

LXX.

7 *Juli* 1566.

Lettre missive de Messieurs de la Loy d'Anvers à Son Altèze, en date du 7e de Juillet 1566.

MADAMME,

Nous prions d'estre recommandez en toute humilité à la bénigne grâce de Vostre Altèze.

MADAMME,

Comme hier avions député l'ung des Bourgmaistres, deux Eschevins et le Pensionnaire de ceste ville pour remonstrer à Vostre Altèze ce que au mesme jour avions faict avecq les Membres de ceste ville pour faire les advertences de ce que icy s'estoit passé, et en oultre de requérir et déclairer à Vostre Altèze ce que pour la tranquillité et repos de la ville nous sembloit mieulx convenir, mais comme depuis avions trouvez en conseil occurrences, de tant plus en ce jour de Dimenche davantaige, aussy que présentement sommes en délibération avecq les députez des Membres de la ville, pour mectre ordre à la garde, tuition et sceureté d'icelle, ensuyvant la résolution avecq eulx prinse, et pour plusieurs considérations et aultres, mesmes aussy pour ne donner occasion aux gens de parler ou souspeçonner, si tant des personnes de la Loy se retyroient à Bruxelles vers la Court, pour ce avons trouvé en conseil, pour le plus expédient, de les retenir icy et mander en diligence vers Vostre Altèze le Pensionnaire Wesenbeke seul, pour adverter icelle de toutes occurrences, requerrans qu'il plaise à Vostre Altèze de donner au dict Pensionaire bénigne audience et aussy crédence à ce que de nostre part remonstrera.

Escript en Anvers, le VIIme jour de Juillet l'an 1566.

Collationnée à l'originelle minute, est trouvée accorder par moy,

A. GRAPHEUS. (1)

(1) Aangehaald blz. 116.

LXXI.

10 *Juli* 1566.

Verbael van tgene den X^en July anno LXVI byden Gedeputeerden vanden hooftsteden, vergadert aengaende den placcate vander moderatien, gedaen is geweest neffens Haer Hoocheyt.

Decima Julii anno 1566.

Ten zelven dage, nae middach; omtrent den vyff uren, syn gecompareert ende verschenen die Gedeputeerde vande vier hooftsteden van Brabant, als te wetene : Joncker Cornelis van Grave ende Doctor Schoer, beyde Schepenen, ende die Pensionaris van Loevene, die Borgemeestere ende Schepen Joncker Antheunis vander Noot, metten Heere van Wemmele, Rentmeestere, ende den Pensionaris van Bruessele, beyde die Pensionarissen van Antwerpen, ende Joncker Henrick van Eynthouts, Schepenen vanden Bossche, by myne Genadige Vrouwe Regente die Hertoginne, ter presentien myns Heeren van Barlaymont, myns Heeren des Presidents ende des Raedtsheeren Bruxella ende dAssonville. Aldaer die Pensionaris van Bruessele, vuyten naem des voers. Gedeputeerde, heeft Haer Hoocheyt verhaelt hoe dat al eest zoe dat wy wel weten dat diezelve Hare Hoocheyt egeene diffidence en heeft vande Magistraten ende Regeerderen vande voers. steden, aengaende ons Heylich kersten ende oudt geloove, sy Gedeputeerde nochtans nyet en hebben laten te verthoonene Haerder Hoocheyt die goede ende groote affectie die zy hebben tot donderhoudt vanden selven kersten geloove, gelyck zy heur advys opt beworp vanden voers. placcate opt stuck vander religie gemaect ende by Haere Majesteyt doen communiceren, hebben geraempt, ende binnen zekere cortte daghen hoepen vaste resolutie van heuren iersten Lede te bringene. Verclaerende voirts dat zy aengaende den trouble ende groote vergaderinghe vanden volcke inde predicagien ende diergelycke, zyn bereet allen dienst Zyner Majesteyt ende Haerder Hoocheyt te bethoonene hen mogelyck, ten eynde diezelve ongeorloffde vergaderinge ende precaigien moegen

cesseren, ende indien Hare Hoocheyt iet int besundere begeert hen te bevelene om denzelven trouble te hulpen doen cesseren, syn te vreden allen hen debvoir moegelick daertoe temployerene, als goede ende getrouwe ondersaten behoiren.

Waerop Haere Hoocheyt in persoone antwoirdende, heeft den voers. Gedeputeerde grootelyck bedanct vande goede zele ende affectie die zy vuyten naem van heuren iersten Lede verthoonende zyn totten dienste van Zynder Majesteyt ende lande, als goede ende getrouwe ondersaten ; begerende dat zy altyts int goet debvoir willen continueren, ende indyen eenige occurrentien gevallen, sal den steden daeraff naerdere advertentie doen. Maer alzoe die zaecken, midts desen oproerigen tyt, waren seer perplex, ende dat alsoe waere te besorgene teghen die naegebueren van dese Nederlanden, soe en was niet beter geraden dan die frontierenplaetssen wel te versiene met ruyteren ende knechten, ende daeromme recommandeerde zy seer hoochelyck ende nootelyck die bede vande garnisoenen, sonder betalinge vande welcke ommogelyck waere die frontieren te bewaerene ende die vyanden vuyten lande te houdene, ende want dese saecken van trouble waeren soe vreempt ende nyet wel oft gevuegelycker te beslichtene dan oyck met bidden aen Onse Heere God, ten eynde zyne goederthierentheyt gelieve de landen in peyse ende vrede te bringene, soe recommandeerde zy oyck diezelve Gedeputeerde dat zy zouden willen bidden ende doen bidden voor die welvaert, peys, vrede ende tranquilliteyt van dese landen van herwaertsovere. (1)

---

(1) Aangehaald blz. 117.

LXXII.

11 *Juli* 1566.

Missive vande Wethouderen der stadt van Antwerpen aen hunne Gedeputeerde tot Bruessel wesende, in date 11 *July* 1566.

Eerweerdighe, Edele, Wyse, Voersienighe Heeren etc.

Alzoo wy op ghisteren voerder noenen ontfanghen hebben zekere brieven van Haerder Hoocheyt, gedateert den IX[en] dach deser tegenwoirdigher maent July, inhoudende, onder andere, dat men alhier zoude cundighen, notificeren ende aengheven alomme binnen den limiten ende bedryve vander jurisdictien dezer stadt, dat de predikaigien ende vergaderinghen nyet alleenlycken en zyn ende gehouden wordden teghens den wille ende meyninghe van Zyner Majesteyt, Haerer Hoocheyt ende teghens dofficie ende debvoir van alle goede ende getrouwe ondersaten, maer oyck teghens de meyninghe ende wille vande principaele Heeren Ridders vander Oerden, ende wy bevinden dinhout vanden zelven brieven hem oyck te refereren totten placcate onlancx, naemelyck den vierden deser tegenwoirdiger maent, by Haerder Hoocheyt aen ons ghesonden, dat wy ons oyck wel laeten duncken dat dezelve Haer Hoocheyt wel zal hebben verstaen dat tzelve placcaet, gedateert den derden ende by ons ontfangen als voere den vierden deser voers. maent, noch ter tyt alhier nyet en is ghepubliceert geweest, waerdeure Haere Hoocheyt moegelyck zal hebben ennich miscontentement, hebben daeromme dese jegenwordighe wel willen scryven aen Uwen Eerw., ten eynde Uwen Eerw. derzelver Haerder Hoocheyt remonstreren ende te kennen geven de redenen die ons gemoveert hebben op te houden het publiceren zoo vanden voers. placcaete als vanden voers. beslotenen brieven, als deselve brieven hen refereren totten voers. placcate, te wetene, ierst, vuytdien dat zoo wy tselve placcaet hadden

ontfanghen den vierden voers., wy desanderendaechs tzelve gheenssins en hebben goetgevonden te publiceren, overmidts dyen ten selven daeghe, des voernoens, brant alhier is geweest, deur welcken brant de gemeynte zeer beruert was, voorts dat desanderendaechs daernae, dwelck was Saterdach, de Leden van dezer stadt heel spaede tot byden twee uren naeder noenen vergadert waeren, waerop den Sondach gevolcht wesende, ten welcken daeghe men egheen publicatien gewoonlyck en is te doene ; is des Maendaechs binnen deser stadt sulcken beruerte onder tgemeyn volck opgeresen, dat gheenssins geraeden en is geweest sulcx te doene, zoo het volck mits dezelve publicatie doende, noch meer zoude hebben geperturbeert geweest. Ende gemerct wy de occurrentien vanden tyde sulcx zien jegenwoirdichlyck loopende, dat dezelve publicatie gedaen wordende, luttel deuchden soude bybrengen, jae eer meer exaspereren tgemeyn volck ende oorsaecke gheven van hen stercker in wapenen te stellen opte prekinghen ; dat oyck het placcaet ghepubliceert den tweeden dach deser voers. maendt genoech inhoudt het effect vanden placcate tgene den voers. vierden dach gesonden is geweest, ende wy oyck verstaen dat ten plaetsen daer tvoers. placcaet is gepubliceert geweest nyet heeft gevoirdert, maer ter contrarien tvolck in trouble gestelt ende den sectarisen oorsaecke gegeven de wapenen in handen te nemen, ende dat alwaert wel soo dattet gepubliceert waere, tzelve egheenssins alhier en zoude cunnen worden gestelt tot executien, hebben opgehouden dezelve publicatie te doen, bezundere oyck dat ennighe der puncten inden zelven placcate begrepen Haere Hoocheyt heeft gestelt in deliberatie met den Staeten des lants, verwachtende daerop hen advys, zoo oyck dezelve publicatie zoude schynen te prejudicieren derzelver deliberatien, tgene Uwen Eerw. Haerer Hoocheyt te kennen sullen gheven tot onser excusen, welcken aengaende ons oyck verwondert by Uwen Eerw. nyet gescreven geweest te zyn, zoo wy den Pensionaris Wesenbeke, de leste reyse hy alhier neffens ons is geweest, dezelve redenen genoech hadden gelast Haerder Hoocheyt te kennen te geven. Uwen Eerw. voerts adverterende dat wy desen voernoene hebben doen publiceren de copye vande voers. missiven by ons op

ghisteren ontfanghen als voere. Eerweerdighe etc., hiermede dese eyndende, bidden God Almachtich Uwen Eerw. in zalicheyden te gespaeren. Gescreven desen XI[en] July 1566.

Onder stont gescreven: Uwen Eerw. goetwillighe medebrueders, Burgemeesteren, Scepenen ende Raedt vander stadt van Antwerpen.

Gecollationneert metter originaelder missiven, is daermede bevonden accorderende by my,

A. Grapheus. (1)

LXXIII.

9 *Juli* 1566.

Missive van Haer Hoocheyt aenden Marcgrave, Borgmeesteren, Scepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen, in date 9 *July* 1566, *den XI July daernae gepubliceert.*

Marguerite, byder gratie Gods, Hertoginne van Parme ende van Plaisance, Regente ende Gouvernante.

Lieve ende welbeminde,

Alsoe wy behoirlycken onderricht zyn dat dese valsche leeraers ende verleyders des volcx jegenwoirdelycken in vele ende verscheyden plaetsen, orten ende quartieren van herwaertsovere verspraeyt wesende, om des te beter ende lichtelycker tsimpel volck te bedriegen ende verleyden, valschelycken ende tegens de waerheyt derfven seggen ende predicken dat heure prekingen ende vergaderinghen met wete, wille ende consent vande principale Heeren van desen landen gehouden ende gedaen wordden, daerdeure zy tvoers. simpel volck tot heure prekingen trecken ende aenhalen, tot groot verlies ende nadeel van hun salicheyt ende tot beruerte ende perturbatie vander gemeynte,

(1) Aangehaald blz. 118.

ende cleynachtinge ende versmadenisse vanden placcaten ende verboden onlancx daerop gemaect, waeromme begheerende daerinne te versien ende om dezelve prekingen ende vergaderinghen bat te moeghen beletten ende verhoeden, versuecken wy u ende nyetmin, in naem ende van wegen Onss Heeren des Conincx, lasten ende bevelen wel ernstelycken dat ghy, terstont ende sonder vertreck, doet cundigen, notificeren ende aengeven, alomme binnen de limiten ende bedryve van uwer jurisdictie, dat de voers. prekingen ende vergaderingen nyet alleenlycken en zyn ende gehouden wordden tegens den wille van Zyne Majesteyt ende van ons, ende tegens dofficie ende debvoir van alle goede ende getrouwe ondersaten, maer oyck tegens den wille ende meyninghe vande principale Heeren Ridders vander Oerden, derzelver Majesteyt ende Gouverneurs van desen landen, gelyck zy alle tot verscheyden stonden, zoe wel in vollen Rade als anderssints, tzelve ons expresselycken geseeght, verclaert ende versekert hebben, soo men oyck sien ende verstaen can byden voers. geboden ende placcaten, met heuren advyse, raedt ende goetduncken onlancx gemaect, blyckende daerby dat zulcke boose ende valsche leeraers denzelven Heeren Ridders vander Oerden ende Gouverneurs vanden landen groote injurie, cleynicheyt ende schande doen, dat zy zoedanige propoesten, mare ende calumpnie van hen houden ende sprayen, midtz welcken, indyen ghy binnen uwen bedryve oft jurisdictie eenige weet, bevindt oft verneempt die vande zelve Heeren diergelycke woordden oft propoesten hebben int heymelyck oft oepenbaer, wy ordineren ende gebieden u, in naem ende van wegen Zynre voers. Majesteyt, dat ghy zulcke daervan straft ende corrigeert ten exemple van anderen, tzy by pecuniele boeten, amenden oft corporele penen ende straff, gelyck ghy bevinden sult te behooren, sonder eenich verdrach, gunste oft dissimulatie, ende in tgene des voers. is, en wilt in gheenen gebreke wesen. Lieve ende welbeminde, Onse Heere God zy met u. Gescreven te Bruessele, den IX^ten^ dach van Julio 1566. Signé : MARGARITA et DOVERLOEPE.

Ende buyten opten rugge stont gescreven : Onsen lieven ende welbeminden den Marcgrave, Borgemeesteren, Scepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen.

Ende stont noch opden rugge gescreven als hiernae volght : Gecundicht ende gepubliceert het inhoudt van deser missiven ter puyen aff daer men de publicatien is gewoenlycken van doene binnen der stadt van Antwerpen, opten XI[en] dach July anno 1566, ter presentien van Heeren Janne van Ymmersseele, Riddere, Heere van Boudries, Marcgrave des lants van Ryen ende Schouteth van Antwerpen, ende Heer Jan Wolffaert ende Heer Jannen van Schoonhoven, Ridderen ende Scepenen der stadt van Antwerpen. Onderteekent : H. DE MOY.

Opten XIII[en] July anno XV[c]LXVI is vanden inhouden van desen genomen copie om die binnen deser stadt van Lyere te publicerene. Onderteekent : COURTOIS.

Opden XIII[en] dach July XV hondert jaer ende LXVI, is binnen der stadt van Herentals hieraff copie gehouden om desanderendaeghs te publiceren. Onderteekent : VERHEZEN.

Gepubliceert dinhouden van desen binnen der vryheyt van Turnhout ter puyen aff, ter presentie van Joncker Merten van Mechelen, Schouteth, Huybrecht Gevaerts, Claus de Haen ende Henrick vander Heyden, Scepenen der voers. vryheyt ende meer andere omstanders. Gedaen nae tsermoen den XIIII[en] July 1566, my present. Onderteekent : J. WALSCHARTS.

Dinhouden van desen is tot Hoochstraten ter puyen aff gepubliceert ter presentie ende bysyne van Jan Bellens, Schouteth, Laureys Aert Heyns ende Peeter Waechmans, Scepenen inde voors. vryheyt, den XIIII[en] July anno 1566 by my. Onderteekent : G. WAGEMANS.

Gecollationneert met zynen originalen, is
daermede bevonden accorderende by my,
A. GRAPHEUS. (1)

---

(1) Aangehaald blz. 119.

LXXIV.

3 *Juli* 1566.

Placcaet vanden derden July 1566, *nyet gepubliceert midts den redenen inde missieven aende Hertoginne ende Gedeputeerde gescreven.*

Byden Coninck.

Onsen Schouteth van Antwerpen ende Marcgrave Ons lants van Ryen oft synen Stadthoudere, Saluyt. Al eest zoe dat alle ongeoerlofde vergaderinghen ende conventiculen, als der gemeynte zeer hinderlyck wesende, van allen tyden soe wel byde gemeyne rechten, alsoyck byde ordinancien in Onse landen van herwaertsovere menichwerven gepubliceert ende vernyeuwt, verboden syn, des nochtans nyettegenstaende, is geheel kennelyck ende openbaer dat in verscheyden plaetsen, quartieren ende orten vanden selven lande, zoewel ten platten lande, in bosschen ende elders, als binnen steden, vlecken ende dorpen, vele ende diverse conventiclen ende ongeorloffde vergaderingen gehouden wordden, met grooten menichte van volcke van allen canten, oyck met stocken ende wapenen aldaer commende ende tsamen loopende, in welcke vergaderingen menigherley dwalingen, ketteryen ende conspiratien tegens Onsen heyligen christen geloove, Catholicxsche religie ende gemeyne welvaert, ruste ende vrede gepredict, gesayt, getracteert ende gehandelt wordden, daerdeure tsimpel volck jammerlyck gecorrumpeert, verleyt, besmet ende geinfecteert wordt, tot groot verlies ende naedeel van hun salicheydt ende tot beruerte ende perturbatie vande gemeynte, twelck wy nyet en willen oft dencken eenichssints te lyden oft gedooghen onder dissimulatie, soe eest dat Wy tselfde aengemerct ende begeerende daerinne te versien ter eeren Goidts, tot bewarnisse ende conservatie van Onsen ouden geloove ende Catholicxsche religie ende tot gemeyne welvaren, ruste ende vrede, hebben by advise ende deliberatie van Onser seer lieve ende beminde

sustere de Hertoginne van Parme ende van Plaisance, voer Ons Regente ende Gouvernante in Onse voers. landen van herwaertsovere, ende oyck van Onsen zeer lieven ende getrouwen die Ridders van Onser Ordenen ende Luyden van Onsen Raden van State ende Secrete, neffens haer wesende, van nyeuws verboden ende geinterdiceert, verbiedende ende interdiceren by desen alle conventiculen ende ongeorlofde vergaderingen, secrete ende openbaere, soewel binnen steden, vlecken ende dorpen als ten platten landen oft elders, ende oyck alle prekinghen tegens ende contrarie Onsen voers. ouden geloove ende Catholicxsche religie, op pene, tegen den predickers, leeraers, ministers ende diergelycke verleyders des volcx, vander doot, ende metter coorde oft strop aender galgen geexecuteert te wordden, ende van confiscatie van allen heuren goeden binnen den landen daer confiscatie stadtgrypt, te bekeeren ende appliceren tot behoeff ende proffyte vanden ghenen die deselve predickers, leeraers ende verlyders aentasten, vanghen ende in handen vander justitie stellen sullen, ende by gebreke van goede, zullen Wy hen doen geven ende vuytrycken van Onsen eygenen penningen de somme van sesse hondert ponden van viertich grooten Onser Vlaemscher munten tpont, verclarende sulcke maniere van volcke quade ende boose menschen, gemeyne vyanden, oproerich, seditieulx ende perturbateurs vande gemeyne ruste Onser landen ende Staten, stellende ende statuerende gelycke pene op ende jegens deghene die, willens ende wetens, heure huysen, hoven ende andere plaetsen hen toebehoirende leenen oft toelaten sullen, om aldaer eenige conventiclen oft ongeorlofde vergaderingen gehouden te wordden, ende aengaende den receptateurs ende deghene die de voers. leeraers, predickers ende verleyders logeren, favoriseren ende onderhouden, indien sy gewoonlyck syn sulcx te doene ende daerenboven obstinate ende verherte ketters syn, willen ende ordineren Wy dat deselve daervan metter doot gepunieert ende heure goeden geconfisqueert wordden, als de verleyders selve. Belangende denghenen die hen in eenighe vande voers. conventiculen oft ongeoerlofde vergaderinghen vinden sullen, hebben Wy geordineert ende ordineren midts desen, by maniere van provisie, dat deselve daervan arbitralycken gepunieert ende

gecorrigeert sullen wordden midts byden Rechters ende Wethouders aenschouw nemende opde qualiteyt van dien, oft zy deur curiositeyt oft . nyeuwschiericheyt inde voers. prekingen ende vergaderingen hen gevonden hebben, oft totte selve gecommen syn gestockt ende gestaeft, om de voers. predickers te sustineren ende beschermen, diewelcke Wy verstaen vuyt allen Onsen landen van herwaertsovere gebannen te moeten worden, opde galghe. Willende ende ordinerende dat de vaders, moeders, broeders, susters, ooms, moyen, meesters, meesterssen oft andere, gehouden sullen worden te verantwoirden vant stuck ende mesuz van hueren kinderen ende vanden ghenen die onder hueren last, toesicht ende van hueren huysgesinne oft familie wesen sullen, boven die pene, tzy van geesselinge oft andere, die die voers. kinderen oft jonck volck daeromme sullen moeten lyden ende draeghen tot arbiterschape vanden Rechters, ten ware nochtans dat de voers. vaders ende moeders oft andere last van tselve jonghe volck oft andere hebbende, deden blycken hun debvoir ende vuyterste beste gedaen ende behoirlycke sorghe ende toesicht genomen te hebbene om te beletten dat zy totten voers. prekingen, conventiculen ende ongeorlofde vergaderinghen nyet en souden ghaen. Ende om deselve conventiclen ende vergaderinghen bat te moegen beletten ende verhoeden, soe willen Wy dat deghene die aenbringhen, ontdecken ende denuncieren sal eenige die deselve gehouden sullen hebben, indien hy vander selver vergaderinge geweest is, voer dier reysen quyt, ontlast ende geabsolveert sal wesen, sonder dat hy daeromme gecorrigeert sal moegen wordden, midts belovende nochtans dat hy hem des nyet meer en sal onderwinden, ende soe verre hy van Onsen heyligen geloove ende vanden Sacramenten vander Kercken goet gevoelen heeft ; ordinerende u voirts meer ernstelycken dat ghy, by alle moegelycke ende gevuechelycke middelen, versiet ende oerdene stelt, ende by ende met den Wethouderen, Rechteren, Justicieren ende Officieren onder uwe ampt ende jurisdictie geseten, doet versien ende ordene stellen opdat de prekinghen, conventiclen ende vergaderinghen voers. beleth ende verhoet moegen wordden, ende ten eynde dat van Onse tegenwoirdich gebodt ende ordonnantie nyemandt ignorancie en soude moegen

pretenderen, zoe ontbieden ende bevelen Wy u, by desen, dat ghy, terstont ende sonder vertreck, deselve cundicht, vuytroept ende publiceert oft doet kundighen, vuytroepen ende publiceren, alomme binnen den voers. ampte van uwer officien, daer men gewoonlyck is vuytroepinghen ende publicatien te doene, ende tot onderhoudenisse ende observatie van diere procedeert ende doet procederen tegens den overtreders by executie vande penen boven geruert, sonder eenige gunste, dissimulatie oft verdrach; des te doene met diesser aencleeft, gheven Wy u volcomen macht ende sunderlinge bevel. Ontbieden ende bevelen voirts eenenyegelycken dat sy u, tselve doende, ernstelycken verstaen ende obedieren, want Ons alsoe gelieft. Gegeven in Onser stadt van Bruessele, onder Onsen contrezegel hierop gedruct in placcate, den derden dach van Julio XV sessentzestich.

Onder stont gescreven: Byden Coninck, in synen Rade, ende onderteeckent: Facuwez. (1)

LXXV.

12 *Juli* 1566.

Missive vande Wethouderen der stadt van Antwerpen aen Haer Hoocheyt gedirigeert in date 12 *July* 1566.

Genadighe Vrouwe,

Wy gebieden ons in alder onderdanicheyt inde goederthieren gratie van Uwer Hoocheyt. Derzelver zal gelieven te weten hoe dat, sekere dagen geleden, de Leden ende ingesetenen deser stadt ende verscheyden coopluyden van allen natien ons hebben te kennen gegeven die saken derselver stadt gestelt te zyne in zulcke perplexiteyten dat meer dan noot was ende alnoch is aen Uwer Hoocheyt

(1) Aangehaald blz. 119.

te versuecken derselver stadt te versiene met eenighe personnaige van qualiteyt (zoe verre Uwe Hoocheyt nyet en soude gelegen zyn te commen,) die alhier soude dienen voer hooft ende tot allen zaken ende occurrentien soude provideren, hebbende daertoe namelyck aengenoempt mynen Heere den Prince van Orengen, midtsdien dat eenyegelyck verhoopte dat deselve, als Borchgrave deser stadt, deur de verbintenisse totter zelver, met goeder affectie der stadt ende den ingesetenen derzelver soude bystaen ende raden om op alles oirdre te stellen ende contentement te gevene, dat oyck de voers. Heer Prince in meerderen respecte sal wesen, dat alle deghene die poorteren worden deser stadt sweeren met den Borchgrave dese stadt te hulpen hueden ende beschermen van allen inconvenienten, ende mede int quartier derzelver stadt grootelyck gegoedt is ende oyck naegeseten. Ende hoewel wy verstaen dat by onse Gedeputeerde tzelve aen Uwe Hoocheyt is te kennen gegeven ende te meer stonden gerequireert geweest, soe hebben ons ten lesten gerapporteert dat Uwe Hoocheyt eerghisteren, voer hen vertreck, soude tseynden vanden voers. Heer Prince hebben geexcuseert, midts dat Uwer Hoocheyt, in zaken van importantien den gemeynen landen aengaende, neffens haer zyne tegenwoirdicheyt van doene hadde; nyet-temin soude noch naerdere daerop peysen. Soe eest, Genadighe Vrouwe, dat binnen deser voers. stadt de voers. Leden, ingesetenen ende coopluyden, noch nyet vernemende vande compste vanden voers. Heer Prince, zeer qualyck te vreden zyn ende ons inculperen van quaden debvoire, ende dat de vrempde, by faulten van zynder compsten, genoech van meyninge zyn hen te vertrecken in andere steden, als hen beduchtende voer inconvenienten, zoe verre men de stadt daerinne nyet en zoude assisteren ; midts denwelcken hebben nyet cunnen gelaten onse Gedeputeerden wederomme in diligentie aff te veerdigen ende dese jegenwoirdige te seyndene, ten eynde Uwer Hoocheyt gelieve daerinne den Leden ende ingesetenen deser stadt (die hen tot alle dienst van Zynder Majesteyt altyts gereet ende gewillich hebben gevonden ende noch presenteren,) met oyck den coopluyden te believen ende den voers. Heer

Prince te ordonneren ende committeren hem terstont binnen deser stadt te vindene, ten eynde voers., met alsulcken last als Uwer Hoocheyt hem gelieven sal te gevene, om met zynder tegenwoirdicheyt ende assistentie te moegen versien in Sondaghe ende Maendaghe naestcommende, Heylichdach wesende, tegens alle occurrentien ende inconvenienten die men beducht dat op zulcke dagen souden moeghen gerysen.

Genadighe Vrouwe, indien wy Uwer Hoocheyt ennigen dienst cunnen gedoen in onsen vermogen wesende, zullen bereet zyn tzelve met alder ernst te volbringen. Kenne God Almachtich, die wy bidden Uwe Hoocheyt in salicheden ende goede voerspoet te gesparen. Gescreven desen XII[en] July 1566.

Gecollationneert metter originaelder minuten, is daermede bevonden accorderende by my,

A. Grapheus. (1)

LXXVI.

12 *Juli* 1566.

Lettre missive de Son Altèze aux Marcgrave, Bourgmaistres, Eschevins et Conseil de la ville d'Anvers, en date le 12 *de Juillet* 1566.

Marguerite, par la grâce de Dieu, Ducesse de Parme, Plaisance etc., Régente et Gouvernante.

Très-chiers et bien-amez,

Ayans veu les troubles qui, dois quelques jours encà, se se sont meuz en la ville d'Anvers, et considérans que par leur progrès icelle pourroit facillement tomber en totale ruine, à très-grand desservice du Roy mon Seigneur et dommaige des pays de par-decà, il nous a samblé envoyer celle part nostre cousin le Prince d'Oranges, lequel, pour l'affection qu'il porte au bien des affaires et du service

---

(1) Aangehaald blz. 119.

de Sa Majesté, a bien voulu, à nostre réquisition, accepter ceste charge, affin de par les bons sens et prudence dont il est doué, s'employer à l'appaisement des dicts troubles, asseurance des gens de bien et bons marchans, et réduction de la négociation, trafficq et manufacture, dont desjà s'en veoit la cessation à leur anchienne et accoustumée train, en quoy estant nécessaire qu'il soit secondé de vous, ce est cause de vous avoir dépesché ceste à ce que luy correspondez avecq toute bonne intelligence, ayde et assistence, que pour l'effect et bonne exécution de ce qu'il a bien voulu prendre en charge, se offrira de besoing, à quoy nous voulons nous attendre que non-seullement vous, mais aussy tous bons et fidelz bourgeois et gens de bien tiendront tant plus voluntairement la main, que c'est pour chose tendante (par dessus le service de Sa dicte Majesté,) à conservation de la dicte ville, vostre et leur propre bien, repos et tranquillité et seureté, et néantmoings le vous enchargeons bien acertes. A tant, très-chiers et bien-amez, Nostre Seigneur soit garde de vous. De Bruxelles, le XIIe jour de Juillet 1566. Soubzcript: MARGARITA et signé: BERTY.

Au doz estoit escript: A noz très-chiers et bien-amez les Marcgrave, Bourgmaistres, Eschevins et Conseil de la ville d'Anvers.

Recepta 24 *Julii* 1566 *tempore pomeridiano.*

Collationnée à son originel, est trouvée accorder par moy,

A. GRAPHEUS. (1)

---

(1) **Aangehaald blz. 119.**

LXXVII.

13 *Juli* 1566.

Punten ende articulen byden Magistraet geadviseert den XIII[en] *July* 1566, *beruerende der waken ende versekerheyt vander stadt.*

Op heden, datum van desen, syn by mynen Heeren Marcgrave, Amman, Borgemeesteren ende Scepenen deser stadt, in Collegio vergadert wesende, ten byzyn vanden Ouden-Scepenen ende vanden Wyckmeesters, geraempt, geadviseert ende gesloten geweest de puncten ende articulen hiernae volgende, ende dit oock opt voirgaende advys vande Gedeputeerde vande drye Leden deser stadt.

Ierst, dat aen elcke der lantpoorten die open gehouden selen worden des Sondaechs ende des Heylichdaechs, oock des werckendaeghs, sal worden gestelt een wake van viertich persoonen van borghers ende ingesetene vuyt den wycken daertoe te nemen, die malcanderen daerinne sullen verscharen ende diewelcke de Wyckmeesters onder malcanderen sullen vuytdeylen.

Item, dat men van gelycken aen het Bierhooft sal stellen een wacht van twintich borghers.

Item, dat voirts aen elcke poorte sal worden gestelt eenen clerck, die opteeckenen sal in eenen boeck oft cohier, by name ende toename, alle deghene die vrempdelingen sullen schynen te zyne, te deser stadt waerts innecommende, oock van waer zy commen ende waer zy sullen willen logeren, ende die (indien sulcx nootelyck bevonden sal worden,) doen volghen om te weten ende besien waer zy logeren sullen.

Item, dat des Sondaechs ende sHeylichdaechs hen neffens de wachten sullen vinden een vanden Scepenen ende een vanden Ouden-Scepenen, die malcanderen by behoirte sullen verscharen; dat hem oock aldaer sal moeten vinden een der Wyckmeesteren, die aen ende afgaen sal mogen, mitsgaders een vanden hondersten mannen, die aldaer den geheelen dach continuelyck sal moeten blyven ende de wachten in goeder officien ende dienste houden.

Item, dat men oyck des Sondaechs ende sHeylichdaechs zal continueren de wachte opte sarcken, metten getale van viertich persoonen voirden noene ende gelycke viertich persoonen naerder noenen, ende sullen deghene diens behoorte sal syn te wachten voirder noenen gehouden zyn te compareren des smorgens ter gesetter uren, namelyck ten opendoen vander poorten, ende aldaer te blyven tot der noenen toe ten tweelff uren, in welcker plaetse alsdan succederen sullen andere viertich persoonen, die aldaer sullen moeten blyven tot des avonts toe, ten sluyten vander poorten, by alzoo malcanderen verscharende, opte pene begrepen inde ordonnantie opde nachtwake gemaect ende gepubliceert, te bekeeren, deen deel vande voirs. penen, tot behoeve vanden Schouteth, ende dander twee deelen, tot behoeve dergheenre die van dier wacht syn sullen.

Item, dat eenyegelyck diens behoorte syn sal, gehouden zal zyn selve in persoone te waken, zonder yemande anders in syn stede te stellen, achtervolgende der ordonnantie opte wake gemaect, opde pene ende te bekeeren als vooren.

Item, dat eenyegelyck borger ende ingesetene gehouden zal zyn, ten besten hy sal cunnen, hem op te rusten ende te versien van wapenen, ende des byden thiende man, honderste man, Wyckmeestere oft Hooftman respective vermaent wesende, hem met zyne wapene ende rustinge altyts gereet moeten vinden, om geemployeert te worden tot tgene hem byden Hooftman oft Wyckmeester vanden wycke daeronder hy sal resorteren geordonneert sal worden.

Item, dat voorts zoewanneer ennich geruchte oft beruerte opter straten, tzy van brande oft ander ongeval (daert God af verhueden wille,) soude moghen opstaen, eenyegelyck gehouden sal zyn zyn deure open te setten ende de manspersoonen hen met hunne rustinge ende wapenen voir hunne deuren te houden, ende aldaer soo langhe te blyven tot dat hen anders van hunnen Hooftluyden, Wyckmeesters, honderste ende thienste luyden respective geordonneert sal wesen.

Item, des nachts zal men waken, nae ouder gewoonten, inde huyskens, ende zullen die vander waken des nachts wakende schuldich wesen op hunne wachten te blyven tot

dat de poortclocke des morgens verlaten zal wesen, opte pene inde ordonnantie begrepen.

Item, dat de Wyckmeesters, honderste ende thiende luyden hunne supposten daerinne sullen hebben ende houden dat zy opte nachtwaken, deselve hunne wake gduerende, sonder nootsake met ennige bussen oft cincq-roeren nyet en schieten, opte pene, van die contrarie dede, als de ordonnantie opt stuck vander waken gemaect ende gepubliceert is inhoudende.

Item, dat hem eenyegelyck sal vermyden eenige ongeregeltheden opte waken voirts te stellen, maer hem manierlyck te dragen, zonder droncken te drincken, opte pene daertoe staende.

Item, dat men de ordonnantie opte nachtwacht gemaect sal strictelyck onderhouden, ende te welcken fine de penen sullen staen tot reele ende parate executie, in vuegen dat zoewanneer de absenten byden Hooftman oft Wachtmeester opgeteeckent sullen wesen, de defaillant in rechte nyet en zal worden gehoirt, de pene en sal ierst ende voiral wesen genamptizeert, ende welcke penen zullen worden geemployeert, deen deel daeraff tot behoeff vanden Schouteth, ende dander twee deelen vanden Wachtmeesters.

Is voirts geordonneert dat de thien persoonen vande viertich persoonen vander wacht, aende Pisteernenpoorte by daghe gestelt, zullen blyven staende de wacht houdende aende voirs. poirte, ende dat de andere dertich sullen gaen over ende weder inde Nyeuwstadt, om goet regard te nemen opte vergaderingen, oft aldaer ennige gemaect mochten worden, ende nyetmin altyts goede ooghe nemen totter wacht aende poorte blyvende.

Onder stont gescreven : Aldus ghedaen opten XIII[en] July XVe sessentzestich, my daerby zynde ende onderteeckent : A. Grapheus.

Gecollationneert met zynen originalen, is daermede bevonden accordeerende by my,
A. Grapheus. (1)

(1) Aangehaald blz. 120.

LXXVIII.

14 *Juli* 1566.

Missive du Prince d'Orange à Son Altèze, en date le 14 de Juillet 1566.

MADAME,

Je suis hier au soir arrivé en ceste ville à sept heures seullement, à cause que, pour aulcuns mes affaires, partiz tard de Bruxelles. Arrivant près de Berchem, demie-lieue d'icy, me vint trouver Monsieur de Brederode, avecq bon nombre des Gentilzhommes, lesquelz, après m'avoir donné une salve de leurs pistoletz, aulcuns bourgeois estans en la troupe, cryoient : « *Vive les Geux !* », ce qu'en chemin jusques en la ville se continua par fois, et, à mon samblant, trouvis, tant hors que dedans la ville, plus de trente mil hommes. Ceulx de la ville vindrent vers moy, ausquelz déclairant le grand désir que Vostre Altèze avoit les conserver, me donnarent quelques articles ou ordonnances, pour donner ordre en ceste ville, lesquelz aujourd'huy examinerons plus près, pour en faire le mieulx ; ils dient que aujourd'huy doibvent continuer leurs presches hors la ville avecq grand nombre de gens, et aulcuns d'iceulx en armes pour les garder, à cause qu'ilz ont entendu le Drossart de Brabant avoir commission les rompre. Incontinent que fuz arrivé, j'ai faict parler aux principaulx, pour les faire désister, mais crains qu'ilz ne le délaisseront partant; espérant néanmoings qu'ilz ne prescheront en la ville. De ce qu'en sera advenu et adviendra, en advertiray à Vostre Altèze, à laquelle je prie Dieu, après avoir baisé très-humblement ses mains, la conserver en santé, longue vie.

D'Anvers, le XIIIIe jour de Juillet 1566.

Collationnée à l'auctenticque copie, est trouvée accorder par moy,

A. GRAPHEUS. (1)

(1) Aangehaald blz. 120. Zie ook GACHARD, *Correspondance de Guillaume le Taciturne, Prince d'Orange* T. II, p. 136.

LXXIX.

14 *Juli* 1566.

Lettre missive de Son Altèze au Prince d'Orenge, en date le 14 *de Juillet* 1566.

Mon bon cousin,

Par voz lettres du jour d'huy, j'ay veu ce que advint au jour d'hier à vostre arrivée en la ville d'Anvers, et ne doubte point que telles acclamations mentionnées en vos dictes lettres ne vous auront esté guaires aggréables : toutesfois m'asseure que, pour vostre bonne prudence, dextérité et affection au service du Roy, mon Seigneur, voz n'obmectrez chose pour remédier les affaires au mieulx et plustost que pourez, et d'aultant qu'à vostre dicte venue, avez trouvé les choses plus turbulentes, d'aultant vous sera plus d'honneur de les remédier et pacifier, selon que, à vostre partement, je vous ay requis bien instamment, comme je fais encoires par cestes, remectant le tout en vostre grande fidélité et prudence; et suis, avecq désir, actendant sçavoir l'ordre que vous aurez advisé avecq ceulx de la ville, de donner à ces troubles. A tant, mon bon cousin, Nostre Seigneur vous ait en sa garde. De Bruxelles, ce XIIIIe de Juillet 1566. Soubscript : Vostre bonne cousinne : Margarita, et plus bas : vander Aa.

Et superscript : A mon bon cousin le Prince d'Oranges, Conte de Nassou, Chevalier de l'Ordre, Conseillier d'Estat et Gouverneur du Conté de Bourgoingne et pays d'Hollande, Zélande et Utrecht.

Collationnée à l'auctenticque copie, est trouvée accorder par moy,

A. Grapheus. (1)

(1) Aangehaald blz. 120. Gachard, *Op. cit.* T. II, p. 137.

LXXX.

14 *Juli* 1566.

Missive du Prince d'Orenge à Son Altèze, en date le 14 *de Juillet* 1566.

MADAME,

Ce jourd'huy ne s'est peu faire guerres de bonne chose, car ce matin ilz sont esté à la presche, oires que j'entens n'auroient esté que quatre mil ; mais à cest après-disner sont esté en beaucoup plus grand nombre. Demain sont délibérez, comme l'on m'a dict, d'y retourner, encoires qu'aucuns, à qui j'en ay requis, m'ont promis tant faire qu'ilz ne le feront.

Cecy y est, qu'il semble que bien mal l'on les pourra faire superséder. J'ay, avecq ceulx de la ville, commenché à coucher quelques articles pour les proposer à la commune d'icy; estans achevez ne faudray les envoier à Vostre Altèze. Entretemps, Madame, povés estre asseuré que je feray en ce lieu tout ce qu'il me sera possible pour le service du Roy, Vostre Altèze et le bien de ces pays, suivant l'obligation que j'en ay. Et ne se offrant pour maintenant autre chose, fineray la présente par mes très-humbles recommandations en la bonne grâce de Vostre Altèze, priant Dieu la conserver en santé, bonne vie et longue.

D'Anvers, le XIIIIe jour de Juillet 1566.

Collationnée à l'autenticque copie, est trouvée accorder par moy,

A. GRAPHEUS. (1)

---

(1) **Aangehaald blz.** 120. **Zie** GACHARD, *Op. cit.* T. II, p. 138.

LXXXI.

15 *Juli* 1566.

Missive du Prince d'Orenge à Son Altèze, en date le 15 *de Juillet* 1566.

MADAME,

J'envoie à Vostre Altèze, joinct, les moyens dont mes lettres d'hier font mention, que proposerions à la commune d'icy, pour empescher les presches, lesquelz moiens semblent estre les plus propres et convenables, oires qu'il est grandement à craindre l'on n'en pourra obtenir l'effect d'iceulx, ainsy que bien désirerions ; et d'y aller par voye de force, Madame, il est mal possible, pour estre beaucoup des bourgeois de la mesme religion, consentans aux presches, lesquelles se sont faictes de rechief aujourd'huy, avecq célébration de baptesme et mariaige à leur mode, comme j'entens, de sorte que pour la multitude de ces gens, sommes icy en très-grande perplexité, ainsy que l'entendrez aussy particulièrement par lettre de ceulx de la Loy, laquelle ilz m'ont monstré. Je suis d'intention avecq iceulx après-demain proposer à la commune les dicts moiens, si ce n'est qu'il plaise à Vostre Altèze le me mander aultrement, dont supplie avoir la response d'icelle pour demain au soir, affin selon ce me povoir rigler. Cependant feray l'extrême les contenir. D'aultre part, Madame, suyvant qu'il avoit pleu à Vostre Altèze résouldre que je me trouverois avecq Monsieur d'Aigmont vers les Seigneurs et Gentilzhommes à Arschot, je ne sçaiz comme bonnement le pourray faire, et laisser les affaires d'icy en l'estat où qu'ilz sont ; néantmoings, j'en attendray le bon plaisir de Vostre Altèze. Sur ce, Madame, après avoir baisé très-humblement les mains de Vostre Altèze, prieray Dieu la conserver en santé très-longue vie. D'Anvers, le XVe jour de Juillet 1566.

Collationnée à l'auctenticque copie, est trouvée accorder par moy,

A. GRAPHEUS. (1)

(1) Aangehaald blz. 120. GACHARD, *Op. cit.* T. II, p. 140.

LXXXII.

15 *Juli* 1566.

Missive aen Haer Hoocheyt by Marcgravc, Amptman, Borgemeesteren, Scepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen, in date 15 *July* 1566.

GENADIGHE VROUWE,

Wy gebieden ons in alder onderdanicheyt inder goederthieren gracie van Uwer Hoocheyt, derselver adverterende hoe dat, naedien mynen Heere de Prince alhier gearriveert is geweest, Zyne Excellentie ons heeft geexhibeert Uwer Hoocheyt brieven aen ons gedirigeert, gedateert den XII^en^ deser jegenwoirdiger maent July, ende sullen met Syne Excellentie hulpe ende assistentie doen ende ons reguleren nae vuytwysen derselver brieven ; ende alsoe Uwer Hoocheyt gelieft heeft ons te ordonneren dat wy derselver souden adverteren van allen occurrentien alhier passerende, sal Uwer Hoocheyt believen te weten hoe dat ghisteren, voerder noenen, buyten deser stadt, ter plaetsen daer de sectarisen gewoonlyck syn geweest te prediken, is gepredict geweest ten twee steden, deen daeraff prekende in Walsche, ende dander in Duytsche oft Nederlantsche talen, ende naeder noenen van gelycken ten drye plaetsen prekende, de twee daeraff in Nederlantsch ende de derde in Franchoys, alwaer een groote menichte van volcke is vergadert geweest, nyet alleenlyck vuyt deser stadt ende van daeromtrent gecomen wesende, maer oyck van diverse steden, plaetsen ende omliggende dorpen, hebbende hunne wachten aldaer gestelt, zoe te peerde als te voete, met een goet deel lange roeren, boven noch de pistoletten ende andere geweeren, die deen ende dander mede gebrocht mocht hebben. Hebbende hen oyck noch daerenboven bescanst ende beset met wagenen, kerren ende diergelycke, om hen te zekerder te houden, zoe zy selve seyden hen oversulcx versien te hebben, vuytdien zy hadden verstaen ende vuytgegeven dat de Drossart van Brabant zekere peerden ende voetvolck hadde gelicht,

omme hen te bestooten ende te verstooren, ende dat hy sulcx op hen toeleggen soude, hem onder dien pretecxtie alsoe sterck makende. Uwer Hoocheyt voirts adverterende dat oyck desen voirnoene, ten voers. plaetsen, gepredict is geweest by twee predicanten, deen daeraff in Nederlantsch ende dander in Walsche, hebbende nochtans geweest in veel minderen getale, sonder oyck desen naenoene gepredict te hebben. Tgene is, Genadige Vrouwe, wy Uwer Hoocheyt voir aldus hebben weten te adverteren, biddende God Almachtich Uwer Hoocheyt in salicheden ende goeden voerspoet te gesparen. Gescreven desen XV[en] July 1566.

Onder stont gescreven aldus : Uwer Hoocheyt onderdanighe dinaeren, Marcgrave, Amman, Borgemeesteren, Schepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen.

Gecollationneert metter originaelder minuten,
is daermede bevonden accorderende by my,
A. Grapheus. (1)

LXXXIII.

16 *Juli* 1566.

Lettre missive de Son Altèze au Prince d'Orenge en date le 16 *de Juillet* 1566.

Mon bon cousin,

Ayant, par vostre lettre de ce matin, veu la continuation de voz bons debvoirs et diligences d'adviser moiens pour faire cesser ces assamblées et presches tant pernicieuses, je ne puis sinon aussy continuer à grandement vous en merchier, comme de chose importante tant que fort bien considérez, et de vous dire que s'est aussy veu en Conseil l'escript qu'est venu joint à vostre dicte lettre, contenant les moiens que, avecq ceulx de la Loy illecq, auriés

---

(1) Aangehaald blz. 120.

conceus pour, les proposant à la commune, tenter à luy persuader par iceulx la cessation des dicts presches. Et certes, les maulx et inconvéniens desduictz par le dict escript sont ceulx que, avecq plusieurs aultres, l'on est attendant de veoir pour le fruict de ces presches, si elles se continuent ; bien sachant que ne délaisserez chose que y puist servir. Et encores que vous doubtez assez que cela ne pourra faire cesser les dicts presches, si est-ce que je pense, avecq vostre dextérité, les empescherez le plus qu'il vous sera possible ; estant d'advis qu'en faites selon que avez trouvé bon, et vous priant ne laisser de bien remonstrer à ceulx de la ville les promesses qu'ilz ont faict, tant à Sa Majesté que à moy, en vostre présence, quand il fust question qu'ilz supplioient de n'avoir evesque en leur ville, offrant faire telles diligences et debvoirs que la religion seroit enthièrement conservée et maintenue ; remectant à vous, si trouvez bon, toucher le poinct de l'evesque et de l'Inquisition, ou le laisser.

Au demeurant, combien que je sçay vostre présence tant nécessaire en Anvers, néantmoings je ne trouve que l'aultre négociation que sçavez avecq ces Gentilzhommes se puist effectuer sans votre assistence : pour quoy j'ay advisé, avec mon bon cousin le Conte d'Egmont, du lieu de Duffle, pour vostre plus grande commodité, selon qu'il m'a dict vous en avoir escript ; vous priant bien affectueusement ne voulloir laisser vous y trouver après-demain, pour le disner. Et tant à mon bon cousin, je prie le Créateur qu'il vous donne ce que plus luy vouldriez demander. De Bruxelles, le XVIe jour de Juillet 1566.

Soubzscript : Vostre bonne cousine : MARGARITA, et plus bas : BERTY.

Et superscript : A mon bon cousin le Prince d'Oranges, Conte de Nassau etc., Chevalier de l'Ordre, Gouverneur du Conté de Bourgoingne et pays d'Hollande, Zélande et Utrecht.

Collationnée à l'auctenticque copie, est trouvée accorder par moy,

A. GRAPHEUS. (1)

---

(1) Aangehaald blz. 121. Zie GACHARD, *Op. cit.* T. II, p. 148.

LXXXIV.

17 *Juli* 1566.

Propositie ghedaen, den 17[en] *July* 1566, *den Leden der stadt van Antwerpen, aengaende dbeletten ende cesseren vander predicatien.* (1)

Alzoo, binnen zekere daeghen herwaerts, binnen deser stadt van Antwerpen, is opgestaen zekere groote perplexiteyt onder de coopluyden, borgeren ende ingesetenen derzelver, deur de ongewoonlycke ende ombehoorlycke vergaderinge buyten ter prekinghe, ende dat tzelve van daeghe te daeghe vermeerderde, waerdeure die neringhe vermindert ende den gewoonlycken handel cesseert, soo eest dat mynen heeren Marckgrave, Amptman, Borgemeesteren ende Schepenen deser stadt Uwer Eerw. ende Eersaemhede tselve noch hebben te kennen gegeven, om daartegen te moeghen verzien ende beleth te wordene.

Maer alzoo de aengegeven middelen om diezelve vergaderinghe te verbieden, ende opde predicanten ende leeraers byde Goede Mannen vande Poorterye ende Ambachten nyet goetgevonden en zyn geweest, maer andere middelen by hun is geproponeert geweest, van hun subjecten, elck int zyne, in dyen te hebben dezelve prekinghe oft vergaderinghen nyet te frequenteren, nochtans daerdeure nyet en hebben gecesseert,

Soo hebben myne Heeren de Regeerderen deser stadt oyck deur tversueck van Uwer Eerw. ende Eersaemheyden ende vande coopluyden, binnen dezelve residerende, by heur Gedeputeerde zoo veel gedaen ende oyck by brieven aende Hoocheyt vande Gouvernante van dese landen, als aende Excellencie van mynen Heere den Prince van Oraingnen, hier tegenwoirdich, dat Zyn Excellencie, des versocht zynde van Heur Hoocheyt, deur daffectie die dezelve Zyn Excellencie draecht totten dienste van Zyne Majesteyt ende welvaeren van deser stadt, den last heeft

(1) Zie GACHARD, *Op. cit.* T. II, p. 141.

gewillichlyck aenveerdt om hem temployeren om alle troublen ende perplexiteyt hier wesende te beslichtene ende tappaiserene, oyck den goeden luyden ende coopluyden te versekeren ende die negociatie, neeringhe ende hantwerck, dwelck men ziet merckelyck verminderen ende vergaen, te bringene ende te reducerene tot hueren ouden ende gewoonlycken treyn,

Hebbende Haere Hoocheyt, by heure brieven, mynen Heere den Marckgrave, Borgemeesteren, Scepenen ende Raedt deser stadt bevolen dat nyet alleene zyluyden, maer oyck aller goede ende getrouwe borgheren ende luyden van eeren deser stadt, Zyn Excellencie zouden assisteren ende hulpen om teffectueren tgene Zyn Excellencie gelieft heeft tzynen laste te nemen, ten fyne als boven, waeraff men Zyn Excellencie wel behoort te bedanckene ende alle behulp te doene, om te comen tot alle ruste ende eendrachticheyt, welvaert ende prosperiteyt deser stadt.

Ende aengesien hetzelve een werck is tenderende tot dienst van Zyne Majesteyt ende oyck tot conservatie ende beschermenisse, nyet alleenlyck van deser stadt ende ingesetenen derzelver, maer oyck van allen den lande van herweertsovere, gelyck deur de welvaert van deser stadt meest dependeert de welvaert van alle dandere landen,

Soo is dat men Uwen Eerw. ende Eersaemheyden heeft wederomme doen vergaderen, in tegenwoirdicheyt van Zyne Excellencie, om dezelve te verthoonen dat met eenen gemeynen accoerde, by alle gevuechelycke middelen, remedie gevonden moet worden dat dese ombehoorlycke vergaderinghen ende predicatien moeghen cesseren.

Gemerct dat men by experientie bevindt dat daerdeure de coopmanschap cesseert (dwelck nochtans is het principael fondament daerop den ryckdom deser stadt is berustende,) ende geschapen is noch meer te cesserene mitsdien dat veele coopluyden van diversche natien als andere hun vertrecken buyten deser stadt, met heure goeden, ende verscheyden hun goeden vluchten, beduchtende voer dinconvenienten die binnen der voers. stadt zouden moeghen opstaen, deur die voers. vergaderinghe ende andere nyeuwicheyden ende practycken die men verstaet hier getracteert te worddene.

Dat deur tvertreck vanden coopluyden, alle neringhe

ende hantwerck sal oyck commen te cesseren, daerdeure die gemeyne arbeyders ende hantwerckers de schapraye zal gesloten worden ende het middel failleren waermede zy hen zelven, heure huysvrouwen ende kinderen den cost zouden moeghen winnen; ende wat daernae te verwachten is, moeghen mynen Heeren ende Goede Mannen overleggen ende bedencken.

Voorts moet geconsidereert wordden dat die borgeren. ingesetenen, coopluyden ende rentieren, wyens ryckdom meestendeel consisteert inde huysen, erven ende renten binnen deser stadt oft daeromtrent gestaen ende gelegen, merckelyck zullen beschaedicht wordden ende heure incompsten, voerden meestendeel, moeten derven ende verliesen.

Dat meer is, zullen de voers. borgheren ende ingesetenen deser stadt, deur tvertreck vanden coopluyden, faulte ende cessatie van neringe, in zekere andere inconvenienten vallen, vuytdien dincompsten deser stadt grootelyck zullen verminderen, zulcx dat diezelve niet alleene en zal verliesen heur credit om heur schulden op obligatien loopende te verlinghen, maer oyck gheen middel hebben om de rentieren te betaelene.

Waerdeure geschapen zal zyn dat de borgeren ende ingesetenen deser stadt buyten deser stadt nergens en selen moeghen handelen, negocieren noch frequenteren; zy en zullen allomme voerde schulden van deser stadt gearresteert, becommert ende belast wordden, die zy metter stadt ende hen eyghen goeden int leste nyet en zouden cunnen voldoen.

Waerdeure myne Eerw. Heeren ende die Goede Mannen, jae een yeghelyck van hun ende van andere borgheren ende ingesetenen deser stadt, souden geschapen zyn te wesene de miserabelste persoonen van alle deze Neerlanden, want zy alle huere goeden, overmidts der schult vander stadt, zouden geschapen zyn te verliezene, ende hun benomen wordden het middel om voer hunne huysvrouwen ende kinderen hen broot te winnene, maer voer andere te arbeydene, om der stadt schulden te betalene, daer dingesetenen van andere steden zulcx nyet belast zynde, met hunne goeden zouden moeghen vertrecken ende elders heur broot ende cost zouden moeghen winnen.

Dat verjaegende de coopluyden met dese nyeuwicheyden ende perplexiteyt, deselve andere plaetse sullen suecken om aldaer te handelen, gelyck men verstaet datse van sommighe steden oft plaetsen van herwaertsovere ende van buyten slants worden ghesolliciteert met presentatien van verscheyden voerdeelen, immuniteyten ende previlegien ; ende wesende eens vertrocken ende elders huer residentie genomen hebbende, men diezelve nyet lichtelyck en zal cunnen wedercryghen ;

Dat al notoir is dat die fortificatie is gemaect tot verzekerheyt vanden vreempden coopluyden, om hier den handel vanden selven te behoudene ; welcken cost al te vergheefs soude wezen, zoo verre denzelven coopman vertrect by faulte van te remedieren dese nyeuwicheyden :

Soo dat een yegelyck van Uwen Eerw. ende Eersaemheden moet by zy zelven bedencken ende dese saecken weghen ende pondereren, oft geraden is de stadt ende hen zelven inden gront te bederfven, oft by alle middelen te sueckene dat doorsaecke vander zelver verderffenisse cessere.

Daertoe de Heeren ende Goede Mannen, borgeren ende ingesetenen deser stadt des te meer allen debvoir ende neersticheyt behooren te doene om der Conincklycke Majesteyt, Onzen Aldergenadichsten Heere, gheen oorsaecke te geven van miscontentement ende onvruchtbaer te maeckene alle die privilegien die Zyne Majesteyt ende zyne voerzaten deser stadt, borgheren ende ingesetenen derzelver gegunt, gegeven ende gheconfirmeert hebben.

Dat Zyne Majesteyt tot noch toe van alle nyeuwicheyden van insettinghe van Bisschoppen ende van Inquisitie heeft de voers. stadt ende ingesetenen verhuedt, daer andere omliggende Nederlanden mede zyn belast ;

Dat deur de diensten ende gehoorsaemheyden die de borgheren ende ingesetenen deser stadt Zyne Majesteyt ende voersaten hebben gedaen ende bethoont, diezelve hebben gecreghen menichfuldighe schoone previlegien, daerdeure diezelve stadt is gecommen tot sulcke prosperiteyt, als eenen yegelycken kennelyck is.

Ende om dezelve stadt ende Uwe Eerw. ende Eersaemheyden ende allen ingesetenen vander geheelder ende

vuyterste ruyne te verhueden ende dezelve weder te stellen in voerspoet ende ouden gewoonlycken treyn van coopmanschap, ende bevindende dat dese perplexiteyt is generael hier te lande, ende dat alzoo met ennich particulier middel qualyck can beleth worden, zonder meerder inconvenient te verwachtene, soo hadden myne Heeren die Prince ende myne Heeren Regeerderen bedacht zeker generael middel, om de voers. ombehoorlycke vergaderinghen ende predicatien te doen cesseren, mitsgaders alle nyeuwicheyden den coopman ende goeden borgeren ende ingesetenen suspect,

Te wetene : dat men, van deser stadt wegen, der Hoocheyt vande Gouvernante van dese landen zoude moegen requireren ende bidden aende Coninckly cke Majesteyt te intercerderen, dat derzelver Majesteyt geliefde de Generaele Staeten van deze Nederlanden, metten iersten doenlyck zynde, te doen vergaderen, om opde tegenwoirdige generael perplexiteyt te remedieren met een gemeyn ende generael middel : waerdeure nyet alleene alhier, maer oyck in alle dese Nederlanden, die tegenwordige nyeuwicheyden ende trouble zoude comen te cesseren ; behoudelyck dat men verzekert waere dat, binnen middelen tyde, tot dat by advyse vande Generael Staeten daerinne waere verzien, de voers. vergaderinghe ende predicatien alhier zoude opgehouden wordden oft dat ten minsten de borgeren ende ingesetenen deser stadt zouden geloven ende hen verbinden, duerende denzelven tyde, dye nyet te frequenteren, op zekere penen daertoe te statuerene, ende dat een yegelyck de handt daeraene zoude houden, dat die penen zouden wordden geexecuteert vanden genen die contrarie doen zouden ;

Versueckende dat Uwer Eerw. ende Eersaemheyden hierop willen letten ende hnn advys dyenaengaende gheven, oft andere middelen proponeren, daermede men zoude moeghen doen cesseren oft ophouden de voers. nyeuwicheyden, ten eynde dat alle zaken moeghen commen ende gebrocht worden op heuren ouden ende gewoonlycken treyn. (1)

(1) Aangehaald blz. 121 en GACHARD, *Op. cit.* T. II, p. 141.

LXXXV.

20 *Juli* 1566.

Lettre missive de Son Altèze au Prince d'Orenge, en date le 20me *de Juillet* 1566.

Mon bon cousin,

J'ay veu, tant par voz lettres de ce jour d'huy, comme par ce que m'a déclairé le Pensionaire d'Anvers (1), selon sa crédence, les diligences et debvoirs que continuez à remédier les presches, troubles et inconvéniens qui sont en la dicte ville : de quoy ne puis, sinon de plus en plus vous remercier ; et néantmoins me desplaist merveilleusement que la chose ne prend encoires meilleurs progrès et issue : ce que je sçay vous desplaire non moings que à moy ; si fault-il toutesfois continuer jusques que l'on ait trouvé remède. Et quant à ce que le dict Pensionnaire m'a dict touchant l'assamblée des Estatz-Généraulx de par-decà, vous sçavez ce qu'en a icy esté traicté et passé en vostre présence au Conseil : suyvant quoy, je n'ay failly d'escripre à Sa Majesté, et le feray encoires par le premier, sy que se peult espérer que Sa Majesté s'y enclynera et que de brief s'en aura bonne responce, de tant plus si Sa Majesté entendra le peuple, soubz ceste confidence, cesser les dictes presches et assamblées : ce que en ce regard ilz debvroient faire, et monstrer aussi par cela à Sa Majesté que ceste convocation est le vray remède au mal présent.

Au regard de ce que le dict Pensionnaire m'a dict touchant le Drossart de Brabant, l'on voyt aysément que ces propos procèdent de l'invention et malignité des sectaires, pour commouvoir le peuple, car il (est) certain que le dict Drossart n'a gens assamblez pour user de force contre une multitude telle que j'entens aller aux presches allentour le dict Anvers : et si sçavez à quelle fin il a esté levé, avecq les aultres charges qu'il a par tout le pays de

(1) Jacob van Wesenbeeck.

Brabant, pour purger icelluy des vagabondes, volleurs, larrons et aultres meschans garnimens dont le pays est rempli, et si avoy-je desjà lüy ordonné de faire quelque aultre exploit bien loing d'Anvers, vers où il encheminera incontinent. Ce qu'estant ainsy, je laisse à vostre discrétion de le faire entendre au Magistrat et où trouverez convenir, et vous employer de rechief, par tous bons moyens que sçaurez adviser, pour faire cesser tant les armes que les dictes presches, quoy faisant il ne seroit besoing ny de renfort du Drossart, ny de mectre Sa Majesté et tous nous aultres en la paine où nous nous trouvons, remectant le surplus à vostre discrétion et dextérité. A tant, mon bon cousin, je prie le Créateur vous donner sa très-sainte grâce. De Bruxelles, le XXe jour de Juillet 1566. Soubscript : Vostre bonne cousinne : MARGARITA et plus bas : BERTY.

Et superscript : A mon bon cousin le Prince d'Orenges, Conte de Nassouw etc., Chevalier de l'Ordre, Gouverneur du Conté de Bourgoingne et pays d'Hollande, Zeelande et Utrecht

Collationnée à l'auctenticque copie, est trouvée accorder par moy,

A. GRAPHEUS. (1)

LXXXVI.

23 *Juli* 1566.

Propositie vanden middelen dienende tot versekerheyt vander stadt, ruste ende vrede vanden ingesetenen, by zekere getal van 1200 *gesoldoyeerde persoonen gedaen den* 23 *July* 1566.

Alsoe Uwen Eerweerdicheden ende Eersaemheden, opten negenthiensten dach deser tegenwoirdigher maent, antwoordende opde propositie gedaen van weghen Zyne Excellentie ende Regeerderen deser stadt, om der stadt, den coopman,

---

(1) Aangehaald blz. 123. Zie GACHARD, *Op. cit.* T. II, p. 149.

borgeren ende ingesetenen derzelver te versekeren van alle inconvenienten die, ter causen van desen jegenwordigen sorchelycke ende beruerige tyden, zouden moegen, soe van binnen als van buyten opstaen, die remedie van dien hebben gestelt ter discretien van Zyne Excellentie ende Regeerderen,

Soe eest dat Zyne Excellentie belast zynde, ter begheerte van Uwer Eerw. ende Eersaemhede, van Haer Hoocheyt, om hem temployeren alle trouble tappaiserene ende de goede luyden ende coopluyden binnen deser stadt te versekeren, haer geinformeert hebbende opt vertreck vanden vrempden coopman ende andere, bevindt dat een vande meeste oorsaecken is dat zy hen metter tegenwordiger wake aende poorten ende opde sercken, by daghe ende by nachte, nyet genoech en houden versekert teghen allen inconvenienten ; dat oyck diezelve nyet gehouden en wordt onder zulcken ontsach ende ordre gelyck den tyt, noodt ende versekerheyt vander stadt is requirerende.

Dat oyck daerdeure de gemeyne ingesetenen grootelyckx wordden belast, principalyck deghene die den cost ende nootdruft voer heur, heuren huysvrouwen ende kinderen, met heuren dagelycxschen arbeyt ende hantwerck, moeten winnen :

Sulcx dat Zyne Excellentie ende myne Heeren Regeerderen deser stadt, dese sake overleght hebbende, bevinden nootelyck ende geraden, tot versekertheyt vander stadt ende ingesetenen derzelver, tot meerder contentement vande vrempde coopluyden ende mede tot verlichtinge vande gemeyne borgeren ende ingesetene die haer dagelycx broot moeten winnen ende opdat eenyegelyck binnen deser stadt mach in zyn gewoenlycke ruste ende vrede blyven, zoe aengaende heuren persoonen als goeden, gelyck zy tot hiertoe geweest zyn, dat men binnen deser stadt zoude aennemen twee duysent ende vyff hondert weerbare mannen, ingeboren oft andere borgeren deser stadt, ende dat vuyte wycken, dewelcke zullen gegaigeert wordden ende op sekere instructie oft bestellinge zouden moeten dienen ende eedt doen onder alsulcken Capiteyn, Lieutenant ende andere beveltsluyden daeronder zy gestelt souden wordden.

Ende om tvoers. getal te vindene van nutte, bequame ende bekende persoonen, dat men soude ordineren den Hootslieden vande wycken, Wyckmeesters ende Raedtsluyden vanden Ambachten, dat zy hen sullen informeren van alle de persoonen in hunne wycken respective, die daertoe bequaem souden zyn, ende den voers. dienst zouden willen aenveerden, die zy zullen opscryven ende opbringhen Zynder Excellentie ende Regeerderen, om daervuyt te nemen daldernutste, bequaemste ende meestbekenste.

Ende alsoo men verstaet die voers. persoonen te bringen in regiment ende onder tvendel, ende zy daeromme subject souden moeten wesen heuren Oversten ende Capiteyn, ende tot allen stonden hen gereet vinden, achtervolgende den artykelbrieff die zy bezweren sullen,

Soe soude Zyn Excellentie ende Regeerderen verduncken dat men elcken van hun voer gaigen zoude moegen geven negen guldenen ter maent, tot twintich stuvers den gulden, Capiteynen, Vendrich ende andere bevelshebberen naer advenant, ende de maent tot dertich dagen gerekent, behoudelyck dat zy wel gewapent ende gerust zullen moeten wesen met corseletten, morionen ende andere geweer, gelyck behoirt, ende soe verre daer yemandt waere die daeraff nyet versien en ware, zoude men hem, van deser stadt wegen, de voers. wapenen doen ende dezelve met paye cortten aen hen gaigen oft soldee.

Ende om te vindene de voers. gaigen ende solt, hadden Zyne Excellentie ende Regeerders deser stadt geadviseert dat men tzelve vinden soude zonder last van dlichaem vander stadt oft vanden gemeynen arbeyders ende hantwerckers, maer byden rycken ende wel gestaedde ingesetene borgers ende coopluyden, ende oyck vande Gheestelicheyt, die men daertoe zoude verwilligen te contribueren ;

Waervan nyemandt vande voers. rycke ende wel gestaedde borgeren ende cooplieden hen en zullen cunnen excuseren, als tzelve zoe grootelyck van noode ende dienende tot heurer eygene beschermenisse ende welvaert, ende en willen oyck die Regeerderen deser stadt hen daeraff nyet bevryen oft eximeren.

Welcke gewillighe contributie nyemanden en sal te lastich vallen, midtsdien tzelve maer en soude zyn voer eenen

zekeren tyt, ende dat tgetal vande ghene die daertoe zullen contribueren zoe groot sal syn, dat, in regard van een yegelyck particulier, naer zyne faculteyt ende macht, gheen beswaringe en sal behoiren geacht te worddene.

Ende hoewel hiervoeren geseeght is van twee duysent vyff hondert persoonen aen te nemen, zoe hadde nochtans Zyne Excellentie ende Regeerders deser stadt goet gedocht voer tbeghintsel maer aen te nemen twelve hondert nutte ende bequame borgeren ten dienste ende gaige als voere, ende dat om, voer dierste, inden meesten cost nyet te vallen, ende totter tyt toe den meerderen noot tzelve soude moeghen vereysschen.

Ende welcke twelff hondert persoonen men soude toeseggen drye maenden dienst.

Ende souden de voers. twelff hondert persoonen verdeylt wordden in zesse vendelen ende onder zesse Capiteynen, welcke Capiteynen souden oyck hebben heuren Lieutenant ende andere bevelhebberen.

Om welcke Capiteynen te vinden vuyt den voers. borgerscape ende Poorterye, souden myne Heeren dOude-Scepenen ende de Goede Mannen vander Poorteryen ende Ambachten Zyne Excellentie ende Regeerderen aennoemen eenige treffelycke ende bequame persoonen, borgeren ende ingesetene deser stadt, ten minsten tot twelven in getale, die den last ende dienst zouden willen aenveerden, om by Zyne Excellentie ende Regeerderen daervuyt te nemen dyet hun goetduncken soude.

Deur middele vande voers. gesalarieerde persoonen, bovendyen dat die, by daghe ende by nachte, hen zouden moeten gereet vinden ten dienste vander stadt tegens allen occurrentien, men de ghemeyne ingesetene zoude verlichten ende subleveren vander dachwake, ten eynde eenyegelyck vanden anderen borgeren ende ingesetenen hen neeringhe zouden moegen doen ende exerceren, ende souden oyck de voers. gesalarieerde persoonen des nachts wake houden tot zulcker plaetse ende in zulcken getale als men, naer gelegentheyt vanden tyde, zoude bevinden te behoirene.

Ende daerenboven, in tyde van noode, als nu jegenwordelyck, zouden dandere borgeren snachts oyck heure wake houden daer ende in zulcken getale als men hen soude ordineren.

Ende van gelycken zouden oyck die schutters ende wepeleers die nachtwake houden opt stadhuys, zulcx als men gewoenlyck is te doene.

Boven alle de voers. middelen van versekertheden deser stadt ende ingesetenen derzelver, hebben Zyne Excellentie ende Regeerderen geadviseert dat men aen alle de natien vanden vrempden coopluyden versuecken ende begheeren soude, dat zy hen oyck willen wapenen ende toerusten, ende onder hen kiesen, elck voer die Suppoesten van zyn natie, zekere hooft oft Capiteyn, die, in tyde van noode, met zyn volck hem soude vinden ter plaetsen daert hem geordineert sal zyn, om daernaer te doene zulcx als hen byde ghene, die des last zal hebben, zal geordineert wordden.

Toelatende nyettemin dat zoe verre ennighe vande natie vanden vrempden coopman ontsterck waren van volcke, hen met ennighe andere natie te moeghen vuegen onder eenen Capiteyn.

Ende alsoe alle de voers. middelen tot versekerheyt vander stadt ende ingesetenen derzelver metter daet nyet gevuegelyck en zouden cunnen geeffectueert ende volbracht wordden sonder een hooft van auctoriteyt, aenden welcken een yegelyck bevel hebbende hem sal moegen addresseren, soe is van noode yemanden van auctoriteyt daertoe te verkiesen ende verwilligen. (1)

---

(1) Aangehaald blz. 123. Zie GACHARD, *Op. cit.* T. II, p. 156.

LXXXVII.

23 *Juli* 1566.

Artikelbrief dyenende voerde borgheren die men kyesen ende nemen sal, van weghen, ende vuyten naeme der stadt van Antwerpen, ende in wapene stellen tot bewaernisse ende versekernisse derselver stadt (*den Breeden Raide geproponeert* 23 *July* 1566.)

Inden iersten, zelen zweeren ende geloven der Coninclycker Majesteyt, als Hertoge van Brabant, ende deser stadt goet ende getrouwe te zyne ende dese stadt van Antwerpen wel ende getrouwelyck te dienen, oyck die te helpen wachten ende bewaren (met) alle neersticheyt ende sorchvuldicheyt, nae hen vermoeghen, insgelycx die te helpen defenderen, beschudden ende beschermen ten dienste van Zyne Majesteyt, tot conservatie ende gemeyn beste deser stadt ende ruste vande borgheren, cooplieden ende ingesetenen van dyen.

Item, dat zy heuren Oversten, insgelycx zynde Lieutenant, oyck den Capiteynen ende bevelhebbers, ende den anderen Hooftluyden ende Rotmeesteren, oyck den Officier ende Wethouderen van deser stadt, zelen gehoirich ende onderdanich moeten wesen in allen tghene zy hen voerhouden ende bevelen zelen voerde versekerheyt ende welvaren derzelver stadt.

Item, dat zy tallen tyden ende stonden, alst hen sal bevolen wordden, hen zelen moeten vinden wel gerust, gewapent ende met behoirlick geweer aen sulcker poorten, straten ende plaetsen als hen telcken zal wordden geordonneert.

Item, als de stormclocke clippen ende de trommel oft alarme sal wordden geslaghen, zal elck van hen terstont in zyn rustinghe met geweer hem moeten vinden onder ende by zynen Hooftman, al waert oick buyten den tyt van zyn gewoonelycke waken, daertoe hy zyn rustinghe altyt by hem sal moeten hebben.

Item, dat zy zelen moeten dienen in eyghene persoonen,

zonder yemanden anders in hen plaetssen tot eenighen tyde te moeghen stellen.

Item, dat zy vuyt hen wake oft vander plaetsschen daer sy gestelt wordden nyet en zelen vertrecken oft affgaen dan ten behoirlycken tyde oft by consente van heuren Hooftman.

Item, dat zy opte zelve wake ende geduerende derzelver nyet en zelen moeghen drincken oft slapen, oyck egeen roer oft pistolet aldaer moegen affschieten, noch oyck by drancke zyn, als zy ter wake commen zelen.

Item, dat zy nyet en zelen moghen weygheren noch hen ongewillich thoonen int ghene hen by heuren Oversten oft Hooftman, tot dienste van Zyner Majesteyt ende welvaren van deser stadt ende ruste vanden ingesetenen, sal belast wordden.

Item, dat zy hen zelen moeten laten stellen tot zulcken plaetsschen, ende in getale, ende met rotten oft halff rotten oft anderssins, meer oft min, gelyck hen zal telcken belasten ende bevolen wordden.

Item, dat zy hen zelen moeten laten monsteren tot allen tyde alst hen bevelen zal wordden, zonder eenighe weygheringhe daertegens te doene.

Item, in welcke monsteringhe gheen van hen en sal hem moegen laten inscryven, anders dan zynen eyghen kersten naem, noch oyck eenighe andere wapene, rustinghe oft geweer aen hebben oft voirtbringhen dan zyns zelfs, oft tghene dat hy al den tyt zyns diensts voer synen persoon altyt zal moegen gebruycken.

Ende dat nyemandt eens solt ontfanghen hebbende, en sal moeghen wycken noch zynen dienst verlaten zonder oorloff ende consent.

Item, en zelen oyck egheen onverstandt, geschil oft oproer moeghen maken onder malcanderen, noch met andere, besundere oyck nyet metten Schutteryen oft andere ordinarise waken vanden ingesetenen.

Item, dat zy egheenen borgher, coopman noch ingesetene, gheestelycke noch weerlycke, mans noch vrouwen, wie zy zyn, eenige overdaet, injurie, bezwaringhe, gewelt oft dreygementen en zelen moegen aendoen, met worden noch met wercken, noch in gheender manieren denzelven beschadighen.

Item, dat zy gheen vergaderinghe, ghemeynte oft allarme en zelen moeghen maecken sonder expres consent ende voirweten van hunnen Overcapiteyn oft zynen Lieutenant.

Item, dat zy egheenen twist, gewecht oft balghinge metten anderen en zelen nemen, in gheender manieren, maer hen geschillen verthoonen ende laten beslissen by hen Oversten.

Item, zelen tallen uren bereedt moeten wesen om hen inde wapenen te vindene ende temployeren daert hen belast zal wordden, ten dienste vander Majesteyt ende vander stadt ende ingesetenen.

Item, selen oyck moeten gedooghen dat over ende onder hen goede justicie geschiede ende gedaen wordde, daertoe sy den Officier ende Wethouderen deser stadt, ende oyck heuren Prevoest, alle bystant doen sullen moeten; wel verstaende dat de straffinghe vanden misdaden ende misgrypen die by hen inde wachten ende aengaende hennen dienste voers. gebeurt zullen zyn, daer noch lyff noch let aen en hanght, zelen staen ter kinnesse ende executie vanden Oversten metten zynen, ende vande andere vanden Schouteth, Burgemeesteren ende Schepenen, onder dewelcke zy oyck in alle andere zaken desen dienste nyet aengaende zelen blyven gelyck andere poirteren.

Voirt zelen zy in ende over al hen wel ende getrouwelyck moeten quyten, gelyck goede getrouwe ondersaten ende deser stadt poirteren schuldich zyn ende behoiren te doene, eensamentlyck oyck onderhouden alle andere orderen, poincten ende articulen, die onder tcrysvolck gewoonelyck zyn gehouden te wordden.

Ende vernamen zy eenighe zaken die den dienste vander Majesteyt oft der ruste vander stadt teghen ghingen, die selen sy terstont moeten te kennen gheven heuren Bevelhebbers, om voirdere verthoont ende versien te worddene.

Allet opte pene ende straffinghe zoe van lyff, goet, let, ban oft andere correctien, soe elck misdaet ende de circunstantien van dyer sal vuytheysschen ende meriteren.

Alle welcke articulen elck van hen zal moeten int aennemen bezweeren ende geloven te onderhouden, ende daerteghens gheenssints te doene oft hem te rebellerene, opte pene ende straffinghe voers.

Boven denwelcken de Hoplieden, Voerders, Wybels ende

Rotmeesters zelen zweeren ende geloven de gemeyn knechten ende rotten, nae hun vuyterste vermoeghen, te houdene in alle goede gebruyck, gehoirsaemheyt ende stillicheyt, ende werckelick te volbringhene tghene hem telcken sal belast wordden met hen ghesellen ende rotten te doene, insgelycx te verhueden ende voercommen alle twist, onverstandt ende oproer, die onder de gemeyne knechten verweckt souden moegen wordden, ende soe verre zy die nyet en zouden kunnen ter neder legghen, terstont heuren Oversten oft zynen Lieutenant oft hunnen Capiteyn te kennen gheven, om daerop versien te wordene. (1)

LXXXVIII.

23 *Juli* 1566.

Copie vander propositie by Zyner Excellentien, Burgermeesteren ende Schepenen gedaen noopende het beletten vanden predicatien, etc. den XXIII^en July anno XV^cLXVI.

Aengaende het poinct om de predicatien te mogen beletten, by mynen Heeren den Ouden-Schepenen ende Goeden Mannen vander Poorteryen ende Ambachten, vanden Gulden ende andere borgheren ende cooplyeden deser stadt ghestelt ter discretien van Zyne Excellentie ende mynen Heeren Regeerderen deser stadt, soo eest dat midtsdyen men bevindt dat dezelve predicatien ende vergaderinghen zyn de oirsake dat de coopluyden zyn vertrocken oft vertrecken, ende dat byden Heeren, Goede Mannen ende borgheren voors. bevonden wordt egheenssints geraden te wesen dyezelve met foortsse te belettene, om in egheene meerdere inconvenienten te vallene, ende dat de middelen tot noch toe geproponeert, nyet en zyn volcommelyck geeffectueert, ende dat dye vanden Breeden Raide ende andere Goede Mannen ende coopluyden ende borgheren deser stadt

---

(1) Aangehaald blz. 123.

begheert hebben dat men behoorde te procederen met alle soeticheyt, ende gelyck oick myne Heeren Regeerderen van dyer opinien zyn geweest ende alnoch zyn, Syne Excellentie ende myne Heeren voorgenoempt en vinden noch ter tyt egheen beter middel dan by hen te vooren aengegeven, ende om denzelven wech van sueticheyt te continueren, hebben geadviseert dat myne Heeren dOude-Schepenen ende Goede Mannen vanden Breeden Raide, als andere cooplyeden ende borgheren deser stadt, elck voor zoovele in hem is, zooveele wilden doen aende principale vander vergaderinge oft aende ghene dye kennisse aen hen hebben, dat zy dezelve verwillighen de voors. vergaderinghen ende predicatien van nu voortaene te willen verlaten, op alzulcken verzekertheden, tzy dat men van Haere Hoocheyt zoude versoucken generale gratie van tghene des byde zelve misdaen oft gedaen mach wesen, zonder daeraff, in toecommenden tyden, vervolght oft belast te wordene, oft oick andere gelycke middelen, dye byden zelven Heeren ende andere Goede Mannen, borgheren ende cooplyeden, zouden van henlyeden moghen verstaen, dye tot hunder verzekertheyt soude moeghen dyenen, ten eynde die predicatien moeghen achterblyven, totter tyt toe dat byde Generale Staten zal wesen geresolveert opt generael remedie tegens dese generale perplexiteyten, waerdeure de Goede Mannen zullen grooten dienst doen deser stadt ende dye stellen in heuren ouden ende gewoonelicken treyn ende den vreempden coopman verzekeren ende verhueden tvertreck vanden zelven. (1)

---

(1) Aangehaald blz. 123 en Gachard, *Op. cit.* T. II, p. 160.

LXXXIX.

24 *Juli* 1566.

Copie vander antworde vande Oude-Scepenen opte propositien den 23 *July* 1566 *den Breeden Rade gedaen aengaende dbeletten vanden predicatien ende dordre vander waken, nopende zekere getal van gesoldoyeerde persoonen, overbracht* 24 *July* 1566.

DOude-Scepenen deser stadt, geleth hebbende opde propositie hun den XXIII^en^ deser maent, van weghen Zynen Excellentien, Burgmeesteren ende Scepenen deser stadt opten Breeden Raedt gedaen, hebben geadviseert, onder correctie van Zyn Excellentie, tgene ende des hiernae volgt:

Ierst, voor alzoo vele als het ierste poinct derselver propositie aengaet, seggen de voirs. Oude-Scepenen, sichtent de leste propositie vanden XIX^en^ July ende oyck van te voiren, alle debvoir, neersticheyt ende diligentie gedaen te hebben neffens deghene die zy vander predicatien hebben vernomen te wesen, om diezelve, met allen middelen van sueticheyt ende persuasien, daervan te diverteren, gemerct daerdeure schene de ruste ende tranquilliteyt deser stadt getroubleert te worden, ende de coopman, vreesende voor commotie ende inconvenienten, geoirsaect om te vertrecken ende zyn goet te salveren, dat zylieden, deselve remonstrantien van daghe te daghe continuerende, tevreden waeren alle debvoir ende neersticheyt te doene, ten eynde die vander predicatien eenichssins mochten van heure opinie gedimoveert worden, begeerende dat Zyn Excellentie ende Regeerders deser stadt in heuren respecte van gelycken wilden doen.

Ende om te lichtelycker tot dien effecte te commen, dunct heur, hun conformerende metter opinie van Zyn Excellentie ende Regeerders voors., dat men met alle vlyticheyt ende instantien van Haer Hoocheyt zoude mogen versoecken eene generale abolitie ende pardon voor dieghene die hen voirdaen indie voirs. predicatien nyet en souden

vinden, ten eynde dat zy verzekert zouden wesen dat men hun, ter causen vanden voirs. mesuze, nyet en zal apprehenderen noch molesteren, verhopende zy dat noch menich daerdeure, hen beter bedenckende, zal voirtaen abstineren; nyettemin, indien zy bevonden dat eenich van hun voirdere verzekeringe ende asseurantie verzochten, zullen tselve Zyne Excellentie ende Regeerders aengheven.

Nopende het tweede poinct vander propositie, inhoudende het concept van Zyne Excellentie ende Regeerders van zekere besoldinge van knechten, tot tweelff hondert in getale etc., gemerct men bevindt, by experientie, wat diligentie ende toesicht men oyck genomen heeft, dat de wake die de borgeren tot noch toe gehouden hebben nyet en is souffisant tot verzekertheyt vanden coopman, ruste ende tranquilliteyt deser stadt, ende dat deselve wake, hoedanich zy oyck zy, nyet en geschiedt zonder disordre, grooten last ende achterdeel der gemeynten, die met heuren handen ende arbeydt den dagelycxschen cost voor wyff ende kinderen moeten winnen, soe eest dat deselve Oude-Scepenen, goetvindende het concept van Zyne Excellentie ende der Regeerderen, breedere inde propositie verclaert, begeeren hetselfde in alder diligentie gheeffectueert te wordene, chargerende de conscientie vanden Hooftlieden, Wyckmeesters ende Raedtsluyden vanden Ambachten dat zy respectieve in heure wycken daertoe sullen kiesen lieden van qualiteyt ende die meest nut ende bequaem daertoe sullen wesen, dewelcke behoirlycken eedt, achtervolgende den bestelbrieven by Zyne Excellentie, geconcipieert zullen doen, ten eynde nyemandt deur deselve zouldeniers en worde geoffendeert, maer Zyne Majesteyt gedient, de stadt, goede borgeren ende ingesetenen derzelver beschermt ende gedefendeert, ende den coopman met zyn goedt ende coopmanschap van alle oproer ende seditie verhuedt ende verzekert.

Ende midtsdien dat de voirs. Oude-Scepenen bevinden dat de voirs. ordonnantie qualyck zal cunnen geeffectueert worden zonder Hooft ende Generael, die van auctoriteyt ende macht zy, soo is heur ernstich versueck ende vierige bede dat Zyne Excellentie gelieve, achtervolgende de goede affectie die hy deser stadt altyts, oock metter daet, bethoont

heeft, denzelven last ende commissie taenveerden tot dienst van Zyne Majesteyt ende ruste van deser stadt, ende verhopen zy, Oude-Scepenen, dat den naem alleene ende auctoriteyt van Zyne Excellentie wel zoeveel zal opereren, om alle suspitien ende tumulten, tot verzekertheyt vanden coopman ende gemeynen vrede, te beletten, als alle de neersticheyt, toesicht ende arbeyt vande voirs. gesermenteerde borghers zal moghen doen.

Maer midtsdyen dat te sorghen is dat Zyne Excellentie nyet en zal continuelycken binnen deser stadt cunnen present blyven, als deur Zyne Majesteyt oft Haer Hoocheyt in andere affairen geemployeert wordende, soo zal Zyn Excellentie, in dien gevalle, gelieven een of twee Lieutenant oft Lieutenanten in zyne stede te stellen, tot contentemente vanden coopman, borgeren ende gemeyne ingesetenen deser stadt, gelyck hy, naer gelegentheydt vanden tyde ende affairen, van noode zal bevinden te wesen, deur dewelcke Zyne Excellentie zal meynen Zyne Majesteyt dienst ende de welvaert deser stadt te voorderen, ende presenteren de voirs. Oude-Scepenen Zyne Excellentie ende Stadhouderen als boven, alzoo vele in hun is, alle debvoir van gehoorsaemheyt ende obedientie.

Ten lesten, gelyck op ghisteren die Goede Mannen vander Poorteryen ende Ambachten claechden over de menichvuldicheyt vande vagabonden, soldaten ende stercke bedeleers, zeggende dat zy tot zulcker insolentie ende stouticheyt gecommen zyn dat zy hun nyet en ontsien met geweer te ghaen bedelen, ende indien men heur nyet genoech tot heuren contentemente en gheeft, die goede luyden te dreygene, soo dunct de voirgenoempde Oude-Scepenen (onder correctie van Zyne Excellentie ende Regeerders,) midtsdien het getal van des Marcgraven dienaers voor zoo groote ende popeuleuse stadt, principalyck in susdanige periculeuse tyden, cleyn genoech is, ende meest aengemerct veel van dyen daertoe oudt, verlempt ende van heuren leden verminct zyn, dat men voor zekeren tyt, by maniere van provisien, hetselfde getal soude mogen vermeerderen, op expressen last, dat zy tot egheene civile apprehensien oft dagementen en souden worden geemployeert, maer alleenlyck om de stadt vande voirs. vagabonden ende stercke bedeleers vry te houden.

Gedraeghen hen voorts in als de voirgenoempde Oude-Scepenen totter opinien van Zyner Excellentien ende die voirs. Burgemeesteren ende Scepenen. (1)

XC.

24 *Juli* 1566.

Copye vander antworde vande Goede Mannen vander Poorteryen opde ordre vander waken ende gesoldoyerde persoonen, overbrocht 24 *July* 1566.

Aengaende het concept vander waken te stellene by nyeuwe gheeede ende gehuerde persoonen ende souldenieren, dunckt den Goeden Mannen vander Poorteryen, altyt onder correctie, dat dezelve waken, als smaeckende eenighe divisie tusschen den borghers, coopluyden ende ingesetenen, zoude moegen causeren twist, oproer ende tweedrachticheyt tusschen denzelven, en is alzoo nyet geraden noch en zoude der gemeynder rusten oft versekerheyt vanden coopman oirbaerlyck wesen, besundere want tot alzulcke souldye ende gehuerde wake egheen persoon van qualiteyt oft importantie hem en zoude willen begeven, maer alleenlyck slechte persoonen van egheene qualiteyt, die nyet en hebben te verliesen, daerdeure meer achterdeele dan voirdeele zoude moeghen rysen, zoo ten laste vanden coopman als vande gemeyne borgheren deser stadt.

Te min gemerct die gemeyne borghers ende poorters, zoo van eedts als oyck van natueren weghen, alreede zyn schuldich ende verbonden, zoo zy altyt gewillich ende bereet geweest ende alnoch zyn te doene, ende goetwillichlycken te volbrenghen alle tgeene des men eenighen huerlinghen, om eenighe souldye oft onder tdexel van eenighen nyeuwen eedt, zoude moeghen heysschen ofte te laste leggen tot bewaernisse vander stadt ende verzekerheyt vanden coopman.

---

(1) Aangehaald blz. 123.

Ende oft wel de wachte vanden zelven borghers tot noch toe nyet en zoude moeghen zyn gehouden noch gedaen met zulcke toesichte als dat wel zoude hebben behoort (hoewel men van egheene zunderlinghe inconvenienten die daervuyte zouden zyn ghesproten en heeft vernomen,) zoo can nochtans alle tzelve ghebetert ende geremedieert wordden deur dobservantie vanden derden, IIII^{en}, V^{en}, VI^{en}, VII^{en}, VIII^{en}, IX^{en}, X^{en}, XI^{en}, XIII^{en}, XIIII^{en}, XV^{en}, XVI^{en}, XVII^{en}, XIX^{en}, XX^{en}, XXI^{en} ende XXII^{en} articulen begrepen ende ghestelt inden artyckelbrief by Zyne Excellentie ende Uwen Eerw. op ghisteren, den dryentwintichsten deser, den Breeden Raede gepresenteert, daertoe de ghemeyne borgheren hen nyet min bereet en vinden, in respecte van hunne thiende mans, honderste mans ende Wyckmeesters, ende van Zynre Excellentie ende Uwen Eerweerdicheyt, als generaele ende wettighe Overhooffden, dan eenighe souldenieren zouden subject wesen henne Hooftlieden ende Capiteynen, hun submitterende anderssints in respecte vanden vuytgelatenen ende nyet ghedesigneerde articulen ter discretien van Zynder Excellentie, biddende derzelvere, als Borchgrave, te willen aenveerden de superintendentie ende generaele capiteynschap vanden borgheren ende vanden wachten, stellende alsulcken Lieutenant ende andere persoonen superintendenten overe dezelve wachten totten voers. Wyckmeesters, honderste ende thiende mans, als Zyne Excellentie, tot stricte onderhoudinghe vanden voers. articulen ende conservatie vanden ghemeynen vrede, zal bevinden nut ende nootelycken te wesene, deur ende midts welcke wachte ende toesichte vanden borgeren, zylieden wel zyn verzekert ende geadverteert dat den coopman hen onghelyck gherustere ende meer bevryet zal vinden ende te vreden houden dan met eenighe wachte van ghehuerde souldenieren.

Waerdeure oft de neeringhe nyet geheelyck ende terstont in heuren ouden treyn gerestitueert en wordde, zoo dat eenighe vande arbeyders ende hantwerckers hen broot nyet en zouden ghewinnen, zal men, deur middele vande voers. Wyckmeesters, honderste ende thiende mans, daerinne moeghen verzien, tzy by subventie ende contributie vanden borghers oft employ in publicque ende prouffitelycke wercken, dwelck al met mindere belastinghe ende meerdere verzekerheyt vanden borghers ende coopluyden can ghe-

schieden, dan het aennemen ende gaigeren van eenich volck van waepenen ofte anderssints, zoo men naer gelegentheyt oirboirlyck vinden zal voer tghemeyn beste.

Desgelycken can men oyck by bequaeme middelen te weghe bringhen dat de borgheren ende deghene die nyet versien en zyn, zelen, elck naer zyne competentie, wesen verzien van behoorlycke offensive ende deffensive waepenen, ende daermede ghereedt zyn tallen tyden, des noot zynde, het waere opte wachte ofte anderssints.

Ende ten eynde dat Zyne Excellentie hem te bat zoude moeghen verzekeren ende te vreden houden aengaende het ghemoet ende goeden ende ghetrouwen wille vande borgheren, soo presenteren die vander Poorteryen aen Zyne Excellentie dat hy hem zal moeghen versien van eene guarde de corps, tot veertich oft vyftich persoonen, borgheren deser stadt, oft zoo veele min oft meer als Zyne Excellentie, tzynen meeste contentemente, behaeghen ende aenghenaem wezen zal, ten laste vander ghemeynten. (1)

XCI.

24 *Juli* 1566.

Copie vander antwoorde vande Goede Mannen vander Poorteryen nopende tbeletten vanden predicatien, overgegeven 24 *July* 1566.

Verbael.

Nopende het beletten vanden predicatien, daeraff myne Heeren de Oude-Scepenen, Goede Mannen vander Poorteryen ende Ambachten, opten negenthiensten deser maent, de raminge vanden middelen hebben eendrachtelyck gestelt ter discretien van Zyne Excellentie, als Borchgrave deser stadt van Antwerpen, ende van Uwe Eerw. Heeren, met zulcken bestande ende declaratie, dat dezelve raminge ende

(1) Aangehaald blz. 123.

concepten henlieden zouden worden gethoont ende by hen daeroppe gelet ende geadviseert, zoe als sylieden, tot eere ende conservatie vande Hoocheyt vande Majesteyt ende deser stadt ende den coopman, zouden in conscientie bevinden nut ende oirboerlyck te zyne, seggen die vander Poorterye dat zy Zynder Excellentie ende Uwe Eerw. hoochelycken bedancken vander goeder genegentheyt, neersticheyt ende circumspectie die Zyne Excellentie ende Uwe Eerw., zoe desen puncte als anderssints der rusten deser stadt aengaende, zyn bewysende ende gebruyckende, ende zyn alsoe dezelve goede borgeren wel tevreden ende presenteren hen dienstich ende bereet te achtervolgen dadvys van Zynder Excellentie ende van Uwen Eerw., henlieden op ghisteren den XXIII^{en} deser maent voergehouden, ende dienvolgende zoe vele te doene zoe als zy tot noch toe hen daertoe neerstelyck ende gewillichlyck hebben geemployeert (emmers voer zoe vele in hen is,) aende principale vande vergaderinghen ende nyeuwe predicatien oft aende ghene die sy selen bevinden kennisse oft eenige auctoriteyt by hen te hebben, ten eynde dat zy dezelve predicatien ende vergaderingen van nu voordane zelen verlaten, opte versekertheyt vande generale gratie by Zyne Excellentie ende Uwen Eerw. geproponeert, oft anderssints alzulcke middelen als zylieden vanden selven persoonen zelen moegen verstaen, daeraff zylieden Zyne Excellentie ende Uwe Eerw. terstont ende wel getrouwelyck zullen adverteren, hebbende daertoe acte van auctorisatie ; versueckende altyt ende oitmoedelyck biddende dat Zyne Excellentie ende Uwen Eerw., opsicht nemende opden tegenwoirdigen noot ende staet deser republicken ende des gansschen lants, sonder dilay willen aen Haer Hoocheyt middelen de vergaderinge vande Generale Staten, ten fyne van generale ende absolute resolutie ende remedie, volgende heure lest voergaende begheerte aen Zyne Excellentie ende Uwer Eerw. gedaen. (1)

(1) Aangehaald blz. 123.

XCII.

24 *Juli* 1566.

Antworde vande Goede Mannen vanden Ambachten opde propositie gedaen 23 *July* 1566, *nopende dbeletten vanden predicatien ende dordre opde waken van zekere getal van gesoldoyeerde persoonen, overbracht* 24 *July* 1566.

De Goede Mannen vanden Ambachten zyn oitmoedelyck biddende dExcellentie van mynen Heeren den Prince van Oraingnen, dat hem believe te continueren inde goede affectie, diligentie, debvoir ende neersticheyt die Zyne Exellentie hem vernedert heeft tot noch toe te doene, tot conservatie vande ruste deser stadt, dewelcke allen den borghers, coopluyden ende ingesetenen zeer aengenaem is geweest ende groot contentement ende tranquilliteyt heeft binnen dezer stadt gecauseert, hem gansselyck, als Borchgrave deser stadt, toebetrouwende ende bevelende de bescherminghe ende bewaeringhe van deser stadt, gelyck zy hun laten duncken hetzelfde Zyn Excellentie, in absentie vande Majesteyt, als Hertoch van Brabant, toe te behoorene. Ende zy, van heuren twegen, presenteren Zyne Excellentie, als goede borghers toebehoort ende gelyck zy van eedts weghen schuldich zyn te doene, Zyne Excellentie in als hem moegelyck zynde, soe tot defensie van deser stadt alsoyck vanden persoon van Zyne Excellentie ende den anderen borghers, met lyff ende goet, naer hen vuyterste vermoeghen by te staene ende behulpich te wesen, ende zoo verre Zyn Excellentie eenighe van henlieden belieft te ordonneren, om zynen persoon tegens alle occurrentien, dier zouden moeghen geraecken te comen, te assisteren, presenteren zy Dekens ende Ouders hen gereet om, des versocht, hen selffs met huere rustinge neffens Zyne Excellentie te vindene, in alzulcken getaele als hem sal believen te ordonneren ende bevelen.

Ende aengaende tgheene, van weghen Zyne Excellentie ende den Regeerderen deser stadt, hun byden Pensionaris op ghisteren voergehouden is geweest ;

Noepende het ierste poinct, presenteren hun gewillich ende bereet, gelyck zy oyck tot noch toe sonder wederseggen ghedaen hebben, temployeren, naer hun vuyterste verstandt ende vermoeghen, om te voeren te houden ende ernstelyck te versoecken aende principaele ende oyck andere vande prekinghe daer ennighe van hen zouden kennisse aen moeghen hebben, ten eynde zy, in regard vander gemeynder rusten ende welvaeren van deser stadt ende tot contentemente vanden coopluyden ende inwoonderen derzelver, willen hen verdraeghen vande voers. predikatien te volgene oft te voirderene, hen oyck toezeggende dat Uwer Excellentien ende de Regeerders aen Haer Hoocheyt zullen, tot versekertheyt van henlieden, versuecken generaele abolitie van tgeene zy hen nopende dezelve predicatie tot noch toe misdraeghen moeghen hebben, ende zullen Uwe Excellentie ende Eerw. van tgene zy daerinne gevoirdert ende byden voers. persoonen zullen ghewonnen hebben adverteren.

Aengaende het tweede poinct, van het opnemen van borgeren tot twelff hondert toe oft meer, tot verzekerheyt vander stadt, borghers, cooplyeden ende inwoonders derzelver, ende den anderen articulen derzelver zaecken raeckende,

Verclaeren hoe dat hun, onder correctie van Uwer Excellentien ende Eerw., dunct het aennemen vanden zelven borgheren egheenssins nootelyck noch oyck geraden oft oirboirlyck te wesen, vuytdien dat zy hun altyt gepresenteert hebben ende alnoch presenteren bereet om, by nachte ende by daeghe, tot allen tyden, hen, met lyff ende goet, temployeren tot alle tgene dat Uwe Excellentie ende Eerw. tot defentie van deser stadt gevonden hebben te dienen, ende huer oyck onderworpen hebben, ende alnoch onderworpen, allen ordonnantien die tot dyen eynde by Uwer Excellentien ende Eerw. geconcipieert zyn, bezundere den VII^en July lestleden, in presentie vanden Oude-Schepenen, zommighe vanden Wyckmeesters, eenighe van henlieden daertoe gecommitteert, al eest zoo dat tselfde nyet ten besten onderhouden en is, ende oyck den ordonnantien die noch by Uwer Excellentien ende Eerw. zouden moeghen ten selven fyne geraempt ende gesloten wordden, mitsgaders allen den penen die tegens den overtreders derselver zullen gestelt wordden, begeerende oyck dat die zonder simulatie tegens henluyden zoowel als andere, ende nyet min oft

meer dan oftse huerlinghen waeren, affgenomen wordden, ende en zoude den eedt die dezelve huerlinckgen souden doen huer nyet meer verbinden dan zy als borgheren deser stadt verbonden en zyn, vuyt crachte van welcken borgerschap zy gehouden zyn, naer hen vuyterste vermoeghen, den Coninck, als Hertoghe van Brabant, der stadt ende borcht, metten Borchgrave ende borgeren, te helpen hueden ende wachten, waertoe zy oyck allegadere gereet ende gewillich zyn totten vuytersten toe, ende, zoo lange zy lyf ende leven hebben, te werstane ende hen daerinne naer hen vermoeghen te employeren.

Is oyck tselfde aennemen vanden borgeren ongeraden, vuytdien dat deur hetzelfde den coopman veel min dan zy nu zyn verzekert zouden wezen, want diversse zoo vande natien van Engelant, Duytsche, Oosterlingen als van dezer stadt vanden treffelycsten coopluyden, hebben hun verclaert dat ingevalle zulcx opheuren (1) van het aennemen vanden borgheren op zekere soldee voirtsginge, dat zy hun goet oft persoonen in dese stadt egeenssins en zouden betrouwen, maer van hier vertrecken, als hun latende duncken dat de heele stadt in handen vande zelve persoonen, die van cleynder ende sober conditien zyn zouden, als hun verhuerende om zes stuvers sdaechs, soude staen ende alle henne persoonen ende goeden van grooter importancien zyn in hun macht ende gewelt, ende te zorghen zoude moeghen wezen, dat alwaert datze alzoo aengenomen wordden, goet waere deur opruynge (2) van eenighe quaetwillighe ende deur de groote occasie ende hope van rycdomme, zouden moeghen ghecorrompeert worden ende nyeuwicheden zoecken ende heure Capiteynen ende Overste ongehoorich worden, daer van andere borghers hun ghewillichlycken totter defentie van deser stadt, vuyt liefde van hens vaders lant ende om hen eygen huysen, wyf ende kinderen te beschermen, ende nyet om loon, sulcx nyet en staet te verwachten, maer als die zelfs te verliesen hebben, hun alle getrouwicheyt ende deucht is te betrouwene.

Maer dunct hun wel, onder correctie van Uwer Excellentien ende Eerw., dat men, tot solagement vanden aermen

(1) Ophuren.
(2) Opruiing.

borgheren, soude moeghen ordonneren de dachwaecke te splyten in twee, soo dat die van smorgens totter noene toe souden gewaect hebben, men soude moghen alsdan licentieren ende andere voirts in heure stede ordonneren te waken totten avont toe, opdatse egheen geheele dachuere en souden verletten ende soo den armen borgeren zoo lastich nyet vallen, ende dunct hen oyck dat daerdeur soude versien wordden teghens dinconvenienten die vuyt dronckenschap opte zelve wachten geschieden, die zoo veele nyet en zullen zyn, zoowanneerze opde wacht nyet en eten noch en drincken, dwelck nootelyck moet geschieden, zoowanneer zy continuelycken, van smorgens totten avont toe, opde wacht blyven ; tselfde splyten vande waken aengaende nyettemin al remitterende totter Excellentie van mynen Heere den Prince ende van Uwen Eerw. (1)

XCIII.

25 *Juli* 1566.

Lettre missive de Son Altèze au Prince d'Orenge, escript le jour de St.-Jacques, 25 *de Juillet* 1566.

Mon bon cousin,

Ne s'estant tenu Conseil, pour l'absence de mon bon cousin le Prince de Gavre, depuis la réception de voz lettres du XXIIe de ce mois, que hier après-midy, ce est cause que sur icelles j'ay tardé vous respondre jusques à maintenant, que je voy vous dire que ce m'a esté ung singulier plaisir d'avoir entendu, par l'une de vos dictes lettres, que les presches et assamblées des deux jours de feste derniers avoyent esté moindres que les précédentes: ce que je sçay estre advenu par les bons debvoirs et diligence que y avez faict, dont tant plus cordiallement je vous remerchie, que j'espère que, les continuant, les choses se pourront aller méliorant: chose que le Roy mon Seigneur, toute la patrie, et particulièrement la ville d'Anvers, debvront à vous. Mais que le port des armes, selon que l'on a icy

---

(1) Aangehaald blz. 123.

rapporté, soit esté plus grand que auparavant, combien que le prétext prétendu de renfort et présence du Drossart cessoit, cela donne manifestement veoir où tend le dict port d'armes, et l'apparent danger de sédition, avecq suyte de sac et pilliaige en la dicte ville : à quoy je veulx confier que, par voz prudence et auctorité, regarderez de remédier de plus en plus.

D'aultre part, comme l'on m'a adverty qu'en certaine maison en la nouvelle ville, à l'opposite de la maison des Oisterlins, au dit Anvers, se sont fréquentés assamblées des Anabaptistes, de grand matin, sicomme à trois ou quattre heures, en compaignie, à chascune fois, de trois ou quattre cens personnes, que se réitèrent diverses fois en semblable nombre, ne comparans tous ensemble, pour ne monstrer tout àcoup combien ilz sont fortz, bien sçachans qu'ilz sont mal voluz de toutes aultres sectes, il m'a semblé, pour la conséquence dangereuse de l'affaire, le vous faire entendre par ceste, affin que donnez ordre que y soit prins soigneulx regard ; le remonstrant, si bon vous semble, à ceulx de la Loy, avecq admonition de considérer les beaux fruictz que peu à peu viengnent à produire ces sectes et ce que s'en peult attendre à l'advenir, par les progrès de ces assamblées.

Je vous remerchie de l'advertissement et advis porté par vostre aultre lettre, et comme j'ay escript pour sçavoir ce qu'est des levées y mentionnées, et que ne doubte qu'avez faict le pareil, j'attendray de veoir ce que nous en viendra, pour selon ce résouldre sur la déclaration que mectez en avant, avecq tant meilleur fondament.

Au demeurant, je ne puis délaisser vous escripre que l'on m'a faict entendre de quelques batteaulx qui seroient venuz au-devant d'Anvers, où il y auroit gens et aultres choses contre le bien de la dicte ville, affin que faciés faire le debvoir qu'il convient, pour sçavoir s'il y a quelque chose samblable, et auray plaisir de sçavoir ce qu'en aura esté trouvé. A tant, mon bon cousin, je prie le Créateur vous avoir en sa très-saincte garde. De Bruxelles, le jour St.-Jacques 1566.

Soubscript : Vostre bonne cousinne : Margarita, et plus bas : Berty.

Et superscript : A mon bon cousin le Prince d'Orenges, Conte de Nassau, etc., Chevalier de l'Ordre, Gouverneur du

conté de Bourgoingne et pays de Hollande, Zélande et Utrecht.

Collationnée à l'autenticque copie, est trouvée accorder par moy,

A. GRAPHEUS. (1)

XCIV.

22 *Juli* 1566.

Missive du Prince d'Orenge à Son Altèze, de date le XXIIe de Juillet 1566.

MADAME,

Le jour d'hier, sont continuez les presches, avecq plus d'armes qu'ilz ne souloyent, pour le bruict qu'il y avoit du Drossart de Brabant, mais avecq moindre multitude de peuple que l'accoustumé, pour la remonstrance que leur en avions faict. Aujourd'huy y sont retournez avecq moins de gens encores que hier. Passans deux cordelliers par leur compaignie, les ramenarent jusques à la porte, sans leur mal faire. Je rendray tousjours extrême debvoir et paine les induire affin désister des dictes presches, si avant qu'il sera possible, et du succès en advertiray Vostre Altèze, à laquelle, sur ce, baisant très-humblement les mains, prie (2) la conserver en santé, longue vie. D'Anvers, le XXIIe jour de Juillet 1566.

Collationnée à l'auctenticque copie, est trouvée accorder par moy,

A. GRAPHEUS. (3)

---

(1) Aangehaald blz. 123 en GACHARD, *Op. cit.* T. II, p. 152.
(2) Het woord: *Dieu* is in de kopij vergeten.
(3) Aangehaald blz. 124 en GACHARD, *Op. cit.* T. II, p. 151.

XCV.

25 *Juli* 1566.

Lettre missive du Prince d'Orenge à Son Altèze, en date 25 *de Juillet* 1566.

MADAME,

J'envoie à Vostre Altèze, jointe, la proposition que j'ay faict à la commune de ceste ville, telle que par ensamble avons trouvé convenir pour empescher les presches et oster les dangiers et inconvéniens èsquelz elle tomberoit sans adhiber les moiens y continuz, sur quoy m'ont donné leur responce, aussy joincte. Demain les guldes et principaulx marchans me doibvent donner la leur, laquelle, à ce que puis entendre, aura concurrence et sera samblable à celle de la commune d'icy. Et, pour aultant, Madame, quant ilz m'avoient donné leur dicte responce, ilz m'ont requis que, durant le temps turbulent, je voulsisse emprendre la charge et garde de la ville, tant pour le service de Sa Majesté, que de mectre en repos et tranquillité les marchans et inhabitans d'icelle ville, affin que la trafficque de la marchandise puist estre maintenue en son cours accoustumé, ce que leur ay dict ne povoir faire, ny accepter la dicte charge, sans préallablement en advertir Vostre Altèze, laquelle supplie sur ce me mander sa volunté et bon plaisir, pour ensuyvre icelluy. Sur ce, Madame, après avoir baisé très-humblement les mains de Vostre Altèze, prie Dieu la conserver en santé, longue vie. D'Anvers, le XXVme jour de Juillet 1566.

Madame, ilz ont aujourd'huy retourné aux presches, mais avecq moindre nombre et moins d'armes que les deux dernières fois, dont ay bien voulu advertir Vostre Altèze, pour en estre plus à son aise.

Collationnée à l'auctenticque copie, est trouvée accorder par moy,

A. GRAPHEUS. (1)

---

(1) Aangehaald blz. 124 en GACHARD, *Op. cit.* T. II, p. 154.

XCVI.

26 *Juli* 1566.

*Antworde vande ses gesworen Gulden gedaen ende overgegeven aen mynen Heere den Prince ende den Borgmeesteren ende Schepenen den XXVI*en *July anno XV*c*LXVI opde propositie hen gedaen den XXIII*en *derselver maent.*

De Regeerders ende Gesworene, mette gemeyne guldebrueders vande ses gesworen Gulden van Schutteryen der stadt van Antwerpen, aenmerckende de sunderlinge goede ende groote affectie die dExcellentie des Prince van Orangien ende de Regeerders deser stadt, duer aldusdanige extraordinarise ende ongewoonlycke diligentie ende convocatie, syn dragende tot ruste, voerspoet ende welvaren deser stadt, daeraff die vander selver Gulden, soe int generael als int speciael, derselver ZynerExcellentien ende Uwe Eerw. onderdanichlycken ende met alle eerbiedinge bedancken, met presentatie van alle goetwillige ende getrouwen dienste naer hen vermogen, biddende ende versueckende Syne Excellentie ende Uwe Eerw. inde selve, tot protexie van deser stadt ende den borgheren ende ingesetene derselver, te willen continueren, gelyck dat Uwe Excellentie, als Borchgrave, ende Uwe Eerw. dat zyn betrouwende,

Ende antwoerdende opt gene des by Zyne Excellentie ende by Uwe Eerw. henlieden, opten XXIIIen dach deser loopender maent July, voergehouden ende geremonstreert is geweest, soe mondelinge als by gescrifte,

Seggen ende vercleeren, midts desen, zoe verre ende op en dien thenlieder kennisse geraecte te commen wie die principale zyn vande vergaderingen inde naergeruerde propositie vermelt, tgene zy verclaren nochtans te ignorerene, bereet te zyne hen te employeren in ende over al, volgende der presentatie ende den advise van Zyne Excellentie ende van Uwe Eerw., nopende tpoint vande belettinge vande nyeuwe predicatie, in alsulcker vuegen ende manieren als de propositie daeraff by Zyne Excellentie ende by Uwe Eerw. opden Dysendage lestleden, den XXIIIen deser loopender maent July anno LXVI voers., gedaen is geweest.

Item, om by die vande selve sesse gezworen Gulden

van Schutteryen voirts tantwoirden opde propositie by Zyne Excellentie, als Borchgrave, ende Uwe Eerw. gedaen, aengaende het aennemen van sekere soldenieren te committeren totter wake binnen deser stadt van Antwerpen, zoe hebben die vande zelve zesse gezworen Gulden van Schutteryen geresolveert ende bevinden, naer henlieden beste goetduncken, nyet proffytelyck noch geraden te zyne eenige soldenieren int speciael aen te nemen, ten laste vande gemeyne borgeren ende ingesetene oft oyck anderssins, maer dat de wachte sal wordden onderhouden byde borgeren ende anderssins byde Gulden, gelyck hetselve onderhouden is geweest in alle periculeuse tyden, ende sal oyck soodanige wake byde gemeyne borgers, die thenne mede te verliesen hebben, alsoo te doene vanden coopman, veel sekerder zyn dan deghene die by souldeniers, die nyet te verliesen en hebben, gedaen soude wordden, ende dwelck oyck, soe verre anders geschiede ofte gedaen wordde ende men alhier, tegens doude maniere van doene, souldeniers aenname ende men die liet waken, causeren soude eenen grooten bruict ende fame in vrempde landen, ende soude hen de coopman van buyten slants alsoe des te meer scroemen ende ontsien alhier heure coopmanschappen te seynden ende betrouwene.

Ende supplicerende die vande voers. sesse gezworen Gulden van Schutteryen voirts aen Syn Excellentie ende Uwe Eerw. soe vele aen Heure Alteze te doene dat de Generale Staten van alle dese Nederlanden, hoe eer hoe liever, staetsgewyse vergadert wordden, ten eynde inde zaken vanden jegenwoirdigen erreuren ende perplexiteyten wordde geremedieert ende ordre gestelt,

Welck voers. advys ende goetduncken die vanden voers. sesse gezworene Gulden van Schutteryen syn overgevende sonder prejudicie vanden privilegien, immuniteyten ende exemptien die vanden selven Gulden verleent, soe in respecte van eenige contributie als anderssints van eenige andere lasten, ende specialyck onder protestatie van hun geenssins van meyninghe te wesen hen te begeven noch gerekent te wordden onder de Leden deser stadt, anders dan nae vermoegen ende innehouden heurer previlegien daeraff zynde. (1)

---

(1) Aangehaald blz. 124 en 125.

XCVII.

26 *Juli* 1566.

Antworde vande drye cameren van Rethorycke binnen deser stadt.

Employ derzelver antworden gedaen byde guldebroeders vanden Heyligen Sacramente, loven (1) *ende Aelmoesseniers, overgegeven* 26 *July* 1566.

Verbael.

De drye cameren vande Rethorycken deser stadt van Antwerpen, ierst ende alvoren oitmoedelyck biddende de Excellentie van mynen Heere den Prince van Oraingnen, gelyck by diversssche andere hen medeborgeren gedaen is geweest, dat Zyne Excellentie gelieven wille te continueren de goede affectie, diligentie ende debvoir die Zyne Excellentie hem vervoordert heeft tot noch toe te doene, tot ruste van alle gemeyne borgers, cooplieden ende ingesetenen deser stadt, hem gansschelyck toebetrouwende, als Borchgrave, de bescherminge derzelver, ende om dien navolgende tantwoirdene opt ghene dat by Zyne Excellentie ende de Regeerders deser stadt hen aengegeven is geweest den XXIIIen deser loopender maent,

Seggen ende vercleren de voers. drye cameren dat zy hen dienaengaende refereren tot hetghene byden Ambachten deser stadt, op gelyck aengeven, scriftelycken overgegeven is geweest, daeraff de copye hieraene is gehecht. Biddende dezelve Zyne Excellentie ende den Regeerders deser stadt, opdat alle twist ende tweedracht die voer handen zyn ende causeren verminderinge vande neeringe, over alle dese Nederlanden moegen cesseren ende te neder geleght wordden, gelieven wille, hoe eer hoe liever, zeer ernstelycken te bidden aen Heure Hoocheyt dat haer gelieven wille te scryvene ende alle debvoir te doene, omme te impetreren aende Coninclycke Majesteyt dat Zyne Majesteyt gelieve te doen convoceren ende vergaderen de Generale Staten van

(1) *Gilde van O.-L.-Vrouwelof.*

allen den landen van herwaertsovere, ten eynde dat op als ordre worde gestelt, gelyck ten besten welvaren derselver landen sal bevonden werden te behoirene.

Dezelve antworde hebben oyck gegeven ende geemployeert de Aelmoesseniers deser stadt, insgelycx oyck de gulden vanden loven. (1)

XCVIII.

26 *Juli* 1566.

Antworde van zekere particuliere coopluyden opde propositie hen gedaen 23 *July* 1566, *overbrocht* 26 *July* 1566.

Opde middelen nu onlancx by dExcellentie van mynen Heere den Prince, Borchgrave van Antwerpen, ende Regeerders derselver stadt geproponeert, zoo om de predicatien hier buyten op te doen houden als om de stadt te bevryen van oprueringe ende den coopman ende ingesetene te verzekeren,

Seggen de voirs. coopliedens ende ingesetene, onder correctie ende reverentie,

Aengaende het point vander predicatien, dat zy egheen beter noch bequaemder middel en vinden dan, gelyck myne Heeren selfs goetgevonden hebben, met sueticheyt te handelen met die vander voirs. predicatie, gelyck tselve oock alreede by hun begonst is ende alnoch bereyt zyn te continueren, versueckende ende oytmoedelycken biddende Zyne Excellentie te willen intercederen aende Majesteyt dat met den iersten de Generale Staten vergadert moghen worden, ten eynde om by deselve wel ende rypelyck op als te versiene.

Aengaende het poinct om de voirs. stadt, cooplieden ende ingesetene te bevryen met zeker getal weerbare mannen vuyt der Poorteryen te kiesene, ende deselve te salarieren tot contributie vande wel gegoeyde innegesetene ende in

(1) Aangehaald blz. 124 en 125.

discipline militaire tonderhoudene, naevolgende den artikelbrief alsdoen oyck gelesen,

Seggen, onder correctie als boven, behalven dinconvenienten dier souden mogen rysen deur het kiesen vanden voirs. mannen ende beswaernisse vande ingesetenen om die voirs. gecosene te salarieren, aengesien dese stadt een coopstadt is, alwaer men het chryschgebruyck zoe zeer schouwen moet alst mogelyck is, als geheel deen den anderen contrarierende, dat deur het kiesen van zeker gesalarieerde cryschvolck de vreese ende suspitie, soo binnen als buyten dese stadt, grootelyck vermeerderen soude, waerdeur geschapen ware de negociatie ende neeringe gansselycken te cesserene, tot totale bederffenisse vander stadt ende der ingesetene, dat daeromme de Schutterye ende ordinarise wake deser stadt, waertoe zy hun voirtaene in persoone wel gewapent presenteren, genoechsamich schynt, alnoch ter tyt, om te verhueden seditie ende opprueringe, behalven dat gelieve mynen Heere den Prince ende Regeerders deser stadt toversiene doude ordonnantien vander wake, ende toe ende aff te doene gelyck myne Heeren bevinden sullen te behoorene, ende de voirs. ordonnantien scerpelyck in alle poincten te doen onderhouden.

By redene als boven, en dunct geenssins geraden, tot de gerusticheyt vander stadt ende der ingesetenen ende min tot voirderinge vander negociatie, dat die natien heur Capiteynen kiesen souden, maer wel dat zy, gelyck andere borghers ende ingesetene, heur lyff ende goet met alle tamelycheyt behoeden ende beschermen.

Bidden voirts ende versuecken, met alder ernsticheyt, dat het gelieven wille mynen Heere den Prince ende Borchgrave deser stadt hun by te blyven ende, met de Regeerders derselver, de voirs. stadt van Antwerpen ende ingesetene derselver, als Borchgrave van dier, in protexie ende beschermenisse te houden, ende presenteren zy, van heuren tweghen, in danckbaerheyt, alle behoirlycke gehoorsaemheyt ende onderdanicheyt met lyff ende goet, wel verhopende ende biddende, indien mynen Heere den Prince ende Borchgrave voirs. deur andere meer nootelycke affairen geraecte van hun te moeten wesen, dat, in dien gevalle, Zynder Excellentie believen zal te versiene van Lieutenant, tot bewaernisse ende verzekerheyt deser stadt, tot conten-

tement der borgeren ende ingesetene, tottter tyt ende wylen dese zaken geappaiseert zyn. (1)

XCIX.

26 *Juli* 1566.

Verbael van tgene den Leden deser stadt, opten XXVI[en] July XV[c]LXVI, is geantwoirdt geweest mondelinge op tgene byde zelve Leden scriftelyck overgegeven is geweest opde propositie.

Dat het middel by Zyne Excellentie ende myne Heeren aengegeven was tot egheenen anderen eynde dan om die stadt, ingesetenen ende coopluyden te versekeren ende die te stellen in heur oude ruste ende negociatie, ende mede om de borgeren te verlichten vande dagelycxsche moyte ende arbeyt.

Maer, midts zylieden presenteren denselven arbeyt te doen, ende hen te onderworpen der ordonnantie daerop gemaect ende te maecken, ende alsoe hen middelen tot eenen gelycken eynde tenderen, soe is dat Zyne Excellentie ende myne Heeren hunnen gepresenteerden dienst aenveerden ende hen conformeren metter gemeynte, hun bedanckende vander goetwillicheyt die zy thoonden totten dienst ende bewaernisse vander stadt ende versekerheyt vanden coopluyden ; ende, dien achtervolgende, sal Zyne Excellentie ende myne Heeren die ordonnantien, waernae eenyegelyck hem sal moegen reguleren, concipieren, gelyck in alles ordre ende bedwanck moet gestelt wordden, ende alsdan die den Leden communiceren, hoe eer hoe liever; hen recommanderende ende betrouwende datse metter daet zullen bewysen ende volbringhen tgene zy hebben gepresenteert; hopende, deur den gepresenteerden goetwilligen dienst, dat op al versien sal worden, nyet twyffelende, zoe verre men, met succes van tyde, bevondt tzelve nyet genoechsaem tot geheelder versekerheyt vander stadt, ingesetene ende den coopluyden, dat men, met gemeynen accorde, anders daerinne sal moegen versien. (2)

(1) Aangehaald blz. 124 en 125.

(2) Aangehaald blz. 124 en 125 en GACHARD, *Op. cit.* T. II, p. 163.

C.

28 *Juli* 1566.

Brieven vanden Wethouderen van Antwerpen aen Haer Hoocheyt, in date 28 *July* 1566.

MADAMME,

Nous nous recommandons en toutte révérence en la bénigne grâce de Vostre Altèze.

MADAMME,

Pour advertir Vostre Altèze de ce que, depuis quelques jours enchà, est passé icy, plaisra sçavoir à icelle que avecq Son Excellence avons advisé certains moyens pour asseurer la ville contre tous inconvéniens qui pourroyent survenir, et pour mectre en repos et tranquillité les gens de bien et bons marchans, aussy pour empescher les presches et assemblées, affin que la négociation, traficque et manifacture fust réduicte à son anchien train ; lesquelz moyens avons proposé, non-seullement aux membres du Grand Conseil de ceste ville, pour y adviser et consentir, mais aussy remonstré aux Guldes, ensemble à ceulx des Chambres de la Réthoricque et aultres confréries, aussy à plusieurs marchans, bourgeois, lesquelz ont trouvez bons les moyens pour empescher les presches, et offert de leur costé en faire tout debvoir, affin que les dictes presches, par bon moyen, peulvent cesser, requérant, comme fort bon et nécessaire, que les Estatz-Généraulx seroient rassamblez pour remédier à ceste présente générale perplexité. Ayant à icelle fin requis à Son Excellence et à nous de instamment supplier à Vostre Altèze en vouloir intercéder envers Sa Majesté, et pour cependant mieulx faire surceoir les assemblés et presches, que l'on pourroit à iceulx qui se y sont trouvez asseurer impunité du passé, moyennant qu'ilz se gardassent de se y trouver plus ; et quant au poinct, pour asseurer la ville, par moyen de tenir en souldée certain nombre des bourgeois, pour les

avoir plus prestz et à la main à touttes occurrences et soubdaines nécessitez qui se pourroient esmouvoir en ceste dicte ville, n'ont ceulx de la bourgeoisie et commune icelluy moyen trouvé bon, pour plusieurs respectz, et entre aultres, que le mesme causeroit diversité entre les bourgeois, considéré que les aultres bourgeois debvroient aussy tenir le guet et quant et quant estre prestz à tous inconvéniens, sans souldée, et encoires estre tenuz contribuer aux despenses des dicts souldoyez, et que ceulx qui se mectroyent en service de souldée, ne seroyent que gens méchanicques de petitte qualité, lesquelz pourroyent estre divertiz sur l'espoir de s'enrichir des biens des bons bourgeois et marchans, et qu'ilz ne treuvent convenir que en une ville marchande soit observé l'ordre militaire, puisque par les bourgeois et inhabitans l'on peult préserver icelle, estant ad ce obligez de droict, de nature et par serment, ayans présenté s'employer pour le service de Sa Majesté et la garde et tuition de la ville contre tous maulx, esmotions et inconvéniens, sur les mesmes obligations, conditions et effect, aultant et plus que ne feroyent les bourgeois souldoyez, et, à cest effect, seconder à touttes telles ordonnances que, à ceste fin, par Son Excellence et nous seront faictes, et que les contrevenans soyent puniz et mulctez selon icelles, offrans corps et bien pour asseurer la ville et les marchans. Et considéré que les moyens par les membres proposez et aultres bourgeois advisez, tendent à la *mesme fin* que Son *Excellence et* nous *avions* mis en avant, nous nous sommes conformez avecq iceulx, et ce suyvant, avions commencé hier projecter les ordonnances sur la garde et guet de ceste ville, et pour de jour et nuyct avoir prest quelque bon nombre de bourgeois armez, pour employer à toutes occurrences et soubdaines nouvelletez, esmotions et aultres inconvéniens qui pourroyent sourdre en ceste dicte ville, et que sur tout soit mis bon ordre ; lesquelles ordonnances sommes d'intention, avecq l'advis de Son Excellence, communicquer aus dicts membres du Grand Conseil, selon que leur avons promis, affin qu'ilz sachent à quoy ilz seront obligez, pour après les effectuer incontinent. Advertissant en oultre Vostre Altèze que hier après-disné avons faict ressembler les nations estrangiers, sçavoir ceulx d'Al-

lemaigne, d'Ostlande, Espaigne, Italie, Portugal et Engleterre, ausquelz Son Excellence et nous avons remonstré ce que les jours passez a esté négocié avecq la commune et représenté les moyens advisez, avecq commun accord, servant à leur asseurance en ceste ville, affin qu'ilz y voulsissent continuer leur train de négociation accoustumé et faire retourner ceulx de leur nation, qui peulvent estre retyrez, leur ayant requis, que s'ilz demandoyent ultérieure seurté, ilz le vouldroyent, tant en particulier que aultrement, remonstrer à Son Excellence et à nous, et que ne laisserons en tout nous employer au possible et comme trouverons convenir. Et comme entendons que Monseigneur le Prince d'Orenge a envoyé à Vostre Altèze les escriptz, tant de la proposition faicte aux membres et aultres, que de leur responce, de ce que dessus nous nous référons à iceulx. Le XXVIIIe de Juillet 1566.

Collationnée à l'originèle minute, est trouvée accorder par moy,

A. Grapheus. (1)

CI.

29 *Juli* 1566.

Lettre missive du Prince d'Orenge à Son Altèze, en date le 29 *de Juillet* 1566.

Madame,

J'ay ce matin receu la lettre qu'il a pleu à Vostre Altèze m'escripre le jour d'hier, et ne me doubte qu'elle aura aussy receue la mienne, avecq les responces des marchans, Guldes et Rétoriciens, par lesquelles Vostre Altèze trouvera qu'ilz se conforment aux aultres responces de la commune d'icy, pour remédier aux presches et en asseurer la ville.

---

(1) Aangehaald blz. 124.

Ce qu'ayant veu avecq le Marcgrave, Bourgmaistres, Eschevins et ceulx de la Loy, mesmes les Vieulx-Eschevins, et considéré qu'ilz se offrent conduire soubz régimens, discipline et obéyssance, autant qu'eussiont peu faire les bourgeois que fussiont esté prins à soulde et soubz enseignes; aussy que leur advis venoit bien près à l'effect de nostre proposition, pour la seureté de la ville et asseurance des marchans, sommes tant plus facillement condescenduz à leur opinion, comme Vostre Altèze pourra plus amplement veoir par copie de la responce que leur avons faict donner joincte; espérant puisque c'est par commun accord, il viendra tant plus au contentement des dicts marchans et bourgeois. Ne reste aultre chose, Madame, qu'il plaise à Vostre Altèze résouldre comme me conduyray en ce que tous m'ont requis vouloir accepter la charge et garde de la ville, car journellement me pressent d'en avoir ma déclaration, et après cela, se tarde d'y mectre l'ordre requis. Partant supplie de rechief Vostre Altèze m'en mander son bon plaisir.

Quant aux presches, Madame, oires que leur avons faict proposer le moien du pardon général, adjoustant encoires s'informer si ceulx hantans les dictes presches désirassent avoir aultre asseurance plus grande, ilz m'en voulsissent advertir, personne ne m'est encores venu dire responce, que me faict craindre que le dict moien n'aiderat beaucoup à la cessation des dictes presches. Néantmoings, puisque Vostre Altèze se résoult sur le dict pardon, traiteray avecq ceulx de la ville, pour par ensemble le faire trouver bon à la commune, et en tirer autant de fruict qu'il sera possible; asseurant Vostre Altèze qu'il ne tiendrat à moy, ny à ceulx de la Loy de ceste ville, d'y rendre tout debvoir; et de ce que s'en fera en advertiray Vostre Altèze, à laquelle ne puis aussy laisser advertir que hier ilz sont allez aux presches, et, à ce que l'on a peu sçavoir, estoient neuf ou dix mil, tant hommes, femmes que enffans, entre lesquelz povoient estre deux cens hommes, tant avecq hacquebuses, hallebardes, que espieux. A l'après-disner se sont aussy allez, pour ce qu'il y avoit ung nouveau prescheur, et estoient six ou sept mil personnes. Sur ce, Madame, baisant très-humblement

les mains de Vostre Altèze, prie Dieu la conserver en santé, longue vie.

D'Anvers, le XXIXme jour de Juillet 1566.

Collationnée à l'auctenticque copie, est trouvée accorder par moy,

A. Grapheus. (1)

CII.

30 *Juli* 1566,

Extract vuyt zekeren missyfbrieve vanden Gedeputeerde van Antwerpen te Bruessel wesende aende Wethouderen derzelver stadt gedirigeert in date 30 *July* 1566.

Eerweerdige, Edele, etc.

Wy gebieden ons etc., derselver adverterende dat wy heden, tusschen acht ende IX uren, zyn gecommen te Bruessel, ende hebben ons desen voirnoene te Hove gevonden, daer oyck waren de Gedeputeerde vanden Staten van Vlaenderen ende Hollandt, die inden Raedt van Staten neffens Haer Hoocheyt hebben audientie gehadt, die van Vlaenderen ierst ende daernae die van Hollandt, ende zoe wy verstaen genoech om die zaken daerom wy hier gecomen zyn oft emmers om gelycke zaken. Ende naedien die van Hollandt vertrocken waeren, zyn wy inne geroepen geweest ende hebben Haer Hoocheyt, in presentie vanden Grave van Egmont, den Heere van Barlaymont, Assicourt, President Bruxelles ende Assonville, onsen last ende commissie geoepent, soewel om binnen Antwerpen te hebben voor Overste ende Hooft vande bewaernisse der stadt mynen Heere den Prince van Orangien, dat men de Generael Staten vergaderen wilde, generael pardon verleenen om die predicatien te beletten, als dexcusen dat placcaet tegen die vergaderinge ende leeraers nyet en is tAntwerpen

(1) Aangehaald blz. 125 en Gachard, *Op. cit.* T. II, p. 161.

gepubliceert. Ende gelyck XII uren was, als wy audientie hadden, ende int langhe verhaelt die redenen van Uwer Eerw. versueck ende vande gemeynte, heeft deur den Raedtsheere Bruxelles ons geandtwoordt, mitsdien de pointen diversch waeren, haer dieselve te gheven by gescrifte. Soo hebben wy Haer Hoocheyt dinhouden van onser commissie gegeven ende versocht resolutie opde commissie van mynen Heere den Prince van Orangen, midtsdien dat Uwer Eerw. liete die geconcipieerde ordonnantie opde wake ende verzekerheyt vander stadt ende ingesetenen te communiceren den Leden vander selver stadt, voor ende aleer men weet by wyen van authoriteyt die soude worden geordonneert te onderhouden, ende dat die gemeynte Zyn Excellentie hadden versocht, waerop Haer Hoocheyt seyde datse dextract vande pointen heur gegeven soude visiteren, ende doen zoe behoiren soude.

Gecollationneert metter originaelder minuten, is daermede in substantie bevonden accorderende by my,

A. Grapheus. (1)

CIII.

30 *Juli* 1566.

Diversche puncten gheremonstreert Haer Hoocheyt byden Ghedeputeerde van Antwerpen, zo mondelinghe als by ghescrifte, overghegheven den 30 *July* 1566.

Die Gedeputeerde der stadt van Antwerpen hebben last Uwer Hoocheyt te remonstreren, alsoe derselver gelieft heeft, ten versuecke vander Weth, deur instantie vanden Leden, borgeren ende coopluyden vander selver stadt, aldaer te seynden den Prince van Orangen om hem te employeren die troublen aldaer tappaiserene ende die goede lieden ende cooplieden te versekeren, ende de coopman-

---

(1) Aangehaald blz. 125.

schap ende hantwerck te bringen op zynen ouden ende gewoonlycken train, ende dat alle de Leden vander selver stadt hebben versocht ende gerequireert dat die voers. Prince soude willen aenveerden den last, als Overste ende Superintendent binnen derselver stadt, om dieselve te beschermen tegen allen inconvenienten ende om op al ordre te stellen ende te doen stellen tot versekerheyt vanden vrempden cooplieden ende goede borgeren ende ingesetenen derselver, ende die voers. Prince verclaert heeft tselve nyet te moegen aenveerden sonder wille, weete ende consente van Uwer Hoocheyt, soe versuecken die voers. Gedeputeerde dat deselve gelieve mynen Heere den Prince voers. daertoe te autoriserene ende tselve te ordonneren.

Ten anderen, alzoe men bevindt van noode die vergaderinge vande Generael Staten, om met advis vanden selven geremedieert te wordden tegen die predicatien ende tegenwoirdighen troublen ende perplexiteyten, die aldaer syn, soe versuecken die voers. Gedeputeerde dat Uwer Hoocheyt zoe vele wille doen, tzy by intercessie aen Syn Majesteyt oft anderssins, dat die Generael Staeten moegen wordden, hoe eer hoe liever, geconvoceert ende vergadert, ten eynde gelyck men den Leden ende anderen borgeren ende cooplieden der voers. stadt heeft toegeseeght tzelve aen Uwer Hoocheyt byden voers. Gedeputeerde te doen benersten.

Ten derden, om die vergaderinghe vande predicatien te beter ende eer te moegen doen cesseren, soe versuecken die voers. Gedeputeerde, vuyt last als voere, dat Uwer Hoocheyt gelieve den voers. Prince van Orangien ende den Regeerderen der voers. stadt te auctorizeren een yegelyck, hem inde voers. vergaderinghe gevonden hebbende, toe te seggen generael pardoen ende gratie van tgene zy ter causen van dyen als anderssins, int feyt vanden religien, tot noch toe misdaen moegen hebben, behoudelyck dat zy van nu voirdane die predicatien verlaten.

Voirts hebben die Gedeputeerde voers. last Uwer Hoocheyt te remonstreren, gelyck noch tanderen tyden by andere der voers. stadt Gedeputeerde gedaen is, waeromme men bevindt nyet geraden het placcaet tegen die vergaderinge te doen oft laten publiceren, als wesende

tegen tgene byde gemeynte is versocht, ende dat men doccurrentie vanden tyde sulcx siet loopende dat, dieselve publicatie gedaen worddende, luttel deughden soude bybringhen, jae eer exaspereren tgemeyn volck ende oirsake gheven van hen stercker in wapenen te stellene opte prekingen; dat oyck het placcaet vanden XXVI Juny XVᶜLXVI, den tweeden deser maent July daernae tAntwerpen gepubliceert, genoch inhoudt het effect vanden placcate tgene den voers. vierden dach derselver maent is gesonden geweest, ende dat men oyck verstaen heeft dat ter plaetsen daert tvoers. placcaet is gepubliceert geweest, nyet en heeft gevoirdeert, maer, ter contrarien, tvolck in trouble gestelt ende den sectarisen oirsake gegeven de wapenen in handen te nemen, ende dat al waert wel soe dattet gepubliceert waere, tselve geenssins en soude aldaer cunnen gestelt wordden ter executien, ende daeromme is die voers. publicatie opgehouden, besundere oyck dat eenighe der puncten inden selven placcaet begrepen Uwer Hoocheyt heeft gestelt in deliberatie metten Staten des lants opde geconcipieerde moderatie vanden placcaten op tfeyt van heresien, verwachtende daerop hen advis, soe dat oyck dieselve publicatie soude schynen te prejudicieren derselver deliberatien. (1)

CIV.

31 *Juli* 1566.

Lettre missive de Son Altèze au Prince d'Orenge, de date du dernier de Juillet 1566.

Mon bon cousin,

J'ay mis, le jour d'hier, en délibération de Conseil voz lettres du XXVᵐᵉ de ce mois, avecq les escriptz que y aviés joinct, et y furent leues les propositions faites par

(1) Aangehaald blz. 125.

vous et ceulx de la Loy de la ville d'Anvers à la commune d'icelle, affin de faire cesser les presches, asseurer la ville et retenir les marchans estrangiers, comme aussy y furent leues les responses données là-dessus par les Vieulx-Eschevins, Wyckmaistres et Mestiers, par où j'ay veu la diligence et travail que continuez prendre de plus en plus, pour redresser le désordre et pacifier les troubles estans en la dicte ville, si que ne puys aussy cesser de vous remercier grandement de si bons offices, et vous prier de parachever ce que avez si bien encommenché, selon la confidence que le Roy, mon Seigneur, et moy avons, que vous sçaurez bien faire.

Et pour vous dire ce que sur le dict affaire a esté icy considéré : premièrement, touchant de faire cesser les dictes presches, il a esté trouvé que, puisque tous aultres chemins ordinaires faillent pour le présent, et que les affaires sont si avant venus, qu'il ne se offre moyen plus expédient que celluy proposé par vous, à quoy tous les aultres se sont conformez, que partant vous pourez asseurer la commune de pardon et abolition généralle, que je donneray, au nom de Sa Majesté, à tous ceulx qui se sont trouvez aux assamblées et presches, soit avecq armes ou sans armes, pourveu toutesfoys qu'ilz s'abstiennent incontinent de plus faire le semblable, ayant semblé que à ceulx qui, demeurans obstinez et pertinaces, continueront doresenavant y retourner, ne se doibt communicquer ce pardon, ains leur faire cognoistre qu'ilz seront remarquez et notez ; vous priant de faire exécuter les ordonnances de Sa dicte Majesté les plus avant que faire se poura.

Quant est de la garde et asseurance de la dicte ville et spéciallement touchant les XII^c testes que l'on vouldroyt retenir à souldée, soubz régimens, ordonnances et discipline militaire, selon l'articlebrieff que m'avez envoié, à quoy se conforment les Anchiens-Eschevins, et à qui est contredict par la commune, y ont esté icy prinses diverses considérations, tellement que, par avant se povoir résouldre sur ce, a semblé convenir de avoir aussy l'advis des marchans et Guldes de la dicte ville : car combien qu'escripvez estimer qu'ilz se pourront conformer assez avecques la commune, si est-il expédient de veoir les raisons qu'ilz allègueront, pour les examiner ; et oultre cela, désiré-je

avoir vostre advis, ensemble de ceulx de la Loy et Conseil de la dicte ville, pour entendre si demeurez de vostre premier advis, ou si trouvez s'y debvoir faire quelque changement, après avoir oy les raisons et opinions de toute la commune.

Au regard des vagabondes et valides brymbeurs, je ne trouve que bon que de là et ailleurs ilz soient deschassez, à quelle fin je laisse à vostre discrétion et de ceulx de la dicte ville, de renforcer le nombre des sergeans du Marcgrave. Néantmoins, n'a samblé convenir nullement de dire que ce soit contre les dicts vagabondes ou belistres seulement, mais pour assistence et renfort de la justice, à toutes occurrences, pour ne donner pied à ces sectaires, de penser que l'on veult permectre ou souffrir eulx assembler et prescher, comme ilz font.

Touchant vostre ultérieur séjour et demeure au dict Anvers, vous sçavez, mon bon cousin, la cause pourquoy je vous ay prié d'y aller, laquelle n'est encoires cessée ; et, combien que j'aye icy grandement à faire de vostre présence, pour m'assister aux affaires qui me tombent de toutes parts sur les bras, et que povez avoir à faire en voz gouvernemens, où se commence à commectre désordre et tumultuer, comme estes adverti, toutesfoys estant vostre présence si nécessaire au dict Anvers, où avez si bien commenché, je ne puis estre d'advis que retournez, tant que les choses soyent plus remédiées et en plus grande asseurance ; et quand le besoing cessera, m'en pourrez advertir, pour me conformer à ce que trouverons convenir ; que lors adviseray aussy si vous aurez de besoing de quelque Lieutenant, ou point.

Autant que concerne vostre garde, je le remectz à vostre discrétion, qui sçavez ce qu'il convient pour vostre seureté et de la dicte ville ; vous recommandant tousjours en tout et partout l'auctorité du Roy, mon Seigneur, en tout ce qui s'ordonne et décerne. A tant, mon bon cousin, je prie le Créateur vous avoir en sa très-saincte garde.

De Bruxelles, le dernier jour de Juillet 1566.

Soubscript : Vostre bonne cousinne : Margarita, et plus bas : Berty.

Et superscript : A mon bon cousin le Prince d'Oranges,

Conte de Nassau, etc., Chevalier de l'Ordre, Gouverneur du Conté de Bourgoingne et pays d'Hollande, Zélande et Utrecht.

Collationnée à l'auctenticque copie, est trouvée accorder par moy,

A. GRAPHEUS. (1)

CV.

31 *Juli* 1566.

Lettre missive du Prince d'Orenge à Son Altèze, en date le dernier de Juillet 1566.

MADAME,

Je me suis enquis sur ce que Vostre Altèze avoit entendu des batteaulx, qui seroient venuz au-devant ceste ville, avecq Franchois et aultres estrangiers ; mais ay trouvé estre peu des dicts Franchois, et, aultant qu'en puis trouver, les faiz retirer. Quant aux Anabaptistes et assemblées, en faiz faire semblable enqueste, en ayant donné la charge au Marcgrave d'icy, affin d'en faire le debvoir requis. Ce soir les marchans, Guldes et Rétoriciens m'ont donné leurs responces joinctes, sur lesquelles, ensamble sur les aultres, qu'ay envoyé avecq mes lettres le XXVme de ce mois, il plairat à Vostre Altèze me mander son bon plaisir, pour me conduyre selon icelluy ; suppliant entretemps le Créateur donner à Vostre Altèze, après avoir baisé très-humblement ses mains, santé et longue vie. D'Anvers, le dernier jour de Juillet 1566.

Madame, comme avois tant faict vers mes amis, qu'ilz avoient induictz les prescheurs et ceulx y allans oyr, d'y aller sans armes et avecq peu de nombre, est venu passer tout près d'icy le Drossart de Brabant ce jour d'huy, que sera cause, je crains, que demain ilz yront plus fort et

---

(1) Aangehaald blz. 126 en GACHARD, *Op. cit.* T. II, p. 164.

avecq plus d'armes que du passé, et tiendront suspectz ceulx qui les avoient asseuré du dit Drossart, dont ce qu'en adviendra l'escripvray à Vostre Altèze.

Collationnée à l'auctenticque copie, est trouvée accorder par moy,

A. GRAPHEUS. (1)

CVI.

1 *Augustus* 1566.

Remonstrantie Haer Hoocheyt overghegeven opten eersten Augusti 1566, *mette apostillen daerop ghestelt vanden IIIen Augusti.*

Aende Hoocheyt van Myvrouwe de Hertoginne Regente.

Dat Haer Hoocheyt believe, achtervolgende het scryven van Borgemeesteren, Schepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen, aen haer gedaen, derzelver stadt tegens daenstaende merct, die nu den XVen Augusti naestcomende vallen zal, te versiene van betaelinghe oft goede assignatie van tgene derzelver stadt vander Majesteyt, achtervolgende daffrekeninghe daervan gedaen, is competerende, opdat anderssins, gemerct, midts de tegenwoirdige troublen, haer geloove grootelyck is vermindert, de voers. stadt in egheen inconvenient en geraecke te comene, te meer want de gemeynte dickwils ende instantelyck het vervolghen vande zelve betaelinghe oft assignatie aende Regeerderen vermaent heeft, ende midts tot noch toe daeraff nyet gheobtineert en is, zouden tzelve moegen der negligentien vande Regeerderen toescryven, ende zoo oorsaecke daervuyt nemen om denzelven te oblogueren, dwelck nu bezundere in alle manieren moet verhoedt worden. (2)

---

(1) Aangehaald blz. 126 en GACHARD, *Op. cit.* T. II, p. 168.

(2) (*Op den bladrand :*) Actendu la difficulté du temps présent, si extrême et inopinée, les remonstrans considèrent bien que malaisément pourra l'on sitost pourveoir à ce qu'ilz requirent, et néantmoings Son Altèze a ordonné à ceulx des Finances que en communicquant avecq les Députez de la ville d'Anvers, ilz advisent comment il conviendra faire pour pourveoir à l'indempnité des dicts d'Anvers.

Ten anderen, alzoo de voers. Borgemeesteren, Scepenen ende Raedt verstaen dat zekere vande principale Edelen vanden Coninck van Zweden, met sekere Franche Capiteynen in dienste vanden zelven Coninck wesende, hen tot Bruessel tegewoirdelyck zyn vindende, dat Haer Hoocheyt gelieve denzelven Edelmans oft Capiteynen neffens haer tontbiedene ende denzelven te remonstrerene die clachten die Haer Hoocheyt gedaen zyn vande detentie ende beroovinghe vanden schepen en de goeden tAntwerpen thuys behoorende, geschiet by des Conincx van Zweden schepen van oorloeghe, oyck met weete ende wille vanden zelven Coninck, namelycken van Philips ende Pauwels van Asseliers, ingeseten poorteren der voers. stadt, ende van Jan de Has, Charles de Lescluse ende compaignie, oyck deser stadt ingesetenen, vande welcke die Coninck van Zweden twee costelycke schepen, die ter Narven wilden wesen, heeft nyet alleene aengehouden, maer haer, ongehoort ende nyettegenstaende den certificatien der voers. stadt, van dat tschip ende goet tAntwerpen toebehoorde, laeten pilleren ende berooven van zynen Capiteynen, gelyck Haer Hoocheyt by zekere andere brieven ende requeste vanden zelven poorters ende ingesetenen van Antwerpen oyck is int lange geremonstreert gewoest, ende welcke brieven ende requesten men verstaet gegeven te zyne in handen van mynen Heere Bruxelles; dat daeromme Haer Hoocheyt aende zelve Capiteynen believe te verzuecken datze vande zelve clachten haren Coninck adverteren, ten eynde hy daerinne verzie ende den ondersaten Ons Genadichs Heeren henne goeden ende schepen, met alle costen, schaeden ende interesten, restitueren ende laten volghen. (1)

Ten derden, alzoo zekere ingesetenen van Antwerpen, in competenten getaele, den XXX[en] ende XXXI[en] July lestleden, den Regeerderen aldaer hebben gepresenteert twee requesten, tenderende ten eynde van relaxatie van zekere gevangen vander schriften ende denzelven is geantwort dat die voers. Regeerderen tzelve nyet en vermoeghen

(1) *(Op den bladrand:)* Les Capitaines mentionez en cest article estoient partiz de ceste ville, avant la présentation de ceste requeste, par où Son Altèze n'a sceu faire l'office cy-requis.

te doene sonder consent van Haer Hoocheyt, soo eest dat de copyen vande requesten Haer Hoocheyt wordden gepresenteert, ten eynde haer gelieve, regard nemende opde gelegentheyt vanden tyde, nu tegenwoirdelyck zynde, zoo daerinne tordonnerene, tzy by maniere van conventie, te laten relaxeren, onder belofte van, des versocht zynde, hen weder int gevanckenisse te presenteeren, oft anderssins, dat alle inconvenienten die men, by exemple, in sommige steden van Vlaenderen verstaet geschiet te zyne, verhuedt moeghen wordden, vuyt welcker oorzaecken men oyck verstaet dat tot Ryssel, Ghendt, Doornick ende noch andere steden daer van gelycken requesten overgegeven zyn geweest, sommighe gevangene, met weete van Haer Hoocheyt, soo zy zeggen, gerelaxeert zyn geweest. (1)

Ten vierden, hebben dAelmoeseniers der stadt van Antwerpen aen mynen Heere den Prince van Oraingnen ende den Regeerderen derzelver stadt overgegeven zekere requeste van Joos Verstraeten, met zyne consoerten, Herdoopers peniterende, ten eynde van gratie ende abolitie, diewelcke requeste, metter attestatie van heurder penitencie, Haer Hoocheyt wordden gepresenteert ten eynde daerinne geruert. (2)

Voorts zal Haer Hoocheyt gelieven mynen Heere den Prince van Oraingnen te committerene als Overste ende Superintendent vander bewaernisse der voers. stadt, ende om teffectueren dordonnantien die ten zelven eynde geconcipieert zyn ende gemaect zullen wordden, gemerct, by gebrecke vande zelve commissie, verhouden wordt die geconcipieerde ordonnancie opde wake ende verzekerheyt vander stadt, den Leden vanden Breeden Rade diezelve te

---

(1) (*Op den bladrand:*) Attendu que ce prisonnier et pertinax et appréhendé avant la modération des placcartz envoyée à Sa Majesté et communicquée aux Estatz, Son Altèze ne sçauroit se résouldre sur la relaxation demandée, jusques avoir entendu la résolution de Sa dicte Majesté sur la dicte modération, que s'attend de jour à aultre, ne se souvenant Son Altèze que, de son commandement et sceu, aulcuns semblables ayent esté rélaxez.

(2) (*Op den bladrand:*) Si avant que ces Anabaptistes ayent tousjours persisté en la péuitence, et soient encoires présentement vrayement pénitans, Son Altèze est contente que leur soit faicte grâce, à charge d'abjuration solempnèle, et telle pénitence salutaire que leur sera enjoincte par le curé de l'église Nostre-Dame au dict Anvers, ordonnant Son Altèze au Marcgrave du dict Anvers de tenir main et esgard que ainsi soit faict.

communiceren ende tzelve gedaen, die alsdan te wercke te stellene. (1)

Oyck zal Haer Hoocheyt gelieven, opt versueck vande vergaderinge vanden Generael Staten als andere puncten, byde Gedeputeerde der voers. stadt Haer Hoocheyt op eerghisteren mondelinge geremonstreert ende by gescrifte overgegeven, diezelve Gedeputeerde te geven goede antwoerde. (2)

Collationnée à son originel, est trouvée accorder par moy,

A. GRAPHEUS. (3)

CVII.

1 *Augustus* 1566.

Messive vande Gedeputeerde der stadt van Antwerpen, te Bruessele wesende, aenden Wethouderen derzelver stadt, in date 1ª *Augusti* 1566.

EERWEERDIGHE, EDELE, ETC.

Wy gebieden ons etc., derzelver adverterende hoe dat, mitsdyen ghisteren voernoene den Raedt vande Staten nyet en is vergadert geweest ende dat denzelven naenoene

---

(1) (*Op den bladrand:*) Son Altèze a donné au Prince d'Orenge toute auctorité de faire et ordonner en la dicte ville ce que pour le service de Sa Majesté, le bien et tranquillité d'icelle ville il trouvera convenir, selon qu'elle luy a faict escripre plus amplement.

(2) (*Op den bladrand:*) Son Altèze déclaire, quant à la convocation des Estatz-Généraulx, qu'elle en a escript bien amplement à Sa Majesté, représentant à icelle les considérations que Son Altèze a trouvé convenir.

Sur quoy s'attend la résolution de Sa dicte Majesté.

Et touchant le pardon général, elle sera contente faire expédier ung édict pour le dict pardon, pour ceulx qui auront esté aux presches et assamblées illicites jusques à présent, pourveu qu'ilz s'abstiennent d'y aller et non aultrement, comme aultresfois elle a escript au dict Prince.

Faict à Bruxelles, le IIIe jour d'Aoust 1566. Soubzsigné: MARGARETA et par le secrétaire BERTY.

(3) Aangehaald blz. 126.

ten voers. daege, tot naeden acht uren heeft onledich geweest metter remonstrancien ende requeste vanden Edelen, die men heet *Gues*, soo en is opde poincten van onsen versuecke noch nyet geresolveert, maer hebben aen verscheyden Heeren die zake gerecommandeert. Eenighe ons zwaricheyt makende waeromme men versocht naerdere commissie voor mynen Heere den Prince van Oraingien, mitsdyen Zyn Excellentie hadde volcommen macht ende commissie al te doene dat totter defensie ende versekerheyt vander stadt ende ingesetenen vanden zelven zoude mogen dienen ende allen troublen tappaiseren, hebben verclaert dat die vande ghemeynte, als andere borgeren ende ingesetenen, hebben namelyck aen Zyn Excellentie versocht te willen die superintendentie aenveerden vande waecke, ende om te effectueren dordonnantie dyenaengaende ende tot versekerheyt vander stadt ende ingesetene te makene ende daeraff dependeert, ende omme te nemene tot zyner assistentie alsulcke Capiteynen ende Beveelhebberen als Zyn Excellentie soude van noode vinden, boven de Wyckmeesters, honderste ende thiende luyden, waertoe Zyn Excellentie begeert particulierlyck gelast te zyne, ende mede om den borgeren ende ingesetenen beter te houdene in subjectie tot onderhout vanden ordonnantien, ende hebben diezelve ons toegeseegt, soo verre desen nanoene den Raet van Staten vergadert, daeraen der hant te houdene dat wy mochten hebben de voers. naerdere commissie. Voorts hebben desen morgen ontfanghen Uwer Eerw. brieven tot twee toe, op ghisteren gescreven, ende dyen achtervolgende daervuyt ghemaect ons memorie om Haer Hoocheyt over te gheven, soo nopende den poincte van tghene der stadt aende Conincklycke Majesteyt ten achter is, exactien vanden poorteren van Antwerpen byden Coninck van Zweden, als vanden requesten om den gevangenen vander schrifte te relaxeren, als vanden penitenten Herdoopers, mitsgaders oyck vande commissie van mynen Heere den Prinche ende andere poincten van onsen last, eergisteren Haer Hoocheyt verthoont ende ontdect. Ende hebben desen voernoene neffens Haer Hoocheyt audiencie gehadt in haer vertreckcamere, in presentie vanden Grave van Egmont, den Heere van Barlaymont, Hachicourt, Bruxelles ende

Assonville, eer die President quam, ende Haer Hoocheyt ontfanghen die memorie ende requesten, ons geantwoert datze die souden overzien ende ordonneren zoo zy zouden vinden te behoorene ; maer die Heere van Egmont, hoorende vanden Capiteynen van Zweden ende Vranckryck, seyde datse ghisteren vertrocken waeren. Die Gedeputeerde vande Natie vanden cooplieden van Engelant, metten Secretaris, syn by ons gheweest ende hebben ons desen morgen gethoont die requeste ende clachten tegens Laureys Rycx, tholleneer vanden Zeeuschen thol, ende hebben, achtervolgende den last van Uwer Eerw., nadyen wy Haer Hoocheyt verthoont hadden tgene Uwer Eerw. ons byden brieven op ghisteren gedateert hadde belast, Haer Hoocheyt hun doleancie verthoont, daerop zy zeyde datse die vander Finantie soude tzelve te kennen gheven ende dairinne verzien soot behoort, mits dat wy seyden de nyeuwicheden te wesen teghen dafscheyt van Brugghe, heur previlegien ende oude hercommen. Maer alsoo de Gedeputeerde vander voors. natie nyet mede inne en quamen, zoo hebben dezelve gebeyt tot dat Haer Hoocheyt ghinck nade misse, gelyck zy ons ende heurlieden zoo lange dede beyden, ende alsdoen heeft die Secretaris, in onser presentie, die requeste overgegeven. Die Gedeputeerde van Vlaenderen ende Hollant en hebben noch geen antwoerde gehadt mits die voers. andere occupatien. Hiermede Uwer Eerw. den Almachtigen bevelende, in haesten, desen eersten Augusti 1566.

Onder stondt gescreven aldus : Uwer Eerw. ghoetwillighe medebruederen die Gedeputeerde der stadt van Antwerpen binnen Bruessele.

Ende buyten opten rugge stont noch gescreven aldus : Eerweerdighe, Edele, Wyse ende zeer Voersienighe Heeren Borgemeesteren, Scepenen ende Raedt vander stadt van Antwerpen.

Gecollationneert metter originaelder missiven, is daermede bevonden accorderende by my,

A. Grapheus. (1)

---

(1) Aangehaald blz. 126.

CVIII.

4 *Augustus* 1566.

Lettre missive de Son Altèze au Prince d'Orenge, en date le IIIIe d'Aougst 1566.

Mon bon cousin,

Que jusques oires n'ait esté respondu à voz lettres du XXVIIme, XXIXme et dernier du mois de Juillet et second du présent, est advenu pour les occupations que nous a donné l'escript exhibé par les Députez des Gentilzhommes de la compaignie, ensemble leur déclaration baillé là-dessus, après communication eue avecques eulx par ma charge. Et pour y satisfaire maintenant, je vous advise que j'ay eu plaisir d'entendre que, selon m'escripvez, les choses y aillent méliorant, vous merciant bien des offices que je sçay y faictes à celle fin et pour pacifier le tout ; ne povant vous céler, pour venir à particulièrement vous respondre sur le contenu de vos dictes lettres, et premièrement touchant la charge de superintendence de la ville d'Anvers, et pour effectuer l'ordre du guet qu'avez advisé avecq ceulx de la dicte ville, que vous sçavez que, doiz le commencement, vous avez esté envoyé celle part avecq povoir et auctorité de ma part, pour y mectre ordre, à l'appaisement des troubles, seureté des gens de bien et bons marchans, et asseurer la dicte ville, qui estoit en péril et preste de tumultuer, avecq réduction de la négociation et trafficque à leur train accoustumé, et y faire toutes choses que jugeriez convenir au service du Roy, mon Seigneur, et bon portement de la ville, lesquelz povoir, auctorité et superintendence vous ont depuis aussy esté réitérez par quasi toutes les lettres que vous ont esté escriptes : par où ne voy qu'il y ait occasion d'avoir tardé d'ordonner du guet et garde de la dicte ville, et faire les estatutz et ordonnances que, pour le service de Sa Majesté et bénéfice de la ville, trouvez convenir, en ayant esté authorisé, comme dessus, sans que je puisse y adjouster, si ce ne fust authorisé davantaige ce povoir vostre par lettres

patentes à cest effect, que j'ay commandé se dépeschassent incontinent : ce qu'estant faict, vous seront envoyez ; et cependant, ne se doict obmectre ny tarder de mectre l'ordre qu'il convient.

Quant au pardon général que je vous ay escript proposer à ceulx qui se vouldroyent contenir d'aller aux presches, vous en avez dernièrement entendu mon intention, laquelle, en conformité, j'ay faict déclairer à ceulx de la ville, qui m'ont requis du mesme : par quoy, en se riglant selon ma déclaration, ilz s'en pourront ayder, si bon leur semble.

Et au regard de Jacques Sora, Calviniste pertinax, prisonnier, que aucuns bourgeois, par leur requeste présentée au Magistrat illecq, ont requis fust eslargy, vous sçavez, mon bon cousin, ce que s'est escript à Sa Majesté sur la modération des placcartz à elle envoyée et communicquée aux Estatz et que, jusques à ce qu'en auray entendu la résolution de Sa Majesté, je ne pourroye me résouldre à relaxer ce prisonnier, estant obstiné, comme dict est, et appréhendé par avant la proposition de la dicte modération ; joinct que, oires qu'icelle fust venue, si ne donne-elle impunité à telz héréticques persistans en leurs erreurs ; et ne se trouvera que, de mon commandement et sceu, aulcuns semblables ayent esté relaxez. Vous priant, mon bon cousin, pour fin de ceste, comme j'ay faict desjà tant de fois, de continuer tous debvoirs, comme avez si bien commencé, afin que ceste ville tant importante se puist contenir à la dévotion et au service de Sa dicte Majesté, et le tout se mectre en bon ordre, advertissant de temps à aultre du succès que la chose aura, et me faisant aussy entendre particulièrement les ordonnances que aurez faict pour la garde et sceureté de la dicte ville, pour la conserver en l'obéissance de Sa Majesté. Et, comme aultres villes, où il y a eu semblable disordre, escoutent comment ceste-cy se riglera, il convient tenir tant plus soigneulx regard que incontinent soit mise en bon ordre, tant en la religion que aultrement. A tant, mon bon cousin, je prie le Créateur vous donner ce que plus luy vouldriez demander. De Bruxelles, le IIIIe jour d'Aougst 1566.

Soubscript : Vostre bonne cousinne : MARGARITA, et plus bas : BERTY.

Et superscript : A mon bon cousin le Prince d'Oranges, Conte de Nassau etc., Chevalier de l'Ordre, Gouverneur du Conté de Bourgoingne et pays d'Hollande, Zélande et Utrecht.

Collationnée à l'auctenticque copie, est trouvée accorder par moy,

A. Grapheus. (1)

CIX.

5 *Augustus* 1566.

Lettre missive du Prince d'Orenges à Son Altèze, en date le Vme d'Aougst 1566.

Madame,

Pour continuer advertir Vostre Altèze de ce que ce passe par icy, icelle sçaura que hier ilz firent les presches, mais en beaucoup moindre nombre de gens armez que les aultres fois, et espère Dimenche prochain se diminueront davantaige, s'ilz ne prennent quelque aultre peur du Drossart de Brabant. D'aultre part, Madame, j'ay parlé à toutes les Nations résidens en ceste ville, les admonesté et prié vouloir continuer la trafficque commun du passé, afin que, à faulte d'icelle, le povre commun ne soit occasionné commectre quelque désordre : quoy faisant, ilz feront service très-agréable à Sa Majesté, et donneront tant plus d'occasion au repos et tranquillité de ceste ville. Sur quoy m'ont respondu tous unanimement le vouloir ainsy faire, moyennant qu'aultre nouvelleté n'advinst, de sorte que les choses, Dieu mercy, sont par icy assez quiètes, et viendront encoires davantaige, si quelque ordre se mist quant au guet et garde de la ville. Sur ce, Madame, baisant

---

(1) Aangehaald blz. 127. Zie Gachard, *Op. cit.* T. II, p. 174.

très-humblement les mains de Vostre Altèze, prie Dieu de vous conserver en santé, vie et longue.

D'Anvers, le Vme jour d'Aoust 1566.

Collationnée à l'auctenticque copie, est trouvée accorder par moy,

A. GRAPHEUS. (1)

CX.

9 *Augustus* 1566.

Copie vuyten Gebodtboeck der stadt van Antwerpen.

Geboden ende vuytgeroepen by Heeren Jannen van Immerseele, Riddere, Heere van Baudries, Schouteth, Borgemeesteren, Schepenen ende Raidt vander stadt van Antwerpen, opten IX^en dach Augusti inden jaere XV^cLXVI.

Hoewel, tot meer ende diversschen stonden, is openbaerlyck ter puyen affgeboden ende gepubliceert geweest, ten eynde alle soldaten ende vagabonden souden hebben vertrocken vuyt deser stadt ende vryheydt ende hen voorts souden reguleren naevolgende den innehouden vanden placcaeten Ons Genadichs Heeren des Coninckxs ende vanden geboden van deser stadt weghen dyenaengaende tanderen tyden ende te meer stonden gedaen, ende contrarie van dyen bevonden wordt daeghelycx, soo lancx soo meer, te deser stadtwaerts te conflueren diversche persoonen vagabonden, soldaten ende andere ledichgangers ende vrempdelinghen, hier nyet negocierende, die hen daeghelycx vervoirderen alhier te gaene achter straeten, vagabond ende ledich, oyck eenighe van hen met rappieren ende andere wapenen den goeden luyden, soo met dreygementen als anderssints, seer moyelyck te vallen, te transoneren ende te molesteren,

Soo eest dat men anderwerffven condicht ende laet weten ende oyck gebiedt seer scherpelyck, van sHeeren ende vander stadt weghen, dat nyemandt, van wat qualiteyt

(1) Aangehaald blz. 127. Zie GACHARD, *Op. cit.* T. II, p. 178.

oft conditie hy sy, en sal, by daeghe oft by nachte, bedectelyck moeghen gewapent gaen binnen deser stadt, opte pene dat men dengheenen die bevonden sal wordden sulcx gedaen te hebbene sal affnemen openbaerlycken deselve syne wapenen, ende dat sulcke persoon in beslootenen gevangenisse sal wordden gestelt ende aldaer drye daeghen lanck sitten, sonder, midts cautie stellende, te moeghen gestaen, ende bovendyen verbueren, telcken male hy bevonden sal wesen hert oft gewapent, tzestich gouden realen ende de costen van justitien, te appliceren de voors. penen navolgende den placcaten Ons Heeren des Conincx.

Item dat nyemandt, wie, van wat natien oft qualiteyt hy sy, en sal moeghen onderhouden, loon oft gelt geven eenighe soldaten, ledichgangers oft andere oproerige persoonen, om hen te verselschapen gaende naeder Borssen oft achter straeten, op pene (zoo verre het sy om anderen te beschaedigen, te hinderen oft te crencken,) van aen lyff ende goet oft anderssints arbitralyck gestraft te worddene.

Ende dat voorts nyemandt, van wat qualiteyt oft conditie hy sy, en sal moghen nemen noch ontfangen, vuyt oirsaecken als voren, eenich teergelt oft andere onderhoudt van yemanden, om hem te bewaren oft te verselschappen, gestockt oft gewapent, in eeniger manieren, opte pene van lyff ende goet.

Gebiedende voorts allen soldaten, ledichgangers ende vagabonden, die egheen onthoudt van renten oft anderssints en hebben, noch oock met eenighe coopmanschap om en gaen noch eenich ambacht en doen, van stonden aene oft emmers binnen den derden daghe ten lancxsten, te porren ende te vertrecken vuyt der stadt ende vryheydt, ende, binnen den derden daghe, vuyt den Merckgraefschape van Antwerpen, opde pene van geapprehendeert ende ter torturen geleydt te worddene, ende indyen men anders tot hueren laste inder selver torturen nyet vernemen en can, van gebannen te wordden, te weetene die vuytlandichsche vuyten lande, ende die inlandische binnen der stadt, naevolgende den placcate Ons Genadichs Heeren des Conincx opten XV^en^ Juny inden jaere sessenvyftich dyenaengaende gepubliceert, ende in soo verre sy alhier eenighe nootsaeckelycke saecken oft affairen te doen sullen hebben, dat sy tzelve den Officier ende der Weth gehouden

sullen syn te kennen te geven, met declaratie van haeren naeme ende toenaeme ende de plaetse van hunder woonstadt, midtsgaeders waer sy gelogeert syn, om daerop zulcken oirloff te verwerffven als de voors. Officier ende die vander Weth nae gelegentheyt zelen vinden te behoiren. Ende in soo verre yemandt der vuytlandige persoonen, tzy soldaten oft andere, egheen coopmanschap oft neeringe doende, soude alhier willen blyven gaende ende converserende, onder tdecxsel dat sy souden willen seggen ende allegueren dat sy souden hebben onderhoudt van renten oft anderssints genoechsaeme patrimonie, sal oft sullen deselve vuytlandighe persoonen oft soldaten evenwel gehouden syn dyenaengaende te informeren ende goet bescheedt ende document te geven den Officier ende die vander Weth, om daerop ooghe ende regard ghenomen, voorts gedaen ende geordineert te worddene soo behoiren sal, op arbitrale correctie.

Ordonnerende ende gebiedende voorts seer scherpelyck allen herbergiers, taverniers, gasthouders ende andere, van wat conditien die syn, dat zy nyet en ontfanghen, aen en houden, herbergen, logeren, favoriseren oft verbergen eenighe der voors. soldaten, vagabonden ende ledichgangers, huere complicen oft medegezellen, in eenigher manieren, emmers langher dan drye daghen, maer ter contrarien dat sy die aenbrenghen ende denuncieren aenden Heere, sonder eenighe simulatie daerinne te gebruycken, opde pene van twintich Karolusgulden, ende voorts als fauteurs ende aenhouders van dyen, arbitralyck gestraft ende gecorrigeert te wordden eenen anderen ten exempele.

Item, ende wandt men bevindt dat diverssche persoonen hen vervoirderen, by avonde ende ontyde, achter straeten te gaene met pistoletten, cinckroeren, rondellen ende andere ongeoirlofde ende verboden wapenen, oock met bloote messen, rappieren, slachsweerden ende diergelycke, soo gebiedt men seer scherpelycken, van weghen als voren, dat soo wie, van wat conditie oft qualiteyt hy sy, vuytgenomen alleenlyck den Officier metten colffdragers ende hellebardiers, oyck die vander waecken, bevonden sal wordden sulckdanigen verboden ende ongeoirloffde wapenen over hem te hebbene, men denselven corrigeren sal over lyff ende goet, oft anderssints soo nae gelegentheyt bevon-

den sal wordden te behoiren, sonder verdrach oft dissimulatie, ende soo wie yemanden weet met sulckdaenige verboden ende ongeoirloffde wapenen gegaen te hebbene, by nachten ende ontyde, ende tzelffde nyet en gheeft te kennen, dat dye, in dyen gevalle, sal vervallen inde pene van twintich Carolusguldenen ende voorts oock gecorrigeert wordden als fauteur van quaetdoenders.

Laetende voorts weten eenenyegelycken, opdat tgheene dat voors. is te bat mach wordden onderhouden ende alle inconvenienten geprecaveert, dat myne Heeren voorgenoempt, tot conservatie vander ruste ende vrede onder de gemeynte, hebben gecommitteert Erasmus Triapain, die tot assistentie vanden Officier, met zeekere dieneers daertoe geordineert, midtsgaeders andere vyff oft zesse persoonen by hem daertoe te nemen, sal doen vertrecken alle soldaten, ende apprehenderen alle vagabonden ende ledichgangers, omme daerover gedaen ende gecorrigeert te worddene soo nae gelegentheyt bevonden sal wordden te behoiren.

Gebiedende voorts eenen yegelycken seer scherpelycken deselve int exploicteren vanden voors. hunnen laste ende commissie egheenssints te misdoene oft te injurierene, met woorden oft met wercken, noch oock denselven in synen dienste eenich beledt oft achterdeel te doene, opde pene van arbitralyck gecorrigeert te worddene.

Gecollationneert metten voers. boecke, is
daermede bevonden accorderende by my,
A. GRAPHEUS. (1)

---

(1) Aangehaald blz. 128.

CXI.

10 *Augustus* 1566.

Lettre missive du Prince d'Orenge à Son Altèze en date le 10 *d'Aougst* 1566.

MADAME,

Ces jours passez, sommes esté empeschez, avec la commune d'icy, sur les ordonnances et ordre qu'on mectroit en ceste ville pour le service du Roy, garde et seureté des marchans et contentement des bourgeois, de sorte qu'en prismes hier la résolution, aiant desjà faict mectre par escript icelles ordonnances, lesquelles, déans ung jour ou deux, espère envoier à Vostre Altèze. Entre-temps, ay bien voulu escripre la présente, affin qu'elle puisse veoir ce que s'est passé en cest endroict. D'aultre part, Madame, ne puis délaisser d'advertir aussy Vostre Altèze qu'aujourd'huy, aiant le curé du Kiel presché en présence de beaucoup d'auditeurs, après avoir achevé son sermon, y est venu passer par tout le peuple ung théologien de Louvain, curé, comme l'on dict, à St.-Pierre illecq (1), et aprochant, disputoit publicquement avec le dit prescheur du Kiel, le veullant redarguer et convaincre par la saincte Escripture : ce que incontinent causat une murmuration et émotion, de manière que le dict théologien fut en grand dangier de sa personne, ne fust esté que l'on fit tant que fut en sauveté. J'en ay du tout faict prendre informations, lesquelles ne fauldray aussy envoier à Vostre Altèze ; et samble que le dict théologien eust mieulx faict d'y point venir en la sorte que dessus, puisque je pense il n'en avoit commandement. Sur ce, Madame, baisant très-humblement les mains de Vostre Altèze, prie Dieu la conserver en santè, longue vie et bonne.

D'Anvers, le Xe jour d'Aougst 1566.

Collationnée à l'auctenticque copie, est trouvée accorder par moy,

A. GRAPHEUS. (2)

---

(1) Zie D. IX, blz. 305-324.

(2) Aangehaald blz. 128. Zie GACHARD, *Op. cit.* T. II, p. 180.

CXII.

13 *Augustus* 1566.

Ordonnancie vander waken, ghemaect tot versekerheyt vanden inghesetenen deser stadt, ende ghepubliceert opten XIII dach Augusti 1566.

Geboden ende wtgeroepen by Heeren Janne van Ymmersselle, Riddere, Heere van Boudryes, Schoutet, Burgemeesteren, Scepenen ende Raede vander stadt van Antwerpen, opten XIII Augusti 1566.

(*Gedrukt plakkaatboek* 1542-99. Zie ook *Gebodboeck*, vol. C, fol. 49 v°. Reeds gedrukt in het *Archievenblad*, D. I, blz. 285 en D. II, blz. 387.) (1)

CXIII.

14 *Augustus* 1566.

Lettre missive de Son Altèze au Prince d'Orenge, le 14 *d'Aougst* 1566.

MON BON COUSIN,

Cestes seront pour vous advertir que j'ay receu les ordonnances dressées pour obvier à tous désordres que, à cause de ces presches, pourroient advenir en la ville d'Anvers, sur lesquelles désirez que vous mande mon bon plaisir : ce que, à la vérité, j'eusse voluntiers faict si promptement que l'eussiez désiré, et que dictes estre requis pour le service

---

(1) Aangehaald blz. 128. Op de gedrukte ordonnantie die zich bevindt in het 1e deel der *Justificatie van het Magistraat* ter Rijksarchieven van Brussel bewaard, leest men de volgende aanteekening van Secretaris Grapheus :

« Tconcept van deser ordonnantie is den Leden deser stadt geproponeert ende gelesen » geweest opten VIen Augusti 1566, *in præsentia Auriaci*, ende den VII den Goeden » Mannen vande Gulden, Rethorycken, love, coopluyden ende ingesetene. »

de Sa Majesté et bien de la dicte ville. Mais, me trouvant pour le présent si petitement accompagnée des Seigneurs du Conseil, et sur l'actente certaine que j'ay de vostre venue icy déans peu de jours, il m'a samblé pour le plus convenable de remectre la délibération sur vos dictes lettres jusques à vostre venue, pour lors y adviser avecq vous, et en prendre une bonne et finalle détermination, et telle que, pour le service de Sa Majesté, bien et repos de la dicte ville, sera trouvé convenir ; ne me samblant aussy présentement nécessaire de, pendant vostre absence, que sera si briefve, pourveoir la dicte ville de quelque Lieutenant, d'aultant mesmes que entretant (1) les Officiers et Magistrat pourront suppléer vostre absence, et que j'espère les choses n'estre présentement en si grand péril d'émotion, puisque par vostre dextérité y avez pourveu en bonne partie. Et, quant à ce qu'est advenu au Kiel, puisque les choses sont ainsy passées, fault remercier Dieu qu'elles ne soient pis allées, vous merciant bien affectueusement que m'en avez envoyé l'information. Et, remectant le surplus à vostre dicte venue, ce soit le Créateur qui, mon bon cousin, vous doint sa saincte grâce.

De Bruxelles, ce XIIIIe d'Aougst 1566.

Soubzscript : Vostre bonne cousine : MARGARITA, et plus bas : VANDER AA.

Et superscript : A mon bon cousin le Prince d'Orenges, Conte de Nassou, Chevalier de l'Ordre, Conseiller d'Estat et Gouverneur du conté de Bourgoingne et pays de Hollande, Zélande et Utrecht.

Collationnée à l'auctenticque copie, est trouvée accorder par moy,

A. GRAPHEUS. (2)

---

(1) Entre-temps.

(2) Aangehaald blz. 128. Zie GACHARD, *Op. cit.* T. II, p. 187.

CXIV.

14 *Augustus* 1566.

Lettre missive du Prince d'Orenge à Son Altèze, en date le 14 *d'Aougst* 1566.

MADAME,

Vostre Altèze aura veu, par les ordonnances qui se mectroient en ceste ville, quy lui ay envoyé le douziesme de ce mois, qu'il y a défense aux bourgeois de port d'armes, laquelle défense tenons pour certain seroit observée par les inhabitans, mesmes ceulx qui yroient aux presches, jusques ad ce que, hier, le Drossart de Brabant aiant faict mener par ceste ville quelques chariotz chargez d'armes, iceulx inhabitans sont entrez en quelque suspition que l'on les vouloit emploier contre eulx, aians partant faict arrester l'un des dicts chariotz, et estoient près à venir en inconvénient, ne fût que l'on les eusse empesché à mon possible, craindant qu'à ceste occasion ilz ne vouldront demain aller aux presches sans armes, dont, sans ceste adventure, estois asseuré qu'ilz y fussiont allé sans. De ce qu'en adviendra en advertiray Vostre Altèze. J'avois bien délibéré me trouver, le XVIIIe de ce mois, vers icelle, en Bruxelles, suyvant que luy a pleu le me mander, mais comme, au mesme jour, la ducasse (1) se tient en ceste ville, lorsqu'à l'occasion susdicte, et qu'il y entreront beaucoup d'estrangiers, pourroit survenir quelque trouble, sans présence de quelque personnaige, à l'instance de ceulx de la ville, m'a semblé pour le mieulx y demourer le dict jour, et supplier Vostre Altèze me pardonner que je viègne seullement lendemain, XIXe du mois, lors que ne fauldroy estre près Vostre Altèze, s'il plaist à Dieu, à qui je prie, après avoir baisé très-humblement les mains de Vostre Altèze, la conserver en santé, longue vie.

D'Anvers, le XIIIIe jour d'Aougst 1566.

Collationnée à l'auctenticque copie, est trouvée accorder par moy,

A. GRAPHEUS. (2)

---

(1) *Dedicace*, *kermis*, nota van M. Gachard.

(2) Aangehaald blz. 129. Zie GACHARD, *Op. cit.* T. II, p. 184.

CXV.

15 *Augustus* 1566.

Lettre missive du Prince d'Orenge à Son Altèze, en date le 15 *d'Aougst* 1566.

Madame,

Hier au soir, environ les sept heures, j'estois adverti que ces gens qui vont aux presches les vouloient faire en ceste ville, tant pour la suspition, qu'ilz ont, que le Drossart de Brabant les vouldroit envahir hors la ville, prenans fondament sur les chariotz chargez d'armes passez, et l'un arresté icy, que aussy plusieurs advertissemens qu'ilz avoient eu, dont la fame estoit générale par toute ceste ville, lesquelz advertissemens m'ont exhibé, et les envoie joint à Vostre Altèze. Ce qu'aiant entendu, j'ay incontinent envoyé devers eulx quelques-uns pour les dissuader à ne vouloir attenter prescher en ceste ville, leur allégans plusieurs raisons servans à propos, que fut cause qu'il estoit dix heures de soir avant qu'ilz prindrent résolution. Enfin, à XI heures après, vindrent devers moy aulcuns marchans me présenter la requeste dont copie vat aussy joincte, me priant, pour les raisons y contenues et les dicts advertissemens qu'ilz me donnoyent, je voulsisse permectre leurs presches en ceste ville. Sur quoy leur ay respondu que nullement le consentirois, et partant leur requiz s'en déporter, pour éviter plusieurs inconvéniens qui en proviendroient. Ilz me dirent qu'il estoit ainsy résolu et arresté ; néantmoins, pour les grandes allégations et persuasions que leur fiz, ilz feroient leur possible, en mon respect, de détourner que les dictes presches ne se feroient en la ville. Cependant, Madame, et attendant ce qu'ilz feroient, donniz charge à ceulx de la ville d'assambler, à cincq heures ce matin, toutes les Guldes. Ce dict matin, à sept heures, me sont venuz dire qu'en mon regard et respect, ilz les feroient encoires hors de la ville. Tant y a, Madame, ilz me donnent bien tant à entendre que bien mal pourront contenir le peuple, qu'ilz ne facent

les dictes presches en la ville, tant pour la grand peur qu'ilz ont que l'on les vouldroit courir sus, que aussy que, pour le mauvais temps apparant, ne sçauroient aller hors. D'aultre costel, j'entens qu'en leur baillant quelque asseurance de ne leur faire aulcun mal ny empeschement, ce que souvent m'ont requis leur vouloir déclairer, et ne leur en ay voulu donner aulcune asseurance, l'on les pourroit encoires retenir hors la ville ; mais, au cas qu'ilz veuillent opiniâtrer d'y venir dedans, vois bien peu de remède les en empescher, pour n'estre la commune inclinée le faire ou défendre par force, tant pour estre la pluspart de ces gens-là leurs parens, amis et alliez, que aussy ce seroit entièrement la ruyne et distruction de la ville. Sans la craincte du dict Drossart et advertissemens susdicts, ne fussions esté en ces difficultés, car ilz m'avoient tous asseuré, suyvant l'ordonnance, s'abstenir, dedans la ville, du port d'armes. De tout ce que dessus ay bien voulu advertir Vostre Altèze et la supplier, par la présente, considérer le tout, et apprès m'en mander, si tost qu'il sera possible, son bon plaisir et volunté, pour me reigler selon icelluy, à ce que ne tombons en telz et samblables alarmes. Entretemps, Madame, feray tout debvoir qu'ilz ne facent les dictes presches cy-dedans au possible.

Sur ce, baisant très-humblement les mains de Vostre Altèze, prieray Dieu la conserver en santé, longue vie.

D'Anvers, le XVme jour d'Aougst 1566.

Collationnée à l'auctenticque copie, est trouvée accorder par moy,

A. Grapheus. (1)

---

(1) Aangehaald blz. 129. Zie Gachard, *Op. cit*, T. II, p. 188.

CXVII.

31 *Juli* 1566.

Missive in date XXXI July 1566.

Laus Deo, adi 31 *de Juillet anno* 66, *in Hambrouck.*

Mon cousin et amis,

Après toutes recommandations prémises, la présente est pour vous advertir que je suis arrivé en ceste ville en sainclé, ce jour d'huy, loué soit le Seigneur de sa grâce. Au reste, d'Amstelredam vous ay escript amplement; j'espère que les aurez receuz. Partant d'icy, ne vous sçay aultre chose qu'escripre fors que, pour nouvelle, nous rataindîmes à Hardembrouck huict hallebardiers avecq 4 aultres Gentilzhommes des gens du Ducq de Bruinswich, lesquelz conduisoient ou menoient avecq eulz trois grande hault ronde *mande* (1), et en chascune *mande* ung tonneau plain d'or ou d'argent, avec aussy ung coffre de fer grant, sans estre couvert de riens, et estoient les mandes et coffre sy pesant, que quattre hommes ne les povoient lever de terre. Nous fûmes en compaignie avecq eulx jusques à Lingny, où nous les laissasmes avecq leur argent. Or, quattre ou six jours devant, estoient passez encoires ung secrétaire du dict Seigneur, avecq ung grand coffre, encoires plain d'argent. Or, estoit le dict Seigneur auprès de Kampe adi 27e ditto, en un cloistre de moine, nommé Hulsberck, lequel doibt suyvre les gens de là à quelques jours. Or, pour vray, il y a quelques gens prestz en son pays, et se doibvent icy rassambler à Wilschuse; ne sçay si on le souffrira. Toutes choses sont vrayes, vous le povez dire à la vérité. Le Seigneur, par sa grâce, veulle rompre toutes leurs entreprinses, comme espère qu'il fera. A présent ne vous diray d'aultre chose fors que prie Dieu vous donner sa grâce. En haste.

(1) Panier.

Je vous ay bien voulu advertir de ces choses, et pour causes nottés. (1)

CXVI2.

15 *Augustus* 1566.

Copie des advertissemens donnez au Prince d'Orenge le XIIII d'Aoust 1566, *dont faict mention sa lettre à Son Altèze envoyée en date du XV d'Aoust* 1566.

MONSEIGNEUR,

Il a pleu à Vostre Excellence nous envoyer, ce soir, deux Gentilzhommes, lesquelles ont remonstré, de vostre part, trois poinctz, desquelz le principael estoit de tant faire que on ne presche poinct en la ville, sur la proposition et déclaration de la noblesse. Vostre Excellence se peult asseurer que ung bon nombre de marchans, cognoissans la bonne volunté d'icelle, se sont mis en délibération, auparavant et depuis la venue des dicts Gentilzhommes, désirans en cest endroict, pour le faict des presches, povoir faire service à Vostre Excellence ; pensans de combien grande conséquence seroit de désobéyr à icelle : toutesfois, considérans d'aultre part certains advertissemens, lesquelz il plairra à Vostre Excellence penser, ilz ont mieulx aymé de charger en partie sur leurs espaules le mauvais gré d'icelle, que de n'escouter les plainctes du peuple, lesquelles Vostre Excellence jugera avoir apparence et quelque fondement.

En premier lieu doncq, Monseigneur, pour éviter prolixité et perte de temps, Vostre Excellence doibt entendre que, oultre pluisieurs lettres desquelles la substance tand à remonstrer les complotz et machinations de noz aversaires pour troubler les presches, nous avons esté acertenez, par ung certain personnaige ayant son compaignon,

(1) Aangehaald blz. 129.

qu'on a sollicité puis naguaires de prendre gaige en ceste ville, offrant luy monstrer le lieu d'amunition, pour choisir armes affin d'estre prest au son de la grande cloche, joinct que cestuy qui le sollicitoit disoit estre jà levez ce jour-là IIII^{xx} hommes.

Nous sommes aussi advertiz, par certaines lettres desquelles la copie est icy attachée, que noz ennemis sont prestz et appareillez de nous courir sus, faisantz à ceste fin grandz apprestz, meismes que ung serviteur du Duc Henry (1), passant par icy, a asseuré ung sien amy que son maistre est aux environs de ce pays, et qu'il se monstreroit en brieff.

Dadvantaige, le commun ne sçait comment entendre que le chariot chargé d'armes, lequel naguerres fust arresté à la porte de ceste ville, estoit envoyé des Seigneurs de la ville, et que Vostre Excellence n'en estoit aucunement advertie : ce que leur donne à penser que Vostre Excellence, de laquelle ilz s'asseurent, pourroit ignorer chose qui seroit grandement au désavantaige du peuple, lequel cependant souffriroit. Pour ausquelz dangers obvier (saulf meilleur advis,) il fauldroit faire de deulx choses l'une : ou rasseurer le peuple, redoublant le port d'armes, lequel pour le passé a esté prins de mauvaise part, meisme par Vostre Excellence, comme ayant troublé le marchant en son trafficque, et à l'avenir le troubleroit davantaige, commenchant desjà s'asseurer, pour veoir cesser le dict port d'armes ; ou bien prescher dans la ville, pour éviter tous les dicts inconvéniens. Et, combien qu'ilz sachent assez que Vostre Excellence n'y prendra guerres de contentement, sy est-ce que tous en général prient, au nom de Dieu, Vostre Excellence peser (comme elle sçaura très-bien faire,) que ce n'est chose de une heure de raffermir le peuple, pour le passé doubteulx, et à ceste heure fort craintiff pour les occasions susdictes et pluisieurs aultres, laquelle craincte et port d'armes, de dangereuse conséquence, cesseront, moyennant que les presches se puissent faire dens la ville, considérant meismes que le temps, apparent d'estre de plus en plus faschieulx, les y convie, et que grand nombre des femmes enceintes, altérées de la cognoissance de leur salut, pour-

(1) Hertog Erik van Brunswijk.

roit tomber en extrême danger de perdre leur fruict, par quelques garnemens qui pourroient aisément esmouvoir trouble plus tost hors que dens la ville. Prians bien humblement Vostre Excellence à tout pourveoir en telle sorte qu'elle trouvera, par meur conseil, convenir à ce (1) trouble n'aviène ; la priant de rechieff ne prendre de mauvaise part ceste nostre délibération ; l'asseurant aussi que, de nostre costé, aulcun désordre n'aviendra pour les dictes presches, ains que, vivans et mourans pour l'obéyssance de Vostre Excellence, nous exposerons corps et biens pour l'accroissement et grandeur d'icelle (2)

CXVI3.

13 *Augustus* 1566.

Missive van ennige quidams te Bruessele aende Wyckmeesters deser stadt gedirigeert in date den 13 *Augusti* 1566.

EERWEERDIGHE ENDE VOERSICHTIGE HEEREN WYCKMEESTERS DER VERMAERDER COOPSTADT VAN ANTWERPEN,

Ick en hebbe nyet connen naelaten, uwer liefden te adverteren van sommige zwaricheden, die voer handen zyn, tot grooter bedroefheyt der borgeren ende inwoenders der stadt van Antwerpen : te weten hoe dat zekere comploten zyn tusschen Madame, Ducesse de Parme etc., ende de Heeren der stadt van Antwerpen, om te destrueren de predicatien die buyten der stadt gedaen wordden, welcke destructie nyet alleene tendeert om die predicatie te behinderen, maer oyck inzonderheyt tot bloetstortinge uwer huysvrouwen, kinderen, vrienden ende dergelycken onnooselen meer, welck advertissement ick Uwer Eerw. doe, nyet vuyt een gemeyn geruchte, maer vuyt sekere apparentie van handelingen, teeckenen ende andere, eensdeels

---

(1) Lees : ce que ce.
(2) Aangehaald blz. 129. Zie GACHARD, *Op. cit.* T. II, p. 190.

oepenlycke argumenten die tusschen Madame ende de Heeren van Antwerpen getracteert worden, dwelck uwer lieffden behoirt te leeren ende te waerschouwen, eensdeels deur de amonitien die te Mechelen gesceept ende hier omtrent der stadt gebrocht zyn, alsoe dat hier by zekere persoonen besloten is de stadt van Antwerpen vercocht te zyne ende nyet en rest dan de leveringe, dwelck, om de welvaert der borgeren, wy liefhebbers derzelver uwer liefden adverteren als seer noodich te zyne dit zelve te communiceren met myn Heere den Prince van Oraingnen, met andere Dekens ende Alderlingen der stadt van Antwerpen. Dit doende, zullen uwer liefden de borgeren wel doen.

Datum vuyt Bruessel, desen XIII^en Augusti 1566.

Onder stont gescreven ; By uwer allen getrouwe liefhebbers.

Ende buyten opten rugge was gescreven : Aen zeer Weerde ende Voersichtige Heeren myne Heeren Wyckmeesters der vermaerder stadt van Antwerpen, ende oyck : *cito*, *cito*, *cito*. (1)

CXVI⁴.

Mon frère,

Ayant entendue la trahison cy-dessoubz déclarée, n'avons voulu laisser vous en advertir, affin que par vous, plus à plain, en puissiez advertir les anchiens ou commis de l'assemblée d'estre sur leur garde. Qui est pour ung certain qu'on vous a dict secrètement que nous ne laisserions point d'en advertir les frères d'estre sur leurs gardes, car luy dict qu'il le sçait bien que le Drossart de Mercxem est revenuz, qui n'est point pour bien, et que le plustot qu'il trouvera la commodité que les gens seront à la presche hors de la ville, quant que ce soit, on sonnera la grand cloche de Nostre-Dame, et se doibvent trouver entour la ville une lieu ou demye-lieue mil

(1) Aangehaald blz. 129.

chevaucheurs, 4 en ung logis, VIII en ung aultre, autant aultant plus ou moins, et incontinent ruer à despourveu sur le trouppeau de noz frères, qui seroit chose pitoiable à veoir. Par quoy vous prie secrètement, sans grand bruict, venir parler à nous, avecq quelques des anchiens ou commis, comme N..... car il a esté une fois auprès de nous, et dire qu'on ne boute ce bruict trop ardamment hors, car on nous a prié vous vouloir rescripre, et que nulle faulte ne s'y trouvast. Et, mon frère, quant telle affaire aviendroit, les gardes des portes fermeroyent la porte et serez tous tuez comme chiens hors la ville. Ainsy doncq devant la Boursse ou à la Boursse vous prie en advertir d'aulcuns et non plusieurs, affin que l'entreprinse des meschans se puisse périr et anéantir. Non aultre. En haste.

En oultre, les presbytres doibvent mectre à chascune abaye 400 hommes, et les chevaucheurs dessus doibvent venir sur une nuyct secrètement à demie-lieue près de la ville, et quant ils orroyent la cloche, seroyent tous en armes, et soubdain seroyent sur eulx. (1)

CXVII.

16 *Augustus* 1566.

Tgescrifte van tgene byde Gedeputeerde der stadt van Antwerpen Haerder Hoocheyt is geremonstreert geweest opten XVIen Augusti 1566.

Die Gedeputeerde der stadt van Antwerpen remonstreren Haer Hoocheyt tgene eerghisteren avont, des nachts, ende ghisteren morgen, wesende Onser-L.-Vrouwendach, binnen der voers. stadt is gepasseert: te wetene dat die vander predicatien hen hebben gevanteert ende voer hen genomen ende geresolveert, binnen der nyeuwer stadt aldaer, ghisteren voer- ende naenoene, hunne predicatien te doene, hebbende des nachts te voeren, omtrent den twee uren,

---

(1) Aangehaald blz. 129.

in veerden geweest om den predickstoel inde voers. nyeuwe stadt te stellen, zoe denselven stoel aldaer oyck *de facto* gestelt is geweest, wesende daertoe gemoveert (soe men verstaet,) deur het aenvueren vanden harnassen naeden Drossaert van Brabant, vuytdyen sy hun lieten duncken ende hen vastelyck persuadeerden dat dezelve harnassen zouden dienen tot hunder verstoornisse, ende oyck deur brieven van zekere andere advertentien van diversche plaetsen, die zy daeraff hadden ontfanghen, waeraff myn Heere die Prince van Oraingnen Haer Hoocheyt de copie gesonden heeft, ende oyck by oirsake vande publicatie vander nyeuwer ordonnantie op Dysendaghe lestleden gedaen, byder welcker zy hun laten duncken hen de wapenen benomen te syne, omdat mense overvallen soude, oyck deur de groote instantie die de voers. Prince aen hen hadde doen doen, ten eynde zy hunne wapenen ende geweer souden affleggen, waertoe oyck heeft geholpen dat die van Wynocxberghe, voer dese stadt gecommen wesende van Mechelen, met zekere quantiteyt van lanck geweer, aldaer aende Weth van Antwerpen oyck versocht hebben te moegen vuytvueren sekere quantiteyt van roeren, hellebaerden, poeder ende diergelycke munitien, om te dienen tot defensie van hunder stadt, alsoe die vander predicatien die daer binnen hunder stadt gebeurden zeer wel versien waren van stocken ende wapenen.

Ende sonder het groot debvoir van mynen Heere den Prince voers. byden zelven, den voers. geheelen nacht ende morgenstont, tot VII uren toe, gedaen, zouden ontwyffelyck hun voernemen hebben geeffectueert, maer onderwesen wesende, onder andere, dat zy gheen achterdencken en dorsten hebben vanden voers. Drossaert ende dat hy de harnassen te dyen eynde nyet en hadde doen vueren nae Merchem, maer om elders te gebruycken, hebben, ter contemplatien vanden voers. Prince, voer dese reyse tzelve hen voernemen verhouden ende heur predicatie buyten gehouden. Maer alsoe te beduchten ende apparent is, soe zy hen oyck dagelycx vanteren, dat sy, op andere tyden oft ter naester oportuniteyt, tzelve sullen willen metter daet volbringhen tot hunder versekerheyt, ende midts den aenstaenden winter ende regenachtigen weder, dwelck (in soe verre gebeurde,) zoude causeren groote

commotien ende inconvenienten, ende voirts het vertreck vanden coopluyden ende diversie vanden treyn van coopmanscappen ende consecutivelyck de geheele ende totale ruyne vander voers. stadt, ende dat men verstaet dat die vande predicatien genoech hebben verclaert dat, soe verre sy versekert waren, by geloefte ende toeseggen vanden voers. mynen Heere den Prince ende van dien vander stadt, metterdaet in hunne predicatien nyet verstoort te worddene, dat zy hun souden verdragen ende oyck toeseggen binnen derselver stadt nyet te prediken, ende oyck tdragen ende gebruyck vanden wapenen te verlaten ; soe is den voers. Gedeputeerden belast tzelve Haer Hoocheyt te kennen te geven, ten eynde derselver gelieve tadviserene oft men, deur tzelve middel, die voers. predicatie binnen der voers. stadt ende tdragen ende gebruycken vande wapenen daerdeure zoude moegen beletten, emmers voor sekeren tyt. (1)

(*Wordt voortgezet.*)

EINDE VAN HET 10e DEEL. — FIN DU 10e VOLUME.

(1) Aangehaald blz. 129.

GETTY CENTER LINRARY
3 3125 00667 7112